

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
XLVI
2004

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2004

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí * ročník XLVI * Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2005 * Odpovědný redaktor: I. Frolec * Tajemnice redakce: L. Tarcalová * Redakční rada: J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, M. Loudová, M. Martykánová, H. Myslivečková, K. Pavlišťík, Z. Pokluda, B. Rašticová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil * Tisk KIRAMO Brno * Náklad 300 ks

ISBN 80-86185-41-9

OBSAH

Národopis

<i>Marta Kondrová</i> : Typologie textilní sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti a její vyhodnocení.	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Oblékání kroje a jeho obřadní atributy o hodech	47
<i>Věra Kovářů</i> : Vinohradnické stavby na Uherskohradištsku.	65
<i>Romana Habartová</i> : Významná díla lidových malířů z Blatnice.	75
*	
Nad devadesátinami Ludvíka Kunze (<i>Josef Jančář</i>).	93
Univerzitní profesor PhDr. Václav Frolec, DrSc. 29. 9. 1934–14. 5. 1992. Neradostné výročí. (<i>Jan Souček</i>).	93
František Bartoš: Lid a národ (<i>Karel Pavlišťík</i>)	94
Josef Beneš: Rok ve Vlčnově. Povídání o knize Rok ve Vlčnově (<i>Marta Kondrová</i>)	94
Fotografie jako ikonografický pramen (<i>Marta Kondrová</i>)	96
Co neodnesl čas. Výstava Slováckého muzea v Uherském Hradišti (<i>Věra Kovářů</i>).	97
Klobouček s pérkama, věneček s pantlama. O výstavě ve Slováckém muzeu (<i>Eva Večerková</i>)	99
Vinohradnické stavby na jižní a jihovýchodní Moravě (<i>Romana Habartová</i>)	101
Šatky, šátky a výšivky z Hornácka (<i>Romana Habartová</i>)	102
Hliněný dům – videofilm s doprovodnou publikací (<i>Věra Kovářů</i>)	104

Archeologie

<i>Miroslav Vaškových, Dana Menoušková</i> : Doklady archeologického osídlení středního Pomoraví	109
<i>Jiří Kohoutek, Radim Vrla</i> : Proměny feudálního sídla ve Zlíně	143
<i>Dana Menoušková</i> : Nefigurální renezanční kachle z Dambořic	161
<i>Tomáš Zeman</i> : Izolovaný germánský objekt na polykulturním sídlišti v Modré	183
<i>Miroslav Vaškových</i> : Zjišťovací výzkum v kostele sv. Petra a Pavla v Kunovicích	193
*	
<i>Jiří Pavelčík</i> sedmdesátiletý (<i>Miroslav Vaškových</i>)	199
Čeněk Pavlík – Michal Vitanovský: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance (<i>Dana Menoušková</i>)	200
Egypt za vlády faraonů (<i>Pavel Onderka</i>)	201
Velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví - archeologický skanzen v Modré (<i>Luděk Galuška</i>)	202

Historie

<i>Vladimír Těřhal</i> : Farnost sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti v letech 1778–1918 ...	209
<i>Milan Krajča</i> : Rytíři z Hrádku a předhusitské Brumovsko	233
<i>Zdeněk Fišer</i> : Katecheta Tomáš Hájek a jeho boj za výuku náboženství v češtině na uhersko-hradištské reálce v letech 1860–1861	249
<i>Karol Janas</i> : Niektoré problémy pri budovaní železnice Veselí nad Moravou–Nové Mesto nad Váhom a spôsoby ich riešenia	261
<i>Ctibor Nečas</i> : Původní bojkovští Romové	269
<i>Lubor Nedbal</i> : Důstojníci z politického okresu Uherské Hradiště v čs. zahraniční armádě 1939–1945 – 4. část	275
*	
<i>Miroslav Hudeček</i> : Matrika domů v Blatničce (<i>Lukáš Čoupek</i>)	291
<i>Marie Zdeňková</i> : Antonín Švehla a Hostivař (<i>Aleš Vyskočil</i>)	292
<i>Libor Vykoupil</i> : Jiří Stříbrný. Portrét politika (<i>Aleš Vyskočil</i>)	293
<i>Vinařství na Moravě</i> (<i>Jiří Čoupek</i>)	294

Dějiny umění

<i>Michaela Loudová</i> : „Cella S. Petri Martyris XVII“ – Malířská výzdoba knihovny bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti	299
<i>Vladislava Říhová</i> : Chórové lavice cisterciáckého kláštera na Velehradě – dřevěná architektura a ornament	311
*	
Malíř harmonie a smyslové krásy (<i>Josef Maliva</i>)	323
Josef Kiesewetter – malíř a grafik (<i>Milada Frolcová</i>)	326
Z popela spálených snů – Lubomír Janečka (<i>Milada Frolcová</i>)	330
Výstava sochařského díla Jiřího Habarty (<i>Marie Martykánová</i>)	333
Muzejnictví	
<i>Ivo Frolec</i> : Slovácké muzeum v roce 2004	339
<i>Josef Jančář</i> : Péče o tradice lidové kultury v České republice	349
<i>Vít Mynář</i> : Konzervování a restaurování souboru kolovratů ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti	353
<i>Iveta Mátlová</i> : Slovácké muzeum v pracovní skupině projektu Evropské unie	355
*	
Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2004 (<i>Blanka Rašticová</i>)	357
Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2005 (<i>Blanka Rašticová</i>)	358
Nabídkový list publikací Slováckého muzea (<i>Iveta Mátlová</i>)	361

SUMMARY

Ethnography

<i>Marta Kondrová: The Typology of the Slovácké Museum Textile Collection</i>	9
<i>Ludmila Tarcalová: Wearing Folklore Costume and its Ceremonial Attributes During the Feast Festivities</i>	47
<i>Věra Kovářů: Vineyard Buildings of the Uherské Hradiště Region</i>	65
<i>Romana Habartová: The Seminal Works of František and Josef Hána of Blatnice</i>	75
*	
Messages	93

Archeology

<i>Miroslav Vaškových, Dana Menoušková: The Evidence of Archeological Settlements in the Central Morava Region</i>	109
<i>Jiří Kohoutek, Radim Vrla: The Metamorphoses of the Zlín Feudal Residence</i>	143
<i>Dana Menoušková: Non-Figural Renaissance Tiles from Dambořice</i>	161
<i>Tomáš Zeman: An Isolated Germanic Object at the Polycultural Settlement in Modrá</i>	183
<i>Miroslav Vaškových: An Inquiry Research in the Church of St. Peter and Paul in Kunovice</i>	193
*	
Messages	199

History

<i>Vladimír Těžhal: The St. Francis Xavier Parish in Uherské Hradiště in the Years 1778–1918</i>	209
<i>Milan Krajča: The Knights of Hrádek and Pre-Husite Brumov Region</i>	233
<i>Zdeněk Fišer: The Catechist Tomáš Hájek and his Struggle for Religious Education in the Realschule of Uherské Hradiště in 1860–1861</i>	249
<i>Karol Janas: Some Problems that Occurred During the Building of the Railroad Line Veselí nad Moravou – Nové Mesto nad Váhom and the Ways of their Solving</i>	261
<i>Ctibor Nečas: The Original Romanies of Bojkovice</i>	269
<i>Lubor Nedbal: Officers from the Political District of Uherské Hradiště in the Czechoslovak Resistance Abroad 1939–1945</i>	275
*	
Messages	291

History of Art

<i>Michaela Loudová: „Cella S. Petri Martyris XVIII“ – Painting Decoration in the Library of the Former Franciscan Monastery in Uherské Hradiště</i>	299
<i>Vladislava Říhová: Choir Benches of the Cistercian Church in Velehrad – Wooden Architecture and Ornament</i>	311
*	
Messages	323

Museums	357
--------------------------	-----

INHALTVERZEICHNIS

Völkerkunde

<i>Marta Kondrová</i> : Typologie der Textiliensammlung im Museum der Mährischen Slowakei	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Ankleidung von Trachten; zeremonielle Attribute der Trachten anlässlich des Schmausfestes	47
<i>Věra Kovářů</i> : Weinbergbauten im Gebiet von Uherské Hradiště	65
<i>Romana Habartová</i> : Leinwandgemälde von František Hána und Josef Hána, Malern aus Blatnice	75
*	
Nachrichten	93

Archäology

<i>Miroslav Vaškových, Dana Menoušková</i> : Belege der archäologischen Besiedlung von mittlerem Marchgebiet	109
<i>Jiří Kohoutek, Radim Vrla</i> : Verwandlungen des Feudalsitzes von Zlín	143
<i>Dana Menoušková</i> : Nichtfigurale Renaissancekacheln aus Dambořice	161
<i>Tomáš Zeman</i> : Isoliertes germanisches Objekt von der Ansiedlung in Modrá	183
<i>Miroslav Vaškových</i> : Untersuchungsforschung in der Peter-Paul-Kirche in Kunovice	193
*	
Nachrichten	199

Geschichte

<i>Vladimír Těžhal</i> : Die Pfarrgemeinde des heiligen Franciscus Xaverius in Uherské Hradiště in den Jahren 1778–1918	209
<i>Milan Krajča</i> : Die Ritter von Hrádek und vorhussitenzeitliche Verhältnisse im Gebiet von Brumov	233
<i>Zdeněk Fišer</i> : Katechet Tomáš Hájek und sein Kampf für Religionsunterricht in tschechischer Sprache an der Realschule in Uherské Hradiště in den Jahren 1860–1861	249
<i>Karol Janas</i> : Einige Probleme beim Bau der Eisenbahnstrecke Veselí nad Moravou – Nové Město nad Váhom und ihre Lösung	261
<i>Ctibor Nečas</i> : Ursprüngliche Romas aus Bojkovice	269
<i>Lubor Nedbal</i> : Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in der tschechoslowakischen Auslandsaktion 1939–1945	275
*	
Nachrichten	291

Kunstgeschichte

<i>Michaela Loudová</i> : Cella S. Petri Martyris XVIII – Malerische Ausschmückung der Bibliothek des ehemaligen Franziskanerklosters in Uherské Hradiště	299
<i>Vladislava Řihová</i> : Chorgestühle des Zisterzienserklosters in Velehrad – Holzarchitektur und Ornament	311
*	
Nachrichten	339

Museum	357
-------------------------	-----

NÁRODOPIS

TYOLOGIE TEXTILNÍ SBÍRKY SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI A JEJÍ VYHODNOCENÍ

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

K největším a nejkompexnějším sbírkám na jihovýchodní Moravě patří kolekce textilu národopisného oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. V současné době se v ní nachází 20 000 kusů sbírkových předmětů. Celý soubor je tvořen součástkami lidového oděvu i bytového textilu z oblasti celého Slovákka

Textilní sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti patří v současné době k největším muzejním kolekcím v oblasti Slovákka. O utváření textilní sbírky již bylo pojednáno; navazujeme na tuto studii typologickým rozbohem sbírky a jeho vyhodnocením.¹

V období třídění a ukládání sbírek v 70. letech 20. století byl zvolen způsob rozdělení podle obsahu na jednotlivé oddíly, z nichž každý byl označen písmenem abecedy. Označení oddílů určuje i vlastní uložení předmětů. Okruhů, do nichž byly oděvy a další textilní materiál rozděleny, je celkem 25 a jejich označení odpovídají písmena A–Y. Jedná se o různorodý materiál, proto o každém typu oděvu či textilie pojednáme zvlášť. Pro vyhodnocení jednotlivých souborů byla základním materiálem fyzická inventura celého fondu textilu, která proběhla v roce 2002. K ní byly připočítány ještě přírůstky za rok 2003 a 2004; příspěvek tedy popisuje stav textilní sbírky k 31. 12. 2004.²

A – výšivka

Samotný okruh označený písmenem A postihuje velmi široké spektrum, takže bylo potřeba jej pro snadnější orientaci dále rozdělit na dvanáct částí, které nesou označení A₁–A₁₂. Celý soubor zahrnuje výšivku z různých částí lidového oděvu, obřadních i bytových textilií. Neobsahuje však ve většině kompletní krojové součástky. Značný podíl zaujímají *tacle* či *kadrle* z rukávců³, případně konce šatek nebo středové pásy z úvodních plachet. Celý soubor zahrnutý pod označení A obsahuje 3 882 kusů sbírkových předmětů.⁴

A₁ – výšivkové pruhy

Kolekce zde uložená čítá na 809 kusů textilií, z čehož největší podíl zaujímá výšivka z taclí (295 kusů), dále středy a vyšívané pásy z úvodních plachet (145 kusů), pruhy paličkované bílé i režné krajky (107 kusů) a rozmanité vyšívané stuhy (95 kusů). Uloženo je zde také několik výšivek z košil a rukávců – nárameníky, přednice a límce⁵ (60 kusů) i formy ze zadních ženských sukní – fěrtochů, šorců (14 kusů).

Převážná část výšivek pochází z Uherskoostrožska (62 výšivek z taclí a 35 kusů výšivek z jiných částí oděvu), Uherskohradištska (33 taclí, 29 pásů z úvodnic), Uherskobrodsko (47 taclí, 22 pruhů z úvodnic, 4 šatky) a Kunovicka (26 taclí, 17 vyšívaných pruhů z úvodnic). Výšivkovým materiálem je zastoupeno také Hornácko a výšivka z rukávců z Březové na Uherskobrodsku.

Velká část této kolekce s největší pravděpodobností pochází ze sbírky Františka Kretze zakoupené před založením muzea už v roce 1913 a částečně také po jeho smrti v roce 1930. Tyto předměty jsou totiž zapsány v první přírůstkové knize a to bez uvedení původního majitele či způsobu získání. Svým charakterem i stářím však zcela odpovídají Kretzovým sběrům⁶. Mezi nejstarší a nejhodnotnější kusy patří mimo jiné výšivky z taclí pocházející z Kunovic asi z druhé poloviny 19. století (př. č. 2026/40, 435/63, 442/63 a 443/63). Výšivka je provedena v barvě černo-žluté a celý pruh je velmi úzký. Zejména barevnost je zde vodítkem k určení stáří, neboť brzy po přelomu 19. a 20. století na Kunovicku dostává výřezová výšivka charakteristickou černo-červenou barvu.

K velmi cenným patří také vyšívání z taclí z oblasti Uherskoostrožska provedené v režné barvě (3008/40), asi z poloviny 19. století a o něco mladší výšivka žluto-černá (2034/40). Za pozornost stojí bezesporu také režnou nití vyšíváný okraj šatky z Blatnice asi z první poloviny 19. století, lemovaný navíc režnou krajkou (4129/42).

A₂ – tacle

Tato kolekce obsahuje především pruhy výšivek z taclí z ženských rukávců. Celkem je zde umístěno 260 sbírkových předmětů, z čehož výšivka z taclí tvoří 216 kusů. Zbytek připadá na jednotlivé součásti, jako konce šatek, límce apod. Zatímco v oddíle A₁ jsou pruhy vesměs výřezové výšivky z příslušného kusu oděvu vypárány, zde se jedná o výšivku přímo na části oděvu.

Největším počtem jsou zastoupeny tacle s plochou nebo dírkovou výšivkou pocházející z Rohatce (44 kusů), ale také ze Strážnice (35 kusů), Podluží (14 kusů) a Kyjovska (13 kusů). Vesměs je výšivka pracována na jemném bílém plátně bílou nebo červenou nití. Celé tacle s výřezovou výšivkou pak pocházejí z Uherskohradištska (36 kusů), Kunovicka (21 kusů) a Nivnicka (17 kusů). V případě sbírkových předmětů z Rohatce, Strážnicka, Podluží a Kyjovska se jedná o předměty převzaté z Okresního muzea v Hodoníně.⁷ Stářím odpovídají přelomu 19. a 20. století. Výšivky z Uherskohradištska, Kunovicka, Nivnice, ale také Slovenska (16 kusů) pocházejí z nejstarších muzejních zápisů a pravděpodobně byly součástí sběrů Františka Kretze.

A₃ – formy šorců a drobná výšivka

Řada s označením A₃ obsahuje dosti různorodý materiál, jehož největší část tvoří formy, tedy *výšivka přes vrapy ze zadních sukni ženského kroje* (28 kusů, 23 z toho pochází z Kunovicka, 5 z Uherskohradištska). Za pozornost stojí 19 forem vyšitých bílou nebo režnou nití na hrubším konopném plátně asi z poloviny 19. století (17 z Kunovic – 923/40-929/40, 931/40-938/40 940/40, 930/63), 1 kus z Uherskohradištska (2468/40), 1 kus pravděpodobně z Uherskobrodka (931/63).

Kromě toho je zde umístěno také výřezové vyšívání z rukávců a košil, barevná výšivka plným stehem na ženských předních sukni z Kyjovska (16 kusů) a větší počet konců šatek z různých oblastí Slovenska (35 kusů). Z celkového počtu 338 sbírkových předmětů jich nejvíce pochází ze Slovenska (75 kusů). Zbytek různorodého výšivkového materiálu je z oblastí Hornácka, Kopanic, Podluží a z Kunovicka. Charakter zde obsaženého materiálu odpovídá způsobu sběru Františka Kretze a lze téměř s určitostí říci, že také výšivky v tomto souboru pocházejí z jeho sbírky.

A₄ – šátečky a kapesníky

Tento soubor je poměrně úzce vymezenou kolekcí šátečků a kapesníčků v celkovém počtu 60 kusů.⁸ Šátky menších rozměrů s různobarevnou výšivkou jsou doplňkem krojových kompletů na většině území Slovácka. Chlapci nosili ke svátečnímu kroji v zástříhu u soukenných nohavic různé typy šátků a kapesníčků. Zejména na Uherskohradištsku, Kyjovsku a Podluží se do oblasti mužského svátečního oblečení dostaly šátky nebo kapesníky čtvercového tvaru, většinou bílé nebo červeně vyšité a lemované kolem okrajů bílou krajkou. Právě šátečky a kapesníky tohoto typu tvoří samostatnou kolekci v textilní sbírce SM.

Řada šátků do nohavic je vyšitá bílou dírkovou výšivkou s výraznými obloukovými okraji – vesměs pochází z oblasti Rohatce (6 kusů) a Kyjovska. Bílou výšivku, typickou pro Podluží již od druhé poloviny 19. století, představují šátečky z jemného plátna, mušelínu a organdy v počtu 6 kusů, některé jsou vyšity i barevným květinovým vzorem – nosila je jako oděvní doplněk děvčata ke slavnostnímu kroji v ruce. Z oblasti severního Kyjovska pochází celkem sedm šátků různého druhu. Vesměs jsou z bílého plátna, červeně vyšité křížkovým nebo plochým stehem a lemovány jsou bílou plátěnou nebo jemnou strojovou krajkou. Některé z těchto šátečků mají vyšito i věnování (*Dárek k biřmování* – 384/40 z Niv-

nice) nebo vřočení (*Z lásky a ze srdce 1919 – 373/04 z Kyjovska*). Pouze dvěma kusy jsou zastoupeny šátky tzv. *písničkové* z Hornácka (218/40 a 6205/58). Jedná se o bílý čtvercový šátek zakončený vytažovanými třásněmi po krajích. Na šátku je obvod lemován červenou křížkovou výšivkou, která představuje text písně. Tyto písničkové šátky nosili chlapci a mladí muži příčně přeložené a uvázané v pase na konopných třaslavicích tak, aby cíp šátku směřoval dolů.

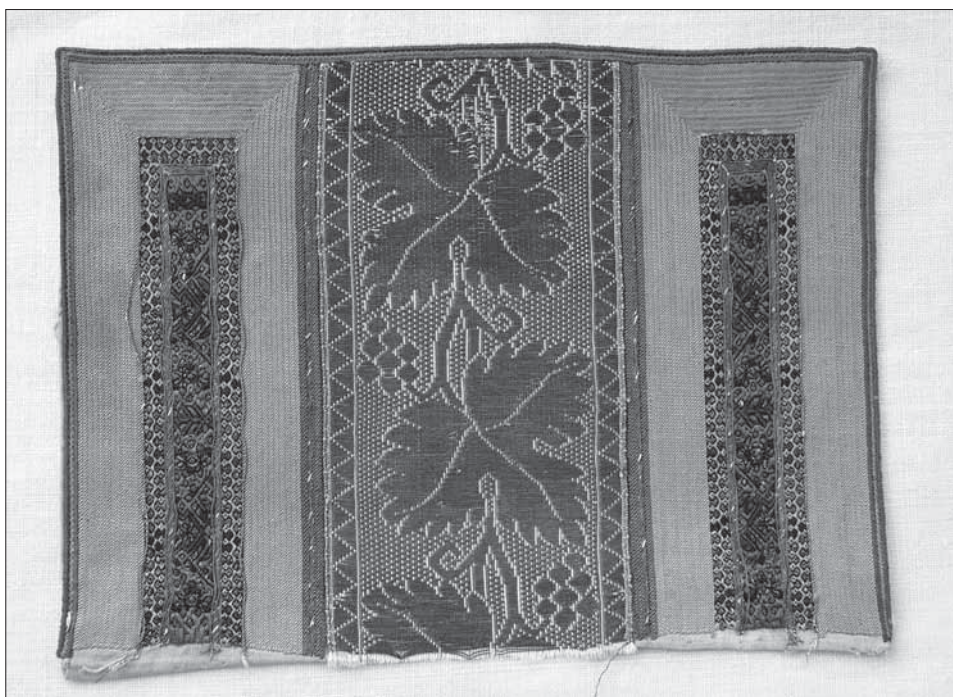
Celý soubor šátků a kapesníků doplňuje několik zde uložených límců z Kyjovska, vzor-ník výšivky z Uherskohradištska či dýnko z hornáckého čepce. Celkový počet sbírkových předmětů v této části textilní sbírky je sedmdesát kusů. V celém souboru převažují předměty z Kyjovska – 16 kusů, dále šátky z Podluží – 10 kusů, Rohatce – 6 kusů. Nepatrně je zastoupeno Hornácko 5 sbírkovými předměty a Uherskobrodsko 4 sbírkovými předměty. Celá kolekce je průběžně doplňována a pozornost by se měla zaměřit především na dosud málo zastoupené krojové okrsky hanáckého Slovácka, Strážnicka, Uherskohradištska, Uherskobrodsko a luhačovického Zálesí.

A₅ – čepce, dýnka

V páté řadě oddílu A jsou uloženy ženské čepce případně jejich vyšívaná dýnka, v několika málo případech doplněná o konce z šatek, vyšitých stejnou barvou a vzorem v celkovém počtu 431 kusy. Největší podíl z toho tvoří čepce z Hornácka, kde se jako v jediné oblasti Slovácka udrželo nošení čepce a šátky vedle tureckého nebo lipského šátku. Jeho tvar je pro tuto oblast specifický a je tvořen dvěma polovinami plátna, které je v týle hustě naskládáno. Přes toto navrpení je přišito úzké obdélníkové dýnko, jež obě poloviny čepce spojuje k sobě. Starší čepce asi z poloviny 19. století mají dýnka vyšity pouze béžovou (krémovou) nití. Výšivka na dýnku se skládá ze dvou stejných částí, které jsou uprostřed spojeny úzkým páskem paličkované krajky a ta je podložena červenou tkanicí. Novější dýnka jsou výraznější, jak do barevnosti, tak do motivu. Uplatňuje se na nich rozvinutý vzor, který zvětšuje celkovou plochu dýnka. Tato dýnka z první poloviny 20. století jsou vyšita nejčastěji výrazně žlutou až oranžovou bavlnkou a středová krajka bývá tovární výroby. Barevnost se u pozdějších typů rozšiřuje i o modrou, zelenou, nebo vínovou barvu, které jsou vzájemně kombinovány. Kolekce 55 čepců a 19 samostatných dýnek v podstatě zahrnuje všechny výraznější typy a vzory, které se na Hornácku vyskytovaly nebo vyskytují.

V souboru jsou dvanácti kusy zastoupeny také bílé plátěné čepce ze severního i jižního Kyjovska. Mají složitější střih, vzadu jsou ušité do kulata a kopírují tvar hlavy. V přední části, která lemuje obličej je našita krajka a u některých je výzdoba z barevných flitřů a stužek. V této kolekci jsou jen sporadicky zastoupeny ty nejslavnostnější čepce bohatě posité korálky a flitry a zdobené barevnou květinovou výšivkou. Ty jsou uloženy v souboru U a bude o nich pojednáno v dalším textu. Některé z čepců jsou také ušity z tylové krajky a oblékaly se na další prostý plátěný čepce bez ozdob (např. čepce z Rohatce 1413/65). Bohatěji zdobené čepce se v nejmladší vrstvě slavnostního oděvu nosily i samostatně, avšak většinou se přes ně vázal různým způsobem turecký nebo etamínový šátek a viditelná byla jen úzká část s krajkou, rámuující obličej.

Velmi vzácné jsou čepce z Uherskohradištska (3 kusy – 1235/63, 388/73, 38/65), Kunovic (2 kusy – 2916/41, 578/71) a Uherskoostrožska (3 kusy – 1532/40, 1534/40, 37/65). Po jednom kusu obsahuje sbírka celé čepce z Nivnice (975/80), Uherskobrodsko (20/2001) a Veselska (19/2001). V těchto oblastech zmizely čepce z ženského oděvu již během druhé poloviny 19. století. Na rozdíl od hornáckých čepců, které mají dýnko úzké obdélníkové, mají tyto čepce zadní část téměř nebo zcela čtvercového tvaru (Uherskobrodsko). K tomuto dýnku je přišit ze tří stran pruh plátna, který tvoří strany čepce, přes něž se vázala šátka. Kromě celých čepců, obsahuje soubor také samostatná dýnka. Z Uherskohradištska jich pochází dvacet čtyři kusů, z Uherskoostrožska devět, a z Veselska deset. Další dvě dýnka jsou, podle zařazení Františka Kretze z oblasti Vlčnov–Nivnice a tři pocházejí z okruhu Slavkov – Dolní Němčič⁹. Všechna dýnka jsou vyšita na výřez,¹⁰ béžovou (krémovou) hedvábnou nití po celé

1. Dýnka čepce 1449/63, E 8602. Lanžhot, počátek 19. st. Foto L. Chvalkovský.

ploše. Okraje jsou lemovány černě vyšitými řetízky, zoubky či srdíčky, některá dýnka mají černě vyšitý i středový motiv.

V tomto souboru se také nacházejí tři stará dýnka z Podluží z první poloviny 19. století (147/86, 125/87, 1449/63) a jeden celý čepce s tímto trojdílným dýnkem (169/40) z Lanžhota. Dýnka čepců z Podluží jsou rozměrově největší z celého Slovácka (17×24 cm), podle charakteristického tvaru se jim říkalo *kachlové*. Jsou složena ze tří svislých pruhů, z nichž prostřední je tvořen zlatou nebo stříbrnou portou a krajní pruhy tvoří barevná výšivka podle počítané niti.¹¹

Zdaleka největší počet celých ženských čepců v tomto souboru (204 kusů) pochází z různých oblastí Slovenska, z nichž řada se nepodařila blíže lokalizovat. Některé z čepců jsou vyšity po celé ploše barevnými vlnami, další jsou zhotoveny z bílého tylu a zdobeny bohatou květinovou výšivkou stříbrnou i zlatou nití (1026/63–1029/63). Značné množství čepců se podařilo lokalizovat do okolí Piešťan, vesměs jsou vyšity bílou nebo častěji žlutooranžovou dírkovou výšivkou a okraj směřující do čela je lemován plátěnou ozubenou krajkou nebo paličkovanou krajkou s obloučky či se zuby (18 čepců pod př. č. 1047/63).

Většina všech čepců i dýnek, mimo novější barevná dýnka z Hornácka, pochází zřejmě ze sběrů Františka Kretze a stářím je lze zasadit do poloviny 19. století. V terénu se s čepci z Uherskohradištska, z Uherskoostrožska ani z Uherskobrodsko prakticky nelze setkat. Naproti tomu lze získat novější typy čepců z Kyjovska, kde jsou stále živou součástí kroje a nadále se rozvíjí jejich výšivka i výzdoba portami a barevnými korálky či flitry.

A₆ – šatky a konce šatek

V souboru je obsaženo z celkového počtu 587 sbírkových předmětů 422 konců šatek a 128 šatek celých. Nejvíce jsou zastoupeny šatky z Hornácka, kde se archaické pokrývky hlavy v podobě čepce a šatky udržely i v mladší vývojové fázi kroje, zatímco prakticky ve všech ostatních oblastech na Slovácku starou šatku vystřídal během druhé poloviny 19. století

velký červený tištěný šátek, tzv. turecký. Všechny šatky jsou tvořeny dlouhým pruhem plátna, na jedné straně nebo koncích jsou vyšívány a lemované krajkou. Na Slovácku je nosily jak vdané ženy, uvázané přes čepce, tak svobodné dívky, které si je vázaly na vlasy spletené do jednoho nebo dvou copů.

Hornácké šatky určené pro slavnostní úvaz *konce dole* jsou na koncích vyšity žlutou či oranžovou barvou a lemovány paličkovanou krajkou. Starší typy jsou opět, stejně jako čepce, vyšity pouze režnou (krémovou) barvou, mladší šatky bývají žluté až oranžové. U většiny šatek je paličkovaná krajka ještě vsazena asi deset centimetrů od spodního okraje a celý konec šatky se tak stává zdobnějším. Protože bylo třeba šatku poměrně často prát a výšivka mohla plátno zabarvit, konce se ustříhly a po vyprání celého pruhu plátna opět našily. Často se proto ve sbírkách objevují jen tyto vyšívány konce šatek. Také ve fondu SM je obsaženo na 208 konců šatek, jak jednotlivě, tak v páru, zatímco celých hornáckých šatek je zde 45 kusů. V některých případech se jedná o šatky pro úvaz *konce hore*, které jsou většinou vyšity úzkým červeno-modrým stínkem a chybí jim na koncích krajka, která se při přeložení a zavnutí kolem hlavy neuplatnila.

Poněkud odlišně vypadají šatky na Uherskohradištsku, Uherskobrodsku a Uherskoostrožsku. Dlouhý pruh plátna je lemován žluto-černou výšivkou ze tří stran. Výšivku tvoří dlouhý pruh černých srdíček nebo řetízků, doplněný žlutým nebo béžovým vyplněním plochým stehem. U konců je na každé straně vyšit černý květ a ve vzdálenosti asi deseti centimetrů od něj žlutočerný obdélníkový ornament tzv. spona. Tyto šatky byly vzácné již koncem 19. století, kdy začal se sběrem národopisného materiálu na Uherskohradištsku František Kretz. V této části fondu je uloženo devatenáct šatek z Uherskoostrožska, po čtyřech kusech celých šatek z Uherskohradištska, Uherskobrodsku, Kunovicka a Veselska a jedna šatka z Podluží. Kromě toho ještě sedmnáct konců šatek uherskobrodských, jeden konec šatky z Uherskohradištska a 2 konce šatek z Březové.

2. Šatka 569/63, E 7900. Uherskoostrožsko, kol. r. 1840. Foto L. Chvalkovský.

Opět velkým počtem je zastoupeno v této části sbírky také území Slovenska – 172 konců šatek a třicet šatek celých. Na většině z nich se uplatňuje kopřivová nebo různě barevně provedená pásková paličkovaná krajka. V některých případech až deset centimetrů široká a vytvářející ornament závitnic, kalichů květů nebo velkých oblouků (597/63). Na slovenských šátkách se uplatňuje jak pestrá mnohobarevná výšivka (1535/63), tak jednoduchá kombinace dvou barev např. žluto-černá (504/36, 1540/63), modro-černá (833/63). Na řadě z nich se uplatňuje i jednobarevná výšivka plochým stehem a stejná barva v kombinaci s kopřivovou přízí je užitá v paličkové kraje. (787/63).

Soubor A₇ – límce

Tento soubor obsahuje převážně výšivku na límcích k ženským rukávcům z Horňácka, Podluží a jižního Kyjovska. Límce z těchto oblastí mají obdélníkový tvar a jsou ze tří stran lemovány krajkou. Z celkového počtu 722 sbírkových předmětů jich 628 tvoří právě límce. Kromě nich je tu uloženo dvacet šest konců šatek a dvacet tři kusů nárameníků. Šatky a nárameníky jsou zde uloženy pokud tvoří s límcem soupravu stejného vzoru a barvy. Do muzejních sbírek se často dostávají pouze jednotlivé kusy výšivky, avšak vyšívání na ženském i mužském kroji vždy tvořilo soupravy stejného vzoru a barvy. Na ženském kroji do této soupravy patřil i čepce a šatka.

Nejvíce výšivky na límcích v tomto souboru pochází z Horňácka (232 kusů). Kolekce těchto límců obsahuje prakticky všechny vzory a barevné varianty, jaké se na ženských horňáckých rukávcích vyskytují. Límce jsou doplněny osmnácti konci šatek a dvacet jednou výšivkou z nárameníků.

Druhou největší skupinu límců tvoří vyšívané límce z Podluží, kde převážnou většinu představuje bílá výšivka na jemném bílém plátně či etamínu. V menší míře tento soubor obsahuje také vývojově starší barevné varianty obojků s bíločervenou dírkovou výšivkou podloženou tylovou výplní z 60.-70. let 19. století a límce s černou výšivkou, které lze datovat do první poloviny 19. století.

Černou výšivku na kroji miloticko-dubňanském z jižního Kyjovska v této kolekci prezentuje devadesát dva kusů límců. Liší se od sebe především rozvinutým květinovým ornamentem, který je v mladší fázi dírovaný a podložený po obvodu přiřítým pruhem červené nebo i výrazně růžové látky. Výšivkou i barevností jsou těmito límcům velmi podobné límce z kroje mutěnicko-hovoranského (šedesát kusů) a rohateckého (padesát tři kusů), které vesměs pocházejí z druhé poloviny 19. až přelomu 20. století. Přesnou lokalitu se nepodařilo určit u dalších padesáti čtyř kusů límců, které však podle barevnosti a provedení výšivky patří k materiálu z oblasti Kyjovska. Většina límců z Podluží, a Kyjovska pochází z kolekce přejaté v roce 1965 z Okresního muzea v Hodoníně, kde představovaly největší část fondu.¹² Celý soubor doplňuje patnácti límci a devíti konci šatek materiál ze Slovenska.

A₈ – turecké šatky

V tomto souboru jsou uloženy turecké i lipské šatky, které se začaly od poloviny 19. století nosit na většině území Slováků a vytlačily starší šatky. Mezi nejstarší tištěné šatky patřily tmavé modrotiskové šatky se žlutým vzorkem z domácích moravských dílen tzv. *barvenické*. Ty však brzy vystřídaly bílé *lipské* a červené *turecké* tištěné šatky, které se na jihovýchodní Moravu dovážely z Humpolce a České Lípy ve velkých kuponech, ze kterých se jednotlivé kusy postupně stříhaly. Bílé lipské šatky měly po obvodu většinou barevnou květinovou borduru a plocha byla vyplněna drobným květinovým potiskem. Na některých lipských šátkách se objevují také figurální motivy nebo empírovou módou ovlivněné vzory antických dvouuchých váz a rohů hojnosti. Lipské šatky se nejvíce rozšířily na Horňácku, kde se využívaly papírem a vázaly napevno do čtverhranného čepce – *krabice*.

Naproti tomu šatky červené barvy, turecké, se rozšířily do většiny oblastí na Slovákku. Na trh přicházely šatky různých vzorů a velikostí, které se v jednotlivých oblastech rozoznávaly a dostávaly místní názvy. Rozlišujeme tak například šatky *holé*, *s lístkovým krajem*,

dubové, kvítkové mrskané, hrachové, hrachové s trakačovým krajem atd. Názvů a vzorů je velké množství, často je jeden vzor znám pod různými označeními.

V této kolekci je uloženo na 247 kusů tureckých šátků s prázdným středem i s potiskem nejrůznějších vzorů po celé ploše a také šátky, které mají hladký i květovaný střed černě zbarvený. Takové se nosily v době půstu, smutku nebo si je vázaly starší ženy. Z nejběžnějších vzorů jsou ve sbírkách SM zastoupeny *turčáky holé* (Březová 13/70, Bánov 6158/40) *lístkové s jatelinkovým prostředkem* (St. Město 20/69, Hroznová Lhota 15/70, 545/63 bez určení původu), dále také *pérované* (Ořechov 21/70), *srdéčkové* (Stříbrnice 25/70) či *s dubovým krajem* (Kněždub 116/85). Mezi hojně rozšířené patřily také šátky *prskané s kvítkovým okrajem* (Petrov 285/67, 10/76), *hadové se šíповou růží* (Vracov 32/40, Uh. Hradiště 419/40, Rohatec 1359/65), *hrachové s makovým prostředkem* (Hornácko 480/64, St. Město 20/69), *hladké s hroznovým okrajem* (Nivnice 376/40, Ostrožská Nová Ves 603/40 a 542/63), *makové s hroznovým okrajem* (Jalubí 3/70 a) a mnohé další, u kterých se vzory jen nepatrně liší.¹³ V souboru je uloženo v současné době na 130 červených tureckých šátků, z toho 69 *holých* (tedy s prázdným středem) a 51 s květinovým nebo *halúzkovým* středem. Kromě toho ještě celkem 85 šátků tureckých černých – 35 s holým a 50 s květinovým středem.

V počtu dvaceti pěti kusů jsou zde zastoupeny také bílé šátky lipské, převážně sesbírané na Hornácku, ale také v Kunovicích a na Slavičinsko-Bojkovicku. Sedmi kusy doplňují fond již zmíněné staré modrotiskové šátky po ploše se žlutým vzorem velkých teček nebo trojlístků – *barvenické*. Široké bordury tvoří velké listy vinné révy, drobné kvítky a lístky a geometrické závitnice (Velká nad Veličkou 240 a 241/40, Vlčnov 294/04).

A₉ – modrotisk

V tomto oddíle je umístěno dvacet dva pruhů modrotiskových látek, které pocházejí z dílen ÚLUV ve Strážnici. Produkce modrotisku ze 60.–70. let 20. století je zde zastoupena jak původními tak moderními vzory. Tradiční bílé i žluté vzory, vycházejí z potisku na zadních sukních hornáckého kroje, kde se tyto motivy nazývají jako *parožkové* nebo *slimáčkové*. Produkce ÚLUV však kromě těchto tradičních vzorů a ornamentů nabízela i potisky moderní, geometrické. Vzory jsou zde prezentovány na větších kuponech i na menších dečkách či prostírkách. Jediným kusem textilie v tomto souboru, která není z dílen ÚLUV je torzo modrotiskové ženské přední zástěry z moravskoslovenských Kopic s potiskem žlutých a zelených velkých květů a obilných klasů. Ta pochází ještě z prvních sběrů ve čtyřicátých letech 20. století. Kromě ukázek výroby modrotisku obsahuje tento soubor také 8 prostírek s výšivkou na hrubším perličkovém plátně, taktéž z produkce ÚLUV.

A₁₀ – středy úvodních plchet

Soubor výšivky a středů z úvodních i koutních plchet vychází z nejstarších muzejních sběrů evidovaných ve 40.–60. letech 20. století. Představují především materiál z Uherskohradištska, Kunovicka, Uherskobrodsko a luhačovického Zálesí. Z celkového počtu 166 sbírkových předmětů jich 104 tvoří středové části úvodních plchet (středy úvodnic a výšivkové pruhy z úvodnic). Nejstarší typy úvodnic na Slovácku jsou sešity ze dvou pruhů jemného lněného plátna. Původně obě plachty spojoval jednoduchý stínkový steh, který nahradila paličková nebo síťovaná vložka. Na Uherskohradištsku, Hornácku i Kunovicku se během druhé poloviny 19. století hojně rozšířila paličková krajka s černě provedeným vzorem *na grumle*, kterou ženy kupovaly na jarmarcích od paličkárek ze Slovenska. Místa, zejména na Kunovicku a Hornácku se tato krajka udržela ještě ve 20. letech 20. století. Na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku se kolem roku 1900 objevuje střední pruh z řídkého mulu či organtýnu s vetkáváním vzorem zelených větviček s červenými květy. Na přelomu 19. a 20. století se středový pruh rozšiřuje a objevuje se také vyšší pestrými vlnami do velkých hrubých vzorů. Nejčastěji tvořily vzor velké hvězdice, věnečky, tulipány a srdce. Paličková a později vyšívána středová vložka byla navíc lemována dlouhými pruhy výřezového vyšívání, vycházejícího ze vzoru a barevnosti typických pro danou oblast.

3. Střed koutní plachty 843/63, E 8777. Uherskohradištsko, první polovina 19. st. Foto L. Chvalkovský.

V tomto souboru jsou obsaženy především středové pásy starší – síťované z konce 19. století a některé s paličkovanou krajkou *na grumle* z počátku 20. století. K nejvýznamnějším předmětům lze v této kolekci přiřadit mimo jiné středy úvodních plachet z Dolního Němčí, tvořené paličkovanou krajkou z hrubé příze s hnědým ornamentem provedeným *na grumle* a krémovou výšivkou (356/62, 371/62), nebo hrubé režno-bílé vzory *na grumle* z oblasti luhačovického Zálesí (3802/42, 3714/42, 3715/42, 3793/42). Kromě tohoto typického vzoru se na některých jednobarevných rezných krajkách uplatňuje i černá výšivka – např. stylizovaných květů a stužek (77/66, pravděpodobně z Uherskobrodsko). Mladší vývojové etapy úvodních plachet zde nejsou, neboť se jedná o materiál z větší části pocházející ze sběrů Františka Kretze, výšivka z luhačovického Zálesí ze sběrů Antonína Václavíka.

Kromě starých středů úvodních plachet obsahuje soubor také velmi staré a vzácné středy a výšivky z koutních plachet v počtu 39 kusů. Jsou vyšité na hrubším konopném plátně bílou, reznou nití, nebo v barevné kombinaci se světle modrou (834/63 a 839/63 – bez určení původu, Ostrožská Nová Ves 570/40), s růžovou (Uherskohradištsko 472/63, 487/63) a s růžovou a světle modrou (Uherskohradištsko 746/63).

Právě vyšívané a síťované středy úvodních i koutních plachet z luhačovického Zálesí tvoří největší část tohoto souboru (dvacet osm kusů), starší materiál z Kunovicka je zastoupen dvaceti dvěma kusy, po čtrnácti, respektive třinácti pruzích pochází z Uherskohradištska a Hornácka. Z krojových okrsků na Uherskobrodsku – nivnického (jedenáct kusů), uherskobrodského (deset kusů) a hradčovického (pět kusů) pochází síťované středy vesměs se žluto – černým výřezovým vyšíváním na okrajích. Samotná výřezová výšivka i celé středy úvodnic pochází také z Veselska a Uherskoostrožska. Celý soubor doplňují v několika kusech krajky a výšivky z jiných částí oděvů.

A₁₁ – vložky a části plachet

Na rozdíl od řady A₁₀, obsahuje tento soubor především materiál ze slovenského území. Ze 154 kusů celého souboru, tvoří široké síťované a vyšívané vložky pravděpodobně z koutních i úvodních plachet – 96 kusů. Většina zde uložených textilií představuje výšivku na hrubém i jemnějším konopném plátně reznými i barevnými nitěmi s převážně geometrickými vzory. Rovněž zde se jedná o předměty z nejstarších muzejních fondů, evidované až v roce 1963. Vzhledem k tomu, že pocházejí z různých oblastí Slovenska, lze je téměř s jistotou zařadit do kolekce shromážděné Františkem Kretzem. Tento soubor doplňují středy koutních plachet z Uherskohradištska (čtyři kusy), Nivnice (dva kusy) a Hornácka (dva kusy), které Slováké muzeum získalo jako součást sběrů Josefa Zemka a jež pocházejí ve většině z 20. let

20. století.¹⁴ Jsou vyšité bílou, režnou a některé také modrou nití (Uherskohradištsko 218/94, Nivnice 361/94).

A₁₂ – části koutnic

Textilní materiál z této kolekce tvoří převážně vyšívané části z koutních plachet a tkané dečky ze Slovenska, doplněné bílými šátky s dírkovou výšivkou a bílou krajkou z počátku 20. století ze severního Kyjovska (osm kusů), luhačovického Zálesí a ze Slovenska (deset kusů). Koutní plachty, šité z hrubšího konopného plátna, měly střed a někdy dolní část vyšívané. Barva výšivky se pohybuje od krémové nebo režné přes kombinace s červenou a zelenou a zdobí převážně geometrické, méně též květinové vzory. Na částech slovenských koutnic je v některých případech na spodním okraji našitá i širší paličkovaná pásková krajka. Slovenské území v tomto souboru zastupuje čtyřicet výšivek z koutních plachet, deset bílých čtvercových šátků, patnáct tkaných deček, osm konců šatek a jedna celá šatka. Jednotlivě je obsažena výšivka na koutnicích z Mutěnickoko-Hovoranska, Miloticko-Dubňanska a Hornácka z konce 19. století. Opět jde o materiál ze sbírky Františka Kretze, v celkovém počtu 134 kusů.

Celá kolekce označená jako A₁–A₁₂ obsahuje dosti širokou škálu výšivek z různých druhů oděvů i obřadních textilií a kolekci tištěných šátků (tureckých i lipských) různých vzorů. Nejucelenější a obsahem nejhodnotnější z celé řady jsou oddíly A₅ – čepce a dýnka a A₆ – šatky, obsahující jedinečné a vzácné kusy těchto oděvních součástí, které na většině Slovácka zanikly během druhé poloviny 19. století. Převážná část materiálu ze souboru A pochází z nejstarších muzejních sběrů, odprodaných Františkem Kretzem a časově je omezen prvními dvěma desetiletími 20. století. Textilie nově získávané darem nebo koupí se již většinou do této řady neukládají.

Soubor B – kordulky, jupky, kacabajky

Ve skupině, nesoucí označení B jsou zahrnuty mužské i ženské kordulky¹⁵, dále jupky a kacabajky z nejrůznějších materiálů. Kordulky patří k základním součástkám slavnostního a obřadního kroje prakticky na celém Slovácku. Nejstarší kusy se dostaly do sbírky SM již ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století, buď jako součást krojového kompletu nebo samostatně koupí či darem. K nejstarším nákupům Františka Jilíka z roku 1934 patří ženská kordulka z Mařatic a v rámci kompletních krojů také mužská kordulka z Velké nad Veličkou, a ženská kordula z Vlčnova.¹⁶

Mezi nejstarší a nejvýznamnější kusy ve fondu Slováckého muzea patří soukenné kordulky z Kunovic (506/40, 4055/42), kde koncem 19. století převážily v ženském kroji kordulky z atlasu a častěji brokátu. Jiným vývojem prošly ženské kordulky např. ve Vlčnově, kde představují nejstarší exempláře kordulky z šedého, tmavě modrého až černého vzorovaného atlasu. Nosily se zde vedle kordulek soukenných jen asi do konce 19. století. Josef Klvaňa se o nich při popisu vlčnovského ženského kroje nezmiňuje.¹⁷ Zachovalo se jich jen několik málo kusů, z nichž jeden, asi z let 1870–1880, má ve svém sbírkovém fondu i SM (503/69). Mezi nejstarší kordulky z Uherskohradištska lze zařadit sametovou ženskou kordulku z konce 19. století z Místřic (5878/54). Na její značné stáří ukazuje mimo materiálu také hedvábná pruhovaná stuha, která byla u mladších kordulek nahrazena stuhou květovanou.¹⁸ Podobných exemplářů, představujících starší vývojový stupeň některých krojů se vyskytuje ve sbírkách více, za zmínku stojí také staré kordulky z jednobarevného nebo potištěného hedvábného atlasu z Uherskoostrožska (713/40, 409/65, Blatnice 5742/44), navazující na kordulky soukenné, lemované širokou stuhou s vyšitými květy. Většina starých typů kordulek byla již získána do sbírek SM v horším fyzickém stavu, jejich hodnota je však z hlediska dokumentace vývoje jednotlivých krojových typů na Slovácku nenahraditelná. V souboru je celkem obsaženo na 985 mužských i ženských kordulek, 147 lajblů, 125 jupek, 65 kacabajek, osm soukenných hornáckých kabátů, pět soukenných kabátků z jižního Kyjovska a osm dětských kandašek.

Největší počet kordulek pochází z Uherskohradištska (126 kusů), dále z Uherskoostrožska (108 kusů), Hornácka (85 kusů). Nezanedbatelný podíl (62 kusů) představují mužské i ženské kordulky z jižního Kyjovska, náležející ke kroji miloticko-dubňanskému a také počtem 59 kusů zastoupené kordulky z krojových okrsků rohateckého a nivnického. Kolekce kordulek ze sbírkách SM postihuje v podstatě celou oblast Slovácka. Podle dělení Josefa Klvani nejsou zastoupeny pouze 2 z 28 krojových slováckých okrsků, a to žeravický a bohuslavický. Kromě toho sbírka obsahuje také 35 kordulek ze západního Slovenska a 2 z Valašska.

Z vývojového hlediska je nejlépe podchycena oblast Uherskohradištska se čtyřmi krojovými okrsky. Je zde prakticky obsažena celá vývojová řada ženských kordulek, u kterých materiál, z něhož jsou vyrobeny, přechází od tenkého vlněného cajku, přes jednobarevné hedvábí, vzorovaný atlas a satén až k brokátu a ornátu s hustě protkávanými barevnými květy. Obdobně lze prostřednictvím kordulek zachytit vývoj kroje na Kunovicu, Uherskoostrožsku i Hornácku, zde, jak na ženských živůtcích, zvaných *kabátek*¹⁹, tak na mužských kordulkách s místním označením *pruclek*. Mezi velmi staré a svého druhu jedinečné kusy náleží i kordulky – kabátky ze světle modrého atlasu s protkávanými květy stejné barvy. Jedna z nich je zdobena našitím pouze červených sametových pruhů, u další se již objevuje i zdobení s pruhem zeleným (Velká nad Veličkou 394/64, 5683/44). Zcela ojedinělý je pak kabátek ze zeleného atlasu s červeným a zeleným lemováním (Hornácko 590/71). Celkem se ve sbírce nachází podobných kordulek pět kusů, všechny pocházející z přelomu 19. a 20. století (Hornácko 589/71, 592/71).

Také další oblasti, jako Uherskobrodsko, jižní Kyjovsko, Strážnicko jsou zastoupeny řadou mladších i starších variant. Např. kordulka z Uherskobrodsko z modrého plátina s hustým vzorem tmavomodrých květů a černých větviček představuje nejstarší vrstvu materiálu z uherskobrodského krojového okrsku – kolem roku 1880. Kordulka je rovného střihu, na zádech má tři malé šůsky, kolem krku je lemována fialovou atlasovou stuhou a stříbrnou portou, v dolní části se zapíná na čtyři knoflíky s červenými sklíčky (760/40). U mladších živůtků se rozvinula na atlasovém nebo brokátovém základu bohatá výšivka převážně červené barvy na předních dílech a v podobě trojúhelníku také uprostřed zad. Naopak rozšířit sbírku kordulek by v tomto směru bylo třeba o předměty z krojových okrsků straňanského, březovského a z jižní části hanáckého Slovácka. Pouze třemi kusy kordulek je prezentována oblast Slavičínsko-Bojkovicka, avšak zde nelze se získáním dalších krojových součástek počítat, neboť v této oblasti lidový oděv zanikl již v první polovině 20. století a kraj zde byl rekonstruován pro potřeby místních folklorních souborů. Celkem se ve sbírkovém fondu SM prozatím nachází 317 mužských a 668 ženských kordulek.

Do oddílu B jsou zahrnuty také mladší krojové součástky ženského oděvu – jupky v celkové počtu 106 kusů. Jupka vystřídala rukávce a kordulku, jež se ve 20.–30. letech 20. století dostaly do skupiny svátečního a obřadního oděvu, změnily formu a staly se pro všední nošení nepohodlnými. Jupky jsou typické rovným střihem stánku i dlouhých rukávů, v některých oblastech se rukávy řasí nebo skládají v horní části při vsazení do průramku. Původně se šily z plátina, později z různých dostupných materiálů tovární výroby, tisků a pro chladnější období ze sametu. Protože tato součástka byla na rozdíl od rukávců velmi pohodlná, začala se nosit také ke kroji polosvátečnímu, např. ve všední den do kostela. Tyto jupky pak byly zdobeny strojovou i ruční výšivkou, aplikací i textilními portami.

V největším rozsahu jsou ve fondu Slováckého muzea zastoupeny jupky z oblasti Uherskohradištska (dvacet sedm kusů), dále z Kunovic (sedmáct kusů), z Uherskoostrožska a Bánova (po deseti kusech). Jupky z ostatních oblastí Slovácka jsou zastoupeny spíše jednotlivě a proto je právě tato část textilního fondu v poslední době soustavně doplňována. Navíc se jedná o krojové součástky živé a vyvíjející se. Starší ženy na vesnicích dosud často chodí ve všední dny i v neděli do kostela v jupkách a nově si je pořizují.

Lajbl, starší svrchní součástka ženského i mužského oděvu z bílého sukna, je v tomto souboru nejvíce zastoupen z oblasti Uherskohradištska (dvacet devět kusů), Hornácka (dvacet sedm kusů) a Nivnicka (deset kusů). Také tato součástka prošla vývojem, který

4. Ženská atlasová kordulka 5742/44, E 491. Blatnice, kol. r. 1900. Foto L. Chalkovský.

se týkal především výzdoby. Základní materiál, tedy bílé sukno, zůstal stejný, měnily se však látky použité na podšití ohnutých manžet dlouhých rukávů a límce. K nejstarším patří jednobarevná sukna, atlasy a samety, později se užíval atlas vzorovaný, např. s bílými květy a konečně nejmladšími materiály k pošíť a zdobení lajblu byly vlněné červené látky. Lajbly byly na zádech prostriženy tak, že sukno tvořilo tři faldy či šušky. Na většině území Slovácka se déle udržely lajblly v mužském oděvu, protože k ženskému bylo možno je nosit pouze na starší formu rukávců *natahačky*, které na začátku 20. století nosily už pouze starší ženy. V terénu se s nimi dnes už setkáváme zřídka. Více vývojových variant je ve fondu Slováckého muzea zastoupeno pouze z Uherskohradištska, Kunovicka a Uherskoostrožska. Z ostatních oblastí jsou obsaženy většinou jednotlivé kusy, převážně nejmladší vývojové fáze této součástky. Mezi nejstarší kusy ve SM patří mužské a ženské lajblly z Halenkovic (50/71–53/71), pocházející z druhé poloviny 19. století. Celkem obsahuje tento soubor 41 mužských a 85 ženských lajblů.

Mladší svrchní součásti, která v ženském kroji nahradila lajbl byla kacabajka. Je to vlastně teplý vatovaný kabátek v délce něco málo pod pás, šitý nejčastěji z temně fialového a černého plyše nebo černé beránčiny. Na přednicích může být zdobena aplikací, u dolního okraje a na rukávech bývá našit pruh černého sametu. Hlavní ozdobu však tvořily knoflíky o průměru až dva centimetry ze zlatého i stříbrného kovu s barevnými sklíčky. Nejvíce se nosily na Uherskohradištsku, Uherskobrodsku a Uherskoostrožsku. Tomu odpovídá také jejich počet ve sbírce – z Uherskohradištska dvacet kusů, z Kunovicka deset, Uherskobrodská šest kusů a sedmi kusy je zastoupeno hanácké Slovácko. Kacabajky z jednotlivých oblastí na Slovácku se od sebe liší jak střihem, tak výzdobou. Vzhledem k tomu, že se jedná o součástku poměrně mladou, neprošla dlouhým vývojem. Staré ženy dodnes v zimě o svátcích nosí do kostela staré kacabajky, ale nové se již prakticky nešíjí. Současný stav kacabajek ve sbírkách muzea je dostatečný (114 kusů) a bude vhodné doplňovat především kusy s výrazně odlišnou výzdobou či střihem.

Soubor C – sukně

Veškeré druhy sukni, od bílých plátěných *spodnic*, přes zadní *fěrtouchy* a *šorce*, všední pracovní sukně a zástěry až po slavnostní *fěrtušky* jsou ve SM zahrnuty do souboru označeného písmenem C, který celkem čítá 906 kusů. Nejvíce sukni pochází z Kyjovska (127 kusů), Uherskohradištska (122 kusů), Hornácka (104 kusů). Dále je výrazně zastoupeno Kunovicko (91 kusů) a Uherskoostrožsko (77 kusů). Z Kyjovska pochází poměrně ucelený soubor sukni, ve kterém nechybí starší varianty zadních sukni ze silné vlněné látky tmavě

zelené barvy bez vzoru, přes sukně červené barvy s bílým vytkávaným vzorem seřazeným do pruhů až po nejmladší druh *pávky* z červeného vlněného harasu s vyšitými modrobílými květy. Hojně jsou ve sbírce obsaženy přední zástěry z vyvazovaného modrotisku, na kterém se uplatňuje barevná, *malovaná* květinová výšivka. Starší zástěry jsou vyšity tlumenějšími barvami a květinový vzor není tak rozvinut do plochy, jako u mladších typů. Zástěry ze 40. let 20. století jsou ušity i z černého klotu a patří k nejmladší vrstvě této oděvní součástky.

Nejstarší přední sukně – fěrtůšky na Uherskohradištsku představují součástky z mušelínu a atlasu s našitou úzkou krajkou u dolního okraje z konce 19. století, a poněkud mladší sukně z kašmíru s drobným barevným květinovým vzorem. Ty vystřídaly ve svátečním oděvu fěrtůšky²⁰ brokátové a nejmladší ornátové s pestrými vytkávanými květy. Brokátové i ornátové fěrtůšky se nosily v mnoha barevných variantách a vzorech. Zadní, hustě navrapené fěrtochy a šorce s vyšíváním přes vrapy pocházejí ve většině z 20.–40. let 20. století. Liší se od sebe především šířkou a vzorem formy a délkou, přičemž starší šorce a fěrtochy jsou delší, neboť nově šité se přizpůsobovaly obecnému trendu zkracování délky sukní. V poslední době se rozrůstá počet předních polosvátečních a všedních fěrtůšek z různých druhů materiálu a barev, většinou s drobným květinovým vzorkem nebo i kárované.

Ve velkém množství hornáckých sukní jsou zastoupeny jak přední sukně zvané *kartúnky* z bílých i červených tištěných látek, tak konopné fěrtochy přírodní rezné i žluté barvy. Nejdůležitějším rozlišovacím znakem na fěrtochu je forma vyšitá přes vrapy, která se na Hornácku rozvinula do mnoha vzorů a barevných variant. Mladší vrstvou než fěrtochy jsou zde modrotiskové zadní sukně s převážně žlutými vzory střídajícími se v podélných pásech, které jsou také ve velké míře zastoupeny ve sbírce muzea.

Z Kunovicka pochází jedna z nejstarších sukní, kterou je konopný zadní fěrtoch (5672/44). Ten má sklady ještě volné, drží je přes vrapy vyšitá asi pět cm široká forma pracovaná nebarvenou reznou nití. Fěrtoch pochází z první poloviny 19. století a je podstatně delší než mladší kunovické fěrtochy z bílého, silně modřeného brněnského plátna s červenou

5. Konopný fěrtoch 220/40, E 5379. Velká nad Veličkou, 1880. Foto L. Chvalkovský.

formou a hustě naskládanými vrapy. Tyto fěrtochy jsou ve sbírkách zastoupeny v hojném počtu včetně mladších dětských zadních sukní.

Uherskoostrožské přední sukně zahrnují také jak starší atlasové, kašmírové a harasové typy ke kroji obřadnímu, tak mladší brokátové, které jsou od 30. let 20. století běžné i ve svátečním oblečení žen na Uherskoostrožsku. Často se k nim oblékala i jupka.

Dostatečnou škálou a počtem je ve sbírce sukní zastoupena také oblast Strážnicka (49 kusů), přední i zadní sukně z Nivnicka (34 kusů) a 31 kusy především přední bílé vyšívané zástěry z Podluží.

Soubor D – kusová výšivka

Téměř všechna výšivka z ženských rukávců a mužských košil je uložena v části textilní sbírky pod označením D. Výšivky jsou v tomto souboru našity na velké archy tvrdého papíru, které jsou trojdílně přehnuty a složené mají formát A1. Tyto velké archy jsou na stojatě uloženy ve skříních, které mají na míru uzpůsobené úzké vysoké police. Převážná většina z 8214 kusů předmětů je tvořena jednotlivými výšivkami z košil i rukávců, méně už jejich kompletními sadami. Pouze jednotlivě je zde zastoupena výšivka na koncích šatek a krajka, pravděpodobně z taclí ženských rukávců. Většina tohoto fondu pochází z nejstarších muzejních přírůstků, tedy sběrů Františka Kretze, dále je zde kolekce výšivek shromážděná Josefem Stanclm, Daliborem Mayerem a Josefem Zemkem. O značné množství výšivek se tato kolekce rozrostla také díky sběru v roce 1968. Celý soubor výšivek v podstatě podává přehled vývoje výřezového vyšívaní na Uherskohradištsku, Uherskobrodsku a Uherskoostrožsku. Zastoupeny jsou nejrůznější vzory a barevné varianty výšivek od nejstarších bílo a žluto-černých, pocházejících z poloviny 19. století až po nejmladší výšivky, které jsou na Uherskoostrožsku a v některých obcích na Uherskobrodsku představovány *úpadkovou* výšivkou křížkovou. Naproti tomu nejmladší výšivka na Uherskohradištsku, od 30. let 20. století, je šita na *vysoký výřez bubínkovým* stehem.

Nejvíce výšivek pochází z Uherskohradištska – 2791 kusů. Z toho 1911 z krojového okrsku staroměstsko-jarošovského, 449 z bílovického, 244 z velehradsko-spytihněvského a 187 z okrsku polešovického. Velkou část sbírky tvoří také výšivkový materiál z Uherskoostrožska – 1 195 předmětů, představuje jej jak nejstarší výšivka žluto (krémovo)-bílá, tak mladší s převládající červenou barvou, kde je hlavní motiv vyšit plným stehem a černě orámován. Nejmladší vrstvu výšivky na ženských rukávcích²¹ představuje křížková výšivka. Jak barevný motiv, tak oranžová až červená výplň jsou šity křížkovým stehem.

Velkým množstvím vzorů se prezentuje výšivka z Kunovicka – 686 kusů. Nejstarší výšivky, pocházející z poloviny 19. století jsou ještě smetanové, žluté a žluto-černé, mladší přechází přes oranžové odstíny až k ostrě červené barvě, kombinované s černou.

Pro výšivku na Uherskohradištsku i Uherskobrodsku (678 kusů) je charakteristická obruba z černých srdíček při horním okraji výšivky, kterou lze nalézt již na nejstarších variantách z poloviny 19. století. Mladší výšivka z mužského i ženského kroje má středový motiv vyšit v převládající modré a černé barvě plochým stehem, samotný výřez a výplň mezi černými srdíčky je v tmavě žluté až žlutooranžové barvě. V některých obcích, např. v Šumicích se od 40. let 20. století objevuje úpadek výřezového vyšívaní a výšivky na rukávce se šijí také křížkovým stehem. V počtu 608 je ve sbírce obsažena i výšivka z Vlčnova, barevností, vzorem i typem výřezové výšivky tvořící samostatný okruh. Mužské vyšívaní si zde podrželo nejstarší bílou barvu, kterou doplňuje černý řetízek a středový motiv. Naproti tomu vyšívaní z ženských rukávců přecházelo od bílo-černé přes žluto-černou až po nejmladší červenou (oranžovo)-černou barvu, které jsou všechny v této kolekci zastoupeny.

Z dalších oblastí je větším množstvím výšivky z košil a rukávců zastoupeno především Hornácko (361 kusů), Nivnicko (25 kusů), Hradčovicko (186 kusů), Veselsko (179 kusů), Bánov (82 kusů) a Kopanice (70 kusů). Celý soubor obsahuje také výšivkový materiál ze Slovenska (300 kusů), luhačovického Zálesí (38 kusů) a Kyjovska (30 kusů). Dalších 346 výšivek a krajek se nepodařilo pracovníkům při evidenci lokalizovat.

V současné době se již velké kolekce ústřížkové výšivky do sbírek muzea nepořizují. Přibírá se pouze kompletní výšivka k rukávcům či košilím, která tvoří vzorem nebo barevností další vývojovou variantu v dané oblasti. V některých oblastech výšivka na výřez dále přežívá a vyšivačky, které ji ovládají, šijí na zakázku kompletní kolekce k nově pořizovanému slavnostnímu oděvu.

Soubor E – rukávce

Rukávce patří k základním součástkám ženského oděvu, pro které je na Slovácku charakteristický příramkový střih. Nejstarší typy byly šité z konopného plátna, měly volně formované rukávy, nařasené jen u zasazení do příramků. Na koncích delších rukávů, které se původně nosily jako *natahačky*, byla manžeta s volánem, který se začal zdobit našitím úzké krajky, na Slovácku se označuje jako *tacle*, *kadrle*. U krku měly tyto staré rukávce obojek, či spíše přehnutý límec, lemovaný stejnou krajkou jako *tacle*. Výšivka na těchto rukávcích byla pracovaná režnou nití spojovacím stínkem a plnila funkci zpevnění okraje švů na nejvíce namáhaných místech látky. Jednoduchá výšivka se během druhé poloviny 19. století rozvinula vzorem i barevností a vzhledem k potřebné údržbě rukávců se začala vyšívat na obdélníkové pruhy plátna, které se na rukávce po každém oprání přišívaly. Souprava výšivek na rukávce pak byla tvořena dvěma nárameníky, dvěma přednicemi, dvěma *taclemi* a jedním *obojkem*.

Nejstarší rukávce ve sbírce SM jsou ještě konopné, vyšité režnou nití na náramenících a *obojku*, který je stejně jako přednice a *kadrle* lemován krajkou světle žluté barvy. Tyto rukávce pocházejí z Popovic z první poloviny 19. století (197/67). Mladším typem této krojové součástky ze stejné lokality jsou rukávce již z jemnějšího bílého plátna, které jsou zdobeny souborem žluto-černého vyšívání, datujících je do druhé poloviny 19. století (197/67, 200/67). Vývojově na tyto rukávce navazují na Kunovicku rukávce s oranžovou a později červeno-černou výšivkou. Ty se nosí k slavnostnímu kroji dodnes, ale rukávy se jim vystužují válcem z tvrdého papíru, aby držely požadovaný tvar. Ve 40. letech 20. století se na nedělní

6. Rukávce s krémovou výšivkou 199/67, E 4237. Popovice, kol. r. 1840. Foto L. Chvalkovský.

odpoledne nosily také rukávce s barevnou květinovou výšivkou pracovanou plným stehem, které jsou v této kolekci také zastoupeny. Rukávce z Kunovicka tvoří ve fondu SM ucelenou vývojovou řadu od začátku 19. století až do poloviny století 20. v počtu 35 kusů.

Zdaleka nejpočetněji je v kolekci ženských rukávců zastoupeno Hornácko (61 kusů). Výšivka je prezentována značnou variabilitou vzorů i barevných kombinací od nejstarších jednobarevných krémových až k nejmladším modro (černo)-červeným. Stříhově jsou tyto rukávce shodné, typický je pro ně krátký rukávek.

V počtu dvaceti osmi jsou zastoupeny také rukávce z Uherskohradištska, vesměs staršího typu, s volnými našasenými rukávy. Od poloviny 20. let 20. století se začaly rukávce hustě vrapit a získaly baňatý tvar, kterého se docílovalo vycpáním rukávů nejčastěji papírem či pilinami. V baňatých rukávech je proto ještě jeden úzký rukáv, kterým se provléká ruka. Na starších typech rukávců je také zachována dualita přednic. K nejmladším slavnostním rukávcům baňatého tvaru se nosí přednice jen jedna, ze tří stran obšitá úzkou bílou krajkou. Přednice není na rukávcích přišita, ale zavěšuje se kolem krku přišitou šňůrkou a přichycuje háčky.

Podobným vývojem prošly také rukávce na Uherskoostrožsku, ve sbírce zastoupené 25 kusy. Původně volně řasené rukávy se ve dvacátých letech začaly škrobit, hustě vrapit a ve dvou třetinách délky lomit. Jsou zde zastoupeny jak rukávce starší volné, tak mladšího typu s lomenými vrapenými rukávy a dlouhými tacemi s plátěnou dírkovou výšivkou.

Od rukávců z těchto dolňáckých oblastí se odlišují rukávce z Podluží a Kyjovska raglánového střihu. Starší varianty podlužáckých rukávců, uložené ve sbírce v počtu jedenácti kusů, jsou šity z jemného plátna, novější z etamínu, stejně jako rukávce z Kyjovska (osmnáct kusů). V souboru jsou zahrnuty rukávce pracovní, nezdobené i slavnostní s černou výšivkou na tacích. Po té, co se rukávce, případně pouze rukávy začaly šít z etamínu, oblékaly si děvčata pod tyto jemné rukávce ještě jedny spodní, stejného střihu. Plátěné spodní rukávce měly držet nadýchaný kulatý tvar jemných etamínových rukávků. Stříhem i výšivkou jsou těmto rukávcům podobné, ve sbírce zastoupené, rukávce z Miloticko-Dubňanska (osmnáct kusů) a Mutěnicko-Hovoranska (třináct kusů). Pro slavnostní rukávce z Rohatce (jedenáct kusů),

7. Rukávce s černo-žlutou výšivkou 197/67, E 4235. Popovice, kol. r. 1850. Foto L. Chvalkovský.

je typické černé vyšití nejen na taclích a obojku, který je navíc lemován černou krajkou, ale také na vlastních rukávech. Pod vlivem blízkého Podluží se na mladší vrstvy ženských rukávů dostává také bílá výšivka a jako materiál etamín.

Mezi starší kusy náleží rukávce z luhačovického Zálesí (osm kusů) a ze Slavičinsko-Bojkovicka (čtyři kusy). V krojovém okrsku, který Josef Klvaňa nazval slavičko-bojkovický²², kroj zanikl během prvních desetiletí 20. století. Rukávce z těchto oblastí mají příramkový střih s malými rukávky, jsou ušity z bílého plátna a zdobeny úzkou světle žlutou (krémovou) výšivkou (208/67, 443/2003) na rámenicích a stojatém límečku bez krajky. Charakteristické jsou střihem i výšivkou rukávce z moravských Kopanic (osm kusů). Dlouhé rukávy jsou na konci upnuty do manžety. Na všech rukávcích převažuje ve výšivce provedené vlnou tmavě červená až bordová barva. U mladších rukávů ze 40. let 20. století se výšivka rozrostla do značné šířky.

Další krojové okrsky jsou zastoupeny alespoň několika kusy. Celkový počet rukávů v této kolekci činí 321 kusů. Kromě nich je v souboru s označením E obsažen ještě další různorodý materiál, jako výšivka z taclí (sedm kusů), vyšívané okraje do kredence (osm kusů), spodnice ke kyjovskému kroji nazývaná *honžík* (tři kusy), 12 panenek a několik dalších kusů výšivek, takže celkový počet sbírkových předmětů v této skupině je 364.

Soubor F – úvodní a koutní plachty

V souboru s označením F jsou ve SM uloženy celé úvodní a koutní plachty, a kromě toho také ubrusy, přehozy na postele, kostelní plachty i vlnáčky. Koutní plachty patří k nejstarším druhům bytového textilu, navíc spjatým s významným obdobím v životě rodiny. V místnosti, kterou obývala celá rodina se velká plachta, sahající až na podlahu, zavěšovala před lůžko rodičky, respektive šestinedělky. Vytvářel se tak prostor (kout) poskytující ženě i dítěti alespoň částečné soukromí. Koutní plachty se sešívaly ze dvou půlek konopného plátna. Původní jednoduchou *mřížku*, *mrežku*, která spojovala oba kusy k sobě nahradila v některých oblastech háčkovaná krajka. Podél středového pásu se objevila jednoduchá výšivka, která se mnohdy rozšířila i do plochy – Kopanice, Hornácko, Podluží. Na většině Slovácka se koutní plachty přestaly vyšívat během prvních desetiletí 20. století a ženy si nové kusy kupovaly od vyšívaček ze západního Slovenska. Charakterem, mnohdy bohaté výšivky, se na Slovensko řadí 41 koutních plachet ve sbírkách SM.

Déle se vyšívání a používání koutnic udrželo na Hornácku, odkud pochází 19 předmětů této kolekce. Vesměs se jedná o starší kusy, vyšité po stranách středového pásu reznou nití. Celý soubor koutních plachet doplňují po šesti kusech Strážnicko a jižní Kyjovsko, třemi plachtami Uherskobrodsko, dvěma Rohatec, Kunovicko a Vlčnov. Koutní plachty z Uherskoostrožska, Veselska, Podluží i Kyjovska jsou zastoupeny ve sbírce pouze jednotlivě.

Celkovým počtem 75 jsou obsaženy ve fondu SM celé úvodní plachty. Původní jednoduchá mešterka, spojující dvě půlky plátna, byla během druhé poloviny 19. století nahrazena dlouhými pruhy paličkované krajky se vzorem *na grumle*, oblíbenými ještě během 20. let 20. století. Výšivku barevnou vlnou, která byla rozšířena především na přelomu 19.–20. století, vystřídala ruční a ve 30.–40. letech 20. století strojová výšivka, *malovaná*, vytvářející pestrobarevný květinový ornament. Středem této výšivky bylo obyčejné srdce nebo věneček ze zelených ratolestí s vyšitým nápisem IHS. Výšivka na těchto mladších úvodnicích bývá doplněna stříbrnými flitry nebo korálky. Tuto vývojovou fázi prezentuje např. úvodní plachta z Vlčnova ze 40. let 20. století (188/99).

Plachty s krajkou *na grumle*, které jsou uloženy ve fondu SM, pocházejí ve většině z Hornácka z konce 19. století. Stejný střed má i úvodnice z Kunovic z 20. let 20. století, která je lemována černo-červenou výšivkou na výřez a kratší okraj zdobí krajka z vyšívaného tylu (182/69). Největší počet z více než sedmi desítek úvodnic zauímají plachty z Hornácka (10 kusů), dále z Kyjovska (12 kusů), Uherskohradištska (7 kusů), luhačovického Zálesí, Uherskobrodsko a Vlčnova (po 5. kusech). Čtyři a méně úvodnic ve sbírce pochází z Kunovicka, Uherskoostrožska, Strání a Mutěnicko-Hovoranska. Kolekce obsahuje také 12 úvodnic

8. Koutní plachta 163/2001,
E 30 906. Podluží, kol. r.
1830. Foto L. Chvalkov-
ský.

z Hané s charakteristickou žlutou výšivkou, které vesměs náležejí k nejstarším muzejním fondům a pocházejí tedy pravděpodobně ze sběrů Františka Kretze.

Největší část tohoto souboru, ve kterém je uloženo 402 sbírkových předmětů, nepředstavují však úvodnice (73 kusů) a koutnice (96 kusů), nýbrž další plachty užívané v domácnosti, jako jsou ubrusy (devět kusů), přehozy na postel (dvanáct kusů), povlečení na polštáře a peřiny (čtrnáct kusů), nástěnné dečky (deset kusů) a různé prostírky a dečky (devět kusů). Kromě textilu z domácností jsou zde zahrnuty také oltářní plachty, často s výšivkou vycházející ze vzorů a barevnosti výšivky na kroji dané oblasti (třináct kusů).

Mimo to jsou v tomto souboru uloženy také *vlnáky*, tedy velké čtvercové přehozy z vlněných látek, ze všech stran zakončené střapci. Vlnáky nosily v chladném počasí ženy, které si velkou plochu čtverce přeložily na polovinu. Takto vzniklý obdélník nebo trojúhelník si přehodily přes ramena až hlavu. Zbylé dva cípy si přeložily na prsou a schovaly pod paže. Teplá vlněná látka, která dala těmto svrchním krojovým součástkám jméno, nahradila asi ve 20. letech 20. století plachty z hrubšího konopného plátna nošené podobným způsobem do deště. Zároveň teplejší a lehčí vlnáky vytlačily, spolu s vyteplenými kacabajkami, těžké dlouhé kožichy. Vlnáky se pořizovaly v různých barvách a zpravidla jich ženy měly dva i více. Prakticky ve všech oblastech na Slovácku se nosily tyto vlněné přehozy různých vzorů a barev, od černých a hnědých s výrazným plasticky vytkávaným vzorem po ploše až po hladké látky s barevným květinovým nebo pruhovým vytkávaným vzorem. V této kolekci je jich zastoupeno 43.

Soubor G – kožichy a pásy ke kožichům

Mezi svrchní součástky lidového oděvu, které jsou zahrnuty v tomto oddílu, patří mimo *kožichy* a *mentýky* také *haleny* z bílého sukna. Kožichy byly běžnou svrchní součástkou ženského i mužského kroje. Ve většině oblastí byly dlouhé, od pasu dolů rozšířené a u dolního okraje, na rukávech i propínání lemované kožešinou. Rozdíl mezi jednotlivými oblastmi se uplatňovaly hlavně ve výzdobě, kterou tvořila aplikace ozdobně vyřezávaných různobarevných kousků kůže na předním i zadním díle a u okrajů kožichu. Obecně se dá říci, že ženské kožichy byly bílé, zatímco muži nosili hnědé kožichy – *dubeňáky*.

V souboru, který celkově obsahuje 145 sbírkových předmětů, zaujímají kožichy 59 položek. Nejvíce zastoupeny jsou kožichy z Hornácka (jedenáct kusů), Kunovicka (deset kusů) a Uherskohradištska (devět kusů), dále také z oblasti Kyjovska (sedm kusů) a Rohatce (šest kusů). Z jiných oblastí je obsaženo také Podluží (tři kusy), Uherskoostrozsko, Veselsko a Kopanice (po dvou kusech) a po jednom kožichu náleží ke kroji hradčovickému a miloticko-dubňanskému. Výjimku mezi téměř výhradně dlouhými kožichy tvoří pouze ženský krátký kožíšek z Kunovic, bohatě zdobený aplikací do květinového vzoru z druhé poloviny 19. století (826/65) a z Rohatce (69/77), který je lemován na rukávech a přednicích širokými pásy černé beránčiny.

Na celém Slovácku bylo také dříve rozšířeno nošení haleny v mužském kroji. Halena – dlouhý kabát z bílého sukna (huně), starobylého střihu z pravoúhlých kusů byla prakticky ve stejné podobě rozšířena i na Slovensku, v Maďarsku, Chorvatsku a Rumunsku.²³ Také haleny se liší v různých oblastech na Slovácku způsobem výzdoby. Ve většině černo-červená výšivka či aplikace se nejvíce uplatňovala ve předu na klopách haleny a vzadu na velkém obdélníkovém límci sahajícím do půli zad. Velký límec, nejčastěji nazývaný *darmovis*, se přetahoval přes hlavu a tvořil tak ochranu před deštěm. Nosily se volně, většinou jen přehozené přes ramena a do rukávů se v některých oblastech oblékala jen při smutečních příležitostech nebo když se starý kus dotrhnával při všedním nošení. Nejvíce halen ve fondu pochází z Hornácka (deset kusů) a luhačovického Zálesí (sedm kusů), dva kusy jsou z Vlčnova a Uherskohradištska. Kunovicko, Rohatec a Miloticko-Dubňansko je zastoupeno po jednom kuse. Celkem je v tomto souboru uloženo dvacet čtyři kusů halen.

Počtem sedm kusů je v textilní sbírce obsažen bílý mužský kabát z Hornácka. Dalších osm je jich pak uloženo mezi lajbly a kordulkami v souboru B. Kabát tříčtvrteční délky z bílého i světle modrého sukna je župicového střihu, tedy rozšířen vloženými klíny sukna. Zdobené jsou tyto kabáty na asymetrických klopách černo-červenou výšivkou. Podobný kabát se na Slovácku vyskytuje již jen v kroji luhačovicko-pozlovickém, kde je šit výhradně ze světlého modrého sukna (444/2003). Další svrchní krojovou součástkou, která se zachovala na Hornácku jako v jedné z mála oblastí, je ženský *mentýk*, ve sbírkách muzea prezentovaný pěti kusy. Má obdobný střih jako mužský kabát, je ušit ze světle modrého nebo i tmavě hnědého sukna a celý je podšitý kožešinou, která tvoří na rukávech a okrajích lem.

Kožichy se nosily při slavnostních příležitostech převázané pásem, ušitým z červeného sukna a zdobeným pestrobarevnou výšivkou se vzorem květů. Většina z těchto pásů pochází z konce 19. století, některé s rozvinutější výšivkou i z počátku 20. století. Různé vzory a velikosti pásů ke kožichům prezentuje v této textilní kolekci 39 sbírkových předmětů. Největší podíl tvoří pásy z Uherskohradištska (čtrnáct kusů), dále z Kunovicka (deset kusů), Veselska (čtyři kusy) a po jednom ze Strážnicka a Vlčnova. Dohromady s pásy jsou uloženy ještě *saky* k ženskému kroji z moravských Kopanic (sedm kusů). Červené pásy, které se v kroji vyskytují pouze v této oblasti, jsou zhotoveny starou technikou pletení na rámu a zakončeny červeno-zelenými štrapci.

Soubor H – klobouky, navázané šátky

Nezbytným doplňkem lidového oděvu nejen na Slovácku byly pokrývky hlavy, šátky, šátky, klobouky, beranice a v nejmladší vrstvě čepice. V tomto souboru jsou uloženy klobouky

9. Soukenný pás ke kožichu 63/86,
E 19.813. Mařatice kol. r. 1900.
Foto: L. Chvalkovský.

(70 kusů), beranice (23 kusů) a také ženské šátky navázané na pevném čepci a vystužené (17 kusů). Celkový počet sbírkových předmětů této řady je 111 kusů.

Ve většině krojových okrsků se během konce 19. století dostal do oblíbenosti klobouk z černé plsti, tvarovaný kloboučnický do různých forem a tvarů. Právě tvar a výzdoba klobouku, který převládá v té které oblasti, dodal kroji charakteristický ráz. Klobouky s vyšší stříškou, v horní části plochou se začaly nosit na Hornácku, zdobené po obvodu obtočeným barevným šmukem a červeno zelenou stužkou (v kolekci dva kusy). Bohatě zdobené oválné klobouky s vysokou střechou a plochým dýnkem se nosily na hanáckém Slovácku. Ke slavnostnímu kroji patřily takové klobouky bohatě obtočené stužkami a pošívané korálky, perličkami a flitry kolem vysoké střechy i na části dna. Ve předu ještě zdobila klobouk růže z červených stuh s květem tvořeným perličkami (Krumvíř 802/65, 811/65).

Největším počtem (osm kusů) jsou zastoupeny klobouky z Vlčnova, výrazně se od ostatních odlišující tvarem, který připomíná nízký válec, takže stříška (dýnko) klobouku je rovná a klobouk sedí při nasazení na vrchu hlavy. Starší klobouky byly větší, měly vyšší okraje, nahoru ohrnuté. Na začátku 20. století se klobouk začal zdobit nejprve po obvodu dna a po té na celé jeho ploše červeným *kamrholem*, který se hojně uplatnil také na mužské i ženské kordulce. Ve sbírce jsou obsaženy jak mladší klobouky, které po první světové válce přibírají na stříšku také *bambulku* z kamrholu, tak starší varianta s kamrholem našitým řídce po obvodu dna (291/94) a klobouk z 80. let 19. století, který má dno zcela nepošité a okraj má ohrnutý nahoru (311/94).

Stejný počet (osm kusů) klobouků nacházejících se v této kolekci je z Uherskohradištska. Většinou se jedná o mladší, od 30. let 20. století všeobecně rozšířené klobouky s vysokou hlavou a širší stříškou, podélně tvarované *na tři facky* – nosí se např. na Polešovicu. Starší klobouky s nízkou kulatou hlavou a úzkou stříškou z přelomu 19. a 20. století²⁴ jsou zde zastoupeny spíše sporadicky (803/65). K nejstarším druhům pokrývek hlavy zde patřily čepice – *vydrovice* šité z modrého sukna a lemované kožešinou, které se udržely v některých obcích jako součást slavnostního oděvu např. stárků o hodech (Nedakonice), avšak taková se dosud ve sbírkách SM nevyskytuje.

V souboru jsou šesti kusy zastoupeny také klobouky z Podluží ve tvaru nízkého kužele s rovným dnem a malým zahnutým okrajem, které se ke slavnostnímu kroji zdobily našitými šmukovými šňůrkami a korálky. Na klobouku svobodného muže byla ještě ve předu vysoká vonice s textilních květů, zrcadélek a bulionků (805/65, 137/86). Zastoupeny jsou také starší kloboučky s kulatou stříškou, méně zdobené. Šest pokrývek hlavy této sbírky pochází také z Kunovicka, mezi nimi jsou klobouky s vysokou hlavou a širokou stříškou, zdobené jen černou stužkou po obvodu, ale převážně pro kunovický sváteční kroj typické beranice *astrigánky*. Staré kunovické beranice měly v dolní části přehnutý, asi 7 cm široký lem (233/78, 275/94), zatímco mladší, dodnes ke svátečnímu kroji nošené beranice jsou ozdobené vonicí a mají již klasický hrotkovitý tvar. Nejstarší a nejvýznamnější klobouk z první poloviny 19. století, pocházející z Kunovic, je jako součást pracovního kroje vystaven v expozici Slovácko a má široký ohrnutý okraj a kulaté rovné dýnko (3 880/42). Klobouky tvarované na tři facky se běžně nosily od 20. let 20. století také na Uherskoostrožsku (čtyři kusy), kde se udržely ve slavnostním a obřadním kroji dodnes. Výjimku tvoří Hluk, kde se ke slavnostnímu kroji přidružila beranice.

Kulaté a šmukem kolem stříšky zdobené klobouky z Kyjovska v počtu šest kusů se od sebe liší jak tvarem, tak užitou výzdobou – množstvím šmukových šňůrek a pozdějším zdobením korálky a voničkou. Některé mají užší stříšku a menší kulatou hlavu, další mají vyšší zakulacenou hlavu pošítu kolem dokola stužkami a výrazným, nahoru zahnutým okrajem. V počtu čtyři jsou obsaženy také klobouky z Nivnicka s tvrdou vyšší hlavou a rovným dýnkem. Dokola je lemován červenými stužkami a portami, jejichž přesahující ukončení tvoří ve předu na klobouku ozdobu. Svobodní muži nosí ve předu ještě růžici ze tuh a korálků a ženich lopatovitou až 30 cm vysokou vonicí na levé straně (383/40). Tvarem jsou těmto nivnickým podobné i zde obsažené klobouky z Bánova (dva kusy). Čtyřmi klobouky z je zastoupena také oblast Kopanic, kde mladší vrstvu zastupují nevelké *kuláče* s malým ohrnutým okrajem a stužkami i housenkami dokola (351/70, 78/71). Vzadu mívají tyto klobouky jako ozdobu našité pestrobarevné *bambulky*, starší jsou podobné tvarem, ale mají širší ohrnutý okraj. Počtem dvou kusů jsou ještě zastoupeny klobouky z Rohatce, Mutěnicko-Hovoranska a rovné nízké klobouky z luhačovického Zálesí. Pouze jedním kusem jsou obsaženy klobouky z Březové, Strání a Vracova.

V souboru H jsou uloženy také beranice (23 kusů), nošené v zimě. Šily se převážně z černé beránčiny, ve třicátých letech 20. století také z krulu a starší z černého plyše. V některých regionech se beranice z výhradně zimního oblečení dostaly jako doplněk ke kroji slavnostnímu i v letním období (Kunovicko, Hluk). Beranice mají ve většině špičatý tvar, jsou ušity ze dvou půlek a nosily se volně nasazené na hlavě, jenom při velké zimě se stahovaly až na uši. Starší beranice mívaly v některých oblastech také přehnutý lem, který se u mladších už nevyskytuje (Kunovicko). Celkem pochází nejvíce beranic z Uherskohradištska (osm kusů), Hornácka a Kunovicka (po čtyřech kusech).

Nejmladšími pokrývkami hlavy uloženými v tomto oddíle jsou čepice s károvým vzorem a kšiltem, které se začaly nosit pod druhé světové válce. Tři kusy, obsažené zatím ve sbírce muzea, pocházejí z Uherského Hradiště (dva) a Kunovic (jeden kus). Právě doplňky z nejmladších vrstev oděvu ze 40.–60. let 20. století v současné době z terénu mizí a bude třeba soustředit na ně pozornost.

Z důvodu vhodného prostoru k uložení jsou do souboru H začleněny také ženské

šátky napevno navázané a vystužené. Jedná se především o ženské turecké a lipské šátky z Hornácka (11 kusů), navázané a podlepené natuženým papírem. Šátky mají dvojí úvaz vycházející z vázání šátky *konce dole* a *konce hore*. Šátky nošené ke slavnostním příležitostem jsou uvázány *konce dole* a šátky ke kroji polosvátečnímu, nošené např. i k tanci mají úvaz *konce hore*. Také v jiných oblastech si ženy složité úvazy ke slavnostnímu kroji chtěly uchovat k dalšímu nošení. To se dělá především od 40.–50. let 20. století, kdy ubývalo žen, které si uměly šátek, mnohdy velmi složitě skládaný a kolem hlavy obtáčený, uvázat samy. Proto jej před sundáním z hlavy sešpendlily nebo i sešily a celý úvaz se pak vycpal papírem. Takové úvazy jsou v textilním fondu SM uloženy ze Strážnice (dva kusy) a Kunovic (jeden kus). Počtem tří kusů jsou v tomto souboru zastoupeny ještě *rožky* z Podluží. Tato pokrývka hlavy svobodných děvčat z tuhého papíru, potažená červenou látkou – nejčastěji ornátem s květinovým vzorem a s dlouhými malovanými pentlemi, se vyvinula z původní konstrukce, na kterou se vázala šatka.

Soubor CH – obuv

Důležitou součástí kompletního kroje je také obuv. Kolekce obuvi ve sbírkách muzea obsahuje na 307 párů obuvi pracovní, polosváteční i sváteční. Nejvíce jsou ve sbírkách zastoupeny boty sváteční a polosváteční s vysokými holínkami či na šněrování (254 párů). Výhradně pracovní obuvi je poměrně málo, protože jako pracovní se buď používaly ochozené i různě upravené sváteční boty nebo se nejčastěji od jara až do podzimu chodilo naboso, zřídka v dřevácích (pět párů). Malou část fondu obuvi pak zaujímají zimní filcové vysoké boty (čtrnáct párů), krpce (sedm párů), návleky a polobotky.²⁵

Nejstarším typem obuvi, zastoupeným ve fondu muzea byly krpce, zachované v lidovém oděvu na Kopanicích (dva páry). Vedle nich se zde nosily na přelomu 19. a 20. století také vysoké holínkové boty (dva páry). Ty si však mohly dovolit jen majetnější rodiny, a proto vysoké čizmy na Kopanicích nevytlačily zcela krpce z lidového oděvu.

Největší počet obuvi v tomto fondu pochází z Uherskohradištska (59 párů) 39 párů z toho tvoří boty polosváteční a sváteční, 10 párů zimní boty z bílého i hnědého filcu s koženou podrážkou a 10 párů tvoří různé polobotky, papuče, gumáky atd. Nejstarším druhem obuvi, který se na Uherskohradištsku nosil mezi lety 1865–1910 k ženskému kroji, byly čizmy s vysokými navrpenými holínkami, kterým se říkalo *vrapenice*, *shrnovačky* či *krabenice*. Tento typ je ve sbírkách zastoupen jedním párem (162/74). Ještě před 1. světovou válkou se začaly nosit polovysoké černé boty, v horní části a na špicích s pruhy lakové kůže. Horní okraj byl vykrajován do půlobloučků, které se později zdobily vyraženým květinovým vzorem. Boty jsou na polovysokém úzkém podpatku a zavazují se na přední straně po celém délce tkaničkami. Jejich varianty tvoří převážnou část ženské obuvi ve sbírkách muzea, pocházející z Uherskohradištska. Podobné boty se nosí od začátku 20. století také na Uherskobrodsku a Hradčovicu, sahají však jen něco málo do půl lýtek.

K nejstarším typům ženských bot na většině území Slovácka patřily boty, šité *na jedno kopyto*. Boty s vysokou holínkou, která má dva švy po stranách, na nártu vrapení a jejíž chodidlo se zužuje do ostré špičky, byly doloženy na Kunovicku, Uherskobrodsku, zachovaly se však pouze v ženském obutí ve Vlčnově. Podobně vypadaly také mužské boty, které byly ještě na konci 19. století nahrazeny holínkovými botami, s jedním švem vzadu na vysoké hladké holínce, nízkým širokým podpatkem a kulatou špičkou. Tyto boty nejsou nijak zdobené a nosí se prakticky na celém Slovácku. Výjimku tvoří pouze Podluží, kde jsou holínky zdobené modrým vyšitím, štrpaci v zářezu u horního okraje a úzký podpatek boty je zakončen zlatou podkůvkou. Podkovka i vybíjení mosaznými hřebíčky na patě se uplatňuje také na ženských botách na Podluží, které si zachovaly vysokou vrapenou holínku.

Po Uherskohradištsku je ženská i mužská obuv ve fondu SM zastoupena nejvíce z Kunovicka (třicet párů), dále z Nivnicka (dvacet tři párů), Podluží (dvacet jedna párů), Kyjovska (sedmáct párů), Buchlovic (šestnáct párů) a Hradčovic (třináct párů). Všechny ostatní krojové okrsky jsou zastoupeny alespoň dvěma páry svátečních nebo polosvátečních bot. Ve

většinou se jedná o mladší vrstvu obuvi, pocházející z 20.–40. let 20. století. Od této doby se ve svátečním i obřadním kroji obuv nijak výrazně neproměnila a nová se postupně přestala pořizovat.

Soubor I – nohavice

Největší podíl v tomto souboru zaujímají *nohavice*, tedy soukenné kalhoty oblékané ke slavnostní a obřadní variantě mužského kroje. Celý soubor nohavic obsahuje 84 sbírkových předmětů. Nejstarší nohavice na Slovácku se šily z bílého sukna. Tyto nohavice jsou ve sbírkách SM obsaženy pouze z Kopanic, kde se vedle kalhot modrých udržely i v nejmladší krojové variantě.

Nohavice ke slavnostnímu kroji se zdobily na přední straně stehů a u zástříhu (poklopce) šňůrováním. Výšivka se rozrostla do řady barevných i vzorových variant. Původní funkce zpevnění zástříhu je doplněna funkcí ozdobnou. Výšivka, začínající původně malými ornamenty na přední části stehů se roztáhla a zvětšila mnohdy až ke kolenům. Nejstaršími nohavicemi ve fondu SM jsou dvojice bílé huněné nohavice, které nejsou téměř nijak zdobené – jen kolem punktu jsou černě lemovány. Jedny z nich jsou lokalizovány jako slovenské, u druhých původ nebyl určen (302/63, 1114/66). Oboje pochází z nejstarších muzejních sběrů, které byly v šedesátých letech dodatečně evidovány, časově jsou asi z konce 19. století. Jinak lze většinu z celkového počtu 84 nohavic datovat 20.–40. léty 20. století, kdy se v jednotlivých krojových okrscích ustálila barevnost sukna, ze kterého se nohavice šily i rozsah a barevnost výšivky. Ve sbírce tedy nejsou zachyceny starší vývojové varianty nohavic, jakými byly např. v první polovině 19. století na Podluží, nohavice červenofialové. Nohavice z Podluží jsou zastoupeny již jen v nejmladší variantě z výrazně červeného sukna s bohatým šňůrováním kolem zástříhu, na stehnech a bocích a tmavými nohavicemi bez ozdob, které nosili starší muži (osm kusů). *Červenice* se dostaly do slavnostního kroje také na blízkém Mutěnicku (tři kusy).

Největším počtem jsou zastoupeny tmavomodré a černé nohavice s černým šňůrováním z jednotlivých okrsků uherskohradištských. Od sebe se odlišují jak barevností sukna, tak vzorem šňůrování. Kroj staroměstsko-jarošovský má například nohavice černé, ve 40. letech 20. století šité i z tenčí vlněné látky, zatímco nohavice polešovické jsou tmavomodré. Celkově z Uherskohradištska pochází sedmáct kusů nohavic, dvanáct z toho z okrsku staroměstsko-jarošovského, tři kusy z polešovického a dva z velehradsko-spytihněvského.

Po šesti kusech obsahuje soubor nohavice kunovické, černé s tmavomodrým šňůrováním, a miloticko-dubňanské, taktéž z černého sukna, zdobené červeno-černým šňůrováním. Stejný počet, tedy šest kusů, pochází i z Nivnicka, všechny jsou tmavomodré. Po 4 kusech obsahuje sbírka také nohavice hornácké, ze světle modrého sukna s barevným šňůrováním a nohavice z Kopanic, z nichž tři jsou tmavomodré s modrým šňůrováním a jen jedny z bílého sukna. Z luhačovického Zálesí, severního Kyjovska a Strážnice jsou nohavice zastoupeny po třech kusech. Nohavice z Kyjovska a Strážnice jsou černé bez výraznějších ozdob, záleské jsou ušity ze světle modrého sukna s výrazným tmavým šňůrováním. Navzájem velmi podobné jsou nohavice z Uherskobrodsko, Hradčovic, Vlčnova a Bánova, od nichž jsou ve sbírce vždy dva kusy. Ostatní krojové okrsky jako jižní část hanáckého Slovácka a Veselsko jsou zastoupeny buď jednotlivě, nebo vůbec.

Vzhledem k možnosti uložení v zásuvkách, jsou v oddíle I umístěny také drobné krojové doplňky, jako jsou punčochy – černé (devatenáct kusů) i barevné pletené (šestnáct kusů), vázanky (čtyři kusy), živůtky (dvacet jedna kusů), *obálenky*²⁶ (šest kusů) dámské spodní prádlo (pět kusů) i hygienické potřeby (deset kusů) atd. Mimo tyto oděvní doplňky sem byly uloženy také neúplné výšivky, či vzory šňůrování z kordulek, které sloužily krojovým krejčím jako předloha (šest kusů), a další výšivka, mimo jiné devatenáct kadrlic, vesměs s barevnou strojovou výšivkou na odpolední rukávce ze 40. let 20. století, nebo kompletní výšivka z rukávců a košil. Celý soubor obsahuje včetně nohavic 386 sbírkových předmětů.

Soubor J – třaslavice

Nejstarším druhem kalhot u mužského kroje jsou na Slovácku kalhoty rovného střihu z konopného plátna, které se v pase zavazují provlečenou šňůrkou a nohavice mají zakončené volně otřepeným okrajem. Právě podle spodního otřepeného konce se jim nejčastěji říkalo *třaslavice*, jinak také *gatě*, *drlé*, *plkavice* atd. Nosily se hlavně k pracovnímu oblečení, ale přepásány modrotiskovou vyšívanou zástěrou (Uherskohradištsko, Uherskoostrožsko) nebo bílým šátkem příčně přeloženým (Hornácko, jižní Kyjovsko), patřily též ke kroji slavnostnímu. Třaslavice užívané ke slavnostnímu kroji se začaly, na rozdíl od pracovních konopných, šít z bílého kupovaného plátna.

Největší počet z 46 kusů třaslavic pochází z Hornácka (osmnáct kusů) a Uherskohradištska (osm kusů). Zatímco hornácké kalhoty jsou prakticky všechny šité z hrubého konopného plátna, třaslavice hradištské jsou převážně mladší, z tenkého kupovaného plátna. Dále jsou obsaženy třaslavice z Vlčnova (pět kusů), Uherskoostrožska, Strážnice a Kyjovska (po třech kusech) a jednotlivě z Kunovicka, Kopanic i luhačovického Zálesí. Mimo kalhoty jsou v tomto souboru uloženy také dvě tmavě modré pracovní zástěry.

Soubor K – košile

Mužské košile se na Slovácku od sebe v jednotlivých oblastech dost značně liší, jak střihem, tak způsobem a barevností výzdoby. Nejstarší košile byly šité z hrubšího konopného plátna a měly jednoduchý rovný střih a prakticky se nezdobily. Takové jsou nejstarší košile obsažené ve fondu muzea pocházející z Hornácka a Strážnicka. Na těchto košilích se rozvinula jen výzdoba v podobě úzké výšivky na stojatém límečku i u průstřihu, a rukávy na koncích stáhly do manžety. Z Hornácka pochází také největší počet mužských košil (53 kusů). Od sebe se liší především materiálem a rozvinutostí, barevností a vzorem výšivky. Materiál, ze kterého jsou ušity, přechází od hrubého konopného plátna přes strukturou jemnější lněné až po kupované tenké bílé plátno. Nejstarší výšivka je na pracovních košilích provedena reznou nití, mladší je barevná krémová i oranžová a na košilích z kupovaného plátna se uplatňuje především výšivka černá.

Zcela střihem odlišné jsou košile z Uherskoostrožska (dvacet kusů), Uherskohradištska (devět kusů), Kunovicka (šest kusů) a Uherskobrodského (tři kusy s krojového okrsku uherskobrodského, tři kusy z hradčovického a pět kusů z vlčnovského). Mají našasené volné rukávy, které se ke konci zužují a zapínají na knoflíček. Na košilích byly původně švy zpevněny jednoduchou výšivkou na ramenech rukávů, límečku (obojku) a kolem výstřihu. Vyšívání se postupem času rozvinulo jak do rozměru, tak do barevnosti a ornamentu a na košili se přisívá zvláště po každém praní. Výjimku tvoří výšivka na košilích uherskoostrožských, které nejsou zdobeny výšivkou na výřez, ale květinovou výšivkou plochým stehem. Košile jsou od druhé poloviny 19. století šité z kupovaného plátna, při praní v některých oblastech modřeného (Kunovicko).

Košile z Veselska (třináct kusů), Strážnicka (třináct kusů), Podluží (dvacet kusů) i jižního Kyjovska (třináct kusů) a Mutěnicko-Hovoranska (pět kusů) v zásadě vycházejí z původního jednoduchého rovného střihu, avšak prodloužily se u nich rukávy, na jejichž dolní okraj nebo celou plochu se přesunula výšivka. Většina těchto košil není starší než z 20. let 20. století, kdy se hrubší i jemnější plátno začalo zejména na Podluží nahrazovat etamínem a do rukávů se vkládaly pruhy vyšívaného tylu.

Košile z jemnějšího plátna s rukávy zakončenými manžetami, které jsou zdobeny výšivkou na předním díle kolem výstřihu, zapínáním již na knoflíčky, prezentují mladší vrstvu slavnostních košil ze severního Kyjovska (sedmáct kusů) a Vracova (dva kusy). Téměř nezdobené jsou bílé košile z hanáckého Slovácka (tři kusy), u krku s límečkem na ohrnutí, rukávy do manžety a zapínáním na předním díle na knoflíky. Naopak charakteristickou úzkou výšivkou v horní třetině rukávů a na přednici jsou zdobeny košile z Kopanic (sedm kusů), přičemž starší typy mají výšivku užší, kdežto novější jsou rozšířeny do dvou i více pásků. Z ostatních typů košil jsou zastoupeny malou výšivkou zdobené košile z Nivnicka

(pět kusů) a také z luhačovického Zálesí (čtyři kusy) a po jedné košili z Březové a Bánova. S výrazně barevnou i dírkovanou výšivkou na předním díle nebo rukávech jsou zastoupeny košile ze západního Slovenska, pocházející z nejstarších muzejních přírůstků.

V souboru košil jsou navíc uloženy také kojenecké košilky (deset kusů) s malým límečkem a zavazováním vzadu za krkem, nebo propínáním vpředu na knoflíčky. Některé jsou zdobeny jemnou barevnou výšivkou na límečku, vykrojeném do obloučků. Většinou se jedná o košilky z 60.–70. let 20. století z Uherskohradištska, které jsou navíc doplněné dvěma dětskými zástěrkami. V souboru je celkem uloženo 227 mužských košil, 10 dětských kojeneckých košilek a 2 zástěrky.

Soubor L – rubáče

V souboru s označením L jsou zahrnuty *rubáče*, tedy nejstarší ženská spodní krojová součástka a také mladší spodní a noční košilky. Rubáč, který patří mezi nejstarší krojové součástky byl sešit ze dvou pruhů plátna. Horní úzký pruh, nazývaný *oplečí* nebo *opléčko*,²⁷ těsně obepínal postavu kolem prsou, k němu byl přišit druhý pruh, který byl našasený a umožňoval tak pohodlnou chůzi. Spodní pruh rubáče byl dosti dlouhý, sahál několik centimetrů pod kolena a přesahoval přes dolní okraj sukni. Rubáč se oblékal pomocí jediného ramínka, protahujícího se šikmo ze zadu do předu, kde se prostrkával dírkou v opléčku a zavazoval. Pozdější rubáče měly ramínka dvě. Většinou nebyl rubáč nijak zdobený, výjimku na Slovácku tvoří rubáče z Hornácka, u kterých se na oplečí uplatnil barevný vzor tkané hornácké *činovati*. Vzorek na opléčku byl většinou modrý, červený, černý nebo se jednalo o kombinace těchto barev. Tyto barevné rubáče z Hornácka jsou zastoupeny v souboru 23 kusy.

Z celkového počtu 44 rubáčů pochází další z Kunovicka (šest kusů), Uherskohradištska (tři kusy), Nivnicka a Březové (po dvou kusech). Oblasti Strážnicka, Buchlovic, luhačovického Zálesí a Slavičinsko-Bojkovicka jsou zastoupeny pouze jednotlivě. Celkem 22 kusů v tomto souboru představují košilky volného střihu, mírně se rozšiřující, na dvě ramínka, z nichž některé jsou u dolního okraje a výstřihu lemovány jemnou krajkou. Sloužily jako noční košilky nebo také jako kombiné pod poloměstské nebo městské šaty ve 40.–50. letech 20. století. Celkem deset kusů z nich pochází z Kunovic, čtyři pak z Uherského Hradiště. Soubor obsahující celkem 68 sbírkových předmětů doplňují dva kusy dámské halenky poloměstského charakteru z 50. let 20. století z Uherského Hradiště.

Soubor M – šátky

V okruhu pod názvem M jsou zahrnuty šátky tovární výroby, které se začaly nosit ke svátečnímu nebo polosvátečnímu kroji na Slovácku od počátku 20. let 20. století. Šátky se dovážely a kupovaly se většinou na jarmarku nebo od podomních obchodníků. Již před 1. světovou válkou se objevily šátky z hedvábného atlasu, nošené na Podluží, lehké i silnější kašmírové šátky s různobarevným vzorem, všední šátky barchetové, batistové i flanelové. Ve dvacátých letech se ke kroji začínají nosit i dražší hedvábné šátky, zvané brokáty, někdy lemované trásněmi a také těžší šátky plyšové a vlněné *želínkové*, většinou tmavě hnědé nebo černé.²⁸

Tento typ šátků se nosil na většině Slovácka, někde je starší ženy ještě nosí a nejsou omezeny lokálně typem kroje. Největší počet šátků v tomto souboru tvoří šátky *štrápcové*, v jednom rohu vyšité různými vzory květin a lístků. Málo je zastoupeno plyšových šátků, jež se dozdobovaly vyráženým či spíše vytlačeným vzorkem, kterého se docílilo nahřátými železnými formami. Vzor byl většinou kulatý, paprskový nebo slzičkový (185/88).

Z celkového počtu 197 šátků jich 33 pochází z Uherskohradištska. Většinou se jedná o šátky plyšové s trásněmi, i z hedvábného vzorovaného saténu, několika kusy jsou zastoupeny také šátky kašmírové. Podobné druhy pocházejí také z Kunovic, odkud je 37 kusů z této kolekce, dále jsou 27 zastoupeny kašmírové a batistové šátky. Všední z vlněných látek i plátna nošené na Kyjovsku jsou prezentovány jedenácti kusy, sedm šátků je ze Strážnicka. Štrápcové a plyšové šátky převažují také mezi předměty z Nivnicka (sedmnáct kusů) a Hradčovicka

10. Čepení nevěsty 431/40,
E 4680. Mařatice, 1890.
Foto L. Chvalkovský.

(dvanáct kusů). Celý soubor 212 sbírkových předmětů doplňují menší vlnáčky v počtu pět kusů a pruhy látek užívaných na přední sukně na Uherskohradištsku.

Soubor N – pentlení a voničky

Obřadní úprava hlavy mladých děvčat sestávala z věnečků nebo celého tzv. *pentlení*, které se skládalo z několika částí a na hlavu se navazovalo postupně. Takové pentlení nosila mladá děvčata výhradně k obřadním příležitostem, jako byla svatba (nevěsta i družičky) nebo pohřeb svobodného vrstevníka.²⁹ Mezi nejstarší patří pentlení nevěsty z Mařatic z konce 19. století (431/40). Na Uherskohradištsku tento typ poměrně brzy zaniká a od přelomu 19. a 20. století se začínají nosit jednoduché věnečky, nejprve kulaté z voskových kvítek, později ve tvaru lodičky z bílých konvalinek a zelených lístků, ke kterým se vzadu přivazovaly dva copy ze stejných kvítků.³⁰

Zatímco na Uherskohradištsku a také Uherskobrodsku staré pentlení z několika částí zaniká (Boršice u Blatnice 463/40), udrželo se např. na Uherskoostrožsku (devět kusů), Kunovicku (pět kusů) i Hornácku (tři kusy). Mezi staré nevěstovské pentlení stejné nebo podobné konstrukce, ale odlišného tvaru a formy patří také věncení z luhačovického Zálesí (47/67, 83/89), Vlčnova (943–945/72), Buchlovic (817/65) a Březové (341/40). Počtem dvou je zastoupeno také pentlení ze Strážnicka, kde se původně bohatší forma zmenšila do podoby kulatého koláče z bílých stužek který je po obvodu orámován věnečkem z krušpánku s propletenými bílými textilními květy. Z Petrova a Strážnice pochází čepce nevěsty s krajkou rámuující obličej, bohatě posíté korálky a stříbrnými flitry, které mají vzadu na temeni velkou mašli jejíž dlouhé cípy spadaly až k dolnímu okraji sukní (449/89, 325/90). Celkově

je v tomto souboru obsaženo 33 pentlení, avšak zdaleka nejsou zachyceny všechny krojové ani vývojové typy.

Zároveň s celým pentlením jsou do tohoto souboru zahrnuty také voničky z textilních květů, rovněž prokládané korálky i barevnými sklíčky, které si dávali svobodní mládenci při slavnostních a obřadních příležitostech na klobouk spolu s kosárky. Jsou zde jak voničky menší ke slavnostním příležitostem, tak obřadní vonice ženicha nebo družby nápadné tvarem a velikostí (Vlčnov 824/65, Kunovice 535/40, Vnorovy 73/68). Zvláštní velké voničky patřily také k výzdobě kabátu či kordulky odvedence, ženicha nebo družby. Celkově obsahuje soubor na 50 vonic a voniček, z nichž čtrnáct pochází z Uherskohradištska, deset z Kunovicka, sedm z Podluží, pět z Uherskoostrožska a devět není konkrétně lokalizováno. Po jedné voničce pochází z Buchlovic, Vlčnova, Nivnice, Strážnicka a Veselska.

Soubor je doplněn také o části pentlení, jako jsou korunky uvité z květů, stuhy s perličkami, stárkovská pera z Hornácka vytvořená z červené a zelené vlny a o dvě královské koruny z Vlčnova. Tam bylo původně užívané ženské pentlení v ustrojení krále nahrazeno asi ve 40. letech 20. století stylizovanou korunou utvořenou z mužského klobouku, dívčího věnečku a červených textilních stuh z dívčího věnce. Celkově by bylo třeba soubor, čítající 119 sbírkových předmětů, doplnit jak o další typy pentlení z oblastí dosud nezastoupených, tak také o voničky.

Soubor O – kůže

V souboru O jsou uloženy veškeré kožené doplňky oděvu, jako jsou opasky a řemeny (46 kusů), ale také brašny, kabelky, peněženky (27 kusů) a biče (pět kusů). Celkový počet sbírkových předmětů v tomto souboru je 82.

Řemeny, většinou široké 3–5 cm se nosí na většině Slovácka k soukenným nohavicím slavnostního oděvu. Bývají provlečené u pasu nohavic, ve předu zapnuty na kovovou přezku a na několikrát obtočeny kolem boků, takže kromě toho, že kalhoty přidržují, působí také jako ozdoba. Jsou zdobeny vybičenými kovovými cvočky nebo dírkováním a zpevňovány kovovými kroužky. Většina řemenů není přesně lokalizována. Největší počet jich pochází z Uherskohradištska (8 kusů). Kromě těchto úzkých řemenů obsahuje soubor také 4 široké opasky s několika přeskami, z luhačovického Zálesí. Takové se zde nosily ještě během druhé poloviny 19. století.

Mezi doplňky kroje je třeba řadit také kožené brašny, zejména pastýřské nebo miškéřské, ale také kabelky, které začaly nosit v 50. letech 20. století především starší ženy ve všední den i neděli do kostela, aby nemusely chodit s kancionálem zabaleným do šátku v podpaží.

Soubor P – obojky

V tomto okruhu jsou zahrnuty límce neboli *obojky* z ženského kroje, které se ve 30.–40. letech 20. století oddělily od vlastních rukávů. Jsou tvořeny výřezovou výšivkou a z jedné strany našitou krajkou, jejíž šířka a způsob nažehlení, případně i naškrobení závisí na dané lokalitě.

Soubor obsahuje celkově 44 samostatných obojek, z nichž šestnáct pochází z Uherskohradištska, deset z Uherskoostrožska, čtyři z Březové a Hradčovic, tři z Nivnicka, dva z Uherskobrodka a po jednom z Kopanic a Slovenska. Obojky na Uherskohradištsku se vyznačují úzkou hustou krajkou naskládanou v malých sámcích a přiřitou z obou delších stran výšivky. Obojky na Uherskoostrožsku a Veselsku tvoří většinou široká krajka z vyšivaného tylu, hustě naskládaná, naškrobená a přiřitá k výšivce. Soubor doplňují dvoje tacle (kadrle) z jemného tylu, pocházející ze Slovenska a 8 šátků z jemného mušelínu z Podluží, kde se takové začaly nosit ve 20. letech 20. století. Celkem je v tomto souboru uloženo 54 sbírkových předmětů.

Soubor R – stuhy a tráčky

Jako *tráčky* jsou na Slovácku obecně označovány tkanice, kterými se přivazuje přední nebo zadní sukně ženského kroje. Původně byly tyto šňůrky z barevných vzorovaných stuh

nebo tkanic. Ty se po uvázání nechaly volně splývat ve předu, někdy i vzadu na sukni. Takové tráčky se vyskytují ještě na hornáckých předních *fěrtuškách* a kopaničářských *záscerách*, u většiny ostatních krojů se již oddělily a buď se uvazují v pase jako samostatná mašle, jednobarevná i malovaná či tovární výroby (Uherskohradištsko, Kunovicko, Uherskoostrožsko) nebo se transformovaly do nové krojové součástky. Ta je tvořena delším pásem, ke kterému jsou přišity dva dlouhé a dva krátké vyšívané pruhy, mladší jsou i dozdobené aplikací stužkových květů, portami a flitry (Nivnicko, Vlčnov, Bánov, Březová). Na Podluží ozdobnou funkci tráček přední zástěry přebírá malovaná dlouhá stuha uvazovaná na mašli pod krkem a splývající až do půl délky sukni.

Zadní tráčky se rozvinuly do nejvýraznějších forem na Uherskoostrožsku (nazývají se zde *štruple*) a Veselsku, kde se během 30.–40. let 20. století značně rozšířily, takže uvázané na černý zadní šorec prakticky překrývaly celou jeho plochu. Šorec se z tohoto důvodu přestal na Uherskoostrožsku barevně vyšívat přes vrapy. Štruple jsou obvykle ušity z hladké hedvábné látky nebo i sametu a jejich okraje jsou lemovány stříbrnou portou. Na ploše jsou vymalovány nebo vyšity velké barevné květy, nejmladší tráčky jsou zdobeny i plastickou aplikací květů.

V celém souboru je uloženo 412 sbírkových předmětů, z čehož tvoří dlouhé stuhly uvazované do pasu 217 kusů. Jsou z různých materiálů, vzorované, tištěné, malované, *rozpíjané*, i tovární výroby s květinovým vzorem. Dalších 150 kusů představují přední i zadní ušité tráčky a 45 kusů povijany a krajka.

Největší počet stuh (dvacet osm kusů) a tráček (třicet tři kusů) pochází z Uherskohradištska. Zde se tráčky uplatňují především na zadních sukních slavnostního a obřadního oděvu. Tráčky jsou z bílého plátna, vyšívané dírkovou výšivkou a nosí se k bílému fěrtochu. Z dalších lokalit je nejvíce tráček zastoupeno právě z Uherskoostrožska (čtyřicet devět kusů), a to starších užších i mladších širokých s velkými malovanými květy nebo aplikací květů ze stužek. Podobné jsou zastoupeny také z Veselska (patnáct kusů), v počtu dvaceti sedmi tráčky z Kunovicka představované především uvázanou vyšívanou mašlí. Druhý typ tráček, které jsou tvořeny čtyřmi pruhy, přišitými k delšímu pruhy uvazovanému do pasu prezentuje deset tráček z Vlčnova, většinou ještě ručně vyšívaných barevnou vlnou. Stejně tak pochází ze 30. let 20. století většina tráček z Nivnicka, Hradčovic a Bánova (každý po třech kusech). Tyto tráčky se uvazují na přední sukni ženského kroje tedy na fěrtůšek a za posledních osmdesát let prodělaly nemalý vývoj. Především se rozrostly dva kratší a dva delší pruhy do šířky a ve výzdobě se nověji užívaly také barevné stužky, perličky a flitry. U pentlí se původ určuje poměrně těžce, protože se u jednoho typu kroje užívaly různé vzory a barvy.

Soubor S – krojové komplety

Na konci šedesátých let, kdy byla prováděna fyzická inventura textilu a začalo se plánovat vybudování stálé národopisné expozice, vyšlo najevo, že ze značného množství textilního materiálu, který obsahoval přes 12 000 položek,³¹ bude obtížné složit krojové komplety v požadovaném množství a fyzickém stavu vhodném pro vystavení. Hlavní pozornost se při sbírkotvorné činnosti proto zaměřila na koupi i sběr krojových kompletů prakticky ze všech částí Slovácka. Zpočátku byly získávány především kroje slavnostní a obřadní, až od 90. let 20. století se akviziční politika národopisného oddělení cíleně zaměřila také na oděvy polosváteční, všední a pracovní. Celé komplety se už od začátku sedmdesátých let 20. století ukládaly do velkých krabic, vzhledem k obtížné manipulaci však byly kompletní kroje v roce 1999 přemístěny do skříní s velkými zásuvkami, takže každý kroj má svou zásuvku.

Vůbec nejvíce kompletních krojů pochází z Uherskohradištska (31 kompletů), z čehož 18 krojů je sváteční či obřadní ženskou variantou. Celkově převažují mezi krojovými komplety ženské kroje nad mužskými a obecně lze říci, že kompletní kroje nejsou starší než ze 40. let 20. století. Druhou největší skupinu kompletů tvoří kroje z Nivnicka (28 kompletů), z toho patnáct ženských slavnostních a pět mužských slavnostních. Tato kolekce je však

11. Leknice 599/80, E 9767 a sak 270/75, E 4873. Vápenice, kol r. 1950. Foto L. Chvalkovský.

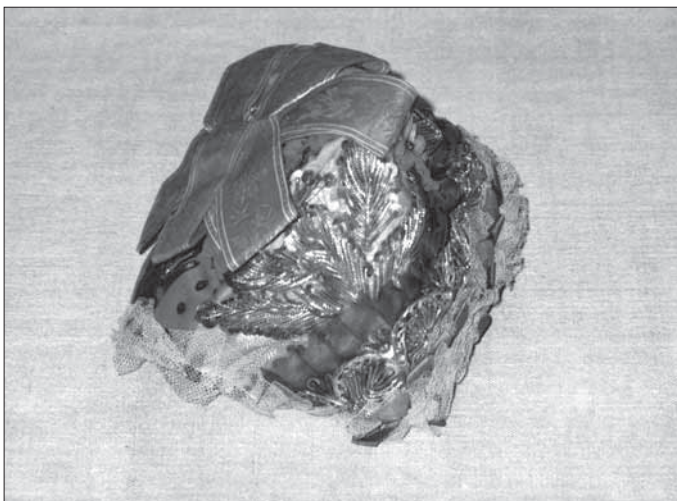
poměrně pestrá, protože obsahuje také sváteční oděvy starších osob a jejich zimní varianty. Více než 20 celými kroji je zastoupeno také severní Kyjovsko (dvacet pět kompletů), z toho dvanáct ženských slavnostních, dále Podluží (dvacet tři kompletů), z toho osm ženských slavnostních a Strážnice dvacet kompletů, z toho osm ženských slavnostních. Kroje z Podluží obsahují také komplety polosváteční a dětské křestní oblečení. Ze Strážnice je mimo jiné obsaženo pět krojů polosvátečních a pět krojů všedních, které nosily starší ženy v 50. letech 20. století.

Velkou měrou jsou zastoupeny kroje také z Kunovicka (devatenáct kompletů), z toho sedm ženských svátečních a šest polosvátečních. I tady jsou zastoupeny mladší vrstvy oděvu pro různé věkové kategorie. Převážně polosváteční a všední ženské kroje převažují mezi komplety z Rohatce (dohromady šestnáct celých krojů, z toho pět polosvátečních ženských a dívčích a dva všední, dále ještě tři ženské a tři mužské slavnostní kroje). Celkem 16 celých krojů je ve fondu muzea zastoupeno také z Uherskoostrožska, zde jsou však obsaženy výhradně kroje slavnostní a obřadní (dvanáct krojů ženských, čtyři mužské).

Slavnostní kroje převažují mezi ostatními regionálními typy ve sbírkách SM. Jsou to kroje z Horňácka (deset kompletů), Veselska a Vlčnova (po osmi kompletech), Vracova a severní části hanáckého Slovácka (po sedmi kompletech), Buchlovic a Kopanic (po šesti kompletech), Uherskobrodská a Hradčovicka (po pěti kompletech), Mutěnicko-Hovoranska a Březové (po třech kompletech), jižního Kyjovska, Strání, Žeravic a jižní části hanáckého Slovácka (po dvou kompletech) a Osvětimansko-Domanínska (jeden komplet).

Vůbec se ve sbírkách nenachází celé kroje z Bánovska, a luhačovického Zálesí. Také by bylo třeba doplnit zejména slavnostní mužské kroje ze Strání, Uherskobrodská, Kopanic i Mutěnicko-Hovoranska. A dále se zaměřit na polosváteční ženský i mužský oděv na celém

12. Dětský čepček ke slavnostnímu kroji *portovica* 48/67, E 4999. Vlčnov, kol. r. 1910. Foto L. Chvalkovský.

Uherskobrodsku, i na jižním Kyjovsku, Veselsku, Uherskoostrožsku a hanáckém Slovácku. Celkově obsahuje textilní sbírka SM 264 krojových kompletů, skládajících se z 1636 krojových součástí.

Soubor T – leknice

V souboru T jsou samostatně uloženy sukně sešité se živůtkem, které se na Slovácku dochovaly pouze v lidovém oděvu na Kopanicích. Dlouhá sukně přišitá k živůtku rovného střihu je za mokra skládaná do drobných *vrapů*, které po uschnutí drží volné plisování. Živůtek je zdoben geometrickou výšivkou barevnými vlnami a ve předu se zavazuje tkanicí, nebo stužkou provlečenou nitěnými očky. Leknice podobného střihu, ale bez barevné výšivky, se dochovaly také na Valašsku. Jedna z nich se nachází i ve sbírkách SM. Kromě toho obsahuje tento soubor třináct lekníc z oblasti moravských Kopanic. Některé z nich jsou ušity i z hrubějšího konopného plátna a mají proto režnou až našedlou barvu.

Soubor U – čepce a čepčky

V tomto okruhu se nalézají především dětské čepčky ke slavnostnímu kroji, ale také novější ženské čepce s barevnou výšivkou a krajkou nošené k ženskému kroji ve Strážnici (dva kusy), Rohatci (čtyři kusy), na jižním i severním Kyjovsku (sedmáct kusů) a Mutěnicko-Hovoransku (tři kusy). Kromě toho je zde uloženo také šest hornáckých ženských čepců s vyšívaným dýnkem, získaných darem nebo nákupy v pozdější době.

Ženské čepce ze Strážnice náleží ke slavnostnímu oděvu vdaných žen. Pocházejí asi ze 20. let 20. století, kdy se začaly ženské čepce šít z jednobarevných hedvábných látek a zdobit stříbrnými i zlatými perličkami a ovsy. V přední části, která rámovala obličej je ke kraji čepce přišitá naskládaná jemná krajka. Obdobně, svým tvarem a krajkou vystupující na okraji čepce, působí i ženské čepce z Rohatce, kde jsou perličky našívány do soustředných kol, nejčastěji na bílém podkladu.

Na severním i jižním Kyjovsku mají čepce charakteristický tvar, kdy okraj rámuje obličej, je jemně vykrojený do větších oblouků. Starší čepce, na které se uvazoval turecký šátek mají nejvíce zdobený okraj, který zpod úvazu šátku jako jediný vyčníval. Po té, co se ve 20. letech 20. století začaly nosit jemné šátky z bílého etamínu, se rozrostla také perličková barevná výzdoba čepců, ze kterých byla pod šátkem volně uvázaným vidět jejich plocha. Z jižního Kyjovska (Miloticko-Dubňanska) jsou v tomto souboru zastoupeny také čepce z velké většiny pošívané barevnými perličkami a zrcátky, které se ve spodní části zavazovaly na velkou malovanou mašli a nosily je samostatně vdané i svobodné ženy.

Čepečky určené ke slavnostnímu kroji pro děti ve věku jednoho až tří let jsou ve fondu muzea zastoupeny celkem 38 kusy. Byly šité z různorodého materiálu, starší z atlasu, novější z 30. let 20. století také z brokátu, který však není pod hustě našitou výzdobou vůbec vidět. Tyto dětské čepečky – *karkulky*, *patáčnice*, *portovice*, se zdobily barevnými portami, perličkami i stuhami podle obecného vkusu v dané oblasti, navíc většinou odpovídaly barevnosti nebo výzdobě šatiček (kandušky), ke které byly dětem oblíbeny. Tyto čepečky se dnes v terénu objevují jen zřídka a nové se ve většině oblastí od 50. let 20. století prakticky nešíjí. Nejvíce těchto čepečků je ve sbírce zastoupeno z Vlčnova (sedm kusů), kde se výzdoba bohatě rozvinula a čepečky u dětského kroje udržely poměrně dlouho, stejně jako v Rohatci (sedm kusů). Šesti kusy jsou tyto dětské čepečky zastoupeny také z Uherskohradištska, čtyři čepečky pocházejí z Podluží, tři z Uherskoostrožska, po dvou z jižního Kyjovska a Kunovicka. U čtyřech čepečků nebyla přesně určena lokalita původu.

Celý soubor je doplněn novějším druhem dětských oblečků z 50.–70. let 20. století, kterými jsou pletené kabátky a čepičky, vesměs kupované. Tyto oblečky jsou zde zastoupeny 2 exempláři. Celkově soubor obsahuje 76 sbírkových předmětů, z toho 38 slavnostních dětských čepečků, 35 ženských čepců, 2 dětské kabátky a 1 šátek.

Vzhledem k možnosti uložení spadají do celého souboru U s označením U I selské obleky, které se především na Uherskohradištsku, Kunovicku a Uherskoostrožsku nosily ve 30. letech 20. století. Obleky se skládají z černých kalhot, saka, případně i vesty. Čtyři tyto obleky pocházejí z Kunovicka, jeden z Uherskohradištska a ze Slavičínsko–Bojkovicka, kde se dostal do obřadního oděvu tanečníků v masopustním průvodě (*skakúni* v Komni). Zastoupeny jsou i dva *mužácké* obleky z Podluží, které nosili starší muži, sestávající z dlouhých černých kalhot a kratšího saka s dvouřadovým zapínáním na knoflíky, které se však nezapínalo. Celkem tento soubor obsahuje osm mužských obleků, skládajících se z dvaceti dvou krojových součástek.

Soubor V – středy úvodnic

V tomto souboru jsou uloženy samostatné středy úvodních plachet, které již převážně nepochází ze starých muzejních sběrů 40. let 20. století (viz soubor A₁₀). Středů úvodních plachet je ve sbírce SM podstatně více než úvodních plachet celých, protože novější síťované a vyšívání pásy se často odpáraly a znovu našívaly na nový pruh plátna. Do muzea se tak buď dostávaly na starém zašlém plátně, nebo již odpárané, tedy jako samostatný střed.

Z celkového počtu 145 středů úvodnic jich nejvíce pochází z Uherskohradištska (šedesát čtyři kusů). Dále jsou zastoupeny středové pruhy úvodnic z Uherskoostrožska (šestnáct kusů), Uherskobrodka (patnáct kusů), Vlčnova a luhačovického Zálesí (po osmi kusech), Hornáčka (šest kusů), Kunovicka (čtyři kusy), Hradčovicka a Bánova (po třech kusech), Vracova (dva kusy) a Kyjovska (jeden kus). U jedenácti sbírkových předmětů se nepodařilo přesně určit původ. Většina tohoto materiálu představuje středy síťované s výšivkou barevnými vlnami, obsaženy jsou tu i středové pruhy s paličkovanou krajkou a vzorem *na grumle*. Jedná se tedy o textilní materiál z konce 19. století až 30. let 20. století. Středy plachet z mladšího období jsou zastoupeny jen velmi sporadicky.

Dále je v tomto souboru zastoupeno pět středů koutních plachet (z Uherskohradištska, Uherskobrodka a Podluží), které jsou šité na konopném plátně reznými nitěmi, pocházející většinou z druhé poloviny 19. století. Celý soubor doplňují čtyři krajky, původně našité na bocích úvodních plachet. Celkový počet sbírkových předmětů v tomto souboru činí 154 kusů.

Soubor W – plachty, povlečení

Do tohoto souboru je zahrnut především bytový textil v podobě povlečení, deček a přehozů na různé druhy nábytku, nástěnné vyšívání dečky, záclony atd. Tyto druhy textilií patří k mladší vrstvě textilu, v domácnosti užívaného především od 30. a 40. let 20. století. Na jejich sběr se soustředila pozornost teprve v posledním období, kdy tyto předměty mizí

z terénu. Nejvíce materiálu se podařilo získat na Uherskohradištsku, respektive Kunovicku a nákupem vybavení *Slovácké jizby* Josefa Zemka ve Vlčnově.

Celý soubor obsahuje 355 sbírkových předmětů, z čehož největší podíl tvoří povlečení na polštáře a peřiny (131 kusů), dále nástěnné dečky, prostírky a přehozy na nábytek (devadesát devět kusů) a záclony (sedmáct kusů). Uloženy jsou tu také peřinky, do kterých se zavinovali kojenci, méně zdobené i s krajkovými obrubami (deset kusů) a novější plátěné dětské čepečky a podbradníky, vesměs ze 60. let 20. století.

Soubor Y – deštníky

V poslední řadě textilní sbírky s označením Y jsou uloženy doplňky, které se v lidovém a poloměstském oděvu objevují až na konci 40. let 20. století. Jsou jimi deštníky, především pánské tmavé s károvaným potahem a dřevěnou rukojetí. Obdobné typy deštníků nosily také ženy k polosvátečnímu oblečení. Starší ženy, které chodí ještě v dnešní době do kostela v polosvátečním kroji je nosí doposud. Celkem je v tomto souboru zastoupeno 6 kusů deštníků, především z Uherskohradištska.

Expozice Slovácko

V expozici Slovácko, otevřená od roku 1972, byla inventura prováděna samostatně a kroje i krojové součástky zde vystavené byly v přírůstkových knihách i na kartách evidence 2. stupně vedeny, jako uložené v expozici. Přípravě expozice předcházela rozsáhlá sběrová akce, neboť bylo třeba doplnit textilní fond o některé typy krojů, ve sbírce dosud chybějící. Navíc z krojových součástek ve fondu jednotlivě zastoupených ve většině případů nebylo možné sestavit krojový komplet tak, aby byl dostatečně reprezentativní a vhodný k vystavení. Nově tak byly nakoupeny především kroje z hanáckého Slovácka, Kyjovska a Podluží.³²

Celkem je v expozici vystaveno 484 krojových součástek, doplňků a textilií. Z toho je 54 kompletních krojů, tvořených 388 krojovými součástkami.

13. Dětská suknice *tibétka* 3477/41, E 2869. Vlčnov, kol. r. 1920. Foto L. Chvalkovský.

Obsah sbírky

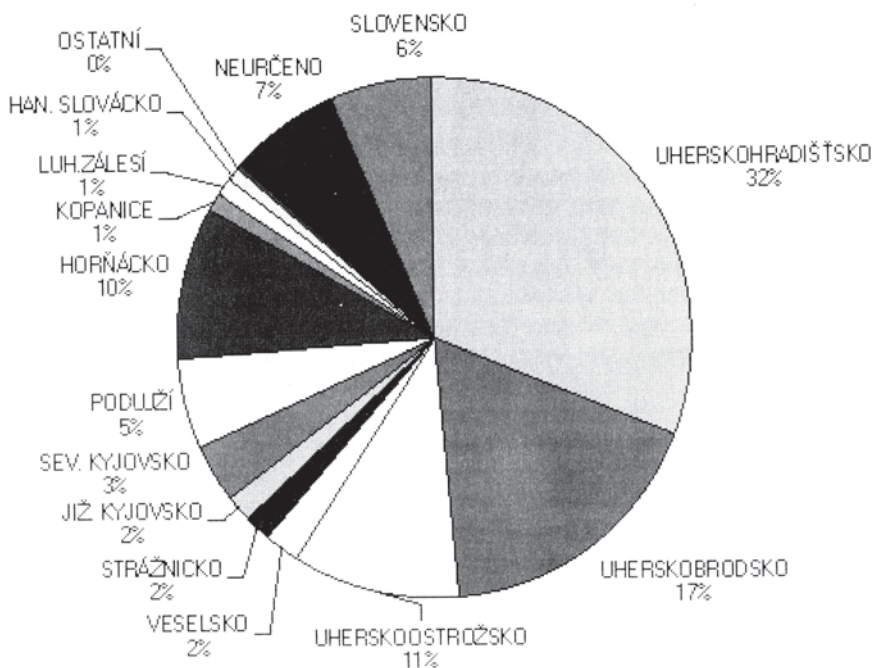
Z vyhodnocení jednotlivých částí textilní sbírky zjišťujeme, že největší podíl zastoupeného materiálu tvoří ústřížková a kusová výšivka z různých částí oděvů, uložená převážně ve skupinách A₁–A₁₂ a D. Celkem tyto dva okruhy obsahují 12 062 výšivek, límců a šátků, což tvoří více než polovinu celé textilní sbírky.

Do značného počtu narostly také celé kroje, které jsou jako komplety ukládány už od 60. let 20. století. Většina z těchto krojů je slavnostního a obřadního charakteru, s převažujícím počtem ženského oděvu. Celkem je zahrnuto ve sbírkovém fondu muzea 318 kompletních krojů, složených z 2024 krojových součástek, jež jsou uloženy jak v depozitáři, tak ve stálé expozici *Slovácko*.

V dalších částech textilní sbírky se nacházejí předměty cenné svým stářím i vzorem a zejména krojové součástky z Uherskohradištska a Uherskobrodsko komplexně zachycují vývoj lidového oděvu v těchto oblastech. Sbírkou obsahuje jak základní krojové součástky včetně obuvi, tak součástky novějšího typu, které vznikly např. oddělením od některých částí oděvu (tráčky, obojky) i oděvní doplňky, jako šátečky a kapesníky do nohavic, řemeny, klobouky, rukavice, kabelky atd. Kromě toho jsou ve fondu muzea zastoupeny obřadní textilie a doplňky nebo jejich části - úvodní a koutní plachty, jejich středy, svatební dívčí pentlení. V poslední době se pozornost při sběru a shromažďování nových přírůstků do sbírek zaměřila také na bytový textil, tedy ložní prádlo, ubrusy, přehozy, nástěnné dečky apod.

Pokud se týká lokalit, je v textilní sbírce muzea k 31. 12. 2004 v největším množství zachycen materiál z Uherskohradištska – celkem 5 876 sbírkovými předměty. Oděvní součástky z Uherskobrodsko (včetně krojových okrsků vlčnovského, hradčovického, nivnického, bánovského, straňanského a březovského) tvoří druhou nejrozsáhlejší skupinu textilií a čítají 3 472 sbírkových předmětů. Značná část předmětů pochází také z Uherskoostrožska – 2 097 a Hornácka – 1 894 sbírkových předmětů.³³ Více než tisíc kusů textilií obsažených ve sbírce pochází také z Podluží a Slovenska, především jeho západní části. Vzhledem k značné různ-

Grafické znázornění zastoupených lokalit v textilní sbírce Slovákého muzea k 31. 12. 2004.

Početni a procentuální zastoupení krojových typů v textilní sbírce SM k 31. 12. 2004.

Typy krojů na Slovácku a další lokality obsažené ve sbírce	Počet sbír. předmětů	% z celk. počtu
1. a. Uherskohradištský: polešovický	525	Uherskohradištsko celkem 32%
1. b. Uherskohradištský: velehradsko-spytihněvský	443	
1. c. Uherskohradištský: staroměstsko-jarošovský	3 002	
1. d. Uherskohradištský: bílovický	587	
2. Kunovický	1 642	
3. Uherskoostrožský	2 097	11
4. Veselský	413	2
5. Strážnický	348	2
6. Rohatecký	396	2
7. Jihokyjovský (miloticko-dubňanský)	341	2
8. Mutěnicko-hovoranský	225	1
9. Podlužácký	682	3
10. Uherskobrodský	954	Uherskobrodsko celkem 17%
11. Hradčovický	383	
12. Vlčnovský	1 008	
13. Nivnický	760	
14. Bánovský	197	
15. Straňanský	47	
16. Březovský	123	
17. Hornácký	1 894	9
18. Kopaničářský	239	1
19. Severokyjovský	688	3
20. Vracovský	112	1
21. Osvětimansko-domanínský	17	0
22. Žeravický	16	0
23. Buchlovický	93	0
24. Bohuslavický	1	0
25. Luhačovicko-pozlovický	210	1
26. Slavičínsko-bojkovický	31	0
27. Hanácko-slovácký severní	116	han. Slovácko celkem 1%
28. Hanácko-slovácký jižní	56	
Kroje slovenské	1 250	6
Ostatní a neurčeno	1 377	7
Celkem sbírkových předmětů	20 273	

norodosti prvních kolekcí přicházejících do muzea ve 20.–40. letech 20. století a také díky tomu, že se tento materiál z velké části evidoval ještě v polovině 60. let 20. století, nepodařilo se pracovníkům u značného počtu sbírkových předmětů přesněji určit původ.³⁴

Textilní sbírka svou obsáhlostí a komplexností podává výstižný obraz lidového oděvu i bytového textilu na celém Slovácku. V případě nejšířejí zastoupeného materiálu z Uherskohradištska, Uherskoostrožska a Uherskobrodsku tak dobře mapuje vývoj lidového oděvu od první poloviny 19. století až do současnosti. Příspěvek analyzující textilní sbírku Slováckého muzea si vytýčil za cíl nejen zhodnotit její obsah po stránce kvantitativní, ale všimá si také typologie, stáří a výpovědní hodnoty sbírkových předmětů zde uložených. Příspěvek by měl také poukázat na dosud chybějící předměty, nezastoupené krojové regionální typy a přispět tak k nasměrování a konkretizaci akviziční politiky Slováckého muzea potřebným směrem.

Poznámky:

- 1 Kondrová, M.: *Textilní sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovácko 45, 2003, s. 9–25.
- 2 V souvislosti s plánem inventarizace sbírkového fondu národopisného oddělení Slováckého muzea je průběžně prováděna inventura celého fondu a zpracovávány inventurní zprávy. Do konce roku 2004 byly vyhotoveny inventurní zprávy k souborům: D (kusová výšivka) – 2000, CH (obuv) – 2001, S (krojové komplety) – 2001, expozice – 2002, A (výšivka) – 2003, B (kordulky) – 2004, C (sukně) – 2004.
- 3 Jako *tacle* nebo *kadrle* bývá označováno našasené ukončení rukávů ženských rukávců. Většinou je tento našasený pruh plátna zdoben výšivkou – na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku pruhy výřezové výšivky, na Kyjovsku a Podluží je dírková nebo jiná výšivka aplikována přímo na pruhu plátna tvořícího vlastní tacli.
- 4 Inventurní zpráva národopisného oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti z části textilního fondu – řady A z dne 26. června 2003. Zpráva je uložena na etnografickém oddělení SM, dosud nearchivována.
- 5 Nejnamáhanější švy na ženských rukávcích i mužských košilích jsou zpevňovány výšivkou. Na Uherskohradištsku, Uherskobrodsku a Uherskoostrožsku se výšivka oddělila a na krojové součástky se našívá vždy po jejich oprání. Obdélníková výšivka pracovaná *na výřez* se našívá na obě ramena, přednice a límeček. Kompletní vyšívání je tedy tvořeno 4–5 kusy: 2 nárameníky, obojkem, 1 nebo dvěma přednicemi a je vždy shodné barvou a vyšitým motivem.
- 6 Viz Kondrová M.: *Textilní sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovácko 45, 2003, Sbírková F. Kretze, s. 9–11.
- 7 Viz Tamtéž, Sbírková Okresního muzea v Hodoníně, s. 16–17.
- 8 Celou kolekci šáteček ve sbírkách SM, nejen šátky uložené v tomto souboru, již zpracovala a publikovala Habartová, R.: *Šátečky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 31, 1989, s. 69–78.
- 9 Uvedená dýnka určil F. Kretz v doprovodném textu k obrazové publikaci se studii Uprka, J.: *Slovácké čepce*. Praha 1901.
- 10 Na čepcích z Uherskohradištska je třeba přesněji uvést, že na „nízký výřez“, který působí plošněji a je starším způsobem vyšívání v této oblasti. Na mladší vyšívce od začátku 20. století se začala užívat výšivka na „vysoký výřez“ – tzv. bubínková. Ta působí mnohem plastičtěji.
- 11 Čepcům na Podluží se v rámci své práce věnovala Ludvíková, M.: *Lidová výšivka na Podluží*. Uherské Hradiště 1982, s. 19–21.
- 12 Viz Kondrová M.: *Textilní sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovácko 45, 2003, Sbírková Okresního muzea v Hodoníně, s. 16–17.
- 13 Soubor šátek v SM již zpracovala Habartová, R.: *Šátky a šátky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 30, 1988, s. 95–110.
- 14 Viz Kondrová M.: *Textilní sbírka Slováckého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovácko 45, 2003, Sbírková J. Zemka, s. 20–21.

- 15 Jako *kordulka* nebo *kordula* je na Slovácku nazývána vesta k ženskému i mužskému slavnostnímu kroji. Lze se také setkat s dalšími místními názvy, např: *pruclek* (mužská hornácká kordulka), *kabátek* (ženská hornácká vestička střižená na obou přednicích do ostrých špic).
- 16 Zápisy ze schůzí kuratoria Slováckého muzea v Uh. Hradišti konaných 4. června a 17. září 1934. Zápisy ze schůzí kuratoria SM a Muzejního a archeologického spolku „Slovácké muzeum“ v Uh. Hradišti 1931–1943. ASM, inv. č. 57, karton 16.
- 17 Klvaňa, J.: *Lidové kroje na Moravském Slovensku*. In: Moravské Slovensko I, Praha 1918, s. 175–179.
- 18 Kordulky, neboli živůtky ve fondu Slováckého muzea, pocházející z oblasti Uherskohradištska zpracovala v článku Tarcalová, L.: *Živůtky ve fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 33–34, 1991–1992, Uh. Hradiště 1992, s. 99–103.
- 19 Hornácký ženský *kabátek* je typický vykrojením přednic do dvou ostrých špic a rovným dolním okrajem. Celý kabátek je buď z modré látky (sukna, sametu) a na přednicích a kolem krku lemován červeně, nebo je barevnost obrácena – celek je červený a lemování tmavě modré, zelené i černé barvy. Zcela jinou podobu má na Hornácku ženská *kordulka*, vývojově mladší než kabátek. Je vyrobená z bílého sukna, a přednicích je mírně vykrojena a lemována u dolního okraje i na přednicích zelenou stužkou a zdobena červeným šňůrováním.
- 20 Jako *fěrtúšek*, *fěrtuška* je na většině Slovácka nazývána sukně ženského kroje, opasovaná ze předu.
- 21 Zatímco na ženských rukávcích na Uherskoostrožsku se uplatňuje výřezová výšivka, mužské košile jsou kolem krku, na ramenou i prsou zdobeny výšivkou provedenou plochým stehem s ornamenty květů, s převládajícími barvami červenou, žlutou a černou. Nejmladší výšivky na košilích jsou velmi bohaté jak do velikosti, tak do barevnosti.
- 22 Klvaňa, J.: *Lidové kroje na Moravském Slovensku*. Moravské Slovensko I, Praha 1918, s. 97–252.
- 23 Jeřábková, A.: *Odívání*. In: Vlastivěda moravská, sv. 10. Lidová kultura na Moravě. Brno 2000, s. 126.
- 24 Tarcalová, L.: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlama*. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy. Katalog k výstavě. Uh. Hradiště 2004. s. 8.
- 25 Fond obuvi zpracovala Náplavová, M.: *Krojová obuv ve sbírkách Slováckého muzea*. Slovácko 32, 1990, s. 105–107.
- 26 *Obálenky* jsou plátěné čepce našité na konstrukci ze dřeva nebo loubku, které si vážaly na hlavu vdané ženy. Teprve na tento čepce se uvazoval červený turecký šátek, který podle tvaru obálenky vytvářel v týle na šátku požadovaný výstupek. Obálenky z různých oblastí se od sebe výrazně lišily a od toho se také vyvíjela variabilita charakteristických úvazů na Slovácku. Ve sbírce jsou obsaženy 2 obálenky z Uherskobrodsko a po jedné obálenky z Uherskoostrožsko, Hradčovic, Hornácka a Kopanic.
- 27 Někdy je jako opléčko nazýván celý rubáč.
- 28 Habartová, R.: *Šatky a šátky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 30, 1988, s. 95–110.
- 29 Tarcalová, L.: *Pentlení, věnečky a vonice jako součást obřadního oděvu*. Příspěvek zpracován na základě sbírkového fondu Slováckého muzea. In: Lidový textil a textilní sbírky v muzeích, MZM v Brně 1998, s. 8–10.
- 30 Tarcalová, L.: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlama*. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy. Katalog k výstavě. Uh. Hradiště 2004, s. 12.
- 31 Pešek, J.: *Národopisné sbírky Slováckého muzea v Uh. Hradišti*. Slovácko 12–13, 1970–1971, s. 89–98.
- 32 Viz Kondrová M.: *Textilní sbírka slováckého muzea v Uherském Hradišti a její utváření*. Slovácko 45, 2003, Expozice Slovácko, s. 19.
- 33 Viz tabulka s přesným počtem sbírkových předmětů z jednotlivých krojových okrsků Slovácka, s. 41.
- 34 Viz Grafické znázornění zastoupení lokalit v textilní sbírce SM, s. 40.

Literatura:

- Č a s t o v á, V., G a l e č k o v á, R., P e t ř í k o v á, M.: *Kroje horňácké obce Velká nad Veličkou*. Velká nad Veličkou 2000.
- F r o l e c, V.: *Lidový oděv*. In: Frolec, V., Holý, D., Jeřábek, R.: *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno 1966, s. 153–196.
- H a b a r t o v á, R.: *Šátečky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 31, 1989, s. 69–78.
- H a b a r t o v á, R.: *Šátky a šatky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 30, 1988, s. 95–111.
- J e ř á b k o v á, A.: *Odvívání*. In: *Vlastivěda moravská sv. 10. Lidová kultura na Moravě*. Brno 2000, s. 116–158.
- K l v a ň a, J.: *Lidové kroje na Moravském Slovensku*. In: *Moravské Slovensko I*. Praha 1918, s. 97–252.
- L u d v í k o v á, M.: *Jihomoravské koutnice*. Slovácko 18–19, 1976-1977, s. 19–48.
- L u d v í k o v á, M.: *Lidová výšivka na Podluží*. Uherské Hradiště 1982.
- L u d v í k o v á, M.: *Moravská lidová výšivka*. Brno 1986.
- P e š e k, J.: *Národopisné sbírky Slováckého muzea v Uh. Hradišti*. Slovácko 13-14, 1970-1971, s. 89–97.
- N á p l a v o v á, M., T a r c a l o v á, L.: *Halena – nejstarší svrchní soukenný oděv*. Slovácko 29, 1987, s. 59–76.
- N á p l a v o v á, M.: *Koutní plachty ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 31, 1989, s. 61–67.
- N á p l a v o v á, M.: *Krojová obuv ve sbírkách Slováckého muzea*. Slovácko 32, 1990, s. 105–107.
- N á p l a v o v á, M.: *Úvodní plachty ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 30, 1988, s. 83–92.
- T a r c a l o v á, L.: *Čižmy, krojová obuv na Slovácku*. In: *Obuv v historii 94*, Zlín, s. 67–69.
- T a r c a l o v á, L.: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlami*. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy. Katalog k výstavě. Uherské Hradiště 2004, 28 s.
- T a r c a l o v á, L.: *Kretzova sbírka dýnek a čepců ve Slováckém muzeu*. Slovácko 26, 1984, s. 87–93.
- T a r c a l o v á, L.: *Krojová obuv – součást lidového oděvu*. In: *Obuv v historii 2000*, s. 111–113.
- T a r c a l o v á, L.: *Obuv ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. In: *Obuv v historii 97*. Zlín, s. 109-113.
- T a r c a l o v á, L.: *Profesor Antonín Václavík a Slovácké muzeum*. Slovácko 33-34, 1991–1992, s. 27–39.
- T a r c a l o v á, L.: *Živůtky ve fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti*. Slovácko 33–34, 1991–1992, s. 99–103.
- U p r k a, J.: *Slovácké čepce*. Praha 1901.

Mgr. Marta Konďrová (n. 1979), odborná pracovnice etnografického oddělení Slováckého muzea. Orientuje se na lidový oděv a taneční folkloristiku.

The Typology of the Slovácké Museum Textile Collection

Abstract

The textile collection of the Slovácké Museum in Uherské Hradiště is one of the largest and widest-spanning in Southeast Moravia. As of now, it contains about 20,000 collection items. The whole collection is made up of folk costume parts and soft furnishings coming from all over the Slovácko region. This region is divided into 28 sub-regions with different types of folk clothing.

The complex analysis of the collection is carried out in accordance with the order of sorting and

filing of the textiles. The individual types of costume parts are sorted and filed in 25 areas, each labeled with a letter and stored together. Thus, there are complete collections of scarves, fragments of embroidery, headgear (hats, chaplets), shirttails, skirts, trousers etc. Studying these individual parts of the collection can give a researcher a good idea of the development of different costume parts from the mid 19th century to present. Thanks to systematic ongoing collection activities, the collection specimens of all costume types from the Slovácko region. For most of the regions, the various costume variants are included, such as working dresses, ceremonial costumes, holiday costumes etc.

Typologie der Textiliensammlung im Museum der Mährischen Slowakei

Zusammenfassung

Zu den größten und umfassendsten Sammlungen in Südmähren zählt die Textilkollektion der ethnographischen Abteilung des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště. Zur Zeit beinhaltet sie 20.000 Sammlungsgegenstände. Die Sammlung besteht aus Volkstrachtteilen und Heimtextilien, die aus der ganzen mährisch-slowakischen Region stammen. Diese Region schließt 28 Trachtgebieten mit unterschiedlichen Typen von Volksbekleidung ein.

Bei der komplexen Analyse der Sammlung richten wir uns nach einem System der Klasseneinteilung von Textilien. Einzelne Sorten der Trachtteilen sind in 25 Kreise geteilt und eingestuft, und im Rahmen des entsprechenden Kreises auch im Depot aufbewahrt, wobei einzelne Kreise mit je einem Buchstaben bezeichnet sind. Geschlossene Kollektionen bilden Kopftücher, Schnittstickereien, Kopfbedeckungen (Hüte, Kränze), Schnürleibchen, Röcke, Hosen u. a. Beim Studium einzelner Teile der Sammlung können wir uns ein Urteil über die Entwicklung von verschiedenen Teilen der Volkskleidung von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart bilden. Dank einer systematischen Sammeltätigkeit sind in der Textiliensammlung alle Trachttypen in unterschiedlichem Umfang aus der Mährischen Slowakei vertreten. Bei den meisten Trachten gibt es auch viele Varianten: für Alltag, Festtage, Feiertage, Zeremonien.

OBLÉKÁNÍ KROJE A JEHO OBŘADNÍ ATRIBUTY O HODECH¹

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Hodové slavnosti jsou dnes organizovány tam, kde sehrávají úlohu společensky integrujícího prvku dané lokální komunity. Těmto slavnostem odpovídá i kroj oblékaný svými nositeli, různé věkové kategorie v jednotlivé hodové dny. Ovlivněno je i dobou konání hodů.

Tradiční slavnost hodů se v celé oblasti uherskohradištského Dolňacka² stala společenskou událostí obce i rodiny. Původně se tato slavnost hodování spojovala s patrocinielem - zasvěcením kostela nebo jeho vysvěcením.³ V jednotlivých obcích se hody konaly v různých termínech, prakticky v průběhu celého roku. Územně se začalo organizování hodů rozšiřovat s rozvojem farností, nejvíce v 18., 19. a na začátku 20. století. Přesun hodů do podzimního období souvisel s rekatolizací v 18. století a s cyklem hospodářského života ve vesnickém prostředí. Pevný termín hodové oslavy ustanovil Josef II. na podzim z důvodu začínajícího období vegetačního klidu a především s dostatkem potravin v tomto ročním čase. V mnoha obcích se po pádu rakouskouherské monarchie k původnímu termínu vrátili, avšak hodně z nich zůstalo u slavení hodů císařských – třetí neděli v říjnu.⁴

V průběhu 19. a 20. století slavnost hodů dostala několik významů. V souvislosti s tím se v jednotlivých obcích slavení hodů obnovilo a nebo se upravil termín konání hodů tak, jak obcím nejlépe vyhovoval.⁵ V současnosti je nejdůležitějším momentem konání hodů nejen možnost upevnování lokálního povědomí obyvatel obce, obnova společenských a rodinných kontaktů, ale hody jsou hlavně příležitost k oblečení do kroje.

Uspořádat hody, zvládnout je organizačně a zajistit jejich tradiční průběh, stojí velké úsilí. K tomu patří i dokonalá příprava; protože každý, kdo chce jít na hody v kroji a nevlastní jej, musí si kroj půjčit, upravit či opravit, popřípadě došít nové nebo chybějící krojové součástky. V obcích na Uherskohradištsku je situace o to složitější, že několikadenní slavnost hodů má i svá pravidla v oblečení.

V obcích, kde se konávaly hody s právem byla hlavním hodovým dnem neděle. U starého způsobu slavení hodů zůstala jediná obec Míkovice. V neděli se koná občůzka s velkým a malým právem a na druhý hodový den se nosí jen malé právo a vozí se beran. Stejný průběh hodové slavnosti měly i v Sadech. I zde zůstala hlavním hodovým dnem neděle, ale slavnost vození berana, přeložili na sobotu, protože pondělí je pracovní den. Ve většině obcí se dnes slaví hody hlavně v sobotu, kdy se chodí v nejslavnostnějším kroji, stejně jako v neděli na mši svatou. Změny nastaly v některých obcích v oblečení na večerní taneční zábavu. V neděli k občůzce si oblékají již méně slavnostní oděvní součástky, stejně jako za týden na dozvuky, popřípadě na *babské hody* nebo sraz hodových stárků. Průběhu hodových slavností odpovídá i oblečení v každý hodový den i každé jednotlivé věkové generace. Oblečení je ovlivněno i počasím v době konání hodů. I když se v minulosti hodové občůzky děvčata nezúčastňovala, pojednáme nejprve o oblečení děvčat, neboť je složitější a po dobu dvacátého století se hodně změnilo. Oblečení dětí, které se v hodových průvodech vůbec neobjevovaly, si všimneme jen okrajově.

Oblečení děvčat

a) v hodovém v průvodu

K hodům se oblékají mnohdy děvčata – účastnice slavnosti jinak, než hodoví obřadníci – starší a mladší stárka, v některých obcích i podstárka (Ořechov). Odlišně se oblékají i vdané ženy. Všechny zmíněných účastnic hodů si budeme všimnat samostatně během jednotlivých hodových dnů.

1. Děvče v slavnostním kroji – tureckém šátku na záušnice, rukávcích s vyšívavými pruhy na kadrličích, šorci s širokou formou a ornátovým fěrtůšku. Kněžpole 2004. Foto L.Tarcalová.

Na první hodový den si na svém oblečení dávají děvčata nejvíce záležet. Ve většině obcí je pro tuto slavnost typické vázání tureckých šátků *na záušnice*. Podle krojového okrsku si děvčata nechávají navázat turecký šátek, nebo již mají šátek dříve navázaný a nasazují si jej jen na hlavu. Váže se většinou červený turecký šátek s kvítky či halúzkami nebo i holým středem. V Kunovicích se váže obvykle holý červený turecký šátek *na záušnice s lelíkem*, na Buchlovicku zase černý turecký šátek s holým středem, uvázaný *na záušnice koncama dole*.

K tureckému šátku se na Uherskohradištsku nosí baňaté navrapené rukávce s vyšíváním. Některá z děvčat má vyšívání původní, provedené výřezovou technikou, jiná novější, vyšívání křížkovým stehem. Je jen málo účastnic hodů, které mají u dolského typu kroje původní vyšívání se dvěma přednicemi. Nošení tohoto typu vyšívání pomalu zaniklo s přeměnou celého kroje. I tam, kde jsou dvě přednice je ženy, které připravují kroj, sešívají v jednu větší přednici. Rukávce jsou zdobné i *kadrlemi* – volánem okolo loktů. U mnohých rukávců jsou s vyšíváním pruhem a přišitou tylovou krajkou, jiné jsou plátěné, vyšívání dírkovou výšivkou v cípech a silně naškrobené. Na Kunovicu se nosí stále stejné rukávce válcovitého tvaru, šité z modřeného plátna s černo červeným výřezovým vyšíváním. Na Uherskoostrožsku jsou typické lomené rukávce, s velkým našaseným obojkem, s vyšíváním a bohatou kadrličí vyšitou dírkovou výšivkou do velkých cípů. Na Buchlovicku se rukávce s vysokým naškrobeným límcem oblékají pod kabátek, v Břestku se nosí s kordulkou.

Na rukávce se obléká kordulka, střihem typická pro jednotlivé krojové okrsky. Objevují se staré atlasové, brokátové, ale i vzácné ornátové. V poslední době se pořizují kordulky z nejlépe dostupného bílého brokátu. Staré bílé brokátové kordulky se objevují nejčastěji,

2. Děvče v kacabajce a hedvábném šátku uvázaném pod krk; druhý hodový den. Mařatice 2004. Foto L.Tarcalová

neboť je nosily jen nevěsty, a proto se uchovaly v dobrém stavu (Bílovicko). Na Ostrožsku jsou šité z fialového nebo zeleného sametu, zdobené širokými našitými pentlemi a šňůrování *tří pánů* na zádech.

Při oblékání k hodové slavnosti hlavně záleželo na sukních. Všeobecně se volí především ta nejlepší přední sukňe jakou děvče má, bývá to obvykle brokát, mnohdy novější typ čínského brokátu a nebo dnes už materiálově nedostupná ornátová sukňe. Na Polešovicku (Polešovice, Vážany, Ořechov), hodně i v Bílovicích, je za nejsvátečnější sukni považována sukňe ušitá z červeného brokátu s bílými protkávanými květy a někdy bílou našitou krajkou. Tento typ sukňe oblékají k hodové obchůzce děvčata v různých odstínech (obr. 1). U většiny žen je ornát pokládán za nejdražší a velmi vzácnou sukni. Většina děvčat z Kunovic bere k hodové obchůzce právě ornátové sukňe všech barev. Na Uherskoostrožsku to jsou hustě našasené sukňe z brokátu nebo ornátu, původně z atlasu a červené *delínky* z vlny, se širokou tylovou krajkou při spodním okraji. Na Buchlovicku jsou to sukňe jemných pastelových barev, hustě naskládané, šité z kvítkového tištěného plátna nebo jemného mušelínu. Do pasu se uvazují jednobarevné hedvábné mašle (Kunovicko, Buchlovicko), některá děvčata ještě i vzácné rozpjíjené květované stuhý nebo květy protkávané *slovácké* hedvábné stuhý. V Buchlovicích jsou vždy uvázané na levé straně, oproti obvykle středem navázaným stuhám.

U některých děvčat na Uherskohradištsku je zvykem uvazovat na *šorec* černé *tráčky* s barevným květovaným vytkáváním. Až nadměrně velké stuhý – *štruple* si uvazují děvčata na Uherskoostrožsku. Na Buchlovicku jsou zadní sukňe šité ze světlého tištěného plátna s drobným kvítkem.

3. Stárka ve věnečku a stárek v slavnostním kroji. Březolupy 2003. Foto L. Tarclová.

Na nohy se obouvají černé punčochy a vysoké selské boty, buď šněrovací nebo čížmy. Zvláštní je, že děvčata v Tupesích nosí bílé pletené tzv. *pupkové* punčochy. Nejsou totiž slavnostní oděvní součástí. Oblékají se jen k bílému fěrtochu s věnečkem na hlavě a to k těm nejsvátečnějším a především obřadním příležitostem.

Pokud se hody konají až na svátek sv. Kateřiny (Huštěnovice, Bílovice) nebo na sv. Martina (Buchlovice, Kudlovice), což bývá již zima, (v Boršicích i o třetí neděli v říjnu), děvčata oblékají místo rukávců kacabajky s límečkem od rukávců, navázaný turecký šátek a všechno ostatní jako k rukávcům.

Na večerní taneční zábavu jde každé děvče v rukávcích, jen přední sukni si vymění. Obvykle se chodí v méně vzácné přední sukni, ale pěkné z brokátu.

b) na druhý hodový den

V neděli ráno se v mnoha obcích koná hodová mše svatá. Na ni si děvčata oblékají třetí druh přední sukne, obyčejně brokátovou, již předem pro tuto příležitost připravenou.

K odpolední občůzce s právem nebo většinou k vození berana děvčata chodí *po selsky* – v jupce s límečkem (nebo bez něho), brokátových nebo čínských brokátových předních sukních, s brokátovými šátků na hlavách (obr. 2). Mnohdy ale chybí a krátké nespletené vlasy do copu pak snižují úhlednost celého kroje. Na Kunovicku nosí děvčata polosváteční kordulku a rukávce s pestrým *malovaným* vyšíváním, na hlavách mají brokátové šátků uvázané pod bradu. Na Ostrožsku oblékají děvčata jupky, stejně jako v pátek, kdy se staví máj. Na Buchlovicku jsou děvčata oblečená stejně jako první hodový den.

4. Stárek s bohatě zdobeným kloboukem, stárka v pentlení. Uherský Ostroh 2000.

Pokud jsou hody později (v listopadu, kdy už je zima) i na druhý den chodí v černých kacabajkách a vlněných šátcích, při okraji s našitou krajkou nebo trásněmi, uvázanými pod krk, šorci a brokátovém fěrtůšku. Tak chodí i děvčata v Březolupech za týden na dozvuky, kdy se pořádá stejná obchůzka jako v jiných obcích na druhý hodový den. Mnohdy šátky na hlavy neuvazují, ale mají je jen položené na zádech. V některých obcích ani na druhý den děvčata po obchůzce vůbec nechodí (Polešovice, Zlechov, Tupesy).

c) obřadní artefakty na ženském kroji

Ke kroji o hodech patří i artefakty, které zdobí kroj. Na Polešovicku (Vážany, Ořechov, Nedakonice) je jím velká snítka rozmarýnu připnutá na kordulce, stejně jako v Osvětimanech a Buchlovicích. Zde mají děvčata i v rozstříhu kabátku vloženou růži.

Stárky, podstárky a jejich znaky

Stárkovská funkce je u děvčat především prezentací stavovské důstojnosti a cti; dá se jí docílit většinou výjimečným či rozdílným oblečením. V několika obcích se stárka odlišuje úpravou hlavy. Některé mívají pentlení (věneček) jiné turecký šátek uvázaný na záušnice. V Březolupech a Častkově má stárka věneček připevněný na upravené hlavě s vlasy do drdolu. K věnečku se obléká *po bílu* – rukávce s bílou kordulkou, bílou zadní sukni – *fěrtoch* s bílými, dírkově vyšívanými tračky, bílým brokátovým fěrtůškem, ozdobeným jako při svatbě – našité kvítky či rozmarýnové snítky (obr. 3).

V Bílovicích mívala stárka také čistě bílý fěrtůšek, stejný jak nosila nevěsta, ale na hlavě měla navázaný turecký šátek. V roce 2004 již tomu tak nebylo. Zajímavě měla upravenou hlavu loňská stárka z Březolup na letošní obchůzce při dozvucích hodů. Na hlavě měla řadu bílých látkovými kvítek zasazenými do zavínutých vlasů. V Ostrožské Nové Vsi a Uherském Ostrohu mají stárky na hlavě velké pentlení, jaké nosí jen nevěsty a družičky při svatbě a jiných obřadních příležitostech (obr. 4).

5. Stárek a stárka v slavnostním kroji na druhý hodový den. Podolí 2004. Foto L.Tarcalová.

6. Vdané ženy v kacabajkách a černém tureckém šátku o hodech. Huštěnovice 2004. Foto L.Tarcalová.

Většina děvčat, zastávající stárkovskou funkci, má uvázaný turecký šátek *na záušnice*. Jen v Sadech je zvykem vázat stárkám turecký šátek s holým středem. Odlišení bývá nejen v úpravě hlavy, ale také nošení materiálově lepších či jiných předních sukní.

Děvčata v stárkovské funkci se liší i v honosnosti a barevnosti sukně. Nejvhodnějším a odpovídajícím materiálem pro ušití přední sukně pro stárku byl ornát. Ve Starém Měste měla stárka v roce 1993 sukni ze tkaných slováckých pentlí, čímž se od ostatních odlišovala. V některých obcích bývá zvykem, že se stárky domluví a oblečou si stejné sukně z ornátu (Babice 2002) nebo si nechají ušít sukně ze stejné látky, nejčastěji z brokátu (Huštěnovice 1999). V Ořechově v roce 2004 měla starší i mladší stárka ze světle broskvového a podstárky z modrého brokátu, s bílými vytkávanými květy. V mnoha obcích je zvykem, že na druhý hodový den chodí stárka v rukávcích, stejně jako první hodový den (obr. 5).

V Polešovicích děvče, které již bylo někdy stárkou, třeba i ve svých devatenácti letech, příští rok již nechodí v rukávcích, ale v jupce a brokátovém šátku uvázaném pod bradu, podobně jako vdané ženy.

Oblečení vdaných žen

V posledních letech se hodového průvodu zúčastňují i vdané ženy. Řada z nich byla někdy v minulosti stárkou a nebo v hodovém průvodu chodila a nepřipadala si ještě tak stará, aby se hodového průvodu nemohla zúčastnit. Většinou si ženy oblékají jupku, mnohdy s vyšívaným límečkem od rukávců a na hlavě šátek uvázaný pod krk. Na martinské nebo kateřinské hody berou na sebe černou kacabajku a šátek s třásněmi uvázaný pod krk. V Huštěnovicích v roce 2004 byla skupina žen, která si k černé kacabajce uvázala černý turecký šátek *na záušnice* a nebo uvázaný *na babušku* (obr. 6). Je řada žen, které nedodrží řád v oblékání a na hlavu žádný šátek neberou. Módně upravená hlava ke kroji není zrovna nejvкусnější. Takto upravené ženy se zúčastňují i večerní taneční zábavy. I jinde na Uherskohradištsku (Míkovice, Topolná) je jupka znakem vdané ženy.

7. Muži v slavnostním kroji o hodech. Klobouky mají zdobené asparágem. Ostrožská Nová Ves 2004. Foto L.Tarcalová.

8. Manželé v slavnostním oblečení o hodech. Topolná 2004. Foto L.Tarcalová.

Chlapci a ženatí muži

K slavnostnímu oblečení o hodech na Uherskohradištsku patřila *dudová* košile s baňatými rukávy a s vyšíváním na výřez, kordulka, plátěné kalhoty – *třaslavice* vkládané do vysokých bot a do pasu uvazovaná modrá vyšívána zástěra. Na hlavu se dával klobouk nebo beranice ozdobené voničkou z látkových nebo papírových barevných kvítků, zrcadélek a perliček, s navázanou hedvábnou barevně vytkávanou stuhou a kosírky. Dodnes tak chodí chlapci při hodech v Polešovicích a Vážanech. Z fotografií z dvacátých let 20. století víme, že se tak oblékali i chlapci z jiných obcí – Mařatic, Starého Města apod. Na Uherskoostrožsku se nosí také *dudová* košile, ale s bohatým barevným vyšitím plochým stehem do květinového ornamentu (obr. 7).

Ve většině obcí oblékají chlapci místo plátěných kalhot soukenné nohavice, opásané dlouhým hnědým koženým řemenem, na konci upevněným malou mašličkou. V poklopce kalhot nosí vložený plátěný kapesník. V každé obci si chlapci svůj kapesník, vyšitý červenou bavlnkou do květinového ornamentu plochým stehem nebo bílý, vyšitý dírkovou výšivkou, vkládali do poklopce kalhot na plocho nebo si kapesník naskládali, mnohdy jen z jedné strany zastrčili do otvoru kalhot. Na Kunovicku nosí chlapci *dudovou* košili mírně modřenou a v kalhotách vložený vlněný červený šátek většinou ukončený třásněmi. Na Uherskoostrožsku vkládají do nohavic žlutý vlněný šátek s třásněmi.

Zcela odlišně chodí oblečení na hody chlapci z Buchlovic, popř. z Břestku. Nejen, že mají zcela jiný typ kroje, než okolní obce, ale i hody se v obci konají v den svátku sv. Martina, kdy už je hodně zima; chlapci proto oblékají kordulu, košili městského střihu s větším kulatým límcem, pod krk uvazují červený puntíkový šátek a bílý lajbl.

Muži – ženatí dodnes oblékají místo košile s baňatými rukávy sámkovou plátěnou košili s vyšitím květinového ornamentu červenou bavlnkou na prsou. Na košili berou bílý soukenný lajbl. Ženatí muži obvykle nenosili v průstřihu kalhot kapesníček či šátek a pokud měli

9. Chlapci při obchůzce na druhý hodový den. Častkov 2004. Foto L.Tarcalová.

10. Chlapec v slavnostním kroji – v nazdobeném klobouku s rozmarýnem a snítkou rozmarýnu na kordulce. Ořechov 2004. Foto L.Tarcalová.

muži klobouk či beranici, nikdy neměli voničku s kosírky. V současné době, na škodu celého vzhledu kroje, obvykle chodí prostovlasí. Hodovým oblečením starších nebo ženatých mužů jsou i plátěné kalhoty třaslavice se zástěrou a kordulkou, plátěnou košilí *dudovici* s vyšíváním nebo košilí se sámkou a vyšitím černého čtverečku na límečku košile (obr. 8).

a) oblečení na druhý hodový den

Oblečení chlapců – účastníků hodů se nijak neměnil ani pro příležitost večerní taneční zábavy či obchůzky na druhý hodový den. V mnoha obcích, kde se chodí v soukenných kalhotách se na druhý den oblékají plátěné kalhoty – *drle* (Mařatice, Častkov, obr. 9). Obvykle ti, kteří chodí v hodovém průvodě stejně jako první den, chodí prostovlasí. V některých obcích chlapci místo košile s baňatými rukávy oblékají sámkovou košili a kordulu nebo lajbl. Zcela naopak je tomu v Boršicích, kde chlapci chodí první den v slavnostním kroji – v drlách, košilí, korduly a zástěře, ale na neděli k obchůzce na druhý hodový den berou soukenné nohavice. V některých obcích (Topolná, Místřice) na druhý den chlapci při obchůzce jdou v civilu, ale na hlavu si dávají beranice.

b) obřadní artefakty na mužském kroji

V každém krojovém okrsku, ba i v jednotlivých obcích, nacházíme odlišnosti v artefaktech spojených se slavnostním hodovým oblečením mužů. Většina chlapců ustrojených do kroje k hodům mají voničky z umělých květek s kosírky a navázanou barevnou stuhou u voničky. Chlapci ve Vážanech, Ořechově, Polešovicích a dalších obcích si vsazují za klobouk, kromě vonice z umělých květin a kosírků, dlouhý rozmarýn (obr. 10). Velké, dlouhé snítky rozmarýnu, někdy je jich několik, mají chlapci připevněné na pravé straně své kordulky. Stejný snítek rozmarýnu s malou bílou stužkou mají stárci z Buchlovic připnutou na bílém lajblu. V Březolupcích dávala děvčata o hodech chlapcům za klopou rozmarýn s pentličkou nebo muškát.

11. Mladší stárek s ozdobenou beranicí věnečkem z bílých kvítků a rozmarýnu. Huštěnovice 1998. Foto J. Tarcala.

12. Starší stárek v ozdobené beranicí – astrigánce. Nedakonice 2003. Foto L.Tarcalová.

13. Stárek se šátkem v pase ozdobným rozmarýnem. Buchlovice 2003. Foto L.Tarcalová.

14. Chlapec v slavnostním, děvčátko v obřadním kroji, který k hodům nepatří. Ostrozská Nová Ves 2004. Foto L.Tarcalová.

Dlouhým asparágus, visící z kloboučku, zdobí hlavu chlapcům při hodech v Osvětimanech. Velmi zvláště mají připravené k hodové obchůzce své klobouky chlapci z Ostrožska. V Ostrožské Nové Vsi se nosí asparágus na vysokých černých kloboucích hustě dokola omotaný (obr. 7).

Stárci a jejich artefakty

Oblečení stárků se v mnoha obcích neodlišovalo od ostatních mužských účastníků hodové slavnosti. Dnes jsou však výjimky. V Polešovicích a Vážanech chodí stárci oproti ostatním chlapcům v soukenných kalhotách, kordulce, košili s vyšíváním, v klobouku s kosírky a vonicí. Ostatní chlapci oblékají sváteční třaslavice se zástěrou, košili a kordulku.

Oproti stárkám, které se odlišují od ostatních účastnic jen bohatší přední sukní a co nejkvalitnějším oblečením do kroje, v řadě obcí jsou stárci jiní právě v artefaktech nošených při hodových slavnostech.

V mnoha obcích bývá znakem stárka a mladších stárků či podstárků bohatě ozdobená beranice či klobouk, snad více než u jiných zúčastněných chlapců v kroji. Ve Starém Městě, Kudlovicích, Traplicích, Babicích, Huštěnovicích, Jalubí a dalších obcích mají stárci po obvodu beranice věneček z rozmarýnu s bílými kvítky (obr. 11). V některých z výše jmenovaných obcí má takto vyzdobenou beranici jen starší stárek. Jak se popisuje informatorka tetička Blahová v roce 1925 se ve Starém Městě obnovily hody a proto si *astrigánky vypoščali gdesi z Kostelan a na nich hrubé vonice jak uopaty a kouem celej beranice věneček z rozmarýna. Tů mu moseua vystrojít jeho děvčica. Nejhuavnější byly bíué kosárky, které chtěu mět každý šohaj co největší.*⁵

Zvláštní mají pokrývku hlavy stárci z Kostelan. Je jí bílá beranice ozdobená vonicí, barevnou hedvábnou protkávanou navázanou stuhou a kosírky. Stejně neobvyklým znakem stárka v Nedakonicích, kde nosí stárci vydrovici – kožešinovou čepici kulatého tvaru s modrým dýnkem uprostřed. Bývá zdobená nadměrnou vonicí lopatovitého tvaru z umělých kvítek, hedvábné květované stuchy a doplněná pavími pery (obr. 12). V Kunovicích mají kromě umělé kytky, kosírků a barevné hedvábné navázané stuchy ještě vsunutou snítku krušpánku. Nazdobené klobouky nebo beranice dostávají stárci u své starší či mladší stárky. Při příchodu do domu mladší či starší stárky jim je obřadně s příslušným říkáním předávají nebo posazují na hlavu. V Uherském Ostrohu jde s kloboukem v čele průvodu děvče pro stárka, který mu obřadně předává při otevření dveří.

V Buchlovicích zdobí hlavu stárků beranice s voničkou, s navázanou stužkou a kosírky, ale zcela neobvyklým artefaktem obou stárků je větší bílý šáteček, který je upevňován v pase. Ten je pošíť drobnými snítkami rozmarýnu a malými bílými stužkami (obr. 13). V mnohých obcích je zvykem, že stárka připíná stárkovi na kordulku snítku z rozmarýnu (Osvětimany). Bohatší voničku z rozmarýnu s bílými kvítky a větší bílou stužkou na levé straně kordulky mají stárci v Kostelanech, Huštěnovicích nebo v Babicích.

V Polešovicích každý chlapec, který byl již stárek, i když mu bylo jen něco přes dvacet let, chodí na příští hody oblečený v lajblu, jako jiní ženatí muži.

Je zajímavé, že právě oblečení stárka na druhý hodový den zůstává stejné, jako při hlavní hodové obchůzce (Mařatice, Buchlovice, Častkov, Kudlovice).

Rodiče stárků a starostové obcí

Mnozí rodiče současných stárků patří do řady těch, kteří někdy sami stárky byli a podílejí se na jejich přípravách nebo se jim tradované zvyky v obci líbí a hodovou slavnost jakkoliv podporují. Pro stárkovskou funkci své dcery či syna se tak nadchnou, že sami si k této příležitosti oblékají kroj. Mnohdy kroj sami vlastní, nebo si ho k této příležitosti zapůjčí. Matky oblékají turecké šátky uvázané na záušnice, obvykle lajbl (Staré Město) uvnitř s rukávci a límečkem položeným na lajblu nebo *kabaňu* s rukávci a obojkem (Kunovicko), kacabajku s obojkem (Uheskoostrožsko) a sukně tak, jak je zvykem nosit v jednotlivých obcích (obr. 15).

Muži – otcové si oblékají místo dudové *sámkovou* košili s lajblem a soukenné nohavice nebo plátěné třaslavice s vyšívanou zástěrou. Takto oblečení předávají svou dceru nebo syna chase k hodové obchůzce. Avšak často takto chodí oblečení i na hodovou zábavu. V obcích, kde starostovi a zastupitelstvu na konání hodů hodně záleží, si k této slavnosti také sami připravují kroj. Mnohdy si kroj zapůjčí nebo oblékají vlastní, především k aktu povolování hodů. Starostové oblékají nejčastěji beranici a lajbl (Boršice, Nedakonice, Staré Město) nebo beranici a halenu, jak měl starosta v Březolupech v roce 2004. Již v roce 1954 povoloval hody v Huštěnovicích v kroji ustrojený předseda tehdejšího Místního národního výboru Josef Sládek. Příkladů oblečení starosty a jeho ženy ke slavnosti hodů není málo.

15. Oblečení rodičů stárky o hodech. Kunovice 2002. Foto R. Habartová.

Účastníci hodů

Hody, které jsou v současnosti kulturně společenskou událostí většiny rodin ve vesnické komunitě, pokládají účastníci za svátek či slavnost a také jemu přizpůsobují své oblečení. Na hodový průvod chodí oblečení v nedělním či svátečním oblečení, neboť svou účastí se podílí na celém hodovém dění. Stejně je tomu i na večerní taneční zábavě. Hlavně v obcích, kde při obchůzce chodí dvojice a prodávají hodové voničky, které připínají hostům či účastníkům hodů na svrchní oděv (Vážany, Ořechov, Osvětimany, Polešovice), by se asi nikdy neoblekli do všedního oblečení.

Oblečení při dozvucích hodů a jubilejním srazu stárků

Na dozvuky hodů se již obvykle nechodí v kroji. V Huštěnovicích jdou účastníci dozvuků v civilu, jen chlapci mají beranice. Jen tam, kde se pořádají tzv. *babské hody* (Traplice, Kněžpole) chodí ženy oblečené v mužských krojích a opačně. V Březolupech se dozvuky hodů konají za týden po hodech. V tuto v sobotu chodí chlapci v soukenných kalhotách, děvčata v jupkách nebo kacabajkách se šátky uvázanými pod bradu.

V posledních letech se stalo tradicí, že obce pořádají setkání všech bývalých stárků (Huštěnovice 2003, Topolná 2004). K této slavnosti se starší lidé, pokud kroj vlastní a nebo mají možnost si kroj půjčit, se oblékají po *selsky* či po *sedlcky*, žena jde v jupce, černém šorci

16. Chlapec a děvčátko v slavnostním kroji o hodech. Huštěnovice 2004. Foto L.Tarcalová.

17. Oblečení staršího stárka a stárky o hodech. Osvětimany 2004. Foto L.Tarcalová.

a brokátové přední sukni s pentlemi v pase, hedvábný šátek má uvázaný pod krk, muži v třaslavicích, sámkové košili, kordulce, zástěře, na hlavě mívají klobouk bez ozdob.

Děti o hodech

Zcela novým prvkem v oslavách hodů je oblékat do krojů děti, od nejmenších čtyřletých až po patnáctileté školáky a zařadit je do čela hodového průvodu. V minulosti děti se hodů a hodových průvodů vůbec nezúčastňovaly. Hody byly slavností mládeže, tedy nebylo vůbec možné, aby se děti na takovýchto oslavách podílely.

Maminky a babičky oblékají své děti jen do slavnostního průvodu. Děvčátka i chlapci mají stejné oblečení jako dospělí, mnohdy náročně vrapené zadní sukni nebo rukávce jsou u těch nejmenších dětí nahrazené stylizovanými krojovými součástkami. Chlapci mívají košili s vyšíváním, kordulu, plátěné třaslavice s vyšívanou zástěrou. Na hlavách buď beranici ozdobenou voničkou se strojově vyšívanou stuhou a kosárky nebo stejně ozdobený klobouk. Děvčátka bývají oblečená jako dospělá děvčata s typickým úvazem tureckého šátku, jak je v které krojové oblasti zvykem (obr. 16). Je však mnoho malých děvčátek, které mají místo tureckého šátku jen náhražku tureckého šátku – neumně uvázaný tištěný červený plátěný šátek.

Je hodně děvčátek, které přicházejí do hodového průvodu místo v slavnostním kroji – tedy v rukávcích, kordulce, černé zadní sukni – šorci a fěrtůšku s tureckým šátkem na hlavě, v kroji obřadním. Místo šorce mají zadní bílou sukni – fěrtoch a na hlavě věneček. Je jistě nutné ocenit snahu obléct dítě do kroje, ale je třeba zachovávat i nějaká pravidla. Oblečení v bílém fěrtochu s věnečkem je výhradně obřadním oblečením používaným především k rodinným obřadům a slavnostem – tedy k prvnímu sv. přijímání, biřmování, svobodná děvčata je nosí jako družičky při pohřbu, primicích, ke svatbě jako družičky. Velmi často se stává, že maminky oblečou děvče do černého šorce a k němu dají věneček, nebo opačně k bílému fěrtochu uváží turecký šátek. Obě varianty jsou špatné.

Největším problémem u dětí je obutí. Jistě se nedá vyřešit obutí těch nejmenších dětí, ale pokud není možné půjčit selské boty, je potřeba about nejméně podobné selským botám, které by se ke kroji hodily, ale nikdy např. sandály.

Malí chlapci oblékají dudovou plátěnou košili s vyšíváním, na ni soukennou kordulu, plátěné třaslavice a vyšívanou modrou zástěru. Na Polešovicku a Uherskooostrožsku berou chlapci na hlavu klobouk s voničkou a kosírky, na Staroměstsku a Buchlovicku je to stejně ozdobená beranice. Problémem jsou zase boty. Někteří chlapci mají vysoké čizmy, jiní gumové holínky a ty nejmenší jen nízké, mnohdy nevkusné obutí.

Zvláštnosti v oblékání

Při sledování jevu oblékání krojů v obcích na Uherskohradištsku jsme zjistili, že se objevují při hodové slavnosti nebo přímo v průvodu i jiný typy krojů, především z jiných regionů. Obvykle na začátku průvodu jsou zařazeny děti, které na hody přišly s rodinou žijící mimo obec. Bývají to místní občané, kteří již dlouho v místě žijí a na hody přicházejí v kroji svého nového bydliště. Např. v Ořechově v roce 2001 bylo děvčátko ve strážnickém kroji, ve Vážanech nosil tatínek na rukách batole v šatičkách – ve vlčnovské *tibétce* se zdobnou čepičkou na hlavě – *portovici* apod. I dospělí účastníci hodové obchůzky, především ti, kteří se do obce přizpůsobili či přivdali a hodů se zúčastňují, oblékají k této příležitosti vlastní kroj. Zachování identity je pro ně stále důležitým momentem.

Za neobvyklý zvyk můžeme pokládat i oblečení děvčat a chlapců v Sadech. Dodnes nosí děvčata mařatický typ kroj, ve kterém přichází i na hodovou obchůzku, chlapci mají oblečený kunovický typ kroje. Tento jev má zřejmě historický základ. Kunovice a Sady byly jedna farnost, proto muži i ženy nosili kunovický typ kroje. Vznik samostatné farnosti s obecně správním zřízením patřícím do Uherského Hradiště měly zřejmě za důsledek, že ženy začaly oblékat mařatický kroj.

Zcela výjimečně se z regionu vymyká oblečení krojovaných v Osvětimanech. Krojový okrsek osvětimansko-domanínský patří k těm, kde kroj po první světové válce byl oblékán jen příležitostně. Od 30. let 20. století se přestal úplně nosit. Lepší spádovost obce ke Kyjovu a také větší pracovní příležitosti na Kyjovsku způsobilo, že i občané Osvětiman si přisvojili jihohokovský typ kroje. Na hody oblékají děvčata slavnostní kroj s úvazem tureckého šátku (zarejďené) a slavnostním oblečením. Chlapci v typickém jihohokovském slavnostním kroji (obr. 17).

Problémy s pořizováním a oblékáním krojů

Družstvo Slovač, které ještě bylo v poslední době jediným závodem, kde bylo možné si nechat ušít tradiční lidový oděv z jakéhokoliv regionu, zaniklo v roce 2002. Některé ženy, které zde pracovaly, pokračují soukromě v šití různých oděvních součástí, stejně jako krojové krejčí. I když ušití kroje nebo jeho části bylo dost nákladné, byla řada nadšenců, kteří si krojové vybavení i za tuto cenu pořídili. Současnou praxí je, že u ženského kroje si šikovnější ženy ušijí některé krojové součástky samy (sukně, spodnice, popř. kordulky, kabátky), rukávce si nechají ušít, navrpnout nebo jen nažehlit u žen, které se to naučily, neboť je tato práce bavila a přitahovala. Materiál k ušití, jak plátno, tak různobarevný brokát na kordulku či přední fěrtůšek, je dostupný. Ornátové látky zcela zanikly. Nejobtížnější je pořídit klotový šorec s vyšívanou formou přes vrapy a vyšívání na rukávce provedené výšivkou na výřez. Zadní sukně – šorec se nejčastěji pořizuje odkoupením nebo darováním od někoho z obce či obcí z krojového okrsku. Podobně je to i s vyšíváním na rukávce. Jen velmi málo se pořizuje nové vyšívání, neboť vyšívaček je velmi málo. Problém je i s pořizováním krojové obuvi. Boty se hodně dědí, právě k hodové slavnosti se půjčují, stejně jako v mnohých rodinách celý kroj. K ušití bot nošených ke kroji se nejvíce využívá soukromých ševců v Josefově a Starém Podvorově. Dnes již je vyřešený nedostatek tureckých šátků. I když se začaly tisknout ve špatné kvalitě a od původních se hodně lišily, v současnosti jsou k dostání slušně tištěné černé i červené turecké šátky, od původních však rozeznatelné.

Ještě náročnější je to s pořizováním mužského kroje. Soukenné součástky mužského kroje museli šít krejčí, krojový specialista, neboť soukenné kalhoty a kordulky jsou zdobeny *cifrováním*, našitím černých nebo tmavě modrých šňůrek, stejně jako bílé lajble vykládané

červeným sukнем. Zbylí mistři krejčí ze Slovače je šijí soukromě. Probíjené řemeny, stejně jako vysoké holínkové boty zhotovují specialisté na objednávku. S pořízením sámkové nebo dudové košile je to jako u ženských rukávců, obtížnější je to s mužským vyšíváním. Obvykle se půjčuje i s košilí, vyšívání se často dědí. Dudové košile žehlí ženy, které se tuto speciální práci naučily (Topolná, Podolí, Staré Město, Kunovice, Boršice apod.)

Cenově náročné jsou i ozdoby na klobouky – vonice a voničky vyráběné z textilních kvítek. Problémem je získat i bílá kohoutí pera na klobouk či beranici.

Další větší nesnází je oblečení do kroje. Ten, kdo v kroji nikdy nebyl a nebo nikdy kroj neviděl oblékat, nezná zákonitosti oblékání. Zkušenosti v oblékání do kroje nabytých roky nebo časté oblékání do ženského kroje, může být jedině zárukou dobře oblečeného děvčete či ženy. Ke správnému oblečení musí být především nachystán správně ušitý a upravený – vypraný, naškrobený a nažehlený kroj. Děvče nejprve obléká punčochy, boty a spodní košili (úzkou spodničku), kdysi plátěný rubáš na ramínka. Pak se obléká spodní sukně - spodnice, někdy tři až čtyři, které jsou naškrobeny a uzavřeny od nejkratší po nejděší tak, aby nepřechýly přes přední či zadní sukni. Jen u kunovického typu kroje vyčnívá mírně spodní košile, buchlovický typ kroje zase neřeší problém několika naškrobených spodnic. Na spodnice se obléká (zadní sukně) šorec a pak se váže přední plátěný spodní fěrtůšek. Rukávce s vyšíváním a kordulkou se oblékají tak, aby nespádávaly, neodstávaly v průramcích – držely pevně při kordulce. Nakonec se obléká přední fěrtůšek, váže mašle do pasu a uzavře turecký šátek, často již navázaný předem. Pro udržení správného tvaru kroje se používá řady spináčích špendlíků, špendlíků i sešítí, aby se nic na kroji neuvolnilo a děvče v kroji zdárně absolvovalo i několika hodinovou slavnost. Praxi v oblékání, hlavně drobné *figle*, má každá žena; často se nedají popsat, oblékání kroje se musí vidět. Dobře se obléct do ostatních krojových součástí není problém, stejně jako oblečení do mužského kroje.

Kromě toho, že by se měly ženy specialisty *krojařky* nebo babičky a maminky snažit obléct do kroje své svěřence co nejlépe, měly by také nejen ony, ale již sami krojovani dbát na krojovou čistotu. V roce 2004 byla v Ořechově účastnice hodového průvodu oblečená v kombinovaném kroji, který sestával z ořechovského úvazu tureckého šátku, polosváteční kunovické kordulky nošené o hodech druhý hodový den a souborových kunovických rukávcích. Sukně měla ušitou z tradičního brokátu s pentlí v pasu, opatřenou zlatými trásněmi. Jednak zde sehrála roli neznalost sestavení kroje, jednak také touha jít na hody v kroji. Děvčata by neměla nosit nápadné náušnice, hodiny a prstýnky, chlapcům nijak moc nesluší vlasy upevněné gumičkou do ohonu vyčnívající z pod beranice či klobouku. Účastníci hodů konaných v pozdějším termínu, kdy už je dost zima, často oblékají rukavice, či podvlékají pod košile a rukávce roláky, trička a svetry. Je třeba využít možnosti přehození bílých vlnáčků přes ruce a podvléct si takové spodní součástky, které nejsou tolik vidět.

Oblékání o hodech⁶ prodělalo změny v souvislosti s celkovým vývojem kroje, jak materiálu, střihu, tedy celkového jeho vzhledu. Hodová občůzka, na níž se účastní nejen místní vesnická komunita, ale i řada obyvatel mimo obec, je v posledních letech jedinou výroční slavností, kde se tak spontánně obléká kroj. V současnosti jsou tradiční hody krojovou přehlídkou mužských, ženských i dětských krojů, slavnostních, svátečních i obřadních. Je proto i přes nedostatky v jeho oblékání a náročného shánění kroje třeba ohodnotit snahu současných mladých i starších lidí, zcela přirozených nositelů tradic, za jejich velký přínos nejen v tradování hodových slavností, ale i v dodržování tradičního oblékání krojů.

Poznámky

- 1 V letech 2003 a 2004 byl hlavním výzkumným tématem *Současná hodová občůzka na uherskohradištském Dolňácku*. V roce 2003 byla provedena fotodokumentace v obcích uherskohradištského děkanátu – Bílovice, Březolupy, Buchlovice, Častkov, Jarošov, Kněžpole, Kostelany, Kudlovice, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Mistřice, Nedakonice, Nedachlebice, Ostrožská Nová Ves, Podolí, Polešovice, Popovice, Sady, Staré Město, Topolná, Traplice, Věsky a Zlechov. Mimo děkanát byla v tomto roce zdokumentována hodová občůzka v obcích Drslavice, Hradčovice, Pašovice-Prakšice, Spytihněv a Veletiny.

V roce 2004 byly některé výzkumy v obcích zopakovány (Březolupy, Častkov, Jarošov, Kněžpole, Mařatice, Ořechov, Ostrožská Nová Ves, Podolí, Polešovice, Sady, Staré Město, Topolná), nová fotodokumentace byla provedena v obcích Bílovice, Huštěnovice, Jalubí, Osvětimany, Tučapy a Vážany, mimo děkanát v obcích Blatnice, Boršice u Blatnice, Pašovice-Prakšice a Těmice. Bylo pořízeno 666 snímků.

- 2 Materiály týkající se hodů v obcích uherskohradištského Dolňácka byly získány výzkumem v terénu, ale i v hasičských, farních, obecních a školních kronikách.

Pamětní kniha Boršice u Buchlovic 1925–1934; II. pamětní kniha obce Boršice u Buchlovic 1935–1954; Kronika obce Bošice, okres Uherské Hradiště 1955–1961;

Kronika Boršice u Buchl., IV. díl, 1962–1966; Pamětní kniha obce Břestek 1925–1950, sv. I.;

Pamětní kniha obce Břestek sv. II., 1951–1961, sv. II.; Obecní kronika obce Břestek, okr. Uh. Hradiště, 1962–1969, díl III.; Pamětní kniha obce Buchlovice 1928–1948;

Kronika obce Jalubí 1945–1950; Pamětní kniha obce Jarošov 1932–1969;

Kronika obce v Kněžpoli 1938–1956, díl II.; Pamětní kniha obce Košíky 1923–1938;

Pamětní kniha obce Košíky, okr. Uherské Hradiště 1923–1978; Kronika obce Kunovice 1955–1956;

Kronika obce Kunovice 1957–1961, díl III.; Kronika obce Mařatice z r. 1935;

Kronika obce Mařatice od 1936–1947; Kronika obce Míkovice 1976–1983, díl II.;

Pamětní kniha obce Modré 1927–1957; Kronika obce Nedakonice 1950–1959, díl II.;

Pamětní kniha obce Nové Vsi 1898; Pamětní kniha obce Podolí 1924–1960

Pamětní kniha obce Derfle 1920; Pamětní kniha obce Svárova 1928–1946;

Kronika obce Velehrad 1956–1976; Kniha Pamětihodnosti fary Bílovice;

Pamětní kniha hasičského sboru v Bílovicích; Školní kronika Modra;

- 3 T a r c a l o v á, Ludmila: *Kult svatých a patronské hody*. In: *Kult a živly, Uherské Hradiště 1999*, s. 77–81.

- 4 Uvádíme obce hradištského děkanátu, kde v průběhu roku 2003 a 2004 byl zjišťován typ hodových slavností a dokumentován nejen průběh hodů, hodových zvyků a obyčejů, ale i kroj oblékaný při hodech. Císařské hody jsou konány třetí neděli v říjnu. Hody pořádané k vysvěcení kostela vždy v termínu nejbližší tomuto datu. Patronské hody se konají vždy blíže soboty a neděle okolo svátku světce – sv. Vavřince 10. srpna, Narození P. Marie 8. září, sv. Václava 28. září, sv. Michala 29. září, sv. Františka 3. října, P. Marie Růžencové 7. října, sv. Havla 16. října, sv. Martina 11. listopadu, sv. Klimenta 23. listopadu, sv. Kateřiny 25. listopadu. Republikánské hody jsou stanovené na čtvrtou neděli v říjnu.

Babice – císařské hody s právem

Bílovice – na svátek sv. Kateřiny, hody s právem

Boršice – císařské hody s právem

Břestek – na svátek sv. Martina, hody s právem

Březolupy – na svátek sv. Martina, hody s právem

Buchlovice – na svátek sv. Martina, hody s právem

Častkov – císařské hody s právem

Hluk – pouť (hody) na svátek sv. Vavřince (10. srpna)

Hostějov – na svátek sv. Havla, hody bez práva, farnost Osvětimany

Huštěnovice – na svátek sv. Kateřiny, hody s právem

Jalubí – císařské hody s právem do roku 1946, pak václavské hody s právem

Jankovice – císařské hody s právem, v současnosti v červenci hody s právem

Jarošov – k zasvěcení kaple P. Marii Růžencové, dnes císařské hody s právem

Kněžpole – republikánské hody s právem

Kostelany – k vysvěcení kostela 11. září (druhá neděle v září) – hody s právem

Košíky – kateřinské hody s právem, v roce 2003 a 2004 se nekonaly

Kudlovice – na svátek sv. Martina, hody s právem

Kunovice – na svátek sv. Václava, hody s právem

Mařatice – císařské hody s právem

Medlovice – císařské hody s právem

Míkovice – k vysvěcení kostela sv. Anežky České hody s právem – 21. září

Mistřice – druhá neděle v říjnu, hody s právem
 Modrá – v roce 2003-2004 se hody nekonaly, bývaly císařské hody s právem
 Nedachlebice – na svátek sv. Martina, hody s právem
 Nedakonice – císařské hody s právem
 Ořeňov – na svátek sv. Václava, hody s právem – původně kateřinské
 Ostrožská Lhota – k vysvěcení kostela 25. října, na svátek sv. Jakuba Většího 25. července, hody s právem
 Ostrožská Nová Ves – na svátek sv. Václava, hody s právem
 Osvětimany – na svátek sv. Havla hody s věncem
 Podolí – císařské hody s právem
 Polešovice – k vysvěcení kostela 9. října od roku 1998, původně císařské hody s právem
 Popovice – na svátek P. Marie Růžencové, hody s právem
 Sady – na svátek Narození Panny Marie, hody s právem
 Salaš – nejsou hody
 Staré Hutě – na svátek sv. Klimenta, hody bez práva, jen bohoslužba, farnost Stupava
 Staré Město – na svátek sv. Michala, hody s právem
 Stříbrnice – na svátek sv. Martina, hody s právem, původní farnost buchlovická, také tzv. dušičkové hody s právem
 Stupava – na svátek sv. Klimenta, hody bez práva (pouť), jen bohoslužba
 Sušice – hody týden po velehradské pouti, v současnosti se nekonají
 Svárov – císařské hody s právem, v roce 2003–2004 se nekonaly
 Topolná – v roce 1850 císařské, od roku 1922 martinské, od roku 1990 václavské hody s právem
 Traplice – původně martinské, od roku 1995 na svátek sv. Františka, hody s právem
 Tučapy – k vysvěcení kostela sv. Cyrila a Metoděje 30. září, hody s právem
 Tupesy – císařské hody s právem, v roce 2003 a 2004 se nekonaly
 Uherský Ostroh – císařské hody s právem
 Újezdec – slaví se pouť na Petra a Pavla, farnost Osvětimany
 Vážany – původně kateřinské, na svátek sv. Václava, hody s právem
 Velehrad – pouť 6. července, nově zavedené hody první neděle v září, od r. 2001 s právem
 Věsky – na svátek Narození P. Marie, hody s právem
 Zlámanec – republikánské hody s právem
 Zlechov – císařské hody s právem

5 R u t t e, Ladislav: *Staroměstské hody*. Slovácko 2(1960), č. 8, s. 26

6 Úvazy tureckých šátků, pentlení, věnečků, klobouků beranic a všeho, co se používá v současnosti jako pokrývka hlavy k hodům bylo součástí výstavy „Klobúček s pérkama, věneček s pantlami“, která se konala od 4. listopadu 2004 do 28. března 2005. K výstavě vyšel stejnojmenný katalog.

Literatura

N á p l a v o v á, Marie: *Ze života obce. Lidové obyčeje. Lidový oděv*. Osvětimany, Obecní úřad Osvětimany 2000, s. 76–101.

R u t t e, Ladislav: *Staroměstské hody*. Slovácko 2 (1962) č. 8, s. 26–27.

T a r c a l o v á, Ludmila: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlami*. Katalog k výstavě. Uh.Hradiště 2004, s. 28.

T a r c a l o v á, Ludmila: *Kult svatých a patronské hody*. In: *Kult a živly 1999*, s. 77–81.

T a r c a l o v á, Ludmila: *Lidový oděv*. In: *Kunovice v proměnách času*. Kunovice 1996, s.189–192.

T a r c a l o v á, Ludmila: *Lidový oděv*. In: *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh 2000, s. 299–312.

T a r c a l o v á, Ludmila: *Jak se Staroměstšané oblékali*. In: *Staré Město v proměnách století*. Staré Město 2000, s. 322–344.

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946), se po léta zabývá lidovým oděvem a obřadní lidovou kulturou. Hlavní výzkumný úkol v letech 2003 a 2004 zaměřila na problematiku hodů v oblasti uherkohradištského děkanátu. Fotodokumentace hodových obchůzek bude uložena v dokumentaci muzea a získaný materiál bude průběžně publikován.

Wearing Folklore Costume and its Ceremonial Attributes During the Feast Festivities

Abstract

The traditional feast festivities have been a social event of the whole community as well as family in the region of Dolňácko (Uherské Hradiště region). Originally, the festivity of feasting was related to the so-called patrociniium – sanctifying a church to one of its patrons or consecrating it. The festivities took place at different times in different villages, practically at any time of the year. The feast customs began to spread with the growth of parishes, mostly in 18th, 19th and early 20th centuries. In relation to the re-catholization of the country in the 18th century and also to the logic of the farming year cycle (the beginning of vegetation inactivity and relative abandon of food), the feast festivities were ordered to take place in the autumn by Joseph II. Although many villages returned to the original date of their feast, many others continued to celebrate “imperial” feast on the third October Sunday. Apart from strengthening the sense of community and reinforcing social contacts and family bonds, the renewed feast festivities represent an opportunity to wear a traditional folklore costume.

Organizing feast festivities in our hasty times takes a great amount of time and energy, and it is especially difficult to make sure that the ceremonies will be true to the tradition and be as similar as possible to those of the past. This also applies to the traditional folklore costumes. Since not everybody who wants to attend the festivities in such a costume owns one, people borrow them, adapt them or repair them, or even add or replace some of its parts. This is all the more complicated in the Uherské Hradiště region, because the feast festivities spanning several days have their own rules regarding costumes and how to wear them.

In the villages that organized the so-called feast with a standard (*hody s právem*), the main day of the festivities was Sunday. The only village that retained the old way of celebrating is Mikovice, where they do not carry the standard around the village on the second feast day; instead, they carry around a ram. The ceremony looked similar in Sady, where the main feast day was Sunday, only they carried the ram around on Saturday already. In most villages, the main day of the feast is Saturday, when people wear their most festive costumes, like at the Sunday morning mass. In some villages, people dress somewhat differently for the evening dance merrymaking. For the Sunday rounds, people usually wear less festive costume parts, not to mention the repercussions, also known as the “women’s feast” a week later. The dresses change according to the day of ceremony and age and are obviously influenced also by the momentary weather.

The feast costumes underwent changes and modifications determined by the overall development of local costumes. These changes concern materials, designs and overall appearance. The feast rounds, in which not only the locals but also people from the outside participate, have been lately the only annual festivity during which people spontaneously wear folklore costumes. In the present, the traditional feast ceremony is a parade of men’s, women’s and children’s festive and ceremonial costumes. One needs to be lenient to occasional shortcomings in respect to tradition (because it is quite difficult to acquire and retain a folklore costume in perfect shape), and to appreciate the effort of both young and elderly people, these natural tradition bearers, that they show not only in organizing the feast ceremonies, but also in attempting to observe the traditional ways of wearing costumes.

Ankleidung von Trachten; zeremonielle Attribute der Trachten anlässlich des Schmausfestes

Zusammenfassung

Das traditionelle Schmausfest wurde im ganzen Gebiet eines Teils der Region Dolňácko (Uherské Hradiště und Umgebung) zum gesellschaftlichen Ereignis für Gemeinden und Familien. Ursprünglich war das feierliche Schmausen mit einem Patrozinium, d. h. mit der Schutzherrschaft eines Heiligen über die örtliche Kirche oder mit der Kirchenweihe verbunden. In einzelnen Gemeinden fanden die Schmausfeste in verschiedenen Terminen, praktisch im Verlauf des ganzen Jahres statt. Die Verbreitung der Schmausfeste ging Hand in Hand mit der Entfaltung von Pfarrgemeinden, in größtem Maß im 18., 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts. Die Verschiebung dieses Festes auf den Herbsttermin hing mit der Rekatholisierung im 18. Jahrhundert und mit dem wirtschaftlichen Jahreszyklus im Dorfleben

zusammen. Joseph II. verlegte das Schmausfest auf die Jahreszeit, wo die Vegetationsruhe eintritt und wo Nahrungsmittel in ausreichender Menge zur Verfügung stehen. Nach dem Zusammenbruch der österreichisch-ungarischen Monarchie kehrten die Leute in manchen Gemeinden zu ursprünglichen Terminen zurück, viele blieben jedoch bei dem kaiserlichen Termin – dem dritten Oktobersonntag. Der wichtigste Moment, warum in vielen Gemeinden die Schmausfeste nach und nach erneut werden, ist nicht nur die Befestigung des lokalen Bewusstseins bei den Gemeindebewohnern und die Wiederaufnahme der Gesellschafts- und Familienkontakte, sondern auch die Gelegenheit Trachten anzukleiden.

In der heutigen hektischen Zeit ein Schmausfest zu veranstalten kostet viel Mühe. Es geht nicht nur darum, das Fest organisatorisch zu bewältigen, sondern es auch so zu meistern, dass es dem traditionellen ähnelt. Dazu gehört eine sorgfältige Vorbereitung der Tracht. Nicht jeder, der zum Fest eine Tracht anziehen möchte, besitzt seine eigene Tracht. In dem Fall muss man sich eine Tracht ausleihen, anpassen oder ausbessern, eventuell fehlende Teile mit neuen ersetzen. In den Gemeinden in der Umgebung von Uherské Hradiště ist die Situation um so komplizierter, dass das mehrtägige Schmausfest seine besondere Regeln für Kleidung hat.

In den Gemeinden, wo „Schmausfeste mit Recht“ stattfanden, war Sonntag der Hauptfesttag. Die alte Tradition behielt nur die Gemeinde Míkovice, wo am zweiten Festtag nicht das Rechtssymbol getragen, sondern der Schafbock gefahren wird. Den gleichen Verlauf des Festes hatte auch Sady: Auch hier blieb Sonntag der Hauptfesttag, nur der Volksbrauch mit dem Schafbock wurde auf Samstag verlegt. In den meisten Gemeinden wird das Schmausfest heutzutage am Samstag gefeiert und an diesem Tag werden die feierlichsten Trachten getragen, ebenso wie am Sonntag zur Heiligen Messe. Was sich mit der Zeit geändert hat, ist die Kleidung zum Tanzabend. Beim traditionellen Umgang am Sonntag werden weniger feierliche Kleidungsstücke getragen, ebenso wie beim Nachhall des Schmausfestes in der nächsten Woche, bzw. dem so genannten Altweiberschmausfest. Den genannten Festen entspricht auch unterschiedliche Kleidung für einzelne Festtage und für jedes Alter. Auch das Wetter an den Festtagen kann die Bekleidung beeinflussen.

Die Ankleidung anlässlich des Schmausfestes verwandelte sich im Zusammenhang mit der Gesamtentwicklung von Trachten, mit Änderungen am Material, Schnitt und Design überhaupt. Der festliche Umgang während des Schmausfestes, an dem nicht nur die Einheimischen, sondern auch mehrere Menschen von außerhalb teilnehmen, ist in den letzten Jahren das einzige Jahresfest, bei dem so spontan Trachten getragen werden. In der Gegenwart bieten traditionelle Schmausfeste eine Schau von Männer- Frauen- und auch Kindertrachten – in festlicher, feierlicher und zeremonieller Gestaltung. Trotz Mängel an Kleidung und Probleme mit der Beschaffung von Trachten muss man die Bemühung der jeweiligen jungen sowie älteren Menschen würdigen, die nicht nur die Schmausfeste, sondern auch die Ankleidung von traditionellen Trachten pflegen und somit zu natürlichen Traditionsträgern werden.

VINOHRADNICKÉ STAVBY NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Věra Kovářů, *Národní ústav Památkové péče, Brno*

Státní památková péče se již po léta zajímá a stará o zachování dokladů vinařské kultury, projevující se mimo jiné artefakty také stavbami, sloužícími ke zpracování a uložení vína. Na Uherskohradištsku jsou ojedinělými doklady lidového stavitelství.

Vinohradnické stavby, jak nazval tyto drobné objekty Václav Frolec jsou rozšířeny po celé jižní a jihovýchodní Moravě. Jejich názvy se různí podle krajů a místních zvyklostí. Základem však, až na výjimky, je vinný sklep. Místnost, v níž se tradičně lisovala šťáva z vinných hroznů nese různé názvy *lisovna, presús, preshaus* apod.

Bohatství forem vinohradnických staveb, jejich materiál a konstrukce, půdorys, architektonické články, i jejich užívání ve spojení s vinaři a jejich prací zůstalo přes četné publikace o víně, jako nápoji, stranou pozornosti. Od doby vydání díla Václava Frolce *Vinohradnické stavby na Moravě* v roce 1978 zůstalo pole neorané.

Význam lokalit s vinohradnickými stavbami, z nichž dvě byly prohlášeny Vládou ČR v roce 1995 za památkové rezervace, však není možné přehlížet a je třeba jim věnovat pozornost nejen z hlediska památkové péče. Z uvedených důvodů jsme se rozhodli uveřejnit ve sborníku *Slovácko* postupně výsledky současného bádání, dokumentace i názorů na tuto specifickou oblast lidové stavební kultury. Naše poznatky budou uvedeny v několika kapitolách věnovaných jednotlivým územím vlnorodého kraje, Slovácka. Jsme si vědomi problémů, s nimiž se vyrovnávají jihomoravští vinaři, jejichž poctivé dílo lze klasifikovat přirovnáním kapka potu, kapka vína a naše studie je vzdáním holdu jejich práci.

Uherské Hradiště a vesnice v jeho okolí se rozkládají v území starého slovanského osídlení a jsou obecně považovány za srdce národopisné oblasti Slovácka. Tok řeky Moravy se vine jako páteř Uherskohradištskem spolu s přítokem Olšavy, vyvěrající v Bílých Karpatech. Historicky významnými městy tohoto území jsou nejen Uherské Hradiště a Uherský Brod, kdysi královská města, ale také Uherský Ostroh se svým renesančním zámkem a Hluk s tvrzí. Ač obě posledně uvedené lokality mají svoje význačné památky, jejich proslulost se nevyrovná Buchlovu a Buchlovicím. Hrad Buchlov svojí gotickou podstatou a umístěním na jednom z vrcholů Buchovských hor, znamenal v minulosti přirozenou ochranu pro sídla vybudovaná v jeho podnoží. Z vrcholu hradu bylo snadné pozorovat blízkící se nebezpečí a varovat obyvatelstvo vesnic položených v úrodné nížině v Pomoraví.

Území je spjato s říší Slovanů s Velkou Moravou a se věrozvěsty Cyrilem a Metodějem. Jejich zásluhy jsou pro náš národ zcela mimořádné. Mise obou bratří znamenala mimo hlásání křesťanské nauky také počátky písemného projevu a vzdělanosti. Četné archeologické nálezy svědčí o bohatství, řemeslné dovednosti a vysokém kulturnosti, která tu panovala již od 9. století navzdory západním sousedům, jejichž postavení v tehdejší Evropě bylo vedeno jinými cíly než těmi, které byly uctívány křesťanskou Velkou Moravou. S počátky křesťanství úzce souvisí církevní centra, Velehrad se svojí bazilikou, Staré Město s kostelem sv. Michala, památkami románského slohu a kultury.

Zdá se, že vinná réva byla pěstována na území Uherskohradištska již od dob Velké Moravy, což dokládají některé nálezy z té doby. Velkou zásluhu na pěstování vinné révy a výrobě vína má bezpochyby velehradský klášter, jemuž náležela řada vsí a kde spotřeba vína k bohoslužebným účelům i pro jiné příležitosti byla jistě mimořádná. I když Uherskohradištsko patří k nejseverněji položeným vinařským oblastem, produkci kvalitních vín se řadí k prvotřídním okrskům a to nejen dnes. Josef Klvaňa uvádí, že ještě kolem roku 1900 bylo na tomto území registrováno čtyřicet pět vinařských obcí. Oidium a révo kaz zničily počátkem minulého století mnoho vinohradů, které zpustly, stále ještě zůstalo zachováno

1. Vinohradní ulice s posledními zbytky původního bohatství měšťanských sklepů. Mařatice.
2. Vinná buda v památkové rezervaci se znaky stáří a původnosti. Vlčnov.

pěstování vinné révy kolem 1917 v jedenadvaceti obcích. V dnešním čase se vinná réva pěstuje na ploše přibližně 170 ha asi 150 pěstiteli.

Vinařství reprezentuje několik vinařských obcí, mezi nimiž vynikají Buchlovice, Boršice u Buchlovic, Kudlovice, Polešovice, Velehrad, Uherské Hradiště-Mařatice, Kunovice, Havříce a Vlčnov. Mezi nejrozšířenější pěstované druhy náleží Veltlínské zelené, Ryzlink rýnský, Rulandské bílé a z červených Svatovavřínecké. Obce, kdysi proslulé pěstováním vinohradu se pod vlivem nejrůznějších okolností, mezi nimiž bylo napadení vinic révokazem, vzdaly výroby tohoto ušlechtilého moku a vinice se proměnily v sady. K těmto vsím patří mimo jiné Veletiny, kde již od prvního desetiletí 20. století se přestalo víno pěstovat. Na druhé straně se rozvinulo pěstování vinné révy ve vsích, dříve orientovaných na ovocnářství. Příkladem přimknutí se k novodobé tradici vinařství je obec Topolná, kde byla vybudována zásluhou místních znalců nová skupina vinných sklepů.

Hluk patří k nejmladším městům a vinařským územím Slovácka. Jeho vinice v minulosti pozbyly vlivem nemoci na významu. Hluk, je známý mimo jiné z díla Fratiška Kožíka, Hejman Šarovec. Tvrz, situovaná ve středu sídla je památkem dramatických dějů, odehrávajících se na jihu Moravy od nepaměti. Kraj byl po staletí vystavený nájezdům nepřátelských hord a posléze organizovaných vojsk z jihovýchodu. Obec, vystavená nebezpečí vyplnění, odvléčení obyvatelstva do zajetí a otroctví, nezbytně potřebovala obranné či ochranné stanice. Hlucká tvrz k nim bezesporu patřila. Dodnes tato středověká památka vybudovaná z kamene a dřeva, podobně jako jiné gotické stavby, upravená přestavbou do renesanční podoby, slouží po soudobých stavebních úpravách veřejnosti jako kulturní a společenské centrum pro město a okolí. Vinařství získalo v tomto sídle opětovně své postavení. Hlučtí vinaři v počtu kolem desítky, hospodařící na 5 ha vinic, ukládají svoji produkci vína ve sklepech, vybudovaných na zahradě, nebo pod domem. Sklepy s cihelnou klenbou a podlahou a vnitřní úpravou, vybudovanou obdobně jako mají vinohradnické stavby v okolí, jsou poměrně rozlehlé. Přesto, že vinařství zde není rozvinuté tak, jako ve Strážnické oblasti, zdejší bílá vína jsou vynikající kvality, zvláště Rulandské bílé, Ryzlink rýnský a Veltlínské zelené. Lahodná vína kraje mohou být vítaným občerstvením při Hlucké jízdě králů, která se ve městě uskutečňuje jednou za tři roky. Při této příležitosti, ale i jindy je možné navštívit zachráněné památky lidového stavitelství domy čp. 283 a 284, obnovené péčí státu a obce s expozicí krojů, místních slavností a bydlení, seznámit se s historií místa i vinařství a ochutnat zdejší vína.

Vlčnov je proslulý především Jízdou králů, letnicovou slavností, která pro své rozšíření v různých zemích Evropy má velmi staré kořeny. Na Moravě, až na místní výjimky, k níž patří Hluk, je Jízda králů ve Vlčnově posledním, zato však mohutným a jedinečným dokladem bohatého obřadu vrcholícího jara a mladé mužné síly. Při slavnostech, konaných již po desítkách v poslední sobotu a neděli měsíce května, mají návštěvníci a hosté možnost navštívit areál vinohradnických staveb v trati Kojiny pod Starou horou. Řada lisoven bez sklepů na spodním okraji vinohradů patří ke kulturnímu dědictví nejen obce samotné ale celého regionu. Reprezentuje jeden z rozhodujících typů vinohradnických staveb a to přízemní lisovnu s komůrkou bez sklepa. Z tohoto důvodu byl celý tento jedinečný areál o více než 50 objektech prohlášen Vládou České republiky již v roce 1995 za památkovou rezervaci. Tento soubor vinohradnických staveb však není jediným dokladem vinařské kultury ve Vlčnově. Už roku 1827 bylo, jak dokládají indikační skici, na tomto místě 65 lisoven s jižní a jihovýchodní orientací. Další 40 búd, obrácených k jihu, stálo při Staré hoře a dalších 36 lisoven se nacházelo v trati Bočky. Srůstáním s vesnickým půdorysem a přeměnou lisoven pod Myšinci v obytné domy je jev v vinohradnictví častý a dá se říci, že oku nepoučeného pozorovatele jihomoravském nápadný. Obytné domy, vyvinuvší se z lisoven, mají převážně štítovou orientaci, v ostatní části Vlčnova neobvyklou.

Lisovna na obdélníkovém půdorysu zvaná „búda“ je přízemní stavbou se sedlovou střechou protaženou přes štítovou stěnu a chránící vstup. Stěny nejstarších lisoven jsou vybudovány z nepálených hliněných cihel nebo ojediněle z tlučeného zdiva. Již jen výjimečně, je možné se setkat s nejstarší dochovanou, velmi jednoduchou technologií hrázdní, které je

3. Vinná buda s předsazeným bedněným štítem před obnovou. Vlčnov.

4. Vinná buda se znaky jednoduchého hrázdění natřené nevhodně černou barvou. Vlčnov.

5. Obnovená vinná buda s tradiční oporou vynesené střechy na dřevěných podpěrách. Vlčnov.

6. Zásah do dřevěných částí vinohradnické stavby potlačil kvalitu obnovy zdiva. Vlčnov.

7. Při obnově vinných búd se daří zjistit stavební konstrukce z hliněného zdiva. Vlčnov.

8. Šroubovitý lis v dnešní době působí pouze jako dekorace. Vlčnov.

na Slovácku vzácným jevem. Původní krytinou búd byl slaměnný došek ojedinele uchovaný až do šedesátých let 20. století na jedné z lisoven. Střecha, valbového tvaru umožňovala udržování příznivého klimatu v přízemní lisovně i vhodné podmínky pro uskladňování sena, jeteliny, slámy. Vstup do podstřeší umožňoval vlez „schlopec“ v čelní straně střešní konstrukce. Změnou krytiny došlo ke změně střešní konstrukce a celkové změně vzhledu lisoven. Stropy lisoven jsou trámové. Jejich majitelé tu a tam podhled na starý strop s dřevěných záklopem a půdní hliněnou mazaninou z obtížně pochopitelných důvodů zakryli novodobými materiály, neprospívajícími dřevěnému stropu. Také podlaha, původně z dusané hlíny, je v některých búdách pokryta nesourodě s hodnotou budovy cementovým potěrem nebo linoleem. Masivní dveře ve dřevěných veřejích i nízké dveře s dřevěným překladem do komůrky, menší místnosti v „búdě“, patří k tradičním jednoduchým výtvarným znakům stavby. Dřevěné lisy obdivuhodné řezbářské a stolařské práce, v nichž se původně lisovaly hrozny, jsou dnes již vzácným, spíše estetickým doplňkem. Nahradily je lisové výroby. V lisovně nebo v komůrce je také upraveno místo k posezení, dřevěný stůl, prostá lavice, police na skleničky-pohárky. Víno je uloženo v zadní prostoře, v komůrce, v soudcích na krátkých, ale pevných trámech, podepíraných kamenem nebo kusem dřeva.

Vzhledem ke klimatickým poměrům a krátkému vegetačnímu období není výnos z vinnice tak velký a uskladnění vína v komůrce stačí. Větší vinaři mají úrodu uloženou doma ve sklepech a v búdě je vína jen tolik, aby mohlo sloužit k přátelskému posezení, k pohoštění kolemdoucích přátel, kteří mají k vinaři a jeho práci i produkci vztah.

Rozsah vinic na katastru obce Vlčnova je značný. V trati Stará hora je obhospodařováno 24 ha, v Kojinách 26 ha a v trati Podkojiny slouží pro pěstování vinné révy 60 ha. Výrobou vinného moku se zabývá každý, kdo vlastní vinici a zvláště ti vinaři, kteří spolu s vinohradem zdědili nebo koupí získali lisovnu bůdu. Mnozí z nich nepatří k obyvatelům obce, ale sídlí v okolních vesnicích, Uherském Brodě i ve vzdálených místech a k ošetřování vinohradu a bůdy pouze dojíždí. Kvalitou vína se dostalo do popředí Uherskohradištského okrsku vinařů bývalé zemědělské družstvo. O zájmu vinohradníků svědčí jejich účast na výstavách

9. Búda č.p. 13 čeká na záchranu a celkovou obnovu. Vlčnov.

10. Obnovená střecha a štít vypovídá, že došlo k celkovému zhodnocení památky. Vlčnov.

a odborných setkáních, například při třicáté Jubilejní výstavě vín se zúčastnilo 55 pěstitelů. Největší pěstitelský úspěch je spojen s odrudami Müller Thurgau, Rulandské bílé, Ryzlink rýnský, s odolnými druhy překonávajícími poněkud tvrdší podmínky v blízkosti Bílých Karpat. Choulostivější modré hrozny dávají při příznivých podmínkách dobrou Frankovku.

Pro Vlčnov, stejně jako Havřice, obepínající svými vinohrady a vinnými búdami Starou horu, je typickým znakem ovocný sádek za lisovnou, ořešáky a švestky podél cesty pod búdami. Jejich plody, přístupné všem kolemjdoucím, jsou vítaným občerstvením a dávají všestranný užitek.

V době sklizně a zpracovávání hroznů, ale také ve sváteční dny, je v památkově chráněném souboru vinohradnických staveb rušno. Jít do vinohradu a po sklizni hroznů do búd je potěšením pro každého vinaře. Vzájemné navštěvování a ochutnávání susedových vinařských úspěchů patří k základním rysům majitelů búd a úcta ke tradičním kulturním hodnotám, zděděným po předcích, může být vzorem i pro ostatní obce Slovácka.

PhDr. Věra Kovářová (n. 1932), je dlouholetou pracovnící Národního ústavu památkové péče v Brně. V jejím odborném zájmu je lidová architektura, její ochrana a péče v přírodním prostředí.

Vineyard Buildings of the Uherské Hradiště Region

Abstract

One of the tasks of the state architectural conservation institutions is to salvage material items associated with wine-press culture, including vineyard buildings. The regions of South and Southeast Moravia, well known for their production of quality wines, boast individual objects as well as complete sets representing various types of vineyard buildings. They testify to both high advancement of the local viniculture as well as diversity of the local traditional building culture. Bearing in mind respect to the generations of winemakers who cultivated vineyards and made wine in the course of centuries, we have an intention to gradually describe characteristic features of the wine cellars and presses that have been preserved in the region of Southeast Moravia. At the same time, we would like to pay attention to the present state of the vineyard buildings, the problematic of their renewal and usage and of the winemakers' attitude towards this cultural heritage. The highest numbers of vineyard structures have been preserved in the provinces near the following cities: Břeclav, Hodonín, Znojmo and Uherské Hradiště.

In the Uherské Hradiště region, the most important localities include the villages of Buchlovice, Boršice u Buchlovic, Kudlovice, Polešovice, partly Hluk, Mařatice and Vlčnov. This article is dedicated to the latter ones of them.

A number of vineyard buildings has been preserved near Vlčnov, along the vineyards in the location known as Kojiny. The buildings with rectangular ground plan are simple two-story structures built of stompred clay using the technology of railing or of adobe bricks. This set is also important from the point of view of countryside preservation and as a state-protected entity, it is a dominant of the whole province.

The vineyard buildings of Havřice are similar to those of Vlčnov. However, only a handful of them have been preserved in their historic shape. They are built with a front gable and with a wine press room that also served for socializing. The wine was kept in the back chamber.

Hluk, the youngest of the cities in the Slovácko region, is place with a far-reaching tradition of winemaking. The winemakers who grow quality wines here store their products in the wine cellars of farmyards, back gardens or under their houses.

All of the vineyard buildings serve not only the purposes of production and preservation of wine, but also as a place of social and friendly meetings and encounters. It is not important only for the winemakers but for the whole region to preserve these buildings in a good shape in all aforementioned locations.

Weinbergbauten im Gebiet von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Zu den Aufgaben der staatlichen Denkmalpflege gehört auch die Rettung von materiellen Belegen der Volkskultur, wozu u. a. Weinbergbauten zu zählen sind. Süd- und Südostmähren, für Erzeugung von Qualitätswein bekannt, kann sich mit einzelnen Objekten sowie ganzen Komplexen von verschiedenen Typen der Weinbergbauten rühmen, die ein hohes Niveau des Weinbaus und Vielfalt der traditionellen Baukultur darstellen. Die Arbeit der vielen Generationen von Weinbauern in Ehre haltend, die jahrhundertlang ihre Weinberge bearbeiteten und Wein erzeugten, haben wir uns als Ziel gesetzt, die charakteristischen Züge von im südostmährischen Gebiet erhaltenen Weinkellern und Kelterhäusern nach und nach zu veröffentlichen. Zugleich haben wir vor, außerdem die Aufmerksamkeit auch anderen Gesichtspunkten zu widmen: dem gegenwärtigen Zustand dieser Bauten, der Problematik deren Renovierung und Benutzung und auch den Beziehungen der Weinbauern zu diesem Kulturerbe. Die höchste Anzahl von den Weinbergbauten ist in Gebieten von Břeclav, Hodonín, Uherské Hradiště, Znojmo erhalten geblieben.

Im Gebiet von Uherské Hradiště wurden von dieser Kultur folgende Lokalitäten am meisten geprägt: Buchlovice, Boršice u Buchlovic, Kudlovice, Polešovice, zum Teil Hluk, Mařatice, Vlčnov. Den letztgenannten ist der vorliegende Beitrag gewidmet.

In Vlčnov, am Rande der Weinberge in der Flur Kojiny ist eine Reihe von so genannten Weinbuden erhalten. Die rechteckigen Gebäude sind einfache zweiräumige Bauten, die aus Stampflehm oder ungebrannten Ziegeln oder als Fachwerk erbaut wurden. Der genannte Komplex, der die Dominante der ganzen Region bildet, ist außerdem als Landschaftschutz- und Denkmalschutzgebiet von Bedeutung.

Auf eine ähnliche Weise wurden Weinbergbauten in Havřice gebaut. In der traditionellen Form sind jedoch nur seltene erhalten geblieben. Die giebelorientierten Häuser verfügen über einen Kellerraum für Arbeiten mit Weintrauben und für Beisammensein. In der Hinterkammer wurde Wein gelagert.

Zu alten Weinbaulokalitäten zählte Hluk, die jüngste Stadt der Mährischen Slowakei. Die Weinbauer, die Weinsorten von guter Qualität anbauen, lagern ihre Produkte in Weinkellern, die sich in Höfen oder Gärten oder unter der bebauten Fläche befinden.

Alle Weinbergbauten dienen nicht nur zur Erzeugung und Lagerung von Wein, sondern auch zu gesellschaftlichen Gelegenheiten und freundschaftlichen Begegnungen. Die Pflege um einen guten Zustand der Bauten in allen genannten Lokalitäten ist nicht nur für Weinbauer, sondern auch für die ganze Region von außerordentlicher Bedeutung.

VÝZNAMNÁ DÍLA FRANTIŠKA A JOSEFA HÁNŮ Z BLATNICE

Romana Habartová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Venkovský lid si rád zpříjemňoval každodenní život nejrůznějšími výtvarnými projevy, k nimž na Uherskohradištsku bezesporu můžeme zařadit tvorbu Františka a Josefa Hánových. Jejich obrazy na plátně ve své době zdobily nejen kaple a kostely, ale staly se žádaným artiklem pro výzdobu svatého koutu v řadě domácností.

Od roku 2002 probíhá v rámci vědecko-výzkumné činnosti Slováckého muzea výzkum věnovaný osobnostem – lidovým tvůrcům z rodu Hánů.¹ Nadále pokračuje získávání informací v terénu, zaznamenávání dalších postřehů, poznatků a hledání někoho, kdo by o těchto přinejmenším zajímavých lidových malířích z Blatnice věděl více, v lepším případě měl příbuzenský vztah k rodině Hánů. Až koncem roku 2004 nás potěšila reakce zdejšího badatele, pozorovatele, písmáka a iniciátora řady počínů Miroslava Hudečka z Blatničky, jehož zaujal článek o Hánech v Blatnickém zpravodaji. Další poznámky vztahující se k Hánům byly o to potěšitelnější, že M. Hudeček jako jejich vzdálený příbuzný se sám snaží o příbuzenstvu více vypátrat. Informace, které jím byly pro další objasnění souvislostí poskytnuty, vycházejí ze záznamů v matrikách, především z *Matriky domů v Blatničce*² a z ústního podání předávajícího v jejich rodině z generace na generaci, z nichž ke stěžejním patřily zapsané vzpomínky jeho prababičky - Marie Hánové z Blatničky (26. 1. 1858, Blatnička, čp. 64), dcery Mariany Minaříkové a Františka Hány ze Stupavy, který se usadil v Blatničce a v letech 1870–1882 zde zastával funkci starosty. M. Hánová byla mezi lidmi oblíbená a rodáky nazývaná Mária. V roce 1880 se provdala za Josefa Mičulku (22. 3. 1856, Blatnička, čp. 13). Její vzpomínky společně s údaji v matrice nás přivádějí do Starých Hutí – Glashüttenu a na Stupavu pod hradem Buchlovem, kde stála na panském pozemku v údolí kolem potůčku Stupavy skelná huť a potašárna. Tehdejší obec Glashütten byla poprvé uváděna kolem roku 1701 a měla kolem padesáti domů. Do konce 18. století se zvětšovala výroba potaše, a tím přibývalo i dělnictva, které se zde usazovalo.³ Začátkem 19. století měl huť v pronájmu Izák Reich z Buchlovic a vyrábělo se tu pod vedením skelmistra Kryštofa Hielepa tabulové okenní sklo. Druhojakostní tabulové i duté sklo bylo dále místními dělníky využíváno a barevně malováno. V té době zde žil v domě čp. 19 Jan Hahn /Hána/ (1777, Glashütten – 6. 9. 1836, Blatnička) s manželkou Annou (1780 – 27. 12. 1834), dcerou Martina Blably. Postupné doplňování rodokmenu ukázalo, že právě oni jsou rodiči Františka Hány – malíře. Podruh Jan Hána pracoval v místní skelné huti jako navážec písku, sody, potaše, vápence a podílel se na utváření sklářského kmene, ze kterého vznikala sklovina. V peci se topilo dřevěným uhlím z místních lesů, na jehož těžbě se rozvětvená rodina Hánů také podílela. Manželům Hánovým /psáno Hahn/ se v Glashüttenu narodilo osm dětí. Dne 21. 12. 1799 se narodil Tomáš Hána /psaný Hahn/ (21. 12. 1799, Glashütten – 6. 9. 1836, Blatnička na čp. 64), půlčtvrťláník, který se oženil s Apolenou, psanou Apolonií (*1800, Stupava – 12. 9. 1882, Blatnička čp. 64), dcerou Františka Hnátíka /psáno i Hnáték/. Informace M. Hudečka se rozcházejí s jeho údaji uvedenými v matrice domů v Blatničce.⁴ Jako druhé dítě se narodil Jan, který se v Glashüttenu oženil s Františkou, dcerou Tomáše Příboře a bydleli v Blatničce na čp. 67. Třetím dítětem byl námi hledaný František (2. 11. 1804, Stupava – 29. 12. 1877, Blatnička čp. 55). Pak následovaly děti Anna (4. 6. 1809 – ?), provdaná za Jana Soviše, se kterým žili v Blatničce na čp. 67, Johana (15. 10. 1814 – ?), bydlící v Blatničce čp. 50, provdaná za Jiřího Holomka z Louky čp. 12, kam se odstěhovala do jeho domu. Šestý Matouš (5. 9. 1817 – ?), o němž se nepodařilo zjistit žádné další informace, sedmá Karolína (3. 11. 1819 – ?) se v Blatničce čp. 50 provdala za Antonína Minaříka (12. 8. 1802 – ?), z Blatničky čp. 15,

vdovce po zemřelé manželce Barboře Cíchové. Karolína mu porodila 5 dětí. Jako poslední osmé dítě se Janu a Anně Hahn narodil Valentin (2. 2. 1822–21. 6. 1822), který v Glashüttenu záhy zemřel. Děti chodily od útlého věku s matkou do Berchtoldova velkostatku Zikmundov, který až do pozemkové reformy obhospodařovali bratři Mayové. Později se rodina živila i dřevorubectvím. Děti s matkou chodily do lesa na těžbu dřeva k výrobě dřevěného uhlí a později s otcem do hutě mlít vápenec. Tady František poprvé uviděl ruční práci malování a také začal kreslit na sklo. Malířství doma i ve světě později proslavili i další rodáci z Galshüttenu, například František a Klement Parolkovi. Poměry v zastaralé skelné huti, kterou Samuel Reich v roce 1823 modernizoval, se postupně vlivem konkurenční sklárny postavené v Koryčanech zhoršovaly a místní obyvatelé odcházeli za prací do nově vzniklých skláren v Kyjově nebo do sklárny v Novém Hrozenkově.⁵ Situace se ve sklárnách natolik zhoršila, že v roce 1876 musela svou činnost ukončit.

Ze Starých Hutí do Blatničky a Blatnice

Do Blatničky přišla rodina Hánova v roce 1829 a usadila se na domě čp. 50, kde matka dětí Anna Hánová v roce 1834 zemřela. Jan Hána – její manžel, výminkář a čtvrtláník, zemřel v domě roku 1836 ve věku 59 let na cholera, která byla v Blatničce v tomto roce příčinou smrti 40 z 67 lidí. Třetí syn Jana Hány – František, se usadil v Blatnici v domě čp. 55, který mu otec zakoupil. Zde maloval nejen na sklo, ale postupně se zabýval také malbou na dřevěný nábytek, plech a později se věnoval i malbě nástěnné. Sklo nakupoval od židovského obchodníka ze Bzence, který pro zboží zajížděl do Galshüttenu a Koryčan a své výrobky prodával na jarmarcích. Ve Bzenci se také František Hána potkal s Josefou (15. 3. 1812 – ?), dcerou kloboučníka Josefa Blažka a Františky Saidové z Veselí (dcera měšťana Martina Saida z Veselí), se kterou se v kostele sv. Jana Křtitele 16. 11. 1835 oženil. Jako zdroj obživy tehdy v matrice uvedl, že je malíř. Než se manželům Františkovi a Josefě Hánovým narodilo druhé dítě – syn August, umírá na psotník v Blatnici první dcera Antonie (1. 4. 1836 – prosinec 1836)⁶ ve věku devíti měsíců. August (18. 2. 1837–17. 6. 1842), umírá ve věku 5 let. Třetí dcera Anna se narodila 30. 10. 1839 a pak syn Josef 20. 3. 1842. Poslední syn Ondřej umírá tři měsíce po narození 30. 9. 1843 také na psotník. V matrice narození je u dětí Hánů jejich otec František uveden jako malíř a domkař. Zemřel 29. 12. 1877 na vysílení, jak uvádí matrika. Farář František Vlk jej pohřbil na místním hřbitově v Blatnici na Silvestra roku 1877 a do záznamů poznamenal, že zemřel kostelník a domkař v Blatnici. Jeho žena Josefa zemřela 27. 3. 1900 ve věku 88 let a farář Moric Růžička zapsal jako příčinu smrti obligátní sešlost věkem.

Pozornost věnujme synovi Františka a Josefy Hánových – Josefovi (20. 3. 1842, Blatnice – 20. 4. 1917, Blatnice), který je dodnes mezi pamětníky oslovován jak *pantáta malář*. I k osobě Josefa Hány se podařilo vypátrat další detaily. Poprvé se oženil v Blatnici 10. 5. 1865 s Marianou, dcerou Pavla Petratura, půlčtvrtláníka z čp. 33 a jeho manželky Anny, dcery Josefa Valáška. Mariana však pět let po svatbě 12. 10. 1870 zemřela ve věku 25 let na soucotě – plicní tuberkulózu. Jejich manželství zůstalo bezdětné.

Vdovec Josef Hána se ve svých osmatřiceti letech oženil podruhé s nezletilou Marianou, dcerou Tomáše Vlka, podsedníka z Ostrožské Lhoty a jeho manželky Mariany Malúšové (?Anny Malúšové). Farářem Janem Křivou byl jako svědek ženicha zapsán Marcelin Stětina, podsedník z Lipova.

Možná je v této chvíli na místě otázka, proč se rod Hánů z Gashüttenu – Starých Hutí ocitl v Blatničce, posléze v Blatnici pod Svatým Antonínkem. Po několika generacích jsou v rodině Hudečků v Blatničce uchovávány vzpomínky prababičky Marie Hánové z Blatničky čp. 64 a dodnes je tradováno, že se Jan Hána (1777, Glashütten – 6. 9. 1836, Blatnička), který denně chodil do stupavského potoka pro vodu, rozhodl usnadnit si práci a vykopat si u domu čp. 19 vlastní studnu. Při jejím kopání údajně narazil na poklad zlatých mincí. Závist však nedovolila, aby zde zůstal, a tak s rodinou musel odejít tam, kde jej nikdo neznal – nejdříve do Kyjova a v roce 1829 se usadil v Blatničce. Za nalezený obnos nakoupil Jan Hána pole

a dobytek, v Blatničce domy čp. 50, 64, 67 a dům v Nadsklepi čp. 78, ale také dům čp. 55 v Blatnici pod Sv. Antonínkem pro svého syna Františka (2. 11. 1804 – 29. 12. 1877). I to je vysvětlení, proč si nikdo z pamětníků v Blatnici na žádné další osoby z přízně Josefa Hány – pantáty maláře, nevzpomíná.

Srovnání olejomalb Františka a Josefa Hánových

Významnou součástí výzkumu zůstává komplexní rozbor díla Hánů, dokumentace pláten i dalších dokladů jejich výtvarných projevů na plátně, dřevě, plechu, kovu, popř. jiných materiálech ve sbírkách našich muzeí i v terénu, v soukromém majetku.

Doposud byl profesionálně digitálně a klasickou technikou zdokumentován fond Slovákého muzea v Uherském Hradišti a v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea v Brně⁷ a dokumentace pláten pro studijní pracovní účely byla provedena ve fondu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, ve Vlastivědném muzeu v Kyjově, Blatnici, ve Bzenci, Polešovicích, Rožnově pod Radohoštěm, Rohatci, Petrově a Žeravicích. Na základě komparativního etnograficko-umělecko-historického studia byl soubor více jak stovky obrazů podroben analýze podle přístupu autorů děl k formálním složkám malby (kolorit, rukopis, kompozice), tak k obsahové stránce obrazů (orientace autorů v náboženské ikonografii, včetně zobrazovaných atributů).⁸

Inspirace Františka Hány

Při porovnávání konkrétních olejomalb jsme dospěli k závěru, že František Hána (2. 11. 1804 – 29. 12. 1877) byl schopným malířem, který měl pravděpodobně ve své blízkosti školného učitele. Mohl jím být jeho otec, Jan Hahn /psáno i Han-Hána/ (1777 – 6. 9. 1836), strýc Tomáš /Tomas Hahn-Han-Hána/, Štěpán – ?, případně další osoba z jeho blízkosti. Můžeme konstatovat, že se autor s přehledem orientoval v církevní problematice, důvěrně znal atributy svatých a námětem jeho rozsáhlé tvorby se stala religiózní ikonografie. Otázkou zůstává, co bylo zdrojem jeho obraznosti. Mohly to být profesionální kostelní obrazy, s větší pravděpodobností to však byly kostelní kancionály a památní svaté obrázky, které

1. Výřez z dřevěné truhly s vyobrazením svatého Jana Nepomuckého a svaté Anny učitelky (E 21.160), Josef Hána, 2. pol. 19. století. Repro L. Chvalkovský.

se v 18. a 19. století šířily mezi lidem a měly podstatný vliv na lidové umělce.⁹ Zajímavostí je, že se zřídka věnoval znázorňování námětů z obrazů na skle. Nezhlédl se ve slohovosti a v profesionálním umění, které nenapodoboval. Poučení hledal snad jen v jejich detailech a vytvořil jakýsi vlastní slohový styl a názor.

Kompozice a přístup k námětu

František Hána projevoval přirozený smysl pro kompoziční vyváženost obrazové plochy (Sv. Jan Křtitel, E 255). Nedržel se však ustáleného kompozičního schématu a pro každé téma hledal odpovídající kompoziční řešení. Intuitivně používal jak centrální, tak asymetrický princip (Sv. Antonín, E 19.979). Ve figurálních motivech projevoval snahu o vyjádření individuálních rysů zobrazených postav, které naplňoval realistickou životností. Pokud se objevuje v některých obrazech dav věřících (Panna Maria Růžencová, E 243), je zobrazení lidí většinou schematické a zachycená skupina osob představuje především důležitý kompoziční prvek. Na některých plátnech Františka Hány můžeme vysledovat také malířovy narativní sklony, neboť řada námětů je rozvinuta do celého příběhu (Sv. Jan Nepomucký, E 250, Sv. Petr, E 254). Na těchto obrazech je zobrazen hlavní výjev, který je ozřejměn konkretizací situace.

Formální výrazové prostředky

Na první pohled je patrné, že František Hána neprošel lekcemi figurální kresby a malby. Jako poučený malíř využíval principu hieratické perspektivy, což je patrné v rozdílnosti velikosti znázorňovaných postav (Poslední večeře Páně, E 253). Autor vycházel z vlastní empirie (Panna Maria Růžencová). Nehledal náročné pozice postav, ale inspiroval se obvyklým postojem konkrétního svatého. Do složitějšího vyjádření se pouštěl především u sedících figur (Sedící Kristus, Sv. Petr), s důrazem na zachycení gesta rukou, které však znázorňoval

2. Svatý Jan Nepomucký (E 250), František Hána, 1. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

3. Svatá Kateřina (E 246), František Hána, 1. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

4. Kristus (E 245), František Hána, 1. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

5. Panna Maria Růžencová žehná (E 243), František Hána, 1. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

schematicky a velmi umírněně. Osoby, které v jeho obrazech vystupují, vyznačují klid, bez výrazu vnitřního duševního vzepjetí. Působí na nás vnitřní pohodou a zastavením se v čase. Pokud postavám připojil konkrétní atributy, nesnažil se je zachytit naturalisticky, ale ve stylizované formě. V zobrazení hlavy se mu podařilo vytvořit obecný typ bez výraznější mimiky, z něhož vyznačuje upřímnost, pokora a odevzdanost. Postavy jeho děl charakterizuje oválnější obličej s typickým zachycením plasticity nosu, který potrhují stíny. Stín zvýrazňuje také žlábek pod nosem. Ústa mají na horním rtu srdíčko, na dolním oblouček. Mezi horním a dolním rtem je zdůrazněna stínová linie. Zvýrazňuje tvar očí a nadočnicové oblouky, oči zobrazuje otevřené i sklopené. Postavy mají různé typy svatozáří, např. kruhové, paprskové se skupinovými vyběhajícími paprsky. Pokud malíř do obrazů zapojil vznášející se andělky – oblečené, nahé, popřípadě jejich hlavičky nebo výjimečné závojování, bylo vše provedeno s precizností jemu vlastní. Postavy vyznačují vnitřním klidem. Můžeme snad předpokládat, že v této duševní a duchovní poloze se nacházel sám autor.

Téměř samozřejmě se na plátnech Františka Hány vyskytují dekorativní prvky, převážně vegetativní – ratolesti, šípová růže, stromoví, palmoví, lilie, jež jsou pojednány v biblickém významu. Květiny, z nich především růžičky, jsou malovány schematickým způsobem, zaužívané, s osobitou stylizací. Vedle imaginární krajiny uplatňoval i krajinu reálnou, dokonce s konkrétními architektonickými prvky nebo stavbami (Sv. Jan Nepomucký, E 250, Panna Maria Svatohostýnská Trůnící, E 1106, Kaple Sv. Antonínka nad Blatnicí, E 19.979, Panna Maria Mariazell, E 239).

František Hána byl koloristou jasných a výrazných barev, projevoval velkou schopnost barevných kombinací. V řadě obrazů se objevuje charakteristické otevřené pozadí, vytvářející iluzi dálky a krajinného prostoru (Sv. Jan Křtitel, E 255, Sv. Kateřina, E 246, Sv. Antonín Paduánský, E 19.979). Patrně je využití principů malířské perspektivy s teplými tóny v popředí a chladnými v zadním plánu. Hánova paleta má osobitou škálu barev, v níž často uplatňuje teplé okry, žlutou a červenou, harmonizující vyváženě se škálou zelených a modrých tónů.

Charakteristický je narůžovělý kolorit stínovaných kulovitých oblak navozujících duchovní atmosféru obrazového prostoru. F. Hána nepoužíval podmalbu. Barvy míchal na paletě a na plátno je nanášel splývavým rukopisem s precizností a trpělivostí sobě vlastní. Hranice barevných ploch často zvýrazňoval obrysovou kresebnou linií. Pečlivě a s evidentní zálibou přistupoval k pojednání drapérií. Osobitou dynamickou stylizací šatu a rouch dokázal poměrně staticky pojednané postavy rozpochybovat (Sedící Kristus, E 245, Sv. Kateřina, E 246, Poslední večeře Páně, E 253, Sv. Filoména, E 256). Někdy použil jako dekorativní prvek obrazu závěsnou drapérii, která navozuje dojem divadelní scény a podtrhuje slavnostnost výjevu (Poslední večeře Páně, E 253). Nepochybně se nechal inspirovat drapérií románského a barokního typu.

Nepravidelně používá texty, a to ve formě pojmenování svatých – S. FRANTIŠEK SERAFINSKI. S. ANEŠKA (E 241), S. JAN KRŤITEL. (E 255), S. Jozef S. Barborka 1851 (E 247), S. Antonin Paduanski w Grubeg Blatnici 1861 (E 19.979), umístěných volně pod konkrétními postavami nebo jsou jména výtvarně dekorativně pojednána, např. ve věnečku, který nesou nahatí andělci – Sv. Filoména (E 256), v otevřené knize – CELI ROD KRISTA Ježiš Maria Jozef Jachim Anna (E 20.363), objevují se i texty z evangelia, které vkomponovává do děje obrazu nebo jim vymezuje linii a členěním plochy podtrhuje příběh, např. S. PETR WISED WEN PLAKAL HOŘCE. LUKAE 22. (E 254) nebo text volně doplňuje plochu – O.S. MARIA MATKA BOŽI BZENECKA oroduj za nas. (E 1127), *Bůch Otec Bůch Sin Bůch Svati Důch* (E 1131). Datace se na jeho plátnech objevují výjimečně (Sv. rodina 1824, E 20.363, Sv. Josef a Sv. Barbora 1851, E 1131, Sv. Antonín Paduánský 1861, E 19.979).

Inspirace Josefa Hány

Syn Františka Hány – Josef Hána (1842–1917) se snažil navázat na tvorbu svého otce, ale s mnohem menší výtvarnou invencí. Hlavním zdrojem inspirace tedy byla především otcova výtvarná aktivita. Jeho zobrazování člověka postrádá – ve srovnání s otcovým přístupem – přesvědčivý cit a prožitek. Josef Hána vycházel především vstříc vkusu té veřejnosti, která bez ohledu na niterné kvality malby nacházela uspokojení v dekorativní rozbujelosti.

Kompozice a formální výrazové prostředky

Kompozice obrazů Josefa Hány je málo nápaditá, stereotypní, s méně přesvědčivým vnitřním zaujetím autora. Figurální motivy zobrazoval schematicky, bez hlubšího zájmu o výraznější individualizaci postav (Panna Maria Bolestná, E 264, Srdce Panny Marie, E 1133). Narodil od svého otce pracoval častěji s více figurami, které aranžoval v obrazové ploše. Uplatňoval zaužívané figurální schéma, které šablonovitě kopíroval. Přesvědčivost nenacházíme ani v obrazech narativního pojetí, na nichž jsou v prostoru řešeném v naivní perspektivě řazeny postavy lidí ve stereotypně opakovaných pózách a postojích (Pohřeb Sv. Jenovéfy, E 1130). Obdobně jednotvárně zachycuje i jejich obličej. Dílo Josefa Hány je více rozbujelé, se snahou získat si přízeň veřejnosti. Projevila se u něj velká obliba v uplatňování zdobnosti. Využívá řady motivů – rostlin, květů, růží, ze kterých často vytváří věnec kolem hlavního motivu, ptáků a holubic, ale také méně propracovaných drapérií a v ploše umísťuje hlavičky i postavičky vznášejících se andělků, které zobrazuje s větší schematicností. K nejcharakterističtějším znakům jeho olejomalb patří originální krajkové závojení.

V modelaci těl i obličejů používal zjednodušení a vlastní zaužívanou manýru. Neusiloval o plasticitu figur, v obličejích zvýrazňoval jen linii očí, nosu a úst (výjimka, Korunovace P. Marie, E 267).

Na plátnech Josefa Hány se v menší míře vyskytuje krajina (Svatá rodina, E 262). Neodvolával se ve svém výtvarném pojetí na konkrétní krajinnou situaci a velmi málo využíval architektonické prvky (snad pouze představa Jeruzaléma – Útěk do Egypta, E 265, Pohřeb svaté Jenovéfy, E 1130).

Kolorit obrazů Josefa Hány nevykazuje zdaleka kvalitu otcovy malby. Je méně kultivovaný, nevýrazný, postrádá výrazovost a razanci. Barvy jsou kombinovány nahodile a jejich

6. Pohřeb svatě Jenověfy (E 1130), Josef Hána, 2. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

7. Panna Maria Pomocnice (E 1132), Josef Hána. 2. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

8. Svatá rodina (E 268), Josef Hána. 2. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

škála je poměrně úzká. Nejčastěji uplatňuje víceméně modré a zelené tóny mdlého vyznění, s oblibou pak čern a bělobu (Svatá rodina, E 268). Červená barva se téměř nevyskytuje. Použité barvy nasazoval v tlumenější intenzitě, až by se mohlo zdát, že si s kombinací barev nevěděl rady. Některé jeho obrazy v barevné nevýrazné harmonii vyznívají smutně a ponuře (Korunovace, E 267).

Text se na plátech objevuje nepravidelně, např. jako doplňující informace k malým souborům obrázků, k patnácti medailónkům, znázorňujícím zrození, život a smrt Ježíše Krista (Panna Maria Růžencová, E 264), ve formě pojmenování – v knize nesené anděly – *CELI ROD PANA KRISTA JEŽIŠ MARIE JOSEF JOACHIM ANNA* (Sv. rodina, E 268) a je obvykle umístěn v medailónku nebo v liště pod hlavním motivem – *O nejbolestnější Matko Boží Pano Maria Pano neporušena Matko milosrdenství a nadeje kajících hříšníků skrze meč který tvů svatů dūši pronikl kdž jednorození sin tvůj Ježíš Kristus pro spasení lidskeho pokolení na kříži hroznú smrtí trpěl* (Panna Maria Bolestná, E 263). Dataci ani signaturu Josef Hána neuváděl.

Mikroskopické vyšetření

Důležitou fází studia olejomalb Hánů z Blatnice představovalo mikroskopické vyšetření. Byla provedena spektrální analýza vybraných závěsných obrazů – Sv. Antonína Paduánského (E 19.979), Trojediného Boha (E 1131), obrazu Panny Marie Sedmiboletné (E 258) a obrazu Sv. Rodiny (E 1121). Byly odebrány vzorky pláten a malby. Sonda potvrdila u všech obrazů textilní podložku s pravidelnou plátňovou vazbou (len, bavlna) s přítomností škrobu. Podklady maleb se u všech zkoumaných vzorků lišily. Byl zjištěn obsah staromistrovských pigmentů – olovnatá běloba, suřík, žlutý a červený okr, ale také pruská modř, která se začala používat v umělecké malbě od 30. let 18. století. Z moderních pigmentů byla pouze na obraze Trojediného Boha prokázána barytová běloba – pigment používaný od konce 18. století, více však od druhé poloviny 19. století.¹⁰

Závěr

Při porovnávání konkrétních olejomalb jsme dospěli k závěru, že František Hána (1804–1877) byl schopným a talentovaným malířem, kterého pravděpodobně ovlivnila školená osoba z jeho blízkosti. Velmi dobře zvládal centrální i asymetrickou kompozici obrazové plochy, byl koloristou jasných a výrazných barev, pracoval s individuálními rysy a jeho figurativní motivy jsou naplněny realistickou životností. Jeho syn Josef Hána (1842–1917) se snažil navázat na tvorbu svého otce, ale s menší výtvarnou invencí. Kompozice jeho obrazů je příliš stereotypní, kolorit méně výrazný a figurální motivy jsou pojednány spíše schematicky, bez výraznější individualizace.

Další fází práce nad životem a dílem lidových malířů Hánů představuje doplnění poznatků od nově objevených pamětníků, prověření biografických údajů v rodokmenu, podrobné komparativní studium fondu výše zmíněných institucí a dalších zatím nezkoumaných sbírek muzeí i soukromých majitelů, kteří jsou ochotni svá díla pro tento účel zapůjčit, včetně umělecké fotodokumentace těchto olejomalb i dalších existujících dokladů jejich výtvarnosti. Nutná bude jejich deskripce a rovněž zpracování námětu pro expozici. Zanedbatelná není ani vlastní příprava a zrestaurování vybraných obrazů. Výstupem studia děl lidových malířů z rodu Hánů z Blatnice by se měla stát výstava, uspořádaná Slovákým muzeem v Uherském Hradišti. Bude zhodnocením několikaletého bádání v oblasti výtvarného projevu doposud málo známých osobitých lidových tvůrců, pocházejících z Glashüttenu a usazených v Blatnici a v Blatnici pod Svatým Antonínkem.

Poznámky a literatura:

- 1 H a b a r t o v á, R.: *František a Josef Hánovi, lidoví malíři z Blatnice*. Slovákco XLIV, 2002, s. 69–83.
- 2 H u d e č e k, M.: *Matrika domů v Blatnici*. Veselí nad Moravou, 2003, 784 s.

- H u d e č e k, M.: *Blatnička ve vzpomínkách... a v roce 2000*. OÚ Blatnička, duben 2000, 144 s.
- 3 *Uherskohradištsko. Vlastivěda moravská. Staré Hutě. Stupava*. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 1992, s. 657–9, 683–685.
  - 4 H u d e č e k, M.: *Matrika domů v Blatničce*. Veselí nad Moravou, 2003, s. 320. Pozn. autorky: pokud Tomáš Hána zemřel na cholery ve věku 32 let 6. 9. 1836, musel se narodit v roce 1804 a ne 21. 12. 1799. Ale v roce 1804 se narodil už v pořadí třetí František (2. 11. 1804). Pravděpodobně je v matrice špatně uveden věk při úmrtí, tedy Tomáš Hána zemřel ve věku 37 let.
  - 5 M. Hudeček ve svých poznámkách hovoří o sklárnách ve Starém Hrozenkově. *Srov. Uherskohradištsko. Vlastivěda moravská. Staré Hutě. Stupava*. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 1992. s. 657–9, 683–685.
  - 6 V matrice domů je pravděpodobně zaměněn údaj o narození, píše se zde o datu úmrtí – 1. 4. 1836, ale pokud by tomu tak bylo, muselo by se dítě narodit před sňatkem 16. 11. 1835, což je nepravděpodobné. Navíc je zmíněno, že Antonie umírá ve věku 9 měsíců, těsně před narozením druhého dítěte, které přišlo na svět záhy po úmrtí prvního. August se narodil 18. 2. 1837.
  - 7 Autorem profesionálních snímků je fotograf Slováckého muzea v Uherském Hradišti – Ladislav Chvalkovský.
  - 8 Konzultantem pro umělecko-historickou analýzu se stal PhDr. Jaroslav Pelikán.
  - 9 B e č á k, R. J., Z b o ř i l, J.: *Lidová malba a plastika*. In: Lidové umění na Hané, lidová kultura hmotná. Velký Týnec u Olomouce, 1941, s. 324–346; J e ř á b e k, R.: *Výtvarná kultura*. In: Vlastivěda moravská. Země a Lid. Nová řada, svazek 10. ÚLK ve Strážnici, MVS v Brně, 2000, s. 218–237; Š t a j n o c h r, V.: *Panna Maria Divotvůrkyně*. Nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2000, s. 326.
  - 10 Mikroskopické vyšetření, spektrální analýzu provedl Petr Mařík z Prahy. Součástí rozboru bylo vyhodnocení stratigrafie malby, identifikace anorganických složek nátěrů, vyhodnocení textilní podložky malby včetně identifikace vláken a zhotovení mikrofotodokumentace. Dodané vzorky byly po předběžném vyhodnocení pod stereomikroskopem zpracovány na jednadvacet nábrusů – preparátů, které umožňují studium vzorků na příčném řezu. Poté byly preparáty podrobeny mikroskopickému vyšetření pod badatelskými mikroskopy v dopadajícím světle včetně ultrafialové fluorescence. Po vyhodnocení stratigrafie a zhotovení mikrofotografií byly určovány anorganické komponenty nátěrů. Tyto identifikace byly na základě jejich optických vlastností a morfologických znaků zjištěny v dopadajícím světle, ale převážně v procházejícím polarizovaném světle na zhotovených roztěrech, dále výsledků mikrochemických reakcí a atomové emisní spektroskopie. Textilní podložky malby (vzorky č. 1A, 2A, 3A, 4A) byly studovány pod stereomikroskopem a následně z nich byly zhotoveny makrofotografie. Poté byly z jejich vláken zhotoveny preparáty, které umožnily jejich zkoumání jednak v dopadajícím světle (na příčném řezu), a jednak v procházejícím polarizovaném světle pod mikroskopy.

1A: Obloha z okrajové oblasti, obraz sv. Antonína Paduánského (E 19.979)

1B: Mračna, obraz sv. Antonína Paduánského (E 19.979)

2A: Okrajová oblast přechodu modrá-černá, obraz Trojjediného Boha ((E 1131)

2B: Červený plášť Boha, obraz Trojjediného Boha ((E 1131)

3A: Obloha u okrajové části, obraz Panny Marie Sedmibolestné (E 257)

3B: Roucho Panny Marie, obraz Panny Marie Sedmibolestné (E 257)

4A: Modré roucho Panny Marie, obraz Svaté Rodiny (E 1121)

4B: Červené roucho Panny Marie, obraz Svaté Rodiny (E 1121)

Nález

1A: Obloha z okrajové oblasti, obraz sv. Antonína Paduánského (E 19.979)

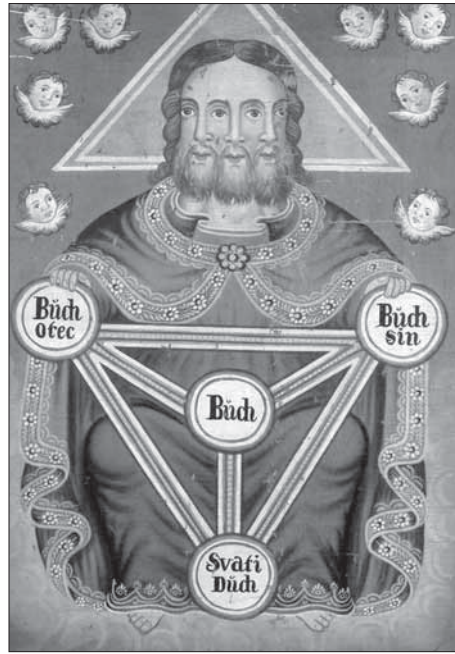
číslo vrstvy:

- 1 zlomek textilní podložky malby* prosycený transparentní hmotou hnědé barvy, prokázána přítomnost škrobu
- 2 podklad hnědé barvy – suřín, železitá hlinka, olovnatá běloba
- 3 malba světlejší modré barvy nanesené minimálně třemi nátěry – olovnatá běloba, pruská modř

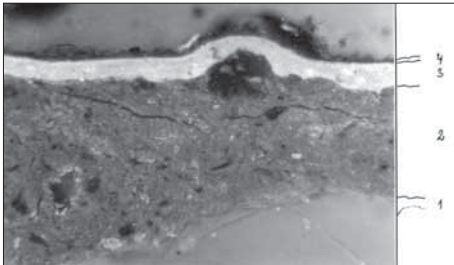

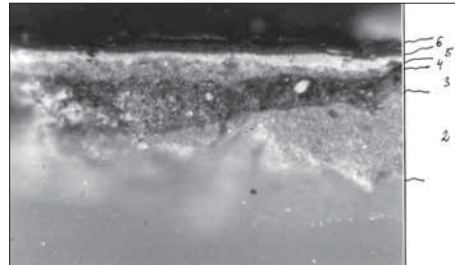
1: Svatý Antonín Paduánský (E 19.979), František Hána, 2. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

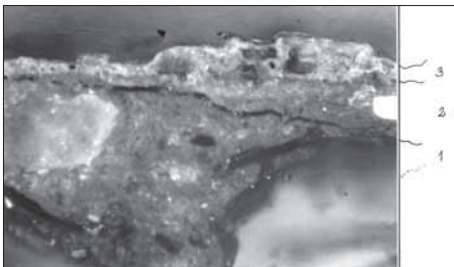
2: Trojjediný Bůh (E 1131), František Hána, 1. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

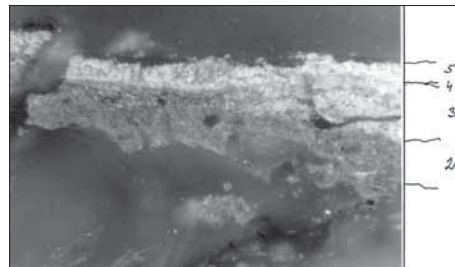
Mikrofotodokumentace, vzorek 1A

Mikrofotodokumentace, vzorek 2A

Mikrofotodokumentace, vzorek 1B

Mikrofotodokumentace, vzorek 2B

- 4 semitransparentní vrstva šedé barvy – přítomnost černých částic
* Tkanina má pravidelnou plátňovou vazbu s hustotou 12×11 nití/cm². Osnovní a útkové niti mají Z zákrut, vlákna osnovních a útkových nití mají četná kolénka, příčné pruhování a časté posuny stěn. Na příčném řezu je patrný jejich polygonální tvar (převážně pěti a šestiboký) a šterbinový lumen. Průměr vláken se pohybuje v mezích 0,006–0,050 mm. Jejich konce jsou protáhle zašpičatělé. Vlákna byla identifikována jako len (Linum L.)

1B: Mračna, obraz sv. Antonína Paduánského (E 19.979)

číslo vrstvy:

- 1 zlomek textilní podložky malby* prosycený transparentní hmotou hnědé barvy, prokázána přítomnost škrobu
- 2 podklad hnědé barvy – suřík, železitá hlinka, olovnatá běloba
- 3 malba hnědočervené barvy – červená železitá hlinka, olovnatá běloba, suřík
* Rubová strana textilní podložky je natřena semitransparentním nátěrem okrově hnědé barvy s přítomností okrů.

2A: Okrajová oblast přechodu modrá-černá, obraz Trojediného Boha ((E 1131)

číslo vrstvy:

- 1 zlomek textilní podložky malby* prosycený transparentní hmotou hnědé barvy, prokázána přítomnost škrobu
- 2 podklad červenohnědé barvy – červená železitá hlinka, křída
- 3 vrstva šedé barvy bohatá na pojítka – olovnatá běloba, jemná čern, stopy červeného okru
- 4 nesouvislá vrstva okrově žluté barvy – žlutý okr, barytonová běloba, stopy černě
- 5 malba světlé modré barvy – olovnatá běloba, pruská modř
- 6 malba černé barvy – čern
* Tkanina má pravidelnou plátňovou vazbu s hustotou 23,5×21 nití/cm². Osnovní a útkové niti mají Z zákrut. Vlákna osnovních a útkových nití mají tvar stužky s četnými zákruty. Na příčném řezu je patrný převážně ledvinovitý tvar vláken se šterbinovitým lumenem. Jejich průměr se pohybuje v mezích 0,006–0,030 mm.

2B: Červený plášť Boha, obraz Trojediného Boha ((E 1131)

číslo vrstvy:

- 1 zlomek textilní podložky malby prosycený transparentní hmotou hnědé barvy, prokázána přítomnost škrobu
- 2 podklad hnědočervené barvy – červená železitá hlinka, křída
- 3 vrstva šedé barvy bohatá na pojítka – olovnatá běloba, jemná čern, stopy červeného okru
- 4 nesouvislý nátěr okrové barvy – žlutý okr, barytonová běloba, stopy černě
- 5 malba červenooranžové barvy – suřík, stopy olovnaté běloby

3A: Obloha u okrajové části, obraz Panny Marie Sedmibolestné (E 257)

číslo vrstvy:

- 1 zlomek textilní podložky malby* prosycený transparentní hmotou hnědé barvy, prokázána přítomnost škrobu
- 2 podklad hnědě okrové barvy s červeným odstínem, lokálně je patrné, že je nanesen třemi nátěry – žlutý a červený okr, křída
- 3 malba modré barvy nanesená třemi nátěry – olovnatá běloba, pruská modř
- 4 nesouvislá vrstva laku
* Tkanina má pravidelnou plátňovou vazbu s hustotou 10×8 nití/cm². Osnovní a útkové niti mají Z zákrut. Vlákna osnovních a útkových nití mají četná kolénka, příčné pruhování a časté posuny stěn. Na příčném řezu je patrný jejich polygonální tvar /převážně pěti a šestiboký/ a šterbinovitý lumen. Průměr vláken se pohybuje v mezích 0,006–0,040 mm. Jejich konce jsou protáhle zašpičatělé. Vlákna byla identifikována jako len (Linum L.).

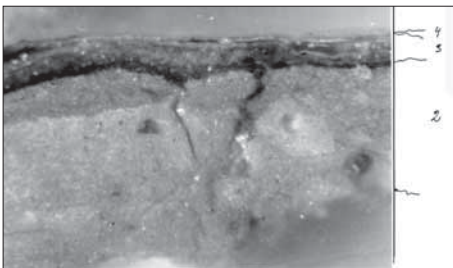

3: Panna Maria Sedmiboletná (E 258), Josef Hána, 2. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

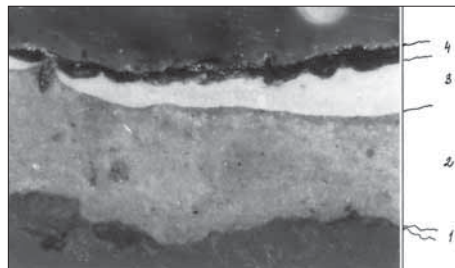

4: Svatá rodina (E 1121), Josef Hána, 2. pol. 19. století, olej na plátně. Repro L. Chvalkovský.

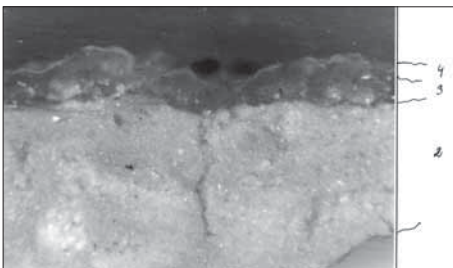
Mikrofotodokumentace:

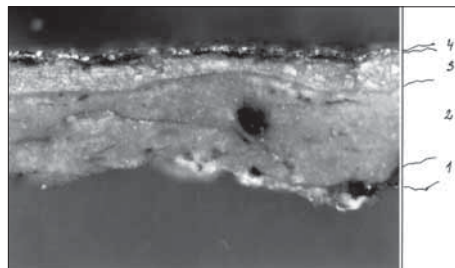
Vzorek 3A

Vzorek 4A

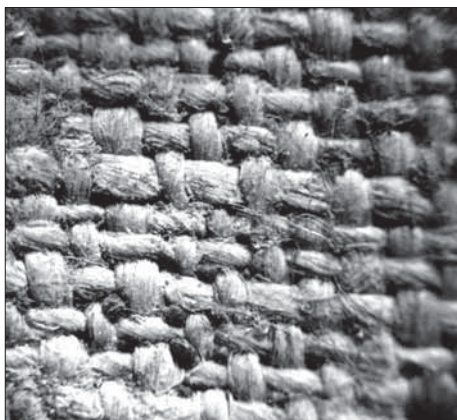

Vzorek 3B

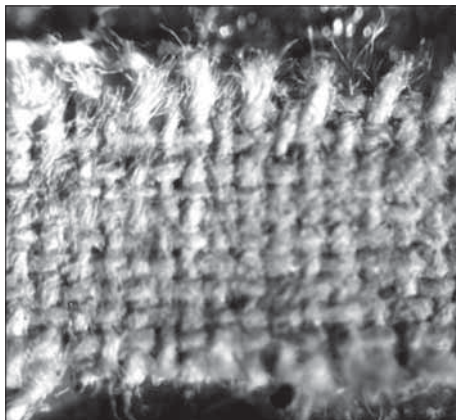

Vzorek 4B

Makrofotodokumentace:

Vzorek plátna 1

Vzorek plátna 2

Vzorek plátna 3

Vzorek plátna 4

3B: Roucho Panny Marie, obraz Panny Marie Sedmibolestné (E 257)

číslo vrstvy:

- 1 zlomek textilní podložky malby prosycený transparentní hmotou hnědé barvy, prokázána přítomnost škrobu
- 2 podklad hnědě okrové barvy s červeným odstínem, lokálně je patrné, že je nanesen dvěma nátěry – žlutý a červený okr, křída
- 3 nesouvislý semitransparentní nátěr světlešedé barvy – olovnatá běloba, jemnozrná čerň, stopy okrů
- 4 lak

4A: Modré roucho Panny Marie, obraz Svaté Rodiny (E 1121)

číslo vrstvy:

- 0 stopy textilní podložky*
- 1 zlomek transparentního nátěru hnědookrové barvy
- 2 podklad hnědookrové barvy s červeným odstínem, lokálně je patrné, že je nanesen třemi nátěry – žlutý a červený okr, vápenec (křída ?, mramorová moučka ?, kokolity nebyly prokázány)**

- 3 malba světlemodré barvy – olovnatá běloba, organická modř (pravděpodobně indigo***), přítomnost křemičitanů
- 4 lak, lokálně s uhlovou černí a se stopami okrů
  - * Tkanina má plátňovou vazbu s hustotou 12×10 nití/12 cm². Osnovní a útkové niti mají Z zákrut. Vlákna mají kolénka a četná příčná pruhování. Jejich průměr kolísá v mezích 0,006–0,025 mm. Lumen mají úzký, štěrbinový. Konce vláken jsou protáhle zašpičatělé. Vlákna byla identifikována jako len (*Linum L.*).
  - ** spektrální analýza – Ca, Si, Fe, AL, Mg, Mn
  - *** test na indigo nebylo možno spolehlivě provést z důvodů nedostatečného množství vzorku

4B: Červené roucho Panny Marie, obraz Svaté Rodiny (E 1121)

číslo vrstvy:

- 1 zlomek transparentního nátěru hnědookrové barvy
- 2 podklad hnědookrové barvy s červeným odstínem, lokálně je patrné, že je nanesen třemi nátěry – žlutý a červený okr, vápenec (křída ?, kokolity neprokázány)
- 3 malba červené barvy – suřík, stopy olovnaté běloby
- 4 lak

PhDr. Romana Habartová (n. 1964), odborná pracovnice Slovákého muzea. Ve svém odborném zájmu se orientuje na lidovou výtvarnou kulturu, řemesla a taneční folkloristiku

---

The Seminal Works of František and Josef Hána of Blatnice

Abstract

In 2002, the Slovácko miscellany published a study entitled František and Josef Hána, Folk Painters from Blatnice, that summed up the outcome of research in archives, chronicles, birth registers and literature, all of which contain only sporadic and brief mentions of those exceptional and neglected painters. The study of the subject is still complemented with field research, during which memories of the local eyewitnesses are recorded.

Another part of this research is documenting the canvases stored in the collections of the Slováké Museum in Uherské Hradiště, Ethnographic Institute of the Brno Moravian Land Museum, National Institute of Folk Culture in Strážnice, the Kyjov museum as well as documentation of individual oil paintings in private collections.

The works by the Hána brothers underwent a microscopic analysis. The spectral analysis of selected hanging canvases – St. Anthony of Padua (E 19.979), Holy Trinity (E1131), the painting of Virgin Mary of Seven Pains (E 258) and an earlier work, the canvas of the Holy Family (E 1121) – required separation of canvas and paint specimens. The analysis confirmed that all of the paintings were painted on a textile canvas with regular pattern (of flaxen and cotton) with an addition of starch. The primer was different for each of the paintings except for the paintings of Virgin Mary of Seven Pains and that of the Holy Family, in which case it was the same. The probe proved presence of the old masters' pigments: lead carbonate, red lead, yellow and red ochre, but also Prussian blue, which was introduced to artistic painting in the 1730s. Of the modern pigments, the analysis identified only one: barite white, a pigment in use since the late 18th century, but more commonly second half of the 19th century, which is in agreement with the date of creation (1861).

The research revolved around the basic task: to study and compare more than one hundred works from the point of view of ethnography and art history. The works have already been examined with respect to their form (color, personal style, composition) as well as the content (the authors' notions regarding religious iconography, including the usage of attributes).

After detailed comparisons of the specific works, the study reaches a conclusion that František Hána (1820-1900) was a capable painter, who was probably under the influence of a schooled teacher (possibly Štěpán Hána). He used both central and asymmetric canvas division effortlessly, he was a colorist

of bright and bold colors, worked with an individual flair and his figural motifs are filled with realistic lifelikeness. His son Josef Hána (1842-1917) attempted to continue in his father's footsteps, but he did not possess the inventiveness of him. The compositional aspect of his works is too stereotypical and repetitive, the colors seem tame and the figural motifs are tackled with more schematism and less individuality. The work offers a thorough analysis of their oil paintings.

It is therefore still necessary to study and compare the collections of the aforementioned institutions in detail, and also to study other lesser known collections of museums and private owners that are willing to lend their property for this purpose. The final outcome of the extensive study of these folk painters of Blatnice should be an exhibition, organized by the Slováké Museum in Uherské Hradiště, which will be an appraisal of the several years of study of the artistic expression of two hitherto almost unknown but original folk artists from Blatnice pod Svatým Antonínkem.

Leinwandgemälde von František Hána und Josef Hána, Malern aus Blatnice

Z u s a m m e n f a s s u n g

2002 wurde auf den Seiten des Sammelbandes Slovákco (Mährische Slowakei) ein Beitrag mit dem Titel František Hána und Josef Hána, Volksmaler aus Blatnice, veröffentlicht. In diesem Artikel wurden Ermittlungen aus Archiven, Chroniken und Matrikeln ausgewertet; durchforscht wurde aber auch die Literatur, wo Bemerkungen zu beiden außergewöhnlichen und übergangenen Malern nur sporadisch vorkommen. Das Studium der genannten Thematik wird ständig mit einer Forschung im Gelände begleitet, wobei Beobachtungen und Erkenntnisse der hiesigen Zeitzeugen aufgenommen werden.

Zum Bestandteil der Forschung wurde die Dokumentierung von Gemälden, die vielerorts aufbewahrt sind: in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště, im Ethnographischen Institut des Mährischen Landesmuseums in Brünn, im Nationalinstitut der Volkskultur in Strážnice, im Museum Kyjov und auch in Privatsammlungen von Ölgemälden.

Eine wichtige Phase der Analyse von Werken der Hánas stellt die mikroskopische Untersuchung folgender Hängebilder dar: Der heilige Antonius von Padua (E 19.979), Dreieiniger Gott (E 1131), Mater Dolorosa (Schmerzreiche Maria) (E 258) und aus der früheren Zeit die Leinwände namens Heilige Familie (E 1121). Von diesen Gemälden wurden Proben der Leinwand und der Farben gezogen. Bei allen Bildern wurde Textilunterlage mit regelmäßiger Leinenbindung (Leinen und auch Baumwolle) mit Zusatz von Stärke festgestellt. Die Farbenproben waren unterschiedlich, identisch waren nur Unterlagen der Bilder Mater Dolorosa und Heilige Familie. Die Sonde hat Altmeisterpigmente nachgewiesen – Bleiweiß, Mennige, gelben und roten Ocker, aber auch Preußischblau, das in der Kunstmalerei ab den dreißiger Jahren des 18. Jahrhunderts verwendet wurde. Von den modernen Pigmenten wurde nur auf dem Bild Dreieiniger Gott Barytweiß festgestellt. Diese Farbe wurde ab Ende des 18. Jahrhunderts, mehr jedoch ab Mitte des 19. Jahrhunderts verwendet, was auch die Datierung des Bildes (1861) bezeugt.

Zur Hauptaufgabe wurde eine ausführliche komparative ethnographisch-kunsthistorische Beurteilung von mehr als hundert Gemälden auf Grund der formalen Komponente (Kolorit, Malerhandschrift, Komposition) und ebenfalls der inhaltlichen Seite (Orientierung der Autoren in der religiösen Ikonographie einschließlich der Nutzung von Attributen).

Bei detailliertem Vergleichen der konkreten Werke kamen die Experten zum Schluss, dass František Hána (1820–1900) ein tüchtiger Maler war, der vermutlich einen geschulten Maler in seiner Nähe hatte (? Štěpán Hána). Sehr gut bewältigte er zentrale und auch asymmetrische Komposition der Bildfläche, er war Kolorist mit Vorliebe für helle und kräftige Farben, arbeitete mit individuellen Zügen und seine figuralen Motive sind mit realistischer Lebenskraft erfüllt. Sein Sohn Josef Hána (1842–1917) versuchte an das Werk seines Vaters anzuknüpfen, jedoch mit schwächerer künstlerischer Invention. Die Komposition seiner Bilder ist zu sehr stereotyp, der Kolorit weniger ausdrucksvoll und figurale Motive eher schematisch, ohne Individualisierung behandelt. Die Arbeit befasst sich mit einer gründlichen Analyse der charakteristischen Ölgemälde beider Maler.

Es ist notwendig, das ausführliche komparative Studium der Sammlungen in den oben erwähnten Institutionen fortzusetzen und sich auch mit weiteren, bisher nicht erforschten Sammlungen zu

befassen, und zwar sowohl mit den in Museen aufbewahrten als auch mit den sich im Privatbesitz befindlichen Bildern, wenn deren Besitzer bereit wären, sie zu diesem Zweck zu verleihen. Zum Abschluss des Studiums der Werke von Volksmalern der Familie Hána aus Blatnice soll eine vom Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště veranstaltete Ausstellung stattfinden. Somit wird die mehrjährige Forschung der künstlerischen Darstellung von bisher fast unbekanntem individuellen Volkskünstlern aus Blatnice vollendet.

NAD DEVADESÁTINAMI LUDVÍKA KUNZE

Nestor českých muzeologů a pozoruhodná osobnost české etnografie – Doc. PhDr. Ludvík Kunz, CSc. – se dožívá 90 let (narozen 26. 8. 1914 v Osíčku u Kroměříže). Význam a smysl jubilejních hodnocení osobností v kterémkoliv oboru lidských tvůrčích aktivit je vždy inspirativní. Není to jen oceňování práce jubilantů, ale hlavně sdělení, že cesta k úspěchu je především cestou usilovné práce. Ludvík Kunz je přímo ztělesněním této stále platné pravdy. Se stejným úsilím, s jakým získával odbornou a vědeckou kvalifikaci ve složitých rodinných i společenských podmínkách třicátých a čtyřicátých let, budoval v ještě složitějších společenských poměrech padesátých a šedesátých let 20. století nejvýznamnější instituci národopisné muzeologie v českých zemích: Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně.

Díky jeho vytrvalému úsilí vzniklo na počátku šedesátých let v bývalém Paláci slechtičen na Kobližné ulici v Brně moderní pracoviště národopisné muzeologie s expozicí „*Lid v pěti generacích*.“ Spolu s architektem Vilémem Hankem a dalšími spolupracovníky realizoval scénář muzejní expozice, která se stala vzorem pro podobné aktivity v mnoha regionálních muzeích v českých zemích. Scénář vycházel z jeho odborné erudice, opřené o studium u Antonína Václavíka a o neobyčejně intenzivní terénní výzkum na Moravě, zejména na jeho rodném Záhvoří. Na tomto základě vybudoval nové kolekce sbírkových předmětů, které do té doby nebyly v muzeu zastoupeny. V tomto ohledu je třeba ocenit výsledky dobové podmíněného zájmu o dějiny zemědělské malovýroby, které umožnily i v podmínkách totalitního režimu ukázat na hodnoty lidového života, a bez ideologických kliše dokumentovat i jeho proměny. Navíc se mu podařilo uprostřed Brna vytvořit společenské středisko, bořící přežívající představu o muzeu jako o staromilském zaprášeném skladu kuriozit.

Součástí Kunzova novátorského úsilí o prezentaci muzejních sbírek jako konkrétních dokladů pro etnografické studium, byla jeho ediční a publikační činnost. Vedle pramenné edice *Malé tisky* se s mezinárodním ohlasem setkala ediční řada *Ethnographica*, která vydával v letech 1959–1979.

Význam těchto edičních počinů ocenili všichni, kdož se v té době nedostali kvalitního papíru a při technické zaostalosti tiskáren pokoušeli o ediční aktivity. Významnou součástí Kunzovy badatelské práce byla i bibliografická činnost, tak potřebná v rozvíjející se české etnografii. Přírůstem byly jak bibliografie *Česká etnografie a folkloristika v letech 1945–1952* (1954) nebo *Soupis časopiseckých prací z Valaška a Záhvoří* (1965), tak zejména *Soupis prací Zibrtova Českého lidu* (1960). Byl také spoluredaktorem mezinárodních etnografických informací *DEMOS*, vydávaných v Berlíně v letech 1958–1984 a v letech 1954–1972 autorem výběrových bibliografií české etnografie a folkloristiky pro *International volkskundliche Bibliographie*.

Součástí Kunzovy rozsáhlé vědecké činnosti byly i práce o nástrojích lidové hudby, publikované převážně v němčině. I když v tomto ohledu jubilant nadále pracuje, za určité vyvrcholení práce v oboru organologie lze považovat expozici *Nástroje lidové hudby v českých zemích*, vybudovanou v roce 1994 Ústavem lidové kultury ve Strážnici. K expozici byl vydán textový průvodce ve formě reprezentačního katalogu. Z jeho pozoruhodných organizačních aktivit v oboru organologických setkání připomeňme alespoň šedesátistránkovou publikaci *Musica per salterio*, vydanou ke 2. světovému kongresu cimbalistů, uskutečněném v roce 1993 v Brně, ve Strážnici a v Uherském Hradišti.

Výběr z obsáhlé osobní bibliografie jubilanta podal Karel Pavlišník ve 2. čísle Etnologického časopisu *Český lid* 2004, věnovaného poctě Doc. PhDr. Ludvíka Kunze, CSc. S blahopřáním k jubileu, s díky za spolupráci a s přáním stálého zdraví se připojuji k širokému kruhu gratulantů!
Josef Jančář

**UNIVERZITNÍ PROFESOR
PhDr. VÁCLAV FROLEC, DrSc.
29. 9. 1934 – 14. 5. 1992
NERADOSTNÉ VÝROČÍ**

Milý Václave!

Je tomu bohužel tak, že již třináct let nejsi s námi, a proto nezbývá, než si připomenout, že v září 2004 jsi mohl být sedmdesátníkem. Nebylo Ti to však dopřáno. Ve svém dopisu, nedlouho

před úmrtím, naznačuješ své představy o nových směrech a stylu svého bádání, s konstatováním, že ještě k tomu máš dostatek času. Mýlil ses. Již jsi ho neměl! Ke škodě evropské i české etnologie, Tvých studentů i následovníků, všech přátel, rodiny a velké spousty lidí, kteří Tě znali a měli rádi. Nemá smysl spekulovat, co by bylo, kdyby bylo...! Některé skutečnosti, jež zapříčinil Tvůj odchod, jsou nyní naprosto jednoznačné. Proto se je pokusím připomenout.

Tvé náhlé, naprosto nečekané úmrtí, zanechalo v oboru mezeru, která není dodnes zacelena a je pramalá naděje, že by se tak v dohledné době stalo. Je stále zřetelnější, jakým mimořádným fenoménem jsi byl pro evropskou i česko – moravsko – slovenskou etnologii, v oblasti teorie, metodologie, zejména srovnávacího bádání, vysokoškolského studia, ale i při využívání badatelských výstupů ve společenské praxi.

Zvláštní kapitolou Tvých aktivit byla činnost organizační, publikační, metodická a popularizační, vždy organicky propojená s vědeckým studiem i pedagogickým působením. Vše provázelo stálými erupcemi nápadů a gejzíry nevyčerpatelné energie při realizaci, důsledně dotahované k vytýčenému cíli. Řečeno terminologií dnešní doby – vrcholový management ve špičkovém provedení. Pro všechny, kteří měli štěstí s Tebou spolupracovat, jsi byl strhujícím příkladem, z něhož mnozí čerpají dodnes.

Všechna tato konstatování jsou natolik průkazná, že je v žádném případě nemohou oslabit a potřísnit ojedinelé, neobjektivní kritiky, vyslovované příznačně až v době, když se již sám nemáš možnost bránit.

Bylo by však velkým omylem vzpomínat na Tebe, jako na extrémního vorkoholika. Znali jsme Tě a zůstal jsi pro nás člověkem plným života, jemuž nic lidského nebylo cizí. Vždy jsi byl v centru dění a zábavy, výborným vypravěčem, zpěvákem, hráčem na klarinet i tanečníkem a verbířem. Miloval jsi přírodu a nadšeně se věnoval chalupaření. Člověk se jen podívoval, kde jsi na to vše bral čas.

Václave – můj nezapomenutelný učiteli, kolego a příteli!

Jistě bys měl velké výhrady k těmto mým rádkům, neboť jsi byl vzácně skromným člověkem, plným přátelství a nezištného kamarádství. Jsem si také vědom, že pro ty, kteří již neměli možnost Tě poznat, vše zní až nepravděpodobně.

Ty jsi však takový byl a chybiš nám všem.

Jan Souček

František Bartoš: Lid a národ. Sebrané rozpravy národopisné a literární. Svazek 1. a 2. Velké Meziříčí, J. F. Šašek 1883, 1885. Reprint Zlín 2004.

Snaha zpřístupnit rozsáhlé dílo Františka Bartoše, jednoho z nejvýznamnějších představitelů nejen českého, ale i slovanského národopisu, které patří k základním zdrojům poznání naší lidové kultury, setkala se i v případě reprintu souboru jeho národopisných studií vydaných v letech 1883 (I. Bývalé panství Zlínské, II. Moravské Valašsko, kraj a lid.) a 1885 (III. Podluží a Podlužáci, IV. Moravští Kopaničáři, V. O naší poezii kramářské VI. Tři filologické „humoresky“) pod souhrnným názvem *Lid a národ* s mimořádným porozuměním Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně zabezpečil nové vydání první Bartošovy písňové sbírky *Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými* z roku 1882, přijímá Zlínský kraj další iniciativu Bartošova studijně dokumentačního střediska Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a dává do rukou odborné i široké veřejnosti dnes obtížně dostupné dílo, zrcadlící období druhé poloviny 18. a celého 19. století, které – jak konstatuje Bartošův životopisec Josef Bartoča – „podává jasný obraz o povaze, kultuře a zaměstnání lidu moravského“. Spolu se studiem stejné povahy a významu – *Moravský lid* (1892), *Deset rozprav lidopisných* (1906) a *Moravská svatba* (1892) – poskytuje Bartošovo etnografické dílo spolehlivou a bohatou pramennou základnu, jejíž podoby a obsahu se díky použití faksimile textu prvního vydání nedotkly žádné editorské úpravy. Stane se bezpochyby vítaným pomocníkem zejména editorům dnes hojně vznikajících a užitečných monografií obcí a regionů Zlínského kraje.

Karel Pavlíščík

Josef Beneš: Rok ve Vlčnově 1945–46. Národopisný dokument o životě vesnice. Společnost Jízdy králů, Vlčnov, 2003, 264 s.

Povídání o knize Rok ve Vlčnově 1945–46. Doplňující poznámky k fotografiím. Společnost Jízdy králů, Vlčnov, 2004, 32 s.

V říjnu 2003 se podařilo občanskému sdružení Společnost Jízdy králů ve Vlčnově vydat originální publikaci, dokumentující bohatým fotografickým materiálem život na vesnici v průběhu jednoho roku.

Cyklus téměř 160 černobílých fotografií

obsažených v knize vznikl mezi léty 1944–1946 s cílem postihnout společenské i rodinné události v životě konkrétní vesnice v rámci omezeného časového období. Hlavním iniciátorem a odborným garantem díla byl vlčnovský rodák, etnograf a muzeolog PhDr. Josef Beneš, CSc. Záběry podle jeho scénáře fotografoval František Tomíšek, původem z Brandýsa nad Labem, od roku 1938 žijící v nedaleké Nivnici. Koncept díla obsahoval původně na 300 záběrů, z nichž František Tomíšek vytvořil soubor 200 fotografií, které byly v roce 1947 vystavovány v muzeích v Uherském Brodě a Uherském Hradišti. Fotografie ležely v soukromém archivu Josefa Beneše až do r. 2002, kdy se především díky iniciativě ing. Antonína Pavelčíka, předsedy společnosti Jízdy králů, rozhodlo o jejich publikování.

Do konečné redakce knihy bylo vybráno na 160 snímků, rozdělených do čtyř oddílů a opatřených texty a popisy Josefa Beneše. Oddíly jsou řazeny chronologicky podle ročních období, která autor propojuje s průběhem lidského života. Jednotlivé kapitoly jsou nazvány – *Jaro patří dětem*, *Léto patří mladým*, *Podzim patří dospělým*, *Zima patří starým*. Každý z těchto oddílů je uvozen původním textem z roku 1945 s popisem konkrétních situací, doplněných o přímou řeč, texty několika písní i vykreslení povahových rysů některých výrazných osobností v obci. Četné nářeční výrazy, písně i říkadla jsou vtištěny kurzívou a pravopis je upraven tak, aby vystihoval odlišnosti místního nářečí. Textové části oživují kresby Karla Beneše. Všechny fotografie jsou provázeny popisky, jež autor doplnil až v roce 2002 a jsou proto zaměřeny na současného čtenáře, neznalého tehdejších poměrů a situací. Přesto jsou vázány k určité příležitosti a mnohé z nich uvádějí i jména osobností na snímku.

Úvodní kapitola – *Jaro patří dětem* poutá pozornost na dlouho očekávané probouzení přírody a počátek polních prací. V závislosti na koloběhu lidského života poukazuje autor na všední i přelomové okamžiky spojené s dětstvím – způsob zábavy, hry, každodenní pomoc v hospodářství, křest a zdůraznění úlohy kmotrů, úvod, nedělní návštěvu kostela. Větší pozornost je věnována výročním i rodinným svátkům a slavnostem – Velikonocům, prvnímu svatému přijímání, jízdě králů. K těmto tématům se váže také fotografický materiál v této kapitole. Jejich charakter se pohybuje od ryze dokumentačních, přes žánrové až po stylizované, kdy je patrný vliv fotografa, respektive režijní zásah autora.

Také druhý oddíl publikace – *Léto patří mladým* je tematicky zaměřen nejen na všední stránky života dospívajících a mladých – polní práce, zábava u muziky, kontakty mezi mladými děvčaty a chlapci, ale také slavnosti – hody, Boží Tělo, svatba atd. Snímky zachycují kroje všední, pracovní, sváteční i slavnostní či obřadní podle té které příležitosti a postihují tak hlavní funkci kroje – prostřednictvím zaužívaných a přesně dodržovaných znaků odlišit jejich nositele – svobodného od ženatého, dítě od dospívajícího děvčete na vdávání.

Třetí kapitola je spojena s podzimem – se sklizní ovoce, polních plodin (řepy, brambor), vína a přípravou polí i domácností na nadcházející zimu. Na přelomu léta a podzimu jsou v četných snímcích zachyceny žňové práce a dožínky, děti, které navštěvují místní obecnou i měšťanskou školu. Stejně jako sklizeň jsou zaznamenány také tradiční formy zpracování ovoce – vaření povidel, pálení slivovice, presování a další zpracování vína.

Poslední oddíl publikace je věnován zimě, spolu s charakteristickými domácími pracemi – předením, dráním peří, vyšíváním a údržbou krojů a krojových součástek. Opomenuty nemohou zůstat Vánoce a jejich oslava, jak v kostele, tak v rodinném kruhu. Kapitulu uzavírají snímky stařenek a dědáků, a symbolicky také poslední cesta člověka.

Na závěr publikace je zařazen slovníček nářečních výrazů objevujících se v textu, seznam vyobrazení, který je spolu s resumé uveden v anglické, německé a ruské verzi.

V roce 2004 byla jako dodatek vydána Společností Jízdy králů brožurka Povídání o knize Rok ve Vlčnově 1945–46. Stejně jako kniha je členěna do čtyř částí a obsahuje podrobnější popisky k fotografiím, obsahující jména osob na snímcích, obsáhlejší popis situace a místa. Tyto informace byly postupně získávány za pomoci dobrovolníků z řad členů Společnosti Jízdy králů, kteří obcházeli pamětníky. Brožurka je doplněna šesti perokresbami Josefa Beneše a jeho osobním vyznáním k rodné obci a jejím obyvatelům. V závěru jsou uveřejněny také tři odborné posudky Jiřího Jílka, Josefa Jančáře a Jana Krista, jež podpořily vydání publikace a úvodem okolností vedoucí k vydání doplňující brožurky z pera předsedy společnosti Jízdy králů Antonína Pavelčíka. Obálku tvoří dva modře tónované snímky Františka Tomíška, které se při nutné redukci bohatého fotografického materiálu do velké publikace nevešly.

Obsáhlý cyklus fotografií doplněn texty i popisy, včetně brožovaného dodatku, svým významem přesahují hranice obce i regionu. Publikace Rok ve Vlčnově 1945–46 je ve své formě skutečně unikátním národopisným dokumentem, vycházejícím z hluboké znalosti prostředí, citlivě zachycující konkrétní skupinu lidí – v tomto případě obyvatele Vlčnova, v časově omezeném údobí jednoho roku. Skvěle se podařilo dodržet původní záměr Josefa Beneše, podle něhož měl cyklus fotografií zaznamenat všední život vesnice bez romantizujících příkras. Život, v němž byla základní hodnotou rodina, pole, práce v zemědělství a rodinné i výroční slavnosti vítaným zpestřením každodenní rutiny.

Marta Kondrová

FOTOGRAFIE JAKO IKONOGRAFICKÝ PRAMEN. 20. strážnické sympozium, 15.-16. 9. 2004, Strážnice.

Ve dnech 15.–16. září 2004 se v prostorách Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici uskutečnilo 20. strážnické sympozium tentokrát na téma *Fotografie jako ikonografický pramen*. Bohaté a dosud z mnoha ohledů nediskutované téma bylo bráno v úvahu v několika rovinách a příspěvky do konference přihlášené byly proto rozděleny podle obsahu do pěti okruhů.

V komplexu obecných a metodologických otázek referovali převážně odborníci z akademických pracovišť. Marcela Suchomelová ve svém příspěvku konfrontovala fotodokumentaci a vědecké dokumentační kresby z terénních výzkumů. Kolegové ze SAV Katarína Popelková a Juraj Zajonc se rozhodli podrobit ikonografické prameny jako celek hlubšímu zkoumání a věnovat se jejich analýze z různých pohledů. Tento blok referujících uzavřela Danka Mekelová z NÚLK ve Strážnici se svým příspěvkem o fotografickém působení Karla Plicky na Slovensku.

Samostatným diskutovaným okruhem se stalo téma archivace a katalogizace fotografického materiálu, ve kterém nejprve představil Martin Šimša ze Strážnice možnosti fotodokumentace sbírkového fondu digitální cestou na příkladu sbírkových předmětů ve fondu strážnického ústavu. Nastínil nové možnosti, které digitální snímky v oblasti katalogizace sbírek umožňují. Další z příspěvků byl zaměřen na konkrétní kolekci skleněných diapozitivů, kterou ve svých sbírkách vlastní muzeum Chodska v Domažli-

cích. Tento soubor po obsahové i historické stránce představil tamní pracovník Jozef Nejedl. Také referát Heleny Beránkové z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně byl zaměřen na uzavřený soubor fotografií. Tentokrát byl společným jmenovatelem jejich autor Josef Šíma, působící na přelomu 19. a 20. století. Na ryze praktickou stránku upozornil příspěvek Zdeňka Lenharta z oddělení informatiky MZM v Brně, který se zabývá vývojem počítačového programu pro dokumentaci a evidenci muzejních sbírek – DEMUS. Představil verzi tohoto programu určenou k evidenci fotodokumentace a možnosti jeho využití.

Druhý den konání strážnického sympozia byl věnován především okruhu témat věnovaných etnologické fotografii, a z hlediska počtu přihlášených referátů byl okruhem nejširším. Jako první vystoupila Alena Křížová z Ústavu evropské etnologie FFMU v Brně s myšlenkou fotografie jako ikonografického pramene při studiu zdobení. Svůj obsáhlý příspěvek doplněný promítáním diapozitivů postavila na tématu zdobení, zkrášlování určitých částí těla, způsobu nošení šperků, které by bez fotografické dokumentace přímo v terénu na jejich nositelích v podstatě nebylo možné zaznamenat. Příspěvek v tomto ohledu konfrontoval fotografii a dokumentační kresbu, přičemž zohledňoval výhody i zápory obou technik, ze kterých ovšem fotografie vychází v lepším světle. Také další přednesený referát poukazoval na možnosti čerpání informací ze snímků zachycujících jedno téma. Tentokrát byla společným jmenovatelem příspěvku Ludmily Tarcalové ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti, svatba na Uherskohradištsku. Fotografie různých situací během svatebního obřadu se stává cenným materiálem ke studiu oděvu a obřadních atributů nevěsty, ženicha i dalších svatebčanů, obyčejů během svatebního veselí, početnosti svatebčanů apod.

Na lidové stavitelství – konkrétně dokumentaci interiéru vesnického domu se zaměřila Barbora Gergelová z Etnologického ústavu AV ČR v Praze. Představila vydaný CD ROM Lidová architektura v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zpřístupňující část fotoarchivu AV v Praze a upozornila na projekt, který připravuje pokračování tohoto CD a týká se právě interiéru vesnických obydlí. Komplexně vydaný soubor tak může sloužit jako cenný pramen ke studiu vývoje vnitřní dispozice obydlí především po 2. světové válce. O projektu záchrany fotografické části velké zaměřovací akce

České akademie věd a umění z let 1941–1946 informovala další pracovnice Etnologického ústavu AV ČR v Praze Marcela Suchomelová, která v zastoupení přednesla referát svých kolegyně Dany Motyčkové a Kateřiny Seldlické. Cílem celého řešeného úkolu je shromáždit a restaurovat dokumentaci, obsahující kromě fotografií i plány a kresebnou dokumentaci velké akce mapující regionální typy lidové architektury ve čtyřicátých letech 20. století.

Z jiného pohledu se rozhodl věnovat problematice fotografie jako zdroje informací o rodinném životě Juraj Štofej z FF UK v Bratislavě, který se zaměřil na význam rodinných alb pro jejich vlastníky i příbuzné a prezentoval tak část svého výzkumu, kterému se v současné době věnuje. Zpět k lidovému stavitelství přivedl referát Petry Kalábové z NÚLK ve Strážnici, informující o fotodokumentaci lidové architektury v tamním fondu. Nejvýznamnější a nejšířší jeho součástí je soubor snímků týkající se budování strážnického skanzenu – Muzea vesnice jihovýchodní Moravy. Jsou zde obsaženy jak starší snímky L. Niederla, J. Klvani, tak novější fotodokumentace ze sedmdesátých let, dokumentace rozebírání staveb v terénu a jejich přenesení do prostoru skanzenu. Romana Habartová, pracovnice Slováckého muzea, ve svém příspěvku provedla sondu do fotoarchivu muzea, s dohledáním informací o známých i méně známých autorech fotografií.

Do obecnější roviny stavil problematiku referát Marty Botíkové o využití fotografie jako ikonografického pramene pro etnologii. Na příkladu třech autorů fotografií dokumentujících od přelomu 19. a 20. století až do 50. let 20. století život na slovenské vesnici, poukazuje na využití jejich snímků jako informačního zdroje o rodinném životě, oděvu, tanci atd. Připomíná zároveň jednostranné zaměření snímků staršího období na slavnostní příležitosti a pomíjení zachycování pracovních motivů a všedního života.

V okruhu týkajícího se ediční činnosti zmínil M. Šimša unikátní publikaci Rok ve Vlčnově 1945–46, vydanou v roce 2003, která v souboru 180 snímků dokumentuje jeden rok života na rolnické jihomoravské vesnici.

Závěrečný blok příspěvků se týkal správy a využití fotografických sbírek v praxi. V jeho rámci prezentoval problematiku zachování kvality digitálních snímků při jejich archivaci Michal Škopík z NÚLK. Jeho příspěvek měl formu diskusního fóra, prokazujícího mnohostrannost názorů v okruhu dokumentátorů na tuto problematiku.

V závěru celého symposia vystoupily s odbornými prezentacemi dvě firmy zabývající se archivací a uchováním digitálních fotografií.

Letošní strážnické sympozium opět ukázalo, že téma fotografie a jejího využití dosud zdaleka není vyčerpáno. S novými pohledy na tuto problematiku se otvírají také stále nové okruhy otázek, které bude třeba i v budoucnu řešit. Právě cestou konfrontace a diskuse na konferencích a sympoziích v přátelské a kolegiální atmosféře, jaká panovala ve Strážnici, vznikají cenné nové poznatky.

Marta Kondrová

CO NEODNESL ČAS. VÝSTAVA SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti je mezi muzejníky České republiky již po mnohá desetiletí pojem. Je to vzácný a stále živý kulturní organismus. Po devadesát let, co toto muzeum existuje, se o to snaží jeho vedoucí pracovníci, mezi něž patří výjimečné osobnosti, jakými byli například František Kretz, Antonín Zelnitius, Antonín Václavík, Vilém Hrubý, Josef Jančář. Avšak úspěšnost tohoto kulturního stánku není pouze věcí vedení. Jeho pracovní tým je mladý duchem, věkem i myšlením, a oplývá tvůrčími nápady.

Znalost problematiky oboru, který pracovníci muzea vystudovali a neustále zdokonalovali ve vědních disciplínách, ať je to archeologie, historie, dějiny umění, národopis, je základem činnosti muzea. Výstavy pořádané Slováckým muzeem jsou obrazem různorodosti a vysoké profesionality jednotlivých pracovníků, jejich studií teoretických i rozsáhlé terénní praxe. Profesionální a originální přístup provázel také výstavu *Co neodnesl čas*, uspořádanou k počtu devadesátiletého výročí založení muzea.

Jaký překvapující obraz se odvinul před zraky diváků v krásném dubnovém odpoledni ve Smetanových sadech, kde má Slovácké muzeum svoje sídlo. Nevelká skupina muzejních pracovníků v krojích i dobovém oblečení v čele s elegantní dámou v širokém klobouku, oděnou v šatech z počátku dvacátého století se jala neformálním způsobem doprovázet zahajovací projevy celebrit. Oblečení z počátku minulého století podtrhovalo slovesné vstupy muzejních pracovníků doprovázené cimbálovou muzikou.

Výstava s názvem *Co neodnesl čas*, k níž byli návštěvníci přivzváni po zahajovacím ceremonie-

lu, reprezentuje všechny obory muzejní činnosti. Zastupuje archeologii, historii, národopis, dějiny umění i další důležité činnosti, bez nichž by se muzejníci neobešli, to jest konzervování a restaurování muzejních sbírek a studijní knihovnu. Za devadesát let trvání nashromáždily se v depozitářích početné sbírky ze všech oborů, dílem darů, regionálních sběratelů, avšak v podstatné části dílem soustavného výzkumu a sběratelských akcí, v nichž může být hradištské muzeum vzorem pro

ostatní pracoviště. Každý z oborů zastoupených v muzeu se může pochlubit jedinečností vystavených předmětů a přehledem sběratelských úspěchů. Nevelkým rozsahem výstavního prostoru se podařilo exponovat jen nepatrnou část kolekcí uložených v depozitářích a zpřístupněných pouze u příležitosti tematických výstav. Snad nejvíce pozornosti přitáhla k sobě pro návštěvnickou obec poutavá školní škamna z přelomu 20. století na moravském venkově.

Všechny vystavené předměty byly ošetřeny, avšak pro jejich množství nemohl návštěvník plně vstřebat dojmy z bohatství, které je většinu času ukryto a čeká na budoucí velkou národopisnou expozici. Tak aspoň se těší naději všichni, kdo mají ke Slováckému muzeu blízko a přeji mu do dalších devadesáti let jen to nejlepší.

Na závěr bych se ráda zmínila o speciálně vytvořeném desetiminutovém dokumentu o jednom obyčejném dnu v muzeu a doprovodné nevelké, avšak skvěle vybavené publikaci, průvodci s barevnými snímky. Na jednotlivých volných listech, reprezentujících obory činnosti muzea, je stručně uvedena historie oddělení, výčet sběratelských počínů, výstav, publikací a dalších aktivit. Na těchto hutných informačních zprávách nechybí ani jména odborných pracovníků a jejich kontakty, umožňující zájemcům případné dotazy, ale také nabídky, o něž tento činorodý pracovní tým nemá nouzi.

Věra Kovářů

KLOBÚČEK S PÉRKAMA, VĚNEČEK S PANTLAMA. O VÝSTAVĚ VE SLOVÁCKÉM MUZEU V UHERSKÉM HRADIŠTI

K 90. výročí založení *Slováckého muzea* připravili jeho pracovníci pod vedením etnografky Ludmily Tarcalové výstavu o pokrývkách a úpravách hlavy v tradičním oděvu na uherskohradištském Dolňácku. S druhy pokrývek hlavy, s úvazy šátků, s účesy seznamuje L. Tarcalová ve výstižném přehledu. Vymezuje geografickou oblast (zahrnuje farnosti uherskohradištského děkanátu) a v rámci jednotlivých územních okrsků (Uherskohradištsko, Kunovicko, Ostrožsko, Buchlovicko a Osvětimansko) podává věcné artefakty z hlediska věku, pohlaví, při všedních, svátečních a obřadních příležitostech. Výstava prezentuje výběr z bohaté sbírky *Slováckého muzea*, v níž jsou zachyceny předměty dokládající tradiční úpravu hlavy od konce 19. století do současnosti. Pečlivě vybraná kolekce fotografií ze stejného časového rozpětí na výstavě ukazuje souvislost prezentovaných věcných dokladů s celkovým tradičním ustrojením a s konkrétní historickou a společenskou situací.

Úvodní část výstavy je věnována účesům a úpravám vlasů dětí, dívek, žen a mužů, což je vyjádřeno jak ve fotografiích, tak v souboru předmětů k česání, mytí, natáčení, střihání vlasů. Na ni navazují oddíly o pokrývkách hlavy,

prezentující materiál z jednotlivých územních okrsků. Tak jsou uvedeny čepčky novorozenců a batolat od všedních plátěných či barchetových až po křesťní *karkulky* z atlasu či brokátu zdobené naskládanými stužkami, krajkou, buliony aj. Výhradně mužskou pokrývkou hlavy byly klobouk a beranice, které začali nosit už chlapi předškolního věku. Tvar klobouků a materiál, z něhož byly zhotoveny, ovlivňovaly městské kloboučnické živnosti. Asi nejstarším typem je velký klobouk se širokou střechou, známý z akvarelu z roku 1859 a také z fotografie Josefa Klvani (1895). Na přelomu minulého století je vystřídaly menší kulaté plstěné klobouky s úzkou, pak i širší stříškou, či vyšší do tří stran promáčkнутé (*na tři facky*), v létě k práci také klobouky slaměné. Klobouky se širokou střechou (*širáky*) se nosily na Buchlovicku i později k hodům. Zaujmu klobouky mládenců k zvláštním příležitostem – k svátkům, k odvodu, k hodům, zdobené *šmuky* (šňůrkami zakončenými dvěma žaludy), vonicí (*kytkou, kyťou*), rozmarýnem, kosírky a pavími péry (např. na odvedeneckém klobouku z Kunovic), stejně jako ženichovské klobouky s velkými vonicemi z umělých kvítků, rozmarýnu, třásní aj. ozdob; takovou velkou vonici má ženich z Mařatic na fotografii Josefa Klvani (1892). Černé beranice zvané *astrigánky* (jejich název se přenesl z označení jemných kožešin ještě nenarozených astrachánských jehňat) se nosily nejen v zimě k práci, ale až do poloviny 20. století i v průběhu roku k svátkům, slavnostem, k obřadní příležitosti v průběhu celého roku (zdobené vonicí a kosírkem), jak to dokládá např. hodová stárkovská beranice ze Starého Města. Starobylým typem mužské pokrývky hlavy je čepice z vydří kožešiny (*vydrovice*), jež se udržela na Kunovicku do počátku 20. století jako součást ustrojení obřadníků při *jízdě králů*.

K nejstarší fázi vývoje ženských pokrývek hlavy patří na Uherskohradištsku šátka, kterou si vdané ženy uvazovaly přes čepice; na výstavě jsou uvedeny příklady z Uherskoostrožska a z Kunovicka (Popovice), kde se šátky nosily ještě ve druhé polovině 19. století. V průběhu tohoto století získaly na oblibě šátky z různého materiálu a výzdoby – textilie užívaná k nejrůznějších příležitostem, k práci, na svátek, k slavnostem atd., a to jako součást oblečení malých děvčat, dívek, žen různého věku a stavu (šátky zv. *lipské, turecké, třásňové, vlnáky, plyšové* atd.). Na výstavě nechybí příklady složitých, lokálně diferencovaných úvazů velkých tureckých šátků,

které zůstávají dodnes charakteristickým znakem tradičního kroje; pozoruhodný je úvaz zvaný *hore konce*. Součástí svátečního oblečení děvчат a také znakem jejich svobodného stavu a panenství byl věnec. Výstava uvádí různé typy věnečků družiček (kruhové, copové), zhotovené z umělých kvítků (látkových, povoskovaných). Velký nevěstinský věnec sestával z několika částí (pentle, čelenky se skleněnými ozdobami, věnce z umělých květin, dýnka s různými naskládaných stuh atd.); na výstavě

jsou předvedena *pentlení* či *věnění* nevěsty z Mařatic, Starého Města, Kunovic, Hluku, Uherského Ostrohu a z Buchlovic.

Na výstavě oceníme rovněž přehledné prostorové (Romana Habartová) a grafické řešení (Ema Pelikánová) i výběr a práci při přípravě exponátů. Poutavou výstavu doprovází obsáhlý katalog s odborným pojednáním a množstvím fotografií.

Eva Večerková

VINOHRADNICKÉ STAVBY NA JIŽNÍ A JIHOVÝCHODNÍ MORAVĚ

Nebývá v dnešní době na denním pořádku, aby se některé instituce věnovaly vytváření putovních panelových výstav. V roce 2004 však Národní památkový ústav v Brně nabídl kulturním zařízením, vinařským obcím, muzeím a veřejnosti zajímavě technicky provedenou a výtvarně zpracovanou výstavu na téma *Vinohradnické stavby na jižní a jihovýchodní Moravě*. Námět a scénář k ní s důsledností sobě vlastní připravila PhDr. Věra Kovářů, která se na relativně malé ploše (posloužilo jí k tomu devět plastových panelů v dřevěné lehké mobilní konstrukci) velmi názorně a přehledně zhostila myšlenky přiblížit obsahově velmi obsírné téma. V jeho úvodu se zabývá přírodními, geografickými a historickými podmínkami pro pěstování vinné révy na sledovaném území, z něhož zvýrazňuje lokality od Uherského Hradiště, přes Strážnici, Bzenec, Blatnici, Kyjov, Mikulov, Znojmo i Brno a text doplňuje snímky vinařské krajiny (např. Vrbice, Pavlov, Vlčnov) a mapou s vyznačením hranic lokalit, v nichž se vinná réva pěstuje.

V druhé části věnuje autorka pozornost pěstování vinné révy, jejím rozšíření i následnému zpracování této kulturní plodiny na jižní Moravě od doby Velké Moravy, a dříve i tam, kde je doložen pobyt římských legií. Na základě uvedených archivních materiálů připomíná

mimo jiné také kláštery a jejich význam pro počátky vinařství, upozorňuje na okolnosti, které přispívaly k rozvoji vinařství, ale způsobovaly i jeho útlum či dokonce zničení. V textech jsou zmiňovány rovněž nejnovější poznatky statistických průzkumů, které svědčí o rozvoji vinařství s revitalizací i v okrajových územích, jež provází zvýšený zájem o vinohradnické stavby. I tato část je doplněna zajímavou fotodokumentací.

V dalších částech výstavy autorka sleduje texty a snímky specifickou vinohradnických staveb, vinných sklepů a lisoven, jejichž typové bohatství a různorodost obohacuje jihomoravskou krajinu o nezastupitelný fenomén. Věnuje se stavebním materiálům a konstrukcím sklepů a lisoven, které byly do velké míry závislé na místních podmínkách a tradici, postihuje jejich typologii a význačné znaky. Do kontrastu na bohaté dokumentaci staví vinné sklepy na okraji vinohradů, často stavěné v pravidelných řadách (např. v Šatově, Novém Šaldorfu, Vrbovci, Dolních Věstonicích, ve Vlkoši, Blatnici, Mařaticích, Vlčnově, Havřicích a Veletínách), shluky nebo skupiny sklepů a lisoven rozptýlených v různých částech (např. v Brumovicích, Bzenci, Krumvíři, Vrbici, Bořeticích) a sklepy budované ve dvoře, pod *návratím* nebo pod některou z dalších částí rolnické usedlosti (Strážnice, Šatov, Pavlov). Nezapomíná ani na charakteristiku nekončící náročné práce vinařů v celoročním koloběhu dřiny a sklepy pak s nadhledem přibližuje jako

příhodná místa k posezení s přáteli nebo hosty, které jsou dnes dokonce místy využívána jako prostory společenského dění (vinařské slavnosti v Petrově, folklorní slavnosti v Miloticích, vinařská soutěž v Kobylí, ples vinařů v Blatnici).

Závěr výstavy vyzdvihuje architektonické a výtvarné působení vinohradnických staveb v krajině, které v souladu s jejich praktickým využíváním vytváří nezanedbatelné kulturní dědictví, zasluhující si památkovou ochranu. Autorka výstavy Věra Kovářů fotografiemi a plány přibližuje vesnické památkové rezervace v Petrově-Plžích, v Pavlově, Blatnici, Veletinách a Vlčnově i památkovou zónu souboru vinných sklepů v Šatově a především zájemcům z řad vinařských obcí na samém závěru doporučuje možnosti využít řady programů, jejichž prostřednictvím je možno zajistit nejen metodickou, odbornou, ale i finanční pomoc na památkovou záchranu či obnovu těchto staveb.

Obsáhlá a zajímavá výstava *Vinohradnické stavby na jižní a jihovýchodní Moravě* byla doposud prezentována na slavnostech Jízdy králů ve Vlčnově, stala se součástí doprovodných aktivit Dne památek a slavností vína v Uherském Hradišti – na Galerii Slováckého muzea, obohatila kulturní dění v rámci tradičních hodů s právem v Kunovicích a na čas rozšířila oddíl vinařství ve stálé expozici *Slovácko* ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti. Je obdivuhodné, že se na tak malém prostoru podařilo autorce Věře Kovářů umístit tolik poznatků a doplňujících materiálů, které výtvarně poutavě zpracovala Jarmila Marvanová. Archivní materiály a fotografie pocházejí z archivu Národního památkového ústavu, útvaru ochrany památek v Brně a výstavu velmi úsporně a ideálně formou k dalšímu putování realizovalo studio TEA GARDEN.

Romana Habartová

ŠATKY, ŠÁTKY A VÝŠIVKY Z HORŇÁCKA

Ve dnech 17. 5.–30. 7. 2004 se návštěvníci Městského muzea ve Veselí nad Moravou mohli v komorním výstavním sále potěšit výstavou nazvanou *Šatky, šátky a výšivky z Horňácka*, která však mohla z bohatého zastoupení přiblížit pouze kolem sto padesáti kusů textilií ve výstavě reprezentující Horňácko, výraznou a také širokou veřejností oblíbenou národopisnou oblast.

Vít Trachtulec, vedoucí muzea ve Veselí, etnograf, muzikant, organizátor v jedné osobě

a autor výstavy realizoval po dlouhých úvahách společný nápad s Kateřinou Sekerkovou z Velké nad Veličkou, známou horňáckou znalkyní, vyšivačkou, sběratelkou a vypravěčkou a svým způsobem se výstava nakonec stala poděkováním za její celoživotní spolupráci s muzeem a jejich vzájemné dlouhotrvající přátelství.

Při přípravě výstavy se autor soustředil vedle reprezentativního výběru textilních součástek na doprovodné texty, které obeznámily zájemce s nejstaršími známými písemnými zprávami o krojích na Horňácku (zápis z roku 1605 v sirotčí knize městečka Lipova), zmínil rovněž známé zápisy pozůstalostí, uložené v archívech v Brně, v Uherském Hradišti a v Kroměříži a připojil i vyobrazení mužů z Nové Lhoty z kancionálů Pavla Rašky z poloviny 18. století.

Vzhledem k tomu, že se pozornost snažil soustředit především na výšivku, upozornil rovněž na aktivity Vlasty Havelkové a první instituce se zájmem o sběr výšivek – Muzejní společnosti v Olomouci (1883), která sledovala také propagaci výšivek na výstavách. Z nich vybírá Výstavu národního vyšívání (Olomouc 1885), kde bylo mimo jiné vystaveno 115 kusů výšivek z Horňácka, sesbíraných pro tento účel učitelem Matoušem Běnou, lipovským farářem Františkem Kvasničkou a Martinem Zemanem z Velké nad Veličkou. Uvedený soubor krojových a interiérových výšivek se stal základem jedné z nejstarších sbírek z Horňácka ve Vlastivědném muzeu v Olomouci. Připomíná sběratelské úsilí Františka Bartoše, Josefa Klvaně a Františka Kretze, kteří výšivkami obohatili sbírky Moravského zemského muzea v Brně, kde jsou uloženy i výšivky shromážděné brněnskou školou Vesna z přelomu 19. a 20. století. K nim připojuje osobnost Martina Zemana (1854–1919), který byl vedle Kretze iniciátorem národopisné výstavky ve Velké nad Veličkou (21.–24. července 1894), jejíž součástí byly též praktické ukázky krejčích a vyšivaček. Pozornost věnuje aktivitám jeho dcery Vlasty Zemanové (1887–1967), vynikající vyšivačce a znalkyni lidových výšivek a krojů, která získávala zkušenosti studiem na ústavech brněnské Vesny (1899–1906). Jako aprobovaná učitelka ručních prací v letech 1907–1947 učila na školách ve Velké, Javorníku a Kuželově. O krojích a výšivkách přednášela na národopisných kurzech, vychovala na jeden a půl tisíce žákyň, zpracovala vyšivačské vzorníky, bez kterých by řada názvů a vzorů zřejmě upadla v zapomnění. Z jejích sbírek výstava představila nejvzácnější

límce a konce šatek, datované přelomem 18. a 19. století.

Ve výstavě připomíná hornáckou výšivku a kroj jako častý námět ve výtvarných dílech Joži Uprky, Antonína Kalvody, Josefa Koudelky, Cyrila Mandela, upozorňuje na zprávy a studie o hornáckém kroji Františka Bartoše, Josefa Klvani, Antonína Václavíka, Jan Húska, vyjmenovává některé osobnosti, které se studiem této problematiky zabývaly, např. Josefa Peška, Václava Frolce, Richarda Jeřábka, Jiřinu Langhammerovou, Miroslavu Ludvíkovou.

Hornácko specifikuje jako národopisnou oblast, kde se do současnosti udržela textilní rukodělná výroba, tkalcovství i obdivuhodná práce vyšivaček. Na vybraném sbírkovém fondu poukazuje i na výšivku sloužící ke zkrášlení interiérů, ale především prezentuje oděvní součástky s využitím výšivek děděných z generace na generaci, které se staly předmětem zájmu muzeí, institucí, soukromých sběratelů a rodinného dědictví. Upozorňuje na schopnosti současných švadlen a vyšivaček, které se v této oblasti ve velké míře věnují zhotovování výšivek spojených s nošením a využitím v současném kroji mezi dospělými i dětmi, a to nejen pro vystoupení zpěváků, muzikantů a tanečníků v rámci nejrůznějších folklorních svátků a slavností, ale také při významných příležitostech, např. při křtu, prvním svatém přijímání, biřmování nebo konfirmaci.

Vít Trachtulec neopomněl ani podstatný fakt předávání zkušeností mladším generacím.

Při této příležitosti vzpomíná právě Kateřinou Sekerkovou (30. 12. 1921–30. 3. 2004, Velká nad Veličkou), s níž muzeum ve Veselí spolupracovalo při tvorbě sbírkového fondu řadu let. Zahájení výstavy se ale, bohužel, nedožila. Ve výstavě byl věnován prostor i přiblížení jejich životních aktivit jako autorok nepřeberného množství krojových součástí. Jejich výrobě se soustavně věnovala od svých dvaceti let a dnes tyto kroje zdobí řadu jednotlivců ze všech hornáckých obcí, soubory Veličánek, Veličku, dechovou hudbu Hornáci, muzikanty z cimbálové muziky Petra Galečky, Martina Hrbáče, Lipovjan. „Její“ krojové součásti jsou ve fondu souborů v Brně, Zlíně, Strážnici, Břeclavi. Kroje a výšivky Kateřiny Sekerkové se dostaly i do Austrálie, Rakouska, Německa, Francie, Anglie a Ameriky. Mnohé jsou uloženy v muzeích ve Veselí nad Moravou, Uherském Hradišti a v Brně. Jako člověk všestranně aktivní své znalosti mnohokrát uplatnila při přípravách krojů na mezinárodní folklorní festival ve Strážnici, Mladé Hornácko, Hornácké slavnosti a dalších příležitostech.

Podle vytýčeného okruhu člení oddíly ve výstavě na krojové součástky chlapeckého a mužského, dívčího a ženského lidového oděvu, na němž návštěvníka zaujme především výšivka. Specifikuje mužský kroj, v němž poukazuje na využití výšivky na soukenných částech oděvu, upozorňuje na křížkovou či stehovou, většinou černobílou, někdy však i barevnou výšivku na *obojku* – límci a *puntu* na přední části košile.

Zařazuje typické součástky chlapeckého a mužského kroje – písničkové šátky, které malí chlapi nosí složené do trojúhelníku a uvázané kolem pasu přes *traslavice* a vyšivaly je obvykle jejich maminky. Mladí svobodní mládenci bývali v minulosti těmito šátečky obdarováni dívkami, jež projevovaly k mládencům touto formou osobní vztah. Šátečky nosí ve tvaru obdélníku zastrčené v zástřihu soukenných nohavic. Křížkovou výšivku, charakteristickou pro *písničkové šátečky* s červenou výšivkou dokola vyšitých textů písní, bylo možno detailně porovnávat a sledovat i další motivy kvítků, ptáčků, uprostřed často s věnečkem, iniciálami a vročením.

Výstava dále přiblížila oděv malých děvčátek, která oblékala při svátečních příležitostech zastoupené bílé malé rukávce a šátečky potištěné květovým vzorem. Druhou variantou byly podle výšivky pojmenované *modrostrakaté* nebo *černostrakaté* rukávce a *šubaňa* – sukénka s tištěným kvítkovým vzorem se šráčky. Pokrývky hlavy představovaly krásné vyšívané čepečky – *gargule* s výšivkou identickou s rukávcí. Od tří let se děti oblékaly do stejného kroje jako dospělí. Děvčata měla na hlavě uvázan jednoduchým způsobem šátek.

Největší prostor ve výstavě patřil součástí ženského kroje, na nichž mají výšivky nejširší uplatnění – například na *límčích* – formách fěrtochů, na svátečních předních sukničkách – *fěrtůškách*, rukávcích a k nim patřících *obojcích* – límčích, na *dénkách* čepců a šátkách. K obdivovaným patřily především úvodní a koutní plachty s geometrickou výšivkou *formiček* v pruzích, jež jsou rozvinuty z jedné nebo z obou stran typickými *kvítky*. K nejreprezentativnějším a nejvíce obdivovaným součástí ženského kroje na Hornácku i ve výstavě patřily svou výšivkou šátky s vyšívanými konci, lemované krajkou z rezné příze, surového hedvábí nebo kopřivového vlákna, které zdobí také okraje límců. Krajka je často vsunuta jako *mrežka* i mezi výšivku. Tato část fondu patřila ve výstavě k nejstarší a nejvýznamnější kolekci.

Výstavu Víta Trachtulce výtvarně řešila výtvarnice Dana Kudrnová a věrná pomocnice Jana Trachtulcová, která se zhostila nejen práce výtvarné, ale i konzervátorské. Textilie nažehlila, upravovala, vázala šátky, a ve finále společně s výtvarnicí vybrané sbírkové předměty aranžovala. Výstavu příjemně doprovodily snímky Ferdinanda Bučiny a byla vyváženě doplněna drobnými zvykoslovnými předměty – hrkači, *žilami*, hračkami, ale i dalšími oděvními doplňky,

jež navodily atmosféru a podtrhly význam a vizuální působivost vybraného sbírkového fondu.

Je příjemné, když se náhodně podaří v blízkém období zpracovat příbuzné téma výstav v několika institucích. Návštěvník tak získává příležitost poučit se, uvědomovat si charakteristické znaky lidového oděvu v jednotlivých oblastech, všimnout si odlišností v použití materiálu, střihů, výzdoby, včetně výšivek, uplatněných na jednotlivých krojových součástech.

Romana Habartová

HLINĚNÝ DŮM – VIDEOFILM S DOPROVODNOU PUBLIKACÍ

Užívání hlíny jako stavebního materiálu je jevem značného stáří. Hlína umožňuje kombinování s jinými materiály, dřevem, kamenem, proutím, slámou. Ve fondu památek České republiky, zvláště Moravy zaujímají hliněné stavby zvláštní postavení co do jejich rozšíření a stáří a kontextu se sousedními zeměmi, zvláště Slovenskem, Maďarskem a Rakouskem.

Hliněné zdvo tvořilo v minulosti podstatu celých zemědělských usedlostí, obytného domu, chlévů, stodol, komor, suširen, vinných sklepů a dalších doplňujících staveb a to ještě na počátku dvacátého století. Památky lidového stavitelství z vesnického, ale také okrajových částí městského prostředí dokládají různé druhy technologických postupů. K nejstarším patří tlučené či pěchované zdvo nebo technologie nakládání – vrstvení hlíny.

Dusání hlíny v dřevěném bednění patří k technologiím rozšířeným také v jiných světadílech. Hliněný materiál byl zpevňován travinami, nasekanou slámou a dokonce živočišnými zbytky. Další technikou značného stáří je výstavba z hliněných válků oválného tvaru. Bochnikovité války se kladly diagonálně a prokládaly se povřísky ze slámy. Válkové zdvo se dochovalo v okolí Prostějova na stěnách stodol, ohradních zdí, původně však byly rozšířeny také na Znojensku a Pomoraví.

Stavby z nepálených cihel patří dosud k nejrozšířenějším hliněným objektům. Pokud nejsou vystaveny povětrnostním vlivům, zejména zatékání, je jejich životnost mimořádná. Najdeme je jak na střední jižní Moravě, tak na jihu, ve středu i jihozápadě Čech. I když se hliněné stavby vyznačují vynikajícími vlastnostmi, je snadou venkovského obyvatelstva o jejich asanaci a novou výstavba ze soudobých materiálů. Z uvedených

důvodů je pozornost státní památkové péče v posledních letech upřena k záchraně těchto dokladů kulturního vývoje i historické technologie. Cíl, to jest záchrana, ochrana a nové formy údržby i užívání budov, vybudovaných z hlíny, si vyžaduje dokumentaci starých technologií i popularizaci všemi dostupnými formami, články a studii doprovozenými fotodokumentací, výklady a přednáškami. K tomuto účelu byl rovněž zpracován videofilm, zaznamenávající tradiční postupy a uplatnění hliněného zdiva. Film nazvaný *Hliněný dům* byl natočen v rámci projektu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm v Brně. Projekt nazvaný *Technologie lidového stavitelství II* je podporován Ministerstvem kultury ČR. Filmový dokument podává svědectví o hlině jako

ekologickém materiálu, z něhož stavěly minulé generace již před staletími a který je považován za jedinečný i v dnešní době. Film dokládá tradiční technologické postupy i jejich modifikace pro současné využití.

Uplatnění videofilmu, doplněného publikací obsahující obsáhlé informace, je široké. Film kromě dokumentární hodnoty může být využit při obnově tradičních hliněných staveb, případně při budování novostaveb, neboť se rozvíjí tato forma nové výstavby, a to nejen v jiných zemích, ale také u nás.

Distribucí videofilmu spolu s doprovodnou barevnou publikací se zabývá Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Film je rovněž možné získat v Národním památkovém ústavu, územní odborné pracoviště v Brně, Nám. Svobody 8.

Věra Kovářů

ARCHEOLOGIE

DOKLADY ARCHEOLOGICKÉHO OSÍDLENÍ STŘEDNÍHO POMORAVÍ. SOUPIS NALEZIŠŤ Z KATASTRŮ OBCÍ BABICE, HUŠTĚNOVICE, JAROŠOV, KNĚŽPOLE, KOSTELANY NAD MORAVOU, KUNOVICE, MAŘATICE, MÍKOVICE, NEDAKONICE, OSTROŽSKÁ NOVÁ VES, POLEŠOVICE, SPYTIHNĚV, TOPOLNÁ, UHERSKÝ OSTROH, VĚSKY.¹

Miroslav Vaškových – Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Článek přináší soupis pravěkých a raně historických nalezišť známých z oblasti středního Pomoraví.

Úvod

Předkládaná abecedně řazená archeologická topografie shrnuje naleziště, která svou geografickou polohou tvoří oblast středního Pomoraví. Zachyceny jsou nálezy z katastrů obcí Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice (bývalý okres Uherské Hradiště), Spytihněv (bývalý okres Zlín), Topolná, Uherský Ostroh a Věsky (opět bývalý okres Uherské Hradiště)². Soupis zohledňuje nálezy učiněné do poloviny roku 2004. V rámci každého katastru figuruje i pasáž blíže nelokalizovatelných nálezů. Sem jsou zařazeny takové nálezy, které dnes můžeme lokalizovat jen velmi přibližně či vůbec.

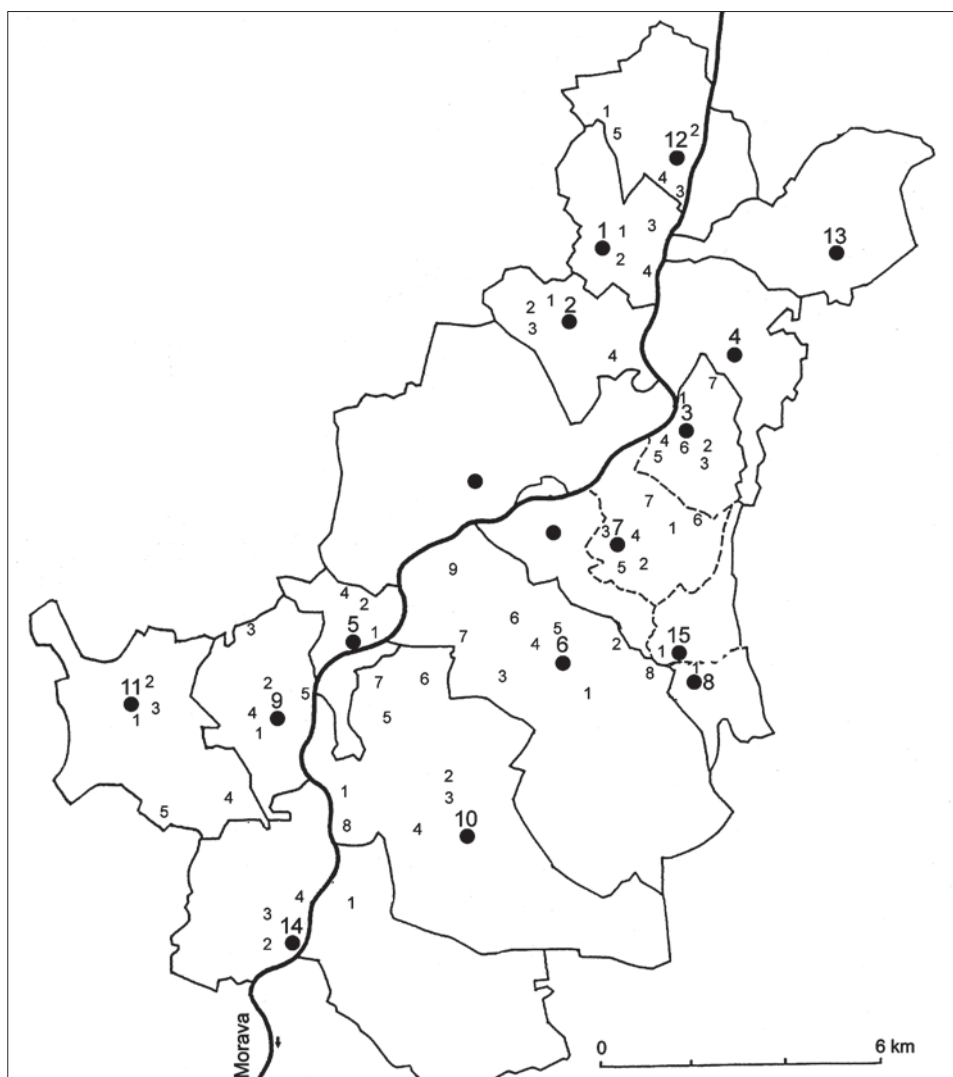
Zájmová oblast středního Pomoraví je na nálezy skutečně bohatá. Již v období mladého paleolitu se lokality v katastrálním území Jarošova, Spytihněvi a Ostrožské Nové Vsi staly místem pobytu paleolitických lovců (artefakty štipané industrie, kosti lovné zvěře), kteří vyhledávali výhodné polohy nedaleko komunikační tepny strategického významu – řeky Moravy.

Morava ostatně sehrála významnou roli i při neolitickém osídlování regionu. Nálezy z tohoto období (kultura s lineární keramikou, železovská skupina i lid s moravskou malovanou keramikou) známe zejména z katastrů Spytihněvi, Huštěnovic, Mařatic, Kunovic, Míkovic, Kostelan, Nedakonic a Ostrožské Nové Vsi. Eneolitická naleziště jsou zastoupena nálezy ze Spytihněvi, Kunovic, Kostelan, Míkovic, Nedakonic, Polešovic a Uherského Ostrohu. Nálezy pocházejí jak ze staršího eneolitu (mladší stupně moravské malované keramiky a jordanovská kultura, např. Uherský Ostroh „Kvačice“) tak i z eneolitu středního, mladšího a pozdního (kultura s kanelovanou keramikou, jevišovická kultura, kultura se šňůrovou keramikou a kultura zvoncovitých pohárů, např. Kunovice „Nová Čtvrť“ či „Abraháмова Cihelna“).

Bohaté osídlení středního Pomoraví můžeme sledovat rovněž v době bronzové, zejména v době popelnicových polí – např. naleziště z katastrů Spytihněvi, Babice, Huštěnovic, Kunovic, Míkovic, Nedakonic, Ostrožské Nové Vsi, Polešovic, Uherského Ostrohu. Méně lokalit a nálezů pochází z období halštatu (Polešovice, Huštěnovice, Kněžpole, Kunovice) a laténu (Polešovice, Huštěnovice, Kunovice, Spytihněv), kdy intenzita osídlení poněkud slábne. Málo početná jsou pak naleziště z období římského impéria (Kunovice, Mařatice, Kostelany, Nedakonice, Polešovice, Ostrožská N. Ves, Uherský Ostroh) a stěhování národů (Kunovice).

Do budoucna slibuje zkoumaná oblast přinést nové poznatky z období časně slovanského osídlení, jak již naznačují výzkumy L. Galušky z oblasti Uherského Ostrohu a Ostrožské Nové Vsi. Počet sídlišť a nálezů se opět rozrůstá s obdobím středo a mladohradištním (Spytihněv, Babice, Huštěnovice, Kunovice, Míkovice, Polešovice, Uherský Ostroh).

Z výše uvedeného stručného přehledu osídlení je patrné, že známe jak lokality polyku-

1. Slepá mapa katastrů středního Pomoraví vznikla na základě podkladů zpracovaných AÚ ČSAV – expozitura Mikulčice. Pořadová čísla katastrů odpovídají abecednímu řazení v textu, méně výraznou číslicí označeny jednotlivé lokality. Prázdné jsou katastry Starého Města (zpracované v loňském čísle Slovácka), Uherského Hradiště a Sadů (zpracovaných v příštím čísle Slovácka).

lturní, osídlené od pravěku až do velkomoravského, eventuelně mladohradištního období (Ostrožská Nová Ves „Pusté“, Spytihněv „Němeča“, Polešovice „Torštot a Nivy“, Kunovice „Abrahámová Cihelna“ a „Hrabůvka“) tak lokality a katastry s nepočtenými (Babice, Kněžpole, Míkovice, Věsky) a ojedinělými nálezy (Topolná).

Z hlediska současného poznání struktury a vývoje osídlení, a pomineme teď samostatně zpracované katastry Starého Města a Uherského Hradiště, je zřejmé, že těžiště pravěkého osídlení, zejména od neolitu po dobu popelnicových polí se nacházelo zvláště v jižní části, tj. v oblasti mezi Polešovickými na západě a Uherským Ostrohem, respektive Ostrožskou Novou Vsí na jihovýchodě s jistým přesahem na katastr Kunovic. K další koncentraci pak docházelo na severu (Spytihněv, Huštěnovice, Babice). Tento stav poznání však zdaleka

není úplný a vyčerpávající a do značné míry se v něm odráží i nepočtenost archeologických výzkumů proběhnuvších v zájmové oblasti. Ačkoliv se předložený soupis snažil být co možná nej přesnějším a nekomplexnějším pohledem na zájmovou oblast, jsou si autoři vědomi, že další badání přinese některé korekce a nová zjištění, což se týká především ověřování starších výzkumů. S přihlédnutím k této skutečnosti jsou některá poměrně známá naleziště uvedena v soupisu nelokalizovaných. Část nálezů, pocházejících zejména ze starších výzkumů, je navíc dnes nezvěstná, víme o nich pouze z literatury, eventuálně nálezových zpráv. V tom případě je jako místo uložení uveden otazník. A to i tehdy, nebylo-li možné místo nálezu ověřit přesně. Naopak k části nálezů se nedochovaly takřka žádné či zcela žádné informace o způsobu jejich získání ani popis nálezových okolností. Na závěr by autoři ještě chtěli vyjádřit své poděkování Robertu Snášilovi, CSc. a PhDr. Ludkovi Galuškoví, CSc. za cenné rady a konzultace.

1. Katastr Babic

1.

Trať: „Záhumenice“ a „Dlouhá“

Poloha: asi 150 m SV od školy

Nález: Orbou narušené lužické žárové pohřebiště, z něhož pocházejí nálezy keramiky, ale i korálek, žernov či bronzový nůž.

Uloženo: ?

Lit.: -

2.

Trať: u plotu domu č. 204

Poloha: 350 m V od mostu přes Kudlovický potok, nedaleko SZ rohu obdélné návsi

Nález: Mladohradištní depot, náhodně objevený v roce 1938 pozůstává ze tří stříbrných nákrčníků, stříbrné duté sošky beránka a tří prstenů. Místo bylo až dodatečně archeologicky zkoumáno.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: A. Zelnitius (1941, 76–77).

Blíže nelokalizované nálezy:

3.

Trať: Z trati „Dlouhá“, která se rozprostírá východně od školy v Babicích známe ze sběrů Emanuela Lepky, kustoda Slovákckého muzea, nálezy keramiky, hliněného korálku a zrnotěrek kultury lužické.

Uložení: ?

Lit.: -

2. Babice u plotu domu čp. 204. Mladohradištní depot stříbrných předmětů (tři z drátku splétané nákrčníky, stříbrná dutá soška beránka a tři prsteny). Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. A 234 603–609. Foto M. Vaškových.

4.

Nález: Záchranný výzkum při kopání zavlažovacího kanálu „Les“ ve 30. letech 20. století přinesl nálezy keramiky kultury zvoncovitých pohárů, kultury únětické, mohylové, lužické, slezské, platěnické a zdobených mladohradištních střepů a broušené neolitické a eneolitické industrie.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

2. Katastr Huštěnovic

1.

Trať: „Huštěnůvky“, „Dvořiště“, „Tegly“ a „tzv. severozápadní Záhumenice“

Poloha: asi 100 m S od kostela, vpravo i vlevo silnice do Babic

Nález: Ze sběrů, které byly v první polovině 20. století prováděny souhrnně na těchto tratích, je známa keramika lidu s lineární keramikou, moravskou malovanou keramikou, keramika kultury jordanovské, nálezy z doby popelnicových polí, halštatské, laténské (bronzový náramek a keramika), keramika římskoprovinciální a slovanského období. K trati Huštěnůvky se navíc váže i původní slovanské osídlení obce Huštěnovic (Wesconewicz) z období let 1220–1261 (či 1320). Z původní vyvýšeniny hrazené vodou a bažinami v trati Huštěnůvky byla vesnice posléze přesídlena do polohy, v níž se nachází dnes.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: K. Hanák (1935, 37–43), L. Hosák (1935, 362), J. Hudeček (1936, 7–11), M. Zemek (1992, 513–518).

2.

Trať: „Padělky“ a „Nivky“

Poloha: asi 300 m SZ od křížení železniční trati a silnice Huštěnovice–Sušice

Nález: Z tratí „Padělky“ a „Nivky“ pochází kulovité hliněné závaží neolitického stáří a především keramika lineární kultury a kultury s moravskou malovanou keramikou.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: J. Hudeček (1936, 7–11).

3.

Trať: „tzv. jihozápadní Záhumenice“

Poloha: J a JZ od kostela, ze Z ohraničeno silnicí Staré Město–Babice

Nález: Z výkopů ze 30. let 20. století známe střepy lineární kultury, moravské malované kultury a blíže neurčenou halštatskou a laténskou keramiku.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: K. Hanák (1935, 37–43), J. Hudeček (1936, 7–11).

4.

Trať: -

Poloha: pole mezi Výrovkou a plavebním kanálem, od středu obce cca 1 km JV směrem

Nález: Z povrchového sběru pocházejí ojedinělé nálezy blíže neurčené keramiky.

Uloženo: ?

Lit.: -

Blíže nelokalizované nálezy:

5.

Nález: Z katastru Huštěnovic pocházejí také nálezy střepů kultury zvoncovitých pohárů

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

3. Katastr Jarošova

1.

Trať: „Cihelna“

Poloha: SZ úpatí kopce Černá hora, po pravé straně silnice Uherské Hradiště–Jarošov

Nález: Na místě dnešních zahrádek a rodinných domků byly v první polovině 20. století objeveny menší sklady zvířecích kostí vztahující se k vyvýšené paleolitické lokalitě Jarošov II.

Uloženo: ?

Lit.: -

2.

Trať: „Černá hora–Jarošov I“

Poloha: východně kóty 289, kolem kapličky sv. Rocha

Nález: V poloze dnes P. Škrdlou označované jako „Jarošov I“ prováděl sběry v první půli 20. století již V. Hrubý. Z lokality je tak známá paleolitická štípaná industrie, která však již v 80. letech 20. století byla nezávěsná.

Uloženo: ?

Lit.: V. Hrubý (1951, 65–101), R. Procházka (1983b, 552–554).

3.

Trať: „Černá hora – Jarošov II“

Poloha: SZ svah kopce Černá hora, 100–300 m od silnice z Uherského Hradiště do Jarošova

Nález: Terasovitými úpravami a orbou narušované paleolitické sídliště, z něhož jsou známé nálezy zvířecích kostí, štípané industrie, uhlíků a snad také lidskou činností prožlabených podloží kamenů, má dvě polohy, z nichž tu jižnější zkoumal již v roce 1981 R. Procházka. Poloha není vzdálená od soudobého místa výzkumu této lokality, který několik sezón vede P. Škrdla z Archeologického ústavu Akademie věd Brno. Tento výzkum prokázal gravettské stáří severnější polohy lokality. Současnost obou poloh však prozatím není jistá.

Uloženo: Archeologický ústav ČS AV Brno

Lit.: V. Hrubý (1951, 65–101), R. Snášil (1978a, 17), K. Valoch (1979, 22–34), M. Oliva (1998, 3–65), L. Seitl–K. Valoch (1998), P. Škrdla–R. Musil (1999, 47–62).

4.

Trať: „Jarošov III“

Poloha: asi 900 m SV od kostela v obci, pod svahem s vinohrady

Nález: Na základě povrchového průzkumu P. Škrdly zjištěna další paleolitická lokalita zatím blíže nespecifikovaná.

Uloženo: ?

Lit.: -

5.

Trať: pod pivovarem, z řeky Moravy

Poloha: v korytu řeky Moravy, v ohbí jejího toku pod pivovarem

Nález: Náhodný nález mladohradištní nádoby byl učiněn při bagrování v řece Moravě roku 1940.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

6.

Trať: „Trávníky“

Poloha: v areálu místní školy na levém břehu řeky Moravy

Nález: Při hloubení základů přístavby školy byl narušen velkomoravský kostrový hrob, z něhož se zachovala 1 lidská kostra, 1 železný nůž a 2 železné ostruhy.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: R. Snášil (1978d, 71).

7.

Trat': „U Hrádku“, „Hrádek“, „Na Hrádku“

Poloha: ve vinohradech severovýchodně od obce, asi 120 m jižně silnice vedoucí na Bílovice

Nález: Měla zde stát tvrz, v písemných pramenech se však neuvádí a zmiňuje ji pouze M. Zemek ve Vlastivědě moravské.

Uloženo: bez nálezu

Lit.: M. Zemek (1992, 525–529).

Blíže nelokalizované nálezy:

8.

Nález.: Z polí mezi Jarošovem a Kněžpolem pocházejí ze sběrů 4 artefakty broušené industrie lidu s lineární keramikou.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

4. Katastr Kněžpole

Blíže nelokalizované nálezy:

1.

Nález: V hliníku v trati „Na Hrádku“ byl již roku 1889 objeven středohradištní hrob obsahující mimo kostry také sekeru s ostny, nůž, kopí, dřevěné vědérko a pozůstatky zdobené nádoby.

Uloženo: Slovácké muzeum, neověřeno.

Lit.: V. Hrubý (1941a, 55–64).

2.

Nález: Z trati „Podzahradi“, „Podmistřičí“ pochází z roku 1941 ojedinělý povrchový nález střepu z břicha vně tuhované platěnické nádoby.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

3.

Nález: Již z konce 19. století pochází ojedinělý nález eneolitického, nejspíše šňůrového sekero-mlatu, který byl nalezen při bagrování v říčce Březnici.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

5. Katastr Kostelan nad Moravou

1.

Trat': „Za Humnama“

Poloha: asi 150 m JZ od středu obce, 100 S od toku Moravy

Nález: Při zemních pracích roku 1979 byl učiněn nález kostrového hrobu, zapuštěného do lužické sídlištní vrstvy. Vzhledem k tomu, že pohřeb byl bez milodarů, je jeho datování nejasné.

Uloženo: -

Lit.: R. Snášil–R. Procházka (1981, 26).

Blíže nelokalizované nálezy

2.

Nález: Z trati „Raztoky“ pocházejí z povrchových sběrů V. Hrubého ze 40. let nálezy štípané industrie a keramiky lidu s moravskou malovanou keramikou, blíže neurčené eneolitické keramiky (k. kanelovaná ?), nálezy patrně náležící kultuře mohylové a zlomek laténského modře zbarveného skleněného náramku.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

3. Kostelany – „Zadní Kruhy“.
Zlatá laténská duhovka. Slo-
vácké muzeum Uherské Hra-
diště, inv. č. A 234 600. Foto
M. Vaškových.

3.
Nález: V roce 1947 byla v prostoru Kostelany – „Raztok“ vybagrovaná nádobka, kterou K. Hanák řadí do kultury římskoprovinciální.
Uloženo: ?
Lit.: K. Hanák (1948, 8–10).
4.
Nález: V srpnu 1942 byla na poli u trati „Zadní Kruhy“ nalezena laténská duhovka.
Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: K. Hanák (1946, 62).

6. Katastr Kunovic

1.
Trať: „Abrhámova Cihelna“
Poloha: asi 1 400 m J od školy v Kunovicích, vpravo silnice Kunovice–Hluk
Nález: Z výzkumů z třicátých let 20. století jsou známy nálezy kultury šňůrové a únětické, keramiky lužických (?) popelnicových polí a platěnické kultury. Nálezy šňůrové kultury (keramika, sekeromlat) a kultury únětické (keramika) pocházejí z kostrových hrobů. Jejich přesný počet ani charakter nálezů kultury platěnické však není znám. Nalezen zde byl také mamutí kel a keramika kultury se zvoncovitými poháry (z pohřebiště i sídliště).
Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: K. Hanák (1939b, 3–9), R. Snášil (1996, 13).
2.
Trať: „Hrabůvka“
Poloha: asi 1 500 m V od školy v Kunovicích, JV od soutoku Olšavy s bezejmenným přítokem
Nález: Při stavbě sušárny brambor byly porušeny halštatské sídelní objekty a snad také ohniště. Při dalších úpravách v r. 1966 byla vybagrována mladolaténská mísa a laténské střepy. Podařilo se zachytit také pec z doby římské (datována nálezy do 1.–4. stol. n. l.), zčásti zahloubenou do staršího laténského objektu, a obytný objekt lidu s kulturou lineární. Z lokality je ze sběrů znám i materiál kultury lineární, lužické, ale také mladolaténské sídliště a středověké nálezy a nálezy mladopaleolitické štípané industrie. Lokality je známá z výzkumů R. Snášila a ze sběrů J. Šterby.
Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: R. Snášil (1965a, 151).
3.
Trať: (továrna) „Let“

4. Kunovice továrna „Let“. Poháry a miska kultury se zvoncovitými poháry. Slováké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 2595, SF 2596, SF 2592, SF 2601, SF 2607, SF 2842, SF 2843 a SF 2845. Foto M. Vaškových.

- Poloha:** v západním sousedství železniční trati, v areálu továrny „Let“
Nález: Při výstavbě továrny „Avia“ (dnešní „Let“) roku 1936 byly zachyceny kostrové hroby kultury zvoncovitých pohárů (keramika – 38 nádob, střepy, šídlo, ale i lidská kostra, zlomek vlčí lebky) a nálezy ze sídlištních objektů moravské malované kultury (např. broušená industrie – 5 seker). Výzkum vedl V. Vítek a K. Hanák. Z lokality jsou známy také nálezy platěnické a středohradištní keramiky, sídliště lidu s lineární keramikou, lidu s moravskou malovanou keramikou a sídliště lidu se zvoncovitými poháry.
Uloženo: Slováké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: K. Hanák (1937, 34–37), R. Snášil (1996, 13).

4.

- Trať:** kostel sv. Petra a Pavla
Poloha: intravilán obce, v blízkosti křižovatky Kunovice–Uh. Ostroh–Uh. Brod
Nález: V souvislosti s rekonstrukcí podlahy byl na žádost Městského úřadu v Kunovicích proveden zjišťovací výzkum v kněžišti kostela. Objeveny a prozkoumány byly dvě menší cihlové barokní krypty, které ovšem neobsahovaly žádný archeologický ani antropologický materiál. Prozkoumána byla i oltářní krypta se stejným výsledkem. Na pravé oltářní straně pod kazatelnou byl proveden výkop u základů kostela za účelem zjištění jejich stáří. Výkop byl veden až do hloubky 250 cm od podlahy kostela. Základ kostela byl tvořen masivními lomovými kameny kladenými na hrubou vaznou šterkovou maltu a sahal do hloubky 125 cm. Základy byly kompaktní a měly charakter gotického zdiva z období vrcholného středověku. Základy starší než středověké stavby známé především z ústního podání nebyly potvrzeny.
Uloženo: bez nálezů
Lit.: M. Vaškových (2005, 191–196).

5.

- Trať:** intravilán obce
Poloha: ze severu omezeno tokem Olšavy, z jihu železniční tratí
Nález: R. Snášil a A. Horský prozkoumali v centrálním prostoru dnešních Kunovic, původně osady Grůň, polozemnice s bohatým nálezovým souborem velkomoravské a středověké keramiky. Objeveny byly také zahloubené chaty i ohniště s přepálenými kusy dřeva. Během 11. a 12. století zabíralo osídlení plochu ulic a tratí „Karmak“, „Staré Město“, „V Grni“, „nám. Svobody“ až po okolí kostela. Pocházejí odsud nálezy barevné struskovité hmoty a slitky železa. Již ve 30. letech 20. století byly A. Horským zkoumány také pozůstatky valu a pořízen jeho půdorys. Kunovice vznikly jako královská osada s hradem, biskupským sídlem a se šlechtickou tvrzí zaniklou ve 2. pol. 15. stol. Do Kunovic se také někdy lokalizuje biskupské sídlo, které mělo navazovat na velkomoravskou tradici a před

rokem 1063 bylo přeneseno do Olomouce. Význam Kunovic upadl po založení dnešního Uherského Hradiště. Mimo vlastních raně a vrcholně středověkých a novověkých nálezů pocházejí z této lokality také ojedinělé nálezy keramiky kultury lužické.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: L. Hosák (1935, 412–413), A. Horský (1940, 86–87), V. Nekuda–J. Unger (1981, 168–169), M. Zemek (1992, 549–559), R. Snášil (1996, 23–25).

6.

Trať: „pod kostelem“

Poloha: asi 220 m západně od kostela, na východ od železniční trati

Nález: V poli stojící kamenná zeď nejasného stáří.

Uloženo: bez nálezů

Lit.: -

7.

Trať: „Rybník“

Poloha: asi 2,2 km JZ od kostela v Kunovicích, v těsné blízkosti letištní plochy

Nález: Lokalita se nachází v místech, kde byl ve středověku zbudován rybník. Z tohoto místa jsou ze sběrů známé zdobené střepy kultury s lineární keramikou a střepy mladšího stupně kultury popelnicových polí.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

8.

Trať: „Rybníky“

Poloha: asi 850 m SV od školy v Kunovicích a 300 m S od silnice Kunovice – Míkovice

Nález: Z povrchových sběrů J. Štěrbý jsou známé střepy lineární kultury a popelnicových polí. Vlastní trať „Rybník“ leží v místech, kde byl ve středověku vybudován rybník, zrušený v 19. století.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

Blíže nelokalizované nálezy:

9.

Nález: Ze západní části katastru obce, z trati „Bařinky“ jsou známé nálezy zásobního objektu lidu s moravskou malovanou keramikou a také sídliště lidu popelnicových polí (lužická a platěnická fáze).

Lit.: R. Snášil (1996, 11, 21).

10.

Nález: Z trati „Mostnica“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka ojedinělé nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

11.

Nález: Z tzv. „Nedbalovy Cihelny“ pochází větší množství keramiky kultury únětické, moravské malované, keramika lidu zvoncovitých pohárů a nálezy z doby římské.

Lit.: A. Horský (1940, 86–88), R. Snášil (1996, 20).

12.

Nález: Z trati „Okrůhlica“ známe z povrchových sběrů F. Botka ojedinělé nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

13.
Nález: Z jižní části katastru obce, z trati „Petříkovec“ jsou známé nálezy štípané mladopaleolitické industrie a z téže polohy uvádí R. Snášil i nález sídliště povelkomoravského stáří.
Lit.: R. Snášil (1996, 10, 21, 25).
14.
Nález: Z jižní části katastru obce, z trati „Staré Hory“ jsou známé nálezy mladopaleolitické industrie a nálezy lidu s moravskou malovanou keramikou.
Lit.: R. Snášil (1996, 11, 16, 21).
15.
Nález: Z jižní části katastru obce, z prostoru kolem ulice „Šlerkovy“ uvádí R. Snášil hroby kultury únětické, které zachránil J. Štěrba.
Lit.: R. Snášil (1996, 14, 21).
16.
Nález: Z jihovýchodní části katastru obce, z trati „Úzké“ či „V Úzkých“ jsou známé nálezy štípané mladopaleolitické industrie a kosti lovné zvěře.
Lit.: R. Snášil (1996, 10, 21).
17.
Nález: Z východní části katastru obce, z prostoru trati „Úzké“, v části, která je situovaná naproti vjezdu do „Abrahámovy Cihelny“ uvádí R. Snášil ještě existenci dalšího velkomoravského sídliště.
Lit.: R. Snášil (1996, 23–24).
18.
Nález: Ze západní části katastru obce, z trati „Záhony“ uvádí R. Snášil existenci velkomoravského sídliště.
Lit.: R. Snášil (1996, 23–24).

7. Katastr Mařatic

1.
Trať: „Horní Konec“
Poloha: asi 250 m Z až SZ od hřbitova v obci
Nález: Ze záchranného výzkumu V. Hrubého z roku 1943 ze zahrady domu č. 18 je znám keramický materiál platěnické kultury a kamenné drtadlo, nejspíše neolitické.
Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: -
2.
Trať: „Nadzahradí“
Poloha: asi 500 m SZ od hřbitova a 450 m JV od silnice Uh. Hradiště–Jarošov
Nález: Z povrchového sběru V. Hrubého jsou známy: nález radiolaritové, pravděpodobně paleolitické čepelky a broušené industrie lineární kultury.
Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: -
3.
Trať: „Na Rybníku“
Poloha: v blízkosti zimního stadionu, asi 650 m od křižovatky Uh. Hradiště–Jarošov, východním směrem
Nález: Výkopem pro obytné budovy porušeny pozdně středověké kostrové hroby.
Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: R. Snášil (1971d, 38).

4.

Trať: „Oderflaští“

Poloha: asi 400 m V od stadionu, asi 600 m SZ od hřbitova

Nález: Z povrchových sběrů jsou díky V. Hrubému známé nálezy římskoprovinciální keramiky. Nálezy jsou dnes však neznámé.

Uloženo: ?

Lit.: -

5.

Trať: „Pod Šibeniců“

Poloha: asi 450 m jižním směrem od kasáren v Uherském Hradišti

Nález: Záchraným výzkumem zachycená pec a osárium (kostnice) z poloviny 16. století. Z širšího okolí trati jsou známé nálezy keramiky z doby popelnicových polí.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

6.

Trať: „Praporce“

Poloha: vpravo, při zákrutě cesty z Mařatic na Javorovec, asi 900 m V od hřbitova v Mařaticích

Nález: Z povrchového sběru K. Hanáka je známá broušená industrie kulturně příslušející nejspíše lidu s lineární keramikou. Z roku 1884 je nález dvou mincí z doby římské.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

7.

Trať: „Za Cikánovým – Kopce“

Poloha: asi 650 m Z od hřbitova v Mařaticích

Nález: Z náhodného nálezu z roku 1941 pocházejí dvě nádoby, z nichž je ve fondu Slováckého muzea zachována jedna středohradištního stáří.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

Blíže nelokalizované nálezy:

8.

Nález: Z nelokalizovatelné polohy v trati „Les Bukovina“ pochází nález pískovcové broušené industrie pravěkého stáří (kultura se šňůrovou keramikou ?).

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno – neověřeno

Lit.: -

9.

Nález: Z trati „Padělky“, která leží na severním okraji obce na úpatí tzv. „Dolní Hory“ a z jihu je vymezena vodotečí, pochází z roku 1895 nález sídliště komplexu popelnicových polí, které prokopali I. L. Červinka. Lokalita je uváděna pod starými parcelními čísly, ty však už dnes neexistují.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno – neověřeno

Lit.: -

10.

Nález: Z polohy „Skála“ situované západně od hřbitova, ve východní části obce, je z roku 1895 znám nález eneolitické sekerky. Z téže polohy mají pocházet i nálezy ze sídliště komplexu popelnicových polí, zkoumané I. L. Červinkou.

Uloženo: ?

Lit.: -

11.

Nález: V blíže neupřesněném prostoru „Štanclovy Cihelny“ byly roku 1895 prokopány 80 cm mocné kulturní vrstvy, doprovázené keramickými a jinými nálezy, situované pod mocnou vrstvou cihlářské hlíny. Z téže lokality jsou známy i nálezy kultury lineární. I. L. Červinka měl na lokalitě prozkoumat keramiku a broušenou industrii ze sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou, nalézt několik bronzových nožů kultury mohylové a objevit keramiku kultury platěnické. Lokalita je uváděna pod starými parcelními čísly, ty však už dnes neexistují.

Uloženo: ?

Lit.: -

12.

Nález: Z katastru Mařatic (a to především z cihelny, tedy z oblasti kolem dnešního hřiště a z dalších blíže nestratifikovaných poloh) pochází řada nálezů diluviální zvěřený.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

8. Katastr Míkovic

1.

Trať: „Na Drahách“

Poloha: asi 200 m Z od kostela v Míkovicích, po obou stranách cesty Kunovice–Míkovice

Nález: Jedná se o polykulturní lokalitu. Z výzkumů A. Horsáka z roku 1959 je známé sídliště lineární kultury a moravské malované kultury. „Na Drahách“ bylo také sídliště kultury se zvoncovitými poháry, kultury únětické a lužické. Zachovány jsou i halštatské, laténské a slovanské nálezy a také ojedinělý sekeromlat náležející nejspíše šňůrové kultuře. Známé také středohradištní nálezy z pohřebiště z 9. století.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: A. Horsák (1941b, 90), M. Vaškových (1998, 14–15).

5. Míkovice „Na Drahách“. Keramická nádoba, pozdní doba železná, 3. stol. př. n. l., Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 2639. Foto M. Vaškových.

9. Katastr Nedakonic

1.

Trať: „Díly Od Polešovic“

Poloha: západně od železniční stanice v Nedakonicích

Nález: Ve 30.–40. letech zde bylo rozrušeno a následně zkoumáno pohřebiště slezsko-platěnického stupně popelnicových polí. Zachyceno bylo 26 hrobů s bohatou keramickou výbavou.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: V. Hrubý (1942, 88–115).

2.

Trať: „Horní Padělky“, „Dolní Padělky“

Poloha: v širším prostoru dnešní železniční stanice

Nález: Při stavbě vlakového nádraží byly narušeny polykulturní sídlištní vrstvy s keramikou a broušenou industrií kultury lineární a s dalšími nálezy moravské malované kultury a kultury kanelované, ale také s nálezy z doby bronzové (únětická kultura). Z výkopu A. Horská a V. Hrubého ze 40. let 20. století je známo značné množství lužické, slezské a platěnické keramiky a také několik nálezů římskoprovinciálního charakteru (bronzová spona).

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit: -

3.

Trať: „Přední Díly“

Poloha: asi 200 m SV směrem od křižovatky silnic Zlechov – St. Město, na severu obce

Nález: Polykulturní sídliště, na němž byly zjištěny narušené objekty a keramika kultury věteřovské a středohradištní osídlení.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: K. Hanák (1933, 4–6).

4.

Trať: „Přídanky“

Poloha: u silnice Nedakonice–Polešovice, JZ od obce u podjezu železniční trati

Nález: Při modernizaci železniční trati Moravský Písek–Huštěnovice zde bylo narušeno sídliště z mladší až pozdní doby bronzové (celkem 25 objektů) datovaných do stupňů BD-HA. Zachyceny byly především zásobní a odpadní jámy s početnými nálezy keramiky a zvířecích kostí, včetně lastur mlžů. Podařilo se také částečně prozkoumat objekt z mladší fáze únětické kultury – odpadní jámu s nerituálně uloženým torzem ženského skeletu. Z plochy sídliště pochází i nález poškozeného mamutího klu.

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Lit.: M. Vaškových–D. Menoušková (2003, 93–112).

5.

Trať: „Sádek“

Poloha: asi 150 m SV od školy

Nález: Polykulturní sídliště na nevysoké vyvýšenině nad řekou. Z lokality jsou známy nálezy kultury jordanovské, nálezy z lužického stupně popelnicových polí (bronzová dýka) a středověké nálezy 13.–16. století (např. keramická dlaždice, zlomek železného meče).

Uloženo: Moravské zemské muzeum – neověřeno

Lit.: K. Hanák (1932a, 7; 1932b, 4), M. Mikulka (1941, 118), V. Fialová (1952, 346–360), Z. Měřínský (1980, 35–37).

Blíže nelokalizované nálezy:

6.

Nález: Z trati „Chmelince“ jsou z výkopu V. a J. Hrubých známy hrubé střepy kultury lužické.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

7.

Nález: Husitské ležení „Nový Tábor“. Jeho vznik je kladen k roku 1420, jeho zánik pak k roku 1421. Tábor, vedený hejtmany Tomášem z Vizovic a Bedřichem ze Strážnice, zanikl se smrtí prvního z nich. Z Tábora podnikali husité ozbrojené výpady do krajiny, napadli např. město Kyjov či velehradský klášter. Podle V. Fialové se Tábor nacházel mezi bývalým korytem Moravy a potokem Dlouhá řeka, V. Hrubý uvažoval o jeho lokalizaci v blízkosti

polohy „Sádek“, novější historické bádání a absence příslušných archeologických nálezů na zmíněných polohách vedou k domněnce, že popis kronikáře Vavřince z Březové z roku 1421 se spíše vztahuje k poloze v blízkosti Uherského Ostrohu.

Uloženo: bez nálezů

Lit.: V. Fialová (1952, 346–360; 1955, 147–163), T. Baletka (2000, 52–53).

8.

Nález: V trati „Okraj“ bylo povrchovými sběry doloženo osídlení lidu s lineární keramikou i slovanské osídlení.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

9.

Nález: V trati „Přídanky“ bylo ve 30. letech 20. století zkoumáno V. Hrubým pohřebiště s nálezy římskoprovinciální keramiky.

Uloženo: ?

Lit.: -

6. Nedakonice „Přídanky“. Zlomky bronzových spon z doby římské. Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 264 a SF 265. Foto M. Vaškových.

10.

Nález: Z trati „Salajka“ pochází blíže nedatovaná broušená industrie a kostěná šídla a také glazovaný středověký keramický přeslen.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

10. Katastr Ostrožské Nové Vsi

1.

Trat: „Benady“ též „Smolénky“ též „Bernardyni“ „

Poloha: asi 350 m SZ směrem od silničního přejezdu železniční trati Uh. Hradiště–Veselí n. Moravou.

Nález: V těchto tratích se předpokládá existence zaniklé středověké vsi (dále jen ZSV). Ta je doložena v kronice obce Chylic, které jsou dnes součástí Ostrožské Nové Vsi. ZSV „Benady“ či „Smolénky“ – „Bernardyni“ je doložena také ústní tradicí a výzkumy R. Snášila. Její předpokládaný zánik je před rokem 1320. Viz též heslo Uherský Ostroh, záznam č. 28.

Uloženo: ?

Lit.: -

2.
Trať: „Dědina“
Poloha: v centru obce, při hlavní silnici Kunovice – Uh. Ostroh
Nález: Z polohy „Dědina“ uvádí L. Galuška objekt lineární kultury s keramikou zdobenou notovými znáčkami.
Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno – neověřeno
Lit.: L. Galuška (1990, 112).
3.
Nález: „Dědina“
Poloha: v centru obce, při hlavní silnici Kunovice – Uh. Ostroh
Nález: Z polohy „Dědina“ uvádí L. Galuška náhodný objev porušeného koflíku věteřovské kultury.
Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno – neověřeno
Lit.: L. Galuška (1990, 113).
4.
Trať: „Obecnice“
Poloha: asi 500 m JV od železniční stanice Ostrožská Nová Ves
Nález: Při stavbě rodinného domku byl porušen kostrový hrob ze starší doby hradištní. Zda je to nález ojedinělý, či zda se v této trati rozkládá pohřebiště však není možné vzhledem k zástavbě určit. Kromě silně porušených lidských pozůstatků byly nalezeny i 2 nádoby (obě zdobené, jedna obtáčená na kruhu).
Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno – neověřeno
Lit.: L. Galuška (1987, 42).
5.
Trať: „Oráčiny“
Poloha: jih lokality leží asi 900 m SZ od železniční stanice v Ostrožské Nové Vsi, vedle těžebního jezera
Nález: Slovanská osada z 6.–13. století zachycena v 80. letech výzkumem L. Galušky. Do odborné literatury uvedla tuto lokalitu, objevenou F. Botkem, poprvé K. Marešová v 70. letech 20. století. Pocházejí z ní 3 zahloubené chaty, 2 obydlí nadzemní konstrukce, odpadní jámy, množství keramiky, ale také např. kostěný hřeben, železný nůž, šipka, kování vědérka. Ze sběrů v okolí výkopu je známý také pravěký keramický materiál pocházející nejspíše z lužického stupně komplexu popelnicových polí.
Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno
Lit.: K. Marešová (1967, 75–84), L. Galuška (1989, 102–103; 1990a, 113–118; 1990b, 564–586).
6.
Trať: „Padělky“
Poloha: S obce, 400–1 100 m SV od železniční stanice
Nález: Polykulturní lokalita se nachází na mírném návrší nad obcí. Z povrchových sběrů prováděných zde již před polovinou minulého století jsou známé paleolitická (aurignacká, gravettienská či epigravettienská) štipaná industrie, štipaná a broušená industrie a střepy kultury lineární, lidu s moravskou malovanou keramikou, sekeromlaty a serpentinové dlátko jevišovické kultury, štipaná industrie a keramika kultury zvoncovitých pohárů, nálezy únětické kultury a mohylové, bronzová jehlice, srp, příčné rýhovaný náramek a střepy lužického komplexu popelnicových polí, laténské a římskoprovincionální nálezy keramiky, nálezy pražského typu a středohradištní keramiky a olověný křížek z raného středověku.
Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno; Slováké muzeum Uherské Hradiště
Lit.: A. Horsák (1940, 93–94; 1941, 90), V. Hrubý (1940, 27), J. Skutil (1940, 61), L. Galuška (1990a, 113–118; 1990b, 99), M. Oliva (1998, 3–65).

7.

Trať: „Pusté“ (též „Rybníky“)

Poloha: silnice Kunovice–Uh. Ostroh, v širším prostoru mezi železniční zastávkou a areálem lázni na severu obce

Nález: Z rozsáhlé, polykulturní lokality, zaujímající trať „Pusté“ („Rybníky“) a areál lázni, jsou ze starších výzkumů a sběrů F. Botka a V. Hrubého i z novějšího výzkumu L. Galušky z let 1986–1987 známy: sídliště lineární kultury, zlomky kamenných sekeromlatů šňůrové keramiky, nálezy velatické kultury, nálezy lužického kulturního komplexu (pozůstatky kovolitecké činnosti). Doloženo je také mladoláténské osídlení, (prozkoumána byla např. zčásti zachovaná chata s hojnými keramickými nálezy), germánská osada s běžnou užitkovou, ale také importovanou keramikou. Lokalita je zajímavá ojedinělým nálezem zlomků terry sigillaty datované do 2. stol. n. l. Za zmínku jistě stojí i kostěná jehlice s odlomenou hlavičkou pocházející z doby římské. Z lokality ještě známe archaicky vyhlížející střepy keramiky pražského typu a středohradištní keramiku.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno; Slováké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: L. Galuška (1989, 102–103; 1990a, 113–118; 1990b, 99), L. Šebela–L. Galuška (1993, 38).

8.

Trať: „Záhony“

Poloha: asi 500 m jihozápadně od železniční stanice, na železniční trati Kunovice–Veselí nad Moravou

Nález: Při výstavbě železniční trati bylo již na sklonku 19. století narušeno patrně lužické pohřebiště.

Uloženo: Vlastivědné muzeum v Olomouci – neověřeno

Lit.: L. Galuška (2000, 32).

Blíže nelokalizované nálezy:

9.

Nález: Z trati „Bobrovec“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

10.

Nález: V trati „Díly Od dědiny“ (též „Písečník“) bylo ve čtyřicátých letech 20. století zachyceno staroúnětické kostrové pohřebiště, překryté 2–3 m silnou vrstvou vátých písků. Pochází z něj 12 celých nádob, hráněný sekeromlat, jantarový korálek, skleněný korálek, zdobená bronzová dýka, bronzový náramek, bronzová vlasová ozdoba. Přesná lokalizace polohy je ovšem ztížena značnou rozlohou trati a faktem, že již nežijí žádní pamětníci výkopu. Také v literatuře je naleziště lokalizováno jinak V. Hrubým a jinak L. Galušku.

Uloženo: Slováké muzeum Uh. Hradiště

Lit.: V. Hrubý (1948, 27), K. Tihelka (1953, 302), L. Galuška (1990a, 564–586).

11.

Nález: Z trati „Drahy“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

12.

Nález: Z trati „Drážky“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

13.

Nález: Z trati „Horní“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová. L. Galuška ji datuje rámcově do 6. – 12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

14.

Nález: Z tratí „Kře“, „Kůty“, „Kučovany“, které se nacházejí v prostoru dnešního těžebního jezera, na šterkopískové terase řeky Moravy, pocházejí četné, blíže však dnes již stěží stratifikovatelné nálezy paleolitické zvířeny.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1971c, 77; 1973a, 95; 1978a, 17).

15.

Nález: Z trati „Na Dolinách“ pocházejí ojedinělé nálezy keramiky platěnické.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (1990b, 113–118).

16.

Nález: Z trati „Nová“, která se nachází v prostoru dnešního těžebního jezera, na šterkopískové terase řeky Moravy, pochází z hloubky asi 5 metrů láhev českého typu. Láhev s tzv. hrncířskou značkou v podobě excentricky umístěného čtverce s úhlopříčkami ležela v druhotném uložení, kam se sesula z kulturní sídlištní vrstvy. Láhev je možné datovat do druhé půle 12. století a je možné, že její nález souvisí s existencí další, dle mínění R. Snášila již jedenácté, mladohradištní sídlištní lokality v těžebním prostoru šterkopísku. Vzhledem k faktu, že od doby nálezů se těžební prostor značně rozšířil a původní místa jsou již dnes zalita vodou těžebních jezer, je místo nálezů blíže nelokalizovatelné.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: R. Snášil (1978b, 77).

17.

Nález: Z trati „Okrůhlica“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

18.

Nález: Z trati „Panské“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

19.

Nález: Z trati „Petříkovec“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

20.

Nález: Z trati „Pod Újezdem“ pocházejí ojedinělé nálezy keramiky platěnické kultury.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (1990b, 113–118).

21.

Nález: Z trati „Sedlisko“ pocházejí z povrchových sběrů F. Botka nálezy hradištní keramiky. Tuto polohu publikovala již K. Marešová a L. Galuška ji datuje rámcově do 6.–12. století.

Uloženo: ?

Lit.: K. Marešová (1967, 75–76), L. Galuška (1990b, 113–118).

22.

Nález: Východně od obce, na hranici s katastrem obce Hluk, uvádí místní občané pozůstatky zaniklé středověké vsi či hrádku, po němž se nacházejí při zemědělských pracích ojedinělé stopy. Lokalita nebyla archeologicky zkoumána.

Uloženo: bez nálezů

Lit.: -

23.

Nález: Z trati „Záhony“ jsou známy ojedinělé nálezy laténské keramiky.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (1990b, 113–118).

24.

Nález: Z trati „Záhumení“ pochází depot 18 bronzových římských mincí z 1. až 4. století.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (1990b, 113–118).

25.

Nález: Z trati „Zápotočič“ pocházejí halštatské a laténské nálezy.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno

Lit.: -

11. Katastr Polešovic

1.

Trať: kostel sv. Petra a Pavla

Poloha: asi 750 m SZ od hřbitova

Nález: Na základě stavebně historického průzkumu kostela sv. Petra a Pavla v Polešovicích bylo zjištěno, že zde stával již románský kostel, z něhož pochází záklenek okna nalezený v druhotné poloze. Kostel byl později goticky a barokně upraven. Kostel v Polešovicích, respektive Polešovice jako takové se někdy také dávají do souvislosti s místem, kam mělo být na jistou dobu 10./11. (?) století přeneseno moravské biskupství z původního Veligradu.

Uloženo: -

Lit.: J. Unger (1997, 229), M. Pojsl (2000, 122).

2.

Trať: „Městečko“

Poloha: asi 450 m SZ od hřbitova

Nález: Při průzkumu nezastavěných ploch byla objevena část destruované kopulovité hliněné pece. Z bezpečnostních důvodů nebyl objekt podroben výzkumům. Proto nelze jednoznačně stanovit, zda se jedná o pec chlebovou či hrnčířskou. Získáno bylo několik středověkých střepů a celý pohár. Na základě tvarů, materiálu, výzdoby a analogií můžeme pohár zařadit do druhé poloviny 13. století.

Uloženo: -

Lit.: R. Snášil (1972b, 110–111).

3.

Trať: „Míšky“

Poloha: před domem č.p. 675

Nález: Při stavebních pracích byla zachycena vtesávaná hliněná kopulovitá pec a zřejmě obilnice. Oba objekty řadí R. Snášil do 13.–14. století.

7. Polešovice „Torštot“, a „Nivy“.
Keramika z laténského sídliště.
Slovácké muzeum Uherské
Hradiště, přír. č. 63/75 P 70/208
a P72/261. Foto M. Vaško-
vých.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1984, 71).

4.

Trať: „Nivy, Torštot“

Poloha: na mírně terénní vlně, mezi ZD Polešovice a železniční tratí St. Město–Mor. Písek

Nález: Polykulturní lokalita byla systematicky zkoumána v 60. a 70. letech 20. století R. Snášilem. Sondážní výkopy zde však byly prováděny již dříve. Lokalitu tvořily dvě terénní vlny (dnes již zčásti odtěžené), z nichž severnější je trať „Nivy“ (parcela č. 1850). Odkud je doloženo osídlení kultury s moravskou malovanou kulturou, velatickou kulturou (zachycena kovolitecká pícka) a z doby laténské. V jižní části ostrožny v trati „Torštot“ (parcela č. 1792) doložil systematický archeologický výzkum osídlení kultury s lineární keramikou, eneolitické, halštatské, laténské, hradištní a raně středověké nálezy. V trati „Torštot“ („Dorštat“) stávala také zaniklá středověká ves Záblačany. Výzkum R. Snášila zde zjistil dvorec opevněný příkopem s bránou a strážní věží datované do průběhu 11. a 12. století. Ves se nacházela v JV části ostrožny a tvořilo ji sídliště a hrazený dvorec, který přetrval až do poloviny 13. století. Z trati „Torštot“ uvádí ještě R. Snášil nálezy střepů a keramiky z doby římské a minci – quadrans císaře Domitiana (81–96). Část osídlené plochy i příkopu v poloze „Torštot“ zkoumal od roku 1999 také záchranný archeologický výzkum Ústavu archeologické památkové péče v Brně a to v souvislosti se započatou těžbou písku v dané lokalitě. K zájmové oblasti se vztahují i písemné prameny. Je doloženo, že roku 1131 tam držel spytihněvský kostel dva lány, část vsi náležela klášteřu velehradskému. Kolem roku 1238 zde byly objeveny železné doly. Zanikly patrně před rokem 1265.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno, Slovácké muzeum Uherské Hradiště, Ústav archeologické památkové péče Brno

Lit.: V. Nekuda (1961, 51), R. Snášil (1965b, 105–110; 1968b, 28–32; 1970a, 27–35; 1970b, 339–344; 1971a, 36–37; 1971b, 59; 1972a, 67–68; 1972c, 97–98; 1973b, 72–74; 1978c, 89–90; 1995, 26), K. Ludikovský–R. Snášil (1973, 35–37), M. Čižmář (2004, 209).

5.

Trať: „Zmolky“, též „Nivy“

Poloha: asi 1,2–1,4 km JZ od J hranice zástavby v Polešovicích, při hranicích katastrů

Nález: Nivy jsou místem nálezů velatického depotu zpracovaného a publikovaného M. Salašem. Depot, časově zařaditelný do stupně BD/HA₁, byl objeven v roce 1990. Vlastní místo nálezů představuje plochu 30×15 m. Zde byl uložen sklad bronzových předmětů (převážně zlomků) a slitků ve třech keramických, značně poškozených nádobách. Jeho celková váha činí 60 kg a jeho součástí jsou bronzové srpy (celé i zlomky), sekery, zlomky meče, kopí, jehlice, bronzové náramky, brýlovité ozdoby, dlátka, dýky, faléry, nože, ale

také zlomek opasku a množství slitků. V téže trati jako zmíněný depot zkoumal velatické sídliště již R. Snášil.

Uloženo: Archeologický ústav AV ČR Brno – Základna pro výzkum velkomoravského období Mikulčice, Moravské zemské muzeum Brno

Lit.: R. Skopal (1993, 80), R. Snášil (1995, 24), M. Salaš (1997a; 1997b, 145–146).

Blíže nelokalizované nálezy:

6.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Chmelince“ jsou R. Snášilovi známé nálezy kultury se šňůrovou keramikou.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1995, 20).

7.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Na Grejtách“ jsou R. Snášilovi známé nálezy kultury popelnicových polí

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1995, 23).

8.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy u lesa „Kladikova“, v sousedství katastru s Moravským Pískem, je R. Snášilovi znám nález denáru Antonia Pia (138–161).

Uloženo: -

Lit.: R. Snášil (1995, 26).

9.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Na Drahách“ (jihovýchodně obce, v sousedství silnice Nedakonice–Moravský Písek) je R. Snášilovi známé sídliště kultury popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1995, 23).

10.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Pod Dvorem“ je R. Snášilovi znám nález římské mince.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1995, 26).

11.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Pod Salajkou“ (v jihovýchodním katastru obce, nedaleko trati Torštot) jsou R. Snášilovi známé přesněji nedatované neolitické nálezy.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1995, 20).

12.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Staré Hory“ (severně obce, v sousedství katastru Tučap a Boršic u Buchlovic) jsou R. Snášilovi známé nálezy kostí paleolitické lovné zvěře a pazourkové čepelky neolitického stáří. V této trati se dle téhož autora nachází rovněž blíže nezkoumané sídliště kultury popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: R. SNÁŠIL (1995, 19-23).

13.

Nález: Z terénních úprav z roku 1940 je známá trať „Syslová“ v severní části území Polešovic, kde byly zachyceny kostrové hroby kultury zvoncovitých pohárů.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: V. Hrubý (1941b, 49-53).

14.

Nález: Z blíže neupřesněné polohy v trati „Žleby“, jihozápadně obce, v sousedství katastru obce Ořechova, jsou R. Snášilovi známy nálezy rozrušených žárových hrobů komplexu popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: R. Snášil (1995, 20).

12. Katastr Spytihněvi

Trať: „Duchonce“

Poloha: lokalita se nachází na východním svahu kóty „Maková“, při jižním vstupu do Napajedelské průrvy

Nález: Na lokalitě prováděl v roce 2003 zjišťovací sondáž P. Škrdla z Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Podařilo se zde zachytit kulturní vrstvy, artefakty štípané kamenné industrie a zvířecí kosti z období mladšího paleolitu – gravettienu.

Uloženo: Archeologický ústav AV ČR Brno

Lit.: P. Škrdla–M. Nývltová-Fišáková (2004, 89–94).

2.

Trať: „Hradištko“, „Hradištěk“ též „Na Písku“

Poloha: asi 300 m V od současného kostela, východně pravobřežní zákruty slepého ramene řeky Moravy

Nález: Jedná se o pozůstatky břetislavského nížinného hradiska se zbytky kostela. Hradisko měl r. 1029 založit kníže Břetislav, o rok později pak měl vzniknout i kostel, ve 12. století povýšený z proboštského na arcijáhenský. Hradisko spolu s kostelem přestalo svou funkci plnit ve 13. či následujícím století, a to především s ohledem k nevhodné poloze v inundaci, mezi meandrujícími rameny řeky Moravy. Ještě v 50. letech 20. století byl z opevnění patrný hlinitý val ve východní části hradiska v délce 166 m a výšce 4–3 m, zbylé části byly rozorány. Asi 20 m vně od valu probíhá dnes již velmi mělký příkop, široký 13 m, v terénu jen těžko patrný. Podle odhadů mohlo hradisko dosahovat rozlohy 3–4 ha. Roku 1938 byly při regulaci toku Moravy objeveny zbytky původního kostela. Nález pozůstával z kamenné sutě, malty i s výzdobou, zlomků cihel, železa, ale i z 5 kostrových hrobů. Zánik tohoto kostela souvisí se zánikem hradiska ve 13.–14. století, kdy byla osada přemístěna do vyšší polohy na pravém břehu. Tam byla vybudována druhá sakrální stavba, ovšem i ta byla v důsledku podemletí a záplav zničena. Její pozůstatky dnes nalezneme pod břehem slepého ramena Moravy. Teprve v půli 17. století došlo k poslednímu přemístění kostela a k němu přilehlé osady na západ a to do míst, kde stojí i dnes. Z prostoru mezi valem a příkopem původního břetislavského hradiska známe několik mladohradištních kostrových hrobů. Z vnitřního prostoru hradiska pochází sklad železných předmětů, dnes bohužel rozptýlený, ale také množství zvířecích kostí, střepů, železná šipka, kostěná píšťalka, šídla, brousky, přesleny a nože.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno – neověřeno, Slováké muzeum Uherské Hradiště.

Lit.: I. L. Červinka (1899, 42; 1928, 132), L. Hosák (1935, 371), K. Hanák (1939, 23–25), A. Zelnitius (1940, 95–100), V. Hrubý (1941a, 62), B. Novotný (1962–1963, 9–11), R. Snášil (1991–1992, 202–204), M. Čížmář (2004, 231–232).

3.

Trať: „Mlýniště“ či též „Mlýnica“

Poloha: asi 600 m od tamní elektrárny jižním směrem

Nález: Při orbě na poli byly objeveny a E. Lepkou prozkoumány pravěké odpadní jámy, z nich známe střepy kultury lužické a laténské, ale také pohřeb z doby hradištní.

Uloženo: Slováké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: V. Hrubý (1939, 19).

8. Spytihněv „Němeča“ a „Hradištko“. Mladohradištní nádoba z lokality „Němeča“ a spodní část mladohradištní nádoby z lokality „Hradištko“. Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 1064 a SF 1067. Foto M. Vaškových.

4.

Nález: „Němeča“ a „Podvinohradí“

Poloha: asi 1,3 km SV od nynějšího kostela, mezi železniční tratí a tokem řeky Moravy

Nález: Jedná se o polykulturní pohřebiště a sídliště, z něhož jsou známé nálezy mamutích kostí a štípaných artefaktů (50 kusů) souvisejících s paleolitickým, nejspíše gravettienským ohništěm, 24 odpadních jam s keramikou, broušenou a štípanou industrií kultury s lineární keramikou, kultury s moravskou malovanou keramikou a kultury jordanovské, další eneolitické nálezy (snad kultura jevišovická), 3 žárové hroby s keramickou výbavou lužického a platěnického stupně popelnicových polí, odpadní jámy téže kultury, laténské střepy, 3 kostrové hroby s keramickou výbavou z hradištního období. Paleolitické nálezy z lokality je možné přesněji lokalizovat na sever trati, do části označované též jako „Podvinohradí“. Odtud je známý osteologický paleolitický materiál, nejspíše pozůstatek úlolků lovců mamutů.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: V. Hrubý (1939, 17–19; 1939–1946, 152; 1941a, 62; 1951, 65), J. Skutil (1940, 55), J. Filip (1948, 217), M. Oliva (1998 3–65).

5.

Trať: „Panská Pole“ či též „U Halenkovského dvora“

Poloha: vpravo silnice ze Spytihněvi do Halenkovic, v klínu svíraném soutokem Halenkovského potoka a Vrbky

Nález: Na lokalitě byla roku 1937 povrchovými sběry V. Hrubého nalezena nepočtená kolekce mladohradištních střepů.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

Blíže nelokalizované nálezy:

6.

Nález: V rozsáhlé trati „Louky“ byl v letech 1937–1943 povrchovými sběry V. Hrubého a J. Nekvasila nalezen keramický materiál kultury lužické. Lokalita se nachází v jihovýchodní části katastru Spytihněvi a to v sousedství slepých ramen řeky Moravy. V těsném sousedství katastru obce Topolná a s přesahem na katastr obce Babice.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

7.

Nález: V trati „Obce“ byly zjištěny v roce 1939 nálezy kultury s lineární keramikou, s moravskou

malovanou keramikou, lužických popelnicových polí a ze slovanského období. Mimo broušené, štípané industrie a keramiky má z lokality pocházet také měděná šipka.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: K. Hanák (1939, 25–26), V. Hrubý (1939, 19).

8.

Nález: V neupřesněném místě u slovanského hradiska na katastru Spytihněvi byl z koryta Moravy vytažen v roce 1929 dřevěný poněkud poškozený člun o délce 383 cm a šířce 67 cm. Člun je datovaný do hradištního období.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště, expozice Památníku Velké Moravy ve Starém Městě

Lit.: K. Hanák (1930, 19–20).

13. Katastr Topolné

Blíže nelokalizované nálezy:

1.

Nález: Z trati „Padělky“ pochází z roku 1942 ojedinělý povrchový nález drobné pazourkové čepelky nepravidelného tvaru pravděpodobně neolitického stáří.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

14. Katastr Uherského Ostrohu

1.

Trať: „Kvačice“, „Chylický Rybník“

Poloha: západně od železniční trati Uherské Hradiště – Veselí nad Moravou, 1 km S od kostela v Kvačicích

Nález: Polykulturní lokalita se nachází v těžebním prostoru šterkovny a od roku 1996 je zkoumána dílčími záchrannými výzkumy Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Převažuje osídlení ze slovanského období (starší pražský typ, středohradištní osídlení). Zachyceny byly také nálezy lidu s lineární keramikou, lengyelského komplexu, kultury kanelované a jevišovické (?), střepy z období popelnicových polí a ojediněle laténské střepy. Mezi zajímavé nálezy patří bronzová avarská nášivka a skleněný několikanásobný korálek (slovanské období). Během výzkumu bylo také odkryto slovanské otopné zařízení z velké části v době výzkumu již destruované. Nálezy pocházejí z jam sídlištního kontextu. R. Snášil se v souvislosti s četnými nálezy z lokality vyslovil pro možnost lokalizace zaniklé středověké vsi „Benady“ právě do této polohy.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: D. Menoušková–M. Vaškových (2000, 114, 193–194), J. Pavelčík (2000, 377–379).

2.

Trať: „město“

Poloha: křížení železniční trati se silnicí na Blatnici

Nález: Při stavbě železnice roku 1886 byl zachycen kostrový hrob snad mohylové kultury, zároveň pohřby velatické fáze středodunajských popelnicových polí, také halštatské pohřby, 4 žárové hroby z doby římské, kostrový slovanský hrob a jeden blíže neurčený žárový pohřeb. L. Galuška uvádí do pravděpodobné souvislosti toto F. Myklíkem prozkoumané pohřebiště s polohou „Panská Sýpka“, vzdálenou asi 70 m vzdušnou čarou. V poloze „Panská Sýpka“ byly prozkoumány zároveň hroby přiřítané slezské fázi kultury popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 31).

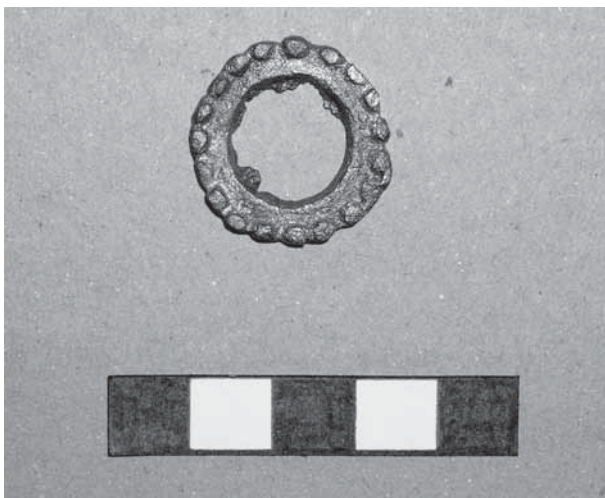
3.

Trať: „zámek“

Poloha: v areálu někdejšího zámku

9. Uherský Ostroh „Kvačice“. Keramická nádoba pražského typu. Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. A 237 400. Foto M. Vaškových.

10. Uherský Ostroh „Kvačice“. Bronzová avarská nášivka. Slovákcké muzeum Uherské Hradiště, inv.č. A 242 903. Foto M. Vaškových.

Nález: Základem zámku je zeměpanský hrad ze 13. stol. Ten byl ve 2. pol. 16. stol. přestavěn na renesanční zámek. Ze stavebních úprav ostrožského zámku je známa keramika ze 13. až 15. stol. Z terénních úprav okolí pocházejí i 2 ojedinělé střepy snad z 9. stol. Mezi středověké nálezy patří také zvířecí kosti, zlomky želez a komorových kachlů. Tyto nálezy jsou známé z výzkumů, které v 80. a 90. letech prováděli R. Snášil a R. Procházka.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: L. Hosák (1935, 410–412), R. Snášil (1970b, 339–344), R. Procházka (1983, 66).

4.

Trať: „Písečník U cukrovaru“, též „Šafranice“

Poloha: v areálu bývalé cihelny

Nález: Ze starších blíže nestratifikovaných výzkumů pochází z Uherského Ostrohu Ostrožského Předměstí informace o nálezu hrobů se skrčenými kostrami kultury únětické a nálezy slovanského sídliště a pohřebiště. L. Galuška ještě uvádí údaj o germánském pohřebišti narušeném nejspíše při stavbě cukrovaru.

Uloženo: Slovákcké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: L. Galuška (2000, 30, 34).

Blíže nelokalizované nálezy:

5.

Nález: Z polohy „Bažantnice“ pocházejí ojedinělé nálezy vrтанé sekery a kostěného vřetena z období eneolitu.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 29).

6.

Nález: V poloze „Bažantnice“ se na základě sběrů předpokládá únětické sídliště.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 30).

7.

Nález: Nedaleko „Bažantnice“ byly nalezeny dvě měděné mince z doby římské.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 34).

8.

Nález: Z polohy „Bořešín“ v SZ části katastru Uh. Ostrohu 1,5 km od středu města pocházejí blíže nestratifikované nálezy štípané industrie mladopaleolitického rázu.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: L. Galuška (2000, 26).

9.

Nález: Z polohy „Loučky“ ve východní části katastru, v údolí potoka Okluky, pochází objev jevišovického sídliště a pohřebiště a sídliště a pohřebiště z doby stěhování národů. L. Galuška uvádí pro tuto polohu ještě i možnou, avšak neověřenou existenci halštatského sídliště a nález laténského přeslenu.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 33–34).

10.

Nález: Z neupřesněné polohy v trati „Milokoštsko“ pocházejí nálezy velkomoravské keramiky

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 37).

11.

Nález: Při regulaci říčky Okluky v prostoru Uherského Ostrohu Předměstí byla v roce 1913 nalezena broušená industrie a dvojkonický přeslen kulturně příslušející do doby bronzové a latěnu (?).

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

12.

Nález: Z městské části Ostrožské Předměstí pocházejí nestratifikované nálezy keramiky kultury lineární.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 28).

13.

Nález: Z části Ostrožské Předměstí pocházejí z trati „Na Láně“ nedochované nálezy kultury únětické. Již roku 1885 zde byl nalezen rozrušený dvojhrob, který obsahoval keramiku, čelenku z měděného drátu a také mušle Cardium.

Uloženo: ?

Lit.: K. Hanák (1948, 8–10), K. Tihelka (1953, 309), Galuška (2000, 31).

14.

Nález: Ze starších nálezů lokalizovaných jen katastrálně do trati „Pod Hrudy“, která se nachází mezi Uh. Ostrohem a Moravským Pískem, pochází neolitická radiolaritová industrie.

Uloženo: ?

Lit.: -

15.

Nález: Z blíže neurčené polohy z trati „Předměstský Les“ v SZ části katastru pochází depot jehlic z doby bronzové.

Uloženo: ?

Lit.: -

16.

Nález: V poloze „Rubanice“, severozápadně od města mezi řekou Moravou a mrtvým ramenem, v tzv. „Předměstském Lese“ byl již v roce 1936 F. Benedíkem objeven v keramické nádobě depot bronzových předmětů (např. sekerek, srpů, kopí a jehlic) a slitků pocházející z mladší doby bronzové.

Uloženo: Městské muzeum Veselí nad Moravou

Lit.: L. Galuška (2000, 31).

17.

Nález: Jižně od města byl učiněn nález keramiky a dvou bronzových spon z doby římské.

Uloženo: ?

Lit.: J. Langová (1993, 57–58) .

18.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pocházejí nelokalizované nálezy lineární keramiky.

Uloženo: ?

Lit.: -

19.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pocházejí nelokalizované nálezy jevišovické kultury sídlištního charakteru.

Uloženo: ?

Lit.: -

20.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pocházejí nelokalizované nálezy únětické keramiky.

Uloženo: ?

Lit.: -

21.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pochází nelokalizovaný nález bronzové sekery s laloky komplexu popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: -

22.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pocházejí nelokalizované nálezy keramiky a zlomku srpů ze slezské fáze komplexu popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: -

23.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pochází nelokalizované pohřebiště slezské fáze komplexu popelnicových polí.

Uloženo: ?

Lit.: -

24.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pocházejí nelokalizované nálezy přeslenů a keramiky kultury platěnické.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno

Lit.: -

25.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu je znám také nelokalizovaný nález halštatské keramiky, sekery a štítkové spony.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno

Lit.: -

26.

Nález: Z katastru Uh. Ostrohu pochází také nelokalizovaný nález římské spony a keramiky s kremačními pozůstatky.

Uloženo: Moravské zemské muzeum Brno

Lit.: -

27.

Nález: Uh. Ostroh je někdy dáván také do souvislosti s hypotetickým a doposud neověřeným nálezem sošky egyptské bohyně, kterou si měl na Moravu přinést římský voják či obchodník. Nález má údajně pocházet z Ostrožského Předměstí, z prostoru toku potoka Okluky.

Uloženo: ?

Lit.: L. Galuška (2000, 34)

28.

Nález: „Benady“, „Smolénky“, „Bernardyni“ viz též záznam č. 1 v katastru Ostrožské Nové Vsi

29.

Nález: „Nový Tábor“ – viz. Nedakonice, záznam č. 7

15. Katastr Vések

1.

Trať: „Pastviště“

Poloha: mezi železniční tratí na severu a sušárnou brambor na J, asi 500 m JZ od školy

Nález: Při hloubení odvodňovacího kanálu bylo porušeno mladohradištní sídliště. Přitom byly E. Lepkou a R. Snášilem objeveny zbytky pecí, množství keramického a osteologického materiálu a přepálené pískovcové kameny. Kulturní vrstva dosahuje mocnosti asi 60 cm a představuje nálezy z 11.–12. století.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště – neověřeno

Lit.: R. Snášil (1968a, 97-98).

Blíže nelokalizované nálezy:

2.

Nález: Z řeky Olšavy pochází náhodný nález kostěného sekeromlatu neolitického či eneolitického stáří.

Uloženo: Slovácké muzeum Uherské Hradiště

Lit.: -

Literatura:³

- Baletka, T., 2000: *Uherský Ostroh ve vírech husitských proudů*. In: Uherský Ostroh, 51–60.
- Červinka, I. L., 1899: *Archeologické zprávy z okolí Uherského Hradiště*. Časopis Vlasteneckého muzea Olomouc, 16, 42.
- 1928: *Slované na Moravě a říše Velkomoravská*.
- Čižmář, M., 2004: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*.
- Fialová, V., 1952: *Tábor moravských husitů v Nedakonicích*. ČMM 37, 346–360.
- 1955: *Po stopách moravského táborství*. ČMM 40, 147–163.
- Filip, J., 1948: *Pravěké Československo*.
- Galuška, L., 1987: *Staroslovanský hrob z Ostrožské Nové Vsi (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1984, 42.
- 1989: *Záchranne výzkumy u Ostrožské Nové Vsi v roce 1986 (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1986, 102–103.
  - 1990a: *Časně slovanské sídliště u Ostrožské Nové Vsi (okr. Uherské Hradiště) a otázka osídlení středního Pomoraví prvními Slovany*. AR XLII, 564–586.
  - 1990b: *Osídlení Ostrožské Nové Vsi před založením obce*. Slovácko XXXI, 109–129.
  - 1990c: *Záchranne práce na katastru Ostrožské Nové Vsi v roce 1987 (okr. Uherské Hradiště)*, PV 1987, 99.
  - 2000: *Osídlení katastru Uherského Ostrohu před vznikem Ostrova – Stanice*. In: Uherský Ostroh, 23–40.
- Hanák, K., 1930: *Nález staroslovanského člunu v řece Moravě*. Sb. vel. NŘ 1, 19–20.
- 1932a: *Po stopách zaslých hradisk staroslovanského Velehradu*. Sb. Vel. 3, 7.
  - 1932b: *Výroční zpráva o činnosti spolku*. Sb. vel. NŘ 4, 4.
  - 1933: *Výroční zpráva o činnosti spolku*. Sb. vel. NŘ 4, 4–6.
  - 1935: *Výkop v Huštěnovicích*. Sb. vel. NŘ 6, 37–43.
  - 1937: *Nové archeologické nálezy a výkopy*. Sb. vel. NŘ 8, 34–37.
  - 1939a: *Nález zbytků románského kostela na moravském Slovácku*. Sb. vel. NŘ 120, 23–25.
  - 1939b: *Pravěké nálezy a výkopy 1938*. Sb. vel. NŘ 10, 3–9.
  - 1939c: *Pozoruhodný nahodilý nález*. Sb. vel. NŘ 10, 25–26.
  - 1946: *Nález duhovky*. Sb. vel. NŘ 14, 62.
  - 1948: *Předhistorické a historické nálezy a objevy*. Sb. vel. NŘ 16, 8–10.
- Horsák, A., 1940: *Průkop valu v Kunovicích*. Sb. vel. NŘ 11, 86–94.
- 1941a: *Nález staroslovanské pece v Derfli*. Sb. vel. NŘ 12, 86–87.
  - 1941b: *Výkopy v Kunovicích, Derfli, Míkovicích, Ostrožské Nové Vsi a Starém Městě*. Sb. vel. NŘ 12, 90.
- Hosák, L., 1935: *Historický místopis země moravskoslezské. IV. Hradištský kraj*.
- Hrubý, V., 1939: *Nálezy ze Spytihněvi*. Sb. vel. NŘ 10, 17–20.
- 1939–1946: *Žárové hroby ze Spytihněvi*. PA 42, 152.
  - 1940: *Poznámky*. Sb. vel. NŘ 11, 27.
  - 1941a: *Osídlení uherskohradištského okresu v době hradištní*. Sb. vel. NŘ, 12, 55–64.
  - 1941b: *Pohřebiště skrčků s keramikou zvoncovitých pohárů v Polešovicích*. Sb. vel. NŘ 12, 49–53.
  - 1942: *Popelnicové pole v Nedakonicích*. Sb. vel. NŘ 13, 88–115.
  - 1948: *Z pravěku středního Pomoraví*. Vlastivědný sborník okresu UH II, 27.
  - 1951: *Paleolitické nálezy z Uherskohradištska*. ČMM XXXVI, 65–101.
- Hudeček, J., 1936: *Výkop v Huštěnovicích*. Sb. vel. NŘ 7, 7–11.
- Langová, L., 1993: *Nález bronzových spon z doby římské v Uherském Ostrohu (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1989, 57–58.
- Ludikovský, K.–Snášil, R., 1973: *Vorläufige Grabungsergebnisse auf der hallstatt- und Latenzeitlichen Siedlung bei Polešovice*. PV 1972, 35–37.
- Marešová, K., 1967: *Slovanské sídliště v Ostrožské Nové Vsi (okr. Uherské Hradiště)*. ČMM LII, 75–84.
- Menoušková, D.–Vaškových, M., 2000: *Uherský Ostroh III – Kvačice (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1999, 114, 193–194.
- Měřinský, Z., 1980: *Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů*. AH 5, 35–37.

- Mikulka, M., 1941: *Z minulosti archeologického spolku „Starý Velehrad“*. Sb. Vel. 12, 118.
- Nekuda, V., 1961: *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*.
- Nekuda, V.–Unger, J., 1981: *Hrátky a tvrže na Moravě*.
- Novotný, B., 1962/1963: *Výzkum slovanského hradiště z 10. až 12. století u Spytihněvi*. Slovácko IV–V, 9–11.
- Oliva M., 1998: *Gravettien východní Moravy*. ČMM LXXXIII, 3–65.
- Pavelčík, J., 2000: *Záchranný výzkum v Uherském Ostrohu II – Kvačicích, trať Chylický rybník, Benadimi (Bernardyni) (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1997–1998, 377–379.
- Pojsl, M., 2000: *Proměna Veligradu ve Staré Město*. In: *Staré Město v proměnách staletí*.
- Procházka, R., 1983a: *Untersuchung befestigter Siedlungen aus dem feudalen Zeitabschnitt im Jahre 1981 um Uherské Hradiště*. PV 1981, 66.
- 1983b: *Záchranný výzkum paleolitické stanice v Uherském Hradišti-Jarošově, okr. Uherské Hradiště*. AR XXXV, 552–554.
- Seitl, L.–Valoch, K., 1998: *Stanice gravettinských lovců mamutů v Jarošově (Uherské Hradiště-Jarošov, okr. Uherské Hradiště)*. ČMM, LXXXIII, 67–81.
- Salaš, M., 1997a: *Der Urnenfelderzeitliche Hortfund von Polešovice*.
- 1997b: *Polešovice (okr. Uh. Hradiště)*. „Zmolky“. PV 1993–1994, 145–146.
- Skopal, R., 1993: *Depot bronzové suroviny z mladší doby bronzové v Polešovicích (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1990, 80.
- Skutil, J., 1940. *Paleolitické nálezy z hradištěska a přilehlého Pomoraví*. Sb. Vel. 11, 61.
- Snášil, R., 1965a: *Archeologické zjišťovací a záchranné výzkumy Slováckého muzea v roce 1965*. In: Slovácko, 151.
- 1965b: *Záblacany – raně středověká zaniklá hutnická osada*. Slovácko, 105–110.
- 1968a: *Mladohradištní osada u Věsek (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1967, 97–98.
- 1968b: *Únětické hroby z Polešovic*. PV 1967, 28–32.
- 1970a: *Laténské sídliště u Polešovic*. PV 1968, 27–35.
- 1970b: *Průzkum zaniklých středověkých sídlišť na jihovýchodní Moravě v l. 1964–68*, AR XXII, 339–344.
- 1971a: *Další nálezy z halšt.-latén. sídliště u Polešovic*. PV 1970, 36–37.
- 1971b: *Die Ergebnisse der 5. Saison der Systematischen Erforschung von Záblacany*. PV 1970, 59.
- 1971c: *Drobné nálezy z uherskohradištska a Labut (okr. Uherské Hradiště a Hodonín)*. PV 1970, 77–78.
- 1971d: *Vrcholně a pozdně středověké nálezy z Osvětiman a Mařatic*. PV 1969, 38.
- 1972a: *Pokračování výzkumu na halštatsko-latén. sídlišti u Polešovic*. PV 1971, 67–68.
- 1972b: *Středověký pohár z Polešovic (okr. Uh. Hradiště)*. PV 1971, 110–111.
- 1972c: *Vorläufige Ergebnisse der 6. Grabungssaison in Záblacany*. PV 1971, 97–98.
- 1973a: *Drobné nálezy z uherskohradištska, kroměřížska a hodonínska (okr. Uherské Hradiště, Kroměříž a Hodonín)*. PV 1972, 95–96.
- 1973b: *Vorläufige Ergebnisse der 7. Grabungssaison in Záblacany*. PV 1972, 72–74.
- 1978a: *Kvartérní osteologické nálezy z Ostrožské Nové Vsi a Uherského Hradiště-Jarošova (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1976, 17.
- 1978b: *Nález mladohradištní láhve z Ostrožské Nové Vsi (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1976, 77.
- 1978c: *Předběžné výsledky 8. a 9. výzkumné sezóny Záblacany, obec Polešovice*. PV 1976, 89–90.
- 1978d: *Velkomoravský hrob z Uherského Hradiště – Jarošova /okr. Uherské Hradiště/*. PV 1976, 71.
- 1984 : *Středověké objekty z Polešovic /okr. Uherské Hradiště/*. PV 1982, 71.
- 1991–1992: *Výstava „Počátky dějin Spytihněvi“*. Slovácko XXXIV–XXXV, 202–204.
- 1995: *Polešovice ve světle archeologických pramenů*. In: *Polešovice 1595–1995.Velehrad*.
- 1996: *Archeologie a Kunovice*. In: *Kunovice v proměnách času*, 7–29.
- Snášil, R.–Procházka, R., 1981: *Lužické sídliště a hradištní hrob z Kostelan*. PV 1979, 26.
- Šebela, L.–Galuška, L., 1993: *Fund von geschliffener Industrie aus Ostrožská Nová Ves (Bez. Uherské Hradiště)*. PV 1989, 38.
- Škrdla, P.–Musil, R., 1999: *Jarošov II nová stanice gravettien u uherskohradištsku*. PV 1995–96, 47–62.

- Škrdla, P.–Nývtlová-Fišáková, M., 2004: *Spytihněv–„Duchonce“: nová malá stanice gravettienů v Napajedelské bráně*. Slovácko XLV 2003, 89–94.
- Tihelka, K., 1953: *Moravská únětická pohřebiště*. PA XLIV, 302.
- Unger, J., 1997: *Polešovice (okr. Uh. Hradiště). Kostel sv. Petra a Pavla*. PV 1993–1994, 229.
- Valoch, K., 1979: *Paleolit středního Pomoraví. Studie Muzea Kroměřížska*, 79, 22–34.
- Vaškových, M., 1998: *Neolit a počátky eneolitu na moravsko-slovenském pomezí. Rkp. dipl. práce na FFMU Brno. Díl II*.
- 2004: *Archeologické výzkumy na katastru Starého Města*. Slovácko XLV 2003, 109–155.
- 2005: *Zjišťovací výzkum v kostele sv. Petra a Pavla v Kunovicích*. Slovácko XLVI 2004; 191–196, 2005.
- Vaškových, M.–Menoušková, D., 2003: *Nové poznatky k osídlení Uherskohradištska*. Slovácko XLIV 2002, 93–112.
- Zelnitius, A., 1940: *Zbytky starého kostela ve Spytihněvi*. Sb. vel. NŘ, 95–100.
- 1941: *Poklad z Babic*. Sb. vel. NŘ 12, 76–77.
- Zemek, M., 1992: *Vlastivěda moravská. Uherskohradištsko*.

Použité zkratky periodik:

AH	– Archaeologia historica
AR	– Archeologické rozhledy
AŮ AV ČR	– Archeologický ústav akademie věd České republiky
ČMM	– Časopis moravského muzea
inv. č.	– inventární číslo
Lit.	– literatura
MZM	– Moravské zemské muzeum
n.l.	– našeho letopočtu
PA	– Památky archeologické
PV	– Přehled výzkumů
přír. č.	– přírůstkové číslo
Rkp.	– rukopis
Sb. vel. NŘ	– Sborník velehradský, Nová řada
ZD	– zemědělské družstvo
ZSV	– zaniklá středověká ves

Poznámky:

- 1 Práce vznikla jako zkrácená a upravená verze původní německy psané studie pro publikační řadu Studien zum Burgwall von Mikulčice 6, připravenou v rámci projektu GA ČR „Sídlní aglomerace velkomoravských mocenských center v proměnách údolní nivy“ reg. č. 404/96/K089 řešitel PhDr. Lumír Poláček, jemuž touto cestou také děkujeme za vstřícné umožnění publikování.
- 2 Již dříve byl publikován obdobný soupis pro území Starého Města (Vaškových 2004, 109-155). Přehled archeologických nálezů z katastru Uherského Hradiště bude následovat v příštím čísle Slovácka.
- 3 Jednotlivá hesla byla zpracována i s přihlédnutím k nálezovým zprávám z fondu Slováckého muzea.

Mgr. Miroslav Vaškových (n. 1973), vedoucí archeologického oddělení Slováckého muzea se zabývá archeologickými výzkumy neolitu a záchrannými výzkumy na Uherskohradištsku.

Mgr. Dana Menoušková (n. 1973), odborný pracovník archeologického oddělení Slováckého muzea se zaměřuje na archeologické výzkumy v oblasti Uherskohradištska z období středověku.

The Evidence of Archeological Settlements in the Central Morava Region. The Listing of Finding-Places in the Cadasters of Villages of Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Spytihněv, Topolná, Uherský Ostroh and Vésky

Abstract

The above-presented alphabetical listing of archeological topography sums up the finding-places whose geographic location makes them a part of the central Moravia region. This includes the finds from the cadasters of the following villages: Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice (formerly belonging to the district of Uherské Hradiště), Spytihněv (formerly belonging to the district of Zlín), Topolná, Uherský Ostroh a Vésky (again the former district of Uherské Hradiště).

The listing takes into account only the finds uncovered before mid 2004. For each cadaster, also included is a list of finds which cannot be localized precisely. This list consists of items which can be localized only very roughly or not at all.

The region in question is very rich in finds. The localities in the cadasters of Jarošov, Spytihněv and Ostrožská Nová Ves attracted settlement of Paleolithic hunters as early as the Young Paleolithic Age (the artifacts of splintered tools, bones of game). These hunters were looking for favorable locations near transportation artery of strategic importance – the Morava river.

Morava played an important role even in the Neolithic settlement of the region. The finds from this period (the culture of linear pottery, Želiez group and the people of Moravian painted pottery) come namely from the cadasters of Spytihněv, Huštěnovice, Mařatice, Kunovice, Míkovice, Kostelany, Nedakonice and Ostrožská Nová Ves. The finds are dated both from early Eneolith (younger degrees of Moravian painted pottery and Jordanov culture, e.g. Uherský Ostroh “Kvačice”), as well as middle, younger and late Eneolith (the culture of punctured pottery, culture of twine pottery and culture of bell-shaped cups, e.g. Kunovice “Nová Čtvrť” or “Abraháмова Cihelna”).

The intense settlement of central Morava region can be also seen during the Bronze Age, especially in the period of urn fields – e.g. in the finding-places of cadasters of Spytihněv, Babice, Huštěnovice, Kunovice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Uherský Ostroh. Somewhat less localities and finds come from the Halstadt (Polešovice, Huštěnovice, Kněžpole, Kunovice) and Laten periods (Polešovice, Huštěnovice, Kunovice, Spytihněv) when the intensity of settlement diminishes to a certain extent. The finds from the Roman Empire period are less numerous (Kunovice, Mařatice, Kostelany, Nedakonice), as well as from the migration of peoples period (Kunovice).

For the future, the region promises to yield new knowledge regarding the early Slavic settlement, as is hinted by several researches by L. Galuška from the area of Uherský Ostroh and Ostrožská Nová Ves. The number of finds and settlements again increases in the middle and young forts periods (Spytihněv, Babice, Huštěnovice, Kunovice, Míkovice, Polešovice, Uherský Ostroh).

The above-mentioned brief survey of settlement history shows that there are both poly-cultural localities, settled from the Prehistory until the Great Moravian period, or even young fort period (Ostrožská Nová Ves „Pusté“, Spytihněv „Němečá“, Polešovice „Torštot and Nivy“, Kunovice „Abraháмова Cihelna“ and „Hrabůvka“) as well as localities with scarce (Babice, Kněžpole, Míkovice, Vésky) or even isolated finds (Topolná).

Judging from the present state of knowledge regarding the structure and development of settlement (not including the separately processed cadasters of Uherské Hradiště and Staré Město), it is clear that the center of prehistorical settlement, namely from Neolith to the age of urn fields, was situated in the southern parts i.e. in the area between Polešovice in the West and Uherský Ostroh (and Ostrožská Nová Ves) in the Southeast with a certain overreach into the Kunovice cadaster. Another center of concentration is discernible in the North (Spytihněv, Huštěnovice, Babice). However, this state of knowledge is far from complete and exhausting. This is caused by a relatively small number of researches conducted in the region. Although the presented listing aspires to be as precise and complex a view of the region in question as possible, the authors are aware of the fact that the further research will bring about some corrections and new facts. This holds true especially for the verification of older researches.

This circumstance taken into account, we have listed some of the relatively well-known finding-sites under the not-localized category. Moreover, some of the finds coming especially from the early researches is missing today and we know about them only from the literature or finds reports. In such cases, we have put a question mark in the item "place of deposit". We have done so even in the cases when the place of finding could not be verified exactly. Conversely, with some of the finds, no reports regarding the place or circumstances of their retrieval have been preserved. Finally, the authors would like to express their thanks to Robert Snášil, CSc. and PhDr. Luděk Galuška, CSc. for valuable advice and consultations.

The study is a shortened and adapted version of the original study written in German for the editorial board of *Studien zum Burgwall von Mikulčice 6*. The original study was realized as a part of the GA ČR sponsored project named „Settlement Agglomerations of Great Moravian Power Centers of in the Changes of the World” Reg. No. 404/96/K089 managed by PhDr. Lumír Poláček whom we would like to thank here for helpfulness and authorization to publish the results in this miscellany.

Belege der archäologischen Besiedlung von mittlerem Marchgebiet. Verzeichnis der Fundstellen auf den Katastern der folgenden Gemeinden: Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Spytihněv, Topolná, Uherský Ostroh, Vésky

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die vorliegende alphabetisch geordnete archäologische Topographie fasst Fundorte zusammen, die laut ihrer geographischen Lage dem mittleren Marchgebiet angehören. Aufgefasst wurden Fundstellen auf den Katastern der folgenden Gemeinden: Babice, Huštěnovice, Jarošov, Kněžpole, Kostelany nad Moravou, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice (ehemaliger Bezirk Uherské Hradiště), Spytihněv (ehemaliger Bezirk Zlín), Topolná, Uherský Ostroh, Vésky (wieder ehemaliger Bezirk Uherské Hradiště) Das Verzeichnis berücksichtigt die bis zur Mitte von 2004 entdeckten Funde. Im Rahmen jedes Katasters gibt es auch Passagen, die näher unlokalisierbare Funde beinhalten. Es handelt sich um solche Funde, die heute entweder nur annähernd oder überhaupt nicht zu lokalisieren sind.

Das mittlere Marchgebiet ist tatsächlich reich an Funden. Bereits im Jungpaläolithikum wurden die Lokalitäten im Katastergelände von Jarošov, Spytihněv und Ostrožská Nová Ves zum Aufenthaltsort paläolithischer Jäger (Artefakte der Spaltindustrie, Tierknochen), die günstige Lagen unweit der Kommunikationsader von strategischer Bedeutung – in der Nähe des Flusses March aufsuchten.

Die March spielte übrigens eine bedeutende Rolle auch während der neolithischen Besiedlung der Region. Die Funde aus dieser Zeit (Linearkeramik, Želiezovce-Gruppe, mährische bemalte Keramik) stammen überwiegend aus den Katastern Spytihněv, Huštěnovice, Kostelany, Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice und Ostrožská Nová Ves. Äneolithische Fundstellen sind mit Funden aus Kostelany, Kunovice, Míkovice, Nedakonice, Polešovice, Spytihněv, Uherský Ostroh. Diese Funde haben ihre Herkunft im älteren Neolithikum (jüngere Stufen der mährischen bemalten Keramik und die Jordansmühlkultur, z. B. Uherský Ostroh „Kvačice“) und auch im mittleren, jüngeren und späten Neolithikum (Kultur mit kannelierter Keramik, Jaispitzer-Kultur, schnurkeramische Kultur, Glockenbecherkultur, z. B. Kunovice „Nová Čtvrť“ oder „Abraháмова Cihelna“).

Ebenfalls in der Bronzezeit wurde das mittlere Marchgebiet dicht besiedelt, insbesondere in der Zeit der Urnenfelderkultur – z. B. Fundstellen auf folgenden Katastern: Babice, Huštěnovice, Kunovice, Míkovice, Nedakonice, Ostrožská Nová Ves, Polešovice, Spytihněv, Uherský Ostroh. Seltener sind Funden aus der Hallstattzeit (Polešovice, Huštěnovice, Kněžpole, Kunovice) und in der Latènezeit (Polešovice, Huštěnovice, Kunovice, Spytihněv), wo die Besiedlung an der Intensität abnahm. Selten sind die Fundstellen aus der Zeit des Römischen Imperiums (Kostelany, Kunovice, Mařatice, Nedakonice) und der Völkerwanderung (Kunovice).

Für die Zukunft verspricht das untersuchte Gebiet neue Erkenntnisse aus der Zeit der frühslawischen Besiedlung, wie einige von L. Galuška durchgeführte Untersuchungen aus den Gebieten Ostrožská Nová Ves, und Uherský Ostroh vermuten lassen. Die Zahl der Fundstellen und Funden

wächst erneut in der Mittel- und Jungburgwallzeit (Babice, Huštěnovice, Kunovice, Míkovice, Polešovice, Spytihněv, Uherský Ostroh).

Aus der oben angeführten kurzen Übersicht geht hervor, dass sowohl polykulturelle, von der Urzeit bis zur großmährischen, eventuell zur Jungburgwallzeit besiedelte Lokalitäten (Ostrožská Nová Ves „Pusté“, Spytihněv „Němeča“, Polešovice „Torštot“ und „Nivy“, Kunovice „Abrahámová Cihelna“ und „Hrabůvka“) als auch Lokalitäten und Kataster mit raren (Babice, Kněžpole, Míkovice, Věsky) oder sporadischen (Topolná) Funden bekannt sind.

Aus der Sicht der gegenwärtigen Erkenntnisse über Struktur und Entwicklung der Besiedlung beurteilt (abgesehen von den selbständig behandelten Katastern von Staré Město und Uherské Hradiště) ist klar ersichtlich, dass sich das Zentrum der urzeitlichen Besiedlung, insbesondere von der neolithischen bis zur Urnenfelderzeit, im südlichen Teil, d. h. zwischen Polešovice im Westen und Uherský Ostroh, bzw. Ostrožská Nová Ves im Südosten, mit einem gewissen Überhang zum Kataster Kunovice befand, wobei zur weiteren Konzentration dann im Norden kam (Spytihněv, Huštěnovice, Babice). Der heutige Erkenntniszustand ist jedoch bei weitem nicht vollständig und restlos. In beträchtlichem Maße wurde dies durch spärliche archäologische Untersuchungen im Interessengebiet verursacht. Obwohl sich das vorliegende Verzeichnis um eine möglichst genaue und komplexe Auffassung des Interessengebiets bemüht, sind sich die Autoren bewusst, dass weitere Forschungen einige Korrekturen sowie neue Erkenntnisse mitbringen, was vor allen Dingen die Verifizierung von älteren Untersuchungen betrifft. Unter Berücksichtigung dieser Tatsache sind einige ziemlich bekannte Fundstellen im Verzeichnis der unlokalisierten eingetragen. Darüber hinaus ist ein Teil der Funde, besonders aus älteren Untersuchungen, verschollen. Bescheid darüber wissen wir nur aus der Literatur, eventuell aus Fundberichten. In diesem Fall ist als Aufbewahrungsort das Fragezeichen angegeben, und zwar auch wenn die Fundstelle nicht genau verifiziert werden konnte. Im Gegenteil dazu haben sich bei einigen Funden fast oder gar keine Informationen über ihre Herkunft und auch keine Beschreibug der Fundumstände erhalten.

Zum Schluss möchten die Verfasser ihren Dank für wertvolle Ratschläge und Konsultationen den Herren Robert Snášil, CSc., und PhDr. Luděk Galuška, CSc., aussprechen.

Die Arbeit entstand als verkürzte Version der ursprünglich in Deutsch verfassten Studie „Studien zum Burgwall von Mikulčice 6“, die im Rahmen des Projekts GA ČR „Siedlungsagglomerationen der großmährischen Machtzentren im Wandel der Auenlandschaft“, Registernummer 404/96/K089, erschien. Herrn PhDr. Lumír Poláček, dem Projektleiter, möchten wir hiermit ebenfalls herzlichen Dank für seine Hilfe bei der Veröffentlichung der Studie aussprechen.

PROMĚNY FEUDÁLNÍHO SÍDLA VE ZLÍNĚ

*Jiří Kohoutek, Ústav archeologické památkové péče, Brno
Radim Vrla, Odbor Památkové péče Zlínského kraje, Zlín*

Otázka lokalizace opevněného feudálního sídla ve Zlíně zaměstnávala celou generaci historiků. A jednalo se o hrad a nebo jen o tvrz? Kdy můžeme hledat jeho počátek a jaký byl jeho vztah ke Zlínu jako k centru panství? Na tyto otázky se v následujícím příspěvku pokusíme najít odpověď.

Problematika lokalizace zlínského feudálního sídla byla předmětem úvah badatelů po dobu téměř jednoho století a vykristalizovala do podoby naprosto rozdílných názorů (Stloukal 1947, 41, Pokluda 1979, 133, Kohoutek 1992, 16). Shrňme-li ve stručnosti jejich přehled a pokusíme se vykreslit obraz vývoje bádání k této problematice, získáme následující chronologické seřazení. První zmínku o existenci opevněného sídla ve Zlíně zaznamenal G. Wolny ve svém monumentálním díle moravského místopisu, kde uvedl, že nad Zlínem stával hrad nazývaný Šternberk (Wolny 1838, 541, 544). K této zprávě je nutné uvést, že z pásma Vizovské vrchoviny, ohraničující údolí řeky Dřevnice z jižní strany, skutečně vystupuje výrazná vrcholová ostrožna, nesoucí pomístní název Šternberk (lidově také Štymbek), ale netýčí se nad původním jádrem historického Zlína, ale asi 3,5 km západněji, na katastru tehdy samostatné obce Louky (dnes již součástí celé zlínské aglomerace). Poloha je to opravdu nápadná a také shoda názvu (Šternberk) plně opravňuje k domněnce, že zde musíme hledat původ této zprávy z první poloviny 19. století. Několikanásobně provedená prospekce na této lokalitě však prokázala jednoznačně, že se jedná pouze o přírodní útvar, který nevykazuje žádné stopy po lidské činnosti v předchozích dobách. V podvědomí obyvatel Zlína se ale existence původního zlínského hradu kladla celkem bezpečně do místa lokality „Hradisko“ (nebo „Hradištěk“) nad cestou, spojující Zlín s osadou Kudlovem. Toto místo hrálo klíčovou roli v dochovaných starozlínských pověstech a zdejší hrad a jeho pán, rytíř Miloš, byly pro starý Zlín v dochovaných záznamech pamětníků stejně symbolické jako jsou pro dnešní Zlín třeba postava T. Bati a nebo zlínský „mrakodrap“. ¹ A právě tato skutečnost vedla prof. Stloukala k iniciování archeologického výzkumu této lokality. Peripetie této akce jsou přes určité nejasnosti poměrně dobře známy (Kohoutek 1992, 14–15), takže se o nich lze zmínit jen okrajově. Výzkum začal již v roce 1938 a to z podnětu A. Slovenčíka, kdy byl pravděpodobně odkryt půdorys zahloubeného suterénu ve východní části lokality. Způsob provádění výzkumu však příliš nenadchl tehdejšího ředitele Archeologického ústavu v Praze J. Böhma, který se na lokalitu přijel podívat na pozvání K. Stloukala a následně doporučil novou metodiku výzkumu pod odborným vedením. Další etapa tedy proběhla až v roce 1940 pod vedením I. Borkovského, který na lokalitě rozlišil tři fáze, jež následně datoval do 11.–12. stol (první), do 14.–15. stol (druhou) a na přelom 15. a 16. stol (třetí). Bohužel z provedeného výzkumu se dochoval pouze půdorys lokality s naznačením navržených (a také provedených zjišťovacích sond) a opis místy poněkud nejasné nálezevé zprávy I. Borkovského (Archiv města Zlína, č. j. 693) a všechny nálezy z výzkumu (z obou etap a to jak v roce 1938, tak v roce 1940) se v průběhu válečných událostí v letech 1944 a 1945 nenávratně ztratily (Kohoutek 1992, 16). Pokus o menší revizní výzkum v roce 1983, provedený M. Richtrem v rámci připravovaného soupisu drobných fortifikací na Zlínsku, zachytil jen nálezy mladší datace, zařaditelné vesměs do období 16. století (Richtr 1987, 45, tab. 60, 61). Sondy, položené v západním příkopu a v západní polovině jádra, přinesly jen oxidačně vypalované keramické fragmenty načervenalé barvy, opatřené na povrchu zelenou a nebo žlutou glazurou (typologicky se jedná již o velmi vyspělou tenkostěnnou hrnčinu – zlomky džbánů, mís, apod.) V současnosti to však jsou jediné prokazatelné nálezy z prostoru této lokality.

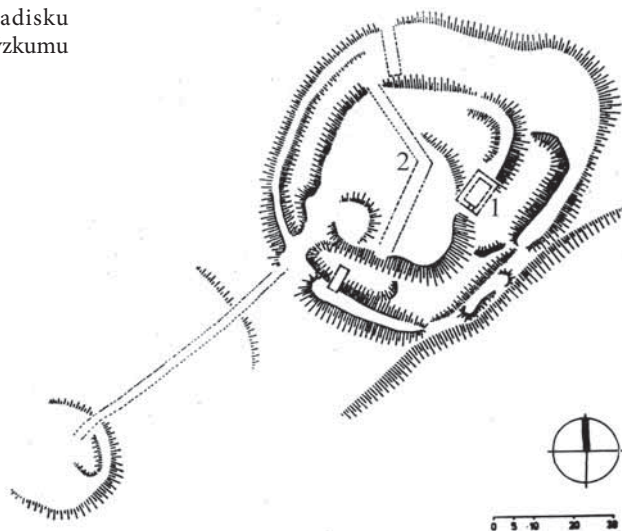
V současné době se z „Hradiska“ dochovaly jen nevýrazné zbytky. Situováno je na severní ostrožně táhlého výběžku Vizovské vrchoviny, oddělené od západněji položeného vrcholu Barabáš (kóta 410 m) ostrým zářezem, kudy původně vedla cesta od Zlína na jih (obr. 1). Lokalita má tvar celkem pravidelného oválu, poněkud protaženého severovýchodním směrem, kterým je také orientována delší osou ve směru SV–JZ (obr. 2). V těchto místech dosahuje délka areálu téměř 80 m, jeho šířka pak dosahuje kolem 65 m. Jádru lokality má na ose SV–JZ délku téměř 50 m a šířku do 45 m. Z jižní a částečně ze západní strany je dochován příkop, který místy dosahuje hloubky mezi 1,5 až 2 m a na severní straně se zcela vytrácí. Jeho stopy jsou patrné i na východní straně, zde však došlo k citelnému poškození těžbou kamene (z jihovýchodní strany sem zasahuje dnes již nefunkční lom). Na povrchu jádra jsou stopy recentních zásahů, dodnes je patrný průběh archeologické sondy z roku 1940 a také zbytek suterénu stavby, odkryté již v roce 1938 (obr. 2). Vstup do areálu lze hledat z jihozápadní strany, kudy také po hřebenu vedla přístupová cesta. Za zmínku stojí také pozůstatky okrouhlé vyvýšeniny, položené na ose přístupové komunikace, o průměru ca 30 m a vzdálené od vlastní lokality přes 60 m jihozápadním směrem (bez provedení zjišťovacího výzkumu nelze rozhodnout, zda se v tomto případě může jednat o zbytky předsunutého opevnění či o přirozený útvar, i když první varianta se zdá být pravděpodobnější). Vzhledem k tomu, že nálezový fond z lokality postihl tak nešťastný osud, stálo by za úvahu v těchto místech provést částečný sondážní revizní průzkum; přestože bylo „Hradisko“ v minulosti častým cílem různých hledačů pokladů (Baťa 1999, 105) lze předpokládat, že by mohl přinést pozitivní výsledky (obr. 3).

Výsledky výzkumu na „Hradisku“ přinesly jeho hlavnímu iniciátorovi, K. Stloukalovi, rozporuplné pocity. Na jedné straně byl potěšen starobylostí objeveného dřevěného srubu, který I. Borkovský datoval do průběhu 11. a 12. století a který byl podle něj zničen za tatarského vpádu v roce 1241, na druhé straně zde však nebyl objeven hrad, resp. stavby, které podle tehdejších představ měly na každém středověkém hradě být (viz „ony věže tlusté, baňaté“

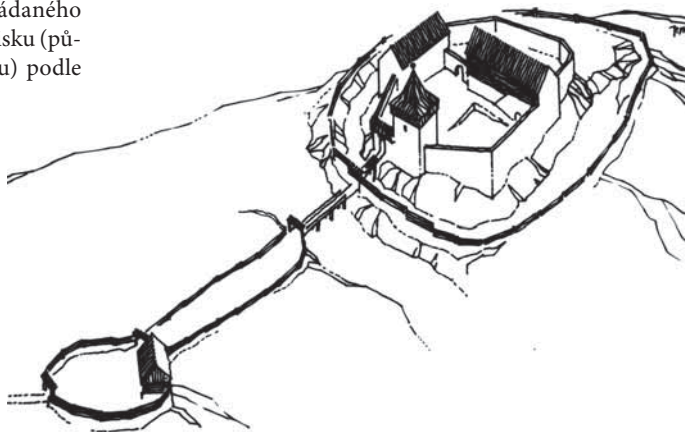

1. Výřez z mapy 1 : 10 000, centrum města Zlína s vyznačením jednotlivých lokalit (1 – původní hrad na Hradisku u Kudlova, 2 – zámek ve Zlíně, 3 – poloha Šternberk nad Loukami.

2. Půdorys lokality na Hradisku u Kudlova po provedení výzkumu v roce 1940.

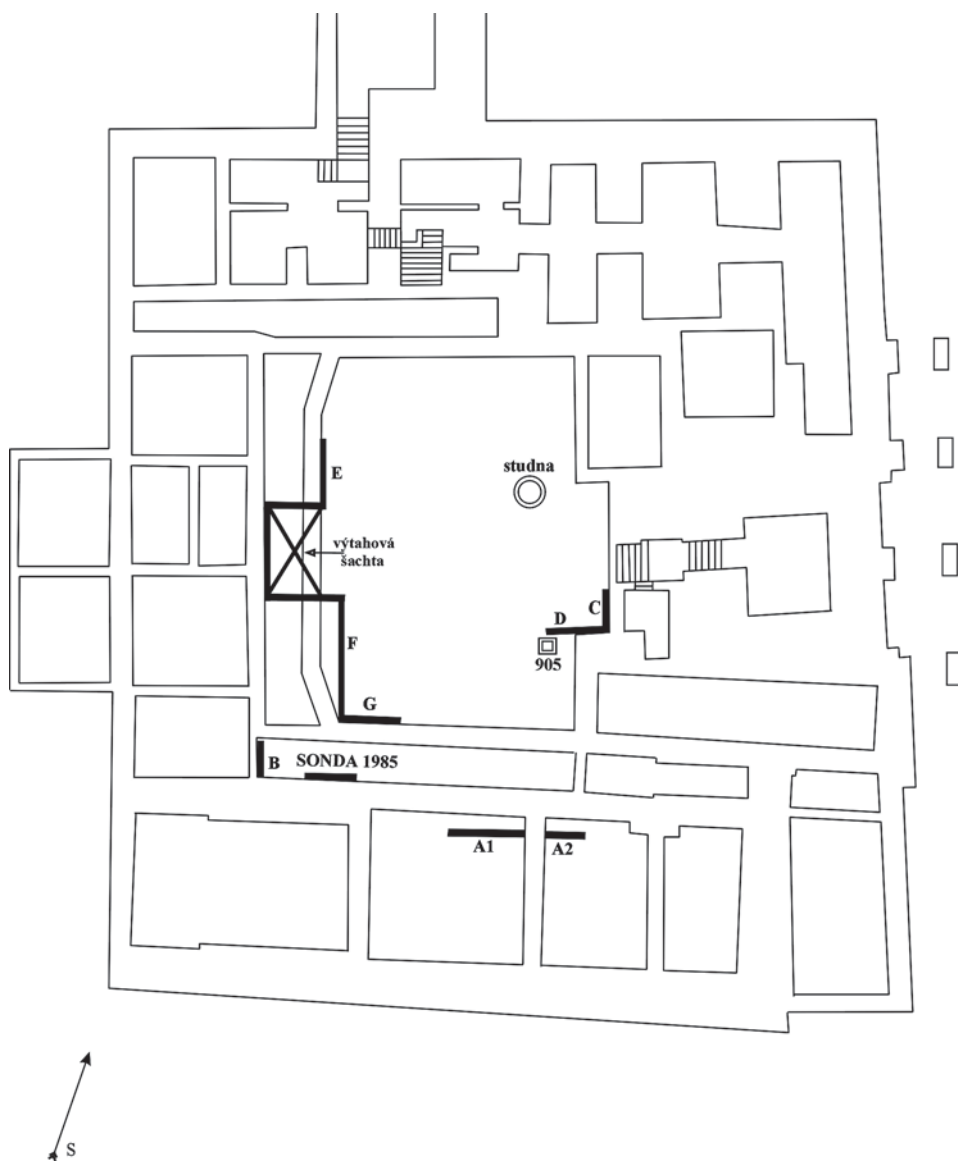

3. Rekonstrukce předpokládaného vzhledu lokality na Hradisku (původního zlínského hradu) podle arch. P. Šimečka.

v poznámce 1). A tak místo původního zlínského hradu, doloženého písemnými prameny již k roku 1360, lokalizoval do míst dnešního zlínského zámku (Stloukal 1947, 41). Tento názor přetrvával až do osmdesátých let minulého století, kdy však po objevení nálezové zprávy I. Borkovského o výzkumu na „Hradisku“ a vyhodnocení zcela nových poznatků o vývoji středověké fortifikační architektury na jihovýchodní Moravě byla lokalizace původního zlínského hradu umístěna zpět na „Hradisko“ u Kudlova (Kohoutek 1992, 12–22).

V závěru roku 2003 a v první čtvrtině roku 2004 proběhla radikální rekonstrukce přízemí a sklepů zlínského zámku, která přinesla především značně razantní zásahy do historických konstrukcí a terénů a to v souvislosti s komplexní přestavbou zámecké restaurace, původně umístěné v jižním, západním a severním křídle přízemí zámecké budovy. Při této příležitosti bylo autory studie získáno poměrně značné množství informací, které umožňují stanovení základní osnovy složitého stavebního vývoje objektu. Zmíněnými stavebními pracemi byly dotčeny především sklepní prostory zámku a podstatná část jeho přízemí. Archeologický a stavebně-historický průzkum se tedy soustředil především do těchto částí zámku, archeologický výzkum proběhl navíc i v prostoru nádvoří. Průzkum byl omezen nejenom rozsahem probíhajících prací, ale i razantními úpravami 20. století, které výrazně poznamenaly stavební konstrukce objektu i související archeologické situace.

4. Zámek Zlín, schematický půdorys s vyznačením polohy archeologických sond v roce 2004. Kresba P. Pavlíčková.

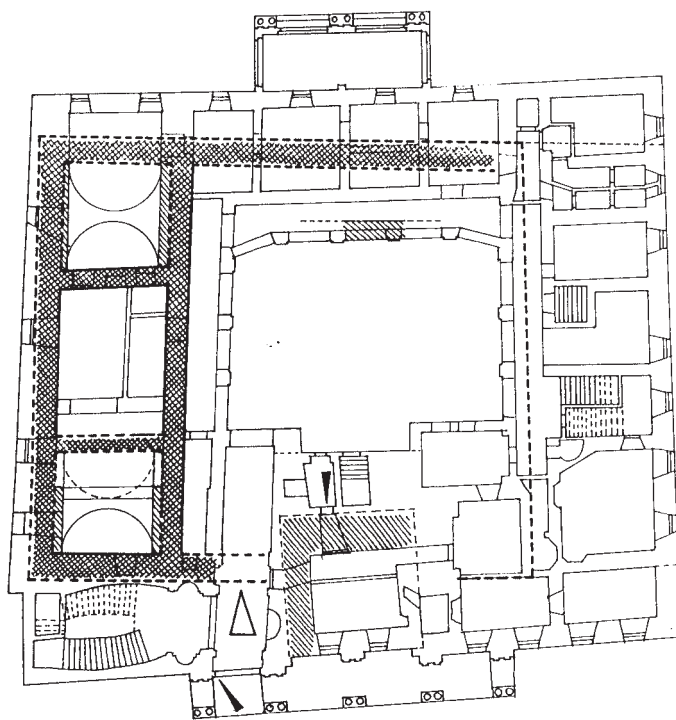
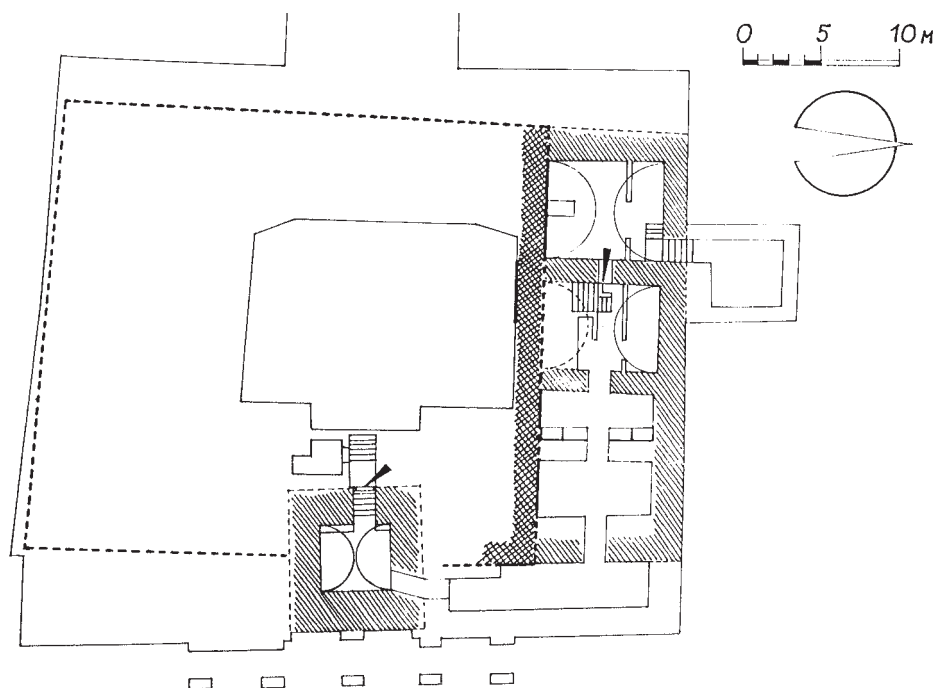
Jak již bylo uvedeno, potřeba záchraného archeologického výzkumu v prostoru zlínského zámku byla vyvolána výše zmíněným záměrem zlínské radnice provést komplexní rekonstrukci přízemí zámecké budovy a jejich suterénních prostor v rámci realizace nového projektu zámecké restaurace (mimo jiné se počítalo se snížením nivelety zámeckého nádvoří až o 6 m). Výzkum, který byl proveden za značně nepříznivých podmínek na konci ledna a v měsíci únoru 2004 byl realizován v návaznosti na probíhající stavební práce. Tak například byly využity jednotlivé sondy v jižním a západním křídle zámecké budovy, budování výťahové šachty, apod. Na ploše nádvoří (přes 150 m²) byla v počáteční fázi snížena niveleta povrchu na ca 218,5 m (obr. 18), poté zde byly pomocí stavebního mechanismu provedeny jednotlivé zjišťovací sondy (jihozápadní roh nádvoří zámku), které ale vykázaly negativní výsledky.

Proto bylo necháno vybrání prostoru nádvoří až do hloubky 2,6 m od úrovně současného povrchu terénu – 219,95 m nadmořské výšky. Zde byly sledovány profily jednotlivých stran nádvoří, případně již ručně odkrývány jednotlivé zachycené objekty (klasicistní jímka, novověká studna, apod.). Souběžně byl také podle možností prováděn stavebně-historický průzkum a to zejména v přízemí zámecké budovy a v severním a východním suterénu stavby, kde byly posléze provedeny i menší zjišťovací mikrosondáže (obr. 19). V závěrečné etapě byla úroveň nádvoří snížena téměř o 5,8 m na konečný stav; tehdy se také podařilo zachytit zahluobený objekt dřevohlinité konstrukce v JZ rohu nádvoří (obr. 4).

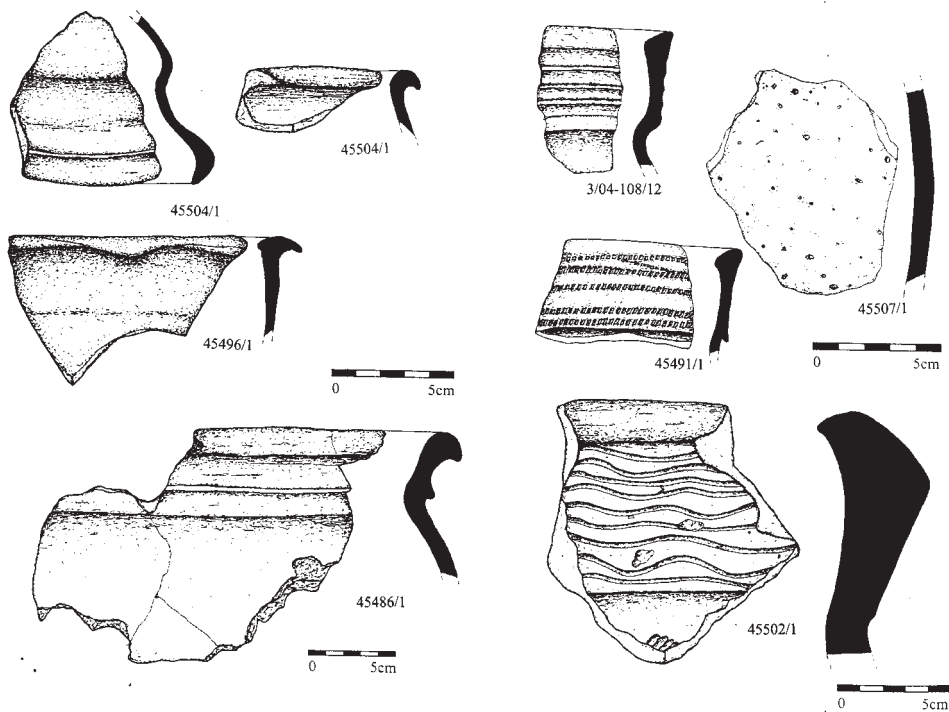
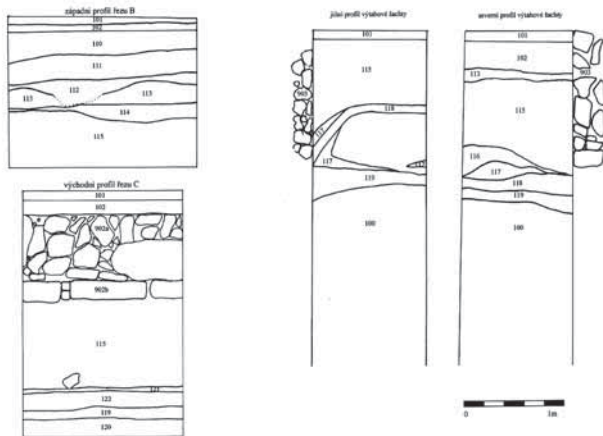
Nejstarší fázi, zjištěnou při archeologickém průzkumu pod novověkými úpravami terénu, jsou vrstvy k. č. 108 (jižní křídlo), č. 118, 122 – východní křídlo a opět k. č. 118 (západní křídlo). Stejný časový horizont lze přisoudit i vrstvám (k. č. 120 a 123) v zahluobeném objektu v jihozápadním rohu zámeckého nádvoří, které byly zachyceny až při snížení celkové úrovně plochy nádvoří o 6 m (niveleta 213,95 m). Vesměs se jednalo o vrstvy, tvořené černě zbarvenou jílovitou hlínou s vysokým obsahem uhlíků, např. k. č. 118, 120 a 123 byly v převážné míře tvořeny zuhelnatělými zbytky dřeva a dále zde byly zastoupeny výraznou měrou fragmenty mazanice (obr. 6). Do stejné chronologické periody pak s největší pravděpodobností lze také přiřadit nálezy, získané při sondáži v roce 1985, tmavá vrstva byla tehdy zachycena v úrovni nivelety 218,98 m, což v porovnání se zjištěnou situací v únoru 2004 právě odpovídá průběhu a rozložení vrstvy k. č. 108 v celkové stratigrafické situaci, zjištěné v průběhu výzkumu v prostoru jižního křídla zámeckého traktu (Kohoutek 1992, 20). Nálezy z těchto jednotlivých kontextů (vrstev) představovala v převážné míře keramika, v menším množství byly zastoupeny železné předměty a osteologický materiál. Z vrstvy č. 108 v řezu A2 byl např. vyzvednut jeden exemplář ramene ostruhy s kolečkem, z keramických tvarů vesměs převládaly okraje ve tvaru nepravého okruží, vně vykloněné se sešikmenou a nebo zaoblenou hranou okraje (obr. 7 – 45 486). Jednalo se vesměs o redukčně vypalovanou, šedou hrnčinu s nepatrnou příměsí písku jako ostrůva a výjimečně se v keramickém materiálu vyskytovala příměsí slídy. Nejcharakterističtější znaky vykazoval poměrně početný soubor keramických fragmentů, který byl získán z výkopu v jižním křídle již v roce 1985. Zde jsou zastoupeny typologicky všechny exempláře kuchyňské keramiky, džbány, misy (obr. 7 – 45 496), poklice (obr. 7 – 45 504), tzv. loštické hrnce s charakteristickým povrchem, loštické poháry, apod. Jako výzdobný prvek převládá radélko (obr. 7 – 45 491), případně horizontální rýhování. Celkově lze celý tento soubor zcela bezpečně datovat do průběhu druhé poloviny 15. století, či spíše do jeho poslední čtvrtiny (1475–1500). Z mladších vrstev, např. k. č. 111–113 v řezu B v západním křídle byly již získány fragmenty oxidačně vypalované, cihlově červeně zbarvené hrnčiny, místy s dochovanou zelenou glazurou (konec 16.–17. století). Další nálezy již byly vesměs recentní povahy, zajímavý je ale exemplář keramického nástavce, který má analogie v nálezovém fondu rožnovského hradu, pobořeného před polovinou 17. století, získaný z klenebního záspy suterénních prostor pod severovýchodní částí zámeckého traktu.

Při následném vyhodnocení zjištěné stratigrafické situace na lokalitě lze za nejstarší fázi sídlištní aktivity považovat jednak kamenné zdivo (k. č. 900), jehož základovou spáru překrývá vrstva č. 108 (obr. 6) a také patrně zahluobený objekt dřevohlinité konstrukce v JZ rohu nádvoří – řez G, F (k. č. 118, 120, 123), jehož dno se nacházelo v hloubce kolem 4 m pod původní úrovní současného terénu (niveleta kolem 216 m). Jedná se s největší pravděpodobností o zahluobený suterén dřevohlinité konstrukce, vzhledem k jeho rozměrům (jen zachycená část má plochu přibližně 5×3 m) a použitým mohutným trámům lze uvažovat snad i o charakteru nadzemní části jako nějaké věžovité (?) stavbě. Zdivo (k. č. 900 – řez A 2), odkryté v jižním křídle, představuje východní příčku patrně trojprostorového objektu (zděného paláce), jehož půdorys je na západě vymezen rozsáhlou kamennou destrukcí, odkrytou pod západním křídlem. Stavebně-historický průzkum odhalil hmotu masivní hranolové věže v dnešním východním křídle, do jejíhož suterénu se uchoval půlkruhově zaklenutý vstupní portál, nesoucí jasné znaky pozdně gotického slohu (je to vlastně nejstarší

5. Zámek Zlín, půdorys zámku s vyznačením jednotlivých stavebních fází, 1), nahoře suterén, dole stav přízemí, mřížkovane – konec 15. stol., šrafovaně – 1. pol. 16. stol. Kresba P. Pavlíčková 2004.

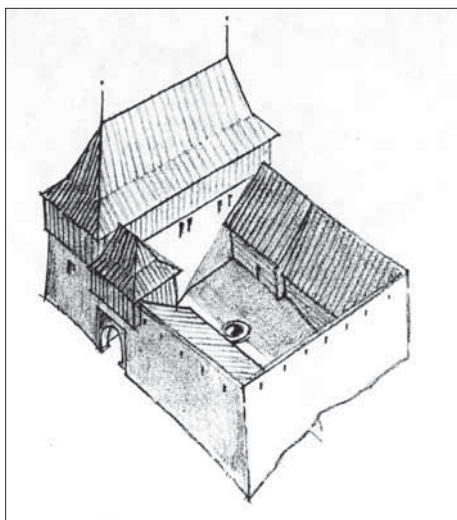
6. Zámek Zlín, stratigrafie jednotlivých archeologických sond v roce 2004.

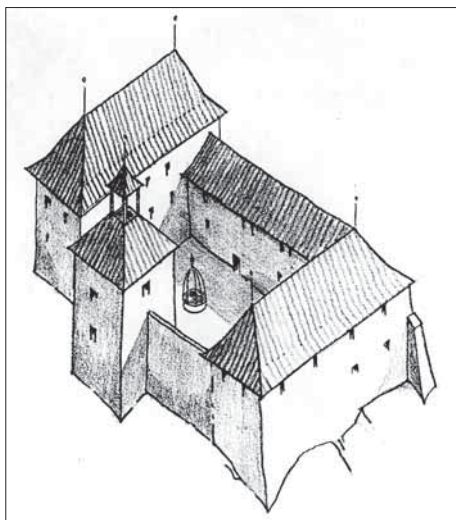
7. Zámek Zlín, nálezy keramiky z 15. a 16.století z výzkumu. Kresba P. Pavlíčková 2004.

„in situ“ dochovaný architektonický prvek na území historického Zlína), renesanční portál (druhotně přenesený) v severozápadním suterénu a podařilo se vymezit několik vývojových etap jižního a západního křídla zámecké budovy. Důležitým srovnávacím materiálem v tomto případě byla také historická vyobrazení zámeckého objektu ve Zlíně.

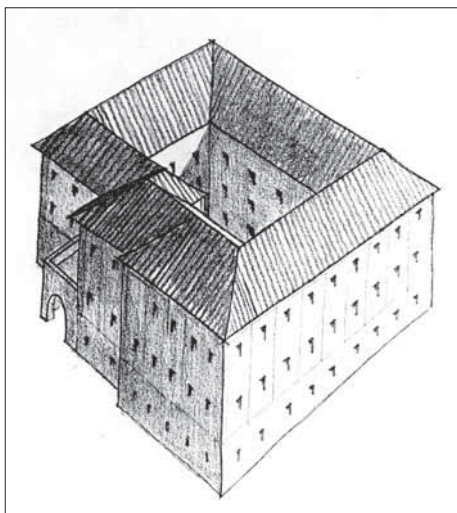
Některé historické podoby zlínského zámku jsou zachyceny na několika materiálech s různou mírou věrohodnosti. Prvním z nich, který je dnes znám pouze z fotokopie a jehož vznik je obvykle kladen do 17.–18. století, je vyobrazení, zachycující město Zlín se zámek od severovýchodu. Nejlépe je zde čitelné zobrazení východního zámeckého křídla (levá polovina vyobrazení), jehož vnější průčelí je pročleněno několika půdorysnými ústupky. Levá část tohoto průčelí s předstupujícím rizalitem (věž ?) má fasádu pravidelně pročleněnu pěti

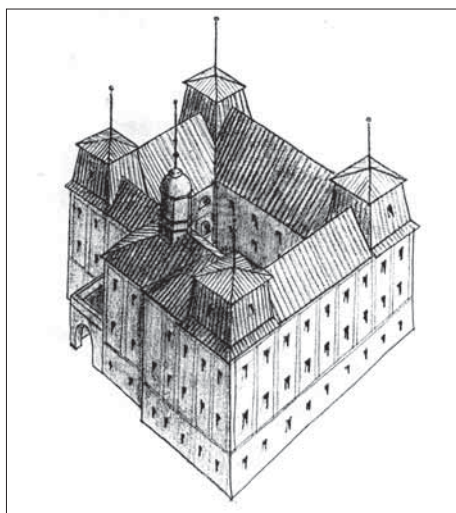
8. Zámek Zlín, rekonstrukce předpokládaného
vzhledu na přelomu 15. a 16. století. Kresba
R.Vrla.

9. Zámek Zlín, rekonstrukce předpokládaného
vzhledu ve 2. polovině 16. století. Kresba
R.Vrla.

10. Zámek Zlín, rekonstrukce předpokládaného
vzhledu v 18. století. Kresba R.Vrla.

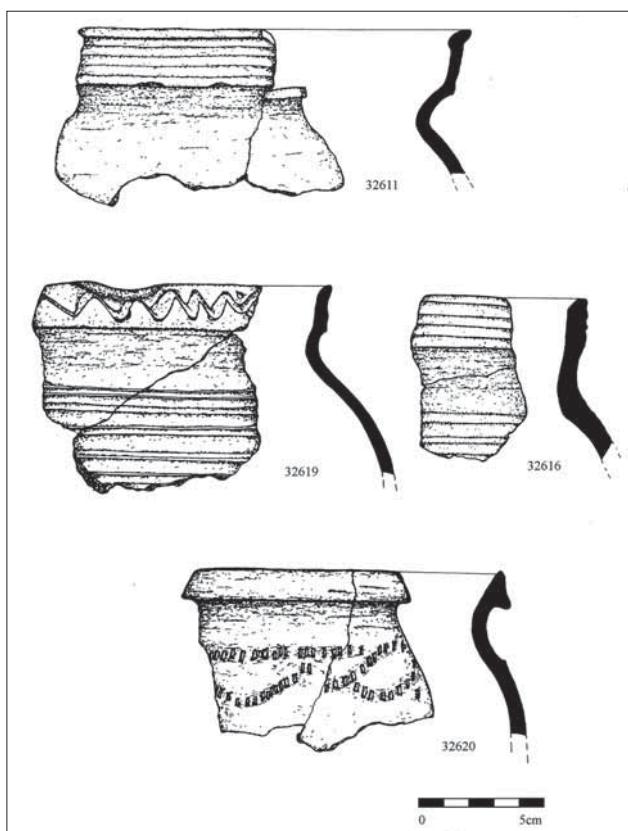

11. Zámek Zlín, rekonstrukce vzhledu zámku po
polovině 19. století. Kresba R.Vrla.

okenními osami, pravá část, s půdorysným ústupkem, má rozmístění oken jiné. Na S straně je V křídlo nad svahem ukončeno štíhlým hranolovým rizalitem. Nad střechami východního křídla je zachycen hřeben střechy starého křídla jižního. V pravé straně vyobrazení je zachycena střecha a část dvorního průčelí západního traktu a zeď spojující jej s traktem východním. U SZ nároží je zobrazen opěrný pilíř. Severní křídlo, jehož vznik předpokládáme před vznikem vyobrazení, zde tedy zachyceno není (Kohoutek–Vrla 2005, v tisku).

Dalším ikonografickým podkladem je pozdní olejomalba, zachycující údajně stav z roku 1746 (obr. 13). Město i zámek jsou znázorněny v pohledu z téže strany, ovšem v mírném nadhledu. Z východního křídla vystupuje velmi výrazně rizalit někdejší věže, rozmístění oken

12. Zlín, keramika z druhé poloviny 13. století z původního jádra města. Kresba P. Pavlíčková.

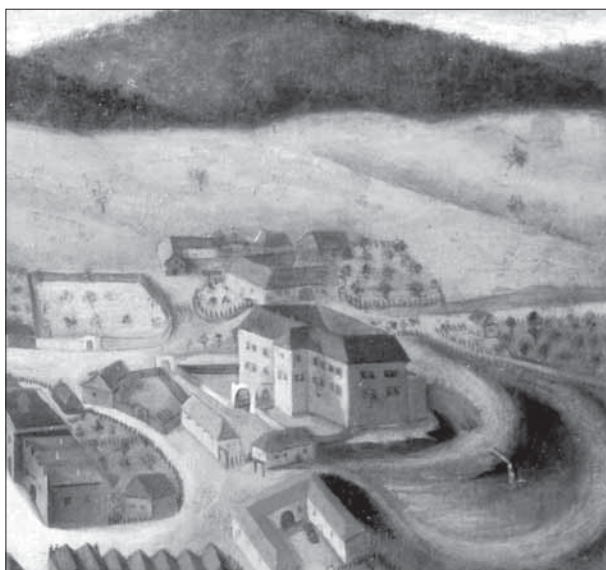

je zde však výrazně odlišné, než u předchozího vyobrazení. Dále je zde zachyceno krátké severní křídlo a mírná perspektiva dává nahlédnout na hřebeny střech uzavřené čtyřkřídlé dispozice, probíhající v jedné horizontální úrovni. V nejbližším okolí nás zaujme ohradní zeď s jednoduchou kulisovou bránou a drobnější vstup u paty bývalé věže a stopy zemní fortifikace u západní strany zámku.

Jiná olejomalba, kladená do roku 1846 (obr. 14), zobrazuje zámek z téže strany, oproti předchozímu vyobrazení je zde zachyceno severní křídlo již v dnešním rozsahu, hmota věže je téměř pohlcena hmotou zámku a chybí stopy vnější fortifikace. Střechy mají, jako u předchozího vyobrazení, konstantní výšku hřebene. V podstatě tutéž situaci zachycuje půdorys zámku na indikační skice z roku 1829 a na početných fotografiích objektu z přelomu 19. a 20. století jsou zachyceny výrazné střešní nástavce na nárožích stavby a drobnější vížka nad torzem staré hranolové věže (obr. 15).

Porovnáme-li výsledky archeologického a stavebně-historického výzkumu zlínského zámku na přelomu let 2003 a 2004, lze na základě jejich analýzy dospět k závěrečnému vyhodnocení zjištěné nálezové situace. V poslední čtvrtině 15. století vzniká v místě dnešního zámku kamenné opevněné sídlo, situované v blízkosti terénního zlomu, západně od historického centra Zlína. Objekt byl zřejmě již od počátku oddělen od okolí příkopem a valem. Předhradí, resp. hospodářské zázemí, se rozprostíralo východně od objektu, v místech pozdějšího hospodářského dvora. Sídlo mělo pravidelný, obdélný půdorys. Jeho obvod byl zřejmě již od počátku obehnan kamennou zdí. K její jižní partii se zevnitř přimykala obdélná, patrně nepodsklepený palác se třemi místnostmi v přízemí (obr. 9). Krajní místnosti téměř čtvercového půdorysu a shodných rozměrů svíraly střední, obdélnou místnost. Dispozice paláce je zčásti dodnes zachována, základ příčky mezi východní a střední místností se poda-

13. Zámek Zlín, detail olejomalby údajně z r. 1746 s vyobrazením zámku, pohled od severovýchodu, z archivu Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

14. Zámek Zlín, detail olejomalby z roku 1846 s vyobrazením zámku, pohled od severovýchodu (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně).

řilo nalézt archeologicky. Valené klenby, dochované v západní a v části východní místnosti mohou být současně se vznikem paláce, případně náleží následující stavební etapě. Průběh původní západní hradební zdi je doložen pouze sutovými vrstvami pod úrovní dnešních podlah. Zeď, která je zčásti patrná v jižních čelech kleneb podsklepeného severního křídla je možno teoreticky ztotožnit s hradební zdí, uzavírající areál na severní, nepřístupné straně. Situace na východní straně je nejasná, pravděpodobně již od počátku existence stavby (a snad i v místě dnešního průjezdu) se zde nacházela brána sídla. Archeologický výzkum prokázal pro závěr 15. století existenci staveb lehčí konstrukce při západní i východní straně nádvoří. Nelze vyloučit, že tato dřevohlinitá zástavba o něco předcházela zástavbu zděnou,

15. Zámek Zlín, fotografie zámku z roku 1888, pohled od jihovýchodu (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně).

ale spíše se zdá, že při budování nového feudálního sídla ve Zlíně byly použity oba typy stavebních konstrukcí současně (obr. 5). Použití dřevohlinité zástavby na východní Moravě v poslední čtvrtině 15. století je poměrně početně zastoupeno a to především a areálech historických měst, např. v Uherském Brodě – zde před požárem v roce 1489, v Hranicích, apod. Terén nádvoří (jeho úroveň ležela níže než dnes) se skláněl k jihu; je pravděpodobné že již tehdy byla na nádvoří studna (snad v místech stávající). Výstavbu kamenné tvrze je možno pravděpodobně spojit s osobou Viléma Tetoura z Tetova, který je zde připomínán již v roce 1478 (Pokluda 1987, 112).

Výše popsaná stavba byla silně poškozena požárem a záhy (v 1. polovině 16. století) prošla přestavbou (vrstvy č. 108 a 118 vykazovaly shodné znaky požárové destrukce). S touto fází výstavby můžeme spojit předpokládanou přestavbu starého paláce (snad teprve nyní dochází k zaklnutí obou přízemních prostor), především však dochází k výstavbě mohutné hranolové věže, vetknuté do východní hradební zdi v těsné blízkosti předpokládaného vstupu do nádvoří. Věž má přibližně čtvercový půdorys o délce hrany 8–9 m a součástí jejího původního vybavení je dodnes dochovaný valeně zaklenutý sklípek, přístupný schodištěm z nádvoří. Vyústění vstupní šíje je v bývalé nádvorní fasádě věže dodnes armováno výše zmíněným dobře dochovaným pozdně gotickým kamenným portálem (obr. 20). Další kus shodně profilovaného ostění se nachází v přízemí věže. V průběhu 16. století bylo s největší pravděpodobností započato s výstavbou severního křídla, ze kterého jsou dodnes dochovány pozůstatky valeně klenutých, sklepních místností. Tyto klenby jsou budovány z vysokých cihel (25×12×8 cm). Je možné, že toto křídlo bylo založeno v prostoru staršího příkopu, příp. parkánu. V jeho interiérech je pravděpodobně druhotně osazeno kamenné dřevní ostění renesančního profilu (obr. 21). S určitou pravděpodobností můžeme pro toto období uvažovat o vzniku kratšího východního křídla, zaujímající prostor mezi věží a severní hradbou, známého z pozdějších historických vyobrazení (obr. 13). Na základě objevu základu poměrně mohutné zdi pod západním křídlem mladší nádvorní arkády je dále možno hypoteticky uvažovat i o existenci úzkého křídla západního. Tuto rozsáhlou stavební činnost můžeme připsat jednak Vilémovým potomkům, kterým Zlín náleží až do roku 1571, a především Janovi z Kunovic, za kterého byl v letech 1578–1580 na zámek povolán zednický mistr Jáchym z Uherského Brodu. Tehdy byl patrně také umístěn nad bránou při věži, jejíž průjezd byl pravděpodobně vybaven kamenným ostěním, osazeným druhotně v dnešním průjezdu, erb Jana Kropáče z Nevědomí a jeho manželky z roku 1571, rodičů Anny z Nevědomí, manželky Jana z Kunovic (obr. 9).

Po poškození objektu za třicetileté války (v roce 1622 se uvádí „...tvrz ve Zlíně celá vypálená se dvorem, pivovarem i s stodolami, v níž od svršků nic se nenachází.“) dochází

16. Výzkum na Hradisku u Kudlova v roce 1940, foto archeologického oddělení Muzea jv. Moravy.

k jeho postupné obnově, při které je zčásti zavezen původní příkop, stavby jsou výškově srovnány do přibližně jednotné úrovně. Nejpozději nyní vzniká výše zmíněné západní křídlo a křídlo východní, vytvářející s torzem věže téměř jednotlivý stavební blok. Tento stav je zachycen na dvou nejstarších známých vedutách (obr. 13). Opravu zámku započali již Podstatští (1630–1655), v roce 1677 je však objekt popsán jako „dávno sešlý zámek nezpůsobilý k obývání“. Stavební úpravy, které daly zámku vzhled zachycený na zmíněných nejstarších vedutách, dokončili zřejmě Rottalové (1712–1763).

Zásadní přestavbou prošel zámek za Khevenhüllerů ve 2. polovině 18. století, kdy vzniká jeho čtyřkřídlá uzavřená dispozice v podstatě již v dnešních půdorysných rozměrech. Starší západní křídlo i s obvodovou hradbou a západní čelo starého paláce jsou strženy a téměř bez použití starších konstrukcí zde vzniklo nové obytné křídlo, které dosavadní plochu sídla rozšířilo dále k západu. Až na zmíněné sklepní prostory (a snad i některé partie vnější obvodové zdi) bylo odstraněno severní křídlo, které nahradil nový obytný trakt. Původní severní hradba, ke které (jak předpokládáme) byl původní severní trakt přizděn, byla pravděpodobně odbourána až na úroveň upravené nivelety nádvoří (ta v této době již zhruba odpovídá dnešnímu stavu). V severovýchodním koutě se na zmíněné severní křídlo napojil v pravém úhlu další trakt, který pohltil starší východní křídlo i s torsem věže. Výstavbou tohoto traktu došlo k rozšíření plochy objektu východním směrem. Okolí zámku bylo vyrovnáno a parkově upraveno, čímž došlo k zániku posledních zbytků staré fortifikace. Jižní palácové křídlo a snad o něco později i křídlo protější byly vybaveny arkádovými chodbami (obr. 10). Jak dokládají nejstarší fotografie, nejspíše ve 2. polovině 19. století byla nároží zámku opatřena výraznými jehlancovitými střešními nástavci, oživujícími siluetu, ukončenou dlouhá léta před tím strohou horizontální linií střešních hřebenů (obr. 11, 15).

Významná přestavba zámku, která, bohužel, setřela řadu stop jeho složitěho stavebního vývoje proběhla na počátku 20. století. Tehdy zámek doplněním schodišťového traktu v jiho-východním nároží získal dnešní, téměř pravidelný půdorys. Vedle doplnění dvojice rizalitů ve dvorním průčelí východního křídla a vybudování západního arkádového traktu, došlo

17. Pohled na současný zlínský zámek od východu. Foto J.Kohoutek.

18. Pohled na průběh zemních prací na zámeckém nádvoří, na profilu zachyceny pozdně středověké vrstvy. Foto J. Kohoutek.

i k řadě vnitřních, účelových adaptací. Hmota budovy byla završena klidnými mansardovými střechami. Řadu utilitárních úprav přinesly v průběhu 20. století adaptace zámku na úřady, restauraci, prostory muzea a galerie. S touto fází lze, mimo jiného, spojit i propojení sklepů pod jihovýchodní částí zámku s původním goticko-renesančním sklípkem pod hranolovou věží (obr. 22). Dílem nynější doby je především vyhloubení prostor pod zámeckým nádvořím a rozsáhlá adaptace sklepních a části přízemních prostor. Celkově se výzkumem podařilo prokázat, že zlínský zámek je nesmírně cenným objektem, který představuje sub-

19. Pohled do arkádové chodby západního zámeckého křídla v průběhu výzkumu. Foto J. Kohoutek.

20. Vstupní pozdně gotický portál v nově zjištěné věži ve východním křídle zámku. Foto R.Vrla.

21. Renesanční portál v severozápadním traktu zámeckého suterénu. Foto R.Vrla.

rozšiřujícím osídlení v horském terénu na východě (např. Vizovice, kde je roku 1261 založen významný cisterciácký klášter) a druhou, která vedla ve směru sever-jih od Holešova fryštáckou brázdou pod významným zeměpanským hradem Lukovem na jih k nově institutovaným královským městům – Uh. Hradišti a Uh. Brodu. Zlín se stal centrem nevelkého panství

strát podstatné části dlouhé historie tohoto východomoravského města.

Závěrem bychom chtěli shrnout základní poznatky vývoje bádání o změnách, kterými feudální sídlo ve Zlíně v průběhu staletí prošlo.

I. etapa – podle dosavadních znalostí o problematice středověkého vývoje na jihovýchodní Moravě můžeme celkem bezpečně předpokládat, že na dolním a středním toku řeky Dřevnice se již kolem poloviny 13. století vytváří základní síť osídlení, která má pak zcela zásadní vliv v následujících období. V této době zde vznikají první menší feudální sídla (tvrze) jako střediska majetkových enkláv v držení jednotlivých příslušníků šlechty. Na základě archeologických zjištění lze počítat s existencí takových sídel např. v Tečovicích a nebo v Lužkovicích. V tomto období lze také počítat již s existencí osady, nesoucí jméno Zlín, která vznikla na křižovatce dvou důležitých komunikací a to první, vedoucí ze západu na východ podél toku Dřevnice a spojující Pomoraví s postupně se

22. Barokní sklepy pod severovýchodním traktem zlínského zámku. Foto R.Vrla.

na středním Podřevnicku, které získal od krále Přemysla Otakara II. jeho přední dvořan, Vilém z Hustopečí, který také nad Zlínem v dnešní lokalitě „Hradisko“ postavil opevněné sídlo, označované kolem poloviny 14. století jako hrad (castrum). Je to první fáze, zjištěná výzkumem I. Borkovského na této lokalitě v roce 1940, k jeho dataci do staršího období (11.–12. stol.) je nutno uvést, že až do šedesátých let minulého století nebyla v podstatě známa přesnější periodizace středověké keramiky a že keramika ze 13. století byla běžně kladena o jedno století dříve (lze to srovnat např. s Lužkovicemi, které byly také datovány do starší doby – Kohoutek 1992, 21). Nový rozbor sídlištní situace v rámci katastru zlínské aglomerace na základě archeologických nálezů ukazuje, že významnou roli hrálo osídlení podél zmiňované severojižní komunikace a to již na konci 12. a v průběhu první poloviny 13. století (lokality Janušovice, případně jihovýchodní část nám. Míru – na této lokalitě lze hledat původní jádro středověkého Zlína), stopy osídlení od druhé poloviny 13. století byly zjištěny na ulici Zarámí (obr. 12) v těsné blízkosti strategické křižovatky obou hlavních komunikačních tras, které Zlínem procházely (Kohoutek 2005, v tisku).

II. etapa – období v letech 1360–1392, kdy byl Zlín v držení zlínské větve Šternberků (Pokluda 1987, 78–80). Není vyloučeno, že lokalita „Hradisko“ byla v první polovině 14. století poškozena (požárová vrstva, zjištěná I. Borkovským?) a je pravděpodobné, že Šternberkové, kteří měli na Zlíně prokazatelně trvalé sídlo, se postarali o jeho přestavbu (2. fáze, zjištěná výzkumem I. Borkovského na „Hradisku“).

III. etapa – po válečných událostech 15. století (husitské bouře, česko-uherská válka) přestalo původní sídlo na „Hradisku“ snad z důvodu dalšího případného poškození vyhovovat nárokům nových držitelů zlínského panství a i když ztratilo svou rezidenční funkci sloužilo patrně ještě v průběhu 16. století snad jako hospodářské zázemí této části panství. Tato fáze je v současnosti doložena i archeologickými nálezy (výzkum z roku 1983, třetí etapa výzkumu I. Borkovského z roku 1940).

IV. etapa – v poslední čtvrtině 15. století staví na západ od města Zlína Vilém Tetour z Tetova nové panské sídlo v místě dnešního zámku. V počáteční fázi se jednalo o jednoduchou stavbu se zděným palácem na jižní straně a dřevohlinitou zástavbou vnitřního areálu, obehnaného jednoduchou hradbou a příkopem (první fáze, zjištěná archeologickým výzkumem v roce 2004).

V průběhu III. a IV. etapy existovala obě sídla souběžně, posléze lokalita „Hradisko“ zanikla.

V. etapa – v průběhu první poloviny 16. století za jeho nástupců, patrně za Jiřího Tetoura z Tetova, dochází k dalšímu rozšíření objektu. na východní straně vzniká hranolová věž a je zjevně postaveno i západní křídlo. Stavební činnost na zlínském zámku je ovlivněna současnou rozsáhlou přestavbou malenovického hradu, jak dokládají pozdně gotické stavební prvky na obou stavbách (Kohoutek–Vácha–Vrla 2000, 191–192).

VI. etapa – konec 16. století, konečná přeměna zlínského zámku na reprezentativní renesanční sídlo za Jana z Kunovic, dokončení výstavby severního křídla zámku a další úpravy, zjištěné při stavebně-historickém průzkumu.

VII. etapa – opravy, provedené za Podstatských a za Rottalů v průběhu druhé poloviny 17. století, kdy po třicetileté válce byl objekt zlínského zámku značně poničen (viz výše).

VIII. etapa – zásadní přestavbou prošel zámek za Khevenhüllerů ve 2. polovině 18. století, kdy vznikla v podstatě již dnešní čtyřkřídla dispozice.

IX. etapa – přestavba či spíše romantizující úpravy za Brettonů po polovině 19. století (již dochované fotografické zobrazení zámku).

X. etapa – konečná přestavba za Hauptů von Buchenrode na počátku 20. století (dnešní vzhled zámecké budovy v centru Zlína).

Přestože je nyní Zlín vnímán především jako moderní město, které se se svou funkcionalistickou architekturou dokonce dostalo do návrhu památkové ochrany UNESCO, má za sebou poměrně bohatou a pohnutou minulost, jak dokládají četné přeměny jeho feudálního sídla v průběhu několika staletí.

Poznámky:

- 1 „Tady nad Zlínem stával kdysi hrad. Však na Hradištku na tom kopci, jak se jde ke Kudlovu. Dnes ale toho hradu už není. Už kdysi dávno byl zbořený a nezbylo z něho skoro nic, jenom kousek zdi z kteréhosi toho sklepa. A býval to veliký hrad. Rytíři Miloše na něm bývali. Měl dvě věže a na troje poschodí byl. Ty dvě věže byly takové kulaté, baňaté. Zdi měl veliké, snad na dva sáhy tlusté, aji padací most měl a byl obrněný dělami ... A mohl ten hrad vydržet moc, kdyby to nebylo s ním tak dopadlo. Ale když on se propadl!“ – upraveno dle K. Pekárek, Starozlínské pověsti, Zlín 1942, 55.

Literatura:

- B a ř a, J., 1999 : *Ze zlínských událostí, pamětí a pověstí*. Zlínsko od minulosti k současnosti č. 16, 93–138.
- K o h o u t e k, J., 1992: *Problematika vzniku a vývoje středověkého Zlína*. VVM XLIV (1), 12–22.
- K o h o u t e k, J. – V á c h a, Z. – V r l a, R., 2000: *Nové poznatky o stavebním vývoji hradu Malenovic ve středověku*. *Archaeologia historica* 25, 183–194.
- K o h o u t e k, J. – V r l a, R., 2005: *Výsledky výzkumu zámku ve Zlíně*. *Dějiny staveb* 2004 (v tisku).
- P o k l u d a, Z., 1979: *Z dějin gottwaldovského zámku*. *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti* č. 1, 131–139.
- P o k l u d a, Z., 1987: *Kapitoly z dějin Zlína*. *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti* č. 9, *Gottwaldov*, 63–188.
- R i c h t r, M., 1987: *Problematika nižší šlechty a drobných fortifikací na Gottwaldovsku*. Seminární práce katedry historie FF MU Brno.
- S t l o u k a l, K., 1947: *550 let města Zlína*. Zlín.
- W o l n y, G., 1838: *Die Markgrafschaft Mähren IV*. *Hradischer Kreis*, Brünn.

PhDr. Jiří K o h o u t e k, CSc. (n. 1952), vědecký pracovník Ústavu archeologické památkové péče Brno – expozitura Zlín. Zabývá se středověkou fortifikační architekturou a systematicky provádí záchranné archeologické výzkumy na celé jihovýchodní Moravě.

Radim V r l a (n. 1961), pracovník památkové péče na Krajském úřadu Zlínského kraje. Zabývá se kulturními památkami, zvláště hrady.

The Metamorphoses of the Zlín Feudal Residence

Abstract

The first written mention of the existence of a fortified feudal residence in Zlín comes from 1360 (“in Slina castrum”). However, in the later reports, the structure is always mentioned as a “fort” (1397, 1407 and 1437 – since the 2nd half of the 15th century, the word “chateau” appears in reference to the residence). The opinions differ as to where it was located in the older literature. Presently, based on the results of the archeological research conducted by I. Borkovský (1940) we can assume quite safely that the fortification remnants in the “Hradištěk” location on the Kudlov cadastre (now a neighborhood of Zlín) were the “Slina castrum” mentioned after the mid 14th century. The fortified feudal residence, castle or rather a fort, as was the structure called in newer sources, was probably built around the mid 13th century when the region around the middle parts of the Dřevnice river was ceded by the king Přemysl Otakar II. to one of his prominent liege men, Vilém of Hustopeče. The fortification became the residence of a Herbort of Zlín in the 1st half of the 14th century, and it is apparent that in the second half of the same century, it was a residence of the Zlín branch of the Šternberk family. The structure must have still existed during the tenure of Zlín by Petr Roman of Vítovice in the Husite wars period. Its downfall must have begun in the early 16th century, but its continuation cannot be excluded even in the second half of that century.

In the early 2004, an archeological and historical research was conducted at the location of the Zlín chateau. The research works took place because of the concurrent building modifications of the object. The new facts, discovered in the course of this research justify a statement that the predecessor of the today's chateau was a stone fort, built in the second half of the 15th century. The original building contained a three-spaced palace and a stone rampart enclosing a rectangular square with nearly identical sides. The fort was from the very beginning encircled with ground fortification, the remains of which are captured at the depiction from 1746.

In the course of the 16th century, several extensive building modifications took place: a prismatic tower along with northern and possibly western residential wings built, which effectively turned the fort into a comfortable and prestigious nobleman residence. In the early 17th century, the damaged object was further modified and in the second half of the 18th century, it underwent a late Baroque reconstruction. Other significant building modifications took place in the 2nd half of the 19th and early 20th centuries.

Verwandlungen des Feudalsitzes von Zlín

Zusammenfassung

Die erste schriftliche Nachricht über die Existenz eines fortifizierten Feudalsitzes in Zlín stammt aus dem Jahre 1360 („in Slina castrum“), in späteren Nachrichten (1397, 1407, 1437) wird er jedoch immer nur noch als Festung bezeichnet; ab Mitte des 15. Jahrhunderts kommt die Benennung „Schloss“ vor. Zur Lage dieses Feudalsitzes gab es in der älteren Literatur unterschiedliche Meinungen. Gegenwärtig ist auf Grund der archäologischen Untersuchung von I. Borkovský (1940) höchstwahrscheinlich zu vermuten, dass die Reste der Fortifikation in der Lage „Hradištěk“ auf dem Gemeindekataster Kudlov (ein Teil von Zlín) tatsächlich jenes „Slina castrum“ sind, das in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts erwähnt wurde. Dieser fortifizierte Feudalsitz, eine Burg oder eher eine Festung, wie diese Lokalität in den späteren schriftlichen Quellen bezeichnet wurde, darf hier vermutlich um Mitte des 13. Jahrhunderts erbaut worden sein, als Vilém von Hustopeče, einer der vorrangigen Adligen, das mittlere Dřevnice-Gebiet von König Přemysl Otakar II. erhielt. Diese Fortifikation wurde dann in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts zum Sitz des Herbort von Zlín und in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts zum Sitz der Zliner Adelslinie der Herren von Šternberk. Die Lokalität bestand noch zur Zeit der Hussitenkriege, als Zlín im Besitz von Petr Roman aus Vítovice war. Zum Untergang des Feudalsitzes darf es ungefähr im Verlauf der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts kommen, obwohl dessen Überdauern in die zweite Hälfte desselben Jahrhunderts nicht ausgeschlossen ist.

Anfang 2004 wurde eine archäologische und baulich-historische Untersuchung des Schlosses von Zlín durchgeführt. Die Untersuchungsarbeiten wurden anlässlich der jeweiligen Instandsetzung des Gebäudes unternommen. Auf Grund neuer Erkenntnisse, zu denen die Untersuchung gelangte, kann festgestellt werden, dass dem heutigen Schloss eine Steinfestung aus dem zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts voranging. Die Bestandteile des ursprünglichen Baus waren ein Dreiraumpalast und eine Steinmauer, die einen fast quadratförmigen Hof eingrenzte. Die Festung war vom Anfang an mit einem Befestigungswerk versehen, dessen Reste auf einer historischen Abbildung aus dem Jahr 1746 erfasst sind.

Im Verlauf des 16. Jahrhunderts wurde die Festung umfangreich umgebaut, wobei ein prismenförmiger Turm, ein nördlicher und vielleicht auch westlicher Wohntrakt errichtet wurden. Somit entstand ein bequemer und auch repräsentativer Wohnsitz für Adelige. Das Anfang des 17. Jahrhunderts beschädigte Gebäude wurde weiter gestaltet und in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Stil des Spätbarocks umgebaut. Weitere wichtige bauliche Maßnahmen wurden in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts und Anfang des 20. Jahrhunderts getroffen.

NEFIGURÁLNÍ RENEZANČNÍ KACHLE Z DAMBOŘIC

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Třetí a poslední zastavení u předhabánské kamnářské produkce z Dambořic představuje kolekci již manýrismem poznamenaných kachlů s motivem tulipánů a delfínů. Stejně jako v předchozích případech pozdně gotické a figurální renezanční produkce jsou podkladem pro tuto práci výzkumy, které v Dambořicích na Ždánicku prováděli během minulého století J. Vrbas a H. Landsfeld.

Úvod

Pomyslnou tečku za dosavadním mapováním předhabánské tvorby kamnářských dílen městečka Dambořice, tedy za tvorbou pozdně středověkou a renezanční figurální (Menoušková 2003a, 183–223; 2004, 161–197), udělají motivy, které lze souhrnně označit jako kachle nefigurální. Kolekci tvoří zlomky římsového kachle s motivem tulipánů a několik zajímavých manýrismem nasáklých variant kachlů s motivem fantastických vodních tvorů – delfínů.

Stejně jako komorové kachle s portrétními či žánrovými reliéfy (zpracované v předchozím ročníku Slovácka) můžeme i tuto část produkce spojit s dobou, kdy Dambořice vlastnil rod Kunštátů (přibližně od 1530 do 1549). Celková skladba a především manýristické reminiscence představovaných motivů navíc naznačují, že se ocitáme na samém konci tvorby domácích hrnčířských dílen. Z chronologického hlediska však ani nefigurální produkce nepřekračuje polovinu 16. století, tedy dobu, kdy lokalitu opouští Kunštáti, kteří po dvě desetiletí hráli roli jakýchsi *mecenášů*, a kdy do Dambořic přicházejí habánští hrnčíři (1550). Vazba na Kunštáty (a v produkci portrétních kachlů i s možnou přímou vazbou k případnému portrétu Ferdinanda I. Habsburského, u něhož Jan Kuna z Kunštátů vymohl povýšení Dambořic na městečko) navíc umožňuje dobře datovat celou renezanční produkci do doby kunštátské správy nad panstvím, tedy rámcově do 30.–40. let 16. století, což je plně v souladu i s ikonografickými vazbami na další soudobý materiál (např. obdobné či dokonce totožné motivy portrétních kachlů známé i z jiných lokalit časově odpovídajících dambořické produkci).

Oproti poněkud provinčně vyhlížející produkci pozdně gotické, která na lokalitě patrně vznikala i v době, kdy souběžně s ní již nastupoval renezanční styl a motivika, se renezanční horizont dambořické výroby vyznačuje větší technologickou kvalitou, vyrovnaností i umělečtějšími ambicemi, které jsou asi nejlépe patrné na kachlích se žánrovými motivy a na manýristických *delfíních* kachlích. Ačkoli i pro renezanční horizont produkce, potažmo i pro jeho nefigurální část je charakteristická nesourodost výtvarného, méně již technologického provedení. Nefigurální kachle tak kolísají od technologicky sice kvalitních, výtvarně však málo plasticky zpracovaných tulipánových motivů po mondénní, řemeslně však opět ne vždy zvládnutou motiviku manýristicky vzhlízejících delfínů. Je však třeba předeslat, že figurální a nefigurální kachle neodděluje žádný závratný časový ani žádný výrazný slohový předěl a naše dělení neodráží zásadní chronologickou diskrepanci, ale zohledňuje obsahovou odlišnost obou skupin. Je tedy nutné počítat s tím, že obě části renezanční produkce vznikaly nedlouho po sobě, či přímo souběžně. V tom případě se zdá být reálné, že v Dambořicích pracovalo buď několik hrnčířských dílen zároveň, či jedna hrnčířská dílna zhodnocující různé a různě kvalitní řezbářské předlohy.

Bezesporu přínosná by v této souvislosti byla dobře podchycená nálezová situace lokality. Ta se, žel bohu, dá rekonstruovat jen stěží. Kusé noticky J. Vrbase a H. Landsfelda či soudobé zápisky v kronice se popisu toho, co a jak se na lokalitě našlo, věnují poměrně povšechně, takže jsme v zásadě odkázáni na rozbor kvalitativních, technologických, ikonografických a stylových parametrů. Materiál, který z pozůstalosti H. Landsfelda zakoupilo Masarykovo muzeum v Hodoníně, a materiál, který z výkopu J. Vrbase vlastní Vrbasovo muzeum

ve Ždánicích, je patrně jen částí prozkoumané předhabánské produkce Dambořic. Tedy, přesněji řečeno, jen částí toho, co se z předhabánské kamnářské výroby našlo při průzkumu hrnčířských pecí (a bohužel ani zde nemůžeme přesně říci, kolik předhabánských pecí bylo na lokalitě objeveno) fakticky soustředěných na rozhraní zahrad jen dvou popisných čísel 31 a 32. Jednoznačně z publikovaných údajů už ovšem nevyplývá, máme-li před sebou *odpadní materiál* (?) – sklad pokažených (?), použitých (?) kachlů, nevyzvednutou (pokaženou ?) vsázku pece (?) či materiál určený k prodeji. Zakouření některých kachlů ale svědčí o jejich použití v kamnovém tělese.

Dambořická kamnářská tvorba první poloviny 16. století je příkladem poměrně dlouhého přetrvávání pozdně gotických námětových i technologických reziduí. Poněkud provinční, retardující projev je však během velmi krátké doby vystřídán již plně rozvinutou renezanční tvorbou, ta je však neméně záhy nahrazena produkcí habánských hrnčířů. Přes krátkou dobu trvání a mnohé otazníky s ní spojené je přínosem dambořické kachlové produkce, že díky historickým souvislostem můžeme poměrně přesně datovat její jednotlivé stylové horizonty a zařadit je do kontextu dobové produkce komorových kachlů minimálně v oblasti jihovýchodní Moravy.

Stejně tak jako v předchozích případech nebyl ani poslední segment z tvorby dambořických renezančních kamnářů doposud souhrnně publikován. Dílčím způsobem jej ovšem pojednali oba autoři výzkumů: J. Vrbas (první třetina 20. století) i později H. Landsfeld², (výzkumy z poválečného období 20. století), o jejichž nálezy a nemnohé zmínky v literatuře se v této stati opírám.

Z historie Dambořic a tamních hrnčířských dílen

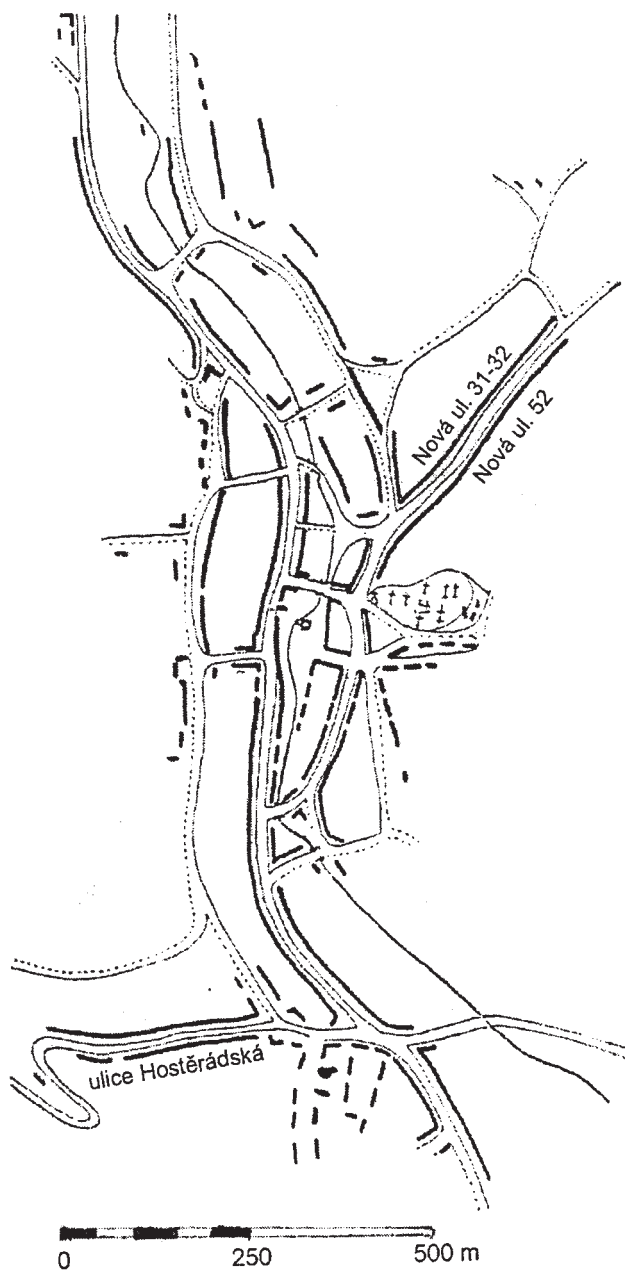
Zdá se, že hrnčíři se v Dambořicích, ležících vzdušnou čarou jen asi 14 km jižně od Slavkova, geograficky však ještě stále na okraji Ždánického lesa, usadili někdy kolem roku 1500, a to na ulici Nové, nově vznikající a právě hrnčířům a jejich živnosti vyhrazené (Hurt 1970, 344). Ostatně hrnčířské dílny v ulici Nové potvrdily i výzkumy J. Vrbase a H. Landsfelda. Nálezy se daly lokalizovat především na rozhraní čísel popisných 31 a 32 – pozemky pana Ryndy³ a Bartošky, tedy asi do střední části dnešní délky ulice Nové (viz obr. 1). Domáci, předhabánská, tvorba trvala v Dambořicích asi půl století. Její konec totiž úzce souvisí s již avizovaným příchodem habánů roku 1550, které na nově zakoupené panství (1549) pozval Petr z Kounic.

Do tohoto přibližně půlstoletí trvajícího úseku tvorby dambořických kamnářů spadá jak původní v pozdně gotickém duchu se nesoucí tvorba, tak následná, vcelku radikální a rychlá, ačkoli poněkud pozdě nastupující, proměna stylu a nástup renezanční motiviky. Oba stylové i motivicky odlišné horizonty tvorby tak dohromady netrvaly déle než pět maximálně šest desetiletí, přičemž pozdně gotický proud patrně přetrvával fakticky až do 30. let 16. století, tedy až do příchodu Kunštátů na lokalitu (před rokem 1530 odprodal Jan z Ludanic Dambořice Janu Kunovi z Kunštátu – Hurt 1970, 347; k tomu srovnej ještě v pozdně gotickém duchu zpracovaný římsový kachel s motivem tura a s možným kunštátským znakem – Menoušková 2003a, 203–205). Moravský zemský hejtman, ale svého času také pán na Rožnově a Lukově, Jan Kuna z Kunštátu (umírá 1539) se o Dambořice značně zasloužil, ať už přímo: vymohl na králi např. jejich povýšení na městečko (30. září 1534) (Flodr 1994, 17), tak také nepřímo: za oním stylovým, ale především kvalitativním skokem ve tvorbě dambořických kamnářů totiž hledejme opět jeho, jeho nástupce a jejich objednatelské záměry. S jejich odchodem z panství (1549) a s příchodem habánů⁴ (1550) pak předhabánská hrnčířská výroba definitivně zaniká.

Renezanční horizont dambořické nefigurální kamnářské produkce

Větší část dambořické renezanční produkce, figurální část – kachle portrétní a žánrové, byla pojednána v předchozím příspěvku (Menoušková 2004, 173–210). Dnes tak máme před sebou rozsahem, nikoli však významem menší díl z renezanční tvorby: římsové kachle se

1. Plán Dambořic z první třetiny 20. století. Převzato a upraveno z: Vrbas, J. 1930: Ždánsko. Zeměpisný a dějepisný popis, 359. Ždánice. V plánu jsou popsány důležité ulice a zachyceno je rovněž místo hrnčířských dílen a následných výzkumů J. Vrbase a H. Landsfelda v ulici Nové.

stylizovanou vegetabilní výzdobou (motiv tulipánů) a tři varianty fantaskních, manýrismem již prodchnutých kachlů s motivem delfínů.

1. Renesanční kachle s vegetabilní výzdobou

Z množství kvalitně oxidačně pálených střepů se dá určit a zčásti zrekonstruovat fakticky jen jeden v manýristickém duchu se nesoucí motiv rozměrných a poněkud rustikalizujících květů tulipánů pocházející z římsového kachle.

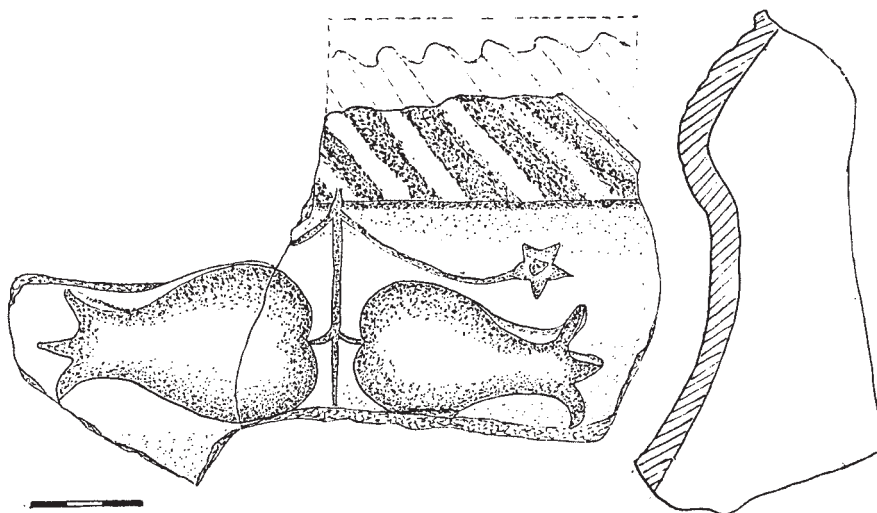
1.1. Římsový kachel s motivem tulipánů

Kachel s motivem tulipánů známe z objevu Heřmana Landsfelda, ze září 1961, nalezen byl na pozemku pana Ryndy, Nová ulice 31. Kachel je znám z více, nikdy ovšem celistvě dochovaných střepů. Ani nejzachovalejší ze zlomků (obr. 2) neumožňuje přesné stanovení celkové výšky a šíře kachle, jen rámcově můžeme počítat, že delší rozměr kachle mohl činit asi 190–200 mm, druhý rozměr (výška) činil nejméně 130, ale spíš více mm. Žádný ze střepů nezachycuje dobře spodní a boční partie motivu. Rekonstruovat se dá fakticky jen středová a horní část reliéfní plochy.

Největší ze zachovaných zlomků ukazuje na profilu prohnutou ČVS vyběhající do vyvýšené, tordované lišty (široké asi 45 mm) (viz obr. 2 a tam profil reliéfu). V podání následujících partií se zlomky liší, u dvou následuje za široce tordovanou lištou ještě asi 7 mm široká volná plocha přecházející bez lišty do horní hrany římsového kachle, na dalším zlomku nasedá úzká horizontální lišta vpodstatě přímo na tordování. Ústředním motivem zachovaných zlomků reliéfu kachle jsou dva symetricky umístěné, vzhledově však nestejně velké květy tulipánů, vyrůstající kolmou stopkou z oné široké, až masivně působící tordované římsy drobnými odnožemi a rozvíjející se ve vodorovné ose vpravo a vlevo od středové stopky. Z téže gracilní stopky vyrůstají ještě před motivem tulipánů dva, opět symetricky na dlouhé stopce umístěné hvězdčité květy fantaskního vzhledu o pěti paprscích. Jak naznačují další zlomky, tyto květy rámovaly výjev tulipánů oboustranně (tedy i ze spodu).

Motiv vyhlíží poněkud rustikálně a nesourodě. Postrádá plasticitu (bohatě plasticky je propracována fakticky jen tordovaná římsa, ostatní části vystupují na povrch jen nevýrazně) i přesvědčivost výtvarného provedení, to v podání jednoduchých, v poměru k celkovému výjevu kachle i dosti mohutných, navíc nestejně velkých květů tulipánů bizarně se vinoucích v podélné ose, nikoli, jak by se dalo očekávat vystavujících své květy vzhůru slunci. Navíc tordovaná římsa ve formě jakéhosi provazce je prvkem ještě pozdně gotickým, který je zde využit a spojen s motivem nasáklým již plně manýrismem.

Kachle s motivem tulipánů známe z minimálně 13 zlomků oxidačního výpalu, z čehož jeden je potažen bílou engobou, tři mají povrch opatřený slídovým nátěrem (viz závěrečný přehled), přičemž slída je v těstě každého z nich. Dataci římsového kachle s motivem tulipánů lze stanovit na druhou třetinu 16. století a ještě spíše na 40.–počátek 50. let 16. století.

2. Zachovaná část reliéfu a profilu římsového kachle s motivem tulipánů. 40.–50. léta 16. století. Nález H. Landsfelda, Dambořice, Nová ulice čp. 31. Uloženo v Masarykově muzeu Hodonín – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov. Kresba D. Menoušková.

2. Kachle s motivem delfínů

Kachle s motivem delfínů, respektive využití motivu delfína jako výzdobného prvku není v renezanční až tak neobvyklé.⁵ Ve velmi zajímavé a kachlovým reliéfům z Dambořic i blízké podobě byl motiv delfína ztvárněn i na renezanční přístavbě zámku Strážnice (obr. 3), vzdálené vzdušnou čarou asi 33 km jihovýchodně. Známe je i ze sbírky Muzea města Brna (obr. 4–5), kde se vyskytují dva motivy velmi blízké nálezům z Dambořic, či z nálezů z Opavy (obr. 9). Oblíbenost tohoto motivu ostatně potvrzují údaje Č. Pavlíka a M. Vitanovského (2004, 80, 170, 302) a informace Miroslava Plačka⁶, který považuje motiv delfína na architektuře za velmi vděčný námět. Jeho kořeny je sice třeba hledat v renezanční Itálii, mnohem větší obliby ale dosáhl v českém a moravském prostředí, kde se na architektuře objevuje zvláště v souvislosti s její vrcholnou renezanční fází, tedy před a kolem poloviny 16. století. Do tohoto období ostatně spadá i zmíněný motiv ze zámku ve Strážnici. Otázkou je, co stojí za rozšířením tohoto dobově populárního architektonického motivu v našem kamnářském prostředí (grafické listy jako v případě portrétních kachlů?, kopírování jiného výtvarného média?, přímo architektura?). Ač máme zatím k dispozici pouze nemnoho analogií (materiál ze sbírky Muzea města Brna) a dělat jakékoli závěry je tedy předčasné, je zajímavé, že se shodují v totožné výtvarné koncepci, která by nasvědčovala na stejný výchozí zdroj delfíního motivu.

Z Dambořic známe tři typy tohoto motivu. Dva z kachlů jsou dozajista řádkové, třetí typ, z něhož se dochoval jen nevelký zlomek, může být i částí římsového kachle. Přesto, že jejich výtvarná úroveň je nestejná, lze ve dvou z nich oprávněně shledávat vrchol renezanční nefigurální tvorby, neřkuli renezanční tvorby vůbec. Vynikají jak zajímavou výtvarnou koncepcí perspektivně se zužujícího průhledu do architektury, tak groteskně elegantním, výrazově pestrým podáním jednotlivých prvků výjevů, kde dominantní roli hrají fantazií člověka zcela přetvoření, neskutečně snoví a dekorativně bohatí delfíni, které je snad mnohem přesnější označovat za oživé vodní tvory pohádkového světa. Anatomickou spojitost se skutečnými delfíny bychom totiž mohli hledat jen v máločem.

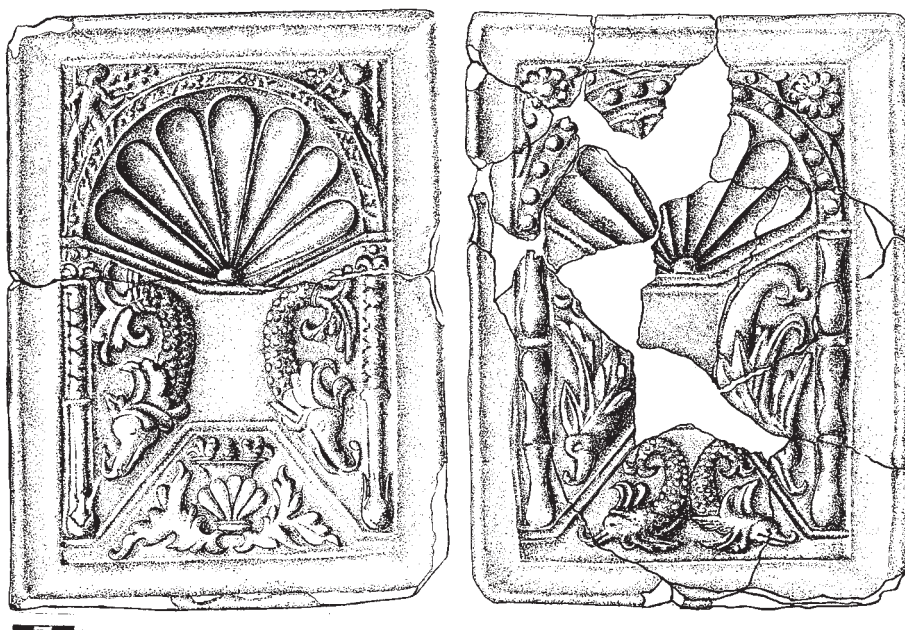
2.1. Řádkový kachel s motivem delfínů – varianta I

Varianta s vertikálně protáhlou ČVS a se čtyřmi delfíny v reliéfu je z celé série delfíních kachlů zachována nejlépe, známe ji z 25 zlomků, které umožňují rekonstrukci větší části plochy reliéfu (viz obr. 6). A je koncipována jako iluzorní, fantaskními prvky obdařený průhled do netektonicky vystavěné architektonické kompozice. Fakticky přetváří myšlenku renezančních průhledů do architektonických prostor vystavěných na principu tolik tehdy oblíbené perspektivy (tedy sbíhajících se průhledů) do polohy nerealistických hybridně fantaskních, groteskních kompozic, jímž dominují roztodivně utváření vodní živočichové, oživlá neskutečná zvířata (nejvíce snad připomínající delfíny) a architektonické jednotlivosti.

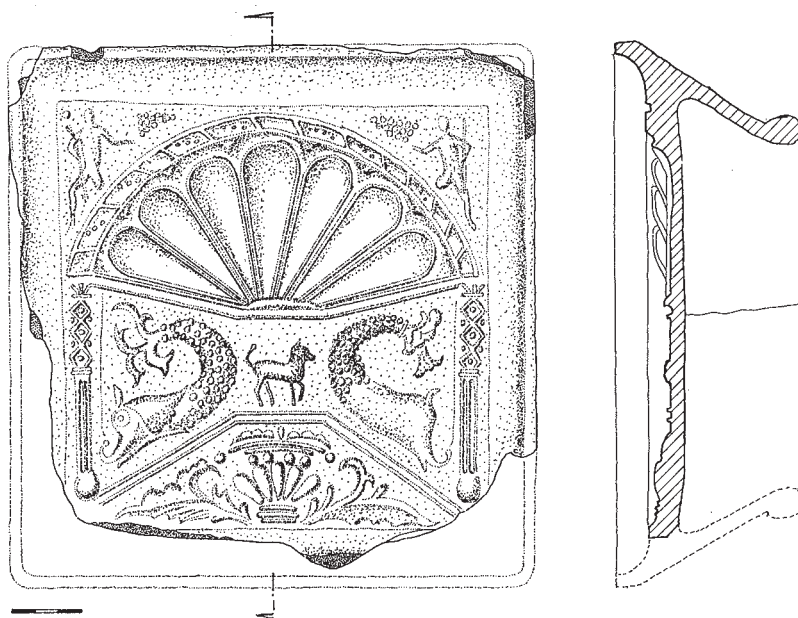

3. Část stavebního prvku s reliéfem delfína z renezanční přístavby zámku ve Strážnici, druhotný nález. Polovina 16. století. Převzato z: Plaček, M., 2002: Vývoj města a jeho památky. In: Pajer, J. a kol. Strážnice. Kapitoly z dějin Města. Strážnice, obr. 57.

4a–b Dva řádkové kachle s motivem delfinů pod vějířovitě členěnou arkádou, obdélníkového formátu. Rozměry: 220×310×80 mm. Brno, Husova 15. Muzeum města Brna, bez inv.č. Kresba J. Szyc.

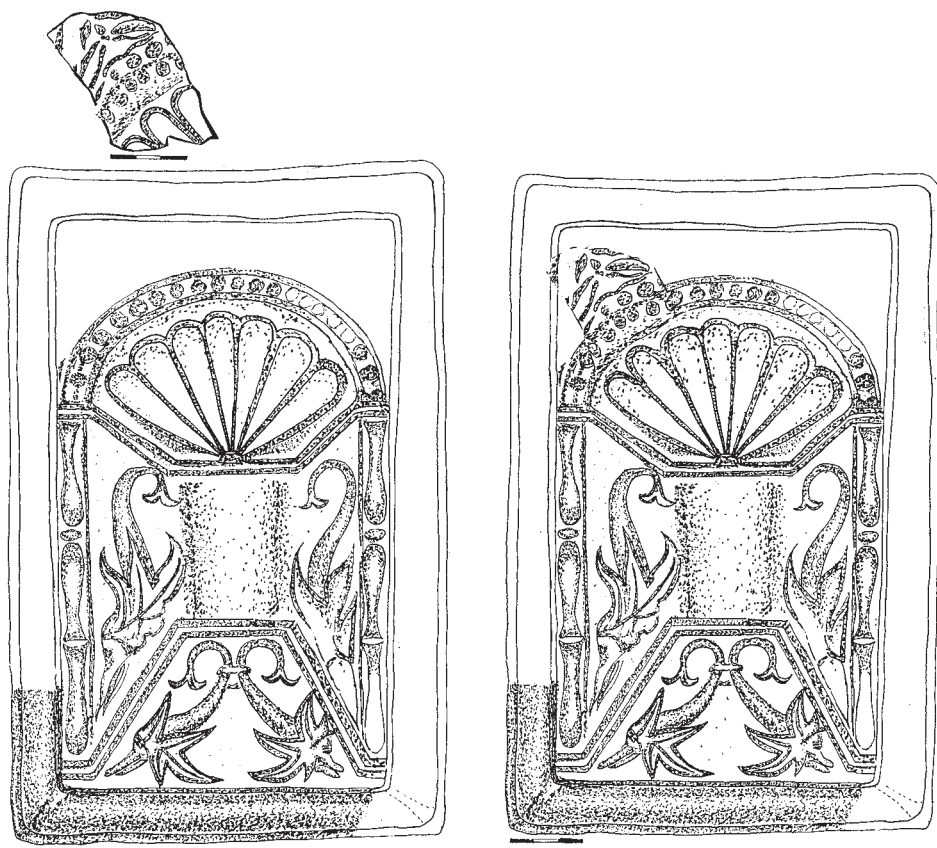

5. Řádkový kachel s motivem delfinů pod vějířovitě členěnou arkádou. Torzo o rozměrech: 225×235 (?)×75mm. Čelní pohled a profil. Brno, ul. Dominikánská 15 (?). Muzeum města Brna, inv. č. 6481. Kresba A. Štrof.

Řád tomu všemu dodává na čtyřikrát zalomená a také zdvojená lišta, respektive římsa a to dole a zrcadlově obráceně umístěná nahoře, podtrhující ono renezanci oblíbené perspektivní pojetí a uspořádání.

Ale popisujeme od začátku. Na výšku postavené, obdélníkové pole ČVS kachle lemuje široká lišta, oboustranně ohraničená ještě úzkými lištami. Vlastní reliéfní pole je tak široké sotva 135, eventuelně 140 mm. Zúžená plocha však dává zhuštěnému a až snově neskutečnému motivu ještě více vyniknout. Zdůrazňuje jeho výškové, do prostoru ubíhající tendence, které motivy dekorativních delfínů zase potlačují. Překvapení a protiklady zaznívají do tónů souladu a opakování tak, jako do harmonického a racionálního řádu jasných pravidel renezance přináší manýrismus pojmy jako bizardní, naddimenzované, šokující, efektní. Vlastnímu veskrze uzoučkému a vysokému reliéfnímu poli dominuje netektonicky vystavěný portál. Pravda, užito je obvyklých architektonických částí, ale chybí jim jejich praktická nosnost, pevnost, tíha. Úzké boční pilíře, jejichž tělo je v podélné ose prožlabeno třemi kuželkovitými výžlabky doplněnými ještě o jakési čočkovité mezičlánky, nepůsobí vůbec nosně, naopak, velmi odlehčeně až labilně plují prostorem a nic nenasvědčuje, že to jsou právě ony, kdo mají nést tíhu perlovcem zdobené klenby, ztvárněné do podoby mušle o sedmi polích. Ostatně i tato klenbou zaklenutá nika vypadá velmi labilně, ozdobně. Nicméně je to právě ona, která dá poprvé zaznít renezanci znovuobjevenému principu ubíhajícího prostoru a zálibě v perspektivě, když se všechny její paprsky seběhnou do středového poločočkovitého bodu a celou klenbu orámuje ona zmíněná dvojnásobná čtyřikrát (to v náznačce bočních a zadních stěn) zalomená římsa. Tím je základní rámeček prostoru naznačený. Na pomyslných, doširoka otevřených bočních stěnách, navazujících na nevelkou zadní prázdnou stěnu, myšlený průchod dál do prostoru, navozujících pocit hloubky, se už radostně vlní roztodivní tvoří podobající se snad nejvíce delfínům. Dekorativně esovitě prohnutí, hlavou dolů, ocasy ozdobně rámuující prázdný, středový prostor. Jakoby se jejich těla ocitla v jakémisi skoku. Čiší z nich hravost i nevyzpytatelnost. Ač není reliéf v této části nejlépe zachovaný, nedá se říci že se díváme na rozdováděné, dobrácké vodní tvory, spíš vidíme podivuhodná, skoro až mysteriózní zvířata, hybridně kombinující zvířecí tělo s dekorativními, skoro až vegetabilně pojednanými ploutvemi. Protáhlé až ladně zvlněné ocasy na konci stočené k tělu a rozdojené, mohutné vlnící se ploutve, kontrastují s úzkým, gracilním, skoro až úhořím tělem a protáhlou hlavou s dravčími rysy a naznačeným strnulým výrazem. Každý z nich je jiný, nejsou zobrazení ani symetricky. Zatímco heraldicky pravý je ocasní ploutví otočen do středu kachle a hlavou, respektive okem se dívá ven z něj, protilehlý, heraldicky levý má úzkou ocasní ploutev nasměrovanou ke středové části kachle, tedy také směrem dovnitř, ale tam míří i jeho oko. Je to záměr (těla obou tvorů se liší i v jiných částech, heraldicky levý je spíše štíhlý, elegantně se vlnící, heraldicky pravý naopak robustnější, plnější i rozvláčnější), anebo se jedná o nedokonalý řemeslný přepis předlohy? Ostře špičaté hlavy obou tvorů směřují do dolních rohů reliéfu, tam pod netektonickými, ozdobně provedenými pilíři začíná druhé dvojité římsové orámování výjevu, symetrické k tomu hornímu. Tentokrát naznačující podlahu, lichoběžníkovité pole sbíhající se směrem k prázdné a do prostoru otevřené, středové části kachle. Dolní, *podlahové* pole vyplňují opět dekorativní zvířecí tvorové, připoutaní k sobě vpodstatě symetricky zobrazenými ocasy. Špičaté hlavy delfínů směřují od sebe, opět do spodního rohu kachle. Výtvarně jsou oba blízcí motivu z heraldicky pravé strany kachle. Úzké céčkovitě prohnuté tělo se široce rozevřenými ocasními ploutvemi skloněnými až skoro k hlavám míří k chuchvalci čtyř, respektive pěti fantaskních, opět vegetabilně ztvárněných záhlavních ploutví, z nichž vystupuje protáhlá hlava s výrazně vytaženou tlamou. Výtvarně působivé, řemeslně ne vždy dobře zvládnuté téma se nese spíše v kresebném stylu a je postavené na působení protikladů: odlehčení architektonických prvků, pozbyvších své role nosných článků a degradovaných na pouhou ozdobu, hříčku v rukou rozvlákněných vodních tvorů. Dobře patrný je i kontrast prázdného středového pole, navozující dojem pokračování, ubíhání prostoru a zhuštěné výzdoby kolem, bojující fakticky o vymanění se ze stísněného prostoru uzavřených polí. Je tu ovšem i kontrast oblasti

6a–b Řádkový kachel s motivem delfínů – varianta I. 40.–50. léta 16. století. Dvě kresebné rekonstrukce na základě vzájemně se přecínajících zlomků (hustě vytečkováno). Části, které se nedochovaly, jsou vytaženy liniovou kresbou. Vpravo rekonstrukce kachle i s náznakem výzdoby ve cviklech. Z nálezů J. Vrbase a H. Landsfelda, Dambořice, Nová ulice čp. 31. Uloženo v Masarykově muzeu Hodonín – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov a Městském Vrbasově muzeu ve Zďanicích. Kresba D. Menoušková.

v podání fantaskních delfínů, kontrast ladných křivek a přímých linií, ostře ohraničujících v podobě lišt a říms segmenty výjevu. Je tu však i nečekaný protiklad nestejně ztvárněných tvorů na bočních stranách výjevu či motiv řádu a pravidelného opakování v podobě sedmi paprsků mušlovité klenby kontrastující s živým v jasně geometricky stanoveném poli však jsoucím výjevem snových zvířat. Zdá se přitom, že dalším nečekaným prvkem mohlo být ztvárnění prostoru nad vlastní klenbou. Podle dochovaných zlomků se totiž v této části, či alespoň rozích - výsečích výjevu, prostírala výrazně abstrahující, zhuštěná vegetabilní (?) z linií poskládaná výzdoba (kde základní stavební kameny tvořily jakési trojlísté květy se středovým žebrem na protáhlém listu ?), ne příliš korespondující s výzdobným řádem a charakterem podání reliéfního pole. Tak tomu ovšem je i na analogických kachlích z Brna. Řád, soulad a opakování, ale i překvapení, asymetričnost a disharmonii to vše najdeme na tak malém prostoru zhuštěné do nevelkého výjevu. Výtvarně jedinečný motiv již nenašel tak špičkového řemeslného přetlumočení. Do překvapivých a promyšlených koncepcí protikladů a spojitostí tak zaznívají i disharmonické tóny rustikalizujícího přepisu. Přesto nahlížíme na jeden z vrcholů dambořické kamnářské tvorby. Fascinující mnohostí proměn i výrazovým bohatstvím, kterým je tak nevelký reliéf nadán.

Motiv znal již J. Vrbas, který vykopal jeho zlomky již roku 1936, neznámo kde přesně. Další části k motivu pak získal H. Landsfeld v září 1961 na pozemku pana Ryndy. Tento také uvádí rozměry tzv. *vysokých kachlů* (Landsfeld 1963, 20–21; předtím již Vrbas 1936, 30) bez bližší specifikace, které kusy tím má na mysli. Uvádí přitom rozměry 195 na 270 mm. Měl-li H. Landsfeld k dispozici nějaké další zlomky motivu, díky nimž mohl kachel zrekonstruovat a stanovit oba jeho rozměry, není známo. Je však dosti pravděpodobné, že případné další části jsou ztracené. Dnes je z dochovaných střepů možné dobře stanovit šíři kachle, ta činí asi 180 mm (od Landsfeldových údajů se tedy liší jen nemnoho), výšku však můžeme jen odhadovat. Landsfeldem uváděný rozměr však není v rozporu s našimi zjištěními, a tak ho jako jednu z možností uvádíme i zde při publikované rekonstrukci (obr. 6). Pro zajímavost obdobný brněnský kachel dosahuje rozměry 220 na 310 mm při hloubce komory 80 mm (viz obr. 4b).

Dochované zlomky jsou oxidačně pálené do světle šedých až pískových tónů se slídivými zrnky v těstě. Ojedinele se vyskytuje i slídivý nátěr ČVS či zakouření. Různé zabarvení keramické hmoty dochovaných zlomků může napovídat, že se jedná o jedince pocházející z více výpalů. Opatrně můžeme tedy usuzovat, že reliéf kachle byl dozajista oblíbený a častěji vyráběný. Datování delfíniho kachle, varianty I, je ve shodě s historickými údaji možno stanovit na 3.–5. desíletí 16. století, ale ještě spíše na 4.–počátek 5. desetiletí tohoto věku.

Motivicky i rozměrově blízké jsou dambořickým zlomkům kachle ze sbírky Muzea města Brna (obr. 4a–b). Oba zachovávají totožnou koncepci výjevu, průzor imaginární architekturou zaklenutou paprscitou nikou a po bocích (stěnách) dekorovanou fantaskními vodními tvory. Dambořickému exempláři je nejbližší druhá z obou variant (4b), zachovávající ve všech polích výjevu delfíny, byť ikonograficky ne vždy totožné, ale i obdobné členění architektury (pilíře prožlabené kuželkovitými výžlabky, klenbu rámovanou perlovcem). I možným abstrahovaným vegetabilním dekorem ze cviklu je dambořická varianta bližší druhému z brněnských kachlů. Ve fondu Muzea města Brna je navíc ze stejné lokality (Brno, Husova 15) zachována i varianta s motivem papouška pod vějířovitě členěnou klenbou, patřící spolu s předchozím brněnským zlomkem do jednoho kamnového tělesa (k analogiím viz závěrečný katalogový přehled).

2.2. Řádkový kachel s motivem delfínů – varianta II

Jako karikatura s vyhaslými, jakoby v křečích se zmítajícími tvory, kteří jen vzdáleně připomínají ony původní, lehkostí a nevyzpytatelností obdařené delfíny, jako nepovedená, místní (?) variace původního skvostného motivu se jeví další (pouze v jednom (!) zlomku) zachovaná varianta delfíniho kachlů. Chybí jí nápad, výraz i styl. Využívá výtvarných prostředků předchozího motivu, aby je rozmělnila a představila v nesourodém, logiku postrádajícím celku.

To, co se z kachle zachovalo představuje asi jednu třetinu až necelou polovinu z reliéfu ČVS. Kopíroval-li by tento motiv uspořádáním předcházející reliéf, potom můžeme předpokládat, že jeden z rozměrů (šíře?) kachle mohl být asi 215–220 mm a nám se dochovala heraldicky pravá spodní část kachle. Vycházíme tu ovšem z předpokladu, že reliéf dodržoval alespoň rámcově architektonický rámec předcházejícího motivu. Pak jako jediné vodítko možné stranové orientace (obr. 7) slouží z části dochovaný, v reliéfu jen lehce naznačený pilíř opět prožlabený kuželkovitými výžlabky. V místech dotyku kuželek doplněný jakýmsi prstencovými hlavicemi. Nutno podotknout, že naznačení pilíře i jeho prožlabení je rustikálnější než provedení předchozího reliéfu.

I v tomto případě je kachel orámován širokou, mělkou asi 3 cm lištou. Vně (a zčásti i u základny na vnitřní straně) doprovázenou ještě úzkou lištou. V takovémto rámu se pak nalézalo reliéfní pole, a je-li náš výchozí předpoklad stranové orientace a výtvarné koncepce správný, mělo šíři 160–165 mm. Reliéf se nese zdánlivě v podobném stylu jako předchozí motiv, nekvalitní řemeslné provedení však snižuje jeho působivost i možnost předvídat

7. Řádkový kachel s motivem delfínů – varianta II. 40.–50. léta 16. století. Nález H. Landsfelda (?), Dambořice, Nová ulice. Uloženo v Masarykově muzeu Hodonín – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov. Kresba D. Menoušková.

vzhled chybějících částí. Zdá se, že základem motivu je opět koncepce průhledu architekturou ztvárněná ovšem bez pochopení smyslu a účelu jednotlivých výtvarných prvků reliéfu. Hybnost výjevu se ztrácí již díky vlastní šíři reliéfního pole, navíc opticky rozšířeného ještě stlačením motivu. Postrádáme tak svižnost i vzletnost, kterou zúžením získal předchozí motiv. Navíc samo středové pole, tentokrát spíše čtvercového formátu, působí o poznání hrůmotněji, když nedodrжуje principy perspektivního zúžení.

Stejně jako v minulém případě se i zde setkáváme se zalomenou na čtyřikrát odstupňovanou dvojnásobnou římsou, která odděluje spodní, dekorativní podlahové pole lichoběžníkovitého tvaru od prázdného středového pole (průhledu dál do prostoru) a bočních, opět dekorativně ztvárněných polí – stěn, doširoka se otevírajících směrem k divákovi. Spodní podlahové pole vyplňují dva, nepříliš dobře dochovaní delfíni velmi rozvolněného až expresivního, nepřesvědčivého pojetí. Totožné výtvarné koncepce jako v předchozím případě. Ležící stvůry tak míří zašpičatělými tlamami do rohů reliéfu, těla jsou zvednutá do jakého si „C“ motivu a asi v polovině své délky se dotýkají a vytvářejí zdvojený prstenec, ocasní ploutve se opět přibližují až k hlavám. Elegance, hybnost i aura tajemna z předchozího reliéfu jsou tytam. To, na co se díváme, je jen smutná, nepovedená variace na téma fantaskního zvířete ladného těla a elegantních ploutví. Tělo sice dosahuje parametrů úhoří stíhlosti, vše ostatní, změt ploutví, neforemná v podstatě jen naznačená hlava, ale i chybějící výraz či koncepce výjevu ukazují bezradnost a chudost výtvarného a obzvláště řemeslného provedení. Lépe na tom není ani heraldicky pravá stvůra dekorující heraldicky pravou stěnu a diagonálně hlavou směřující do rohu reliéfního pole. Stlačené pokroucené tělo nemá dost místa. Zatímco protáhlá (zobákovitě zvednutá ?) hlava směřuje k rozhraní římsy a kuželkami zdobeného pilíře, pokroucené tělo jakoby v křeči obloukem směřuje ven z reliéfu. Přitom prokreslení těla tohoto tvora je dosti zdařilé v mnohém připomínající mrštné a eleganci obdařené delfíny z předchozího reliéfu. Bohaté záhlavní ploutve s jakýmisi středovými žebry opět připomínají svěží vegetabilní motivy, tělo strupovitě členěné do drobných, šupinatých struktur působí samo o sobě také dosti živě. Není jisté zda a jaký motiv dekoroval protějsí stranu. To málo, co se z ní zachovalo naznačuje, že případný delfíní motiv byl možná, podobně jako v minulém případě, orientován zčásti paralelně k heraldicky pravému motivu. K důkladnějšímu popisu a prozkoumání motivu však chybí to zásadní, celý reliéf kachle.

Zhrublý reliéf s neforemně provedenými jakoby ve křečích se zmítajícími delfíny budí vlivem šířkové koncepce zobrazení spíše než dojem průhledu architekturou dojem bosovaného zdíva – cihli, dalšího oblíbeného výzdobného prvku renezančních architektur.

Naše představa o motivu končí u horní dvojité *korunní římsy*. Je to, co nad ní následuje, palmetová klenba niky, která tak jako v předchozím výjevu odděluje přízemní část architektury od horních pater? A má tedy kachel přibližně čtvercový formát o rozměrech asi 215×215 mm(?), podobně jako brněnský exemplář z obr. 5. Nebo je motiv obdařen nějakým osobitým řešením případných horních partií? A byl tedy čtvercového nebo jako v předchozím případě obdélného formátu? Na žádnou z těchto otázek nedokážeme přesvědčivě odpovědět. Navíc, kachel se zachoval jen v onom údiv vzbuzujícím počtu jednoho zlomku. Je to náhoda? Nebo před sebou máme nepovedený experiment?

Otázkou zůstává, kdo a kdy zlomek našel. Nedochoval se totiž žádný přípis, který by výkopce a rok identifikovali. My jej známe až díky nákupu pozůstalosti Heřmana Landsfelda, zda však byl jeho nálezcem právě on, není jasné.

Keramické těsto dochovaného střepu je jemné, cihlovošedé barvy s drobnými slídovými zrny, zdá se, že případná komora byla slídovaná mnohem více. Kachel se dochoval ve zlomku o rozměrech 150×169 mm, bez komory, s otisky textilie na rubu reliéfu, určitě také lze, kde se nacházel záchytný otvor, nezbytný pro upevnění kachle v kamnovém tělese. Datování této varianty je shodné jako v předchozím případě, tedy nejspíše 4.–počátek 5. desetiletí 16. století.

Blízkou analogii k tomuto motivu známe z Muzea města Brna (obr. 5). Ústřední ikonografické téma je opět shodné: poněkud zkomolený, šířkový průzor imaginární architekturou zaklenutou paprscitou nikou a po bocích (stěnách) dekorovanou fantaskními vodními tvory. Ty jsou navíc u exempláře z Brna doplněny motivem koníka v centrálním prostoru a vegetabilní symbolikou v prostoru podlahového pole. Oproti tomu je dambořický exemplář opatřen jasnější a zřetelnější tektonickou stavbou, která ještě zcela nepotlačuje (tak jako u brněnského kusu) původní motiv průzoru.

2.3. Zlomek s motivem fantaskního zvířete – delfína

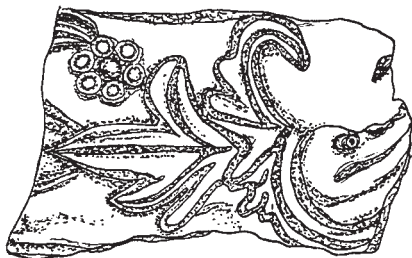
Poslední z dochovaných motivů, variací na téma „delfín“ je nejmenší (obr. 9), také však nejprecizněji provedený s charakteristickým manýristickým vzezřením. Pochází z Landsfeldova výzkumu na pozemku pana Ryndy z ulice Nové, z roku 1961. Dochoval se patrně opět jen v jednom zlomku (viz závěrečný katalogový přehled).

To, co ukazuje 90×60 mm velký zlomek, není nic skutečného, zobrazený tvor, dílo lidské fantazie je pohádkově snový, snad až trochu arcimboldovský⁷, když z plasticky cítěného vegetabilního dekoru skládá ploutve a tělo hybridního tvora s protáhlou patrně opět zobákovitě stočenou tlamou. Překvapivý je i výraz zvířete – sebevědomý, uzavřený až nabitý energií, výrazné oko a naznačené nozdry. Drobný zlomek nic víc neukazuje, snad jen náznak neanatomicky tvarovaného, přesto působivého těla, sestaveného jako jakási skládačka z lístků a květinového dekoru, který přerůstá v tělo, a ze sedmi kroužků vytvořený květinový motiv (součást fantaskního „delfíniho tvora“?). Není pochyb, že se díváme do tváře svrchované umělecky cítěného výjevu. Je v něm touha po překonání reality, hravost i lehkost, s nimiž si pohrává se svěbytnými skladebnými prvky, které klidně mohly být něčím jiným, je v něm i řemeslná dovednost a touha překonat zaužívaná pravidla, porušit kánony, elegantní experiment, nenásilný, dovedný a zdánlivě snadný, přesto působivý, ba až s výrazem jakési dravčí síly, napětí a svrchovanosti.

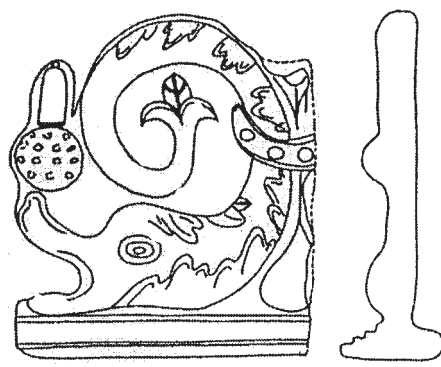
S čím lze tento tvůrčí výboj spojit? Z jakého celku zlomek pochází? Je snad částí římsového kachle rámuujícího kamna sestavená z kachlů s původní delfíni variantou, zde představenou jako varianta I? Byl-li to kachel římsový, nesl výzdobu dvou symetrických (?), k sobě otočených delfínů? Jen těžko si lze představit jiné adekvátní výtvarné prvky, které by na jednom reliéfu snesly srovnání s tímto ojedinělým výtvozem, a přesto, zachovalo se nám z něj jen velmi málo a jakékoli závěry by byly jen pouhou spekulací.

Střep s motivem silně stylizovaného zvířete je vyroben z velmi jemného keramického těsta, se slídovaným povrchem a otiskem textilie na rubu ČVS a proveden ve vysokém reliéfu s důrazem na jemný, propracovaný detail a odstupňování výrazu. S ohledem na

8. Reliéf ze zlomku s motivem fantaskního zvířete – „delfína“. 40.–50. léta 16. století. Nález H. Landsfelda, Dambořice, Nová ulice čp. 31. Uloženo v Masarykově muzeu Hodonín – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov. Kresba D. Menoušková.

9. Delfín z kamnového akrotéria z nálezů v Opavě, Krnovská 4, „u Raka“. Převzato z: Krasnokutská, T.: Středověké a novověké kamnářství v Opavě na základě nálezů z archeologických výzkumů. Dipl. práce FF MU Brno 2004, tab. 26.

historické souvislosti je možné zlomek datovat tak jako ostatní delfíní kachle do 4.–počátku 5. desetiletí 16. století.

Snad nejvíce se k tomuto zlomku blíží podobně hybný, fantaskní a silně dekorativně stylizovaný delfín z architektury někdejšího strážnického zámku (srovnej obr. 3). Šupinatým nedelfíním tělem upomínající i na variantu I. Za upozornění na další, byť stylově mladší, přesto však stále nápaditý delfíní motiv z kamnového akrotéria z nálezů v Opavě vděčím I. Loskotové (obr. 9).

Zhodnocení

Výtvarně i řemeslně různorodá, oscilující mezi provinční rustikálností a nádechy uměleckého vzepětí (ostatně jako v horizontu pozdně gotickém) – to je závěrečná část předhabánské kachlové produkce z Dambořic. Znovu se nevyhne pitoreskní figurkovitosti (kachle s delfínem – varianta II) či závanu provinčního prostředí (manýristický římsový kachel s tulipány), ale zároveň stále reaguje na módní podněty. Tak jako nedávno oslovila aristokratickou vrstvu širokým spektrem reliéfů portrétních kachlů a poněkud lehkovážnými žánrovými motivy, reaguje teď poměrně opět pohotově a relativně i úspěšně na jiný módní prvek. Manýristicky pojaté delfíní kachle skvost i záludnost zároveň. Spojitost motivu z reliéfu komorových kachlů s motivikou vrcholné české, moravské, potažmo a vzdáleně i italské renezanace je nasnadě. Je to v prvé řadě aristokratický výzdobný prvek, odrážející fantaskní manýristickou motiviku, až v následné, zkomolené podobě se patrně dostává do měšťanského prostředí. Propletenec reality a neskutečna, nebo spíš nadskutečna. Stejně tak jako živé a emotivně bohaté kachle se žánrovými náměty jsou i kachle s delfíními náměty výrazově živější a různorodé, chladná strnulost typizovaných postav z portrétních kachlů se tu přerodila v dynamickou různorodost, podbarvenou ještě kombinací s vysloveně racionálním principem architektonického průhledu. Méně příjemný je bohužel fakt, že žádný z kachlů se nedochoval celý a že ani zde se nevyhneme nepřesnostem v řemeslném přepisu navýsost uměleckých námětů. Na rozdíl od ikonograficky pregnantnější a tedy i lépe datovatelné části s figurálními náměty (srovnej Menoušková 2004, 173–210) jsou vazby nefigurální části na dobovou grafickou, architektonickou a jinou kulturněhistorickou produkci jen velmi volně a k datování nedostatečné. Fakticky se tak opíráme pouze o mezní datum konce činnosti

dambořických předhabánských dílen a o volné analogie (materiál z fondu Muzea města Brna a architektonický zlomek ze zámku ve Strážnici). Zde představené kachle jsou tedy starší než 50. léta 16. století. Připustit lze i fakt velmi krátkodobého dožívání domácí tvorby po příchodu habánů (1550), každopádně polovina 50. let bude datem krajním. Kdy, jak a na čí objednávku vznikala nejsme však za současného stavu poznání schopni konkrétněji říci. Renesanční horizont produkce je však vedle kvalitativně ucelené kolekce portrétních kachlů zajímavý právě a především ojedinělostí námětů, a to jak ve figurální části (zmníněné široké spektrum portrétních kachlů), tak především v nefigurální části.

Kachle s vegetabilní výzdobou (tulipánů) a kachle s motivem delfínů uzavírají naše mapování předhabánské kamnářské výroby kachlů s reliéfně zdobenou čelní vyhřívací stěnou z Dambořic. Kolekce však zdaleka není kompletní, tak jako není konečný náš pohled na ni. Část zlomků je dnes neurčitelná, jen hypoteticky je lze, či není vůbec možné je přiřadit ke stávajícím typům, část sbírky (jen habánská produkce ?) skončila za druhé světové války neznámo kde. To, co máme dnes k dispozici je tak jen výsekem z bohaté a dnes nenávratně ztracené tvorby. Chtě nechtě tak náš pohled na dambořické hrncíře pozdního 15. a první poloviny 16. století bude a je zkrácený. Mezi záporné stránky je navíc třeba přičíst i samu skutečnost velmi brzkého objevení Dambořic jako významné hrncířské lokality a jejich následné zkoumání z dnešního pohledu poněkud amatérskými metodami. Dnes těžko určit, kolik tu vlastně J. Vrbas a H. Landsfeld (a první průzkumy tu už na počátku 20. století dělal J. Vrbas) vykopali hrncířských dílen a jak bylo kamnářské zázemí Dambořic vůbec velké, výzkumy nejsou opatřené řádnou a ani provizorní dokumentací. Nemnohé záznamy v tisku a nemnohé útržky z kroniky jsou tak všechno, co materiál, již tak uložený ve dvou muzeích, doprovází.

Náš obraz Dambořic jako významného pozdně středověkého a renesančního hrncířského a kamnářského centra je do značné míry kusý a útržkovitý. První ne zcela zodpovězenou otázkou je už fakt, čemu Dambořice vděčí za skutečnost, že se asi na 50 let (s počátkem někdy kolem a po roce 1500) staly tak významným hrncířským centrem jižní Moravy. J. Vrbas a H. Landsfeld (Vrbas 1936, 32; Landsfeld 1963, 20) uváděli jako zásadní důvod velmi kvalitní hrncířskou hlínu, jež se zde vyskytuje. Faktem je, že zde hrncíři našli dobré zázemí a začali zde vyrábět nejen běžný sortiment *kuchyňské* keramiky, ale také výrobky kamnářské (a to nádobkové a komorové kachle,⁸ které, alespoň podle nálezu z pozemku pana Ryndy, převažovaly nad běžnou hrncinou, srovnej Landsfeld 1974, 86). Bohužel nevíme, zda to, co se do dnešních dnů zachovalo jsou nálezy ze střepišť, přímo z pecí, či zda je to sklad určený k prodeji a v potaz je třeba vzít i fakt, že některé ze zlomků nesou stopy zakoupení (!) a tedy používání, ani kolik vlastně pecí, resp. hrncířských a kamnářských dílen zde fungovalo a zda se dá vůbec hovořit o samostatné specializaci na kamnářství. Z nepřímých ikonografických a historických souvislostí se dozvídáme, že důležitým impulsem k oživení a povznesení poněkud provinčně vyhlížející a v duchu pozdní gotiky ještě stále dožívající produkce dambořických hrncířských dílen byl příchod Jana Kuny z Kunštátu, respektive jeho objednatelské požadavky (úprava interiéru tvrze ?). S ním přichází nejen řemeslně lépe zvládnutá práce, ale i mnohem širší motivický záběr reliéfů, vcelku aktuálně reagujících na dobovou módu. Z nálezu totožných motivů jak v bezprostřední blízkosti hrncířských dílen, tak i v troskách někdejšího tvrziště (Vrbas 1936, 32) navíc vyplývá, že dambořičtí hrncíři – kamnáři našli odbytiště svých výrobků minimálně přímo v Dambořicích a bude otázkou dalšího výzkumu specifikovat jejich vazby k totožným motivům v Lukově a Strážnici.

Z toho, co dnes víme, můžeme soudit, že ve starším, pozdněgotickém horizontu produkce se zde vyrábělo 10–11, ale spíše více typů reliéfně zdobených kachlů, z nichž minimálně dva se dočkaly druhotných otisků. V době renesance se výroba ještě rozšířila a dosáhla minimálně dvou desítek typů reliéfně zdobených kachlů. Znovu se v materiálu objevuje druhotný otisk a dokonce kadlub – matrice na jeho výrobu, mnohem více jsou však zřetelnější vazby na jiné lokality, především na Lukov, jsoucí po jistou dobu v držení týchž pánů – Kunštátů – jako Dambořice. Manýristicky laděná výroba tyto pevné vazby již nemá (analogie je

možné shledávat jen v materiálu z poněkud vzdáleného Brna). A je otázkou, zda je to výraz doby, kdy obě lokality (Dambořice a Lukov) patřily již rozdílným majitelům (a zvažovat by v této souvislosti bylo možné období po roce 1539, tedy po smrti majitele obou panství Jana Kuny z Kunštátu, kdy se dědictví dostalo do rukou jeho pěti synů: Bočka, Smila, Jana, Čeňka a Kryštofa, anebo až po definitivním odchodu Kunštátů z Lukova nejpozději roku 1548, tedy rok před jejich opuštěním Dambořic, k tomu srovnej Hurt 1970, 347; Pokluda 1995, 358), či zda jsou důvody jiné.

Jak bylo již výše naznačeno konkrétní vazby a dosahy působnosti v nefigurální části renezanční produkce mapovat nelze, anebo jen velmi omezeně (motiv delfinů v architektuře a jinde). Postavení Dambořic jako významného předhabánského kamnářského centra konce 15. až poloviny 16. století tak opět dostává nejasné historicky i nálezově nepodložené dimenze. Je to už však epilog domácí kamnářské tvorby, doznívající pod vítěznými tóny habánských kamnářů a habánské motiviky.

KATALOG RELIÉFNĚ ZDOBENÝCH RENEZANČNÍCH KACHLŮ Z DAMBOŘIC

Struktura katalogového čísla:

Pořadové číslo motivu v katalogu a jeho ikonografie (odkaz na obrázek)

1. datace
2. přesné označení místa nálezů, je-li známo (například z dobového přípisu na kachli), nálezce a datum získání
3. rozměry ČVS (výška × šířka), s. střepu, v. komory, případné původní rozměry ČVS
4. typ kachle, lze-li to určit, a technologické aspekty
5. dochovaný počet zlomků, resp. kusů
6. publikováno (citace jsou uváděny v abecedním pořadí dle jmen autorů)
7. uložení kachle (bylo-li uvedeno, tak přírůstkové či inventární číslo)
8. analogie

I. římsový kachel se stylizovanou vegetabilní výzdobou tulipánů (obr. 2)

1. 4.–5. desetiletí (?) 16. století
2. Dambořice, Nová ulice, čp. 31, pozemek pana Ryndy, Heřman Landsfeld, září 1961
3. největší ze zachovaných zlomků v. 179 mm, š. 96 mm, s. střepu 8 mm, u jednoho střepu částečně zachovaná komora o dochované v. max. 73 mm, výška ČVS mohla dosahovat 190–200 mm
4. řádkový římsový, střepy jsou pálené oxidačně do světle hnědopískových až naředěných tónů, jeden ze zlomků je na ČVS potažený sytým bílým nátěrem, keramické těsto nese ve všech případech jen minimum slídových zrn, jen tři ze zlomků (dva z jednoho kusu) nesou slídový potah ČVS
5. minimálně 13 zlomků, žádný celistvě zachovaný kus
6. nepublikováno
7. Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov, inv. č. neuvedeno
8. žádné přímé analogie

II. řádkový kachel s motivem delfinů – varianta I (obr. 6)

1. 4.–5. desetiletí (?) 16. století
2. Dambořice, Nová ulice, čp. 31, pozemek pana Ryndy, Heřman Landsfeld, září 1961, týž motiv nalezl již dříve J. Vrbas (1936, tamtéž ?)
3. největší ze zachovaných zlomků v. 139 mm, š. 135 mm, s. střepů 6–10 mm, komora zachovaná do v. max. 52 mm, zrekonstruovatelné rozměry (díky vzájemně se překrývajícím kusům) v. 240 mm, š. 173–180 mm, H. Landsfeld uvádí u tzv. vysokých kachlů (nejasné zda míní tyto) rozměr 270×195 mm
4. základní řádkový kachel, oxidačně pálený převážně do pískovošeda, různé zabarvení vypálených kusu naznačuje více různých výpalů (?), převládá jemný slídový nátěr na ČVS, některé kusy nesou jemné zakouření, jemné, dobře propracované keramické těsto bez patrných písčitých zrn, lom

je dobře slinutý, střepy nesou na rubu otisk textilie, na jednom ze zlomků s částí komory patrná prasklina po jejím přilepení

5. 25 zlomků z minimálně 12–13, maximálně 24 kachlů, žádný celý kus
6. Landsfeld 1963, 20–21; analogie: Pavlík – Vitanovský 2004, 80, 170, 302 a zde obr. 1186 a 1187; Plaček 2002, obr. 57
7. Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov, inv. č. neuvedeno, Městské Vrbasovo muzeum ve Žďánicích, inv. č. 218
8. analogie řádkový kachel obdélného formátu z fondu Muzea města Brna, bez inv. č. (obr. 4a–b) (nález z Husovy 15, motiv 4a též znám z náměstí Svobody 25 a z ulice Radnické) (viz Pavlík–Vitanovský 2004, 80, 170, 302), v Muzeu města Brna jsou uloženy i další varianty tohoto motivu: květy pod vějířovitě členěnou arkádou (z Husovy 15), motiv papouška pod vějířovitě členěnou arkádou (Husova 15), viz písemná informace PhDr. I. Loskotové, již tímto vřele děkuji. Volné analogie lze vztáhnout k plastické výzdobě architektury, viz dnes druhotně osazený reliéf s motivem delfína ze strážnického zámku (Plaček 2002, obr. 57)

III. řádkový kachel s motivem delfínů – varianta II (obr. 7)

1. 4.–5. desetiletí (?) 16. století
2. Dambořice, Nová ulice, naleziště ani autor výzkumu neuvedeni, patrně jsou ale totožné jako v minulém případě
3. v. max. 150 mm, š. 169 mm, s. střepu 10–15 mm, v náběhu na komoru 25–37 mm, komora nezachovaná, z dochovaného zlomku nejasné, jakého formátu kachel dosahoval, byl-li opět výškový, jako v předchozím případě, anebo naopak šířkový. Z charakteru výzdoby je však možné odvozovat jeho přibližnou šířku a to asi 215–220 mm. Pokud byl na boku dochovaný ZO umístěn symetricky, daly by se dopočítat i případná v. kachle a to na přibližných 170 mm. Platí-li tyto údaje, měl by kachel šířkový (!) formát
4. základní řádkový kachel, oxidačně pálený do cihověšedé barvy, mírně zakouřený, keramické těsto je velmi jemné, plavené, písčité zrna nepozorována, s velmi drobnými zrnky slídy, komora je slídovaná více (!), lom je stejnorodý, dochován je jeden ZO a to ve v. asi 84 mm, zlomek nese na rubu otisk textilie a zároveň i otisk tahu čepele, která prorážela ZO
5. 1 zlomek
6. nepublikováno; analogie: Pavlík–Vitanovský 2004, 80, 170, 302 a zde obr. 1186 a 1187; Plaček 2002, obr. 57
7. Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov, inv. č. neuvedeno
8. analogie řádkový kachel obdélného formátu z fondu Muzea města Brna, inv. č. 6 481 (obr. 5) z ulice Dominikánská 15 (?) a také Staré Brno – klášter (viz Pavlík–Vitanovský 2004, 80, 170, 302), volné analogie lze vztáhnout k plastické výzdobě architektury, viz dnes druhotně osazený reliéf s motivem delfína ze strážnického zámku, (Plaček 2002, obr. 57) či portál zadní brány brněnské Nové radnice (informace I. Loskotové)

IV. zlomek s motivem fantaskního zvířete (obr. 8)

1. 4.–5. desetiletí (?) 16. století
2. Dambořice, Nová ulice, čp. 31, pozemek pana Ryndy, Heřman Landsfeld, září 1961
3. v. 90 mm, š. 60 mm, s. střepu 4–5 mm, komora se nezachovala
4. velmi malý zlomek neumožňující přesné určení, dost možná zlomek římsového kachle, oxidační, světlehnědý výpal, keramické těsto bez větších zrn písku, písek je fakticky nezatelný, lom je dobře slinutý, povrch slídovaný, výrazný otisk textilie s jasně patrnou strukturou a vazbou
5. 1 zlomek, nejasné, zda ke zlomku eventuálně patří ještě 1 drobný kus bez reliéfní výzdoby ČVS jen s částí okrajové lišty
6. nepublikováno; analogie: Krasnokutská 2004, tab. 26; Plaček 2002, obr. 57
7. Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov, inv. č. neuvedeno
8. volné analogie lze vztáhnout k plastické výzdobě architektury, viz dnes druhotně osazený reliéf s motivem delfína ze strážnického zámku (Plaček 2002, obr. 57), poněkud mladšího data je pak nález kamnového akrotéria z Opavy (obr. 9)

Poznámky:

- 1 Přehled výzkumných akcí v Dambořicích, Nové ulici od 30.–60. let 20. století, k tomu podrobněji Menoušková (2003a, 216–217)

Datace výzkumu	Autor výzkumu	Místo výzkumu	Poznámka	Publikováno
1901	J. Vrbas + ?	sběry?	Jen habánské nálezy?	Dle přípisu na kachlích v majetku Vlastivědného muzea v Kyjově
30. léta	Jakub Vrbas s lékařem Václavem Soudkem	Nová ul. 31	Nalezena hrnčířská pec s nálezy střepů z kachlů z konce 15. a počátku 16. století. Tytéž motivy pocházejí dle J. Vrbase i z tvrziště v Dambořicích. Při výzkumu byly získány tyto gotické motivy: <ul style="list-style-type: none"> – sv. Jiří – praporečník – kachle s erbem – rostlinnou výzdobou – římsové kachle s tuří hlavou renezanční motivy: <ul style="list-style-type: none"> – různé portrétní kachle – tančící pár – matka loučící se se synem – motiv ryb Dnes uloženo v Městském Vrbasově muzeu ve Žďánicích.	Vrbas 1936, 29-34. Landsfeld 1963, 20–21
Během druhé světové války	Moravské muzeum (dnes Moravské zemské muzeum) pod vedením Dr. J. Huckleho	Výzkum probíhal na ulici Nové, čp. 52 (?), humno pana Bělohoubka	Nálezy habánské (jen ?) keramiky i kachlů byly ještě za války odvezeny do Berlína.	Landsfeld 1974, 84
V roce 1952 či 1959	Heřman Landsfeld	Místo nálezu není uváděno jednotně, patrně se bude jednat o čp. 31	K nálezu došlo náhodně, při kopání jímky. Z výzkumu pocházejí především gotické kachle (např. Veraikon), zjištěna byla hrnčířská pec o dvou topeništích.	Flodr 1994, 18. Kronika obce Dambořice za léta 1960–1963, 170–172 (okresní archiv Hodonín)

Na další nález byl H. Landsfeld upozorněn r. 1961, výzkum pak probíhal i v roce 1967 (1968 ?)	Heřman Landsfeld	Výzkum probíhal v čp. 31 a 32. Na rozhraní zahrad pana Ryndy a Bartošky	V humně čp. 31 zjištěny 2 pece s četnými kamnářskými nálezy. H. Landsfeld zde našel přes 700 zlomků komorových kachlů. Kachlů s renezanční tematikou se nejvíce našlo v humně pana Bartošky v čp. 32. Známý jsou odsud tyto gotické motivy: – šermíři (dnes neznámý) – Veraikon – erb bez ornamentace – husitský motiv renezanční: – různé portrétní kachle (Anna Jagellonská, žena v prostřihovaných šatech) – tančící par – matka loučící se se synem – kachle s motivem tulipánů Celkem mělo být v obou polohách nalezeno snad až 5 (!) hrnčířských pecí	Landsfeld 1974, 85
---	------------------	---	---	--------------------

- 2 Za umožnění studia pozůstalosti H. Landsfelda vděčím ředitelce Masarykova muzea v Hodoníně Mgr. Taťaně Martonové a kurátorovi archeologické sbírky muzea Mgr. P. Šútorovi. Za informace ohledně nákupu této sbírky jsem zavázána PhDr. J. Pajerovi, CSc.
- 3 Při přepisu jména majitele čp. 32 pana Ryndy jsem se až dosud opírala o údaje kronikářky obce paní Věry Hudečkové (viz Menoušková 2003a, 218 pozn. 10) a uváděla jej s měkkým „i“. V matrice narozených obce Dambořice je však tentýž psán tak, jak jeho jméno přepisoval již H. Landsfeld tedy jako Rynda. Vracím se tedy proto k někdejší Landsfeldově transkripci tohoto jména. Jisté nesrovnalosti se týkají pouze uvádění křestního jména, kterým se liší záznam z matriky od Landsfeldových údajů.
- 4 Za konzultaci vlivů habánské hrnciny na tuto část kamnářské produkce z Dambořic vděčím PhDr. J. Pajerovi, CSc.
- 5 V této souvislosti chci poděkovat PhDr. Ireně Loskotové, MUDr. Zdeňku Hazlbauerovi a Čeňku Pavlíkovi za poskytnuté údaje a analogie a pomoc při jejich hledání. MUDr. Hazlbauer uvádí kachle s motivem delfínů i ze zahraničního prostředí. Nově vydaná Encyklopedie kachlů (Pavlík–Vitanovský 2004, 80) hodnotí zobrazování delfína jako odraz jeho dobrého vztahu k lidem, jako symbol oddanosti a umění milovnosti, další výkladové slovníky přitom o delfínech tvrdí, že byli oceňováni zejména pro svou přichylnost k lidem ztroskotavším na moři. Obecně byli považováni za nejrychlejší vodní živočichy. Doprovázeli antické bohy. Delfín také symbolizoval moudrost a věstecké umění, zachraňoval prý ztroskotance před utonutím, což zavdalo podnět k úvahám, že převáží duše zemřelých na ostrovy blažených (Royt–Šedinová 1998, 116). Do jisté míry byl spojován i se symbolikou Kristova zmrtvýchvstání. Zároveň v antické podobě personifikoval osud. V delfína se navíc měl změnit ten loďník, který skočil přes palubu (Hall 1991, 111–112). Není jasné, do jaké míry akceptuje reliéf z kachle z Dambořic onen hlubší význam delfíní symboliky. Dost možná je jeho výskyt na ČVS kachle dán prostým faktem renezančního zájmu o antiku a o „oživování“ jejich tradic.
- 6 V této souvislosti jsem zavázána Mgr. Ing. M. Plačkovi za cenné informace ohledně výskytu motivů delfínů na architektuře.
- 7 Guiseppe Archimboldo (asi 1527–1593) italský malíř, inženýr a hudebník činný i v Praze na dvoře Rudolfa II. V duchu manýristické symboliky tvořil artistní alegorie – portréty, krajiny a zátiší složené z květin, zeleniny, zvířat atd. patřící k vrcholům fantaskního umění (Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích 1996, 127).
- 8 J. Pajer uvádí v souvislosti se strážnickým materiálem (1983, 121) využití nádobkových i komorových

kachlů nejen samostatně, ale také současně do jednoho kamnového tělesa. Ke vzhledu takových kamen viz Hazlbauer (2003b, obr. 6 a jiné), souhrnně a nejnověji pak Pavlík–Vitanovský (2004, 14–16).

Použité zkratky:

AH	– Archaeologia historica
čp.	– číslo popisné
ČVS	– čelní vyhřívací stěna
FF MU	– Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
inv. č.	– inventární číslo
max.	– maximální
obr.	– obrázek
s.	– síla
š.	– šířka
ul.	– ulice
v.	– výška
ZO	– záchytný otvor

Literatura:

- F l o d r, F., 1994: *Dambořice. Minulost a současnost ve světle kronik*. Brno.
- H a l l, J., 1991: *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Praha.
- H a z l b a u e r, Z., 2003a: *Dobová znázornění rozličných kachlových kamen s přihlédnutím k jejich zřízení v různých místnostech stavebních objektů*. Svorník 1/2003, 169–186. Praha.
- 2003b: *Vývoj stavební podoby a funkce kachlových kamen ve středověku a raném novověku*. Svorník 1/2003, 153 – 168. Praha.
- H u r t, R. a kol., 1970: *Kyjovsko*. Brno.
- K r a s n o k u t s k á, T., 2004: *Středověké a novověké kamnářství v Opavě na základě nálezů z archeologických výzkumů*. Diplomová práce na FF MU, Brno.
- L a n d s f e l d, H. 1950: *Lidové hrnčířství a džbánkařství*. Praha 1950.
- 1963: *Předhabánská keramika v Dambořicích*. Od Hradské cesty 1962–1963, 20–22.
- 1974: *Keramická pec v Dambořicích z 15. století*. Od Hradské cesty 1971–1972, 84–90.
- M e n o u š k o v á, D. 2003a: *Málo známá kolekce reliéfně zdobených pozdně středověkých kachlů z Dambořic*. Slovácko XLIV, 183–223.
- 2003b: *Předhabánská kachlová produkce z Dambořic (okres Hodonín). Unikátní série komorových kachlů a sekundárního kadlubu*. AH 28, 531–544.
- 2004: *Portrétní a žánrové kachle z Dambořic. Renesanční horizont dambořické kamnářské produkce*. Slovácko XLV, 173–210.
- M ě ř í n s k ý, Z., 1997: *Ždánicko ve středověku*. In: Stuchlík, S.–Klanica, Z.–Měřinský, Z. *Pravěk a středověk Ždánicka*, 59–91. Brno.
- P a j e r, J., 1983: *Počátky novověké keramiky ve Strážnici*. Strážnice.
- P a v l í k, Č. – V i t a n o v s k ý, M., 2004: *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- P l a č e k, M., 2002: *Vývoj města a jeho památky*. In: Pajer, J. a kol. : *Strážnice: Kapitoly z dějin města*, 76–106. Strážnice.
- P o k l u d a, Z., 1994: *Kunštátové*. Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka XXX, č. 5, 5.
- 1995: *Správný vývoj*. In: *Vlastivěda moravská*. Zlínsko. Brno.
- R o y t, J. – Š e d i n o v á, H., 1998: *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha.
- V r b a s, J., 1930: *Ždánicko. Zeměpisný a dějepisný popis*. Ždánice.
- 1936: *Toufaři na Ždánsku a ždánická keramika*.
- 1943: *Zprávy české keramické společnosti*.
- Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl 1 a/f*. 1996. Praha.

Prameny:

Kronika obce Dambořice, svazek III. 1960-63. Uloženo v Okresním archívu Hodonín.

Kronika obce Dambořice, svazek IV. 1964-68. Uloženo v Okresním archívu Hodonín.

Mgr. Dana Menoušková (n. 1973) – pracuje od roku 1998 jako archeoložka ve Slovákém muzeu, specializuje se na středověk a výtvarné projevy středověké kultury.

Non-Figural Renaissance Tiles from Dambořice

A b s t r a c t

Diverse in both craft and artistic aspects, oscillating between provincial rusticity and signs of artistic brilliance (for that matter, similarly to the late Gothic horizon) – this was the closing part of pre-Anabaptist tile production from Dambořice (in the former Hodonín district), discussed in this study. The article deals with a ledge tile with tulip motif and several variants of tiles with motifs of fancifully rendered dolphins. Mannerism affected Dambořice tiles again will not avoid picturesque pawn-like qualities (tile with a dolphin – variant II) or coarseness of provincial environment (mannerism of a ledge tile with tulips), but at the same time, they react to stimuli of fashion. Just as they recently attracted aristocratic customers with a wide spectrum of portrait relief tiles with somewhat frivolous genre motifs, they again react quite promptly and relatively successfully to another fashionable feature. Mannerism of “dolphin tiles” is both superb and insidious at the same time. The connection of relief motifs found on chamber tiles with motifs of peaking Renaissance from Bohemia, Moravia, and remotely even Italy is quite apparent. In the first place, it is an “aristocratic” decorative item, reflecting fancifully mannerist set of motifs. It is a jumble of reality with non-reality, or better to say, sur-reality. Just as with lively and emotionally rich tiles with genre motifs, the tiles with dolphins tend to be more lively in expression and diverse; the cold rigidity of standardized figures from portrait tiles has transformed itself into a dynamic diversity, further tinged with combination of explicitly rational principle of architectonic opening. Unlike the iconographically pregnant and therefore more easily dateable parts with figural subject matter (c. Menoušková 2003a, 173–210), the binds of non-figural parts to the period production in the fields of graphics, architecture and general cultural history are quite free and insufficient for precise dating. Thus, we are left only with the date of advent of the Anabaptist potters to the locality (1550). Therefore, the discussed tiles must be older than 1550s. It can be admitted that the original tile production might have survived for a short period alongside the Anabaptists, but we consider mid 1550s to be a limit date. Thus, we can roughly place the date of production between 1540 and early 1550s. The Renaissance horizon of production is alongside with the portrait tile collection of consistent quality interesting namely because of the rareness of subject matter, both in figural part (a wide range of portrait tiles), but namely in the non-figural one. However, the collection is far from being complete. A part of the fragments is unidentifiable today, some of them can be hypothetically subsumed to the currently known types, and a part of the Gen collection (Anabaptist production?) disappeared during the World War Two. Scanty mentions in press and a few fragments from chronicles are all that accompanies the material already collected in the first two thirds of the twentieth century by J. Vrbas and H. Landsfeld. The question that remains open is what do Dambořice owe to for becoming an important South Moravian pottery center for about 50 years. Whether the high-quality potter’s clay found here and mentioned by Vrbas and Landsfeld (Vrbas 1936, 32; Landsfeld 1963, 20) was the principal reason why the potters began to settle here around 1500. The fact remains that the local workshops produced not only regular “kitchen” pottery, but also stove fitter accessories (vessel tiles and chamber tiles), the volume of which exceeded the regular production – judging at least from the finds from Mr. Rynda’s property. An undoubtedly important impulse that caused elevation of local production above the level of somewhat provincial, dying-out late Gothic production was the coming of the Kunštát family, more precisely, the coming and demands of Jan Kuna of Kunštát. From that point on, the craft gets better and the range of motifs widens in reaction to the period taste. While the late Gothic and figural Renaissance part of Dambořice tile production shows

many signs of relationship namely to the finds from the Lukov locality (run for a certain time by the same owners), or from Strážnice, the mannerist part of the oeuvre does not display this relationship. The question is whether this is because at their time, both localities (Dambořice and Lukov) did not have the same owner already, or for other reasons. As was already hinted above, for the non-figural part of the Renaissance production, the concrete binds and reach either cannot be traced at all, or the possibilities of it are restricted (the motif of dolphins in architecture and elsewhere). The status of Dambořice as an important pre-Anabaptist tile production center of the late 15th to mid 16th century is again seen in an unclear, historically and materially poorly evidenced dimension. However, it is a mere epilogue of domestic tile production, disappearing behind the victorious tones of Anabaptist stove-fitters and potters and their motifs.

Nichtfigurale Renaissancekacheln aus Dambořice

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel präsentiert den abschließenden Teil der vortäuferischen Kachelproduktion aus Dambořice (im ehemaligen Bezirk Hodonín). Es handelt sich um handwerklich sowie künstlerisch heterogene Produkte, die zwischen provinziellen rustikalen Tendenzen und einem Anhauch von künstlerischem Aufschwung oszillieren (übrigens ebenso wie im spätgotischen Horizont). Der Artikel widmet Aufmerksamkeit den Simskacheln mit Tulpenmotiven und einigen Varianten von Kacheln mit Delphin-Fantasiemotiven. Die durch Manierismus geprägten Kacheln aus Dambořice vermeiden nicht die Vorliebe für pittoreske Figürchen (Kachel mit Delphin – Variante II) oder die Grobheit des Provinzmilieus (manieristische Simskachel mit Tulpen), wobei sie stets auf modische Anlässe reagierten. Mit einem breiten Spektrum von Reliefs an Porträtkacheln und etwas leichtsinnigen Genremotiven sprachen sie die aristokratischen Schichten an und kurz danach reagierten sie prompt und relativ erfolgreich auf ein anderes Modeelement. Die manieristisch aufgefassten „Delphin-Kacheln“ sind kostbar und tückisch zugleich. Der Zusammenhang des Motivs vom Relief der Kammerkacheln mit Motiven, die aus der tschechischen, mährischen und weitläufig auch italienischen Hochrenaissance bekannt sind, liegt nahe. In erster Reihe ist es ein „adeliges“ Zierelement, das die phantasiereiche manieristische Motivik widerspiegelt. Durchflochten werden reale, irreale oder eher surreale Elemente. Ebenso wie die lebhaften und emotionell reichen Kacheln mit Genremotiven sind auch die Kacheln mit Delphinmotiven ausdrucksvoller und mannigfaltig gestaltet; die kühle Starre der typisierten Gestalten an Porträtkacheln hat sich hier in dynamische Mannigfaltigkeit umgeändert, was noch durch die Kombination mit einem ausgesprochen rationalen Prinzip der architektonischen Durchsicht unterstrichen ist. Im Unterschied zum ikonographisch prägnanteren und daher auch besser datierbaren Kacheln mit figuralen Motiven (vgl. 2003a, 173–210) sind die Verbindungen der nichtfiguralen Kacheln zur zeitlichen graphischen, architektonischen und anderen kulturhistorischen Produktion nur sehr locker und somit auch zum Datieren ungenügend. In der Tat können wir uns nur auf das Jahr 1550 stützen, wo die täuferischen Töpfer in diese Lokalität angekommen waren. Die hier vorgestellten Kacheln entstanden also vor den fünfziger Jahren des 16. Jahrhunderts. Auch wenn man die Tatsache zulässt, dass nach der Ankunft der Wiedertäufer die heimische Produktion noch hinvegetierte, ist die Mitte der fünfziger Jahre auf jeden Fall das äußerste Datum. Grob beurteilt können die Kacheln in die Zeitspanne vom 4. Jahrzehnt bis Anfang des 5. Jahrzehnts des 16. Jahrhunderts datiert werden. Der Renaissancehorizont der Produktion ist neben der qualitativ abgerundeten Kollektion von Porträtkacheln vor allem durch einzigartige Motive interessant, und zwar sowohl im figuralen Teil (ein breites Spektrum von Porträtkacheln), als auch besonders im nichtfiguralen Teil. Die Kollektion ist nicht im Entferntesten komplett. Ein Teil der Bruchstücke ist heute nicht auszuwerten oder nur hypothetisch den bestehenden Typen anzuordnen; ein Teil der Sammlung Gen täuferische Produktion? ist während des zweiten Weltkriegs verschwunden. Seltene Presseberichte und fragmentarische Abschnitte aus der Chronik sind einzige schriftliche Quellen, die sich zu jenem Material beziehen, das bereits in den ersten zwei Dritteln des 20. Jahrhunderts bei Untersuchungen von J. Vrbaš und H. Landsfeld gewonnen wurde. Ungelöst bleibt die Frage, welchem Umstand verdankt Dambořice, dass es ungefähr für fünfzig Jahre zum Töpferzentrum Südostmährens wurde. Die Frage, ob der

Grund dafür, warum sich um 1500 in dieser Lokalität die Töpfer anzusiedeln begannen, tatsächlich nur eine von Vrbas und Landsfeld erwähnte (Vrbas 1936, 32; Landsfeld 1963, 20) hier befindliche sehr gute Töpferwerkstatt war. Ein Faktum ist, dass in Dambořice nicht nur das übliche Sortiment der „Küchenkeramik“, sondern auch Ofensetzerkacheln (Napf- und Kammerkacheln) hergestellt wurden, wobei die letztgenannte Produktion deutlich überwog, wie wenigstens der Fund auf dem Grundstück des Herrn Rynda bezeugt. Eine wichtige Anregung zur Wiederbelebung und zum Anstieg der ein bisschen provinziell aussehenden, im Zeichen der Spätgotik dahinlebenden Produktion war zweifellos die Ankunft des Adelsgeschlechts von Kunštát, bzw. Ankunft und Forderungen des Herrn Jan Kuna z Kunštátu. Mit ihm kamen nicht nur handwerklich besser gefertigte Produkte, sondern auch eine Motivbreite bei Reliefs, wobei die Motive zeitgemäß auf Mode reagierten. Während die spätgotische sowie figurale Renaissanceproduktion der Ofensetzerwerkstatt von Dambořice häufige Verbindungen besonders zu Funden aus der Lokalität Lukov (für eine gewisse Zeit von denselben Besitzern verwaltet), eventuell zu Funden aus Strážnice aufweist, vermisst der manieristisch gefärbte Teil der Produktion diese festen Verbindungen. Und es stellt sich die Frage, ob darin die Zeit zum Ausdruck käme, wo beide Lokalitäten (Dambořice und Lukov) bereits unterschiedlichen Besitzern angehörten oder ob es andere Gründe gäbe. Wie oben angedeutet wurde, sind konkrete Verbindungen und die Reichweite der nichtfiguralen Renaissanceproduktion überhaupt nicht oder nur begrenzt (Delphinmotiv in der Architektur und anderen Bereichen) zu verfolgen. Die Stellung von Dambořice als bedeutendes vortäuferisches Zentrum der Ofensetzerproduktion gewinnt wieder unklare, mit Funden nicht begründete Dimensionen. Es ist jedoch der Epilog der heimischen Ofensetzerproduktion, abklingend unter den Siegestönen der täuferischen Kaminsetzer und deren Motive.

IZOLOVANÝ GERMÁNSKÝ OBJEKT NA POLYKULTURNÍM SÍDLIŠTI V MODRÉ

Tomáš Zeman, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště, Brno

Při záchranném archeologickém výzkumu Slovákého muzea a Moravského zemského muzea, který předcházal stavbě archeoskanzenu na Modré u Velehradu bylo v roce 2000 objeveno polykulturní sídliště z období mladšího pravěku, protihistorického a raně středověkého období.

Každoroční záchranné odkryvy pokračovaly v roce 2003 v místě dnešního parkoviště před archeoskanzenem (Vaškových 2004). V sondě tvaru písmene L se podařilo zachytit i objekt č. 5/03, který podle nálezů z jeho výplně náleží do doby římské.¹ Ležel zhruba uprostřed mezi dvěma časně laténskými objekty (ve vzdálenosti 4 m od obj. č. 7 a 3 m od obj. č. 8). Kromě nich byly v této sondě objeveny mladohradištní pece z 11. stol. Lokalita se nachází vpravo od silnice Staré Město – Velehrad v trati „Hrubý Díl“ na mírném svahu se sklonem k jihozápadu nad potokem Salaškou v nadmořské výšce 210–215 m n.m.

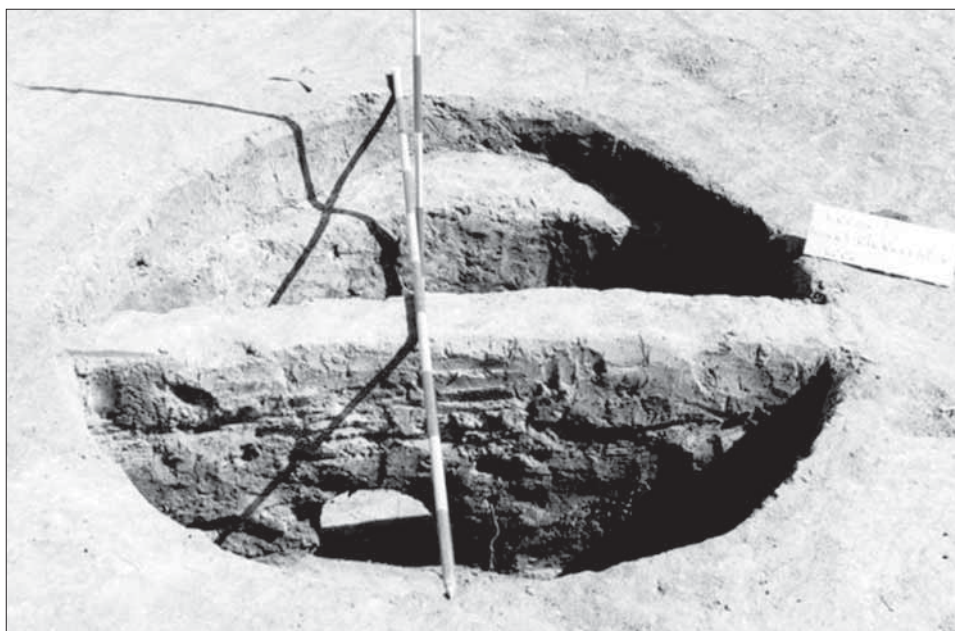
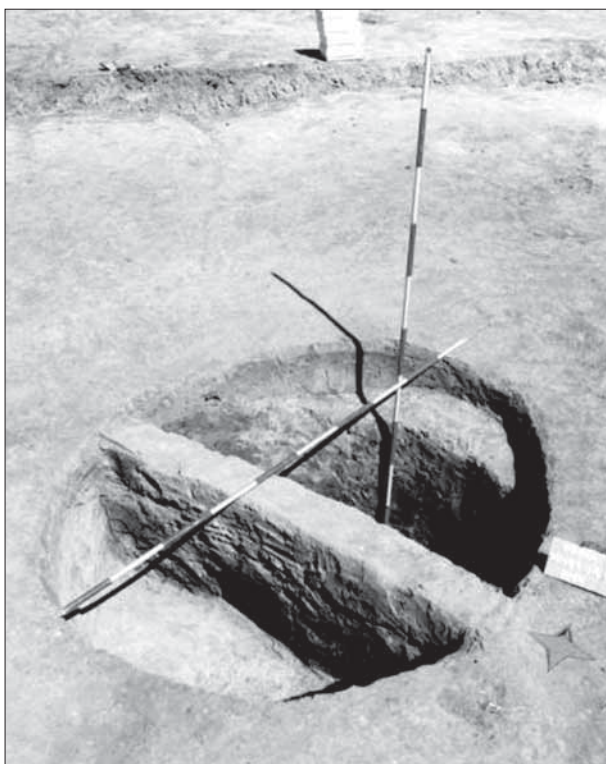
Popis objektu

Objekt 5/03

Sídlištní jáma kotlovitého profilu s půdorysem oválného tvaru o průměru 180 cm orientovaná delší osou zhruba ve směru S–J. Její stěny se mírně svažovaly k mísovitému dnu v maximální hloubce 85 cm (obr. 1). Výplň objektu tvořil jednoduše hlinitý záměr světle hnědé barvy, který byl od svrchní části téměř rovnoměrně promíšený zlomky keramiky, zvířecími kostmi a ojedinělými uhlíky. Popelovité vrstvy nebyly pozorovány.

Nálezy:

- zlomek horní části na kruhu točené široké hrncovité mísy se zesíleným ven vyhnutým okrajem. Na plecích je zdobena 2 horizontálními plastickými lištami, z nichž horní je užší a spodní širší. Z vnější strany je povrch jemně vyhlazený, z vnitřní pouze hrubě ohlazený. Barva – tmavě šedá, materiál – jemně plavená hlína s ojedinělými kamínky, i. č. A 248 974 – 248 975, A 248 977, A 248 984, obr. 2:1.
- zlomek mírně ven vyhnutého zesíleného okraje ze stejné nádoby. Z vnější strany je povrch jemně vyhlazený, z vnitřní jen zběžně. Barva – vně světle hnědá, uvnitř hnědošedá, materiál – jemně plavená hlína s drobnými kamínky, i. č. A 248 978, obr. 2:2.
- fragment horní části hrnce esovité profilace hrubé v ruce dělané keramiky s přehnutým okrajem o průměru 13 cm. Povrch nádoby je z obou stran zběžně ohlazený, barva – vně hnědá, uvnitř černošedá, materiál – hlína s malými kamínky, i. č. A 248 976, obr. 2:4.
- 2 zlomky mírně ven vyhnutých okrajů hrncovitých nádob v ruce dělané keramiky, povrch je zběžně ohlazený, barva – z obou stran černošedá, materiál – hlína s malými kamínky, i. č. A 248 981, A 248 983, obr. 2:3,6.
- zlomek vodorovně ven vytaženého a zesíleného okraje nádoby v ruce dělané keramiky, povrch z obou stran dobře vyhlazený, barva – tmavě šedá, materiál – hlína s drobnými a středními kamínky, i. č. A 248 982, obr. 2:5.
- fragment horní části v ruce dělané mísy se zataženým okrajem o průměru 19 cm. Povrch nádoby je z obou stran dobře vyhlazený, barva – černošedá, materiál – plavená hlína s drobnými a středními kamínky, i. č. A 248 979, obr. 2:7.
- zlomek v ruce dělané mísy se zataženým okrajem, povrch nádoby je zběžně ohlazený, barva – hnědošedá, materiál – hlína s drobnými kamínky, i. č. A 248 980, obr. 2:8.
- zlomek v ruce dělané mísy se zataženým okrajem, povrch nádoby je zběžně ohlazený, barva – černošedá, materiál – hlína s drobnými a středními kamínky, i. č. A 248 996, obr. 2:9.

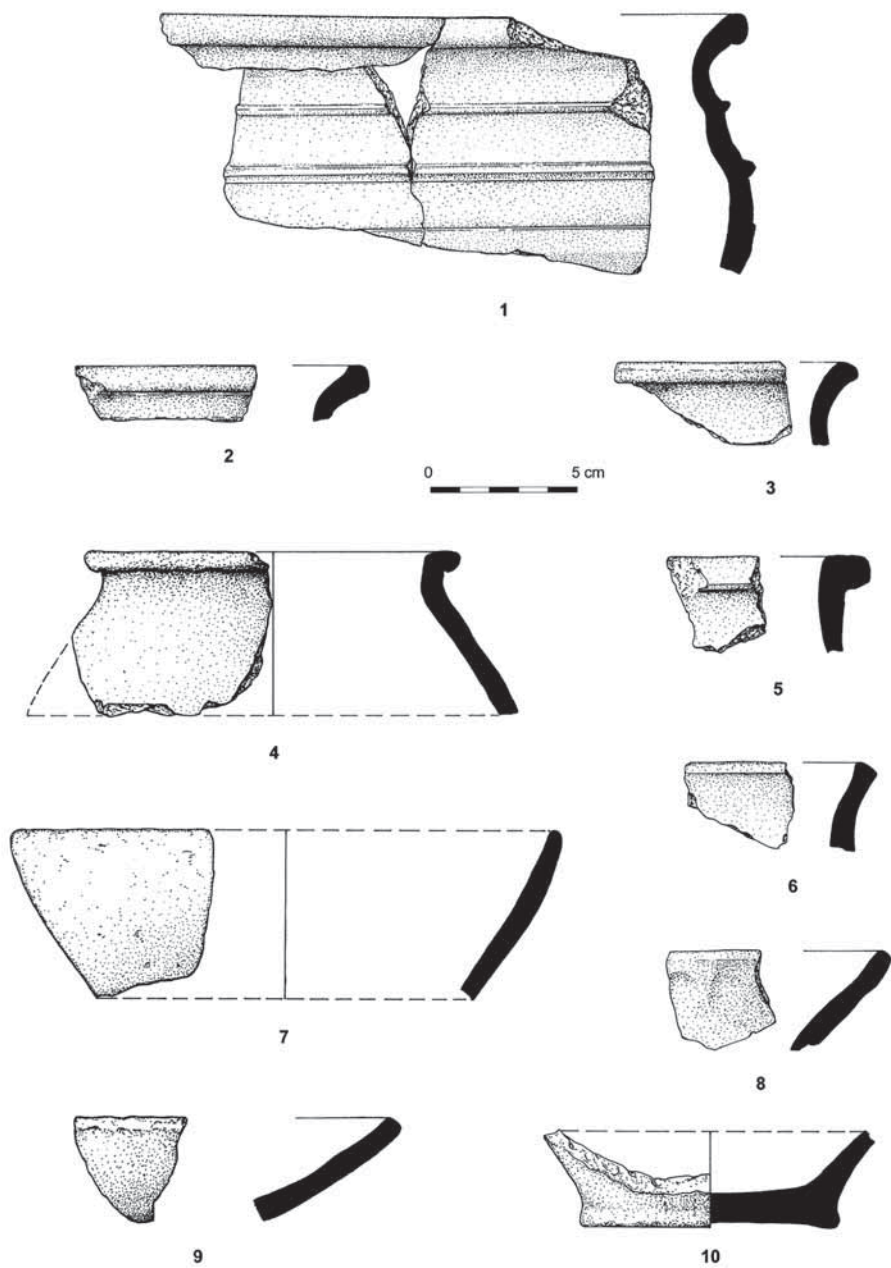
1. Modrá „Hrubý Díl“ – objekt 5/03. Terénní nálezová situace (foto M. Vaškových, archiv Slovákckého muzea).

- zlomek dna v ruce dělané hrncovité nádoby o průměru 9 cm, povrch je z obou stran ohlazený, barva – vně hnědooranžová, uvnitř černošedá, materiál – hlína s příměsí malých a středních kamínků, i. č. A 248 997, obr. 2:10.
- zlomek dna v ruce dělané hrncovité nádoby o průměru 8,5 cm, povrch je z obou stran ohlazený, barva – z obou stran hnědošedá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 248 998, obr. 3:2.
- malý zlomek dna v ruce dělané hrncovité nádoby, povrch je z obou stran hrubě ohlazený, barva – z obou stran hnědošedá, materiál – hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 248 999, obr. 3:3.
- malý zlomek dna v ruce dělané nádoby o předpokládaném průměru 14 cm, povrch je z obou stran jemně ohlazený, barva – z obou stran tmavě šedá, materiál – plavená hlína s příměsí malých kamínků, i. č. A 249 000, obr. 3:1.
- 11 nezdobených střepů z výdutí a spodků v ruce dělaných nádob, i. č. A 248 985 – A 248 995.
- rozdrčený skleněný polyedrický korálek z tmavě modrého skla s kruhovým provrtem, i. č. A 249 004.
- pískovcový brousek tvaru nepravidelného lichoběžníka s jemně ohlazenými hranami a drobnými stopami pracovních rýh, barva – hnědá, průřez - obdélníkovitý, max. rozměry – 6,7×2,5 cm, i. č. A 249 001, obr. 3:6.
- zlomek pískovcového brousku tvaru nepravidelného lichoběžníka s jemně ohlazenými hranami, spodní strana odražená, barva – tmavě šedá, průřez – lichoběžníkovitý, max. rozměry – 7×4,6 cm, i.č. A 249 002, obr. 3:5.
- 2 kousky mazanice s otisky prutů cihlově oranžové barvy, max. rozměry – 3,5×3,2 cm a 4×3,5 cm, i.č. A 249 003, obr. 3:4.
- rozlomený pravděpodobně srncí parůžek se stopami zářezů, délka 38,8 cm, i. č. A 249 005, obr. 3:7.
- 12 zlomků zvířecích kostí domácích zvířat, i.č. A 249 005.

Uložení: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Určujícím datovacím kritériem náleзовého souboru z obj. 5/03 je šedá na kruhu točená keramika zastoupená 3 okrajovými střepy. Charakteristický je zejména zlomek horní části široké hrncovité nádoby zdobený 2 horizontálními plastickými lištami na plecích (obr. 2:1). Téměř identický exemplář byl nalezen v hrobě 41 ve Velkých Hostěrádkách (Peškař–Ludíkovský 1978, obr. 11:1), zatímco další shodné příklady z hrobu 31 na téže pohřebišti (ibid, obr. 10:1) a ze sídliště v Havřicích „Nad Zahradky“ (Zeman 1999, Tab. 105:4) jsou zdobené několikanásobnou vlnicí mezi jednotlivými lištami. Právě plastická výzdoba spolu s hřebenovou vlnicí je téměř jediným výzdobným prvkem germánské vytáčené keramiky. Jde o naprosto standardní tvar v moravském náleзовém prostředí, který má obdobu v desítkách kusů z hrncířských pecí v Jiříkovicích (Peškař 1988, obr. 6:2, 6, 8:1–2, 4–6, 9–12, 15–47). Tento typ vytáčeného nádobí se vyskytuje také na sídlištích tzv. zlechového horizontu, který je datován na konec 4. a začátek 5. století. Kromě několika zlomků ze samotného Zlechova jej najdeme např. na Oberleiserbergu, v Drslavicích, v chatě VII v Mikulčicích (Tejral 1999, 227, Abb. 20:11) nebo na sídlišti v Bořitově (Peškař 1973, Tab. 38:3). Zbylý zlomek okraje z obj. 5/2003 je zesílený a mírně ven vyhnutý (obr. 2:2). Také on pochází z výše popsané nádoby, ale pravděpodobně z její druhé poloviny, proto jej nelze slepit se zachovalou částí nádoby.

Datování šedé na kruhu točené keramiky je možné při současném stavu poznání jen rámcově. Vzhledem k její poměrně tvarové a výzdobné uniformitě a nedostatku chronologicky citlivějších předmětů v uzavřených náleзовých komplexech mladší a pozdní doby římské se zatím nepodařilo je podrobně rozpracovat. Jisté je to, že se tato keramika ve středním Podunají začala vyrábět od konce 3. stol., tj. v pokročilé fázi stupně C2 (Trnáčková 1960, 598–602; Tejral 1985, 112; Peškař 1988, 130). Její nejčasnější formy jsou identifikované na Hané – na nalezištích tzv. kostelecké skupiny, zatímco v jihomoravském prostoru většina nálezů spadá až do časového období činnosti jiříkovických dílen, tedy do 4. století (ibid.). Menších lokálních dílen jistě existovalo více než doposud známe, na Moravu se také mohli dostávat výrobky dolnorakouského produkčního centra na Oberleiserbergu (Pollak 1997).

2. Modrá „Hrubý Díl“ – objekt 5/03 (kresby L. Dvořáková).

Ve východních částech Karpatské kotliny došlo k výrobě vytáčené keramiky již o století dříve, na konci 2. stol. (Lamiová-Schmiedlová-Tomášová 1999, 93). Produkce domácí šedé vytáčené keramiky se na Moravě udržela až do prvních desetiletí 5. stol. (Tejral 1985, 114), což souvisí se zánikem sídlišť tzv. zlechovského typu (Tejral 1989), na nichž sice není početná, ale zato výrazná. V oblastech blíže bývalého římského limitu na Dunaji přežívá ještě do 2. třetiny 5. stol. (Pollak 1997, 167).

Převahu v keramické náplni objektu 5/03 má v ruce dělaná keramika. Typické hrncovité nádoby esovité profilace reprezentované několika zlomky okrajů, výdutí a den mají pouze hrubě ohlazený povrch bez výzdoby (obr. 2:3–6,10, 3:1–3). Stejným způsobem jsou zpracovány také kónické misky s mírně dovnitř zataženým okrajem (obr. 2:7–9). Všechny tyto varianty hrubé keramiky se opakují v různých obměnách v náleзовých celcích pozdně římských sídlišť (Tejral 1999, Abb. 13–15, 20–21, 23–24, 32, 36; Pieta-Ruttikay 1997, Abb. 5–6, 8) i v inventáři pozdních žárových hrobů (Tejral 1999, Abb. 3, 8, 10; Peškař-Ludikovský 1978, obr. 7, 9, 15; Kolník 1956, obr. 18, tab. IV–V).

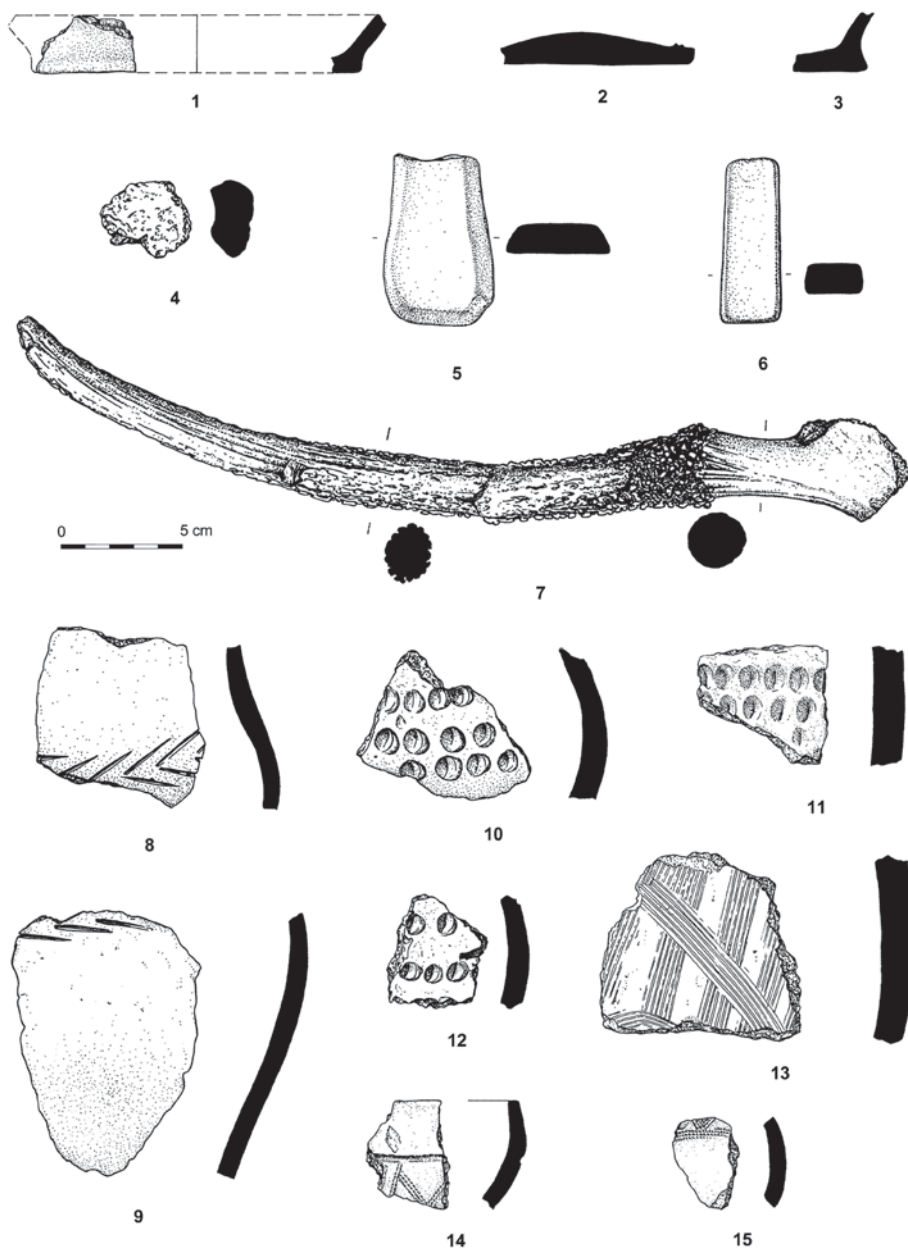
Dalším předmětem, který nám může objekt 5/03 přesněji datovat je tmavě modrý skleněný polyedrický korálek. Bohužel se nám nezachoval vcelku, ale rozdrobený na mnoho malých kousků. Analogie k modranskému exempláři najdeme např. v obj. 65/65 ze Zlechova, v chatě 225 na Oberleiserbergu (Stuppner 2002, 307–308, Abb. 8:2–3), v kulturní vrstvě na sídlišti ve Vlčnově-Dolním Němčí (Zeman 1999, Tab. 33:9), v bohatém hrobě 13 na pohřebišti v Pohořelicích-Nové Vsi (Čizmář 1997, 28, Abb. 3:11) nebo v ženském kostrovém hrobě II ze Sládkovičova (Kolník 1980, 328, Taf. CLXV:e). Tyto šperky se objevují v průběhu celé doby římské, podle počtu nálezů však největší obliby u Germánů dosáhly v pozdní době římské a počátkem stěhování národů (Tempelmann-Maczyńska, 1985, 38).

Dokladem běžného každodenního života na sídlišti jsou kromě nálezů zvířecích kostí také fragmenty dvou pískovcových brousků s ohlazeným ostrím (obr. 3:5–6) a rozlomený srnčí paroh, který má uprostřed zřetelné stopy po řezání (obr. 3:7). Kostařská a parohová výroba je poměrně dobře doložena na neďalekém sídlišti ve Zlechově, a to jak nálezem polotovarů, tak zejména výskytem specializovaných dílenských objektů k výrobě hřebenů.

Objekt 5/03 se na sídlišti v Modré vyskytoval zcela izolovaně. Během dosavadního pětiletého výzkumu nebyl odkryt žádný další sídlištní objekt z doby římské. Jediný nepřímý doklad germánské sídlištní aktivity na tomto místě tak představuje 7 střepů z výdutí v ruce dělaných nádob, z nichž některé jsou zdobené prstovými důlky s nehtovými vrypy a protisměrnými záseky (obr. 3:8–10). Tyto keramické zlomky se vyskytly jako intruze v zásobní jámě z velkomoravského období (objekt 5/02). Motiv protisměrných záseků na maximální výdutí nádob nacházíme poměrně často, ze známých příkladů můžeme jmenovat nálezy z chat III a VI z Blučiny (Droberjar 1997, Taf. 8:4–5, 9:5, 15:14, 16:3), chaty VII z Křepic (ibid. Taf. 73:8), chaty III z Mušova (ibid. Taf. 144:8) nebo objektu 6 z Devínskej Novej Vsi (Elschek 1998, obr. 14:4), dále exempláře ze sídlišť ve Vlčnově-Dolním Němčí, Uherském Brodě (Zeman 1999, Tab. 92:18, 102:11, 13-14), Ketzelsdorfu, Poysdorfu a Straningu (Pollak 1980, Taf. 24:22, 27, 94:1, 118:1). Tento druh výzdoby je typický pro 2.–3. století (stupně B2–C1), již poněkud rozpadlý motiv však může přežívat i v objektech pozdně římského stupně C3/D1 – např. objekt O 3 z Vlčnova-Dolního Němčí (Zeman 2003–2004, obr. 6:12–13).

V rámci širšího okolí však nález germánského sídliště v trati „Hrubý Díl“ není až tak překvapivým zjištěním, protože již z dřívějších dob máme doloženo několik germánských lokalit na katastru Modré i sousedního Velehradu. Všechny jsou více či méně vázány na místní vodoteč – potok Salašku. V podstatě totožnou lokalitou je trať „U Božího Syna“, která leží téměř naproti na velehradském katastru. Povrchovými sběry byly odtud získány 2 střepy germánské v ruce dělané keramiky z jedné nádoby. Jedná se o zlomek okraje a výdutě z misky se zataženým okrajem, která je na plecích zdobena širokým žlábkem a krokvicovitým ornamentem nad čtyřnásobnou vodorovnou linií provedeným ozubeným kolečkem (obr. 3:14–15). Analogickou výzdobu najdeme např. v inventáři chaty II v Křepicích (Droberjar 1997, Taf. 47:8), na sídlišti ve Vlčnově-Dolním Němčí (Zeman 1999, Tab. 56:7, 72:1), v Uherském Brodě (ibid., Tab. 100:20, 28, 30), v Bratislavě-Trnávce (Varsik 2002, Taf. IV:Id) nebo na dolnorakouských sídlišti v Hohenau a Ketzelsdorfu (Pollak 1980, 38, 48, Taf. 17:2, 22:6–8). Všechny exempláře jsou datovány do stupně B2, tedy do 2. století. Ojediněle tato výzdoba může přežívat až do přechodného horizontu mezi pozdní dobou římskou a stěhování národů, jak dokazují nálezy ze sídliště v Ostrovanech na východním Slovensku (Lamiová–Schmiedlová–Tomášová 1999, 97, tab. VII:5). Asi 2 km SZ od naší lokality

3. 1–7 Modrá „Hrubý Díl“ – objekt 5/03, 8–10 Modrá „Hrubý Díl“ – objekt 5/02 (intruze), 11 Modrá „Orlová“ – sběr, 12–13 Velehrad „Rákoš“ – sběr, 14–15 Velehrad „U Božího Syna“ – sběr. 1–3, 8–15 keramika, 4 mazanice, 5–6 kámen, 7 – paroh (kresby L. Dvořáková).

na táhlé ostrožně nad severním okrajem zástavby obce Modrá v trati „Orlová“ se nachází polykulturní sídliště, z něhož bylo získáno také několik germánských střepů (Snášil 1993). Z tohoto souboru se mi však podařilo nalézt pouze střep z výdutě v ruce dělané nádoby zdobený hustými prstovými důlky s nehtovými vrypy (obr. 3:11). Vzhledem k tomu, že tato výzdoba provází germánskou keramiku po celou dobu římskou, nelze tuto lokalitu

blíže datovat. Zhruba dalších 2,5 km SZ směrem, již na katastru Velehradu, v lese Orlová nedaleko Králova stolu vykopal v roce 1929 K. Hanák několik střepů šedé na kruhu točené keramiky. Dnes však není možno tyto nálezy dohledat, neboť není známo místo jejich uložení. Nejednalo-li se o nálezy římskoprovinciální keramiky, ale germánské tzv. jiříkovické keramiky, byla by tato poloha geograficky nejbližší časově současnou lokalitou se sídlištěm v trati „Hrubý Díl“. Jiné sídliště se nachází v trati „Rákoš“, asi 1,3 km SZ od středu obce na východním svahu nad výrazným meandrem Salašky. Povrchovou prospekci bylo objeveno a prozkoumáno již koncem 19. století. Jedná se o polykulturní lokalitu osídlenou od paleolitu po mladší dobu hradištní. Do doby římské je možno zařadit pouze 2 střepy v ruce dělané germánské keramiky, z nichž jeden je zdobený prstovými důlky s nehtovými vrypy a druhý dlouhými svislými hřebenovými rýhami (obr. 3:12–13). Tyto výzdobné typy nejsou příliš chronologicky citlivým indikátorem. Motiv překřížených svislých hřebenových rýh najdeme jak na nádobě z chaty v Křižanovicích, datované do 1. pol. 2. stol., do stupně B2 (Droberjar 1997, 148, Taf. 117:3), tak na střepu z pece P 5 ve Vlčnově-Dolním Němčí, která náleží do stupně C1 (Zeman 1999, Tab. 66:8) nebo na fragmentu se sídlištní jámy ze 4. stol. z Thunau am Kamp (Pollak 1980, 144–145, Taf. 151:19). Kromě výše zmíněných lokalit byly na katastru Velehradu před rokem 1762 nalézány za neznámých okolností různé římské mince (Nohejlová-Prátová 1955, 307).

Závěr

Typickou zásobní nebo odpadní jámu č. 5/03 objevenou na polykulturním sídlišti v Modré můžeme na základě rozboru jejího inventáře datovat do mladší až pozdní doby římské. Toto zařazení podporují zejména nálezy domácí šedé na kruhu točené keramiky a polyedrického skleněného korálku. Sídliště i materiální kultura mladšího úseku mladší doby římské (stupně C2) zatím nejsou na jižní Moravě příliš dobře rozpoznatelné (Tejral 1998, 186–187, Abb. 4). Naproti tomu sídlištní horizont z pozdní doby římské a počátku stěhování národů (C3/D1) je natolik výrazný, že je lze poměrně dobře identifikovat (Tejral 1989, 1999 ad.). Inventář objektu 5/03 z Modré se řadí někam mezi tyto 2 časové horizonty. Šedá vytáčená keramika ho klade obecně do 4. století, ovšem v ruce dělaná keramika ještě nenabývá takové hrubé úpravy a profilace jakou známe ze Zlechova nebo Drslavic. Rovněž se v modranském objektu nevyskytl žádný doklad východoevropských vlivů nebo pozdního provinciálního importu tak typických pro zlechovský horizont. Z tohoto důvodu je objekt z Modré nutno datovat rámcově do období od začátku do třetí čtvrtiny 4. stol., do stupňů C2–C3 doby římské. Jedná se o specifickou sídlištní vrstvu přecházející zlechovskému horizontu, která byla potvrzena i na sídlištních ve Vlčnově-Dolním Němčí (Zeman 2003–2004), v Branči, Bratislavě-Trnávce nebo Velkém Mederu (Varsik 2003, 169–171).

I když se prozatím jedná o pouhý útržek germánského osídlení na tomto místě, v rámci mikroregionu má své opodstatnění. Dosud známé germánské lokality z katastru Modré a Velehradu postrádají plnohodnotné nálezové okolnosti. Lze je datovat převážně do starší doby římské nebo jen obecně do doby římské. Sídliště z trati „Hrubý Díl“ je mladší a navazuje na ne příliš hustou síť sídlišť z mladší až pozdní doby římské v okolí Uherského Hradiště. Nejvýznamnějšími jsou Zlechov a Buchlovice, dále můžeme jmenovat Sušice, Huštěnovice, Bílovice nebo Babice. Druhá velká koncentrace sídlišť se v tomto období nacházela v Poolšaví, v širším okolí Uherského Brodu (Drslavice, Havřice, Uherský Brod, Vlčnov-Dolní Němčí, Nivnice). Dosavadní útržkovité poznatky o vývoji a zániku germánského osídlení ve středním Pomoraví v závěru doby římské by tak mohly pomoci doplnit další podobné záchranné výzkumy.

Poznámky:

- 1 Za předání materiálu ke zpracování a informace z výzkumu děkuji Mgr. Miroslavu Vaškovičovi ze Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Literatura:

- Č i ž m á ř, M., 1997: *Das Gräberfeld der Völkerwanderungszeit in Pohořelice (Bez. Břeclav)*, In: Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum, Brno, 23–30.
- D r o b e r j a r, E., 1997: *Studien zu den germanischen Siedlungen. Der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren*. FAP 21, Praha.
- E l s c h e k, K., 1998: *Tematický výskum na sídlisku z doby rímskej v Bratislave-Devinskej Novej Vsi*. AVANS v roku 1996, Nitra, 45–47.
- K o l n í k, T., 1956: *Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby sťahovania národov v Očkove pri Piešťanoch*. SLA IV/2, 233–289.
- K o l n í k, T., 1980: *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei*. Tom 1, Bratislava.
- L a m i o v á – S c h m i e d l o v á, M. – T o m á š o v á, B., 1999: *Nálezový horizont z prelomu doby rímskej a doby sťahovania národov na viacvrstvovom sídlisku v Ostrovanoch*. SLA XLVII/2, 75–132.
- N o h e j l o v á – P r á t o v á, E., 1955: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl, Praha.
- P e š k a ř, I., 1973: *Nálezy keramiky z pozdní doby římské v Bořitově (okr. Blansko)*. PV za rok 1972, Brno, 50.
- P e š k a ř, I., 1988: *Hrnčířské pece z doby římské na Moravě*. PA LXXIX/1, 106–169.
- P e š k a ř, I. – L u d i k o v s k ý, K., 1978: *Žárové pohřebiště z doby římské ve Velkých Hostěrádkách*, SAÚB VI/1, Praha.
- P i e t a, K. – R u t t k a y, M., 1997: *Germanische Siedlung aus dem 4. und 5. Jh. in Nitra-Párovské Háje und Probleme der Siedlungskontinuität*. In: Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum, Brno, 145–163.
- P o l l a k, M., 1980: *Die germanischen Bodenfunde des 1.–4. Jahrhunderts n. Chr. Im nördlichen Niederösterreich*, Wien.
- P o l l a k, M., 1997: *Die germanische Drehscheibenkeramik vom Oberleiserberg*. In: Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum, Brno, 165–170.
- S n á š i l, R., 1993: *Polykulturní sídlištní lokalita při Modré u Velehradu (okr. Uherské Hradiště)*, PV za rok 1991, Brno, 117–118.
- S t u p p n e r, A., 2002: *Der Oberleiserberg bei Ernstbrunn, NÖ, in der frühen Merowingerzeit*. In: Probleme der frühen Merowingerzeit im Mitteldonauraum, Brno, 297–311.
- T e j r a l, J., 1985: *Spätromische und völkerwanderungszeitliche Drehscheibenkeramik in Mähren*. Arch A 69, 105–145.
- T e j r a l, J., 1989: *K otázce pozdně římských sídlišť „zlechovského typu“*. ČMM LXXIV, 77–88.
- T e j r a l, J., 1998: *Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund*. In: Haus und Hof im östlichen Germanien, Tagung Berlin vom 4. bis 8. Oktober 1994, Bonn, 181–207.
- T e j r a l, J., 1999: *Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spät-kaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit*. In: L'Occident romain et l'Europe au début de l'époque des Grandes Migrations, Brno, 205–271.
- T e m p e l m a n n – M a c z y ň s k a, M., 1985: *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Mainz.
- T r ň á č k o v á, Z., 1960: *Žárové pohřebiště z pozdní doby římské v Šaraticích*. PA LI/2, 561–609.
- V a r s i k, V., 2002: *Besiedlung in der älteren römischen Kaiserzeit am östlichen Rand von Bratislava*. SLA L/1, 127–152.
- V a r s i k, V., 2003: *Velký Meder und Bratislava-Trnávka: zwei germanische Siedlungen im Vorfeld des annonischen Limes (Befunde und Chronologie: eine Übersicht)*. In: Stadt und Landschaft in der Antike. Anodos – Supplementum 3, Trnava, 153–196.
- V a š k o v ý c h, M., 2004: *Modrá*. PV 45, Brno, 172, 184.
- Z e m a n, T., 1999: *Jihovýchodní Morava v době římské*. Rkp. diplomové práce, ÚAM FF MU Brno.
- Z e m a n, T., 2003–2004: *Pozdně římské osídlení germánské osady ve Vlčnově-Dolním Němčí*. SPFFBU M8–9, 199–222, Brno (v tisku).

An Isolated Germanic Object at the Polycultural Settlement in Modrá

A b s t r a c t

A salvage research, conducted by the Slovákcké Museum with the Moravian Land Museum prior to the building of the open-air archeo-museum in Modrá near Velehrad, unfolded a polycultural settlement site from the late primeval age. In 2003, among the settlement objects discovered, there was also a supply or litter pit 5/03, which can be dated to younger or late Roman period (see fig.1). The basic evidence for this dating is a fragment of an upper part of a profiled, wide, bowl-shaped urn of gray, wheel-spun pottery. The pottery of this kind generally appears in the 4th century. Another piece of basic evidence is a fragment of dark-blue, polyhedral bead, which are most often found in the burial grounds and settlements from the turn of the Roman period and the Migration Period. These basic finds were complemented with rough, undecorated, manually produced pottery, sandstone sharpeners, cut roebuck horns and animal bones (fig 2–3).

Within the unfolded settlement, the Germanic object 5/03 was isolated. There is some further evidence of settlement of this site during the Roman period: occurrence of several decorated and undecorated splinters in the Great Moravian storage pit 5/02. In the closest vicinity, we have conducted a surface research which recorded and identified several localities, predominantly from the older Roman period. The newly discovered settlement belongs to the network of late Germanic settlements in the Central Morava region (others are e.g. Zlechov, Buchlovice). We can roughly date the object in Modrá to the 1st half to 3rd quarter of the 4th century, i.e. into the phase preceding the Zlechov horizon (C2–C3). This settlement horizon has been recently recognized also in Vlčnov-Dolní Němčí, Branč, Bratislava-Trnávka or Velké Meder.

Isoliertes germanisches Objekt von der Ansiedlung in Modrá

Z u s a m m e n f a s s u n g

Bei der von dem Museum der Mährischen Slowakei und dem Mährischen Landesmuseum durchgeführten Rettungsuntersuchung vor der Errichtung des archäologischen Freilichtmuseums in Modrá bei Velehrad wurde eine polykulturelle Siedlung aus dem Jungpaläolithikum entdeckt. 2003 wurde zwischen den Siedlungsobjekten auch eine Vorrats- oder Abfallgrube 5/03 aufgedeckt, die in die spätrömische Zeit datiert werden kann (Abb. 1). Zu Hauptkriterien fürs Datieren wurden: ein Bruchstück des Oberteiles einer breiten schüsselförmigen profilierten Urne aus grauer, auf der Töpferscheibe gedrehter Keramik, die im 4. Jahrhundert allgemein hergestellt wurde, und Fragment einer polyedrischen Perlen; derartige Perlen kamen am häufigsten an der Wende der römischen Zeit zur Völkerwanderung auf Graberfeldern und in Siedlungen vor. Diese Funde sind mit grober, ungeschmückter, handgefertigter Keramik, mit Schleifsteinen, geschnittenem Rehgeweih, Lehmresten und Tierknochen ergänzt (Abb. 2–3).

Das germanische Objekt 5/03 war in der entdeckten Siedlung völlig isoliert. Die Besiedlung der Lokalität in der römischen Zeit belegen weiter einige geschmückte und auch ungeschmückte Scherben, die sich in einer großmährischen Vorratsgrube befanden 5/02. In der nächsten Umgebung, auf den Katastergebieten Modrá oder Velehrad gelang es durch Oberflächensammeln einige überwiegend aus der älteren römischen Zeit stammende Lokalitäten zu identifizieren. Die neu entdeckte Siedlung zählt zum Netz der spätgermanischen Siedlungen im mittleren Marchgebiet (z. B. Zlechov, Buchlovice). Das Objekt aus Modrá kann ungefähr in die erste Hälfte bis das dritte Viertel des 4. Jahrhunderts, d. h. in die dem Zlechov-Horizont vorangehenden Phase (C2–C3), datiert werden. Dieser Siedlungshorizont wurde in der letzten Zeit auch in Vlčnov-Dolní Němčí, Branč, Bratislava-Trnávka oder Vel'ký Meder erkannt.

ZJIŠŤOVACÍ VÝZKUM V KOSTELE SV. PETRA A PAVLA V KUNOVICÍCH

Miroslav Vaškových, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V září roku 2003 a v dubnu roku 2004 proběhl v interiéru kostela sv. Petra a Pavla v Kunovicích zjišťovací archeologický výzkum, který měl ověřit stáří kostela a prozkoumat případnou kryptu pod oltářem, známou především z ústního podání.

Městský úřad v Kunovicích inicioval archeologický výzkum v kostele sv. Petra a Pavla, který probíhal ve dvou etapách – v září roku 2003 v souvislosti s rekonstrukcí stávající podlahy v prostoru kněžiště před oltářem a v dubnu roku 2004. Výzkum provedli pracovníci archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Kostel sv. Petra a Pavla v Kunovicích je zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek (pod rejstříkovým číslem 3 353). Kostel se nachází na výrazné poloze v jihozápadní části intravilánu města na mírném návrší, z hlediska architektonického se jedná o jednodílnou stavbu s polygonálním závěrem kněžiště a čtyřbokou věží. Nejstarší část – presbytář a část lodi – byla dokončena počátkem 16. století, v roce 1759 byl kostel přestavěn.

K otázce stáří kostela se vyjádřila již řada odborníků, jak z řad archeologů, tak i historiků. O případném velkomoravské stáří kostela, uvažoval již Vincenc Brandl, který uvádí „...farní chrám sv. Petra a Pavla na místě prastarého kostela na závěrku 15. století vystavěný“ (BRANDL 1892, 380). Na velkomoravský původ kostela poukazyval i Antoň Horsák. Vycházel především z nepublikovanému výzkumu, který provedl spolu s Vilémem Hrubým v roce 1958. Při provádění sondáží u základového zdiva kostela odkryli zdivo z plochých kamenů spojených maltou vybíhající ze základů kostela, které mělo jiný charakter než vlastní základy kostela. Další průzkum, který mohl potvrdit případné velkomoravské stáří základů kostela v Kunovicích, provedl v roce 1994 archeolog Jiří Kohoutek z Ústavu archeologické památkové péče v Brně při sondáži u kostelního zdiva za účelem statického vyhodnocení stavby. Zdokumentoval celkem čtyři sondy a zjistil, že spodní vrstvy základů kostela jsou tvořeny šterky s absencí archeologických nálezů. Z jižní strany kostela byly v homogenním zásepu zachyceny pohřby, ze severní a jižní strany se podařilo J. Kohoutkovi odhalit zdivo z lomového kamene. Charakter základů zdiva kostela však byl středověký (KOHOUTEK 1997, 212). Na tyto výzkumy tak částečně navázal výzkum Slováckého muzea, který měl ověřit případné starší než gotické základy kostela a prozkoumat i případnou kryptu v kněžišti kostela a pod oltářem, známou především z ústního podání.

V září roku 2003 byla strhnuta stará podlaha v kněžišti kostela. Po skrývce stavební suti, která se nacházela pod podlahou se v prostoru kněžiště vyrýsovaly obrysy dvou krypt. Po levé oltářní straně byla zdokumentována barokní krypta o rozměrech 250 x 110 cm a hloubce 120 cm, která byla již vybraná na žluté jílovité podloží promíšené pískem. Krypta byla zděná z červených cihel a ukončena na vrchní straně valeným obloukem z téhož materiálu. Neobsahovala žádný archeologický ani antropologický materiál.

Druhá krypta byla začištěna a odkryta v místech pod oltářní mensou, přímo uprostřed kněžiště. Krypta byla zděná z červených cihel, měla rozměry 138×90 cm a hloubku 125 cm. Její odkryv probíhal postupně po jednotlivých vrstvách o mocnosti 10 cm. Ani zde se nepodařilo objevit žádný archeologický ani antropologický materiál, krypta byla začištěna až na žluté jílovité podloží, zásep krypty byl tvořený stavebním rumem promíšeným žlutým pískem a částečně i hnědou hlínou. Obě krypty byly zakresleny a fotograficky zdokumentovány.

Na pravé oltářní straně, v blízkosti vítězného oblouku pod kazatelnou, byla vyměřena sonda těsně u základů kostela o rozměrech 200×100 cm. Sonda měla zjistit charakter a případně i stáří základového zdiva kostela. Výkop sondy probíhal opět po jednotlivých vrstvách

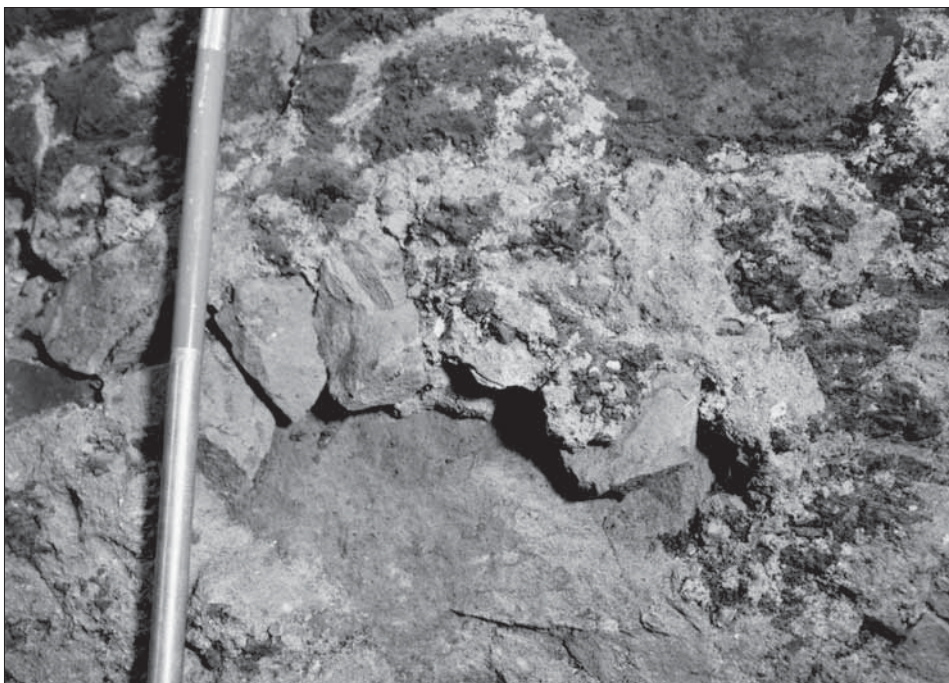

1. Pohled na plochu výzkumu v kněžišti kostela se dvěma kryptami a sondou u základů kostela. Foto L. Chvalkovský, archiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.

o mocnosti 20 cm a byla vykopána až do hloubky 250 cm od normální úrovně podlahy kostela, skutečná hloubka sondy byla 205 cm (zbylých 45 cm tvořila stavební navázka pod bývalou podlahou kostela). Na protější straně v profilu výkopu se vyrýsovala část valené klenby pravděpodobně další krypty, která ovšem nebyla zkoumána. Základ kostela byl tvořen masivními, převážně pískovcovými lomovými kameny kladenými na hrubou vaznou šterkovou maltu tmavě šedého až hnědého zbarvení. Základy byly kompaktní a sahaly do proměnlivé hloubky 125–145 cm od vrchu výkopu a měly charakter gotického zdiva. Zbytek profilu výkopu byl tvořen kompaktním šterkovým podložím, zjištěným již při výzkumu J. Kohoutka v roce 1994.

V místech pravé paty vítězného oblouku pod kazatelnou, ve vzdálenosti 60 cm přímo u jižní stěny výše uvedené sondy byl zachycen výstupek podobného zdiva směrem do kněžiště, tj. kolmo na základové zdivo kostela. Výstupek sahal do délky 70 cm a navazoval na cihlové zdivo vedlejší nezkoumané krypty. Tento výstupek zdiva sahal do hloubky 104 cm. Pravděpodobně se jednalo o součást původního gotického kostela, případně se mohlo jednat o pozůstatek mladších barokních přestaveb. V prostoru výkopu sondy u základů zdiva nebyly objeveny žádné nálezy archeologického charakteru.

V dubnu roku 2004 výzkum v kostele pokračoval za účelem ověření existence oltářní krypty, známé doposud z ústního podání. Po skrytí oltářní desky se objevil otvor o rozměrech 163×71 cm, který obsahoval vrstvu na plochu kladených cihel, občas prolévaných řídkou maltou a vysypaných pískem. Tato vrstva byla již těsně pod oltářní deskou, tj. 30 cm nad vlastní podlahou kostela. Skrývka prostoru pod oltářní deskou pokračovala stejným způsobem, tj. její výplň, vlastně druhotný zásyp, byla rozebíráním plošně kladených cihel. Nic nenasvědčovalo ukončení případné krypty z její vrchní části valeným obloukem.

2. Detail zdiva v sondě u základů kostela. Zdivo tvořené z hrubých pískovcových kvádrů kladených na šedohnědou hrubou šterkovou maltu. Foto L. Chvalkovský, archiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Na východním profilu oltáře, tj. pod oltářem samotným, pokračovalo cihlové zdivo ještě do hloubky 35 cm pod podlahu kostela, což odpovídalo cca 5 vrstvám cihel, které nasedalo přímo na kompaktní vrstvu z tmavě hnědé hlíny. Naopak na protějším profilu, severním, směrem do kněžiště a na obou kratších stranách prostoru pokračovalo cihlové zdivo. Na obou kratších stranách (západní a jižní) prostoru pod oltářní deskou se začínaly objevovat zbytky valeného oblouku, což nasvědčovalo tomu, že prostor pod oltářem byl již jednou vybrán a oblouk tak byl narušen a druhotně zasypán. Cihlová vrstva u východního profilu (pod oltářem) tak vlastně oddělovala prostor vlastní krypty a hliněného profilu. Po dalším postupném skrývání se ve východním profilu pod oltářem v hliněné vrstvě v hloubce 70 cm pod oltářem vyrýsovala část zdi z hrubých pískovcových kamenů kladených na nekvalitní šterkovou maltu. Zdivo bylo 60 cm mocné a odpovídalo svým charakterem základovému (tedy gotickému) zdivu kostela zkoumanému v roce 2003 při úpravách podlahy v kostele. Zeď zpevňovala prostor pod oltářem a byla starší (pravděpodobně období stavby kostela, tj. vrcholného středověku, konec 15. století), než dodatečně vyzděná krypta pod oltářní deskou. Pod touto zdí pod oltářem byla již kompaktní šterková vrstva až do hloubky 200 cm od hrany oltářní desky, tj. do 170 cm hloubky od podlahy kostela.

Pro případné ověření možného prostoru pod oltářem byla do východního profilu pod výše uvedenou kamennou zeď vyražena sonda (na základě ústního podání měl být pod oltářem dutý prostor). Sonda (šuplík) měla rozměry 20×50 cm a byla ražena až do hloubky 93 cm do prostoru pod oltářem. Podařilo se tak zachytit i šířku výše uvedené zdi – 60 cm. Prostor v sondě byl ražen v kompaktní nenarušené šterkové vrstvě a svou hloubkou sahal až ke druhé (odvrácené) straně oltáře směrem k sakristii. Jakýkoliv prostor pod oltářem tak mohl být vyloučen. Ze severní strany byl prostor krypty zděn až do hloubky 170 cm od podlahy kostela.

3. Pohled do odkryté, částečně vyzděné krypty pod oltářem kostela. Foto L. Chvalkovský, archiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Krypta pod oltářní deskou, jejíž hloubka dosahovala až do 170 cm pod podlahu kostela, měla následující rozměry: v hloubce 30 cm pod podlahou kostela šířku 80 cm a délku 160 cm (zúženo díky sbíhajícím se obloukům), v hloubce 150 cm byla šířka 90 cm a délka 240 cm. Krypta tedy nebyla velická a otázkou zůstává, zda-li někdy sloužila k uložení zemřelého. Výzkumem tomu nic nenasvědčovalo, prostor krypty byl poměrně stísněný, navíc druhotně zasypáný (poměrně nekvalitně, navíc při výkopu se muselo od hloubky 130 cm pažit) a krypta byla zejména ve valeném oblouku a obou bočních stranách porušena. Vzhledem k tomu, že cihly, kterými byl prostor krypty vyložen byly dělány strojově, dalo se předpokládat, že byla primárně otevřena někdy v polovině minulého století.

Výzkum v prostoru oltáře v kostele sv. Petra a Pavla prokázal existenci barokní pohřební krypty v prostoru pod oltářní deskou, nikoliv pod oltářem samým. Zásyp krypty byl druhotný, bez jakýchkoliv archeologických nebo antropologických nálezů, pravděpodobně nebyl využitý jako prostor pro uložení pohřbu. Výzkum zachytil opět i část základové zdi kostela z období vrcholného středověku.

Za účelem ověření případných dřívějších prací na oltáři, výkopů v kněžišti atd., byla díky správci farnosti P. Jaroslavu Poláchovi prostudována farní kronika, konkrétně za léta 1898–1981 (celkem 2 svazky). Z tohoto období je zaznamenáno několik oprav. Pouze jako poznámka z roku 1898 jsou uváděny blíže neurčené opravy k roku 1759 (zřejmě první od postavení kostela roku 1517) a oprava kněžiště z roku 1894. Nejzajímavějším záznamem z roku 1898 (druhotně opraveným a dopsaným) je záznam o pohřbu „...Balarovské, která je pochována v kostele blízko kazatelny“ (Farní kronika, 1. sv., str. 53). Jedná se pravděpodobně o kryptu, jejíž zdivo bylo objeveno při výzkumu v roce 2003 poblíž sondy u základů kostela. Tuto kryptu nebylo možné z časových důvodů prozkoumat.

První větší (a lépe popsaná) oprava byla prováděna v roce 1950, zmiňovány jsou ale především opravy omítek, především z vnější strany. Z roku 1955 pochází záznam z dláždění prostoru před kostelem, z roku 1967 je záznam o vymalování kostela spolu s rekonstrukcí

elektrického vedení uvnitř kostela. Z tohoto roku je i záznam o opravě mramorového oltáře, ovšem pouze ve smyslu opravy spojovací hmoty spojující jednotlivé části oltáře – opravu provedl sochař Semmler z Kunovic.

Nejpravděpodobnější dobou zásahu do prostoru pod oltářní deskou je rok 1977, z tohoto roku je ve farní kronice zápis o postavení provizorního oltáře, převezeného z Uherského Hradiště z důvodu prací na „definitivním oltáři a úpravě celého presbytáře“ (Farní kronika, 2. sv., str. 351). Z roku 1978 je dále záznam o odkopání terénu po celém obvodu kostela (vlhnutí zdiva) a odstranění vlhkých omítek uvnitř i vně kostela i v sakristii, o oltáři však již zmínka není.

Zjišťovací výzkum ve farním kostele sv. Petra a Pavla v Kunovicích potvrdil jeho gotické stáří z období vrcholného středověku (v písemných pramenech je v Kunovicích uváděn farář královny Konstancie jménem Bartoloměj k roku 1235, který zde pravděpodobně měl i zázemí v podobě církevní stavby). Z vnitřní strany kostela se nepodařilo prokázat základy starší než středověké stavby, které jsou uváděny na základě dřívějších výkopů (zejména Viléma Hrubého z roku 1958) z vnější strany kostela. Pro jednoznačné ověření hypotézy o velkomoravském stáří kostela by bylo tedy nutné provést řádný archeologický výzkum z vnější strany kostela.

Prameny a literatura:

Farní kronika 1898–1981, 2 sv. Římskokatolický farní úřad Kunovice.

Brandl, V., 1892, *Knihla pro každého Moravana*. Matice Moravská, Brno.

Koutek, J., 1997, *Kunovice (okr. Uherské Hradiště). U kostela sv. Petra a Pavla*. In: Přehled výzkumů 1993–1994, AÚAV ČSAV Brno, 212.

Mgr. Miroslav Vašíček (n. 1973), vedoucí archeologického oddělení Slovákého muzea se zabývá archeologickými výzkumy neolitu a záchrannými výzkumy na Uherskohradištsku.

An Inquiry Research in the Church of St. Peter and Paul in Kunovice

A b s t r a c t

The City of Kunovice had initiated an archeological research in the church of St. Peter and Paul in Kunovice. The research took place in two phases – in the September of 2003 in relation to the reconstruction of the existing floor tiling of the chancel in front of the altar, and in the April of 2004. The church is situated in a striking location in the Southwest part of the inner town on a small hillock. From the architectural point of view, it is a single-nave structure with a polygonal ending of the chancel and a four-sided tower. The oldest part – presbytery and a part of the nave – were finished in the early 16th century. The church was rebuilt in 1759. Many scholars, both archeologists and historians, have commented upon the question of the church's age. The possibility of Great Moravian origins of this church was mentioned already by Vincenc Brandl and Antoš Horsák.

In September 2003, the old tiling of the chancel was removed. After removing debris, silhouettes of two crypts appeared. On the left side of the altar, a Baroque crypt with dimensions of 250 x 110 cm was documented. This crypt was burrowed into the subsoil mixture of yellow clay and sand. The crypt was walled with red bricks and roofed with a rolled arch of the same material. It contained no archeological or anthropologic material. The second crypt was uncovered in the very center of the chancel, under the altar mensa. This crypt of dimensions 138 x 90 cm was 125 cm deep and tiled with red bricks. It was uncovered gradually by removing one 10 cm thick layer at a time. Neither here did we find any anthropologic or archeological material. We have gauged a probe with dimensions of 200 x 100 cm at the right side of the altar, nearby the victory arch under the pulpit. The purpose of this probe was to specify the character and possibly the age of the foundation walls. Again, this probe was uncovered gradually by layers of 20 cm thickness and it reached the resulting depth 250 cm below the

church floor surface. The foundation of the church consisted of massive blocks, mainly of sandstone, placed upon the filling of coarse gravel mortar, of dark grey to brown color. The foundation was compact and reached to the changing depth of 125 - 145 cm from the surface. The character of the walling was gothic.

Another crypt examined was located under the altarpiece. The depth of this crypt reached 170 cm below the church floor surface. This crypt was damaged, especially in the rolled arch ceiling and both sides. Considering the circumstance that the bricks used for walling the crypt were machine-produced, it can be guessed that it was primarily opened sometime in the middle of the last century.

The research in the parish church of St. Peter and Paul in Kunovice confirmed its Gothic age from the zenith period of medieval times. The research within the walls of the Church did not bring any evidence to support the theory of a building older than medieval, in agreement with the previous probes at the outer perimeter of the church (namely the probe by Vilém Hrubý in 1958).

Untersuchungsforschung in der Peter-Paul-Kirche in Kunovice

Zusammenfassung

Das Gemeindeamt in Kunovice veranlasste eine archäologische Untersuchung in der Peter-Paul-Kirche, die in zwei Etappen realisiert wurde: – im September 2003 im Zusammenhang mit der Rekonstruktion des Fußbodens vor dem Altar im Presbyterium – und im April 2004. Die Kirche ist auffällig gelegen auf einer kleinen Anhöhe im südwestlichen Teil der Stadt. In architektonischer Hinsicht handelt es sich um einen einschiffigen Bau mit einem polygonal geschlossenem Presbyterium und einem vierseitigen Turm. Der älteste Teil – Presbyterium und ein Teil des Schiffes – wurde Anfang des 16. Jahrhunderts fertig gebaut und 1759 wurde die Kirche umgebaut. Die Frage des Alters der Kirche haben mehrere Experten – sowohl Archäologen als auch Historiker – beurteilt. Eventuelle großmährenzeitliche Datierung erwogen bereits Vincens Brandl und Antoř Horsák.

Im September 2003 wurde der alte Boden im Presbyterium der Kirche abgerissen. Unter dem Boden befand sich eine Abdecke von Bauschutt und darunter zeigten sich Konturen von zwei Krypten. Auf der linken Altarseite wurde eine Barockkrypta mit einem Grundriss von 250×110 cm und einer Tiefe von 120 cm dokumentiert. Sie wurde bereits zum gelben, mit Sand vermischten Lehmboden ausgehoben. Die Krypta war mit roten Ziegeln gemauert und oben mit einem Tonnengewölbe aus demselben Material abgeschlossen. Sie enthielt keine archäologischen oder anthropologischen Funde. Die andere Krypta war abgeputzt, unter der Altarmensa, direkt inmitten des Presbyteriums aufgedeckt und mit roten Ziegeln gemauert. Der Grundriss der Krypta belief sich auf 138×90 cm, und ihre Tiefe auf 125 cm. Die Freilegung verlief schrittweise nach einzelnen Schichten in einer Stärke von 10 cm. Auch hier wurde kein archäologisches oder anthropologisches Material entdeckt. Auf der rechten Altarseite, in der Nähe vom Triumphbogen unter der Kanzel wurde eine Sonde in einer Ausdehnung von 200×100 cm knapp an den Kirchenfundamenten ausgemessen. Die Sonde hatte zum Ziel, den Charakter und gegebenenfalls auch das Alter des Fundamentmauerwerks festzustellen. Die Ausschachtung der Sonde verlief wieder schrittweise – nach einzelnen Schichten in einer Stärke von 20 cm und erreichte eine Tiefe von 250 cm, gemessen vom normalen Niveau des Kirchenbodens. Das Fundament der Kirche bilden massive Bruchsteine, überwiegend Sandsteine, die auf einen groben, dunkelgrau bis braunfarbigen Bindemörtel gelegt wurden. Die Fundamente waren kompakt und erreichten unterschiedliche Tiefen von 125–145 cm, gemessen von der Oberfläche der Ausschachtung, wobei das Mauerwerk einen gotischen Charakter aufwies.

Es wurde noch eine weitere Krypta unter der Altarplatte untersucht: diese Krypta erreichte eine Tiefe von 170 cm unter dem Kirchenboden; sie war besonders am Tonnengewölbe und an beiden Seiten beschädigt. Die Ziegeln, mit denen der Innenraum ausgelegt war, sind maschinell gefertigt worden, was vermuten lässt, dass die Krypta um die Mitte des vorigen Jahrhunderts primär geöffnet wurde.

Die Untersuchungsforschung in der Peter-Paul-Pfarrkirche bestätigte die gotische Herkunft der Kirche aus dem Hochmittelalter. An der Kircheninnenseite konnten keine Beweise für vormittelalterliche Kirche gefunden werden, die auf Grund älterer Ausgrabungen an der Außenseite dieser Kirche (besonders der 1958 von Vilém Hrubý durchgeführten Ausgrabungen) angegeben werden.

JIŘÍ PAVELČÍK SEDMDESÁTILETÝ

V roce 2004 oslavil své 70. narozeniny nejen odborné veřejnosti známý archeolog a etnograf PhDr. Jiří Pavelčík, CSc. Narodil se 11. března 1934 v Brně, jeho kořeny však měly původ na Slovácku. Jeho děd, taktéž Jiří, pocházel z Vlčnova a sloužil jako důstojník v rakouské a později i v československé armádě. Otec Jiřího Pavelčíka, známý antropolog, archeolog a etnograf Jan Pavelčík se díky tomu narodil v Riece v Chorvatsku. V době narození Jiřího Pavelčíka však působil jako gymnaziální profesor v Bučovicích. Po smrti děda Jiřího se rodina přestěhovala do Uherského Brodu, kam Jiří Pavelčík nastoupil do základní školy a později i na gymnázium Jana Amosa Komenského, kde také roku 1952 odmaturoval. Již během studií na gymnáziu spolu s otcem Janem, který se od roku 1940 vedl archeologické oddělení Muzea Jana Amosa Komenského v Uherském Brodě, se zúčastňoval archeologických výzkumů, například výzkumu slovanských mohyl v Bojkovicích, pohřebiště z mladší a pozdní doby bronzové ve Vlachovicích, výzkumu pravěké osady s rondelem v Uherském Brodě „Kyčkově“, slovanského kostrového pohřebiště a pravěkého sídliště ve Veletinách atd..

Po maturitě na gymnáziu v roce 1952 byl přijat ke studiu na Filozofickou fakultu Univerzity Komenského do Bratislavy, obory prehistorie – etnografie. V roce 1953, po otevření těchto oborů na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně, přešel do Brna. Zde ve stejném ročníku navštěvoval přednášky například s pozdějším profesorem a vedoucím katedry archeologie a velkomoravských výzkumů na Pohansku u Břeclavi, Bořivojem Dostálem. V roce 1957 ukončil studium prehistorie obhajobou diplomové práce na téma „Kultura lidu s kanelovanou keramikou na Moravě“ a napsal taktéž diplomovou práci z oboru etnografie s názvem „Straňanský kroj“, kterou však nemohl obhájit, více než jedna diplomová práce nebyla povolena.

Po ukončení studií na filozofické fakultě v Brně nastoupil v roce 1957 do Archeologického ústavu Československé akademie věd, konkrétně na několikaměsíční terénní praxi k profesoru Josefu Poulíkovi do Mikulčic. Ještě téhož roku, konkrétně 1. listopadu, nastoupil do brněnské pobočky archeologického ústavu ČSAV do Opa-

PhDr. Jiří Pavelčík, CSc. při práci na archeologickém výzkumu v Uherském Ostrohu „Kvačicích“. Foto J. Semela.

vy, kde profesně i soukromě „zakotvil“ na téměř čtyři desetiletí. Z pověření prof. Josefa Poulíka od roku 1962 začal systematicky sledovat lokalitu Hlinsko u Přerova, kde v letech 1968–1992 vedl archeologické výzkumy na významném eneolitickém výšinném sídlišti. V roce 1965 obhájil kandidátskou dizertaci na téma „Oblast Bílých Karpat na sklonku eneolitu“ a získal titul kandidáta věd CSc. a v roce 1971 se stává vedoucím archeologického oddělení expozitury ČSAV v Opavě. Archeologické výzkumy však Dr. Pavelčík prováděl i v oblasti jihovýchodní Moravy, kam se průběžně vracel. Prozkoumal zde pravěká a středověká sídliště v Uherském Brodě (více akcí), Havřicích, Těšově a další. Díky své hlavní působnosti na Opavsku navázal četné kontakty s polskými kolegy z Krakova, Vroclavi a Ratiboře, zvláště s Annou Kulczyckou-Leciejewiczovou, Januszem Kozłowskim atd. Počátkem 90. let, konkrétně roku 1992 přednáší zároveň i na filozofické fakultě opavské univerzity, pracuje též jako soudní znalec pro obory archeologie – etnografie.

I když Jiří Pavelčík prováděl archeologické výzkumy na lokalitách pravěkých, časně historických i středověkých, přece jen se jeho odborný zájem soustředil na období pozdní doby kamenné – eneolitu, což bylo zřejmě částečně dáno i jeho několika stěžejními výzkumy – v Bánově, Uherském Brodě a v Hlinsku u Přerova. Právě pro období eneolitu, konkrétně pro kulturu s kanelovanou keramikou, se stal svými početnými odbornými články a studiemi, publikovanými nejen u nás, ale i v Polsku, Německu, Rakousku a Rumunsku uznávaným odborníkem. Počet jeho publikovaných článků souvisejících s archeologií dnes přesahuje číslo tři sta. V roce 1982 se stal také jedním ze zakládajících členů „Sekce pro výzkum neolitu a eneolitu Moravy“, pracovních setkání badatelů zabývajících se v současnosti neolitem a eneolitem Čech, Moravy, Slovenska, ale i přilehlých částí Polska a Rakouska, které trvá dodnes.

V roce 1994 se vrací Dr. Pavelčík zpět na Slovácko. Nastupuje jako vedoucí archeologického oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, kde působí až do roku 1999, kdy se natrvalo stěhuje do Uherského Brodu. V roce 1999 začíná přednášet na filozofické fakultě univerzity v Ostravě.

Souběžně s archeologickými výzkumy se věnuje i národopisu, konkrétně vývoji krojů na Uherskobrodsku, zabijačkovým zvyklostem, lidovým pověrám, pohádkám a baladám (které průběžně publikuje koncem 90. let v Malovaném kraji). Roku 1952 je jedním ze zakládajících členů folklórních souborů JAKUB a Olšava, v roce 1958 zakládá Výchonek – Slovákcký opavský krůžek. Pravidelně se dodnes účastní folklórních festivalů, je členem Klubu Štěpánů a popularizuje jak etnografii tak i archeologii širší veřejnosti.

Jiří Pavelčík ve svých aktivitách neustává, ba naopak, kromě výše uvedeného působení na univerzitě v Ostravě začíná od roku 2004 vést kurzy na katedře historie pedagogické fakulty MU v Brně a ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR se podílí v rámci grantového projektu na zpracování nálezů z jím zkoumané lokality Hlinsko u Přerova. Podle svých vlastních slov se dále chystá zpracovat a publikovat některé větší výzkumy (Uherský Ostroh – „Kvačice“, Uherské Hradiště – Reduta) z let nedávných z působení ve Slovákckém muzeu. Pane doktore, jménem kolegů a spolupracovníků ze Slovákckého muzea v Uherském Hradišti bych Vám chtěl popřát stále zdraví, pohodu a plno energie, kterou vzhledem

k Vaším budoucím úkolům na poli archeologie ještě budete potřebovat.

Miroslav Vaškovič

Čeněk Pavlík–Michal Vitanovský: Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance. Praha – Libri 2004, s. 469, 1350 obr.

Na sklonku léta 2004 vydalo nakladatelství Libri v rámci své encyklopedicky zaměřené edice pozoruhodnou publikaci zaměřenou na problematiku ikonografie komorových kachlů. Houslový virtuos a uznávaný grafik – medailér Čeněk Pavlík a Michal Vitanovský, dobře známí svými počiny jak na Zlínsku tak i Slovákcku, se ve zdánlivě nepatřičných rolích autorů odborného díla zdatně zhostili složitěho a na první pohled jim ani nepřislušejícího úkolu. S pílí a erudicí sobě vlastní zpracovali obsáhly ikonografický atlas reliéfů gotiky a doby renesance, což je oficiální podtitul *Encyklopedie*. Přivedli tak na svět dílo, které nemá prozatím v české, moravské ani slezské *kachlologii* obdoby. Bezmála pětisetstránková encyklopedie se 1350 vyobrazeními reliéfů je příručkou k „rychlému“ určení motivu kachle, ale i pozoruhodným čtením par excellence.

Když v roce 1998 vyšla nevelká, přesto důstojná a v mnohém ojedinělá publikace *Krásá středověkých kamen – odraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle* od našeho předního znalce, dnes bohužel ze zdravotních důvodů poněkud hendikepovaného Zdeňka Hazlbauera, bylo to po dlouhých desetiletích překotného zájmu o středověké a raně novověké kachle a jejich ikonografii první, byť dílčí a oborově zaměřené, zhodnocení části známé produkce. Množící se nové a nové poznatky na poli ikonografické interpretace, ale i další nálezy a publikované celky otevřely prostor pro záběrově širší pohled na tuto oblast. Této výzvy se Čeněk Pavlík a Michal Vitanovský zhostili. V reprezentativní *Encyklopedii kachlů v Čechách na Moravě a ve Slezsku* vyzkoušeli oba autoři geograficky i tématicky širší pohled na problematiku ikonografie kachlů. Vedle obligátní náboženské a s ní související motiviky je tak náš pohled obohacen i o renesanční témata jako jsou mytologie, alegorie, fantastika, světské motivy, o nadčasovou heraldiku, ale i opomíjené motivy architektonické a ornamentální, vše doplněné hojnými kresbami a nezbytným informačním aparátem (soupis,

seznam lokalit a uložení, přehledné členění literatury do tří subkapitol). Autoři neopomněli ani přehledné, byť stručné pasáže vztahující se k funkci a výrobě kachlů, k výstavbě kamen (např. kapitoly Historie a funkce, Konstrukce, Vývoj kachlových kamen, K typologii kachlů, Tvorba a výroba kachlů, Stavba kamen atd.). Lapidárně, nicméně zasvěceně jsou postiženy nejnovější poznatky ohledně vzniku a výroby kachlů, respektive matric pro jejich výrobu. Odrážejí se v nich praktické znalosti grafika – medailéra, uvyklého tvorbě se dřevem, ale i práci s hlinou. Ostatně v *Encyklopedii* zhodnotili oba autoři své předcházející praktické, ale i teoretické znalosti (mapování moravské produkce, spolupráce při rekonstrukci kachlů z hradu Lukova aj. To je vizitka prvního z nich – Č. Pavlíka. M. Vitanovský se zase podílel na výrobě rekonstrukcí kachlů, na svém kontě má i teoretické práce o procesu výroby kachlů). Oběma je pak společný neutuchající zájem o problematiku ikonografie. Ani pro jednoho z nich to tedy nebyla práce první. A určitě ani ne poslední. Téma fakticky nelze uzavřít či bezezbytku vyčerpat, čehož jsou si autoři sami vědomi. Již teď sbírají materiál pro doplňky, v nichž by se vrátili k tématům méně zřetelným, neidentifikovaným, či ne zcela jasným. Je však třeba zdůraznit, že stávající nejasnosti ohledně té či oné interpretace neubírají publikaci na kvalitě. Právě naopak. Zhodnocením různých možných interpretací získávají hesla na objektivitě.

Výstižně a zhuštěně psaná hesla jsou četbou sama o sobě velmi zajímavou. Poskytnou obecnou představu o námětu, slouží k rychlé orientaci či určení tématu, ale zároveň umožní inteligentní nahlédnutí i trochu hlouběji pod povrch věcí do složité problematiky ikonografické interpretace. Pavlíkova a Vitanovského *Encyklopedie kachlů* je záslužným, přehlednou formou napsaným a chytrým čtením, pro mnohé překvapivě ne z pera *studovaného* odborníka, ilustrovaným *nestudovaným* grafikem. Za přehlednou encyklopedií stojí encyklopedické vzdělání, ale i chuť o problémech diskutovat a nechat se obohatit názorem jiných, ale i obrovská píle a houževnatost, s nimiž se autoři rozhodli vyrovnat se s tak nelehkým úkolem. Přes svůj rozsah je *Encyklopedie* „jen“ výběrem, byť reprezentativním, v němž není možné postihnout úplně všechno. Kritici tak publikaci vytýkají chybějící cizojazyčné odkazy a ztrátu souvislostí v rámci nálezočných celků. Dozajista také ne všichni musí se zde publikovanými závěry souhlasit, jsme však na poli

humanitní vědy, kde vše je relativní a jen málo co lze pokládat za skutečně nezvratné. A toho jsou si autoři vědomi. Vstřícnost vůči jiným možnostem výkladu i záměr pokračovat v této práci dělá však *Encyklopedii kachlů* nadčasovou.

Dana Menoušková

EGYPT ZA VLÁDY FARAONŮ

Starí Egypťané vždy budili obdiv u cizích národů, a to i v dobách, kdy zemi na Nilu stále vládli egyptští králové a bohové. Nejinak tomu je staletí poté, kdy se zdráháme uvěřit, že člověk by kdy byl schopen postavit stavby tak rozsáhlé a velkolepé jako jsou egyptské pyramidy a chrámy egyptských bohů.

Stejně jako ostatní evropské národy byli i Češi fascinováni odkazem faraónské civilizace. První egyptské starožitnosti se v zemích Koruny české objevily v době rudolfínské a od té doby se s nimi setkáváme coby se součástí tzv. kunstkomor a kabinetů kuriozit. Postupem času, jak se rozvíjely možnosti cestování, více a více krajanů se vydávalo na cestu do tajemné země na Nilu.

Výstava *Egypt za vlády faraonů* si tak vytyčila za cíl představit menší sbírky egyptského umění, rozptýlené po muzeích a ostatních kulturních institucích v celé České republice, čímž měla doložit tento dlouhodobý zájem našich předků o kulturní odkaz starověkého Egypta.

Expozice byla rozdělena do dvou částí. První část, která byla navržena jako rekonstrukce egyptské hrobky, měla návštěvníkovi představit předměty, které tvořily pohřební výbavy starých Egypťanů. Katalog výstavy otvírala zlatem zdobená rakev s mumii hodnostáře Kenamona z 18. dynastie, pocházející ze sbírek zámku Kynžvart, jehož majitel, kníže Metternich, ji dostal jako dar od egyptského místokrále Muhammada Alího. Součástí expozice byly také další dvě mumie. Starší z nich pocházející s inventářů hradu Buchlova patřila hodnostáři Nefersobkovi, který žil v době, kdy do Egypta vtáhla vojska Alexandra Velikého. Mladší mumie patřila *paní domu* Hereret z konce vlády slavné dynastie Ptolemaiovců a počátku římské nadvlády nad Egyptem, kterou do Moravské Třebové přivezl místní rodák Ludwig Viktor Holzmaister.

Dalšími unikáty první části expozice byly vysoký vešebt hodnostáře Pahemnečera, který za vlády Ramesse II. vykonával úřad Pthahova velekněze v Menoferu, kanopa velitele vojska

Heribamona, pohřební kužel písaře Amonovy pokladnice Vesperhata, či srdeční skarab hodnostáře Nebetmesse.

Druhá část expozice byla koncipována chronologicky a její závěr byl věnován Núbii – zemi, která se nacházela bezprostředně na jih od Egypta a na niž měl Egypt výrazný kulturní vliv. Nejstarší dobu egyptských dějin na výstavě zastoupil soubor nádob z předdynastické a Archaické doby. Období Staré říše bylo dokresleno předměty z výkopů expedice Českého (dříve Československého) egyptologického ústavu v Abúsíru. Návštěvník mohl spatřit náhrdelník z pyramidového komplexu krále Neferefrea (Raneferefa), pivní džbán z hrobky princezny Chekeretnebetj a fragment sochy vezíra Ptahšepsese, které jsou v současnosti uchovávány v Národním muzeu – Náprstkově muzeu. Příznačnými předměty pro období Střední říše jsou dřevěné modely, které na výstavě reprezentovala loďka s veslařem. Předmětům z Nové říše dominovala hlava vápencové sochy boha Chonsua ze sbírek Národní galerie v Praze. Pozoruhodným předmětem z Pozdní doby egyptských dějin je bezesporu vešebt kněze boha Thovta Džehutiirdise, který jako celá třetina všech předmětů zahrnutých ve výstavě, pocházel ze sbírek Městského muzea v Moravské Třebové. Synkretismus římského a egyptského náboženství v době římské nadvlády dokládaly terakotové sošky dvou synů boha Hora, Duamutefa a Hapiho, které v sobě snoubí rozlišné umělecké tradice Egyptanů a Římanů. Nejvýraznějším předmětem z Nubie byl fragment ze sarkofágu nubijského místokrále Merimose, který stál v čele správy Nubie za vlády slavného panovníka Amenhotepa III.

Celá egyptská expozice byla doplněna jedinečnými fotografiemi Milana Zeminy, dlouholetého fotografa Českého egyptologického ústavu. Vedle staroegyptských památek fotografie zachycovaly každodenní život současného Egypta a práci archeologů na vykopávkách.

Jak už to u výstav s egyptskou tematikou bývá dobrým zvykem, byla i tato výstava doplněna rozsáhlým doprovodným programem. Uskutečnilo se šest přednášek předních českých egyptologů – prof. Miroslava Vernera, doc. Ladislava Bareše, doc. Břetislava Vachaly, dr. Wolfa B. Oertera, dr. Květy Smolárikové a dr. Jaromíra Krejčího. Práci českých egyptologů v egyptském Abúsíru přiblížila také projekce dokumentů, natočených Českou televizí. Ještě před zahájením samotné výstavy proběhla jednodenní haptická výstava pro

zrakově postižené, která se setkala se značným ohlasem. Během týdne, který byl v rámci výstavy věnován především mladším návštěvníkům, muzeum navštívilo přes 1500 dětí. Celkový počet návštěvníků samotné výstavy dosáhl obvyklé celoroční návštěvnosti Slováckého muzea.

Výstava byla oceněna v Národní soutěži muzeí Gloria musealis. V kategorii Muzejní výstava roku získala třetí místo.

Výstavu, kterou zaštitil velvyslanec Arabské republiky Egypta a hejtman Zlínského kraje, uspořádalo Slovácké muzeum ve spolupráci s občanským sdružením Aegyptus.

Pavel Onderka

VELKOMORAVSKÉ OPEVNĚNÍ SÍDLIŠTĚ STŘEDNÍHO POMORAVÍ – ARCHEOLOGICKÝ SKANZEN V MODRÉ

Ještě donedávna byla obec Modrá v povědomí archeologické a laické veřejnosti známa především jako naleziště zbytků raně středověkého kostela a velkomoravského pohřebiště (k tomu např. Nevřil 1940, 78–79, Hrubý–Hochmanová–Pavelčík 1955, 42–126, Cibulka 1958, Hrubý 1965, 95–97, 199–202, Galuška–Vaškových 2002, 77–86, Lichardus 2003, 109–118).

Situace se začala měnit v roce 2000, kdy poblíž originálního místa nálezu kostelních základů – národní kulturní památky – došlo k vybudování „hypotetické stavební rekonstrukce“ nadzemní části někdejšího kostela sv. Jana, tedy novostavby vyjadřující jeho pravděpodobný vzhled v 9. století. Iniciátorem realizace byl Miroslav Kovářík, starosta obce Modrá, autorem architektonického řešení se stal ing. arch. Zdeněk Špičák, odborným poradcem byl PhDr. Luděk Galuška, CSc., oba pracovníci Moravského zemského muzea v Brně. Při vytváření architektonického návrhu přijali realizátoři jako základní myšlenku závěr, že původní kostel byl pravděpodobně vybudován misionáři a knězi z franského kulturního prostředí. Ne tedy z oblasti Balkánu, jak soudil bývalý autor všech dosud v muzeích existujících modelů modranského kostela, ing. arch. Josef Pošmourný. Proto, zejména co se týká sklonu střechy a výšky stavby, se novostavba od vzhledu modelů poněkud odlišuje. Pro velkomoravskou fázi kostela také nebyla brána v potaz existence věže, kterou autor této stati považuje za mladší, zřejmě cisterciáckou dostavbu. Výstavba hypotetické rekonstrukce modranského raně středověkého kostela byla do-

Jedno z obydlí sídlištního okrsku archeologického skanzenu v Modré. Foto L.Galuška, 2004.

končena v roce 2000. Na sklonku léta téhož roku došlo za přítomnosti arcibiskupa olomouckého Msgre. Jana Graubnera a dalších významných představitelů některých církví působících na území České republiky k jejímu slavnostnímu zpřístupnění. Od samého začátku měla realizace novostavby kostela jak své zastánce, tak i kritiky. K těm druhým patřil hlavně PaeDr. Jiří Jilík a také prof. PhDr. Miloslav Pojsl, kteří své pochybnosti vyjádřili zejména na stranách Slováckých novin. Odborná veřejnost, včetně vědců ze zahraničí, však modranský kostel v absolutní většině nakonec přijala. A jestliže před realizací do míst s vytyčenými základy někdejšího kostela sv. Jana doslova „zabloudilo“ několik set lidí za rok, pak k oběma objektům – národní kulturní památce a hypotetické stavební rekonstrukci kostela – už směřovaly tisíce návštěvníků. Interiér novostavby se následně stal dějištěm mnoha kulturních akcí, koncertů, výstav i svatebních aktů.

K dalším zásadním změnám v jižní části katastru Modré došlo v roce 2003. Dotkly se míst na jižním svahu sklánějícím se k silnici mezi Starým Městem a Velehradem, těsně před silniční odbočkou do Modré. Na severním okraji tohoto svahu se nachází výše vzpomenutá lokalita národní kulturní památky s originálním místem odkrývru raně středověkého kostela sv.

Jana a poblíž stojící hypotetická konstrukce jeho nadzemní části. Před rokem 2003 byl svah značně zarostlý planými ovocnými stromy, křovinami i nálety lesního porostu a věděli o něm jen nemnozí. Jedním z nich byl starosta Miroslav Kovářik. Velmi výhodná poloha svahu ho upoutala natolik, že se mu v hlavě zrodil velkolepý plán vybudovat zde, v návaznosti na prostor národní kulturní památky, archeologický skanzen. Díky pochopení zastupitelstva a občanů Modré, fondů ze struktur Evropské unie a České republiky a v regionu působících odborníků-archeologů začal plán doznávat konkrétní podoby. Autorem ideového návrhu archeologického skanzenu, vlastně jeho konkrétní náplně, se stal Luděk Galuška, z jehož pera vzešla i podoba mocenského a řemeslnického okrsku. Sídlištně-hospodářský okrsek zpracoval Mgr. Miroslav Vaškovych ze Slováckého muzea. Základní ideou celé koncepce se stalo vytvoření takového subjektu, který by nejlépe charakterizoval to, čím se region středního Pomoraví z hlediska historie nejvíce zapsal do povědomí lidí, kde tkví jeho dějinný význam. Jednoznačně jím je období Velké Moravy spojené s počátky christianizace a české státnosti. Proto byly jako základ vzaty výsledky dlouhodobého archeologického výzkumu na půdě velkomoravského Starého Města a areál budoucího skanzenu

byl rozčleněn na už vzpomenuté účelové okrsky. Pro náplň těchto okrsků pak byly vybrány takové dobrý objevy a nálezy, které poskytovaly konkrétní podklad k rekonstrukčním účelům. Kromě staroměstských byly dále využity nálezy z Uherského Hradiště, Uherského Ostrohu-Kvačic, Ostrožské Nové Vsi a také z Modré. Šlo samozřejmě o to, aby se novostavby co nejvíce podobaly originálním stavbám z 9. století. V daném místě tak mělo být vytvořeno do jisté míry sice „ideální“ opevněné sídliště, vystavěné však na podkladě konkrétních archeologických objevů a nálezů ze středního Pomoraví. Architektonické řešení celého archeologického skanzenu je dílem ing. Josefa Pavliše a jeho spolupracovníků, významnou měrou se na něm podílela zahradní architektka ing. Klára Königová. Při projektování jednotlivých staveb i jejich realizaci sehrál důležitou roli zkušený terénní odborník PhDr. Vít Hrdoušek, nápomocen byl i experimentální archeolog PhDr. Bohumír Dragoun z archeoskanzeny Villa Nova ve východních Čechách. Samotné realizace se nakonec ujala stavební firma STAVEKO ing. Jiřího Huňky, jejíž pracovníci odvedli velmi kvalitní práci.

Ruku v ruce se zahájením zemních prací na jaře roku 2003 probíhal na stavbu zasažených místech záchranný archeologický výzkum. Byl realizován ve spolupráci pracoviště slovanské archeologie Archeologického ústavu Moravského zemského muzea a Archeologického oddělení Slovákého muzea. V roce 2003 probíhal až do měsíce října. V jeho průběhu byly odkryty sídlištní objekty ze starolátenského období, jejichž nositeli byli vůbec první Keltové, kteří se někdy okolo poloviny 5. století před. n. l. dostali na Moravu. Důležitost objevů podtrhuje skutečnost, že co se týká kvantity, stala se Modrá nejvýznamnějším nalezištěm té doby ve východní polovině České republiky. Další nálezy už souvisejí s dobou po změně letopočtu. Představují je objekty ze 4./5. století, které lze přičíst Germánům a pak zejména ty, jež souvisejí s našimi slovanskými předky. Odkryty byly zbytky obydlí a obilních jam z 9. století, které užívali stavitelé a uživatelé blízkého kostela, stejně jako jsme našli místa jejich posledních odpočinků, hroby. Významným výsledkem terénních výzkumů se ukázalo nalezení několika sídlištních objektů z období 10.–12. století, tedy z doby po zániku Velké Moravy. Kromě jiného se v jejich výplni našly stříbrné denáry uherské proveniencí a Přemyslovce Svatopluka, knížete olomouckého. Je pravděpodobné, že pokračující

výzkum zde může přinést ještě mnohá překvapení.

Výstavba opevňovacích prvků a ohrazení archeologického skanzenu byla zahájena v jarních měsících roku 2003. Objekty vnitřního areálu se začaly stavět až po dokončení hlavní části archeologických výzkumů na samém sklonku léta a začátku podzimu. Do konce roku byla za značného pracovního vypětí všech zainteresovaných podstatná část objektů tzv. „pod střechou“. Práce však neustaly ani mezi Štědrým dnem a posledním dnem v roce, Silvestrem, takže mluvit o nějakém zahajovacím termínu v roce 2004 vlastně ani není možné. Zastavily se až 19. června 2004, kdy byl archeologický skanzen v Modré slavnostně otevřen a zpřístupněn veřejnosti. Ani nyní, na sklonku roku 2004, však ještě není úplně dobudován.

Vzhled archeologického skanzenu v Modré tak, jak jej mohli spatřit první návštěvníci v letních měsících roku 2004, měl a vlastně má i nyní podobu opevněného sídliště návesního typu, tedy s volným prostranstvím uprostřed a zástavbou po jeho obvodu. Zástavba je tvořena čtyřmi funkčně odlišnými okrsky a vstupním areálem se zázemím skanzenu. První část zástavby představuje okrsek sídlištně-hospodářský. Je tvořen obydlími – zemnicemi, polozahloubenými stavbami a sruby, hospodářskými stavbami jako např. kletěmi a obilnicemi a nechybí v něm ani studna a pekárna nebo výběhy pro domácí zvířata. Zapomenout nelze ani na políčka, na kterých budou studenti Střední zemědělské školy a gymnázia ve Starém Městě pokusně pěstovat rané středověké zemědělské plodiny. Nad sídlištním okrskem se nachází okrsek mocenský tvořený rozsáhlou kamennou stavbou – „palácem“ a jeho zázemím v podobě srubu – kuchyně. Podkladem pro palác se stal objekt zkoumaný v 80. letech 20. století v místech dnešního staroměstského hřbitova. Jen na vysvětlenou: střešní krytina na modranské novostavbě paláce vychází z reálných archeologických nálezů a každý její kus je jedinečným rukodělným výrobkem současného hrnčíře, nikoliv „nezničitelným“ produktem průmyslové velkovýroby. Jak doložily zkušenosti z léta 2004, interiér paláce představuje velmi vhodné místo pro prezentaci široké škály kulturně vzdělávacích akcí. Třetí část archeologického skanzenu tvoří okrsek řemeslnický. Sestává ze čtyř zastřešených objektů a pecí krytých přenosnými přístřešky. Ve třech objektech lze najít dílny kováře, hrnčíře a klenotníka, čtvrtý představuje sdružené

pracoviště zpracovatele dřeva a proutí, koštěře a tkalce. Za řemeslnickým okrskem se rozprostírá plošně rozsáhlý výběh pro ovce a kozy, jehož nezřídka volně pobíhající obyvatelé se zejména pro nejmenší návštěvníky stali větším lákadlem, než samotné repliky historických objektů. Konečně posledním, nikoliv však co do významu, je okrsek církevní. Tvoří jej původní místo nálezu raně středověkého kostela sv. Jana s kameny vytyčenými základy, v současnosti národní kulturní památka, a stavba hypotetické rekonstrukce uvedeného kostela. O obou bylo zmíněno v úvodu této stati. Celý areál archeologického skanzenu je obehnan proutím vyplétaným oplocením, které v místech vstupu střídá opevnění tvořené palisádou a ochozem. Samotný vstup „chrání“ dvě rozměrné věže s přístupnými ochozy. Zázemí celého areálu je tvořeno informačním centrem se dvěma pódií uzpůsobenými pro vystoupení i vícečlenných skupin a dále hojně navštěvovaným objektem pro rychlé občerstvení. Do zázemí lze zahrnout i lukostřelecké cvičiště využívané nejen místním sportovním oddílem, ale při tematicky zaměřených akcích také samotnými návštěvníky, stejně jako rybníček Babuňák s hejnem kapříků čekajících na drobné kousky chleba, které jim do vody vhadzují spokojení strážníci. Je také velmi pozitivní, že už v průběhu krátké doby se okolo vedoucího skanzenu Lubomíra Slámy vytvořila skupina mladých nadšenců ochotná kdykoliv přiložit ruku k dílu, ať už při realizaci doprovodných programů nebo při pracích na samotných objektech. A nadšení neopustilo ani samotné realizátory.

Archeologický skanzen v Modré nebyl stavěn metodami běžnými v prostředí experimentální archeologie. Vzhledem k termínům jeho dokončení to ani nebylo možné, byť některé úkony, např. způsob a doba potřebná na odkůrování dubového kmene při stavbě srubu, námi byly sledovány. Do budoucna se ovšem s experimenty počítá, stanou se součástí návštěvních dnů. I přesto se skanzenu v Modré dostalo kladného hodnocení ze strany odborné veřejnosti. Učinili

tak např. prof. PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc., vedoucí Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně a doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc., ředitel Archeologického ústavu AV ČR v Brně, členové odborné hodnotící komise, která se v Modré sešla několik dní před jeho otevřením. Kladné byly také ohlasy odborníků z Čech a Slovenska, Ruska, Polska, ale i z Anglie a Dánska, což jsou země, které s realizací podobných subjektů mají dlouhodobé zkušenosti. I proto se modranský archeologický skanzen stal místem natáčení naučných i populárních filmů nejen domácí, ale i zahraniční produkce (Rakousko), vystřídalo se v něm několik redakcí Českého rozhlasu a štábů veřejnoprávní i soukromé televize, jejichž pracovníci zde natočili více než 15 relací. Zástupce tisku lze spočítat jen ztěžka.

A závěr? Počet více než 35 000 návštěvníků za letní a podzimní měsíce roku 2004 je dostatečným svědectvím toho, že Opevněné velkomoravské sídliště středního Pomoraví – archeologický skanzen v Modré si už v prvním roce své existence v rámci turistických atrakcí Moravy vydobyl významné postavení (Galuška 2004).

Literatura:

- CIBULKA, J., 1958: *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha 1958.
- GALUŠKA, L., 2004: *Slované. Doteky předků. O životě na Moravě 6.-10. století*. Brno 2004.
- GALUŠKA, L.–VAŠKOVÝCH, M., 2002: *Památník Velké Moravy*. Uherské Hradiště 2002.
- HRUBÝ, V., 1965: *Staré Město. Velkomoravský Velehrad*. Praha 1965.
- HRUBÝ, V.–HOCHMANOVÁ, V.–PAVELČÍK, J., 1955: *Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu*. ČMM-VS XL, 1955, 42–126.
- LICHARDUS, J., 2003: *Grundriss einer Alt-slawischen Holzkirche von Modrá*. Slovenská archeológia LI-1, 2003, 109–118.
- NEVĚŘIL, J., 1940: *Velehrad v obrázcích*. Sborník velehradský 11, 1940, 78–79.

HISTORIE

FARNOST SV. FRANTIŠKA XAVERSKÉHO V UHERSKÉM HRADIŠTI V LETECH 1778–1918

Vladimír Tethal, *Ostrožská Nová Ves*

Sborník Slovácko v minulém ročníku publikoval nástin dějin uherskohradištské farnosti v posledním století, kdy jejím středem byl kostel sv. Jiří. Následující text je pokračováním, ve kterém jsou naznačeny dějiny farnosti od doby, kdy se farním kostelem stal kostel sv. Františka Xaverského, až po rok 1918. Ten symbolicky vyjadřuje nové radikální změny, jimiž farnost po stoleté konsolidaci prošla v počátcích 20. století.

Dějiny farnosti mají především obsahovat duchovní dějiny, ty jsou však nesnadno postižitelné, v nich se splétá teologie s psychologíí, sociologíí, ale také třeba národopisem nebo zase statistikou. Poměrně málo víme však i o té vnější, okem postižitelné podobě farnosti, řekli bychom osoby, místa a věci s farností spojené. Tato práce, stejně jako předcházející v minulém ročníku Slovácka, je pouze základní orientací, přehledem, a to ne vždy bezchybným, když řada pramenů či publikací si odporuje nebo je někde nepřesná. Z publikovaných prací je třeba jmenovat klasické dílo G. Wolného *Kirchliche Topographie Mährens*, kde v 2. svazku je přehled hradištské farnosti viděný očima 60. let 19. století. O desetiletí jsou mladší práce hradištského františkána E. J. Vitáska o městě Uherském Hradišti a o Huštěnovicích.¹ Něco najdeme také ve Fišerově *Topografii* z roku 1921. Na 70. léta 19. století poukazují vzpomínky Zikmunda Halky Ledóchovského a Josefa Kachníka, o nichž bude řeč.² Chceme-li se dozvědět více, opět jsou důležité matriky uložené v Zemském archivu v Brně, tamtéž je i fond obsahující archiv františkánského kláštera. V Olomouci jsou spisy olomoucké konzistoře vztahující se k Uherskému Hradišti, něco z personálií kněží, stavební a správní záležitosti. Protokoly o zasedání hradištské městské rady nám dají částečný vhled do mechanismu obsazování fary. Ty najdeme v Okresním archivu v Uherském Hradišti, kde je řada krabic obsahujících spisy farního úřadu, avšak svým způsobem dost chudé. I farní kroniku začal psát Antonín Cetkovský poměrně pozdě, až v roce 1906, ač její vedení bylo nařízeno už roku 1898. Dalo by se říci, že na hradištské faře moc smyslu pro historii nebylo, žilo se přítomností a dívalo se do budoucna. Přesto, nebo právě proto, pustí-li se někdo do práce o takových osobnostech zasloužilých o město a kraj jako byli především faráři František Michalský, Vojtěch Vodička či Antonín Cetkovský, nebo ze starých dob tak pozoruhodných postavách jako Josef Lach či Karel Presl, materiál najde. Napomoci k tomu mohou i následující řádky.

1. Farnost sv. Františka Xaverského

Uherskohradištskou farnost v roce 1778 tvořilo královské město Uherské Hradiště a tři vesnice – Huštěnovice, Kostelany a Staré Město. V tomto prostoru se odehrával duchovní život, který procházel změnami, jež přinášela doba. Měnily se vztahy také mezi jednotlivými obcemi. Kostel sv. Františka Xaverského byl středem, kněží pracující v tomto kostele za pomoci dalšího duchovenstva a četných laiků vykonávali činnost s jednoznačně náboženským zaměřením, které však nebylo možné oddělit od dění politického, hospodářského a kulturního. Jestliže baroko představovalo vrchol náboženského života, pak období od velkých změn doby josefínské po první světovou válku a vznik republiky je obdobím usilujícím o maximální zachování toho, co dobrého baroko přineslo a co patří k podstatným projevům křesťanského života.

Uherské Hradiště

Město Uherské Hradiště představovalo jádro farnosti, avšak jeho pozice v životě farnosti se měnila. V průběhu 19. století vzrostl význam přífařených obcí, které se ve 20. století osamostatnily, vznikly v nich samostatné farnosti. Střediskem náboženského života se stal kostel sv. Františka Xaverského, který byl v dobrém stavu a těšil se stále péči a pozornosti. Kolem roku 1895 probíhala rozsáhlá obnova tohoto kostela, kdy se také podnikl největší zásah do interiéru pořízením štukového stropu.³ Bývalý farní kostel, který se stal filiálním, byl v roce 1780 uzavřen a 1785 zbořen. Zachován byl kostel Zvěstování Páně při klášteře františkánů i klášter samotný. V provozu byla po celé období špitální kaple sv. Alžběty. Kaple sv. Šebestiána fakticky nesloužila bohoslužbám pro své nepatrné rozměry. V roce 1913 byla obnovena. Smutný osud postihl kapli sv. Rozálie před františkánským kostelem. Nezrušil ji Josef II., ale františkáni sami. V roce 1876 byla zbořena a na jejím místě vznikl činžovní dům. Do farnosti připadl mařatický kostel Nanebevzetí Panny Marie z toho titulu, že se stal roku 1784 hřbitovním kostelem na novém městském hřbitově.⁴ Město se zajímalo o jeho opravy, zvláště když v roce 1844 převzalo správu hřbitova do svých rukou od faráře Kirschnera.⁵ Mařatický kostel byl od časů děkana Kulíška místem pouti Hradišťanů o svátku Nanebevzetí Panny Marie.

Hradištská fara má historii málo známou. Více se o ní dozvíme z inventáře děkana Presla z roku 1806. Fara byla rurální, proto měla značné hospodářské budovy. Její vnitřní i vnější vzhled se výrazně změnil za faráře Vodičky v 80. a 90. letech 19. století. Faráři měli také vinný sklep v mařatických vinohradech. V roce 1912 byl už sešlý a měl jej v pronájmu starosta Stancl.

O údržbu budov se staral od 2. poloviny 19. století tzv. kostelní konkurenční výbor. Členy výboru byli představitelé jednotlivých obcí, farář býval pouze přizván k jednání a chtěl-li opravovat, musel se obracet na tento výbor jako na vlastního investora. Kostelní konkurenční výbory vznikaly od 60. let, o fungování uherskohradištského máme zprávy až z 90. let 19. století, kdy se zachovala kniha jeho zasedání.⁶ V roce 1893 byli jeho členy Jan Protzkar, Josef Stancl, Antonín Soják, Jan Novák a Martin Koryčánek, vesměs významné hradištské osobnosti. V následujících letech provedená oprava a umělecká výzdoba farního kostela byla možná jen s velkým pochopením výše uvedených osobností. V roce 1915 se výbor zasloužil také o elektrifikaci farního kostela.

Duchovní správa se neobešla bez pomocného personálu v domácnosti na faře, jména bychom našli ve sčítacích operátech, ale také byli nutní spolupracovníci v kostele, jejich jména však se nezachovala. Jména ministrantů, kostelníků, varhaníků či uklízeček nebyla příliš evidována. Namátkou víme, že kolem první světové války byl ve farním kostele varhaníkem Jan Vašátka, kostelníkem Josef Kaška, ve stejné době ve Starém Městě se o kostel staral Matěj Čihal, člen konkurenčního výboru za Staré Město, varhaníkem byl Jan Husek, známá staroměstská osobnost.⁷

Vlastní duchovní život se projevoval také v činnosti zbožných sdružení. Všechna byla za Josefa II. zrušena, avšak především v druhé polovině 19. století se obnovovala, jako *Třetí řád svatého Františka*, nebo vznikala nová, jako *Bratrstvo Srdce Ježíšova*, *Bratrstvo Srdce Panny Marie za obrácení hříšníků* nebo *Arcibratrstvo růžencové*, jak je třeba uvádí katalog olomoucké arcidiecéze na rok 1900. Počátkem 20. století vznikaly spolky kulturní a sportovní, které byly vedeny v katolickém duchu, jako Omladina, Orel a další.

Staré Město

Staré Město bylo poddanskou vsí města Hradiště a největší přífařenou obcí. Mělo svůj kostel sv. Michala, kostel sv. Víta a kapli sv. Jana Křtitele a také svůj hřbitov, na kterém byli pohřbíváni též obyvatelé Huštnovic a Kostelan. Kostel sv. Víta byl za děkana Lacha zbořen a kaple sv. Jana Křtitele nesloužila bohoslužebným účelům. O kostel sv. Michala se pečovalo, avšak bohoslužby zde byly zřídka, farníci chodili na bohoslužby do města. Od čtyřicátých let 19. století, kdy byla postavena přes Staré Město severní dráha, začal vzestup této obce

umocněný v 60. letech vznikem cukrovaru. V roce 1874 byly snahy založit zde klášter sester sv. Kříže, avšak tento pokus se nezdařil. Staré Město počtem obyvatel předběhlo město Hradiště, vzniklo zde také socialistické hnutí, přesto se kněžím dařilo udržovat dobrou úroveň náboženského života. V roce 1906 vznikla *Jednota sv. Michala*, která si kladla za cíl založení farnosti a vystavění nového kostela. Přes podporu faráře Cetkovského se mnoho neudělalo a Staroměstští zůstali daleko za Huštěnovicemi i Kostelany. Nový farář Zanáška snahám Staroměstšanů moc nepřál a později jeho nástupce Hrabal ještě méně, ten měl představu, že napřed je třeba postavit kostel a faru. Aniž by se tak stalo, došlo ve Starém Městě ke zřízení expozitury v roce 1939 a farnosti v roce 1951.⁸

Huštěnovice

Huštěnovice prošly v 19. století velkými změnami, při kterých došlo k prohloubení náboženského života, jak o tom svědčí jednak duchovní povolání, jednak budování sakrálních objektů. V roce 1828 si obyvatelé Huštěnovic vlastním nákladem postavili kapli sv. Anny a 26. července toho roku ji farář Kirschner vysvětil. Každoročně na svátek sv. Anny zde hradištský farář sloužil mši. Když se farníci z Huštěnovic nemohli dostat do farního kostela, modlívali se zde v neděle a svátky litanie. V roce 1872 padlo rozhodnutí postavit kostel. Ustavil se výbor s předsedou františkánem Vitáskem, členy výboru byli Petr Habáň, František Varmuža, Antonín Kašpárek, Ignác Adamčík a Antonín Veselý. Základní kámen byl položen 26. července 1873 za účasti faráře Michalského a kvardiána Benna Zahradnického. Stavba svěřena staviteli Šaňákovi. Svěcení kostela vykonal 26. července 1877 děkan Vykýdal, kázání měl Dr. Pánek. Farář Michalský, který se o stavbu zasloužil, se svěcení nedočkal.⁹ Tím úsilí huštěnovických nekončilo, chtěli svého vlastního kněze. Farář Vodička a jeho nástupce Cetkovský úsilí o vyfaření podporovali, byla vystavěna fara, zabezpečeny kapitály. Dne 23. července 1910 začala samostatná duchovní správa v Huštěnovicích, kooperátor Jakub Hudeček se stal expozitou v Huštěnovicích. Když se podařilo vznik duchovní správy uskutečnit, kupodivu proti jejímu vzniku, přes velkou radost obyvatel vesnice proti ní vystoupil tehdejší starosta František Varmuža. V roce 1915 byla expozitura povýšena na samostatnou farnost a Huštěnovice vyčleněny z uherskohradištské farnosti.

Kostelany

V Kostelanech byla od 18. století kaple sv. Floriána. Kostelanští chodili do kostela v Uherském Hradišti, ten byl však velmi vzdálený, pochovávali ve Starém Městě. Usilovali o zřízení samostatné farnosti a našli velkou podporu u faráře Cetkovského, který ze svého příspěvku velkými finančními částkami a vyžebřal pole pro fundaci faráře. Po zbudování fary a vyřízení formalit, když bylo dostatečné materiální zabezpečení, byl 1. září 1912 instalován první kostelanský farář Antonín Lakomý, dosud kooperátor v Ostrožské Nové Vsi. Jmenoval jej arcibiskup Bauer, instaloval probošt Stojan, kázal bývalý hradištský kooperátor Foltynovský, oba jmenovaní měli také nemalé zásluhy o založení kostelanské farnosti. Na všem se objeví nějaký stín. Kostelanským přišlo po celý den slavnosti a někteří se pak dali slyšet, že hradištská farářka pro Kostelany nikdy nic neudělala, což bylo především vůči nebožtíku Cetkovskému nespravedlivé.¹⁰

2. Faráři uherskohradištské farnosti

František Schuppler 1778

Když se 10. ledna 1778 stal farním kostelem uherskohradištské farnosti bývalý jezuitský kostel sv. Františka Xaverského, byl farářem a děkanem František Schuppler (1703–1778), který za krátký čas zemřel, už 10. června toho roku. O Schupplerovi bylo pojednáno v minulé stati.

Josef Lach 1778–1797

Po Schupplerově smrti převzal prozatímně správu farnosti kaplan Josef Lach, ale už 12. června se sešla za předsednictví Bernarda Presla městská rada, aby zvolila nového faráře, přesněji aby vybrala toho, koho navrhne arcibiskupské konzistoři, Městu jako patronovi náleželo právo prezentovat, konzistoř investovala, investovaný měl být ve farním kostele instalován. O hradištskou faru se ucházel Ignác Land, místní rodák, Jan Šternberský, též místní rodák, a dlouholetý zdejší kaplan Josef Lach. Městská rada se rozhodla pro Lacha.¹¹ Ostatně Šternberský byl zajištěn bohatou farou v Příboře, kde byl děkanem, stal se arciknězem a asesorem konzistoře, Land se ucházel o Budišov, jednu z nejbohatších far v arcidiecézi a tu také o měsíc později dostal. Lacha znali radní dobře už sedmáct let co byl ve městě kooperátorem a kaplanem, byl pravou rukou váženého zesnulého děkana a jaké by měl ve svých šestačtyřiceti letech perspektivy, kdyby Hradiště nedostal. V červenci byl tedy kandidát města investován a instalován a ujal se úřadu faráře a zároveň se stal děkanem hradištského děkanátu.

Lach pocházel ze vsi Tvarožná nedaleko Brna, kde se narodil a 19. března 1732 byl pokřtěn. Jeho otec se jmenoval Ondřej, 2. února 1721 se oženil s Rosinou, dcerou Pavla Mylnera, měli děti Jiřího (1723), Johana (1726), Františka (1728) a zmíněného Josefa. Josefovým kmotrem se stal Matouš Witzer (Wičar) z Tvarožné, kmotrou Judita, manželka Jiřího Wintzara z Jiříkovic. Josef záhy osiřel, 20. května 1737 mu zemřela matka a 17. února 1739 otec.¹² Právě v té době přišel za faráře do Tvarožné František Schuppler a z dalších osudů Josefových je patrné, že nový farář se o sirotka do určité míry postaral. Po absolvování gymnázia a teologie byl Josef Lach 1. března 1760 přijat do duchovního stavu udělením tonzury a čtyř nižších svěcení, 20. září 1760 byl vysvěcen na podjáhna, 19. září 1761 na jáhna a 19. prosince 1761 jej nový olomoucký biskup Maxmilián Hamilton vysvětil na kněze. Menzální titul mu poskytl baron Jan Křtitel Freyenfels, jeho vědomosti byly označeny jako skvělé a byl utraquista, čili ovládal češtinu a němčinu.¹³ Ještě jako klerik je doložen v hradištských matrikách a hned po kněžském svěcení nastoupil do Uherského Hradiště jako kooperátor ke svému dobrodinci faráři Schupplerovi. Zde roku 1764 postoupil na kaplana a byl jím čtrnáct let. Za Lacha prošla farnost radikálními změnami a získala podobu, která vydržela až do počátku 20. století. Lachovým úkolem bylo zabezpečit a rozvíjet duchovní práci v době josefínských reforem. Nejprve se potýkal s tím, že na nedalekém Valašsku probíhaly náboženské nepokoje vedoucí k vydání *Tolerančního patentu*. Ve městě často pobývali členové komisi řešící valašské nepokoje, jako později známí biskupové Háj a Kindermann a mnozí další. V Hradišti byli také někteří Valaši věznění a duchovní péče o ně byla svěřena Lachovi. 22. dubna 1781 před Lachem se šest valašských luteránů zřeklo bludů a bylo přijato do katolické církve (Jiří Blinka z Hovězího, Jiří Patáček z Lutoniny, Martin Marek z Janové, Martin Kratina z Prlova, Matouš Kovář ze Seninky a Jan Patáček z Lutoniny).¹⁴

Jinou Lachovou starostí bylo, že město mělo nadbytek nezaměstnaných kněží, bývalých jezuitů, přišli sem někteří cisterciáci z Velehradu po zrušení kláštera, matriky nám uvádějí průběžně některá jména, avšak nelze udělat úplný přehled pro nedostatek pramenů. Tito kněží příležitostně vypomáhali v duchovní správě, většinou odkázáni na penzi řeholníků zrušených klášterů žili ve městě jako soukromníci.

V osmdesátých letech vlna rušení sakrálních objektů zasáhla i hradištskou farnost. V letech 1783–1785 byl zbořen bývalý farní kostel sv. Jiří. V roce 1785 byl ve Starém Městě zrušen a později zbořen starobylý kostel sv. Víta.¹⁵ Nad mařatickými vinohrady v sadské farnosti byla zrušena kaple sv. Rocha, ke které mělo město vztah. V roce 1784 byl zrušen hřbitov ve městě u františkánského kostela a hřbitůvek při kostelíku v Mařaticích se stal městským hřbitovem a hřbitovní kostel byl začleněn do hradištské farnosti, ač Mařatice zůstaly přifařeny do Sadů. První pohřeb v Mařaticích jako na městském hřbitově byl 15. prosince 1784.

Rozruch vyvolalo úsilí o likvidaci františkánského kláštera. Je zajímavé, že Lach se vyslovil pro jeho zrušení a pro vystěhování františkánů na Velehrad. Lach si však františkánů musel užít, když roku 1785 bylo nařízeno, že se mají stát kooperátory při hradištské faře.

Velmi citelné byly i další josefínské reformy, z nichž nejznámější je nařízení o pohřbívání zemřelých v pytlí místo v rakvi. Toto nařízení však bylo pro velký odpor brzy odvoláno. Farnost přišla také o náboženské spolky, přestalo existovat starobylé bratrstvo Božího Těla, za své vzalo i procesí do Mařatic o slavnosti Nanebevzetí Panny Marie.

Zásah do náboženského života byl citelný, ale zdá se, že k zásadní změně náboženského myšlení farníků nedošlo. Jaký byl Lachův postoj k josefínským reformám těžko říci, podle některých kroků, jako podpora rozhodnutí o zboření kostela sv. Víta a úsilí o zrušení františkánského kláštera naznačují, jaký byl jeho názor, snad částečně josefínský, snad prostě praktický.

Lach zastával také funkci děkana hradištského děkanátu, který prošel změnami v důsledku změny diecézních hranic po založení brněnského biskupství. Lach byl starostlivý děkan, což dosvědčuje událost z roku 1795, kdy v červnu zemřel novoveský lokální kaplan Jan Vykoukal, Lachův spolužák a spolusvěcenec. Nejprve byl za administrátora poslán do Nové Vsi hradištský františkán a velehradský kooperátor Amand Kratochvíla, záhy byl však přeložen do Bánova s tím, že se o Novou Ves do jmenování nového lokálního kaplana postarají kněží ostrožští. Lach se postavil tvrdě proti tomuto rozhodnutí konzistoře s tím, že duchovní správa v Ostrožské Nové Vsi by takto utrpěla, Kratochvíla musí každopádně v Nové Vsi zůstat.¹⁶

Josef Lach zemřel na své faře raněn mrtvicí 23. června 1797. Zaoopatřil jej dominikán Prokop Čermák, pohřbil jej jako prvního z hradištských farářů na mařatickém hřbitově viceděkan z Bílovic Josef Olborth. Neznáme ani fyzickou, ani duchovní podobu, ani místo posledního odpočinku tohoto muže, který se z prostého sirotka vypracoval, díky pozornosti druhého člověka, ke slušnému vzdělání a společenskému postavení. Ani nemůžeme rozhodnout, zda v komplikované době hledal cestu k novým myšlenkovým proudům osvícenským nebo byl prostě praktickým mužem, který střízlivě zvažoval co je nutné a co nikoli pro spásu svých farníků.

Karel Presl 1797–1808

Po Lachově smrti se administrátorem uprázdněné farnosti stal kaplan Jakub Altmann, jehož žádost do konkurzu obdržela městská rada 14. července, ale vzhledem ke změnám v konzistorní proceduře byla volba nového faráře stanovena až na 7. září. Městská rada vybírala ze šesti kandidátů. Hlásil se místní kaplan Jakub Altmann, místní kooperátor Pavel Matela, místní katecheta Vojtěch Pietsch, a místní rodáci František Bulín, Jan Vykoukal a Karel Placid Presl. Poslední jmenovaný byl vybrán a prezentován, konzistoř jej neprodleně dne 19. září investovala a 22. září ukázal Presl diplom od konzistoře městské radě jako nový farář, současně byl také jmenován děkanem.¹⁷

Presl byl ve své době už starší pán, byl to však opět muž mimořádných kvalit a staré školy. Narodil se v Uherském Hradišti 5. května 1743, jeho otec Karel Presl byl bohatý jehlář a radní, matka se jmenovala Johana, kmotři se jmenovali Jiří Maius a Anna Rösnerová. Preslovi, patřili mezi nejbohatší a nejmocnější hradištské rody 18. století. Od roku 1725 do roku 1780 vlastnili dům číslo 11, který je zřejmě rodným domem budoucího hradištského faráře. Karel Ignác, jak byl pokřtěn, vstoupil v roce 1760 do cisterciáckého kláštera na Velehradě a obdržel řádové jméno Placid, které používal až do konce života. 28. září 1766 byl vysvěcen na kněze. Měl mimořádně dobrou hlavu a tak se v klášteře stal roku 1770 domácím učitelem filozofie, 1775 profesorem spekulativní teologie a roku 1778 byl povolán na řádové generální studium do Prahy, tak zvané Bernardeum. Zde se roku 1781 stal doktorem teologie a roku 1784 posledním rektorem Bernardea. Tiskem vydal *De assensu a catholico canonizationi sanctorum praestando disertatio (b.d.) a De moderatione theologi in scholae doctrinis dissertatio. Praeae 1781.*

V roce, kdy se stal rektorem Bernardea, byl velehradský klášter, jehož byl členem, zrušen, dalšího roku po zrušení většiny zbylých cisterciáckých klášterů zaniklo i Bernardeum, Presl opustil Prahu a po zastávce doma, od začátku roku 1786, nastoupil jako farář do nově zřízené

farnosti Partutovice na severní Moravě, kde jej čekala řada těžké práce. Musel nejprve vystavět faru a nový kostel, který byl vybaven za pomoci Preslových přátel z Uherského Hradiště.

Presl, filozof a teolog s praxí vysokoškolského učitele, ozdobený doktorátem, zformovaný přísným cisterciáckým řádem, zkušený v duchovní správě, příslušník bohatého a váženého hradištského rodu, byl každopádně nevhodnějším kandidátem na faráře a děkana do královského města. Zdá se, že naděje nezklamal, o čemž svědčí fakt, že byl jmenován asesorem, čili skutečným radou a přísedícím arcibiskupské konzistoře a tak se zařadil mezi kněžskou elitu na Moravě. Jeho duchovní práce připadla na těžké období napoleonských válek a o její kvalitě vypovídá nárůst duchovních povolání ve farnosti. Pozoruhodnou událostí byla generální vizitace, kterou v roce 1803 vykonal světící biskup Alois Josef Kolovrat, který se pak ještě vrátil na Hradištsko, aby zde konsekroval několik kostelů, například v Kunovicích. Tyto slavnosti narušily josefínskou strohost a suchopárnost prosazovanou v náboženském životě. Trvalou památkou na jeho působení je, že v roce 1804 vymohl u konzistoře obnovení poutí a procesí z města do Mařatic o slavnosti Nanebevzetí Panny Marie, což bylo zrušeno za Josefa II. Procesí vzalo v nové době za své, mařatická pouť se koná do dnešní doby. Po roce 1804 zastával Presl také úřad inspektora škol na území hradištského děkanátu. V roce 1808 Presl vážně onemocněl, 27. září napsal závěť, ve které pamatoval mimo jiné také na hradištské školství. Zaoopatřil jej P. Fabián Hlaváč, zdejší rodák, který se vrátil na stáří z Bechyně, kde byl děkanem, domů. Presl zemřel 17. listopadu 1808 na vodnatelnost a 19. listopadu jej v Mařaticích pochoval Tomáš Antonín Campion, farář, děkan a asesor ve Veselí.¹⁸

Jakub Altmann 1809–1812

Radniční protokoly nepodávají přehlednou tabulku uchazečů, ze kterých by městská rada 17. ledna 1809 vybírala nového faráře. Z poznámek vyplývá, že se hlásil administrátor a kaplan Karel Schinzel, milotický farář Dědek, zlínský farář a zdejší rodák Land, zdejší rodák a lokalista ve Štarnově Müller, farář v Hrozové na severní Moravě František Madl a farář ze Starého Hrozenkova Jakub Altmann, pro kterého se nakonec městská rada rozhodla, prezentovala jej konzistoři, která jej ustanovila současně děkanem a školním inspektorem.¹⁹ Altmann byl dobře znám ve městě, protože zde řadu let působil.

Narodil se v roce 1758 v Nedakonicích, tak to uvádí diecézní katalog, avšak v polešovických matrikách jeho křest není zapsán. Je možné, že se původně jmenoval jinak a později si příjmení poněmčil. Teologii totiž studoval nejen v Olomouci, ale i ve Vídni. Na kněze byl vysvěcen v roce 1782, hned nastoupil do Uherského Hradiště jako kooperátor k děkanu Lachovi, roku 1787 postoupil na kaplana a byl jím do roku 1800. V tom roce, když předtím nedostal hradištskou faru, se ucházel o lokalii Starý Hrozenkov a v konkurzních aktech je zhodnoceno jeho hradištské působení. Práví se v nich, že měl chvályhodné a příkladné mravy a horlivě vyučoval v normální škole. Doporučoval jej děkan Presl, krajský a hospodářský úřad.²⁰ Altmann starohrozenkovskou lokalii dostal a roku 1803 dosáhl jejího povýšení na samostatnou farnost. Ve volbě se městská rada rozhodla tedy pro člověka, jehož kvalitu dobře znala a který měl o duchovní správu ve farnosti osmnáctileté zásluhy. Altmannovi však nebyl dopřán dlouhý druhý pobyt na hradištské faře. Datum 7. března 1812 v úmrtní matrice nevíme zda označuje datum smrti či pohřbu. Uvádí však, že jej zaoopatřil kaplan Schilder, pochoval v Mařaticích viceděkan Olborth, a že dotyčný zemřel na faře.

Karel Schinzel 1812–1813

Ani Altmannův nástupce nezastával svůj úřad dlouho, dokonce ani ne celý rok. Dne 19. července 1812 vybírala městská rada ze sedmi uchazečů, byli jimi litenčický farář Jan Kožušek, lokální kaplan ze Štarnova Jan Müller, z Popic Ludvík Tučapský, z Hrozové František Madl, z Rudy u Velkého Meziříčí Ignác Kirschner, ze Sadů Karel Schinzel a místní kaplan a administrátor Antonín Schilder. Městská rada chtěla nyní faráře mladého a jí známého, takoví byli Müller, domácí rodák, který zde byl kaplanem, a ještě mladší též bývalý zdejší kaplan Schinzel. Rozhodla se pro Schinzela.²¹ Ten byl investován za faráře, ale stalo se poprvé,

1. Rafael Tučapský, hlucký farář, první děkan, který nebyl hradištským farářem.   2. Katecheta Tomáš Hájek.

že nebyl současně jmenován děkanem, děkanský úřad zůstal zatím neobsazen, později byl děkanem jmenován hlucký farář Rafael Tučapský.

Karel Schinzel byl Němec, narodil se v roce 1780 v Domašově u Šternberka, po vysvěcení 1803 přišel do Uherského Hradiště, byl zde kooperátorem a kaplanem u děkana Presla, administrátorem po Preslově smrti, hlásil se o faru, ale přednost dostal starší a zasloužilejší Altmann a Schinzel odešel v roce 1810 za lokálního kaplana do Sadů. Po předčasné Altmannově smrti se stal hradištským farářem, ale součotiny jej do roka schvátily do hrobu. Zemřel 27. června 1813 na faře, zaopatřil jej kaplan Schilder a pochoval v Mařaticích děkan Tučapský.²²

Jan Müller 1813–1815

Nepodařilo se mi najít zprávu o volbě v roce 1813, srovnáme-li volby předchozí a následující, mezi uchazeči byl určitě místní kaplan a administrátor Antonín Schilder, lokalista z Rudy Ignác Kirschner, zvolen byl Jan Müller, který se o Hradiště hlásil potřetí, dočkal se, ale ani jemu nebyl dopřán dlouhý pobyt na faře v rodišti. Müller se narodil v roce 1773 a roku 1798 byl vysvěcen na kněze. Byl tedy odchovancem děkana Lacha a jeho nástupce Presl si jej vzal za kooperátora, později postoupil na kaplana, v roce 1806 se stal lokálním kaplanem ve Štarnově u Olomouce, koncem roku 1813 se vrátil do rodného města. Děkanem se nestal, ale byl jmenován školním inspektorem a titulárním děkanem. Tato jmenování svědčí o dobré pověsti u konzistoře. Jeho zhruba dvouleté působení ukončila smrt 19. října 1815, jejíž příčinou byla plicní nemoc a na kterou jej připravil místní kaplan Borek. Pohřební obřady vykonal v Mařaticích děkan Tučapský.

Ignác Kirschner 1816–1864

Volba Müllerova nástupce byla stanovena na 15. prosince 1815. V konkurzu bylo deset uchazečů: Josef Pflieger, lokální kaplan, František Timmel, lokální kaplan v Kněždubě, arcibiskupský ceremonář Antonín Schilder, uherskobrodský kaplan Josef Sovič, březolupský lokalista Martin Gottwald, hustopečský (nad Bečvou) farář Martin Maglia, velehradský administrátor František Sedlák, rudský lokalista František (správně Ignác) Kirschner, li-

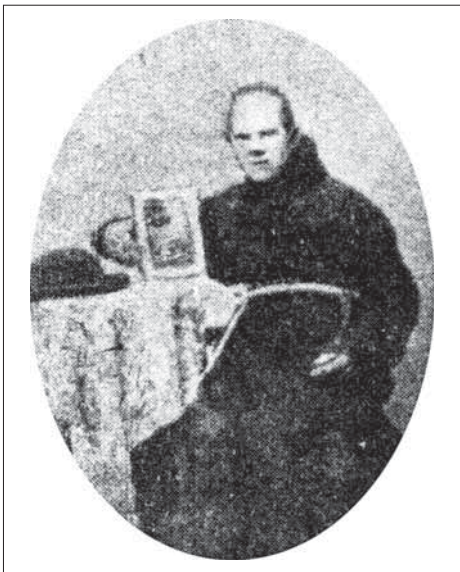

tultovický farář František Žák a kooperátor František Mičko. Vesměs se jednalo o osoby, které s Uherským Hradištěm neměly nic společného.²³ Opět se hlásil bývalý kaplan Schilder a rudský lokalista Kirschner, který kupodivu dostal přednost, byl prezentován a 5. ledna 1816 investován. Nebyl jmenován ani školním inspektorem jako Müller, nestal se ani viceděkanem, když v tom roce 1816 zemřel dlouholetý viceděkan Olborth, nebyl jmenován ani titulárním děkanem, přesto byl ze všech hradištských farářů v Hradišti nejdéle a zemřel jako senior kněžstva arcidiecéze.

Kirschner pocházel ze Slovácka, narodil se 24. března 1774 v Bzenci, na kněze jej vysvětil 19. března 1797 světití biskup Karel Rosenthal, v duchovní správě působil jak v olomoucké tak v brněnské diecézi, od roku 1806 byl lokálním kaplanem v Rudě u Velkého Meziříčí.²⁴ Chtěl blíže k rodišti, tak se roku 1808 ucházel o Archlebov. Tehdy o něm praví konkurzní akta, že byl zbožným mužem, horlivým a neúnavným v hlásání Božího slova, v návštěvách nemocných a v katechizování ve škole i v kostele. Přes toto dobré svědectví se Kirschner do dějin farnosti a města více nezapsal. Pozoruhodné bylo, že za generální vizitace v roce 1817 olomoucký arcibiskup a kardinál Maria Tadeáš Trauttmannsdorf vedl ve městě procesí o slavnosti Božího Těla, když se však po více jak čtyřiceti letech konala další generální vizitace, v roce 1858 arcibiskupem Fürstenbergem, měl už správu farnosti v rukou administrátor Michalský. Kirschner též reprezentoval při trojí návštěvě císaře Františka I. ve městě, v roce 1817, 1820 a 1823. Kirschner měl také podíl na vybudování kaple sv. Anny v Huštěnovicích v roce 1828, ale více zpráv o nějakých událostech nemáme. Souviselo to i s dobou, kdy post-josefínský pořádek nedovoloval žádné změny a hnutí v církvi, když se poměry roku 1848 uvolnily, byl už Kirschner starý muž vyřazený z praktické činnosti. Také skutečnost, že byl pomínut při všech jmenováních děkanů a viceděkanů napovídá, že jeho schopnosti byly asi průměrné, ač si své povinnosti plnil. V roce 1847 předal správu farnosti administrátorovi in spiritualibus et temporalibus Františku Michalskému a stáhl se postupně do soukromí. Zemřel na sešlost stářím týden před svými devadesátinami 17. března 1864 a pohřben byl na mařatickém hřbitově.

František Michalský 1864–1877

Donedávna visela podobizna Františka Michalského na schodišti ve farním kostele spolu s fotografií jeho spolupracovníka a nástupce Vojtěcha Vodičky. Byla to třetí nejstarší zachovalá podobizna hradištského faráře po Václavu Kulíškovi (z. 1638) a Michalu Prokopovi (z. 1654). Stejně jako Kulíšek a Prokop patřil i Michalský mezi muže o farnost a město zvlášť zasloužilé. Narodil se ve Slezsku ve vesničce Jezdkovice, přifařené do Stěbořic, dne 19. března 1807. Nebyl vynikající student teologie (reparát z archeologie, úvodu do Nového zákona a dogmatiky), přesto později prokázal řadu schopností a dobrých vlastností. Na kněze jej vysvětil 22. července 1834 arcibiskup Ferdinand Chotek a prvním místem novokněze se stalo hanácké Náklo, kam byl ustanoven od 1. září k faráři Václavu Volnému, legendárnímu hospodáři a dobrodinci. Ale už od 20. května 1835 byl poslán za kooperátora do Uherského Hradiště a zůstal zde až do smrti. Od 12. února 1840 byl duchovním správcem věznice, od listopadu 1847 administrátorem v duchovních a hospodářských věcech, od 15. června 1864 farářem.²⁵ Po téměř třicetiletém působení ve městě, po šestnáctileté administratuře nemohl hradištskou faru nedostat. Na ryze duchovní práci se mohl, ba musel soustředit, při silněji se projevujícím nedostatku kněží a růstu počtu farníků. Tak například katalog na rok 1860 uvádí, že v Uherském Hradišti bylo 2773 katolíků, jeden nekatolík a padesát židů, ve Starém Městě 1981 katolíků a pět židů, v Huštěnovicích 799 katolíků a v Kostelanech 585 katolíků, celkem ve farnosti 6138 katolíků. Přitom v duchovní správě pracoval Michalský jako administrátor, Vojtěch Vodička jako kooperátor, výpomocným kooperátorem byl františkán Floribert Kaňka. Farář Kirschner už v duchovní správě nepracoval, Tomáš Hájek byl katechetou reálky a kněz důchodce, bývalý jalubský farář Vincenc Palsam, se na duchovní správě nepodílel. V klášteře bylo sice šest kněží (Valentin Friedl, Šebestián Šebestík, Rudolf Pospíšil, Floribert Kaňka, Hubert Vodehnal a Hyacint Kment) a čtyři fráteri, ale pouze Kaňka vypomáhal

3. Populární františkán Erazim Vitásek.

4. Farář Antonín Cetkovský.

v duchovní správě a Kment byl katechetou hlavní školy a duchovním správcem ve věžnici. Tíha duchovní správy lidnaté farnosti se dvěma vzdálenými vesnicemi ležela převážně na Michalském a Vodičkovi. Je tedy s podivem, že oba tito muži našli čas na veřejnou činnost společenskou, politickou a kulturní. Michalský byl až do konce života členem vedení města a aktivně se podílel na úsilí o jeho rozvoj, Vodička se zatím více uplatňoval v činnosti české vlastenecké. Michalský si získal zásluhy také o stavbu kostela v Huštěnovicích. Za své zásluhy byl jmenován čestným občanem města, čestné občanství Huštěnovic nestihl převzít. Zemřel 24. února 1877 a byl pohřben do čestného hrobu na mařatickém hřbitově.

Vojtěch Vodička 1877–1906

Tak jako v případě Michalského i v případě Vodičky šlo o jasné rozhodnutí městské rady kdo bude farářem, protože okolnosti ani jinou volbu neumožňovaly. Vojtěch Vodička byl zatím posledním rodákem z města, který se zde stal farářem. Shrnutí života a práce podal ve farní kronice jeho nástupce Antonín Cetkovský:

„Dne 22. května 1906 v úterý v křížové dny zemřel v 1/2 11 hod. v noci vldp. farář Vojtěch Vodička, kníže arcib. a konsist. rada, rytíř řádu Františka Josefa, čestný měšťan král. města Uher. Hradiště a čestný občan obcí Huštěnovice a Kostelany, po dvoudenní nemoci, když ještě předtím měl v neděli kázání, v 82. roce věku svého. Nebyl zaopatřen sv. svátostmi umírajících, neboť se nenadál tak rychlého konce. Dne 25. května t.r. byl pochován za velikého účastenství městského obyvatelstva v přítomnosti 35 kněží. Kondukt vedl nej.d.p. Sigmund hrab. Ledochowski, kanovník nesídelní olomoucký, probošt kroměřížský, který mládí své v Uher. Hradišti, kdež rodiče jeho bydleli, strávil a tentokráte náhodou na Velehradě meškal. Farář Vojtěch Vodička byl rodákem uh. hradišským, narodil se dne 6. dubna 1825 v čís. 142, otec jeho Filip Vodička byl zde učitelem. Vojtěch Vodička stal se, byv na kněze vysvěcen r. 1848 v Uh. Hradišti kooperátorem a r. 1877 dne 23. května byl na faru investován po předchůdci svém P. Františku Michalském, který r. 1877 dne 24. února zemřel. Farář Vodička byl tedy 29. rok kooperátorem a 29 farářem a to jen v Uher. Hradišti. Byl muž velmi nadaný, výborný populární kazatel, dobrý astronom a matematik. Pracoval velmi pilně v době národního probuzení ve zdejším českém čtenářském spolku pozdější Měšťanské Besedě, jejímž dlouholetým jednatelem a později i před-

sedou byl a přispěl vydatně k vítězství národní strany v Uher. Hradišti. Měšťanstvo radovalo se z toho, když u příležitosti svého padesátiletého jubilea kněžského jmenován byl r. 1898 čestným měšťanem král. města Uher. Hradiště a věnovalo mu po smrti čestný hrob.“²⁶

Antonín Cetkovský 1906–1911

V případě Cetkovského šlo o zvláštní podobnost s dvěma předchůdci, Michalským a Vodičkou. Opět se farářem stal kněz po celá desetiletí spjatý s městem a farností, takže neměl srovnatelného protikandidáta a pominutí jeho osoby nebylo prakticky možné. Antonín Cetkovský se narodil 6. dubna 1847 v Kralicích na Hané, studoval nejprve v letech 1860 – 1864 na nižším gymnáziu ve Strážnici, pak do roku 1868 na vyšším v Olomouci, poté následovalo studium teologie a 5. července 1872 byl vysvěcen na kněze. Od 1. září toho roku nastoupil jako kooperátor v Sadech, kde si získal velké zásluhy o obnovu vyhořelého kostela. Působení v Sadech skončilo 24. ledna 1878 a nastoupil jako kooperátor v Uherském Hradišti. Tak jako byl dlouhá desetiletí Michalský spolupracovníkem Kirschnerovým, Vodička Michalského, tak Cetkovský Vodičky. Po Vodičkově smrti se stal administrátorem, pak byl prezentován na faráře a konečně 8. srpna 1906 slavně ve farním kostele instalován. V roce 1907 se stal viceděkanem hradištského děkanátu.

Se jménem Cetkovského se pojí historické rozdělení farnosti na farnosti tři, což byl moderní trend, který si vyžádala pastorační potřeba doby a demografický růst. Jednalo se nejprve pochopitelně o dvě vzdálené vesnice, Huštěnovice, kde byla v roce 1910 zřízena expozitura, a Kostelany, jejichž vyfaření připravil a k němuž došlo krátce po jeho smrti. Byl to odvážný krok sledující jednoznačně dobro farníků bez ohledu na vlastní osobní a úzce hradištské farní zájmy. Těžiště práce Cetkovského však spadá do let jeho dlouhého kaplanování. Dlouho se těšil skálopevnému zdraví, v poslední době začala hlodat nemoc, nepomohli lékaři, jejichž pomoc hledal, v neděli 19. listopadu 1911 po poledni zemřel a byl 22. listopadu pohřben v Mařaticích vedle své sestry Anastázie. Byl vyznamenán zlatým záslužným křížem a byl čestným měšťanem Uherského Hradiště.²⁷ Na závěr drobná vzpomínka Františka Jansy na obřad oddavek herečky Marie Hübnerové v roce 1893: „*Vykonal jej kaplan P. Cetkovský, krásný, vysoký muž, Hanák, širokoplecí, dobrý a ušlechtilý muž. Honoráře nežádal a nabízené nepřijal.*“²⁸ Takový byl Cetkovský.

Ignác Zanáška 1912–1936

Po smrti Cetkovského se stal administrátorem kooperátor Jan Horák a datum volby bylo stanoveno na 6. března 1912. O hradištskou faru se ucházelo čtrnáct kněží: Jakub Hudeček, kooperátor a expozita v Huštěnovicích, Václav Švec, děkan v Žešově, Inocenc Obdržálek, farář v Bílovicích, Ignác Zanáška, katecheta v Uh. Hradišti, Karel Komárek, kaplan ve Spytihněvi, Augustin Chmelář, farář v Deštné, Robert Stračka, farář v Koryčanech, Hugo Weinlich, farář v Lesnici, Konstantin Černoch, farář ve Staré Vsi na Ostravsku, Jaroslav Pospěch, farář v Olbramicích, Antonín Janda, profesor v Kroměříži, Karel Sonntag, farář v Herčivaldu, Mikuláš Maršálek, farář v Metylovicích a Jan Friedl, kaplan v Dubicku. Hudeček a Zanáška působili ve farnosti, Weinlich a Sonntag byli rodáky z Hradiště, Maršálek ze Starého Města, Friedl v Hradišti vyrostl, Obdržálek byl rodák z Jalubí a Černoch z Osvětíman. Za hlavní kandidáty bylo lze považovat Hudečka a Obdržálka, jednalo se o osoby ve městě a okolí dobře známé a vážené, avšak oba se vzdali kandidatury ve prospěch katechety Zanášky, který 9. března dostal 25 z 29 hlasů. 24. dubna byl pak investován a 1. května děkanem Bartákem instalován.²⁹

Ignác Zanáška se narodil ve Staré Vsi u Přerova v roce 1869, v roce 1894 byl vysvěcen na kněze, stal se kooperátorem v Uničově a od 1. dubna 1899 byl katechetou německých škol v Uherském Hradišti až do nastoupení do úřadu faráře.

Do našeho období spadá jen část Zanáškova působení v Hradišti. Dokončil rozdělení farnosti na tři a na pořadu byl vznik ještě farnosti ve Starém Městě. Zanáška si tuto myšlenku neosvojil, na rozdíl od předchůdce, za jehož působení se na věci začalo pracovat.

5. Farář Ignác Zanáška.

6. Jakub Hudeček ve stáří.

Když pak Zanáška zemřel, byla konzistoří stanovena podmínka pro nového faráře, že bude souhlasit s vyfařením Starého Města, avšak on sám ambicím staroměstských spíše nepřál. Velkou výhodou pro něj bylo, že měl vynikajícího spolupracovníka, zvláště ve Starém Městě, kaplana Josefa Pospíšila. Pro Zanášku bylo těžké vyrovnat se také s politickými změnami ve farnosti, což vedlo k určitému napětí mezi ním a vedením města. Přesto se aktivně zapojil do veřejného života, po nastoupení do úřadu faráře se v roce 1912 stal členem vedení hradištské Rolnické záložny a v roce 1927 dokonce jejím předsedou.

Zanáškovou zálibou byla historie. Sebral mnoho materiálu k dějinám farnosti. Ve farním kostele nechal zasadit v roce 1917 pamětní desku připomínající posvěcení kostela v roce 1682. Když skončila první světová válka, také hradištskou farnost zasáhla protikatolická agitace, avšak nic nepořídila, narozdíl třeba od nábožensky proslulejšího Uh. Brodu nebo Kyjova. To je jedno z nejlepších vysvědčení o duchovní práci Zanášky a jeho předchůdců. Po téměř čtvrtstoletí farárování zemřel 19. února 1936 a byl podle vlastního přání pochován v rodné Staré Vsi, kde dodnes na hřbitově stojí jeho impozantní pomník. Toto rozhodnutí bylo formou protestu proti tomu, jak se město zachovalo k hrobům minulých farářů.

Zůstává otázkou, zda rozhodnutí Hudečka a Obdržálka, které Zanáškovi pomohlo k hradištské faře, bylo šťastné. Zanáška patří do řady zasloužilých farářů, ale nezapřel svoji katechetskou, nikoli pastorační orientaci. Sám nejednou litoval, že se hradištským farářem stal. V dějinách farnosti i města má však i přesto čestné místo.

3. Spolupracovníci v duchovní správě

a) Kaplani, kooperátoři

Prvním farářovým pomocníkem ve farnosti byl kaplan. Vzhledem k tomu, že se v nových podmínkách stíral rozdíl mezi kaplanem a kooperátorem, nebyli od roku 1835 kaplani jmenováni, ale pouze kooperátoři, někteří z kooperátorů dostali však pouze osobní čestný titul kaplana, jako například A. Cetkovský. Od roku 1785 také někteří františkáni byli koo-

perátory, bydleli v klášteře, ale plnili povinnosti podle pokynů faráře ve farnosti. Počátkem 19. století tato praxe ustala, částečně se vracela v dobách nedostatku kněží.

Kaplani:

Josef Lach 1764–1778	Antonín Schilder 1810–1814
František Šmákal 1778–1787	Bazil Borek 1814–1825
Jakub Altmann 1787–1800	Petr Suřica 1825–1826
Pavel Matela 1800–1803	Josef Schubert 1826–1829
Jan Müller 1803–1806	Martin Marek 1829–1835
Karel Schinzel 1806–1810	

Kooperátoři:

Josef Olborth 1772–1781	František Michalský 1835–1847
Maxmilián Strumpf 1781–1785	Jakub Lampka 1840–1848
Josef Mošnovský 1781–1782	František Poslušný 1848
Karel Moser 1782–1784	Vojtěch Vodička 1848–1877
Jakub Altmann 1782–1787	Antonín Cetkovský 1878–1906
Matěj Kalina 1784–1792	Jan Tomášek 1884–1886
Pavel Matela 1787–1800	František Popp 1886–1888
Jan Müller 1798–1803	Jan Svozil 1888–1890
Ludvík Breitkopf 1800–1808	Augustin Chmelař 1890–1892
Karel Schinzel 1803–1806	František Glogar 1892–1893
Antonín Presl 1805	Jan Petřík 1893–1895
Antonín Neumann 1806–1810	František Pisch 1895–1897
Antonín Schilder 1808–1810	Karel Komárek 1897–1901
Tomáš Markefka 1810–1812	Ludvík Novák 1901–1904
Bazil Borek 1812–1814	Jakub Hudeček 1904–1915
Petr Suřica 1811–1825	Josef Foltynovský 1906–1908
Tomáš Christ 1815–1817	Antonín Tomeček 1908–1909
Josef Schubert 1825–1826	Jan Horák 1909–1914
Martin Marek 1827–1829	Josef Pospíšil 1910–1926
Josef Bartusek 1830	Benedikt Spisar 1915–1918
Šebestián Bohatý 1831–1833	Josef Hrabal 1918–1924
Karel Gazda 1833–1839	

Kooperátor – expozita v Huštěnovicích:

Jakub Hudeček 1910–1915

Kooperátoři františkáni v klášteře:

Alexius Čermák, OFM 1785–1787	Bonaventura Ubely, OFM 1795–1798
Bernardin Storch, OFM 1785–1787	Alan Hráský, OFM 1797–1804
Bonaventura Janeček, OFM 1785–1797	Podiven Mayer, OFM 1788–1789
Filip Knaus, OFM 1785–1795	Floribert Kaňka, OFM 1860–1877, 1878
Timotej Bozar, OFM 1788–1801	Roger Polesný, OFM 1877–1878

Z kaplanů a kooperátorů, pomineme-li ty, kteří se stali hradištskými faráři, si zaslouží zvláštní zmínku alespoň někteří. Antonín Schilder (1785–1855) pocházel ze slezského Leskovce a hned po svěcení přišel do Uherského Hradiště a působil zde šest let. Pak si jej povolal za sekretáře a ceremonáře arcibiskup Trautmannsdorf, jehož se stal důvěrníkem. Schilder i na takovém místě se ucházel o hradištskou faru, dokonce několikrát, což svědčí o tom, že musel mít k Hradišti vřelý vztah. Když se do Hradiště nedostal, stal se roku 1819 kroměřížským kanovníkem a roku 1820 tamním kapitulním děkanem. Byl výborným ka-

zatelem, jeho kázání vycházela i tiskem.³⁰ Škoda, že městská rada v roce 1815 dala přednost před ním Kirschnerovi.

Bazil Borek (1787–1874), který zde působil v letech 1812–1825, odešel do brněnské diecéze a zemřel jako čestný kanovník brněnský. Prozměnu metropolitním kanovníkem vídeňským se stal hradištský kooperátor v letech 1815–1817 Tomáš Christ (1791–1870), svitavský rodák, profesor teologie nejprve na olomoucké, pak na vídeňské univerzitě. Mužem jiného ražení byl Martin Marek (1795–1871), rodák ze Stínavy, který z Uherského Hradiště odešel do Březolup za lokálního kaplana, pak do Ostrožské Nové Vsi, kde se stal v roce 1855 prvofarářem. Marek byl z chudých poměrů, jako mladý muž bojoval v bitvě u Lipska, kde byl raněn. Nevynikal vzděláním a společensky byl neobroušený, získal si však úctu jako poctivý, pracovitý a nápaditý vesnický kněz těšící se lásce farníků i kněží okolních.³¹ Pozoruhodnými kooperátory byli Michalský, Vodička a Cetkovský, o nichž je řeč jako o hradištských farářích. Solidního postavení se dopracoval také frýdlantský rodák Josef Foltynovský (1880–1936), profesor olomoucké teologické fakulty, jehož příručky pro duchovní správu dodnes neztratily hodnotu. Foltynovský zemřel předčasně jako olomoucký kanovník. Počátkem 20. století působili ve farnosti kooperátoři, o nichž se jednou farář Zanáška vyjádřil, že se jim už nikdy nikdo nevyrovnal, a to byli Jakub Hudeček a Josef Pospíšil.

Jakub Hudeček se narodil v Želči u Vyškova v roce 1871 a do Uherského Hradiště přišel v roce 1904 jako už zkušený kněz. Byl to obdivuhodný člověk, který se zamiloval do kraje, v němž žil sv. Cyril a Metoděj a snažil se být jejich následovníkem. Jeho práce se ubírala dvojitým směrem. Jednak se věnoval archeologii, později byl dokonce předsedou archeologického spolku Starý Velehrad. Napsal řadu článků a dvě knihy – *Život sv. Cyrila a Metoděje a Dějiny Velké Moravy – 1 000 let státu Československého*. Druhý směr práce, který jej straval ne méně než archeologie, byla duchovní práce, a to především v přífařených obcích. Vynikl skromností, rozdával vše co měl, dával farníkům mimořádný příklad kněžského života. Založil spolek Svornost a Omladinu, čili sdružení katolické mládeže. V roce 1910 se přestěhoval do Huštěnovic, kde byl ustanoven prvním domácím duchovním správcem jako expozita a v roce 1915 se stal prvním huštěnovickým farářem. Zemřel jako uherskohradištský děkan a čestný kanovník kroměřížský v roce 1937.

Josef Pospíšil pocházel z Palonína, kde se narodil v roce 1887, a do Uherského Hradiště přišel v roce 1910 a působil zde až do roku 1926. Farnost se rychle zmenšila na město a Staré Město a jeho nadšená práce mohla být intenzivnější. Na rozdíl od Hudečka se věnoval jenom duchovní práci, která ve zmenšené farnosti a zvláště ve Starém Městě nabyla na mimořádné intenzitě, zvláště jej milovali Staroměšťané, kde pracoval v Orle a zasloužil se například o zbudování Lidového domu a Orlovny. Z Uherského Hradiště odešel do Předměstí, později do Moravského Písku, byl vězněn a zemřel v roce 1963 v Opavě. Hudeček a Pospíšil vytvořili moderní a účinný model pastorační práce, který přinesl trvalý užitek.

b) Katecheti a profesori náboženství

V roce 1773 došlo se zrušením jezuitské koleje také ke zrušení gymnázia. Místo toho v roce 1776 vznikla „Hlavní“ škola, tak jak tomu bylo ve všech krajských městech. Vzhledem ke studijnímu programu, který zde byl stanoven, bylo na škole místo katechety. Zřejmě prvním byl Valentin Kofránek, kterého roku 1784 vystřídal Vojtěch Pietsch, po něm od roku 1807 následoval František Pokorný. Od roku 1838 byl katechetou františkán Martin Salač, v roce 1859 byl katechetou františkán Hyacint Kment.

V roce 1859 vznikla německá reálka přeměněná později na německé gymnázium, které trvalo do roku 1918. Ač to bylo gymnázium německé, řada profesorů, včetně katechetů, se účastnili vlasteneckého hnutí. Prvním katechetou byl známý vlastenec Tomáš Hájek (1823–1910), vlastenec starého ražení, z pozdějších vynikli František Perutka (1840–1915) a Jan Nevěřil (1864–1940), který působil na německém gymnáziu v letech 1896–1915.

Na Perutku vzpomínal jeho žák Josef Kachník:

„*Neohroženým byl profesor náboženství Fr. Perútka, ač ve škole nikdy slova českého ne-*

7. František Michalský.

František Michalský narodil se r. 1807 v Jeskovicích ve Slezsku, byl r. 1834 vysvěcen na kněze. Přišel začátkem měsíce června 1835 do Uh. Hradiště a byl zde až do své smrti 24/2. 1878. Začátkem r. 1848 jmenován byl administrátorem fary až do 17. března 1864, kdy jeho předchůdce Ignác Kirschner v Uh. Hradišti zemřel. 27. června 1864 je již v matrice zemřelých pro Staré Město podepsán jako farář. Jeho nástupcem byl Vojtěch Vodáček, dlouholetý kooperátor v Uh. Hradišti, rodák z Uh. Hradiště, nar. 6/4. 1825 na kněze vysvěcený r. 1848. Působil tedy v Uh. Hradišti skoro 42 let.

8. Biografický údaj F. Michalského na rubu portrétu.

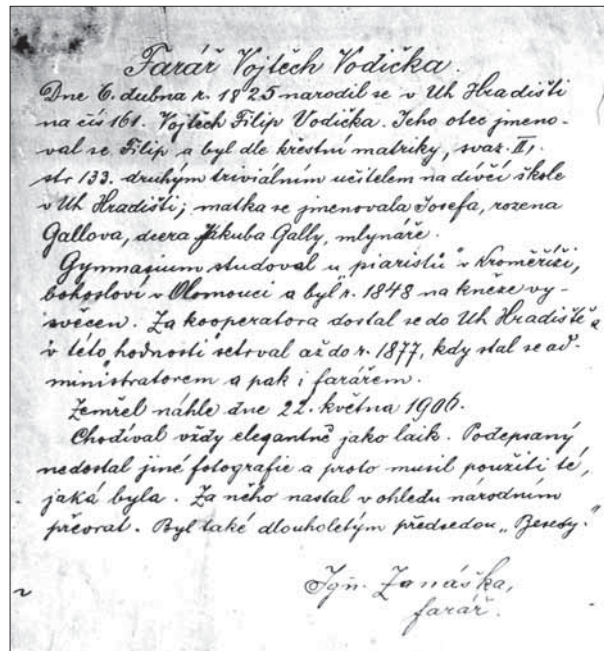
promluvil. Leč jinak, kde mohl, české studenty podporoval, půjčuje mimo ústav vlastenecké knihy, povzbuzuje a hmotně podporuje. Byl dobrým učitelem a vychovatelem. Přednášel volně, sem tam přecházejí, zkoušel teprve, když ucelenou část učebné látky byl přednesl, a nechával nám na vůli, abychom se sami ke zkoušení hlásili. Jeho – ovšem německé – exhorty, bývaly stručné, ale k životu studentskému přiléhavé. Byl později, když jsme ústav opustili, oporou Matice školské v Uherském Hradišti pro zbudování českého gymnasia, na něž poté přešel a stal se i okresním školdozorcem, vydav pěkné dějiny Starého a Nového zákona jazykem českým, v „České besedě“ byl hybnou silou a denním hostem. To dodávalo vlasteneckým žákům na gymnasiu srdnatosti, že si někdy také do „Besedy“ na pivo a na noviny zaskočili. Perůtka o tom věděl, ba je tam i viděl, leč mlčel.⁴³²

Jiného ražení byl profesor Jan Nevěřil. Zabýval se dějinami Velehradu a Velké Moravy vůbec. V letech 1903–1911 řídil archeologický průzkum velehradské baziliky a jejího okolí. Výsledky tohoto bádání publikoval německy i česky. Nejvíce se však proslavil objemem

9. Vojtěch Vodička.

10. Biografický údaj V. Vodičky
na rubu portrétu.

základů kostela sv. Jana v Modré u Velehradu. Byl to vlastně první velkomoravský kostel, jehož základy byly v nové době odkryty. Nevěřil nemohl ještě dobře zvládnout celou archeologickou práci, vždyť byl do značné míry amatér, to učinil o několik desetiletí později

Josef Cibulka, přesto Nevěřil se svým objevem modranského kostelíka se trvale zapsal do dějin archeologie u nás. Hodně práce vykonal Nevěřil také jako organizátor, především v roce 1910 obnovil spolek Starý Velehrad. Později Nevěřil odešel za profesora církevních dějin na olomouckou teologickou fakultu, tam však své talenty, které projevil v Uherském Hradišti, už nerozvíjel.

Když v roce 1884 vzniklo české gymnázium, stal se prvním katechetou František Schindler (1884–1886), po něm následovali Alfons Sauer (1886–1911) a Otakar Tauber (1912–1922), kromě nich vypomáhali i další kněží například jako exhortátoři. Těmto mužům byla věnována pozornost v almanaších gymnázia, prof. Tauberovi pak v četných vydávaných textech Antonína Šuránka, jehož blahorečení se připravuje a který byl oddaným žákem a ctitelům Tauberovým.

Své katechety měly od konce 19. století školy dívčí a školy chlapecké. Mezi známé postavy patřili katecheti Karel Vojáček, Ignác Zanáška či Jiří Blinka, od roku 1918 Josef Hrabal. Duchovního správce měla také věznice, tak například do roku 1835 jím byl kaplan Martin Marek, pak František Michalský, kolem roku 1860 františkán Hyacint Kment.

Penzisté a výpomocní kněží

V 18. století část kněží byla bez místa, uvádějí se s titulem Presbyter Ecclesiasticus. Po zrušení jezuitského řádu část členů koleje zůstala ve městě v soukromí, k exjezuitům přibyli cisterciáci, v 19. století to byli kněží, kteří pro nemoc nebo pro stáří nepracovali v duchovní správě. Někteří měli jurisdikci k výpomoci, ti jsou uváděni ve starých katalozích, někteří byli zcela v soukromí, v 19. století diecézní katalogy uvádějí všechny kněze žijící ve farnosti. Nelze tedy učinit celkový přehled všech těchto osob z celého období, tedy alespoň například s poznámkou „Presbyter Ecclesiasticus“ jsou uvedeni exjezuité František Lameš (do smrti 1809), Antonín Brzoska (do smrti 1796), Michal Dvorský (ještě 1784), Josef Schirmer (poslední rektor, zemřel 1784), Maxmilián Strumpf (později kooperátor). Z velehradských cisterciáků zde v roce 1785 pobýval Karel Presl a pak až do smrti 1813 podpřevor Bernard Strouhal. V roce 1813 zemřel také Ignác Weisel, zdejší rodák, který několikrát byl krátce kooperátorem v různých farnostech, ale většinou žil doma.³³ V roce 1824 zde zemřel bývalý františkán a později lokální kaplan Alan Hraský. Kolem roku 1830 našel útulek ve městě, pak se musel nastěhovat k františkánům, Jan Přecechtěl. V letech 1842–1845 pobyl ve městě Tomáš Heeger, když se jeho zdraví zlepšilo, odešel za lokálního kaplana do Horního Němčí. V letech 1852–1864 žil ve městě penzionovaný jalubský farář Vincenc Palsam a roku 1873 jeho nástupce Martin Ošťádal. Oba zde zemřeli. V devadesátých letech našel ve městě útulek Augustin Maiwald, kněz vídeňské arcidiecéze, a roku 1902 zde po kratším pobytu zemřel místní rodák Viktor Sosna. V roce 1912 se přistěhoval kněz důchodce Petr Lubojacký, který vypomáhal v duchovní správě, ale už v roce 1914 zemřel. Také profesor německého gymnázia Perutka zde trávil léta odpočinku do smrti v roce 1915.

c) Františkáni

V roce 1778 byl františkánský klášter v plném rozkvětu, ač v posledních letech byl patrný určitý pokles povolání. Osmdesátá léta přinesla radikální změny. V roce 1785 z rozhodnutí Josefa II. byl klášter vyňat z uherské provincie sv. Salvátora a přičleněn k české provincii. Bezprostředně následovalo ohrožení jeho samotné existence. Ač v roce 1785 museli převzít františkáni nadpočetná místa kooperátorů ve farnosti, krajský hejtman Bossi vystoupil s myšlenkou zrušení kláštera. Byla též úvaha, že by se františkáni přestěhovali do opuštěného velehradského kláštera, v Hradišti v jejich budově by byla kasárna. Překvapivě se pro zrušení kláštera vyslovil děkan Josef Lach. Na stranu františkánů se však postavili někteří měšťané, především Josef Fridrich, a v roce 1788 byl rozhodnuto o zachování kláštera.³⁴ Řeholím nepřející josefínský systém však zcela ochromil řeholní život a to se projevilo i v Hradišti a klášter už nikdy nedosáhl té úrovně, jakou měl po většinu 18. století. Zlatá doba hradištských františkánů skončila. Řada mladších řeholníků odešla na fary, někteří

trvale, jiní se vraceli do kláštera na stáří. Dorost chyběl. Od roku 1804 se františkáni uváděli v diecézním katalogu kněžstva, toho roku bylo v klášteře šest kněží: kvardián Kazimír Horálek, nar. 1750, vikář Bonaventura Janeček, nar. 1748, zpovědník Gabriel Land, nar. 1742, Benvenut Deblin, nar. 1733, Jakub Stukeil, nar. 1736 a Metod Komnacký, nar. 1737. O deset let později byli v klášteře už jen tři kněží, a to kvardián Jeremiáš Groel, Metod Komnacký a Engelbert Kollmann. Katalog tehdy frátery neuváděl. Ve 20. letech byl zde noviciát české provincie, nějakou dobu zde byli i řádoví studenti teologie. Tak katalog na rok 1828 uvádí následující obsazení kláštera:

P. Severin Türk, kvardián, nar. 1790 v Třebové, o. 1814
P. Šebestián Šebestík, vikář, nar. 1794 ve Strážovicích, o. 1819
Vít Hlavsa, klerik, nar. 1798 v Praze
Norbert Linhart, klerik, nar. 1805 v Praze
Alois Hájek, novic
Ambrož Franzl, novic
Agapit Graubner, novic
Peregrin Rýpar, fráter, nar. 1755 v Černotíně, profes 1784
Matěj Třesák, fráter, nar. 1780 v Obřelicích, profes 1809
Antonín Vejvar, fráter, nar. 1792 v Turnově, profes 1816
Jodok Steinbrecher, fráter, nar. 1792 v Chebu, profes 1816

Od třicátých let byl jeden františkán katechetou, první od roku 1838 P. Martin Salač, později, v době nedostatku kněží, jen vypomáhal jako kooperátor ve farní duchovní správě, někteří byli i duchovními správci ve vězení. Nejvíce popularity získal hradištským františkánům fráter Erazim Jindřich Vitásek, který se narodil v roce 1817 v Brně, vyrůstal však v Huštěnovicích a v roce 1840 vstoupil do františkánského řádu v Uherském Hradišti a do zdejšího kláštera pak přišel v roce 1872. Napsal řadu knih, z nichž nejdůležitější byla kniha obsahující pravidla a dějiny III. řádu sv. Františka, k níž byl připojen první úplný český překlad mše svaté, a pak *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště* (Uh. Hradiště 1879), což byla první knižní česká historie města. Hodně se věnoval také dějinám Huštěnovic a v roce 1878 vydal *Nástin dějin obce Huštěnovské na Moravě*. Takto jej ve svých pamětech vylíčil Josef Kachník:

„V rámece tohoto prostředí spadá markantní a charakteristická postava františkánského bratra Erazima Vitásky, nevšední inteligence a neobyčejného vlasteneckého nadšení. Byl rodákem huštěnovickým a získal si neocenitelných zásluh o sehnání potřebného kapitálu na vystavení chrámu v Huštěnovicích. Byl štíhlé postavy, hubený, tváře přibledlé, oduševnělé, oči pronikavých. – Kráčel každého dne vážně po náměstí na poštu pro klášterní korespondenci, oblečen ve františkánskou kutnu, opásán bílým cingulem, hlavu maje pokrytu mohutným širákem. Smíval se na děti, které se sbíhaly, aby ruku políbily, uctivě zdravil honorece města, zvl. vlastence, s těmito se zastavuje a hovoří. Vydal první dějiny králov. města Uh. Hradiště a dovolen mu byl za tím účelem i přístup do archivu městského. Bylo mu zvláštním potěšením zváti české žáky německého gymnasia k sobě do kláštera a ve své cele je hostiti zbytky oběda, jež pečlivě uchovával, sám si od úst utrhuje. Při tom horlil vlastenecky pro národ, předčítal své české básně, skanduje a čítaje metrické stopy na prstech. Muž, jenž byl hoden štětce malířova a epického zpracování básníkovy.“⁹⁵ V roce 1893 byl Vitásek přeložen do kláštera ve Slaném a tam, daleko od svého kraje v roce 1897 zemřel.

V prvních desetiletích 20. století mezi hradištskými františkány vynikli dva spisovatelé, Bonaventura Josef Wilhelm (1873–1937) a historik Klement František Minařík (1883–1971). Františkánům se podařilo vzkřísit tzv. třetí řád, čili laické sdružení, jehož členové ve svém životě, především rodinném, se snažili uskutečňovat ideály sv. Františka. Do tohoto sdružení náleželo především mnoho venkovanů z širokého okolí. Velkou slavností přitahující zástupy věřících byla slavnost Porciunkule každoročně 2. srpna.

d) Řeholní sestry

Když v roce 1872 přišly na Moravu první sestry z kongregace sv. Kříže, vznikl v roce 1874 jejich dům ve Starém Městě, šlo však o kratičkou epizodu, záhy sestry odešly jinam.

4. Duchovní povolání

Josefínské reformy, ale také už předchozí zrušení jezuitského řádu, přinesly pokles možností studia, což se projevilo v poklesu duchovních povolání. Tento zlom byl patrný tak výrazně, že v osmdesátých letech 18. století nebyl vysvěcen jediný kněz z farnosti, pak se situace zlepšovala, ač nikdy už počet novokněží nedosáhl stavu za děkana Schupplera. Na počet povolání působily různé faktory. Početná povolání na počátku 19. století lze snad také přičíst děkanu Preslovi, jeho osobnímu příkladu. Jiná situace byla na přelomu 19. a 20. století, kdy opět počet povolání rostl. Tentokrát to lze přičíst mimo jiné i snadným studijním možnostem, především otevření českého gymnázia v Uherském Hradišti roku 1884. Nové také bylo, že v té době řada novokněží se narodila jinde a jejich rodiče do města přišli za prací. Například Arnošt Hrabal se narodil v Buchlovicích, ale v deseti letech se přestěhoval do Uherského Hradiště, když jeho otec zde získal místo poštovního expeditora. Jiní zde uvedení kněží jako rodáci z farnosti zase žili jinde v době svěcení, tak například František Matzenauer měl primici v roce 1812 v Uh. Ostrohu. Ani následující přehled nemůže být zcela dokonalý, protože opět část moravského duchovenstva studovala nebo působila i v jiných oblastech, v Rakousku, v Haliči nebo v gorické arcidiecézi v dnešní Itálii, tam by bylo možné také hledat kněze z hradištské farnosti. Tedy následující přehled může být ještě doplněn:

- 1779 Josef Scholz (1752–1815)
- 1792 Antonín Veselý, OPraem. (1764–1819)
- 1794 Antonín Butz z Rolsbergu (1771–1843)
- 1798 Jan Müller (1773–1815)
- 1804 Antonín Presl (1780–1806)
- 1804 Antonín Sháněl (1780–1829)
- 1805 František Doležal (1782–?)
- 1806 Bruno Otta, OPSch (1782–?)
- 1808 Lukáš Kraus, OSA (1781–1835)
- 1810 Jan Bergler (1787–1831)
- 1812 František Matzenauer (1788–1831), narozen ve Starém Městě.
- 1813 Blažej Slunečko (1789–1846)
- 1818 Ferdinand Stuchlík (1793–1854)
- 1835 Jan Sedláček (1804–1870), narozen v Hustěnovicích.
- 1840 František Jarmer (1817–1885)
- 1848 Vojtěch Vodička (1825–1906)
- 1853 Floribert Schindler, OCap. (1828–?)
- 1855 Jan Křivka (1830–1881)
- 1869 Jan Pánek (1842–1899)
- 1881 Karel Sonntag (1858–1912)
- 1889 Viktor Sosna (1865 - 1902)
- 1889 Hugo Weinlich (1864–1934)
- 1891 Julius Weinlich (1869–1941)
- 1893 Mikuláš Maršálek (1867–1940), narozen ve Starém Městě.
- 1897 Jan Friedl (1874–1952), narozen v Horní Bobrové.
- 1898 Bohumil Goldmann (1874–1945), narozen v Morkovicích.
- 1898 Karel Zbořil (1875–1927)
- 1900 Antonín Kropáč (1876–1940)
- 1901 Metoděj Vávra (1875–1943), narozen v Kostelanech.
- 1903 Otto Galusek (1879–1959), narozen ve Vizovicích.

1904 František Goldmann (1881–1946), narozen v Počenicích.
1905 Matouš Kroča (1882–1948), narozen ve Starém Městě.
1908 Adolf Běhal (1880–1958)
1908 Adolf Otahal (1883–1940)
1909 Petr Křivák (1885–1953), narozen ve Starém Městě.
1910 Arnošt Hrabal (1886–1969), narozen v Buchlovicích.
1910 Eduard Tabáček (1886–1959), narozen v Boršicích.
1913 František Stašek, CsstR (1886–?), narozen v Huštěnovicích.
1915 Vladimír Kodítek (1889–1984), narozen v Kloboukách.

K výše uvedeným ještě patří Karel Šedý, narozený v Uherském Hradišti, kněz brněnské diecéze, který zemřel v roce 1853 jako farář v Radiměři.

Řeholní bratři:

Erazim Jindřich Vitásek, OFM (1817–1897), vyrůstal v Huštěnovicích.
Alfred Pintner, OPSch (1842–?)
František Obdržálek, SJ (1844–1920), narozen v Huštěnovicích.
Felix Burda, OP (1858–?)

Řeholní sestry:

Reinaldis Bubeníčková, z kongregace sester sv. Vincence, nar. 1841, vyznamenaná zlatým záslužným křížem.

Kajetána Němcová, z kongregace sester sv. Kříže, nar. 1848.

Milada Černá, z kongregace mil. sester III. řádu sv. Františka, nar. 1853.

Digna Vávrová, z kongregace mil. sester III. řádu sv. Františka, nar. 1877 v Kostelanech.

Z výše uvedených jmen třeba vyzvednout některá. Adam Butz z Rolsbergu se stal prelátem olomoucké kapituly. Lukáš Kraus, augustinián na Starém Brně, byl známý bibliofil. Ferdinand Stuchlík byl arcibiskupským sekretářem, stal se farářem ve Svitavách, čestným kanovníkem kroměřížským, vynikl jako sběratel starožitností, velmi proslulá byla jeho numismatická sbírka. Asi nejvíce město proslavili Arnošt Hrabal, známý grafik, dodnes obecně známý umělec spojovaný s Buchlovicemi, z těch starších pak Jan Pánek. Pánek pocházel z rodu, který v 19. století patřil mezi přední ve městě. Narodil se roku 1842, studoval na kroměřížském gymnáziu a po maturitě 1865 vstoupil do olomouckého semináře. Na kněze byl vysvěcen 5. července 1869. Kooperátorem byl v Hněvotíně a od roku 1872 trvale působil v Olomouci, nejprve jako ekonom kněžského semináře. V roce 1873 byl promován na doktora teologie a roku 1874 byl jmenován mimořádným profesorem Nového zákona na olomoucké univerzitě. V roce 1888 se stal asesorem arcibiskupské konzistoře a papežským komořím s titulem monsignora. V roce 1895 byl přijat za nesídelního, o rok později za sídelního olomouckého kanovníka a v roce 1898 se stal proboštem u sv. Mořice, avšak už za půl roku, dne 14. ledna 1899 zemřel a byl pohřben v Mařaticích. Věnoval se sociálním otázkám, byl předsedou katolických tovaryšských spolků, těšil se oblibě jako jedinečný kazatel. Tiskem vydal *Commentarius in duas epistolas B. Pauli ad Thesalonicenses. Regensburg 1896. Commentarius ad epistolam B. Pauli apostoli ad Hebraeos. Innsbruck 1882. Hermeneutica biblica in usum catholicum SS. Theologiae studiorum e prelectiones scriptis dr. Fr. X. Wieser. Olomouc 1884.* Znalec poměrů Josef Kachník ve svých vzpomínkách o něm napsal: „Nový zákon přednášel dr. Jan Pánek, rodák uhersko-hradištský, zjev sympatický. Přednášel latinsky a opakoval někdy i méně významná slova (jako phantasma, Gespenst, strašidlo) v obou jazycích zemských, aby se nezdálo, že je stranický. Byl jinak i v diecézi oblíben, stal se dómským kanovníkem a proboštem u sv. Mořice, leč záhy zemřel na žaludeční rakovinu...“⁶³⁶

Nelze opomenout Zikmunda Halku Ledóchowského, který se narodil v roce 1861 v Salzburgu, avšak jeho otec žil v Uherském Hradišti a Zikmund toto město pak považoval

za svůj domov či něco jako rodiště. Rod Ledóchowských byl starý polský šlechtický rod, který sehrál důležitou roli v 19. století, vyšlo z něj několik zcela mimořádných osobností a všechno to byli Zikmundovi blízcí příbuzní. Mieczyslaw Halka Ledóchowski (1822 – 1902) byl arcibiskupem hnězdenským a poznaňským, za kulturního boje v Německu jej nechal Bismarck uvěznit, později se stal kardinálem v Římě.³⁷ Uršula Ledóchowská, která se věnovala řeholnímu životu a charitativní práci, mimo jiné v Rusku a ve Skandinávii, byla prohlášena za svatou, Marie Terezie, která bývá někdy nazývána apoštolkou Afriky, byla prohlášena za blahoslavenou. Zikmundův bratranec Vladimír Halka Ledóchowski byl od roku 1915 generálem jezuitského řádu. Také Zikmund vstoupil do jezuitského řádu a v roce 1887 byl vysvěcen na kněze. Později z řádu vystoupil a stal se kroměřížským proboštem, olomouckým kanovníkem a později prelátem. Od roku 1932, když se zřekl všech hodností a titulů, žil v Praze a věnoval se opuštěným proletářským dětem. Zemřel v roce 1944. Napsal zajímavou knihu vzpomínek, jež vyšla česky i německy pod názvem *Knihla mé životní pouti* (1934), která obsahuje také vzpomínky na Hradiště v 70. letech 19. století.

Poslední z hradištských kněží pocházejících z období starého mocnářství byl P. Kodítek, který působil dlouhá léta jako farář v Syrovíně. Zachoval si do konce života svěžest a dobrou mysl a byl mezi kněžími populární. Teprve kratičce před smrtí odešel do kněžského domova na Moravec, pohřben je v Syrovíně. Knězem byl téměř sedmdesát let, zemřel pětadevadesátiletý. Byl čestným kanovníkem kroměřížské kapituly.

5. Uherskohradištský děkanát

Z předchozí doby zůstalo Uherské Hradiště sídlem děkanátu a hradištský farář se tradičně stával děkanem. Děkanát prošel však několikrát reorganizací. V roce 1778 děkanát tvořily farnosti Uherské Hradiště, Bílovice, Boršice, Buchlovice, Hluk, Jalubí, Kunovice, Napajedla, Uherský Ostroh, řeholní farnosti Polešovice, Spytihněv, Velehrad a lokální kaplanství Dolní Němčí, Sady a Ostrožská Nová Ves. V roce 1781 přibýlo lokální kaplanství Boršice u Blatnice, které bylo vyčleněno z hlucké farnosti. V onom roce 1778 došlo k reorganizaci děkanátů v souvislosti s vyčleněním brněnské diecéze a ke vzniku úřadu dozírajícího na děkany, tak zvaného arcikněžství. Hradištský děkanát od začátku náležel pod arcikněžství kroměřížské, prvním arciknězem se stal tamní kapitulní děkan Jan Gering, po něm úřad arcikněze zastávali většinou probošti tamní kapituly. Úkolem arcikněze bylo především každoročně vizitovat děkana. V osmdesátých letech však děkana Lacha vizitoval z pověření arcikněze vizovický děkan Tadeáš Brayer, když Gering byl zaneprázdněn ještě jinými úkoly. K radikální reorganizaci došlo v prosinci 1787 v souvislosti s dokončením rozhraničení mezi olomouckou arcidiecézí a brněnskou diecézí. Hradištský děkanát tvořily tehdy tyto duchovní správy a v pastorační práci pracovali tito kněží (kněží mimo duchovní správu nejsou uvedeni):

Děkan Josef Lach, farář v Uherském Hradišti.

Uherské Hradiště: farář Josef Lach, kaplan Jakub Altmann, kooperátoři Matěj Kalina, Pavel Matela, řeholní kooperátoři Bernardin Storch, OFM, Bonaventura Janeček, OFM, Filip Knaus, OFM, katecheta Vojtěch Pietsch, výpomocný kněz Bernard Strouhal, excisterciák.

Halenkovice: neobsazeno.

Bílovice: farář Josef Olborth, kooperátor Jan Franck.

Buchlovice: farář Jan Posíval, exjezuíta, kooperátor Tomáš Něnička, buchlovský kaplan František Steippe.

Hluk: farář František Stárek, exjezuíta, kooperátoři Josef Hiller a Antonín Dvořák.

Jalubí: farář Karel Ludvík Vokurka.

Kunovice: farář Jan Bernard, kooperátoři Jan Hanzely a Jan Augustin.

Uherský Ostroh: farář Ignác Spina, kooperátoři Jiří Pavlas a Jan Boes, výpomocný kněz Antonín Bartys.

Velehrad: administrátor Bartoloměj Konrád Veselý, excisterciák, kooperátor Amand Kratochvíla, OFM.

Březolupy: neobsazeno.

Sady: lokální kaplan František Wind, kooperátor Matěj Černý, exservita.

Ostrožská Nová Ves: lokální kaplan Jan Vykoukal, výpomocný kněz Ludvík Edmund Buhl, exservita. Halenkovice byly však bezprostředně přidány k nově vzniklému děkanátu napajedelskému.

K první vážnější změně děkanátu došlo v roce 1804, kdy se děkani stali zároveň školdozorci, čili inspektory triviálních škol v děkanátě, tento úřad zastávali do šedesátých let. V roce 1813 byl novým děkanem jmenován nikoli hradištský farář Schinzel, ale hlucký farář Rafael Tučapský. Pak hradištsí faráři zastávali úřady v děkanátní správě kupodivu velmi zřídka. Až v roce 1907 se Antonín Cetkovský stal viceděkanem a farář Zanáška též viceděkanem, ale až po 1. světové válce (děkanem se stal hradištský farář opět až v roce 1963). Výjimkou ještě bylo jmenování Jana Müllera školním inspektorem, teprve po jeho smrti převzal i tento úřad děkan Tučapský.

Když děkan Tučapský v roce 1813 převzal správu děkanátu, bylo obsazení v duchovní správě následující:

Bílovice: farář a viceděkan Josef Olborth, nar. 1749 Uh. Hradiště, ordinován 1771, kooperátor František Doležal, nar. 1782 Uh. Hradiště, o. 1805.

Buchlovice: farář Šimon Hausner, nar. Odry 1756, o. 1780, kooperátor Josef Fritsch, nar. Buchlov 1781, o. 1804.

Březolupy: lokální kaplan Martin Gottwald, nar. Vyškov 1748, o. 1772.

Sady (Derfle) : lokální kaplan František Rušil, nar. Stein 1779, o. 1804, kooperátor Ignác Habrich, nar. Červená Lhota 1783, o. 1809.

Hluk : farář a děkan Rafael Tučapský, nar. 1757 Prosetín, o. 1783, kooperátor Jan Dvořák, nar. Strážnice 1782, o. 1806.

Uherské Hradiště: farář Karel Schinzel, nar. Domašov 1780, o. 1803, kaplan Antonín Schilder, nar. Leskovec 1785, o. 1808, kooperátoři Petr Suřica, nar. Starý Jičín 1784, o. 1810, Bazil Borek, nar. Bruntál 1787, o. 1810, katecheta normální školy František Pokorný, OFM Conv.

Jalubí: farář Ondřej Popp, nar. Halbendorf 1746, o. 1772, administrátor in spiritualibus Jan Effenberger, nar. Červená Voda 1777, o. 1806.

Kunovice : farář a titulární děkan Jan Bernard, nar. Prostějov 1745, o. 1770, kooperátoři František Dvořil, nar. Tlumačov 1782, o. 1806, František Nevrlý, nar. Hrabyně 1782, o. 1810.

Ostrožská Nová Ves : lokální kaplan Rafael Liebold, nar. Svitavy 1775, o. 1800.

Uherský Ostroh : farář Jiří Budík, nar. Bučovice 1753, o. 1778, kooperátoři Ignác Martinek, nar. Opava 1784, o. 1807, Jan Rotter, nar. Neuzechsdorf 1786, o. 1809.

Velehrad : administrátor František Sedlák, nar. Strážnice 1773, o. 1796, kooperátor Josef Příbyla, nar. Opava 1783, o. 1809.

Nová duchovní správa přibyla až roku 1841, kdy vzniklo v Jankovicích lokální kaplanství. Také lokální kaplanství byla povyšována na farnost, to se týkalo Sadů v roce 1843, Ostrožské Nové Vsi v roce 1855, Jankovic 1856 a Březolup 1857. Farní administratura velehradská byla na farnost povýšena už 1825.

Když v roce 1872 došlo ke zrušení samostatného děkanátu bzeneckého a vznikl děkanát bzenecko-kyjovský, byly k hradištskému děkanátu přičleněny farnosti Stupava a Boršice u Buchlovic. Do konce první světové války vznikly ještě nové farnosti ve Stříbrnicích v roce 1910, v Kostelanech 1912, v Popovicích 1913 a v Huštěnovicích 1915 (1910 expozitura). Tak v roce 1918 tvořily hradištský děkanát, vedený tehdy děkanem Josefem Bartákem z Uh. Ostrohu a viceděkanem Inocencem Obdržálkem z Bílovic, tyto farnosti: Uherské Hradiště (farář Ignác Zanáška), Bílovice (Inocenc Obdržálek), Boršice (Antonín Štaffa), Březolupy (František Valenta), Buchlovice (Jaroslav Zatloukal), Huštěnovice (Jakub Hudeček), Jalubí (Rudolf Bajar), Jankovice (Cyril Bata), Kostelany (Ignác Lakomý), Kunovice (Josef Hladký), Ostrožská Nová Ves (Mořic Luska), Popovice (Jan Černý), Sady (František Hrabal),

Stříbrnice (Vincenc Vaněk), Stupava (Petr Lehar), Uherský Ostroh (Josef Barták), Velehrad (Karel Pokorný, SJ).

Pro početní rozvoj duchovních správ byl určující demografický vývoj. Vezmeme-li děkanát v hranicích z roku 1918, pak farnosti středověkého původu byly Uh. Hradiště, Bílovice, Boršice Buchlovice, Jalubí, Sady, Uherský Ostroh, částečně Velehrad. Demografický nárust v 18. století vedl ke vzniku duchovních správ v Březolupech, Kunovicích, Ostrožské Nové Vsi, částečně sem lze zařadit i Velehrad. V 19. století vznikly pouze dvě farnosti, a to Jankovice a Stupava, ale v desetiletí před vznikem republiky čtyři farnosti – Huštěnovice, Kostelany, Popovice a Stříbrnice. Však hradištský děkanát by si zasloužil samostatnou studii.

6. Přínos farnosti

Je namístě se ptát, co celá struktura zvaná uherskohradištská farnost v období 1778–1918 přinesla. Její prvotní smysl byl náboženský. Když prošla obdobím josefínských reforem i vnitřním duchovním rozkladem austrokatolicismu, lze říci, že nebyla otřesena. Počet kněžských povolání na počátku 19. století ukazuje, že osvícenství v myslích farníků nezaškořeno. Když se rozpadl s monarchií v roce 1918 starý svět, přes agitační nápor se zřetelně neprojevil odpad od církve. V jednom i druhém případě farnost obstála a to je i vizitka práce farního duchovenstva.

Musíme se ptát, co farnost přinesla městu a kraji v oblasti nenáboženské. Zde více vystupuje do popředí řada osobností. Duchovenstvo se podstatně zasloužilo o národní probuzení a uvědomění obyvatelstva v druhé polovině 19. století. Zasloužilo se o kulturní rozvoj svojí rolí ve školství a ve veřejném životě. Napomohlo hospodářskému rozvoji politickou angažovaností, která sledovala obecný prospěch. Uznání této skutečnosti se projevilo tím, že tři po sobě jdoucí faráři Michalský, Vodička a Cetkovský byli zvoleni čestnými občany města. Zaslouží si úctu a vzpomínku, a nejen pouze oni, nejen v kruzích věřících, ale mezi obyvatelstvem města a okolí bez ohledu na světový názor a politické přesvědčení.

Poznámky:

- 1 V i t á s e k, J. E.: *Dějiny a místopis král. města Uh. Hradiště*. Uh. Hradiště 1879.
- 2 V i t á s e k, J. E.: *Nástin dějin obce Huštěnovské na Moravě*. Uh. Hradiště 1878.
- 3 K a c h n í k, J.: *Vlastenecké vzpomínky na Nivnici*. Třebíč, Uh. Hradiště ... Olomouc 1937.
- 4 Dílo sochaře Antonína Poppa.
- 5 Obec Mařatice byla přifařena do Sadů až do roku 1957, pouze kostel a hřbitov náležel do hradištské farnosti.
- 5 SOA Uh. Hradiště, archiv města Uh. Hradiště.
- 6 SOA Uh. Hradiště, fond Farnost Uh. Hradiště.
- 7 Tamtéž, farní kronika.
- 8 Tamtéž, farní kronika.
- 9 V i t á s e k, J. E.: *Nástin dějin obce Huštěnovské...*
- 10 SOA Uh. Hradiště, fond Farnost Uh. Hradiště, farní kronika.
- 11 SOA Uh. Hradiště, archiv města Uh. Hradiště, protokoly městské rady.
- 12 MZA Brno, matriky Tvarožná.
- 13 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, arcijáhenské protokoly.
- 14 MZA Brno, matriky Uh. Hradiště.
- 15 Z l á m a l, B.: *Neznámý záznam o velkomoravském kostele sv. Víta ve Starém Městě*. In: *Duchovní pastýř*, r. XXI (1972), s. 146.
- 16 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, Uh. Hradiště. Novoveský lokální kaplan Jan Vykoukal (1737–1795) není totožný s hradištským rodákem Janem Vykoukalem (1748–1804).
- 17 SOA Uh. Hradiště, archiv města Uh. Hradiště, protokoly městské rady.
- 18 O Preslovi nasbíral hojný materiál farář Zanáška, něco vypsál ve farní kronice, něco ve zvláštní knize svých historických poznámek. Hradištský radní Bernard Presl, který často vystupuje v městské

politice v závěru 18. století, byl bratrem děkana Presla. Jeho syn Antonín byl knězem, kaplanoval u děkana Presla, ale předčasně zemřel.

- 19 SOA Uh. Hradiště, archiv města Uh. Hradiště, protokoly městské rady.
- 20 MZA Brno, Gubernium, obsazování farností na patronátu Náboženského fondu.
- 21 SOA Uh. Hradiště, archiv města Uh. Hradiště, protokoly městské rady.
- 22 Nad daty úmrtí hradištských kněží na počátku 19. století je otazník, protože v matrice bylo určitou dobu zapisováno jen datum pohřbu. Nekrology v diecézním katalogu kněžstva, Wolny v Kirchliche Topographie i Vitásek uvádějí leckdy nejrozmanitější data lišící se dokonce v letech.
- 23 SOA Uh. Hradiště, archiv města Uh. Hradiště, protokoly městské rady.
- 24 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, arcijáhenské protokoly, též MZA Brno, Gubernium, obsazování farností na patronátu Náboženského fondu.
- 25 ZA Opava, pobočka Olomouc, ACO, rukopisné katalogy kněží obsahující data a místa působení.
- 26 SOA Uh. Hradiště, fond Farnost Uh. Hradiště, farní kronika.
- 27 Tamtéž.
- 28 Marie Hübnerová, in: Uherské Hradiště – zpravodaj města, říjen 1991, nestránkováno.
- 29 SOA Uh. Hradiště, fond Farnost Uh. Hradiště, farní kronika.
- 30 Z l á m a l, B.: *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré i nové doby*. Olomouc 1977.
- 31 Kol.: *Ostrožská Nová Ves*. Ostrožská Nová Ves 2001, s. 169–171.
- 32 K a c h n í k, c. d., s. 24.
- 33 MZA Brno, matriky Uh. Hradiště.
- 34 V i t á s e k, J. E. : *Dějiny a místopis...*
- 35 K a c h n í k, c. d., s. 23.
- 36 K a c h n í k, c. d., s. 35.
- 37 Když byl arcibiskup Ledóchowski v roce 1875 propuštěn Bismarckem z vězení, měl odcestovat do Říma. První jeho větší zastávka byla právě u příbuzných v Uh. Hradišti. Arcibiskup zde nějakou dobu pobyl a tím vzbudil značnou senzaci. Uh. Hradiště tak bylo krátce sídlem polského primasa. Tento pobyt popsali ve svých vzpomínkách Zikmund Halka Ledóchowski.

PhDr. Vladimír T e t h a l (n. 1961), vystudoval na Filozofické fakultě MU v Brně češtinu a dějepis, na CMTF v Olomouci teologii a na Katolické univerzitě v Lublině studoval kanonické právo. Vyučoval na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Pracuje v duchovní správě a ve školství. Zabývá se církevními a regionálními dějinami.

The St. Francis Xavier Parish in Uherské Hradiště in the Years 1778–1918

A b s t r a c t

In 1778, the former Jesuit temple consecrated to St. Francis Xavierius was converted into a parish church. It was a reflection of the changes brought about by the Enlightenment. Consequently, these changes took place in the local religious life. Some of the sacral structures had disappeared or been made obsolete, ecclesiastic societies were dissolved, and the state administration had intervened in all areas of religious life. The parish had transformed itself into a new condition which persisted for over one hundred years. When new parishes were established in formerly incorporated villages of Huštěnovice and Kostelany (later in Staré Město as well), the social and religious life was read for the new period of the Czechoslovak Republic. In this period, the parish had a number of exceptional clergymen, such as Josef Lach, Karel Presl, František Michalský, Vojtěch Vodička, Antonín Cetkovský, catechists František Perutka, Jan Nevěřil, Alfons Sauer and Franciscan Erazim Vitásek. Many of them contributed significantly to national awakening, as well as cultural and economic revival. The civic society respected their work and some of the above named became honorary citizens. Their work was of such high quality that the wave tergiversations following the founding of the Republic did not afflict their parish.

Die Pfarrgemeinde des heiligen Franciscus Xaverius in Uherské Hradiště in den Jahren 1778–1918

Zusammenfassung

Die ehemalige Jesuitenkirche des heiligen Franciscus Xaverius wurde 1778 zur Pfarrkirche. Damit wurden Änderungen hervorgerufen, die die Aufklärung veranlasste. Es kam zu Veränderungen im Religionsleben. Einige sakrale Objekte erlöschten, Kirchenverbände wurden aufgehoben, der Staat griff in alle Religionsbereiche ein. Die Pfarrgemeinden wurden umgestaltet und in dieser Form überdauerten sie mehr als hundert Jahre. Als in den eingepfarrten Gemeinden Huštěnovice und Kostelany (später auch in Staré Město) selbständige Pfarrgemeinden entstanden, war das gesellschaftliche und religiöse Leben vorbereitet auf die neue Tschechoslowakische Republik. Zu jener Zeit hatte die Pfarrgemeinde hervorragende Pfarrer wie Josef Lach, Karel Presl, František Michalský, Vojtěch Vodička, Antonín Cetkovský, Katecheten František Perutka, Jan Nevěřil, Alfons Sauer und einen Franziskaner Erazim Vitásek. Viele von ihnen trugen bedeutend zur nationalen Aufklärung sowie kulturellen und wirtschaftlichen Entfaltung bei. Die Bürgergesellschaft konnte ihre Arbeit schätzen und einige von den oben genannten wurden zu Ehrenbürgern ernannt. Ihre Geistesarbeit war insofern hochwertig, dass die Welle, in der sich nach der Entstehung der Republik viele von der Kirche abgewendet haben, diese Pfarrgemeinde nicht getroffen hat.

RYTÍŘI Z HRÁDKU A PŘEDHUSITSKÉ BRUMOVSKO

Milan Krajča, Zlín

Jedním z charakteristických rysů 14. a 15. století byla roztržitost pozemkové držby. Její nedostatečné písemné podchycení v pramenech má dosud za následek vznik řady otazníků. Patří mezi ně i hledání sídla rodu z Hrádku či postižení sociální situace drobné šlechty v době předhusitské.

Historik J. Mezník již v počátcích výzkumu středověké feudální držby na Moravě poukázal na některé problémy jeho provádění. Pro tuto studii má význam zejména upozornění na zvláštní obtíže, které badateli vyvstanou tam, kde se o jednu obec dělili dva i více majitelů. A to byl jev zvláště ve 14. a 15. století velmi častý. U takovýchto majetkově rozdělených osad je pak většinou nemožné přesně zjistit, jak velká část místa jednotlivým držitelům náležela. Především šlechta nepovažovala za adekvátní, nejednalo-li se ovšem o součást většího zboží, vyžadovat od odstupujícího vklad drobné držby do zemských či manských desk. Listinná pořízení se nám do dnešní doby zpravidla nezachovala, a tak často ani nedokážeme říci, v jakém poměru (zpupném, lenním či zástavním) držitel majetkový díl spravoval.¹

Uvedená nedůslednost v zaznamenávání je v současném historickém bádání příčinou řady dohadů a nejasností. Poměrně nedávno archeolog J. Kohoutek na jeden takový případ upozornil. Ve své knize o vývoji středověkých hradů na jihovýchodní Moravě totiž přišel s hypotetickou lokalizací domicilu vzpomenué šlechty do dnes již zaniklého hrádku nad vesnicí Komňa, jehož teprve na počátku 16. století prameny jmenují Zuvačov.² Pozůstatky fortifikace se zde nacházejí na ostrožně kopce, zvaného „Hrádek“. Podle J. Kohoutka tedy existuje možnost, že se v predikátu Adama a Dražka z Hrádku „objevuje název lokality nad Komňou, který se v lidovém podání udržel až do našich dob“. Historické zprávy vskutku prozrazují držbu určitého majetku zmíněnými bratry právě v Komni. Archeolog však vzápětí samu otázku názvu hradu označil za složitou a nikdy uspokojivě vysvětlitelnou.³

J. Kohoutkem vyslovená hypotéza ovšem není nijak nová. Setkáváme se s ní již v díle jeho předchůdce, I. L. Červinky, z roku 1928. Avšak v pracích následujících autorů převážil názor, že se vzpomínaný šlechtický rod psal po vsi Hrádek u Slavičína (dnes součást města). Tato obec na přelomu 14. a 15. století náležela nejspíše ke hradu Brumovu, jehož vlastníkem a zastavovatelem byl samotný moravský markrabě. I tyto závěry, přisuzující uváděné šlechtě držbu zeměpanského léna v Hrádku, ovšem vycházely především z názvu lokality nepřilíživě vzdálené od jejich prokazatelných majetků. Možnost ověření druhé varianty totiž navíc brání také novodobá absence dvorských desk se systematickými záznamy o nabyvatelích zeměpanských lén na Moravě.⁴ Tento fakt ostatně komplikuje i objasnění otázky komňanské fortifikace, neboť nelze ani v jejím případě vyloučit, zda tu rovněž nešlo o zeměpanský majetek. Tím už se dotýkáme podnětné studie o pozůstatcích středověkého opevnění v poloze Hrádek (kóta 521,8) nad Komní, kterou v roce 1961 uveřejnil Kohoutkův kolega, V. Dohnal. Na základě předběžného povrchového výzkumu lokality zjistil, že šlo o poměrně malou, ale k obraně dobře způsobilou pevnůstku, s možností umístění jen nevelikého počtu obránců, což „nutí k tomu, abychom se pokusili existenci zjištěné fortifikace zkoumat v souvislosti s některým z blízkých středověkých hradů“. Sousedství obzvláště důležité, staré hrozenkovské stezky, procházející Bánovem do sousedních Uher, z níž vybíhala i odbočka na Komňu, vedla odborníka k vyslovení domněnky: „Neveliká vzdálenost Hrádku od Bánova (přímým směrem pouze asi 6 km) jistě není náhodná a naopak zdá se nasvědčovat tomu, že snad i fortifikace na Hrádku mohla mít vztah k bánovskému hradu“. Správně totiž předpokládal, že „kromě tohoto hlavního opěrného bodu (Bánova – pozn. a.) však nepochybně existovala v okolí řada dalších opevněných míst, střežících přístup k hlavnímu hradu, o nichž se však písemné zprávy nezmiňují už snad také z toho důvodu, že jejich existence, právě pro jistě mimořádné

exponované postavení, nemusela být nikterak dlouhá“. Tuto Dohnalovu domněnku později potvrdila studie zaměřená na dějiny manské tvrze v Bystřici pod Lopeníkem.⁵ V. Dohnal však nijak nepotvrdil ani nekorigoval hypotézu I. L. Červinky. Ta ovšem nabyla na závažnosti teprve poté, kdy na jejím základě autoři vlastivědné publikace *Zlínsko* pominuli jakoukoliv souvislost slavičinského Hrádku se zmiňovaným šlechtickým rodem. Co ale všem uváděným pracím shodně schází, je předchozí důsledný rozbor historických zpráv. Jedině na jeho základě lze k otázce zaujmout kvalifikované stanovisko. Navíc nám sama tato analýza může poskytnout řadu dalších, zajímavých údajů zejména o ekonomicko sociální situaci nižší šlechty na předhusitské východní Moravě. Shromážděný materiál včleněný do širšího dobového kontextu pak je nezbytným předpokladem pro hledání odpovědí na celou škálu obecně historických otázek ke sledovanému období. Mezi ně jistě patří i opakovaně vedená diskuse o příčinách sympatií části zemanstva k husitskému reformnímu hnutí, pro něž se řada jejich příslušníků dokonce osobně angažovala. A to navíc v periferní oblasti středověkého českého státu, tak vzdálené od ústředních ohnisek husitství, jakou Brumovsko bezesporu bylo. Provázanost obou vzpomínaných historických otázek a zejména snaha přispět k jejich zodpovězení se tedy staly rozhodujícím stimulem ke vzniku této studie.⁶

Počátky vsi Komňa, Arkleb z Hrádku a jeho nástupci

První, čeho bude třeba si při hledání odpovědí povšimnout, jsou nejstarší údaje o vesnici Komňa. Obec (*Comnye*) se poprvé připomíná ve falsu zakládací listiny vizovického kláštera Smilheim, hlásícího se datem vydání do roku 1261. Odborníci připisují podíl na redakci dokumentu cisterciákům z Velehradu a jeho vznik kladou do šedesátých let 14. století. Právě v té době vedli vizovičtí řeholníci majetkové spory se skupinou šlechticů v čele s bratry Albertem a Vilémem Světlovskými ze Šternberka. Tak se přímo nabízí domněnka – a forma některých částí by tomu odpovídala – že mniši za účelem podpoření svých majetkových nároků sáhli k vyhotovení falsu, vycházejícího ovšem do značné míry z originálu listiny zakladatele monasteria Smilheim, Smila ze Stříleku. Již pouhé srovnání padělků s textem konfirmace klášterní fundace Přemysla Otakara II., ačkoliv k jeho vzniku snad došlo ve shodném čase a ze stejných důvodů, však vede k pochybnostem, zda vesnice skutečně kdy byla v držení kláštera. Jakákoliv zmínka o ní zde ve výčtu majetku totiž chybí. Vystává tak prostor pro hypotetickou dedukci, že se jméno osady ve výčtu nárokovaných lokalit ocitlo právě v důsledku tehdejšího držení Komně Šternberky.⁷ Znamenalo by to ovšem, že mniši do listiny, která měla podpořit jejich požadavky na vrácení vesnic, zabraných uvedenými šlechtici, neoprávněně vsunuli i název obce, jež jim nepatřila. Dostatečnou pohnutkou k tak troufalému nároku cisterciáckého kláštera však jistě mohl být fakt, že se k prosazení jeho požadavků angažovala nejvyšší souvěká autorita – samotný papež Innocenc VI. Jeho nástupce však o vedení sporu ztratil zájem, což mohla být odpovídající příčina, proč ve smírných dohodách mezi klášterním konventem a bratry ze Šternberka nakonec o Komni není zmínky. Jde ovšem pouze o teoretickou konstrukci. Jistou důvodnost jí přece jen propůjčuje jedna důležitá souvislost. A sice později doložená příslušnost obce ke hradu Světlovu, jehož pány už v inkriminovanou dobu Šternberkové prokazatelně byli.⁸ Pevnější půdu, aspoň časově, skýtá zápis v zemských deskách. Roku 1385 užíval jistý Dětoch predikát „*de Komnye*“. Šlo nejspíše o téhož Dětocha, který se v roce 1376, kdy intabuloval již výše uvedenému Albertu ze Šternberka šest činžovních lánů a mlýn v obci Kladná u Bojkovic, psal právě z Kladné. Kromě naznačeného vztahu ke světlovským Šternberkům však o něm v souvislosti s Komňou nelze více zjistit, neboť další zprávy chybí. Jednalo se nejspíše znova o problém absence zápisu drobného dílu, jak obecně zaznělo hned v úvodu studie.⁹

Již šest let předtím, než došlo k zanesení záznamu o Dětochovi z Komně do trhových desk, lze u prvního prokazatelného příslušníka rodu Hrádeckých doložit držení hledané lokality. V roce 1379 Stach z Buchlovic vložil Arklebu „*de Hradek*“ a jeho nedílnému bratru Janovi jedenáct a půl lánů, devět podsedků a mlýn v Ořechově, které od něj Arkleb předtím koupil, i se všim příslušenstvím a právem do zemských desk. Jednalo se o nejstarší zná-

mou zmínku o sledované rodině. Opět v týchž pramenech se rytíř z Hrádku uvádí znovu r. 1382, pro předeslané studium však mají větší význam zprávy z r. 1389. Tenkrát totiž Arklebovi dal Petr Plumlovský z Kravař zaknihovat 12 lánů, krčmu, díl lesa a patronátní právo ve Chvalkovicích u Bučovic. Na zakoupeném majetku nechal Arkleb vzápětí pojištit své manželce, Voršile (*Vrsula*) z Lulče, věno ve výši 100 hřiven grošů. Zároveň se ale na chvalkovičské zboží spolčil s jistým Johánkem z Roštína. Zdá se tedy, že jeho bratr nebyl již v této době naživu. Ostatně v létě r. 1397 Arkleb z Hrádku intabuloval celý majetek ve Chvalkovicích Protivcovi z Pavlovic, aniž by nechal zaznamenat číkoliv souhlas s prodejem, což předpokládalo nejen předchozí zánik nedílu, ale i spolku s Roštínským. Jen své ženě nahradil ztrátu věna pojištěním stejné částky na Nemoticích. Na nový věnný díl pak uzavřel stupek s manželčinými bratry.¹⁰

V roce 1397 si Arkleb z Hrádku nechal zaknihovat nový majetek. Vojtěch z Melic mu intabuloval ves Nemotice, včetně mlýna a patronátního práva k místnímu kostelu. Arkleb se pak dále psal po Nemoticích. Ještě 25. května 1405 byl pro jakousi noční loupež pohnán Jitkou z Opatovic k zemskému soudu. Nedlouho nato ale zemřel, aspoň v r. 1407 se o něm mluví již jako o mrtvém. Ještě předtím však prozíravě zajistil spolehlivý převod majetku designovaným dědicům: adoptivním synům Protivcovi ze Zástřizl a Dražkovi z Hrádku. Dražek ani vdova Voršila si však své majetkové díly v Nemoticích neponechali. Hned po Arklebově smrti je odprodali vzpomenuťmu Protivcovi.¹¹ Transakcí získané prostředky Dražek spolu se svým bratrem Adamem z Hrádku patrně investoval do koupě obce Bzová. Vesnici oběma bratřím a Ronovci z Boršic už v roce 1406 intabuloval Příbík z Miličina. Nový majetek však Hrádeckým přinesl jen řadu soudních sporů s Janem Liškou z Mouřínova, Herešem Drvoštěpem a dalšími. Za povšimnutí zde stojí, že rytíři z Hrádku za své plnomocné zástupce k soudu volili Dražkova tchána, Buzka z Vlachovic, a taktéž Jana z Popůvek – toho času brumovského purkrabí(!). Konečného řešení svárů se ovšem bratři posléze pokusili dosáhnout úskokem. Postoupili vesnici Miroslavu z Cimburka, který v té době držel sehradické léno biskupů olomouckých s městečkem Slavičínem. Přitom jej ovšem neupozornili na svízele spjaté s majetkem. Tak se Cimburk poté stal tím, od koho byly na Bzové vážnoucí majetkové pohledávky vymáhány. Kvůli takto plynoucím nesnázím žaloval 14. prosince 1415 nejprve Dražka, a potom Adama, na zemském soudě. V obvinění uvedl: „*Miroslav z Cimburka, odjinud Sehradíc pohoním Dražka z Hrádku z 80 hřiven gr., že dav mi své zboží Bzové, abych se v to uvázal, přev mi toho jako svému pánu raději než jinému, a když jsem se uvázal na to dání, tehdy jsem musel skrze to své zboží prodati a to penězi odložit i on mě v to zavadil*“.¹²

Znění žaloby nám přináší velmi cenné údaje. Na počátku 15. století totiž každá obžaloba (*pohnání*) již měla závazný způsob podání, daný obecně uznávanými právními obyčejí. Jejich nedodržení diskvalifikovalo žalujícího ještě dříve, než vlastní procesní řízení vůbec započalo. Jednou z nejdůležitějších zásad bylo, že místo, z něhož byl obviněný poháněn (*domicil*) se muselo rovnat platné adrese jeho soudobého pobytu. Jen tam totiž bylo povinností pūhončích obeslání k soudu doručit. Kdyby tedy Dražek nebo Adam v čase podání pūhonu skutečně na Hrádku nesídlili, ale pouze jej užívali ve svém predikátu, celá žaloba by byla předem neplatná. Rovněž fakt, že pan Miroslav vznesl své obvinění na zemském soudě v Olomouci, má v této souvislosti svoji váhu. Říká nám, že se hledaný Hrádek musel nacházet někde v obvodu olomoucké cūdy. Můžeme tudíž ze zřetele vypustit všechny lokality uvedeného názvu na jihozápadní Moravě, včetně (dnes Čertova) Hrádku u Olomučan, kde lze v dané době rovněž zjistit i přítomnost Cimburků. Hrádek u Jevíčka, ač v distriktu zmíněné cūdy, zase vylučují soudobé prameny. Na přelomu 14. a 15. století tam, nejprve ovšem jako hejtman, vládl Jan z Boskovic. Na druhé straně je ovšem třeba připomenout, že jak Komňa, tak slavičinský Hrádek se v obvodu příslušného soudu vskutku nalézaly, takže zatím nemůžeme žádnou z výchozích variant vyloučit.¹³

Miroslav z Cimburka ve své žalobě vytkl ještě jednu zajímavou skutečnost. Oba bratři jej při předávání Bzové označili za svého pána. To dokládá jejich služební poměr vůči

němu. Tento vazalský vztah však zřetelně předcházela vydání vesnice, a tudíž s její držbou nesouvisel. Dražek a Adam z Hrádku tedy museli mít v držení nějakou jinou půdu, za jejíž užívání byli Cimburkovi povinováni manskými službami. Samotný pan Miroslav se jako držitel lenního zboží Sehradice nacházel v obdobném postavení vůči jeho vlastníkům – olomouckým biskupům. Zda právě ve zmíněné enklávě bratři z Hrádku drželi nějaké podléno, či zda v tuto dobu Cimburk spravoval z nějakého titulu doménu hradu Brumov, jsou již pouhými spekulacemi, neboť o tom citovaný, a navíc smírně ukončený („*Poklid.*“) půhon stejně jako další prameny mlčí.¹⁴ Jeden důležitý závěr však na tomto místě přece jen lze učinit: služební poměr Dražka a Adama ku panu Miroslavovi zcela jistě nesouvisel s držbou Komně.

Ve světle třenic o světlovské a brumovské zboží

Jak už stojí výše, události druhé půle 14. století naznačují vliv světlovských Šternberků v oblasti Komně. Poslední mužský příslušník větve mocného panského rodu Albrecht, syn někdejšího uchvatitele statků vizovického kláštera Viléma, zahynul patrně r. 1392 na válečné výpravě do Podunají. Ve své závěti všechen svůj majetek, jakož i poručnictví nad svojí osiřelou sestřenicí Eliškou odkázal Štěpánovi ze Šternberka a Zábřeha. Designovaný nástupce se však z rozsáhlého dědictví pravděpodobně těšil jen krátce. Nedlouho nato totiž, rovněž bez potomků, následoval Albrechta na onen svět. Tehdy vznesla vzpomenuť Eliška nárok na tu část majetku, která dříve patřila jejímu otci. Za pomoci svého snoubence, Voka Jičínského z Kravař a jeho příbuzného Petra Plumlovského dosáhla u moravského markraběte Jošta obdržení světlovského zboží. Zvláště Petr z Kravař totiž patřil k nejpřednějším oporám i rádcům moravského vládce, který se v závěru 14. století téměř neustále svadil se svým bratrem Prokopem. Mimoto manželka Štěpána ze Zábřeha, Kateřina ze Šternberka, byla Petrova teta, a měl tedy do dělení pozůstalosti po něm co mluvit i jako její zástupce. Přibližně ve stejné době, kdy patrně svým vlivem napomohl mladičce Elišce k získání dědictví, dosáhl sám na Joštovi rovněž postoupení odumřelého Zábřehu. Nová majitelka Světlova pak roku 1399 přijala Petra Plumlovského i svého manžela Voka z Kravař na spolek.

Těžko bylo předpokládat, že by už postarší Petr mohl mladý pár přežít a tak získat Eliščinu zboží. Jistou roli snad v jeho přijetí na majetek hrálo i usilování bratrů Zdeňka a Ješka ze Šternberka a Lukova o Světlov. Ti si totiž činili na něj nárok z titulu stupku s jeho předešlými majiteli. Již v roce 1384 se s nimi majetkově spolčil jejich příbuzný Vilém Světlovský. Podle dosavadních prací však jeho smrtí nároky lukovských Šternberků zanikly.¹⁵ Právě již výše vzpomenuť Albrechtova závět ale svědčí o opaku. V jejím textu vydavatel vzpomněl i svých „*stupkuov*“. Pokud by se títo jakýmkoliv způsobem domáhali a dobývali svého práva, ustanovil světlovský Šternberk obrovskou sumu deset tisíc hřiven pražských, po jejímž vykázání designovanému nástupci Štěpánu ze Zábřeha nebo jeho dědicům by se teprve mohli hradu Světlova a dalších statků ujmout.¹⁶ Prozíravá Albrechtova pojistka, vykázání věna závěti ve výši 500 hřiven grošů ze světlovských statků a spojení s mocnými Kravaři zřejmě napomohly Elišce k dosažení rozsáhlého majetku.

Rovněž Eliščin muž, Vok, uzavřel na počátku roku 1399 vzájemný spolek se svým bratrem, Lackem mladším z Kravař. Sám za sebe do něj pojal i svého strýce, proslulého Lacka z Kravař a Helfštýna. To budí dojem, že se na Moravě politická situace rychle vyostřovala do nového válečného konfliktu. Zpočátku se jeho hlavními aktéry stala opět obě soupeřící markrabata, bratři Jošt a Prokop. Stále více však do něj byli vtahováni i jejich bratrance – český král Václav IV. a Zikmund Uherský – a další panovníci okolních zemí. Kravařové, v té době nejmocnější šlechtický rod na Moravě, svorně podporovali radou, diplomacií i zbraněmi markraběte Jošta. Jim především vděčil moravský panovník za to, že z konfliktu vyšel poměrně vítězně. Proto ani Petr Plumlovský z Kravař nemohl chybět mezi těmi jeho uprvřenci, jejichž pohledávky za věrné služby a utrpěné škody již v průběhu vzrušené doby uspokojoval zástavami, prodejem i darováním pozemkového majetku. Přibližně v roce 1405 navíc Jošt učinil pana Petra nejvyšším komorníkem olomoucké cúdy. Ale právě v této době,

kdy se kdekdo snažil ze zeměpanského majetku, tajícího jako sníh na slunci, urvat co nejvíce pro sebe, došlo to hlavní – totiž půda.¹⁷

V takové situaci ovšem Petrův razantní majetkový a společenský vzestup nemohl zůstat bez negativní odezvy v panských kruzích. Dokonce i zájmy dosud svorně a jednotně vystupujících Kravařů se nečekaně zkržily. Petrovým odpůrcům se podařilo najít svoji oporu v jediném magnátovi, který se mohl svou mocí s plumlovským pánem měřit – Lackovi z Kravař a Helfštýna. Toho zřejmě proti dosavadnímu spojení a příbuznému postavilo už samo obdržení úřadu nejvyššího komornictví. K tomu se navíc přidal spor o nesmírné dědictví po Plumlovského švagru, Petrovi ze Šternberka. Nás v souvislosti s tématem studie bude zajímat pouze jeden velice významný majetkový zisk, který dosavadním badatelům unikl. Jednalo se o rozsáhlou zeměpanskou zástavu zboží hradu Brumov. Jen samotné brumovské panství ještě v r. 1503 tvořila 2 městečka, 26 vesnic a 3 šlechtická manství. Počátkem 15. století navíc k Brumovu náležely i hrady Bánov a Pulčiny s manskými tvrzemi a dalšími osadami. Nový držitel zde patrně ponechal purkrabím Šternberkova služebníka Jana z Popůvek.¹⁸

Nebylo tedy divu, že se právě kolem nespokojeného pana Lacka vytvořila neobyčejně silná panská koalice, k níž vedle Jaroslava ze Šternberka, Janka z Duban, Sovineckých, a dalších náležel i manžel paní Elišky, Vok Jičínský z Kravař.¹⁹ Vok byl stejnojmenným synem Lackova staršího bratra. Do střetu se svým světlovským stupníkem, panem Petrem, jej patrně vehnala naděje na zisk rozsáhlé brumovské domény, která zvláště na jihu ohraničovala zboží světlovské, či alespoň její části. Nejspíše roku 1406 svojí bojovou družinou ovládl Bánov. Jak celý násilný konflikt probíhal dále, nejsme bohužel informováni. Každopádně z hrozivého sevření vymanila Plumlovského především Vokova náhlá smrt. O rok později, kdy ze strany soudců váhavě a opatrnicky vedený soudní spor s Lackem Helfštýnským skončil pro pana Petra úspěšně, došlo konečně ke smíru taky mezi oběma nejmocnějšími moravskými pány.²⁰ A právě v době ústupu zjitřených emocí pokojné cestě práva se na scéně vynořil nám již známý Dražek z Hrádku.

V nejstarší dochované knize olomoucké cudy se nachází pod datem 16. července 1407 zaznamenaná důležitá půhon. Plumlovský pán v něm obvinil Dražka ze Bzového, že „*jemu bral se páne Vokovými lidmi z Kravař v Bánově*“. Na tom by nebylo nic divného, velká část nižší šlechty hledala v oněch časech obživu, slávu a rozmnožení majetku, ale i ochranu před svévolí mocných v bojových družinách velmožů. Arkleb snad měl blízko k panu Petrovi, avšak Dražek zcela jistě hledal štěstí u jiného Kravaře. Vsadil ovšem na špatnou kartu. V době žaloby byl už jeho protektor po smrti a nezbylo mu než doznat svou vinu. A tak 25. července 1408 došlo ke zvodu Petra z Kravař na Dražkovy vsi Bzová a Komňa. To je vůbec poprvé, kdy slyšíme o majetkové držbě rytířů z Hrádku v Komni. Na jaře r. 1410 pak právě toto zboží již náleželo Plumlovskému. Už na základě zmíněných údajů můžeme říci, že komňanský majetek příslušel ke Bzové a nikoliv Hrádku, což je v případě jeho ztotožnění s místním hradem dosti podivné. Z exekučního zápisu lze rovněž vyčíst složení a charakter statků v Komni. Jednalo se o jednopopluzní dvůr, 14 3/4 obdělávaných a 6 neobdělávaných lánů, dvě krčmy a třetí pustou, jeden osedlý podsedeck s lesní robotou, aj. Ze záznamu dále vysvítá, že majetkový díl držel Dražek se svým bratrem „*in obligacionem ex parte nobilis domine Elsce de Swietlow*“.²¹

Petru z Kravař přisouzený statek dlouho nesloužil. Zemřel ani ne rok po jeho úředním nabytí (16. ledna 1411). A protože, jak je z citované latinské poznámky zřejmé, jednalo se v Komni o zástavní majetek, nemohli jej podědit Petrovi synové Jindřich a Beneš jinak než majetkovým spolkem. Na vyznačenou část vesnice je však jejich otec již nestihl přijmout. Komňa tedy připadla oběma bratřím z Hrádku nazpět. Nejednalo se ovšem o jedinou důležitou majetkoprávní změnu. Petrovou smrtí totiž rovněž zanikl spolek na zboží Elišky ze Šternberka. Jmenovaná paní tudíž vzápětí přijala za společníka na své statky mladého Jaroslava Veselského ze Šternberka. Při této příležitosti se mezi vypsányi osadami v zemských deskách objevila i Komňa. Na rozdíl od jiných vsí však následně došlo ke mřežování právě

jejího jména. Po příčině není třeba dlouze pátrat. Jak potvrzují další zprávy v pühonných knihách, převážná část osady i nadále dlela v zástavním držení Adama a Dražka.²²

Elišku ze Světlova čekala s novým společníkem špatná zkušenost. Již 12. června 1417 žalovala Jaroslava Veselského z bezprávného držení vlastního hradu Světlova i k němu náležejícího zboží. Když ziskuchtivý Šternberk viděl, že se misky vah Spravedlnosti kloní na opačnou stranu, rychle nasadil kajicnou tvář a ještě dříve, než zemský soud vynesl rozsudek, zavázal se smluvně své společníci, že odkoupí její práva ke světlovským statkům. Tak se na poslední chvíli obratně vyhnul sankcionování, Eliška však přesto skládala přísud. Smíření ale vskutku bylo dokonalé, neboť už v lednu následujícího roku táž paní vložila Jaroslavovi dědictví po svém otci do zemských desk. Dokonce jej navíc znovu přijala ke spolku, tentokrát ovšem na své věnné statky u Nového Jičina.²³

Další zprávy o majetku v Komni

Mezitím se obyvatelstvo českých zemí ocitlo důsledkem Husova učení ve varu. Náboženské vzplanutí nemohla utlumit ani tragická smrt betlémského kazatele v Kostnici. Mezi vladyky, pečeticími ve svátek sv. Václava 1415 protestní list kostnickému koncilu proti upálení Jana Husa za Olomoucký kraj, se nalézal i Dražek z Hrádku. Obdobný dokument moravského panstva stvrdil pečeti i Jaroslav ze Šternberka. Po jeho příchodu na Světlov však už shodný postoj mezi oběma byl minulostí. Nový pán jal se hned od obou bratří soudně vymáhat jejich komňský majetek. Významnou roli ve sporu hrál Jaroslavův zplnomocněnec Hynce, jemuž snad Dražek v dobách své součinnosti se světlovskou družinou učinil škodu na jeho manství v nedaleké Bystřici pod Lopeníkem. I přes Hyncovu pomoc byl však 3. června 1419 Šternberk nucen Adama i Dražka žalovat znovu. Z jeho obvinění, že „*drží ves mú Komni a dvór*“, zaznívá dvůr jako jediné možné sídlo rytířů z Hrádku v Komni. O hradě či tvrzi zde není řeči. Zajímavé taky je, že za jednoho z plnomocných poručníků ve sporu ustanovil pan Jaroslav tentokrát syna Petra Plumlovského, Jindřicha z Kravař. Páni na zemském soudě vyčkali, dokud nebyly prošetřeny zápisy zemských desk v Brně. Rovněž vyslechnuto svědectví bývalé majitelky Světlova a teprve potom došlo k vynesení rozsudku (*nález*). Z něj citujeme: „...*poněvadž jest (Adam a Dražek – pozn.a.) v tak dávném držení a paní Eliška jsúci vdovú proti té zástavě nikdy nemluvila ..., ani se tomu protivila ani se ještě protiví, mají Dražkové při té zástavě ostatic a chtie-li dědic své zboží míti, dada jim jich peníze uvaž se v své zboží.*“²⁴

Z uváděného textu lze opět vyrozumět řadu cenných informací. Především tu, že se přímo jmenovaným bratřím zástavy v Komni dostalo ještě před Eliščiným ovdověním – tedy před smrtí Voka Jičinského z Kravař. Protože k zastavování majetku docházelo stejně jako dnes tam, kde chyběly hotové peníze k zaplacení zboží či služeb, je možno předpokládat, že zejména Dražek obdržel převážnou část vesnice i s alodním dvorem ve spojitosti s odměnou svých služeb v bojové družině světlovské. Navíc nejspíše od samotného pana Voka. Další zprávy o zástavě pak po citovaném rozsudku zastřela clona husitských válek.

Už počátek bouřlivého období se stal pro Jaroslava Veselského osudným. Ještě v témže roce 1420, kdy páni na soudě vynesli konečný verdikt, tragicky zahynul na bitevním poli pod Vyšehradem. Sirotků po pánu Světlova i správy majetku (nikoliv nadlouho) se ujal vzdálený příbuzný Aleš Holický ze Šternberka.²⁵ Rovněž o Dražkovi se po roce 1420 prameny odmlčely. Roku 1437 již nebyl mezi živými on ani jeho stupník Jan House z Krumsína. Přijal tedy Adam z Hrádku beze všech překážek Jana Šušůvku z Petrovic za spoluvlastníka Bzové. V roce 1447 ale v držení Adamových statků nalezneme Ondřeje z Bukovic. Opět za povšimnutí stojí, že tento Ondřej užíval obdobného znaku jako někteří Petrovičtí. Je tedy možné, že šlo o Šušůvkova příbuzného.

V téže době opět vznesl své nároky na dědictví po Jaroslavovi Veselském jeho syn, Zdeněk Konopištský ze Šternberka. Ten mimo jiné žaloval již dříve vzpomínaného Miroslava z Cimburka, že „*drží dědictví mé, ves Komně i což k tomu přísluší*“. To ukazuje, že se někdejší zastavený majetek v Komni ještě stále nacházel odděleně od Světlova, na němž v té době

vládl uherský šlechtic, Pankrác ze Svatého Mikuláše. Pan Miroslav se však dokázal smírně dohodnout ještě dříve, než došlo k posudku. V lednu r. 1448 už pan Zdeněk odprodanou ves Komňa, zpustlé tamní „*Twrziště*“, dvůr, patronátní právo místního kostela a další náležitosti vkládal Cimburkovi do zemských desk. V zápisu je ponejprv vyznačena i záhadná fortifikace nad Komní, jejíž zánik se patrně odehrál během dramatického období husitských válek.²⁶

V roce 1466, tedy v době, kdy Komní vládl Miroslavův nástupce, Jan Jičínský z Cimburka, Anna z Hrádku a Bzové dala zaknihovat do desk přijetí na spolek ke svým dědičným statkům Bzová a „*quitquid Juris ibi et alibi habet*“ svého muže Jana z Lometínce. Zřejmě se jednalo o dceru Ondřeje z Bukovice. Její nástupce, Jan Vojna ze Bzové, vedl pak roku 1487 spor se zástavním pánem Brumova, Ladislavem z Podmanína, který jej vinil odpíráním vazalských povinností. Ale zemský soud rozhodl, „*poněvadž Vojna listem dědictví provodí správním i na dsky se táhne*“ a svědectví Jana z Vlachovic tomu napovídalo, že „*panu Ladislavovi manstvím povinovat není*“. Bzová v této době představovala už nejméně sto let zpupné zboží, a je tudíž vyloučeno, aby právě z jejího držení Podmanický vyžadoval lenní služby. Fortifikace nad Komní už také dávno ležela v rozvalinách, náležejíc i se Světlovem Ctiborovi z Landštejna. Toto vše – v neposlední řadě s účastí vладыky z nedalekých Vlachovic – shodně ukazuje spíše ke Hrádku u Slavičina. O této obci už bezpečně hovoří list krále Vladislava Jagellonského ze 7. prosince 1503, jímž brumovské panství přešlo do alodního vlastnictví Ladislavových synů – Michala a Štefana z Podmanína.²⁷

Závěry studia v otázce domicilu

Abychom mohli přistoupit k formulaci výsledků podniknutého šetření, zrekapitulujme si nejprve získaná fakta. Začneme těmi, která se týkají otázky domicilu Hrádeckých. V předhusitské době bylo pro nižší šlechtu příznačné, že se nejvýznamnější sídlo jejího příslušníka odráželo v predikátu majitele. Nejstarší doložený příslušník sledovaného rodu – Arkleb – se od r. 1379 znamenal v pramenech „z Hrádku“. Během jeho života mu nelze v Komní prokázat žádný (ani zástavní) majetek. Ale co je u něj nepozoruhodnější – když získal Nemotice, psal se dále právě po této vesnici. Tedy po obci, kde v době nabytí prokazatelně nestála tvrz, ba ani dvorec. Jak si vysvětlit, že by držitel nepochybně významnějšího hrádku nad Komní dal sídelně i titulárně přednost nějakému stavení (snad dokonce mlýnu) v Nemoticích?

Poněkud jiná praxe platila při kladení tzv. půhonů. Žalovaný šlechtic nebyval poháněn podle významnosti místa, ale zpravidla z toho správního sídla, na jehož příslušenství mínil postižený vyhledávat náhradu škody. Když ale Petr Plumlovský žaloval Dražka ze Bzové, soudní úředníci mu vykážali „spravedlnost“ na vsi Komňa. To naznačuje, že tamní zástava byla spravována ze dvora v Bzové, nikoliv z mnohem významnějšího hrádku nad Komní. V případě jeho vlastnění Dražkem by však právě naopak bylo možné očekávat správní příslušnost majetku v obou vesnicích ke zmíněné fortifikaci. Ještě jednoznačněji hovoří žaloby Jaroslava ze Šternberka na oba bratry – Dražka a Adama – z let 1418 a 1419. Světlovský pán je poháněl „z Komně“ a nikoliv „z Hrádku“. Je velice těžké uvěřit, že by v soudním obeslání označoval sídlo žalovaných jiným názvem, než jej ve své titulatuře uváděli samotní držitelé. A klášť je do vesnice pod hrádkem, byť i k sídlu obesílaných majetkově přináležela, odporovalo soudobým právním obyčejům. Bylo v nejvlastnějším zájmu mocného pána uvést v žalobě náležitý domicil. Ten se „de facto“ rovnal adrese, pouze na niž bylo povinností půhončích předvolání k zemskému soudu doručit. Uvést jakékoliv jiné jméno tudíž znamenalo zbavit Adama a Dražka nutnosti obeslání převzít, a tím jistou ztrátu půhonu. Poněvadž však procesní řízení proti oběma bratrům skutečně započalo, není pochyb o tom, že pan Jaroslav podal svoji žalobu po formální stránce bezchybně. Šternberk v ní navíc udal i obsah majetku, který bratří z Hrádku v Komní drželi: vesnici a dvůr. Pokud by tedy Komní rozuměl místní hrádek, nepochybně by tak význačnou sídelní stavbu v podaných půhonech ještě konkrétně zmínil.²⁸

Zpráva navíc dokládá, že Hrádečtí nesídlili v pevnůstce ani jako správci Jaroslavova majetku. K záporným argumentům vůči fortifikaci nad Komní lze připočít i výše věna,

kteří Dražek a Adam v roce 1416 intabulovali svým manželkám. Každý z nich shodně zapsal své ženě 30 hřiven grošů na Bzové. Ve stejném roce průměrná výše věnných vkladů nižší šlechty v zemských deskách olomoucké cúdy činila 60 hřiven. Je tedy zřejmé, že se oba bratři řadili mezi chudší část tzv. střední šlechty. Jen u majitelů tvrze činil minimální vklad věna 100 hřiven. Předpokládá se, že Dražka a Adama držbu komňského hrádka není možné.

Proti všem těmto argumentům stojí pouze jeden: dnešní název lokality. Ten je bezpochyby odvozen ze skutečnosti, že zde hradní objekt kdysi opravdu existoval, naprosto však nemůže být pojat jako doklad jeho vlastního pojmenování. Ostatně lokalit s názvem „Hrádek“ je jen na východní Moravě celá řada.²⁹ Z nich nám zápisy v půhoných knihách poměrně bezpečně fortifikaci u Komně vylučují. Kde však tedy rytířské sídlo hledat? Na tuto otázku zatím nelze dát jednoznačnou odpověď. Jako nejpravděpodobnější se na základě údajů shromážděných v dosavadním průběhu práce jeví dřívější vesnice u Slavičína. Ta v předhusitském období bezpochyby náležela k zastavenému zeměpanskému hradu Brumov. Dražek a Adam tedy mohli osadu či její část držet pouze formou léna. To by ale na druhé straně vysvětlovalo, proč se její jméno objevilo v půhonech zemského soudu pouze jedinkrát. Navíc právě ve chvíli, kdy se pro oba bratry stala jediným sídlem, tudíž je nebylo možno ani odjinud pohnat. Z jiných pramenů víme, že v Hrádku podobně jako v dalších obcích domény hradu Brumova existovaly dvory nešlechtických manů – nápravníků. Počátkem 16. století už čteme i jména některých jejich držitelů: Jan Brádek, Martin řečený Martiňák a Petr Bobák. Nelze zcela ani vyloučit, že právě z těchto dvořáků, zemanů či manů, jak bývali na východní Moravě zvaní, pocházeli i Hrádečtí. Vzhledem k příbuzenským vazbám Arkleba z Hrádku ke šlechtickým rodinám ze Zástřizl a z Lučce to však není příliš pravděpodobné.³⁰

Prohusitská orientace

První část vytčeného úkolu, k jehož provedení práce směřovala, lze považovat za ukončenu. Již v úvodu studie jsme si však předsevzali ještě jeden závažný cíl. Totiž využít shromážděný materiál v úsilí o postižení možných motivací příslušníků nižší šlechty z předhusitského Brumovska k podpoře reformního hnutí, a dokonce účasti na tolik riskantním zápase husitském. Samozřejmě jenom v rozsahu, nakolik to omezený příklad zemanů z Hrádku umožňuje. Z obsahu dosavadního textu je zřejmé, že sledování Hrádeckých trpí nedostatkem a rámcovostí pramenných údajů. Přesto z nich lze v základních obrysech vysledovat tři důležité faktory, výrazně ovlivňující společenské klima nejen na počátku 15. století. Seznámení s nimi nám umožní doplnit a konkretizovat vědomosti o diskutovaných příčinách i záměrech, jež určovaly postoje drobných šlechticů k reformě náboženské a společenské. A to i na samotné východní výspě středověkého českého státu. Těmito výchozími hledisky jsou: vývoj a povaha majetkové držby – mortalita – vazby příbuzenské a společenské.

Nejdůležitější a nejlépe postihnutele jsou zřetele hospodářské. Jak známo, základním výrobním prostředkem po celý český středověk zůstávala půda. Právě ona, respektive její držba, určovala sociální postavení člověka, pokrevního společenství i celé vrstvy v tehdejší společnosti. Její význam působivě vyjádřil středověký poeta, Walter von der Vogelweide: „Mám své léno, slyš světe, mám své léno“! Jeho nadšené zvolání věrně odráží všechnu pýchu muže, kterého pozemkový zisk posouval automaticky na vyšší společenskou příčku a vynucoval jeho osobě odpovídající respekt. Přitom vůbec nebylo určující, že se k užívání léna čili manství neodmyslitelně pojil i závazek zvláštní služby vůči jeho vlastníku – nyní seniorovi – v důsledku jehož porušení (*felonia*) mohl držitel o zboží dokonce přijít. Neboť navzdory tomu se i leník stával skutečným pánem všeho, co na jím drženém pozemku stálo a žilo. „*Ved' svobodníť jsú lidé, jest-li páně dědina, člověkť jest zboží*“, napsal zhruba půldruhého století po rakouském básníkovi Tomáš ze Štítného.³¹

Právě uvedená pasáž ukazuje, že poměr k půdě, její nabytí a ztráta v předhusitském období samy o sobě společenské bariéry nejen vytvářely, nýbrž taky prolamovaly. Vědomí významu pozemkového majetku vedlo v minulosti četné badatele k názoru, že hlavním stimulem šlechty v příklonu k husitství byl záměr zmocnit se především rozsáhlé církevní držby. Pro

zemany pak měly být takové snahy dokonce nezbytným úsilím o východisko pauperizačního tlaku. K chudnutí a zbídačování vzpomenuté vrstvy údajně docházelo v důsledku rozrodu zemanských rodin, snížení hodnoty oběživa i naturálií, a dokonce násilným zabíráním půdy ze strany mocného panstva. Příklad rytířů z Hrádku a dalších však spíše nasvědčuje potřebě určité korekce podobných představ.³²

Nejprve je nutno si připomenout majetkové dispozice bratrů Dražka a Adama. Ti zdědili po Arklebovi blíže neznámý rozsah nejspíše léna Hrádek a díl vsi Nemotice. Nemotický alod vzápětí prodali a získali vesnici Bzová a zástavou i převážnou část obce Komňa. Do r. 1415 tedy prokazatelně nabyli podstatně více, než kolik činilo vlastní dědictví. Navíc museli překonat důsledky dočasné ztráty způsobené špatnou volbou strany za konfliktu mezi Kravaři. Naproti těmto faktům neslyšíme nic o nějakém majetkovém zisku v průběhu husitských bouří. Samozřejmě nemůžeme vyloučit nabytí drobného dílu, které dnes již nelze zjistit. Významnější majetek by si však Adam či jeho nástupce po skončení husitských válek bezpochyby nechali pojistit vkladem do zemských desk.

Ostatně pauperizaci nelze na počátku 15. věku zaznamenat ani u Dražkových spolupčetitelů stížných listů proti Husovu upálení na Brumovsku: Buzka z Vlachovic, Hynka z Kolšova a Bystřice (pod Lop.), Hereše Drvoštěpa, Oneše z Lipiny, Petra z (Valašských) Příkaz a Petra Němčeka ze Záhorovic. Spíše naopak. A rovněž jejich příklady vzbuzují nedůvěru ke zmíněným tezí o chudnutí nižší šlechty v důsledku rozrodu. U Dražka i Adama spolehlivě víme nejen jména manželék, ale také o absenci mužských potomků. Mužské dědice rovněž postrádali Hynče z Bystřice, Hereš a oba Petrové. Pouze s jedním synem, skrze něhož rod pokračoval, se setkáváme u Buzka a Oneše. Přitom ale například vlachovický vladyka měl bratra Jošta, který také zemřel bezdětný. Bez dětí, jež by ho přečkaly, ostatně zesnul už Arkleb z Hrádku, a taky brumovský purkrabí, Jan z Popůvek. Majetek pojištěný kšaftem nebo stupkem bez překážek přecházel na příbuzné a společníky. Příčinou vymírání mnoha šlechtických rodů více než válečné události staly se zřejmě zhoubné epidemie. Nešlo tedy o jev vázaný pouze na jednu společenskou kategorii. Přibližně ve stejné době jako Arkleb (okolo r.1406) umírá i řada příslušníků panstva, vzpomenutých v průběhu studie: Zdeněk Lukovský ze Šternberka, Vok Jičínský z Kravař, syn Petra z Plumlova Petřík, jeho teta Perchta, aj. S velkou pravděpodobností šlo o oběti hrozného moru, jenž onou dobou v českých zemích řádl.³³

Teorie o dramatickém zhoršování existenčních podmínek nižší šlechty v předhusitském období zdůrazňovaly ještě jeden význačný faktor tohoto procesu – násilné zabírání půdy drobné šlechty mocnými feudály. Zmíněné akty svévole měly údajně vést až k proletarizaci zemanů. Nedávné výzkumy vývoje pozemkové držby ve 14. a 15. století ale taková tvrzení věrohodně vyvrátily. I v průběhu naší práce bylo možné si povšimnout, že se ani skutečný magnát, Jaroslav Veselský ze Šternberka, nepokusil dosáhnout zástavy v Komni násilnou cestou. A prostředky k tomu nepochybně měl. Dnes ale naopak roste představa o naprosté spolehlivosti deskové, a vůbec písemné fixace v době Husově k zajištění nemovitého majetku. Právě spory kolem Bzové však i v tomto případě varují před jakoukoliv generalizací v historii. O co šlo: Petříkem ze Bzového vymřel místní zemanský rod. Ještě předtím, v r. 1381, však prodala jeho žena Příba své věno ve vesnici Markétě, vdově po panoši z Kaňovic. O šestnáct let později nechal markrabě Jošt vložit osadu Bzová, která mu připadla jako odumrtý práve po Kaňovcovi, Albrechtu, řečenému Vlk, z Miličina. Pranic se přitom neohlížel na věnný zápis. Od Příbika z Miličina pak celou ves odkoupili už vzpomínání bratři z Hrádku. Poněvadž Markéta a její syn, Viknan ze Skalice, se svých práv začali soudně domáhat teprve 30. dubna 1407, byly jejich nároky v roce 1412 prohlášeny za promlčené. Aby toho nebylo málo, stihl markrabě Jošt Bzovou po smrti Vlka z Miličina udělit Pešíkovi ze Lhoty a Břeňkovi z Rýznberka. Tentokrát ovšem Adam stačil k zaknihování vesnice připojit *odpor*. I tak se však spor o majetek vlekl dlouhá léta, než se právo přiklonilo na stranu Hrádeckých.

Celý případ nám odhaluje jednu důležitou slabinu tehdejších vkladů a zápisů. Pokud totiž poškozená strana z nějakých důvodů (mohlo jít i o zastrašení) neprotestovala proti

neoprávněnosti jakéhokoliv nakládání s jejím majetkem zaknihováním tzv. odporu a nedomáhala se svých práv během šesti po sobě jdoucích sezení zemského soudu (tj. zpravidla do tří let) od zveřejnění cizích nároků, pak v dostatečně neodůvodněných případech mohla pozbýt vlastnictví nemovitosti. Tímto způsobem podařilo se již v šedesátých letech 14. století pozdějšímu Dražkovu tchánu, Buzkovi z Vlachovic, zmocnit se osad Milenov a Rybník vizovického kláštera. Řeholníkům k navrácení nepomohly ani dva soudní procesy, které proti vladykovi, jeho bratru Joštovi a matce Markétě vedli v rámci institucí církve. Celý případ navíc dokládá tu skutečnost, že stejně jako v Čechách, ani na Moravě šlechta neuznávala nálezy církevních soudů ve světských záležitostech.³⁴ Uvedený příklad překvapuje ještě jedním faktem. Ačkoliv si nobilita dokázala pomoci k pozemkovému úchvatu na úkor duchovenstva dlouho před Husovým vystoupením, za husitských válek apoň na Brumovsku však v tomto směru naprosto nepokračovala. Snad zde důležitou roli sehrála i ochrana vizovického klášterství husitským pánem, Bočkem ml. z Kunštátu, již se velmož ujal jako držitel fundačního práva.³⁵

Se zkoumáním možných ekonomických stimulů prohusitské orientace rytířů z Hrádku jsme téměř u konce. Poslední nadepsaný faktor, kterým jsou sociální a příbuzenské vazby, však s nimi úzce souvisí. V současnosti navíc vzrůstá význam jeho zkoumání. Stále silněji jsme totiž svědky nového pokusu o osvětlení možných příčin stvrzení obsahu stížných listů v r. 1415 řadou moravských vladyků. Tento výklad předpokládá výrazný vliv autority čelných husitských velmožů mezi nižší šlechtou. Právě v jejím důsledku část nižší šlechty, tvořená převážně tzv. klientelou těchto velmožů – obecně tedy složka ekonomicky a bezpečnostně na nich závislá – se připojila k protestu. A to snad i bez nějakého hlubšího ohledu na to, zda se více či méně ztotožňovala s Husovým učením a reformními ideály. Jako značně problematické se však v této souvislosti jeví už samo užívání termínu „klientela“. Dnes je v moravské historiografii frekventovaným jevem řadit každého příslušníka nižší šlechty, jenž jako ručitel zpečetil listinu mocného pána nebo od něj vkladem získal nějaký pozemkový majetek, mezi tzv. klientelu tohoto magnáta. Přitom se však nejednou jedná o navzájem se majetkovým postavením výrazně lišící šlechtice, u některých lze dokonce nedlouho po signování zaznamenat stvrzení dokumentu jiného pána, na němž stávající baron neměl účast. Na moravské historiky tak čeká úkol bližší specifikace pojmu.

Jedno lze ovšem v současnosti již uznat. Značný podíl mezi pečetiteli z řad nižší šlechty tvořili osoby závislé na prreformně orientovaných pánech (jejich leníci, purkrabí, fojti apod.). Na Moravě je značný vliv na účastníky protestu přiznáván již několikrát zmiňovanému Lackovi z Kravař a Helfštýna, který v době upálení M. Jana Husa zastával v zemi úřad nejvyššího hejtmána. V případě Dražka z Hrádku však o tom nutno minimálně pochybovat. V inkriminované roce 1415 totiž pojal Hrádecké nejspíše služební vztah k jejich panskému sousedu, Miroslavovi Sehradickému z Cimburka. Šlo každopádně o těsnější závislost, neboť jej sami titulovali jako svého pána. Zcela mimo tyto vazby vůči uvedenému velmoži jistě v dané době nestál ani příbuzný obou bratrů Buzek z Vlachovic, spíše naopak. A tady vyvstává nesporný fakt. Zatímco Dražek i Buzek přivěsili své pečete ke stížným listům, stál pan Miroslav i jeho bratr Jan Balšan mimo protestní akci, a minimálně do r. 1423 i věrně na katolické straně. Odpovídalo to ostatně skutečnosti, že se v důsledku držby sehradického léna sám nalézal v postavení vasala olomouckých biskupů.³⁶

V Dražkově rozhodnutí snad svoji roli sehrál vliv vlachovického vladyky. I v tomto ohledu však určitou zdrženlivost vzbuzuje skutečnost, že oba jmenovaní se k protestu připojili na odlišných místech. Z nějakého důvodu se tedy k vykonání aktu nevypravili společně. Otázkou rovněž zůstává, proč se nepřidal i Adam. Ale i když mladší bratr stížné listy nepečetl, jako nedílný spoluvlastník všech prostředků byl o Dražkově kroku nepochybně informován a nezabránil mu. Stvrzovaný protest totiž obsahoval i invektivu vůči církevním otcům o bránění a obhajování „*kazateluv zákona Pána našeho Jezu Krista*“ jeho signatáři.

Možné motivy prohusitského postoje samotného Dražka a některých zemanů z východní Moravy tedy zůstaly i nadále nejasné. V průběhu naší studie se nám ovšem podařilo přiblížit

důležité okolnosti jejich kroku. Celkové výsledky našeho šetření dávají za pravdu již publikovaným poznatkům, k nimž na základě svých výzkumů dospěl odborník na problematiku husitské nižší šlechty M. Polívka. Ty vykazují především rozsáhlou majetkovou diferenciaci zemanstva. Závažnou příčinou tohoto stavu byla prolínávanost dolní hranice, oddělující celé společnosti od tzv. privilegovaných poddanských vrstev (fojtů, svobodníků, púhončích, nešlechtických manů, apod.). Jejich příslušníci ve většině případů nelze odlišit od drobných zemanů. Zejména chudší část nižší šlechty (panoše) pak těžce postihovaly nepříznivé události své doby (ozbrojené konflikty, morové rány, snižování hodnoty mince), a v jejich důsledku úbytek poddaných. Na druhé straně otevíraly drobné šlechtě dveře ke kariéře ve službách zeměpánů, velmožů i církevních hodnostářů. Začínající proces depopulace přispíval ke kumulaci pozemkové držby. Tzv. střední šlechta dokázala této situace bezesbytku využít. Na Brumovsku proto nelze prokázat pauperizaci sledované kategorie, a z tohoto pohledu jednostranně utilitární motivaci v příklonu její části k husitství. Důležitým se též jeví zjištění, že ze samotných bojů o kalich proreformní šlechta pozemkově nekořistila.³⁷

Materiál, shromážděný studiem o rytířích z Hrádku, bohužel umožňuje náhled do problematiky převážně pouze po stránce ekonomické a sociální. V rámci východomoravské perspektivy totiž není možno sledovat pohnutky věroučné. Ty lze studovat pouze v obecnější rovině společensko-partikulární. Nezbytnost zkoumání české religiozity a spirituality v této souvislosti ovšem zdůraznil už E. Rádl. Jedná se o celý okruh citlivých problémů. V souvislosti s výše uvedenými poznatky za povšimnutí stojí především nepochybné důsledky psychologické morových epidemií. Černá smrt, která se nevyhýbala lidovým masám stejně jako vrstvám privilegovaných, a během jejíhož řádění umírali Dražkovi přátelé a blízcí, nutně musela vyvolávat apokalyptické vize předzvěstí druhého příchodu Ježíše Krista. „*A bello, peste et fame libera nos, Domini*“, zněla častá slova souvěkých modliteb. Jaký obrat i v životě vysoce postavených osob dokázal způsobit strach z děsivé smrti, provázené stále přítomnou hrozbou věčného zatracení, bychom jistě mohli rozeznat třeba na příkladu pražského arcibiskupa Jenštejna či Lacka z Kravař. K náboženskému zjitření obyvatel východní Moravy však nepochybně přispěl i souběžně probíhající národní emancipační proces, který mimo jiné přinesl i důležitý český překlad bible. Ani tím ovšem tématický okruh potenciálních přístupů ke zkoumání spirituálního vývoje v předhusitské Moravě samozřejmě není vyčerpán. I z toho, co zde již bylo vysloveno, však můžeme dospět k závěru, že při hledání motivací částí jednotlivých sociálních vrstev k obraně reformy církve a kalicha se nutně stane jedním z nepominutelných východisek studium dobového duchovního klimatu, jeho polarizace a dalších proměn. Vždyť husitství bylo především hnutím křesťansko-reformním.³⁸

Poznámky:

- 1 M e z n í k, J.: (pod jménem F. Matějek), *Vývoj feudálního majetku na jihovýchodní Moravě ve 14. a 15. století*. ČMM 98, 1979, s. 105–106; M. K r a j č a, *Středověká feudální držba na Zlínsku*. Diplomová práce na FF MU, Brno 1994, s. 27.
- 2 Jedná se o vydané prameny, z jejichž údajů budu v průběhu této studie vycházet. V poznámkách k jejich citaci a zaznamenávání některých odborných časopisů užívám obvyklých zkratk: **CDM** = *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae I–XV*, Brno 1836–1903; **ČMM** = Časopis Matice moravské; **KT** = V. B r a n d l, *Knihy tovačovská*. Brno 1868; **P** = V. B r a n d l, *Libri citationum et sententiarum seu Knihy púhonné a nálezové I–VI*, Brunae 1872–1895; **VVM** = Vlastivědný věstník moravský; **ZDO I–II** = *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren. Text der Olmützer Cuda – Moravské zemské desky II*, Kraj olomoucký, Brno 1856–1948; **ZR** = A. S e d l á č e k, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*. Praha 1914.
- 3 K o h o u t e k, J.: *Hrady jihovýchodní Moravy*. Zlín 1995, s. 43–44; první označení hradu „Zuvačov“ v r. 1517 – viz ZDO II. 201.
- 4 Č e r v í n k a, I. L.: *Zapomenuté hrady a tvrze moravské*. Čas. Vlasteneckého musejního spolku olomouckého, 1928, s. 69–71 – za laskavé upozornění na cit. příspěvek vděčím dnes již zesnulé-

- mu váženému panu J. Juračkovi z Bojkovic; F. V. P e ř i n k a, *Val.-Klobucký okres*. Brno 1905, s. 158; L. H o s á k, *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 441; A. T u r e k, *K dějinám manského zřízení na panství brumovském v 15–17. století*. Naše Valašsko XI, 1948, s. 8; D. B r z o b h a t ý, *Držitelé panství na Slavičínsku*. Slavičín 1998, s. 27.
- 5 D o h n a l, V.: *Zbýtky středověkého opevnění nad Komňou*. - Zprávy Oblastního muzea a galerie v Gottwaldově 1961, č. 1–2, s. 22, 23; M. K r a j č a, *Středověké manství v Bystřici pod Lopeníkem*. Slovácko 38, 1996, s. 203–208; Význam vzpomenuuté mezinárodní stezky podtrhl L. H o s á k a kol., *Uherský Brod*. Brno 1971, s. 44–47, 59;
  - 6 *Zlínsko*, red. V. N e k u d a, Brno 1995, s. 316, 354, 438; význam studia nižší šlechty opět připomněl V. Š t ě p á n, *Jindřich z Nevojc. Osudy moravského zemana v předvečer husitské revoluce*. VVM 52, 2000, s. 3.
  - 7 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1*, ed. J. Š e b á n e k et S. D u š k o v á, Praha 1974, s. 434, 544; J. Š e b á n e k, *Vizovická listina Smila ze Strělek z r. 1261 jako historický pramen především k otázce osídlení na Valašsku*. Valašsko VIII, 1959–1961, s. 35, 37; J. Š e b á n e k a – S. D u š k o v á, *Kritický komentář k Moravskému diplomatáři*. Praha 1952, s. 288.
  - 8 CDM IX. 173, X. 19, 27; ZDO I. 36, 293.
  - 9 ZDO I. 157, 103.
  - 10 ZDO I. 120, 139, 179, 214–215.
  - 11 ZDO I. 212, 248, 262, 266; P I. 110.
  - 12 ZDO I. 213, 231, 250, 326; P I. 349, 388, II. 369, 393, 457, 468, 478–479, 520; CDM XIV, 87.
  - 13 K n i e s, J.: *Blanský okres*. Brno 1902, s. 133, 135 – zajímavostí jistě je, že autor původ označení „Čertův“ připisal proslulému soudobému kondotiéru Hynkovi z Kunštátu, zvanému „Suchý čert“, ovšem bez jakéhokoliv doložení jeho přítomnosti na uvedeném hrádku. Dále srov. CDM XII. 453–354, XV. 358–359.
  - 14 K lenní problematice blíže J. N o v o t n ý, *Mani, púhončí a lovci*. ČMM 76, 1957, s. 5–12; J. J i r á s e k, *Manské statky olomouckého biskupství v druhé polovině 16. století*. ČMM 76, 1957, 20–23; F. K a v k a, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*. Český časopis historický 88, 1990, s. 225–247; M. K r a j č a, *Odkud se psal škůdce vizovického kláštera Oneš*. Region Podřevnicko 9, 1996, s. 10, 11.
  - 15 CDM XII.79, XIV.87; T. B a l e t k a, *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. Sborník archiv. prací 46, 1996, s. 432–433; *Codex Sternbergicus*, rukopis uložený v Archivu Národ. muzea v Praze, fol. 74–76; ZDO I. 231 – zároveň s Elščiným spolkem nechal Vok Jičinský zaknihovat věno ve výši 800 kop grošů na svých severomoravských statcích. Jeho příjemcím se na místě Elščiných nejbližších stal opět Petr Plumlovský z Kravař; Z. P o k l u d a, *Řod Šternberků na Moravě*. Zlínsko od minulosti k současnosti 1988–1991, s. 132–133; srov. P I. 233, 262 – Ješek Lukovský se tu dovolává svých práv ke Světlouvu ovšem jako dědic Elščina otce Albrechta. Patrně však mnil jejího stejnojmenného otčima a bratrance, neboť v r. 1397 si totéž nárokoval pouze na základě stupku s jeho otcem Vilémem.
  - 16 CDM XII. 79: „*Si vero aliquis ex nostris congressoribus, vulgariter stupkuov, multocias antefatum dominum Stephanum aut suos heredes de eodem castro et ceteris, ut premititur, auferet impetere quovis modo aut impugnare, pinguius ius ad eadem bona habere volentes: extunc prenominato domino Stephano decem millia marcarum grossorum denariorum pragensium moravici numeri et pagamenti, imo et assignatis pecuniis predictis eidem nomino suprafato aut eius heredibus, qui pinguius ius habebunt, licite se intromittere possunt de bonis, ut prefertur, predictis.*“
  - 17 D v o ř á k, R.: *Dějiny Moravy I*. Brno 1899, s. 239–252; V. Š t ě p á n, *Obležení Znojma v roce 1404 v tradici a skutečnosti*. Jižní Morava 30, sv. 34, 1994, s. 35–48; J. M e z n í k, *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 1999, s. 270–293; CDM XIII. 5–6, 2, 125–126, 521, XV. 357–358; jen k r. 1406 jsem napočítal 15 Joštových zápisů šlechtě v ZDO I. 237–260. Mezi nimi šlo i o tak významná zboží jako malenovické či tršické; P I. 104, 106.
  - 18 Odkazy a spolky Petra ze Šternberka: ZDO I. 125 (3 zápisy z r. 1381); CDM XI. 334–335, XII. 347; zástavu Brumova kladu mezi dědictví po Petru ze Šternberka právě z důvodu, že prokazatelně z jeho služeb přešel k Plumlovskému Jan z Popůvek, který se v r. 1409 uvádí jako brumovský purkrabí pána z Kravař – viz CDM XIV. 87 – již v r. 1406 Petr z Plumlova převedl 7 1/2 kopy věna Markéty

- z Klečan, ženy Jana z Popůvek, ze vsi Újezda na ves Smržice (ZDO I. 260); P I. 297. Každopádně ale brumovské zástavy pan Petr nedosáhl bez vědomí a souhlasu Joštova, lze ji tedy rovněž řadit mezi určitou úhradu služeb zeměpánem; srov. dále F. D v o r s k ý, *O rodě pánů z Kravař*. O starožitném panském rodě Benešoviců II, Brno 1910, s. 99–105 a M. K r a j č a, *Zaniklý hrad v Pulčinských skalách*. Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně 1996, s. 30, 34.
- 19 O předchozí jednotě obou osobností svědčí Petrův dlužní úpis ze 22. května 1401, za jehož krytí a spoluvyplacení se dobrovolně zaručil Lacek se svojí suitou, i téhož rukojemství Janovi ze Šonvaldu, dále spolek obou r.1401 s knížetem opavským a dalšími pány. Ještě na podzim r. 1404, tedy v době, kdy už jeho příbuzný neoprávněně držel dědictví po Petru ze Šternberka, Petr Plumlovský věrně podporoval Lacka z Kravař ve sporu o podíl Elšky z Hradce – CDM XV. 357; XIII. 125–126, 350–352; P I. 159, 208, 210, 211, 240, 249–250; V. Št ě p á n, *Osobnost Lacka z Kravař II. Na vrcholu politické dráhy*. ČMM 112, 1993, s. 15, 18–20, 33.
- 20 K r a j č a, M.: *Středověké manství...*, s. 204; Vok (IV.) z Kravař zemřel někdy mezi 6. červnem a 11. prosincem r. 1406 – P I. 169, 189, a přibližně v tutéž dobu naposled vydechl i nejstarší syn Plumlovského Petr a jeho teta Perchta - P I. 210, 212, 146; B. P a p r o c k ý z G l o g o l, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*. Ostrava 1993 (reprint výtisku z r.1593), f. 400; příslušnost bánovského hradu ke Brumovu dokládá např. ZDO II. 80 a ZR s. 122.
- 21 P I. 265, 270, 275–276; o účasti drobné šlechty v družinách mocných feudálů obecně – F. H o f f m a n n, *K povaze drobné války, zástí a násilných činů před husitskou revolucí*. In: Pocta akademiku V. Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, s. 55–75; týž, *Bojové družiny před husitskou revolucí na Jižní Moravě*, Jižní Morava 22, 1986, 99–116; týž, *Bojové družiny na Moravě a v Čechách před husitskou revolucí a za revoluce*. Táborský archiv 6, 1994, s. 78–90.
- 22 Dne 9. prosince 1410 psal Petr Plumlovský Jindřichu z Rožmberka o závažné nemoci, jež mu zabránila setkat se s ním a dalšími pány. Tato choroba zřejmě byla příčinou jeho smrti o měsíc později – viz CDM XIV. 155–156; dále B. P a p r o c k ý z G l o g o l, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*, s. 400; KT s. 70; ZDO I. 260, 293.
- 23 P II. 513, 518, 521; ZDO I. 340.
- 24 F l a j š h a n s, V. F. *Mistr Jan Hus a národ český*. Praha 1918, s. 64, 66; P II. 560, 573, 606, 620, 625, 628; M. K r a j č a, *Středověké manství...*, s. 203–204.
- 25 V a v ř i n e c z B ě z o v é, *Husitská kronika*. Př. F. Heřmanský, Praha 1979, s. 165; M. Š v á b e n s k ý, *Stavovské listiny 1212–1847*. Katalog, Brno 1965, s. 98, 100; nabytí Světlava králem Zikmundem: ZR s. 170, 171, 175.
- 26 ZDO I. 326, 377, 415; P III. 599, 668: ponejprv tady slyšíme o sporné louce, slove „Popratná“ mezi Bzovou a St. Hrozenkovem - srov. J. Č i ž m á ř, *Dějiny a paměti města Vizovic*. Brno 1933, s. 26. Na Bzovou si činil určité nároky i Jan ze Svárova – P III. 580, 600 – zdá se neúspěšně. J. P i l n á č e k, *Staromoravští rodové*. Brno 1996, s. 62, 462, 531; M. Š v á b e n s k ý, *Stavovské listiny 1212–1847*, s. 114–115; Z. P o k l u d a, *Konec šternberské vlády na Světlavě a Veselí*. Zlínsko od minulosti k současnosti 1998, s. 186–187.
- 27 ZDO I. 441, II. 34, 147; P V. 118; M. K r a j č a, *Zaniklý hrad v Pulčinských skalách*, s. 32–33.
- 28 K dobovému praktikování půhonů viz: V. B r a n d l, *Knihy Rožmberská*. Praha 1872, s. 64–86; KT, s. 29–36; F. Č á d a, *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha 1930, s. 124, 126–128, 133–140; týž, *Zemské zřízení moravské z roku 1535*. Praha 1937, s. 16–27.
- 29 ZDO I. 326; srov. L. H o s á k, R. Š r á m e k, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha 1970, s. 290–294.
- 30 T u r e k, A.: *K dějinám manského zřízení na panství...*, s. 5, 11–12; I. L u k i n i c h, *A Podmanini Podmaniczky-család oklevéltára II*. Budapest 1939, s. 197, 215; právě z takových drobných manů v Nezdenicích zřejmě pocházel rod Onšíků z Bělkovic – viz M. K r a j č a, *Odkud se psal škůdce...*, s. 11–12.
- 31 Š á r e c k á - R a d o ň o v á, M.: *Středověk*. Z kulturních dějin lidstva. Praha 1931, s. 149–153; K. J. E r b e n, *Tomáše ze Štítného Knížky sestery o obecných věcech křesťanských*, Praha 1852, s. 159; Z. B o h á č, *K problematice studia feudální pozemkové držby v předhusitských Čechách*. Historická geografie 18, 1979, s. 5nn.

- 32 Za všechny práce v tomto duchu aspoň tři: J. M a c e k, *Husitské revoluční hnutí*. Praha 1952, s. 19, 27, 29, 61, 171; F. M a t ě j e k, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě*. Praha 1959, s. 11, 39–40, 430; Z. F i a l a, *Předhusitské Čechy 1310–1419*. Praha 1968, s. 215–216, 242.
- 33 *Ze zpráv a kronik doby husitské*. Vyd. I. H l a v á č e k, Praha 1981, s. 203; V. K u l í š e k a kol.: *Dějiny Vlachovic*. Vlachovice 1988, s. 30; B. P a p r o c k ý z G l o g o l, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*, f. 23, 400 – srov. P I. 210, 212, 146; E. M a u r, *Obyvatelstvo českých zemí ve středověku*. In: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, s. 55–73; J. M e z n í k, *Mory v Brně ve 14. století*. MHB 3, 1993, s. 225.
- 34 K významu deskových vkladů M. K r a j č a, *Historie skrytá v trhových deskách*. Echo latina 2, 1994, s. 24; týž, *Vladykové předhusitského období na příkladu Sazovických z Ludslavic, Fryštáku a Količína*. Archivní sborník SOKA Kroměříž 2004, s. 96; ZDO I. 127, 213, 250, 300; P I. 229, 273, 349, 376, 388, 390, II. 369, 393, 457, 478–9, 520, IV. 319, 385, 468; KT s. 59; F. Č á d a, *Nejvyššího sudího království českého...*, s. 48, 166–167; G. L e f e b r e, *Monasteria monastica*, 1805, rukopis uložený in: MZA Brno, Ga 41, f. 344–356, 365.
- 35 P e s s i n a, T.: *Mars moravicus*. Pragae 1677, s. 481–482, 504.
- 36 M e z n í k, J.: *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha 1999, 396–397, 410–412; T. Baletka, *Nižší šlechta z moravského severovýchodu ve stížných listech proti upálení Mistra Jana Husa*. Táborský archiv 9, 1999, s. 15–22; v Čechách se o konkretizaci pojmu „klient, klientela“ pokusil R. Š i m ů n e k, *Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách*. Mediaevalia historica Bohemica 7, 2000, s. 175–177; k postojům Miroslava z Cimburka do r. 1423 srov. L I. 27; ZR s. 122; M. Š v á b e n s k ý, *Stavovské listiny 1212–1847*, s. 99.
- 37 P o l í v k a, M.: *Mikuláš z Husí a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*. Rozpravy československé akademie věd – řada společenských věd 92/1, Praha 1982, s. 15–24; týž, *Předpoklady pro účast nižší šlechty v husitské revoluci (klíčové problémy studia*. In: *Historiografie čelem k budoucnosti*, Praha 1982, s. 212–217; J. M e z n í k – D. P a p a j í k, *Proměny feudálního majetku na Moravě ve 14.–16. století*. ČČH 99, 2001, s. 46–47, 52–54; L. H o s á k, *Moravští svobodníci*, VVM 1, 1946, s. 202–206.
- 38 R á d l, E.: *Naše náboženské ideály před válkou a po válce*. Praha 1927, s. 17–32; Jean D e l u m e a u, *Strach na západě ve 14.–18. století*. Praha 1997, s. 122–160, 170–184; CDM XV. 180, č. 210: *...dominus Lacko de Crawar alias de Helfenstayn, frater noster dilectissimus, maximum perpendens vite presentis defectum misserimumque regnantis pestilencie terrorem...*; F. M. B a r t o š, *Světcí a kacíři*, Praha 1949, s. 68; J. V i l i k o v s k ý, *Próza z doby Karla IV.* Praha 1938, s. 74–75, 83–85; F. Š m a h e l, *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*. Praha 1995, s. 246–259.

Milan K r a j č a (n. 1959), vystudoval odbornou historii a etnologii na Filozofické fakultě MU v Brně. V současnosti se věnuje středověké historii východní Moravy.

The Knights of Hrádek and Pre-Husite Brumov Region

A b s t r a c t

This study deals in detail with the knight family of Hrádek in the region of Pre-Husite Brumov. Specifically speaking, this region is identified with the area of Moravian foothills of White Carpathians stretching from the Lomensko pass in the North along the Slovakian border to Strání in the South. This region was dominated by the Brumov castle and its holders in the Middle Ages. The gathered facts will help in search of answers to the following questions: 1. Whether the gentry in question really did reside in a redoubt over the Komňa village, as claimed by the most recent literature, 2. What made these gentrymen and their relatives express support to Husites, as they did by joining their seals on to the complaint letter to the Council of Constance in 1415?

As far as the first question of the residence of the Hrádek family is concerned, the study comes to a fairly straightforward conclusion that there was no fortification in Komňa. The evidence to this is the residence name that two family members, brothers Dražek and Adam, use in their written pleas at the land court of justice. Here, we find names Bzová and Komňa, but not Hrádek, which was report-

edly the name of the structure above Komňa. The documents from 1418 and 1419 even describe this structure as a farm and a village. Thus it is probable that the place that gave the family their name is a village of Hrádek (today a part of Slavičín).

Even during the search for the family seat, the study already takes notice of important events that deeply influenced life in the Pre-Husite Brumov region. Those were namely wars with the ruling house of Luxemburgs, the subsequent conflict within the most powerful family of Moravian nobility – the Kravař family, and plague epidemic of 1403-1406. At the same time, we mention the gains and losses of land property, family and social structures and other similar resource facts concerning the family of Hrádek. The processed material tells us about Adam's and Dražek's status the following: The property of both brothers was doubled before 1415 in comparison to what they had inherited from their stepfather. Their relative, Buzek of Vlachovice, was also gaining property at the time. He even managed to hold on to two villages, claimed by a monastery in Vizovice. On the contrary, both families wealth decreased during the Husite period. Hence, the gathered evidence does not support often-cited theory that the gentry, reportedly pauperized in the pre-Husite period, was generally willing to support the Husites for material reasons. Of course, this does not exclude in any way that certain individuals inclined towards the Husites mainly for prospective loot, but in spite of this, the conclusion of the study considers the main motivation to join the Husites to be religious in character. After all, the Husite movement itself was a spiritual movement above all.

Die Ritter von Hrádek und vorhussitenzeitliche Verhältnisse im Gebiet von Brumov

Zusammenfassung

Die Studie befasst sich gründlich mit der Ritterfamilie von Hrádek in der Vorhussitenzeit im Gebiet von Brumov. Unter dem Gebiet von Brumov versteht man ein Vorgebirgsgebiet vor den Weißen Karpaten, das sich vom im nördlich gelegenen Bergpass Lomensko entlang der slowakischen Grenze bis zur Lokalität Strání zieht und wo die Burg Brumov und ihre Besitzer im Mittelalter eine dominante machtpolitische und administratorische Rolle spielten. Die ermittelten Angaben konnten helfen, zwei folgende Fragen zu beantworten: 1/ Hatte die betreffende Adelsfamilie ihren Sitz tatsächlich in einer kleinen Burg oberhalb des Dorfes Komňa, wie die neueste Literatur vermutet? 2/ Was motivierte deren Mitglieder und Verwandte zu einer befürwortenden Einstellung gegenüber den Hussitenideen. Diese positive Einstellung fand ihren Ausdruck durch Anbringung ihres Siegels an Klageblättern, die dem Konstanzer Konzil bestimmt wurden.

Was den Sitz der Adelsfamilie von Hrádek betrifft, gelangte die Studie ganz eindeutig zur Ablehnung der Vermutung einer Fortifizierung in Komňa. Dies bezeugen Orte, die in Prädikaten bei Namen von Dražek und Adam – zwei Brüdern aus dieser Familie – vorkommen. Zu finden sind sie in Klageschriften beim Landesgericht: eingetragen sind Ortsnamen Bzová und Komňa, jedoch nicht Hrádek, wie das Burgobjekt oberhalb von Komňa geheißen haben soll. Aus Verklagungen (citatio) in den Jahren 1418 und 1419 ist sogar die Grundverpfändung in der Gemeinde ersichtlich: Dorf und Hof. Als Ort, nach dem die Ritter ihren Namen trugen, wird also das Dorf Hrádek, heute ein Teil von Slavičín vermutet.

Bereits während der Suche nach dem Sitz der Adelsfamilie verfolgte die Studie wichtige Ereignisse, die das vorhussitenzeitliche Leben im Gebiet von Brumov beeinflussten. Zu denen gehörten vor allem die von den herrschenden Luxemburgern geführten Kriege, der anschließende Konflikt innerhalb des mächtigsten mährischen Adelsgeschlechts der Herren von Kravaře und die Pestepidemie in den Jahren 1403–1406. Parallel damit wurden Gewinne und Verluste von Grundbesitz sowie Verwandtschafts- und Sozialverhältnisse der Familie von Hrádek eingetragen. Die verarbeiteten Quellen ergaben über die Position der Brüder Adam und Dražek Folgendes: Ihr Eigentum verdoppelte sich im Vergleich zur Erbschaft nach ihrem Adoptivvater bereits vor 1415. Der Grundbesitz ihres Verwandten Buzek von Vlachovice stieg ebenfalls an. Dem gelang es sogar, zwei Dörfer im Besitz zu halten, die das Kloster von Vizovice beanspruchte. In der Hussitenzeit dagegen verminderte sich einigermaßen das Eigentum beider Familien. Die gefundenen Angaben weisen daher keine Verarmung des niederen Adels in der Vorhussitenzeit nach, die ein Teil der bisherigen Fachliteratur als Motiv zur positiven Einstellung

gegenüber den Hussiten tradierte. Dies kann natürlich ausbeuterische Ziele einiger Mitstreiter der Hussitenideen noch nicht völlig ausschließen. Trotzdem sucht die Studie schließlich das Hauptmotiv eher im Religionsbereich. Denn das Hussitentum selbst war vor allem eine geistige Bewegung.

KATECHETA TOMÁŠ HÁJEK A JEHO BOJ ZA VÝUKU NÁBOŽENSTVÍ V ČEŠTINĚ NA UHERSKOHRADIŠŤSKÉ REÁLCE V LETECH 1860–1861

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

V polovině 19. století se Uherské Hradiště jevilo zdánlivě jako německé město, ač většina jeho obyvatel byla nepochybně českého původu. Jak se prosazovala čeština na jedné z jeho škol, nižší reálce, dokládá úsilí katechety Tomáše Hájka.

V jednom z dopisů, které si mezi sebou vyměnili Alois Vojtěch Šembera a František Palacký, se objevila také zmínka o Uherském Hradišti. Co vzbudilo zájem těchto koryfeů o poměry v jakémsi provinčním moravském městě, které v r. 1857 mělo sotva 208 domů a čítalo 2719 obyvatel? Vždyť oba patřili k nejvýznamnějším představitelům českého národa v 19. století: Šembera byl tehdy profesorem české řeči a literatury na univerzitě ve Vídni a Palacký uznávaným politickým vůdcem Čechů. Odpověď nalezneme v Šemberově listu z konce roku 1860.² Jeho rozhorlení podnítily národnostní poměry v Hradišti, které jej vedly až k poznámce, že někteří jednotlivci na Moravě dávají takovou „*tu post citu národního najevo, že člověk až ustrne*“. Palackému dále psal: „*Na městské reálce v Uherském Hradišti, kde žáci jsou sami Slováci, učí se všem předmětům pouze německy. Vlastenecký katecheta Tomáš Hájek, můj bývalý žák z Olomouce, odhodlal se minulého léta a podal žádost ku konsistoři, aby náboženství mohl přednášeti moravsky, což konsistoř olomoucká i ministr vyučování schválili. P. Hájek, maje skrze mne vědomost, že povolení přijde, počal v říjnu tohoto roku vyučovati katechismu moravsky, avšak povolení mu posud nedoručeno, a tyto dni dostal k naléhání direktora reálky (mého švagra) od děkana (vikáře) Mikulky písemný přísný zákaz, aby ihned přestal učit moravsky, ježto by to bylo škole na újmu (že by žáci odcházeli) a že by tím utrpěl princip národnosti (sic dicto nationalitatis principio), ježto beztoho pod jeho fochem nyní mnoho výstupků se děje atd. Patrně z toho, že resoluce hr. Thuna někde jest zámyslně zastavena buď v Brně, buď v Hradišti, čehož stopu budeme nyní hledati a pak to uveřejníme.*“

Zmíněný katecheta není postavou v kulturních dějinách Moravy zcela neznámou.³ Narodil se dne 13. prosince 1823 ve Velkých Opatovicích, do školy začal chodit v rodišti v r. 1829. V r. 1834 přešel na hlavní školu do Olomouce a z ní pak na piaristické gymnázium v Moravské Třebové. Následoval návrat do Olomouce a studium bohosloví, zakončené primicí ve Velkém Újezdě dne 15. srpna 1847. Novokněz byl nejprve dosazen na kaplanské místo v Hovězím u Vsetína, pak ve Zděchově, Pržně a Napajedlích. Roku 1853 se stal vychovatelem pěti dětí Anny hraběnky Lazzarini ve Štýrsku a Krajině. Po tříletém působení ve slovinském prostředí se v září 1856 objevil znovu v Olomouci, aby vykonal zkoušku, umožňující výuku náboženství na středních školách. Někdy v listopadu 1856 byl ustaven katechetou na reálce v Uherském Hradišti, kde kromě náboženství vyučoval také zeměpis a dějepis.

V srpnu 1865 z Uherského Hradiště odešel. Zprvu (a skutečně jen krátce) byl dosazen na kaplanské místo v lokálním kostele v Kuželově, pak od 20. prosince 1865 byl jmenován farářem v Kurovicích poblíž Holešova, kde se sblížil s Františkem Skopalíkem z nedalekých Záhlinic, jednou z vedoucích osobností selského stavu na Moravě. Ze Skopalíkova podnětu se v červnu 1868 přestěhoval právě do Záhlinic s nově dostavěným kostelem; jeho se Hájek stal prvním farářem. V r. 1888 byl přesazen do Nezamyslic, odkud v r. 1896 odešel na odpočinek do Kroměříže. Tam také zemřel dne 18. října 1910.

Tomáš Hájek náležel ke generaci vlasteneckých českých kněží, která vycházela z prostředí brněnského a olomouckého alumnátu v 30. a 40. letech 19. století a významně přispívala ke kulturnímu povznesení a národnostnímu uvědomění moravského venkova po r. 1850.⁴ Jejich

1. Katecheta Tomáš Hájek ve starším věku.

z Uherského Hradiště. K uvedenému jubileu napsal a vydal také samostatný spisek,⁵ jenž ovšem nebyl jeho ojedinělým dílkem. Hájek již od r. 1850 přispíval do Hlasu jednoty katolické, vydávaném v Brně.⁶ Později se věnoval tvorbě mravoučných a historických povídek (Poustevník, Pád Moravy, Nad hrobem Moravy, Zmrtvýchvstání Moravy, Princ Alexis), jejichž umělecká úroveň je nevalná.

Považoval jsem za nutné čtenáři osobnost Tomáše Hájka více přiblížit. Ač v Uherském Hradišti působil téměř deset let, dosavadní literatura se jím nezabývala.⁷ Jeho působení však přece jen stojí za povšimnutí, především proto, že nám poněkud dává nahlédnout do propletenosti národnostních poměrů v městě, dosud více méně skrytých, jak ostatně již naznačil historik František Jordán v příslušné kapitole monumentální syntézy „Uherskohradištska“. Poznamenal, že region zůstával i po pádu Bachova režimu a zavedení ústavnosti v Rakousku na okraji veřejného a politického hnutí. A dále pokračoval: „*Nedá se říci, že by zde nebylo národního uvědomění a politického hnutí. Ale obojí se zde probouzelo pomaleji a obtížněji pro blízkost Vídně, nedostatek vedoucího střediska, protože města, Uh. Hradiště a Uh. Brod nevyjímajíc, byla ovládána německou buržoazií a byrokracií.*“⁸

Národně české vědomí se u obyvatel města začalo nesměle projevovat začátkem 40. let, jak jsem upozornil již dříve.⁹ Mocnou vzpruhou pro ně byla revoluční léta 1848-1849, kdy byl v Hradišti dokonce založen spolek Lípa slovanská.¹⁰ Tehdy také v Havlíčkových Národních novinách zazněl hlas konstatující, že „*obyvatelstvo Hradištské, vyjmouc několik cizinců za úřadem neb obchodem sem došedších, jak vůbec známo, čistě moravské jest.*...“¹¹ Bylo to ovšem obyvatelstvo z valné části národnostně neuvědomělé, které si svou českost, resp. příslušnost k českému národu neuvědomovalo a neprožívalo. To bylo zvláště patrné v porevolučním desetiletí, kdy Uherské Hradiště vystupovalo navenek a zejména v úředních aktech jako město německé.¹² „Zásluhu“ o takovéto zdání měla spíše než německá němčící městská honorace, úředníci krajského úřadu, okresního hejtmanství, okresního soudu, dráhy, berního a finančního úřadu, prostě všichni ti, kteří v místě měli moc a peníze, ale jejichž němečtí – jistě s výjimkami – nebylo etnické, ale dané výchovou, pobytem na školách a možnostmi uplatnění. Němčina byla pro tyto měšťany a úředníky oficiální, státní jazyk, s nímž spojovali svou společenskou prestiž i kariéru, a obrazně řečeno, osobní povznesení nad davy ostatních, kteří hovořili jinak. Proto každý pokus uplatnit vedle němčiny jazyk jiný, jazyk širokých vrstev domácího obyvatelstva, odmítali a potlačovali; byl to pro ně útok

krédem byla věrnost katolické církvi, císaři a státu, ale také emancipace českého národa; jejím nejvýznamnějším projevem pro tuto skupinu duchovních byl boj za prosazení a zrovnoprávnění české řeči s němčinou, tedy právo na uplatnění mateřského jazyka při výuce ve školách, na úřadech atd.

To byl rovněž případ Tomáše Hájka, který se považoval za uvědomělého příslušníka českého národa. Svě přesvědčení si nechtěl nechat jen pro sebe, ale chtěl je dát najevo i ve svém okolí, ba své okolí přesvědčit, aby tuto individuální hodnotu přejalo, resp. se s ní rovnou ztotožnilo. Praktickým výrazem Hájkova smýšlení se stala jeho angažovanost při přípravě miléniových oslav příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Moravu (1863) a v tomto národně náboženském duchu pokračoval i v dalších letech, takže mu byl posléze úřady vytýkán „panslavismus“, stojící nakonec i v pozadí Hájkova odchodu

IV. Uebersicht

der Lehrgegenstände der Unter-Realschule und ihrer wöchentlichen Stundenzahl.

Jahr	Lehrgegenstände	Wöchentliche Stundenzahl		
		K l a s s e		
		I.	II.	III.
1	Religionslehre	2	2	2
2	Deutsche Sprache	5	5	5
3	Böhmische Sprache	3	3	2
4	Geographie und Geschichte	3	3	3
5	Arithmetik nebst Wechsel- und Zinsfunde	4	4	4
6	Geometrie	2 in Verbind. mit geometrisch. Zeichnen	4	—
7	Naturgeschichte	2	2 im 1. Semester	—
8	Physik	2	2 im 1. Semester 4 im 2. Semester	—
9	Chemie	—	—	6
10	Geometrisches Zeichnen	10 in Verbindung mit Geometrie	—	—
11	Freies Handzeichnen	—	6	6
12	Baukunst	—	—	3
13	Kalligraphie	2	2	2
		33	33	33

2. Výukový program reálky na školní rok 1860/1861.

směřující na jejich společenskou nadřazenost. Pociťoval to rovněž Tomáš Hájek, když se pokusil na hradištské reálce vyučovat náboženství v češtině.

Vznik reálek byl výsledkem revolučních let, neboť již v září 1849 byl přijat vládní „Nástin organizace gymnázií a reálek v Rakousku“¹³. Vyhlášoval především vznik osmiletých gymnázií (Ober- und Untergymnasium) a také sedmiletých reálek (Ober- und Unterrealschulen), dále dělených na nižší (čtyřleté) a vyšší. Reálky byly více zaměřeny na praktické uplatnění svých absolventů: místo gymnaziální latiny a řečtiny se vyučovala francouzština, více prostoru bylo věnováno matematice, uplatnily se zcela nové předměty jako technologie, rýsování, krasopis či zbožíznalství. Vyučovacím jazykem sice byla němčina, ale čeština na nich měla být zavedena jako jeden z předmětů. První vyšší reálka byla založena r. 1851 v Brně a r. 1854 v Olomouci, zatímco nižší reálky (Unter-Realschulen) byly založeny r. 1853 v Uherském Hradišti¹⁴ a r. 1857 ve Starém Brně. V Hradišti to byla tříletá reálka s právem veřejnosti.

Ředitelem reálky se stal Emanuel Ševčík, doktor lékařství. Vyučoval přírodním vědám, zejména zoologii a botanice v 1. třídě, mineralogii ve 2. třídě a chemii ve 3. třídě. V r. 1860 k základu profesorského sboru ještě patřili: Johann Armann, učitel němčiny; dr. Kajetán Dittl, učitel aritmetiky a fyziky; Adolf Vondráček, učitel geometrie; František Dorazil, učitel krasopisu a kreslení. Pomocnými učiteli byli Ignác Singer pro výuku židovského náboženství, František Olešnický, vyučující ve všech třídách francouzštinu, a František Kaitan, učitel zpěvu.

Opomenout samozřejmě nemůžeme ani Tomáše Hájka. Ten ve všech třídách vyučoval náboženství, v některých pak dějepis a zeměpis. Ve všech třídách byl zároveň pověřen výukou českého jazyka. Pro něj byly např. v r. 1860 v 1. třídě vyhrazeny týdně tři hodiny, stejný

posud v jednotlivicích na Moravě Lažová supost
 cidu národně na jevo, že člověk až ustou. Na měst.
 škole realce v H. Hradišti, kde žáci jsou sami Slováci,
 učí se všem předmětům pouze německy. Vlastenecký
 katecheta F. Hájek, mým bývalý žák z Olomouce odhodl
 se manuleku čísti a proval žádost ke konsistorii, aby
 náboženství mohl přednášeti moravsky, což konsistorie
 olomoucká i ministr vyučování schválil. P. Hájek, maje
 skrze mne vědomost, že povolení přijde, počal v újmu
 t. s. vyučovati katechism moravsky, a však povolení
 mi posud nedoručeno, a bylo dni dostal k nalehání
 Direktora reálny (někdo švagra) od děkana (vikáře) šk.
 kulky písemný přisný zákaz, aby i hned přestal uč
 ti moravsky, ježto by to bylo škola na újmu (že by
 žáci oddělali) a že aby šel rovně ^{právně} národnosti (zei diecht
 nationalitäts principio), ježto by to bylo pod jeřm fo.
 chem nyní mnoho nýstypů se děje atd. Patrně z toho
 že resoluce hr. Thuna někde jest zámyslně zastave
 na buď v Borne, buď v Hradišti, což stopu budeme
 nyní hledati a pak to uveřejnime. Kromě toho do
 týkám, že ještě manuleku roku na vyšších reálnach v
 Borne a v Olom. a též na gymn. a realce Opavské byla
 čeština „neobligátní“ záklm toliko za posměch. Zdáli
 nyní jinak, nevím.

Spis Fejfalikův jest zcela bez účinnosti, a nakladatele
 budou toho pykat, že jej vydali. F. mne škaredě okla
 mal. S tím se Vašnosti poručena činím, a všeho dobru
 ho Rojnosti Vaš uvrámně žduže, jsem v úctě obzvlátní

Byl mým: Alservorstadt
 Herrengasse N. 91.

Vašnosti:

adnaný chvil: přáta
 A. V. Šembera

3. Závěr Šemberova listu F. Palackému z konce roku 1860, v němž se zmiňuje o Hájkových potížích v Uherském Hradišti.

počet hodin i ve třídě druhé, zatímco ve 3. třídě se češtině vyučovalo jen dvě hodiny týdně. Pro srovnání: němčině v každém ročníku bylo vyhrazeno po pěti hodinách, zeměpisu a dějepisu dohromady po třech hodinách, náboženství po dvou hodinách, aritmetice po čtyřech hodinách atd. Víme i, jaké učebnice tehdy Hájek používal. V 1. ročníku to byla Praktische Grammatik der böhmischen Sprache od Jana Karlíka (Praha 1857) a česká čítanka od Josefa Jirečka (1. díl Praha 1857). V druhém ročníku opět Karlíkova Gramatika, doplněná 2. dílem Čelakovského čítanky (Praha 1852). Konečně ve 3. ročníku Hájek užíval zase Karlíkovu Gramatiku, ale čítanka pocházela od Josefa Jirečka (3. díl, Praha 1856).

Vlastenecký kněz si nepochybně přál, aby se čeština uplatnila ještě více, pro vedení školy bylo i tak oněch několik hodin výuky více než dost – ředitel Emanuel Ševčík (psával se ale zásadně německy Schewczik) nebyl přítelem českého národa a vlastenčení zvláště. Toleroval jen, co zákon povoloval, nepochybně však preferoval jako vyučovací jazyk němčinu – zde ostatně neměl na výběr, protože němčinu jako vyučovací jazyk nařizoval zákon pro reálky z 22. 7. 1853.¹⁵

Změnu přinesl teprve konec 50. let, kdy se režim neoabsolutismu finančně a také vojensky (po porážkách v Itálii) téměř zhroutil a kdy panovník byl přinucen k jisté demokratizaci poměrů, jejichž výsledkem byla únorová ústava z r. 1861.¹⁶ Císařské veličenstvo František Josef I. ovšem již předtím vydávalo jednotlivé zákony a nařízení, upravující nově poměry v říši. Tak mimo jiné dne 20. července 1859 vyšlo jeho rozhodnutí, umožňující ve výuce tam, kde nepřevažuje německé obyvatelstvo, uplatnit krom němčiny i jazyk domácího (neněmeckého) obyvatelstva.

To byla voda na Hájkův mlýn. Ještě o prázdninách toho roku se obrátil na olomouckou arcibiskupskou konsistoř a na ministra kultu a vyučování, jímž byl tehdy Leo hrabě Thun, se žádostí, aby náboženství mohl na reálce vyučovat po „moravsky“, tedy v českém jazyce. Trvalo sice řadu měsíců, než se Hájek dočkal odpovědi, důležitý však byl výsledek – jak konsistoř, tak ministerstvo souhlasilo. Ještě dříve, než měl úřední potvrzení písemně, zahájil Hájek začátkem října 1860 výuku náboženství v češtině (dostal totiž jakési nepřímé návěští o ministerském souhlasu).

Hájkova horlivost vyvolala okamžitě zamítavou reakci jeho nadřízeného ředitele Ševčíka, jehož podpořil rovněž tamní krajský hejtman Jan Winkler. Důvodem jejich jednoznačného odmítnutí snad mohlo být i to, že Hájek ředitele a místní úřady obešel a obrátil se rovnou do Vídně. Zdá se, že následně v metropoli intervenovali rovněž Ševčík s Winklerem, kteří po ministerstvu kultu a vyučování naopak žádali, aby výuka v národním jazyce, tj. v češtině, nebyla na hradištské reálce povolena a vše zůstalo při starém.

Hájek se proto obrátil na Aloise Vojtěcha Šemberu, který jej kdysi dávno v Olomouci zasvěcoval do tajů češtiny. Šembera (1807–1882) vystudoval práva v Praze, od r. 1830 působil jako úředník ve věcech soudních u brněnského magistrátu, více jej však zajímala literatura a dějiny. R. 1839 vyhrál konkurs na místo profesora české řeči a literatury na stavovské akademii v Olomouci, kde také následujících deset let působil. Byl vynikajícím pedagogem, který přitahoval na své přednášky a besedy spoustu posluchačů. Jedním z nich byl i Hájek. Od r. 1849 Šembera působil ve Vídni, kde jednak redigoval českou část říšského zákoníku, jednak převzal na vídeňské univerzitě místo profesora české řeči a literatury. Šembera byl autorem řady článků a spisů z právních dějin, jazykovědy, historie a filologie. Oblíbená byla např. jeho jazyková příručka pro Němce „Böhmische Rechtschreibung“ (1841), tj. výklad české pravopisné soustavy s ukázkami praktických cvičení. Pozornost sklidily i jeho knihy *Dějiny řeči a literatury československé* (1858), *Základové dialektologie československé* (1864) nebo mapa *Moravy* z r. 1863. Šemberův osobní i vědecký profil dobře charakterizují slova z jeho životopisu od Josefa Bartochy z r. 1907: „Byl čilý a vytrvalý buditel a hajitel českého života na Moravě, milovník a zachránitel cenných starožitností ve svém rodišti, horlivý a důmyslný badatel v českých dějinách, místopisu a národopisu, jenž nejednu záhadu šťastně rozluštil, bystrý jazykozpytec a pěstitel čistoty a přesnosti jazykové, zvláště ve spisech právnických a politických, znamenitý na svou dobu literární historik, jenž vědeckými a kritickými objevy svými pokroku české vědy platné služby prokázal v několika oborech...“¹⁷ Dne 16. října 1860 tedy Hájek svému někdejšímu učiteli psal: „Máme přece zřejmě v statutách pro reálky naznačeno, aby se při náboženství šetřilo jazyka národního, a na naší reálce jsou, vyjma židy, ostatní žáci sami Slované, neb i ti čtyři, co se za Maďary v programu vydávají, jsou ryzí Slováci.“¹⁸ *Náboženství nemá pouze v paměti zůstat, nýbrž má v celém živobytí oúčinkovati. Jak může oúčinkovati to, čemu nerozumíte? Jak máme rozuměti předmětu, když učební řeč sama nám jest neznámou? Nedostalo se mi ještě žádného písemného rozhodnutí straniva věci záhodné, ale poněvác se všeho obávati lze, prosím blahorodí Vaše, byste při oúčastenství, jež*

Vaše Blahorodi!

Především vroucí díky za láskavý odkaz Váš na mě pro
střednictvím paně Brandlových. Věřím rád, že mě neznáte, ale
já tím častěji sobě představuji ušlechtilou osobu Vaši a onen
možný dojem, když já vstoupiv pronesl pro do příbytků Vašeho v Fl.
lomoucí jazykem mateřským osloven a pro dobrý národ náš zaujat
jsem byl. Doba minula za dobou, ale dráha má si zůstala stejnou,
seč síly stáčí, chci se věnovati národu svému. Rádostně jsem
byl překvapen, když jsem uslyšel, že Ty, Blahorodý Pane, s ně-
kolika jinými šlechtnými národovci tak více u snaze mé
straniva realky Fibradistě mne podporujete. Děkujeme díky za
to z strany mé. Stejně až do této doby marně čekám na roz-
sudky, předve jsem o své úmě započal přednášeti v jazyku má-
teřském. Zpěv kostelní a mnohé jiné čeká opravy žádoucí,
ale nevím jak se má povede, neb děkan můj nepřítelům jest slo-
vančinu a ještě většího odporu dostanu na novém školním radovi,
a pan ředitel naší realky podobá se šírui, jenž v oči má lahodi
sežadu jak rani a proti mně brojí. Doufám však v toho, jenž svě-
tlem a osudem vládně. Nemalých bojů musím i proto podstoupiti

4. Úvodní strana Hájkova listu Šemberovi z 16. listopadu 1860.

na věci béřete, všemožně se o to usaditi ráčil, by pokus ku škodě mládeže naší české čelící za-
mezen byl... Neračtež mi zazlíti, když ve vsí pokoře důvěrně volám: Zastaňte se mě, zastaňte
se ubohé mládeže slovanské!¹⁹

Týž den jako na Šemberu a podobnými slovy se Hájek obrátil ještě na Vincence Brandla
(1834-1901), tehdy vycházející hvězdu na historickém nebi, od konce r. 1861 moravského
zemského archiváře, právě proslulého půtkami s Bédou Dudíkem o tradici Velehradu jako
sidla arcibiskupa Metoděje. Rovněž jemu vyličil své problémy a prosil jej, zda by se neobrátil
na sekretáře Jirečka, který tehdy na ministerstvu kultu a vyučování působil. „Neračtež mi
zazlíti pro prosbu mou; Slovan mluví tuto k Slovanovi, učitel k učitelovi,“ končil Hájek.²⁰

Brandl však považoval za rozumnější, aby v celé věci intervenoval přece jen Šembera, který seděl ve Vídni a měl na ministerstvu dobré konexe, zvláště vůči zmíněnému Josefu Jirečkovi (1825-1888), který tak jako Šembera byl rodákem z Vysokého Mýta a rovněž literárně činný. Učinil tak v dopise z 24. října 1860.²¹

Šembera si sice na svého dávného žáka již nevzpomínal, ale žádost o pomoc neodmítl, jak zřejmě v dopise Hájkovi sdělil i s informacemi, co již ve věci vykonal. Potěšený příjemce mu 16. listopadu 1860 odpovídal: „Věřím rád, že mě neznáte, ale já tím častěji sobě představuji ušlechtilou osobu Vaši a onen mocný dojem, když já vstoupiv ponejprv do příbytku vašeho v Holomouci, jazykem mateřským osloven a pro dobrý národ náš zaujat jsem byl. Doba minula za dobou, ale dráha má si zůstala stejnou – seč síly stačí, chci se věnovati národu svému.

*Radostně jsem byl překvapen, když jsem uslyšel, že Vy, blahorodý pane, s několika jinými šlechtetnými národovci tak vřele u snaze mé straniva reálky hradištské mne podporujete. Srdečně díky za to z strany mé. Ačkoliv až do této doby marně čekám na rozsudek, přece jsem o své újmě započal přednášeti v jazyku mateřském. I zpěv kostelní a mnohé jiné čeká opravy žádoucí, ale nevím, jak mně se povede, neb děkan můj nepřítel jest slovančiny a ještě většího odpůrce dostanu na novém školním radovi, a pan řiditel naší reálky podobá se štíru, jenž v oči mně lahodí, zezadu pak raní a proti mně brojí.*²²

Hájek dodával, že za touto záští ředitele, krajského hejtmana a nakonec i nadřízeného děkana Karla Mikulky stojí také autorova angažovanost ve věci pozdvižení Velehradu a památky obou slovanských věrozvěstů. Byl dokonce ve výboru pro opravy posvátného místa a šířil po okolí litografovaný tisk – obraz „Příchod sv. Cyrila a Metoda na Velehrad“, jehož tvůrcem a vydavatelem byl Josef Rupert Maria Přecechtěl, od r. 1840 příslušník řádu servitů ve Vídni, jinak romaticky laděný český vlastenec.²³

Jak se věci vyvíjely, informuje nás další dopis Brandla Šemberovi. V listě z 13. prosince 1860 pisatel uvedl: „Tyto dni dostal jsem žalostné psaní od pátera Hájka z Hradiště. Děkan Mikulka zakázal mu písemně (listem latinským) a přísně, aby nevyučoval náboženství moravsky, že to bude škole na újmu! A povstane z toho třenice národní! atd. Psaní p. Hájka dodal jsem panu Josefu baronu Helfertovi a zítra se dovím, co se stane, zavede-li se úřední vyšetřování, kdo zadržel resoluci ministeriální p. Hájkovi příznivou, aneb má-li p. Hájek podat o to stížnost k ministerium. Jsem velmi žádostiv, jestli to zastaveno v Brně anebo v Hradišti.“²⁴

Brandlův a Šemberův soustavný tlak přinesl posléze výsledek. Správnou taktikou se ukázalo zainteresování vysokých úředníků příslušného ministerstva, vedle Jirečka zejména barona Alexandra Helferta, který tam působil jako státní podsekretář, po samotném ministru Thunovi nepochybně muž s největším vlivem. Ať už se cítili dotčeni tím, že místní úředníci nerespektovali dikci zákonného nařízení, nebo tím, že nerespektovali rozhodnutí ministerstva, postavili se oslovení za Hájkovu žádost. Dne 30. prosince 1860 Brandl z Brna vítězoslavně sděloval Šemberovi do Vídně: „Tyto dni odejde z místodržitelství Hájkovi příznivý rozkaz; Thunův rozsudek byl v Hradišti zadržen od p. Winklera a p. Ševčíka!!!“²⁵

Katecheta Hájek svou při tedy zdánlivě vyhrál. Mohl v mateřském jazyce většiny žáků – v češtině – vyučovat náboženství. Zda jeho odpůrci byli nějak potrestáni, nevíme. Pikantní na celé situaci bylo i to, že ředitel reálky Ševčík byl Šemberovým švagrem. Oba se ovšem nesnášeli, protože každý stál na jiné straně národnostní barikády.

Dříve, než přišlo příznivé ministerské rozhodnutí, zprostředkované brněnským místodržitelstvím, však protivná strana dala neposlušnému katechetovi pocítit svou moc. Docílila toho, že arcibiskupská konsistoř odvolala své původní rozhodnutí – totiž že Hájek může hodiny náboženství vyučovat v češtině, a naopak rozhodla, že výuka náboženství musí probíhat postaru, tj. v německém jazyce. To bylo do Uherského Hradiště sděleno ještě před koncem r. 1860, a jak Hájek Šemberovi později sděloval, „pan děkan mě pilně nechal šetřiti, zdaliž exkohorty přednáším ex memoria v řeči německé, zdaliž se v přednáškách svých neodchyluji od způsobu předepsaného, zdaliž se od němčiny nikde neodchyluji a smýšlení národní najevo nedávám.“ Ve městě se dokonce mluvilo ohledně Hájkova odstranění ze školy, neboť, jak psal v témže listě, „náboženství chtěti jazykem mateřským přednášeti jest u pánů našich

*panslavismus, následovně přečin hrozný a zasluhuje přísného potrestání.*⁴²⁶ Nevíme také, jak v tomto případě postupovali příslušníci národní (české) strany, která se začátkem 60. let konstitovala na Moravě. Bylo to vlastně než strana spíše politické hnutí, vedené českou liberální buržoasií. V Uherském Hradišti k jejím představitelům patřili zemský advokát dr. František Alois Šrom, notář Josef Ganzwohl a tehdejší kaplan a pozdější farář P. Vojtěch Vodička. Že se s nimi Hájek znal, potvrzuje historik Jan Halouzka ve své knize Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě.²⁷ Na jejích stránkách uvádí, že Josef Vykydal, kaplan v Kunovicích, uvedl Hájka do domu Františka Šroma, kde se prý denně kolem šesté hodiny večerní scházeli podobně smýšlející k přátelskému hovoru. Že tam byla probírána i Hájková lapálie s výukou češtiny, je nepochybné.

Není divu, že z nervového vypětí a jisté formy šikany katecheta Hájek v polovině ledna 1861 onemocněl. Odebral se následně na venkov (zdá se, že do Komně), kde se chtěl trochu zotavit. Finanční prostředky (měl ročního platu 525 zl. r. č.) mu stačily jen stěží; když požádal o výpomoc městskou radu, ta mu ani neodpověděla. Do školy se vrátil až v červnu 1861. Teprve tehdy se dozvěděl, že ještě v lednu přišlo upozornění ministerstva a souhlas k výuce náboženství v češtině. Jeho protivníci v místních úřadech, na děkanství i ve škole mu to však zatajili a celou dobu jej ponechali v nevědomosti...²⁸

Ministerské rozhodnutí i Hájkovo vyjádření, že náboženství bude vyučovat od nového školního roku přece jen česky, vzbudilo novou nevělu městských radních v čele s purkmistrem,²⁹ kteří si před školní radou stěžovali na zamýšlené novoty s dodatkem, že „*Němcemi zůstatí chtějí a než by k něčemu takovému svolili, že raději školy zdejší, které jen městem vydržovány jsou, zavřou.*“³⁰ Obecní výbor dokonce později přijal usnesení, dle kterého nejen náboženství, ale i exkohorty, kostelní zpěv apod. mají se dít na reálce pouze v německém jazyce.

Také ředitel reálky Ševčík při proslovu v závěru školního roku 1860/1861 dal najevo svou averzi vůči neposlušnému katechetovi. Mimo jiné poděkoval děkanu Mikulkovi „*za usilovné namáhání při potlačování blouznění národního, jež při zdejší reálce se objevilo.*“³¹ Hájek se těmito slovy cítil dotčen a chtěl podat na ředitele stížnost, nakonec však naznal, že by ničeho nedosáhl, protože jeho světská (ředitel Ševčík) i církevní vrchnost (děkan Mikulka) jsou zajedno. Svou úvahu zakončil slovy: „*Pustil jsem tedy od myšlenky pojaté a myslím sobě: Trp, pro tak svatou věc trpěti není potupou. Bůh všechno přivede k cíli.*“³²

*

Sledovali jsme, jak obtížně se v prostředí jednoho moravského města – Uherského Hradiště – prosazovala věc zdánlivě tak banální, jako úředně povolená výuka náboženství v českém jazyce. Na překážku nebyla v tomto případě státní byrokracie, ale místní honore, relativně početná skupina měšťanů a úředníků, kteří dávali ostentativně najevo své německví, snad aby si udrželi statut výjimečnosti v prostředí, které bylo nepochybně z valné části jazykově české. Jak povrchní ten německý nátěr byl, ukázal další národnostní vývoj Uherského Hradiště. Ještě v r. 1862 byl v městě ustaven český čtenářský spolek, r. 1865 založena Řemeslnická záložna, r. 1867 vznikla měšťanská beseda, r. 1884 bylo v Uherském Hradišti zřízeno matiční (české) gymnázium a souběžně téhož roku tam založen první český politický list na Slovácku, „Moravská Slovač“. Konečně po volbách v r. 1886 přešla městská správa do českých rukou...

A co Tomáš Hájek? Zažil ještě přeměnu reálky na čtyřtřídní reálné gymnázium v r. 1864, ne však výstavbu jeho nové budovy v r. 1869 za 50 00 zlatých. To již působil v Záhlnicích, když z Uherského Hradiště jej církevní vrchnost, nepochybně popichovaná ředitelem reálky i městskou radou, odvolala v polovině r. 1865. V pozadí byly rovněž Hájkovy několikaleté aktivity související s Velehradem. Když odcházel, rozloučení s ním se účastnilo mnoho hradištských občanů. Tehdy snad pocítil, že jeho práce nebyla marná a že dílo, jemuž napomáhal, začíná přinášet první plody. Svůj vztah k tomu, co dělal, i k městu, v němž prožil snad více trpkých než krásných chvil, vyjádřil krátce po svém odchodu na stránkách Moravské orlice, českého listu vycházejícího v Brně: „*Ne bez pohnutí myslím na poslední večer pobytu*

svého v Uherském Hradišti. Zažil jsem tam mnoho a mnohý tuhý boj podstoupiti mi bylo, ale vše zapomenuto u pomýšlení na zadostiučinění, kterého se mi 31. července dostalo. Zásady, ke kterým se přiznávám a o které jsem se zasazoval, zásady tyto skvěle slavily vítězství. Stojím, přátelé milí, duchem ještě stále, kde poctu neočekávanou jste mi připravili a naslouchám slovům jdoucím od srdce k srdci. Prostora nás, přátelé, nyní dělí, srdcem jsme jedni a jedni smýšlením. Láska nezná prostory. Kdekoliv se nacházíme, smýšlení naše budiž vlastenecké; co bratři k sobě stůjme, co svoji se milujeme, spravedlnost milujeme a bezpráví nenávidíme. „Slovan jsem a Slovan budu, k národu svému vždy hlásit se budu“ – toť heslo mé, dle něhož jednati chci, v něm obsažen je i pozdrav můj, bratři uherskohradištských, v něm obsaženo i díkuvzdání za poctu mi prokázanou. Příliš obmezována byla i činnost má, bych poctu mi prokázanou na sebe vztahoval; oslavovaly se jí zásady, jimž život svůj jsem věnoval a skutkem tím znovu jsme se jim zasvětili. S pohnutým srdcem všem volám: „Sláva.“ Setrvejme a zvítězíme, neboť nic zlého nežádáme, a byť by svět nyní ještě se přičil zásadám našim, zvítězí ony, neboť v pravdě a spravedlnosti se zakládají.⁴³³

Poznámky:

- 1 Kol.: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981, s. 327. Podotkněme, že v r. 1869 to bylo 214 domů a 3100 obyvatel.
- 2 Dopis není datován, byl však napsán kolem 25. prosince 1860. Otiskl jej Z. F i š e r v edici *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery, sv. I – Listy Palackému*. Vysoké Mýto 2002, s. 124–126.
- 3 Jeho biografie dosud čeká na svého autora. Více o něm jen P i n k a v a, J.: *Vlastenec Tomáš Hájek*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1992, č. 1, s. 17–20. Kratší Hájkovy biogramy otiskl H ý s e k, M.: *Literární Morava v letech 1849–1885*. Moravská Ostrava 1911, s. 94, nebo H a l o u z k a, J.: *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě II*. Praha 1913, s. 59–61.
- 4 Např. H a l o u z k a, J.: op. c.; M a s á k, E.: *Dějiny Dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930*. Brno 1932; C i n e k, F.: *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778-1870*. Olomouc 1934.
- 5 Pod názvem „*Stručný náskok života sv. Cyrila a Methoda, apoštolů slovanských*.“ Olomouc 1863.
- 6 Např. Hlas II, 1850, s. 158, 266; III, 1851, s. 204; IV, 1852, s. 179 atd.
- 7 Nezná jej ani Bibliografie okresu Uherské Hradiště od J. V l a c h a z r. 1982, ale zmínky o něm není ani v kolektivních dějinách Uherského Hradiště z r. 1981.
- 8 *Uherskohradištsko. Vlastivěda moravská*. Brno–Uherské Hradiště 1982, s. 259.
- 9 F i š e r, Z.: *Právník Karel Schneider a počátky českého národního života v Uherském Hradišti*. Slovácko XLIV, 2002, s. 231–241.
- 10 K oné vzrušené době podrobněji Č o u p e k, L.: *Revoluce 1848–1849 a Uherské Hradiště*. Slovácko XLII, 2000, s. 207–227.
- 11 Národní noviny 2, 1849, č. 164, 29. 7. (s. 651).
- 12 Takový náhled dokreslovaly i pozdější úřední statistiky. Sčítání v r. 1869 vycházelo z celkového počtu 3 100 osob přítomných v Hradišti. Z toho přibližně 13 % (přesně 413) osob bylo příslušníků inteligence, úředníků a svobodných povolání. V r. 1880, kdy se při sčítání poprvé zjišťoval tzv. dorozumivací jazyk, z 3 614 přítomných obyvatel 1898 vykazovalo jako svůj dorozumivací jazyk němčinu a pouze 1 712 češtinu. Ovšem o vratkosti tohoto faktu svědčí následující census z r. 1890, kdy z 3 864 obyvatel vykazovalo 2 764 osob jako svůj dorozumivací jazyk češtinu, a pouze 1 100 osob němčinu. Obrovský úbytek 800 hlasů osob s dorozumivacím jazykem německým ovšem nebyl dán nějakým vystěhováním tamních Němců, ale spíše skutečností, že v polovici 80. let ovládli radnici Češi. Tak určitá – a ne zrovna malá – skupina obyvatel začala více užívat češtinu, tak jako o několik let dříve užívali němčinu, protože to pro ně prostě bylo z různých důvodů výhodnější; etnicita zde sehrávala vedlejší roli. Připomenout je nutno ještě skutečnost, že k německy hovořícímu obyvatelstvu náleželi ve své valné většině ještě Židé. Ti se do města stěhovali ve větší míře po r. 1848; v r. 1869 jich tam žilo 342, 1880 celkem 488 a r. 1890 dokonce 505. Dodejme, že výše naznačený trend pokračoval plynule až do 1. světové války. Při sčítání v r. 1910 z 5 019 přítomných obyvatel češtinu jako dorozumivací řeč přiznalo už 4 717 osob (92,63 % všeho tamního obyvatelstva), zatímco

- němčinu 369 osob, tj. 7,25 % všeho obyvatelstva. Podle Kol.: *Uherské Hradiště. Dějiny města*. Brno 1981, s. 328–329.
- 13 Podrobněji Kolář, J.: *Vznik osmiletých gymnázií na Moravě a ve Slezsku 1849-1867*. ČMM 117, 1998, s. 37–56.
  - 14 První třída ale byla otevřena až počátkem školního roku 1854/1855 v přístavbě obecního domu č. 32–33.
  - 15 Dějiny uherskohradištské reálky dosud nejsou zpracovány. Upozorňuji zde jen na výroční zprávy reálky, vydávané v prvním desetiletí existence pod názvem Programm der öffentlichen und selbstständigen königl. städt. Unter-Realschule in Ungarisch-Hradisch (od školního roku 1855/1856). Z výroční zprávy za rok 1860 jsou také čerpány předchozí údaje.
  - 16 K tomu všeobecně Urbán, O.: *Česká společnost 1848-1918*. Praha 1982, s. 142 a dále.
  - 17 Bartoň, J.: *Alois Vojtěch Šembera*. Vysoké Mýto 1907, s. 24.
  - 18 Výroční zpráva reálky za rok 1860 uváděla ve třech ročnících celkem 116 žáků, z toho 105 Slovanů, 5 Uhrů a 6 Němců. Katolíků bylo 100, a 16 žáků s židovskou vírou. Místních, tj. žáků z Uherského Hradiště, studovalo na reálce 37, zatímco přespolních bylo 79. Ve školním roce 1871/1872 studovalo na reálce, přeměněné v gymnázium, už 324 žáků, z toho 175 bylo údajně německé a 121 české národnosti. Stálo by za rozbor, kolik z nich skutečně bylo etnických Němců, kolik Židů atd. Ohledně přiznané národnosti totiž nepochybně docházelo ze strany vedení školy k určitým manipulacím, patrně k přesvědčování žáků a zejména rodičů, aby se přihlašovali především k národnosti německé. Jestliže výroční zpráva reálky za rok 1860 uváděla u I. ročníku ze 45 žáků v kolonce národnosti u jednoho německou, u čtyř uherskou (rozuměj slovenskou) a u 40 slovenskou (rozuměj českou), pak výroční zpráva reálky uvádí u týchž žáků, nyní již ve II. ročníku, z celkem 37 žáků u 19 národnosti německou, uherskou (slovenskou) u tří a slovenskou (českou) nyní jen u 15 žáků. K podobné proměně došlo také ve II. ročníku, kde v roce 1860 byla ze 40 žáků uváděna národnost německá u tří žáků, uherská u jednoho a slovenská (= česká) u 36 žáků. O rok později ale u 43 žáků, vyjmenovaných ve III. ročníku, se národnost podstatně proměnila: 28 žáků se nyní přihlásilo k národnosti německé, 14 ke slovenské (= české) a jeden k uherské. Celkem ze 126 žáků v roce 1861 uvedlo národnost německou 73 žáků, slovenskou 47 a uherskou 6 žáků, což je ve srovnání s údaji z roku předchozího diametrálně odlišné.
  - 19 List uložen v Regionálním muzeu Vysoké Mýto (dále jen RM VM), pozůstalost Aloise Vojtěcha Šembery, i. č. 585.
  - 20 MZA Brno, fond G 35 – pozůstalost Vincence Brandla, karton 1. Zmínka „učitel k učitel“ připomíná, že Brandl byl od r. 1858 učitelem na německé reálce v Brně.
  - 21 Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále jen LA PNP), pozůstalost A. V. Šembery. Otisk jej Z. Fišer v edici *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery, sv. 2 – Listy moravským přátelům*. Vysoké Mýto 2002, s. 83–84.
  - 22 RM VM, poz. A. V. Šembery, i. č. 586.
  - 23 Podrobně o něm Fišer, Z.: *Ke genezi díla R. M. J. Přecechtěla*. Jižní Morava 33, sv. 36, 1997, s. 59–65. O svém vztahu k Velehradu se Hájek Šemberovi zmínil již v listě z 16. 11. 1860, kdy sděloval: „Nemalých bojů musím i proto podstoupiti, že ve výboru jsem pro opravu posvátného Betléma našeho, našeho Velehradu. I v této záležitosti již několikrát nemilé jsem měl půtky s děkanem svým. Račtež i v tom ohledu nám ku pomoci přispěti. Jest to místo, na které nepřátelé naši nyní outokem se ženou, a všeho úsilí zapotřebí, bychom svatyni tuto z rukou jim vyrvali a náležitě zachovalou potomkům odevzdali.“
  - 24 *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery, sv. 2 – Listy moravským přátelům*. Ed. Z. Fišer, Vysoké Mýto 2002, s. 94.
  - 25 Tamtéž, s. 100.
  - 26 List z 24. 5. 1861 je uložen v LA PNP, pozůstalost A. V. Šembery.
  - 27 Sv. II, s. 59, poznámka.
  - 28 LA PNP Praha, pozůstalost A. V. Šembery, list z 5. 6. 1861.
  - 29 Byl jím od 1. července 1857 Robert Aulich.
  - 30 LA PNP, pozůstalost A. V. Šembery, Hájkův list Šemberovi z 5. 6. 1861.
  - 31 Tamtéž, list z 19. 8. 1861.

32 Tamtéž.

33 Moravská orlice 23. 8. 1865.

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první poloviny 20. století, zvláště na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

The Catechist Tomáš Hájek and his Struggle for Religious Education in the Realschule of Uherské Hradiště in 1860–1861

A b s t r a c t

This article deals with the problematic of nationality relationships in Uherské Hradiště at the beginning of the second half of the 19th century. In the lower degree of the local *realschule* (technical secondary school, est. 1853), the official lecturing language was German, with the Czech being taught only as one of the subjects. The legislative regulations from the late 1850s made it possible to extend the Czech-language lecturing into other subjects. The catechist Tomáš Hájek (1829–1910) has tried just this in the years 1859–1861. A zealous Czech patriot, he requested the Ministry of Cult and Education a permission to teach religion in Czech. Even though the Ministry had granted him the permission, Hájek had to deal with the disagreement of the school's management, municipal council and others, mostly the local notables, as most of these clerks and burgers considered themselves Germans. The argument, during which was Hájek officially banned from the school, elicited reactions from many notable men of the day, including Hájek's former Olomouc teacher Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), then a Professor of Czech language and literature at the Vienna University and one of the principal supporters of the National Revival, and Vincenc Brandl (1834–1901), the future Moravian land archivist. Even though Hájek finally did teach religion in Czech since the fall of 1861, after some years (in 1865) he was withdrawn from the city and transferred to be a parson in Záhlinice near Holešov.

Katechet Tomáš Hájek und sein Kampf für Religionsunterricht in tschechischer Sprache an der Realschule in Uherské Hradiště in den Jahren 1860–1861

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag orientiert sich auf die Problematik der Beziehungen zwischen Nationalitäten am Anfang der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts in Uherské Hradiště. An der dortigen niederen Stufe der Realschule, gegründet 1853, galt Deutsch als Unterrichtssprache, wobei Tschechisch nur eines der Schulfächer war. Die Gesetzverordnungen vom Ende der fünfziger Jahre boten die Möglichkeit, den Unterricht in der Nationalsprache auf weitere Gegenstände zu erweitern. Dies zustande zu bringen versuchte in den Jahren 1859–1861 der glühende tschechische Patriot Tomáš Hájek (1829–1910), als er das damalige Kultus- und Unterrichtsministerium um Zustimmung zum Religionsunterricht in tschechischer Sprache ersuchte. Das Ministerium bewilligte das, stieß jedoch auf Widerstand der örtlichen Honorationen. Die meisten von diesen honorablen Beamten und Bürgern haben sich für Deutsche gehalten. In den entstandenen Streit, bei dem Hájek persönlich geächtet wurde, griffen nach und nach manche namhafte Persönlichkeiten ein. Unter ihnen waren auch der ehemalige Hájek's Lehrer aus Olmütz Alois Vojtěch Šembera (1807–1882), der damals als Professor der tschechischen Sprache und Literatur an der Wiener Universität tätig war und als bedeutende Persönlichkeit der tschechischen Nationalbewegung galt, und Vincenc Brandl (1834–1901), der künftige mährische Landesarchivar. Schließlich gab Hájek ab Herbst 1861 Unterricht in tschechischer Sprache, nach einigen Jahren jedoch (1865) wurde er aus der Stadt abgerufen und danach wirkte er als Pfarrer in Záhlinice im Gebiet von Holešov.

NIEKTORÉ PROBLÉMY PRI BUDOVANÍ ŽELEZNICE VESELÍ NAD MORAVOU–NOVÉ MESTO NAD VÁHOM A SPÔSOBY ICH RIEŠENIA

Karol Janas, Povážská Bystrica

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 bolo potrebné vyriešiť niekoľko závažných problémov, ktoré znižovali efektivitu riadenia a fungovania nového štátu. Jedným z najdôležitejších bolo zlepšenie dopravného spojenia medzi českými krajinami a Slovenskom. Osobitným problémom bol stav železničnej dopravy.

Československá republika musela už krátko po svojom vzniku riešiť niekoľko závažných problémov.¹ Jedným z nich bolo aj zlepšenie spojenia medzi českými krajinami a Slovenskom. Skvalitnenie dopravy malo napomôcť lepšej integrácii Slovenska do nového štátu a zároveň umožniť zvýšenie obchodnej výmeny medzi všetkými časťami republiky. Dôležité bolo aj vojenské hľadisko. Na zabezpečenie obranyschopnosti republiky bolo potrebné výrazne skvalitniť cestnú, no najmä železničnú dopravu medzi Moravou a Slovenskom. V r. 1918 bolo spojenie Slovenska s českými krajinami zabezpečené najmä Košicko – bohumínskou železnicou a Vlárskou dráhou Brno–Trenčianska Teplá. Okrem nich boli v prevádzke tri pre silnejšiu prevádzku nevyhovujúce lokálky: Břeclav–Kúty, Hodonín–Holíč a Sudoměřice–Skalica.² Pre zlepšenie spojenia bolo rozhodnuté zmodernizovať trať Břeclav–Kúty a vystavať úplne nové trate Púchov–Horní Lideč a Veselí nad Moravou–Nové Mesto nad Váhom. Všetky trate mali pre budovanie štátu veľký význam. Z hľadiska obranyschopnosti mala osobitné postavenie trať z Veselí nad Moravou do Nového Mesta nad Váhom, ktorá zo svojej cieľovej stanice umožňovala rýchle spojenie s celým územím Slovenska. Jej význam spočíval i v tom, že výrazne odľahčovala dotedy málo priepustnú Vlársku dráhu z Brna do Trenčianskej Teplej.

O začatí stavby sa rozhodlo v roku 1921. Ministerstvo železníc v Prahe informovalo Krajiniskú správu politickú v Brne, že nechalo vypracovať generálny projekt na výstavbu železničnej trate z Veselí nad Moravou do Nového Mesta nad Váhom.³ Žiadalo súčinnosť s nižšími zložkami štátnej správy. Projekt sa týkal aj Slovenska, a preto ministerstvo železníc doporučovalo, aby sa Krajiniská správa politická spojila so Župným úradom v Nitre, pod ktorý spadalo príslušné slovenské územie. Oba úrady štátnej správy mali začať spoločné rokovania ohľadom budúcej trasy.⁴ Samotná stavba sa začala, hoci ešte nebol vypracovaný generálny projekt a ani nebola presne určená trasa železnice. Slávnostné otvorenie prác sa uskutočnilo v nedeľu 8. júla 1923.⁵ Zúčastnil sa ho minister železníc Stríbrný a predstavitelia miestnych orgánov politickej správy.⁶ Prvým úsekom bola stavba tunela na Polanke. Po jeho ukončení sa malo v prácach pokračovať podľa generálneho projektu, ktorý mal byť vypracovaný a dopĺňaný až počas stavebných prác. Vypracovanie generálneho projektu bolo obsiahnuté v stavebnom programe päťročnice v rokoch 1921–1925.⁷ Práce na projekte trvali takmer štyri roky. Až v roku 1924 zaslalo ministerstvo železníc projekt budúcej trasy na Krajiniskú správu politickú v Brně. Súčasťou detailného projektu boli aj dve nariadenia pre zemskú politickú správu:

1. Vykonať revíziu trasy a ustanoviť staničnú komisiu na trati od 1,0–6,0 km.
2. Vykonať politickú pochôdzku po celej trati spojenú s vyvlastňovacím konaním, stanovením protipožiarnych opatrení a úradným prejednaním otázok týkajúcich sa príjazdnych ciest.⁸

Pochôdzka sa konala v apríli 1924.⁹ Po vykonaní pochôdzky sa začali objavovať prvé

problémy, ktoré sprevádzali stavbu trate až do jej ukončenia. Môžeme ich rozdeliť do troch skupín:

1. Problémy so schválenou konečnou podobou trasy.
2. Problematika príjazdových komunikácií.
3. Riešenie oprávnených nárokov obcí a miestnych obyvateľov, ktorí boli výstavbou trate poškodení.

Prvé problémy s vedením stavebných prác sa začali hneď po politickej obchôdzke. Obce v kraji, po ktorom mala viesť železnica, stavbu bezvýhradne podporovali, no s konečnou podobou projektu neboli oboznámené. Predstavu o priebehu trasy získali až vďaka politickej pochôdzke v apríli 1924. Na slovenskej strane trasy sa nevyskytli takmer žiadne problémy, čo bolo spôsobené aj nemožnosťou alternatívnej trasy. No o to väčšie problémy sa začali na moravskej strane. Projektanti uvažovali o dvoch variantoch stavby na moravskej strane. Prvý mal viesť obcami Velká Blatnica–Lipov, druhý obcami Hroznová Lhota–Tasov. Podľa schváleného generálneho projektu mala definitívna trasa na moravskej strane viesť obcami Velká Blatnica–Lipov. V zdôvodnení projektantov bolo, že schválený projekt obsluži viac obcí a to: Velkú Blatnicu, Blatničku, Louky, Boršice a rozširuje sa ňou i abstrakčný projekt stavby. Trasa Hroznová Lhota–Tasov podľa projektantov tieto obce nezahrňala a vyhovovala len obciam Hroznova Lhota, Kozejídka a Žerovice.

V Hroznovej Lhote a okolitých obciach vyvolalo rozhodnutie veľké pobúrenie. Z iniciatívy predstaviteľov Hroznovej Lhoty napísali 30. apríla 1924 na Ministerstvo železníc do Prahy protestný list, v ktorom požadovali opätovné posúdenie oboch variantov stavby. Pod protestný list sa podpísali zástupcovia obcí Hroznová Lhota, Tvarožná Lhota, Malá Vrbka, Velká Vrbka, Tasov, Kněždub, Žeraviny, Kozejídka a Kuželov.¹⁰ K listu bol pripojený odborný posudok, ktorý potvrdzoval oprávnenosť požiadavky dotknutých obcí. Vypracoval ho vrchný železničný radca Ing. Jan Brodl na žiadosť sekretariátu Zväzu železničných zamestnancov. Na sekretariát Zväzu železničných zamestnancov ako na nezávislý odborný orgán sa obrátili predstavitelia Hroznovej Lhoty so žiadosťou o odborný posudok. Ing. Jan Brodl, ktorý ho vypracoval, v úvode posudku prehlásil, že nebol a nie je v príbuzenskom ani priateľskom pomere s nikým zo zainteresovaných. Odborný posudok vypracoval na základe štúdia špeciálnych máp a osobnej pochôdzky po oboch predpokladaných tratiach. Prišiel k jednoznačnému záveru, že schválený projekt cez Velkú Blatnicu–Lipov je nevýhodnejší. Jeho dĺžka je takmer o 4 km dlhšia ako cez Hroznovú Lhotu–Tasov. Na trase vedúcej cez Velkú Blatnicu–Lipov sa nachádzalo aj viac dlhých oblúkov, v ktorých bude lokomotíva prekonávať väčší odpor, čo bude mať za následok väčšie prevádzkové a udržiavacie náklady. V odbornom posudku vyvrátil aj predpoklad o väčšej obslužnosti obyvateľstva schválenej trasy. Odborný posudok však už nemal žiaden vplyv na rozhodovanie Ministerstva železníc, ktoré protest obcí 11. júla 1924 zamietlo ako neodôvodnený. V dotknutých obciach sa ihneď začali šíriť chýry, že komisie nerozhodovali podľa výhodnosti pre štát a kraj, ale že sa podriadili vôli miestnej vrchnosti z Veselí nad Moravou. Tá prevádzkovala miestnu železnicu Malodráhu Choryňského, ktorá mala konečnú stanicu v obci Tasov. Malodráha Choryňského zabezpečovala prevádzku 1 200 vagónov cukrovej repy pre cukrovary v Hodoníne a Bzenci. Ak by bola schválená trať železnice z Veselí nad Moravou do Nového Mesta nad Váhom cez Hroznovú Lhotu–Tasov, bola by z väčšej časti kopírovala trasu Malodráhy Choryňského a tým by pripravila panstvo vo Veselí nad Moravou o zisky z jej prevádzky, ktoré sa odhadovali na 160 000 Kč ročne.¹¹ I keď sa vplyv panstva z Veselí nad Moravou nepodarilo dokázať, je nepopierateľné, že im projektanti trasy vyšli v ústrety takmer vo všetkých sporných bodoch, či už išlo o umiestnenie novej stanice v Tasove, ktorá sa napájala na konečnú Malodráhu Choryňského alebo pri schvaľovaní náhrad za škody vzniknuté pri stavbe železnice. Podozrenia existovali, no nič už nezmenili na trase stavby, s ktorou sa začalo koncom roka 1923.

Podobné problémy sa objavili aj na slovenskej strane. Okresný náčelník v Novom Meste nad Váhom dôverne oznámil obecným radám v Starej Turej, Novom Meste nad Váhom

a Čachticiach, že sa dozvedel informácie o pripravovaných zmenách v stavebnom pláne železničnej trate. Podľa okresného náčelníka mala byť železničná trať postavená podľa pôvodného plánu len v úseku Veselí nad Moravou - Myjava. Ďalej sa malo pokračovať lacnejším variantom cez Brezovú pod Bradlom a Vrbové, odkiaľ už existovala lokálna prípojka na hlavnú železničnú trať do Piešťan. Plánovaná zmena by obišla celé územie okresu Nové Mesto nad Váhom, s ktorým sa v pôvodnom pláne počítalo. Informáciu okresného náčelníka potvrdzovalo i to, že Ing. Novák, ktorý bol poverený dozorom nad výstavbou trate v úseku Myjava–Nové Mesto nad Váhom odriekol v Novom Meste nad Váhom ubytovanie a presídlil na Myjavu. V rozhovore s okresným náčelníkom sa vyjadril, že ho v Novom Meste nad Váhom nebude treba. Okresný výbor v Novom Meste nad Váhom sa na popud okresného náčelníka uzniesol na protestnej rezolúcii, ktorú adresoval Ministerstvu železníc. Požadoval v nej, aby sa v stavbe pokračovalo podľa plánu, ktorý prijala ministerská rada, a ktorý bol zaručený zákonom. K prijatiu podobnej rezolúcie, prípadne k vyslaniu deputácie do Prahy, vyzýval okresný náčelník aj obecné rady v Starej Turej, Novom Meste nad Váhom. Zdôvodňuje to významom trate pre okres a obce a najmä hospodárskou budúcnosťou regiónu, ktorá by bola jeho obídením ohrozená.¹² Nevedno, aký mali deputácie a protestné rezolúcie vplyv na rozhodovanie Ministerstva železníc, no v stavbe sa nakoniec pokračovalo podľa pôvodného projektu s cieľovou stanicou v Novom Meste nad Váhom.

Zákazku na stavebné práce získali na moravskej strane trate dve firmy. V úseku 1. od 0,00 km do 10,60 km firma Podnikateľství staveb – Ing. Jaroslav Jáchymek, Brno. V úseku 2. od 10, 60 do 18,11 km firma Podnikateľství staveb – Ing. František Schön a synové, Praha. Zákazku na stavebné práce v úseku 3 od 18,11 do 25,033 km získala taktiež firma Podnikateľství staveb – Ing. František Schön a synové, Praha.¹³ Obidve firmy pracovali podľa predložených plánov a s ich prácou vládla spokojnosť, i keď sa museli prispôbovať novým požiadavkám, ktoré projektanti aktualizovali v priebehu stavby. Príčiny boli objektívne, išlo najmä o problémy s pôdnym podkladom a odvodmi vôd menších vodných tokov, ktoré viedli pozdĺž trasy. Taktiež bolo potrebné pri trati vybudovať nevyhnutné obslužné stavby ako skladišťa, rampy na palivo a náradie a studne v staniách Blatnica nad Moravou, Lipov, Velká a Vrbovce. Firmy realizovali aj pozemné stavby v staniách Blatnica, Lipov, Velká, Vrbovce a strážne domky pri trati v obciach Veselí nad Moravou, Lipov, Velká a Javorník.¹⁴

Druhým problémom, ktorý museli zástupcovia železníc riešiť, bola stavba a údržba príjazdových ciest. S tým úzko súvisela aj náhrada za poškodenie a obmedzenie prevádzky v prípade ciest, ktoré viedli súběžne s traťou, prípadne ich trať pretínala. Postihnuté obce žiadali vo všetkých prípadoch náhradu. Ministerstvo železníc sa snažilo s obcami dohodnúť na náhradných riešeniach, no v prípade neústupnosti muselo prikróčiť aj k finančným náhradám, či zmenám v projekte. I keď bolo možné pôdu na trase železničnej trate na základe verejného záujmu vyvlastniť, bola snaha o iné riešenia vyhovujúce všetkým stranám.¹⁵ V rokoch 1924–1934 prišlo v projekte k niekoľkým doplnkom. Na základe požiadaviek obce bola vo Velkej nad Veličkou odstúpená časť železničného pozemku za účelom zlepšenia smerových pomerov pri zaústení súběžnej cesty¹⁶ (po súhlase Ministerstva financií) a v obci Javorník predĺžené zábradlie nadjazdu pri súběžnej ceste. V obci Louka bol zmenený plán pre nadjazd v mieste priesečníku s miestnou komunikáciou.¹⁷ Pre nespokojnosť miestnych obyvateľov a problémy pri realizácii nadjazdu v obci Louka bol plán nadjazdu v roku 1927 opäť zmenený.¹⁸

Najväčšie problémy mala Železničná stavebná správa so sídlom v Spišskej Novej Vsi,¹⁹ ktorá zmeny v projektoch schvaľovala a zadávala s postojom zástupcov Veselí nad Moravou. Odmietla schváliť úpravy cestných komunikácií v obci a schválila len finančné náhrady. Na úpravu súběžnej cesty so železnicou 1 000 Kč a na úpravu cesty č. 3703/2, do ktorej sa stavbou železnice zasiahlo, 500 Kč.²⁰ Obec s finančnou náhradou nesúhlasila a vznikol z toho spor, ktorý presiahol hranice regiónu. Obec dostala od Železničnej stavebnej správy úradné vyznamenie. No keďže vedeli, čo je obsahom listín, odmietli ich prevziať a ani ich nevrátili späť na Železničnú stavebnú správu do Spišskej Novej Vsi, prípadne na Myjavu. Do sporu musel

1. Na moravsko-slovenskom pomezí museli stavitelia prekonávať náročný horský terén.

2. Počas stavby železnice sa vybuodovali mnohé nové staničné budovy.

3. Víťanie prvého vlaku, ktorý absolvoval trať Veselí nad Moravou–Nové Mesto nad Váhom.

zasiahnuť Okresný úrad v Uherskom Hradišti, ktorý požadoval od obce Veselí nad Moravou prevzatie listín. Obec Veselí nad Moravou v liste na Okresný úrad do Uherského Hradišta vysvetľovala svoj pospoj a obhajovala sa tým, že podala rozklad a odvolanie k Ministerstvu železníc v Prahe a žiadala odklad vykonania rozhodnutia. Okresný úrad v Uherskom Hradišti v tomto zmysle informoval aj Železničnú stavebnú správu. Vysvetlenie okresného úradu bolo Železničnou stavebnou správou odmietnuté. V liste na Okresný úrad v Uherskom Hradišti jej zástupcovia oznamujú, že postup Veselí nad Moravou je právne neúčinný, lebo rozklad ani odvolanie k ministerstvu železníc nebolo možné podať. Veselí nad Moravou sa mohlo do šiestich dní od doručenia výmeru (14. februára 1930) odvolať na Najvyšší správny súd. To však neurobilo a tak výmer nadobudol právnu moc a nebolo možné ho zmeniť. Predstavitelia Veselí nad Moravou sa odmietali rozhodnutiu, ktoré podľa ich názoru obec poškodzovalo, podrobiť a urobili tak až v roku 1931 pod hrozbou rozpustenia mestskej rady.²¹

Problémy s príjazdovými komunikáciami boli na slovenskej časti stavby. Na Myjave museli železnice upraviť cestný príkop, na vlastné náklady udržiavať cestu k strážnemu domku a zriadiť neštrkovú 2,5 m širokú cestu, ktorú dali do užívania súkromnej osobe Pavlovi Černákovi, ako náhradu za stavbou zničenú komunikáciu. V obci Vadovce museli upraviť súběžnú cestu so železnicou na vzdialenosť 3 m. Na slovenskej strane sa uskutočnila dodatočná pochôdzka v dňoch 10.–12. októbra 1934. Vynútili si ju ešte dodatočné zmeny v projekte. Zodpovední predstavitelia železníc spolu s predstaviteľmi miestnej politickej správy prešli celý úsek trate na slovenskej strane, ktorý prechádzal katastrami obcí Vrbovce, Myjava, Vadovce, Kostolné, Stará Turá, Vadovce, Hrachovište, Višňové, Čachtice a Nové Mesto nad Váhom. Počas pochôdzky schválili vybudovanie viacerých podjazdov a nadjazdov potrebných na hnanie dobytky a vybudovanie odvodov vody odpadovými priekopami. V Starej Turej schválili aj prevedenie potoka cez železnicu.²²

Osobitné problémy s komunikáciami musela železničná stavebná správa riešiť na Morave v Tasove. Tu komunikácie patrili alebo boli v užívaní súkromnej Malodráhy Choryňského, ktorej nájomci taktiež predostreli svoje požiadavky. Ako už bolo spomenuté, všetky boli kladne vyriešené. Železničná stavebná spoločnosť musela časť malodráhy preložiť, lebo využívala v niektorých úsekoch jej trasu. V miestach preloženia prevzala na seba všetky budúce záväzky, ktoré by majiteľom vznikli vďaka prevádzke na novej trase.²³ Bola povinná upraviť

prejazd novej trasy malodráhy cez miestnu komunikáciu tak, aby vyhovoval predpisom. Musela upraviť príjazdnu cestu k cintorínu tak, aby nepretínala malodráhu v oblúku. Pri vjazde malodráhy do stanice v Tasove musela odstrániť na križovatke pri štátnej ceste stožiar primárneho elektrického vedenia a výusť novej cesty a zberné pásma pri stanici upraviť tak, aby drenáž v prevádzke Malodráhy Choryňského neutrpla.²⁴

Poslednou skupinou problémov bolo riešenie oprávnených nárokov miestnych obyvateľov a obcí na kompenzáciu, či prípadnú nápravu škôd, ktoré vznikli pri stavbe železničnej trate. Problémy boli rovnaké na Slovensku i na Morave. Išlo najmä o zriaďovanie a udržiavanie odpadových príkopov, zriadenie a udržiavanie dláždenných žlabov. Železnice to zväčša vyriešili zriadením 30 cm širokého príkopu, s dláždenným dnom a bokmi do výšky 15 cm. V prípade, keď tento spôsob poškodenému nevyhovoval, riešila sa kompenzácia finančnou náhradou. Veľmi často sa objavovali žiadosti o zriadenie železných zábradlí, prípadne o výmenu drevených za železné. Železničná stavebná správa takýmto žiadostiam takmer vždy vyhovel a prikázala na nové zábradlia použiť staré kolajnice. Schvaľovali sa aj žiadosti na odvedenie vôd z blízkosti železničnej trate, prípadne o zmenu ich toku na druhú stranu násypu trate. Problémom bolo odstupovanie pôdy vo vlastníctve železníc v prípade, ak stavba trate zabránila miestnym obyvateľom v prístupe k vlastným pozemkom. I tu sa snažila Železničná stavebná správa v spolupráci s Ministerstvom financií postihnutým vyhovieť. Ak to nebolo možné, vydávala trvalý súhlas k „služobnému prechodu“ cez pozemky, ktorý umožňoval majiteľom slobodný presun cez pozemky vo vlastníctve železníc.²⁵ Osobitné požiadavky predostreli opäť nájomci veľkostatku a Malodráhy Choryňského. Požadovali zmeniť stavebné plány stanice v Láne tak, aby koľaje boli nahradené výhybkami. Žiadali odstúpiť železničnú parcelu pri štátnej ceste u Zarazíc výmenou za parcelu vo vlastníctve veľkostatku pri novej vjazdnej koľaji a ponechať starú vjazdnu koľaj aj po vybudovaní novej pre vlečkové účely.²⁶ Opäť sa žiadostiam takmer v úplnosti vyhovel.

Po skončení hlavných stavebných prác bola železničná trať koncom roka 1934 pripravená na skúšobnú jazdu. Jej cieľom malo byť zistenie únosnosti trate a vyžiadalo si ju Ministerstvo národnej obrany. Termín jazdy bol určený na 22. januára 1935 a zúčastnili sa jej zástupcovia Ministerstva železníc, Ministerstva národnej obrany, krajinských úradov v Bratislave a Brne a okresných úradov zo zainteresovaných okresov. Vlaková súprava vyrazila z Veselí nad Moravou a šťastne prešla celú trasu až do Nového Mesta nad Váhom. Ani úspešná skúšobná jazda však neznamenala koniec stavebných prác. Tie pokračovali až do roku 1937, keď bola železničná trať Veselí nad Moravou – Nové Mesto nad Váhom definitívne odovzdaná do prevádzky.²⁷

Poznámky:

- 1 K o v á č, D.: *Slováci – Česi – Dejiny*. Bratislava 1997, s. 67–72.
- 2 R y c h l í k, J.: *Česi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914–1945*. Bratislava 1997, s. 97.
- 3 Trať prebiehala po území moravskoslezském od 0,00 do 24,449 km a na slovenskom území od 24,449 do 42,727 km.
- 4 Státní okresní archiv (SOkA) Uherské Hradiště, fond Okresní úřad (OU) Uherské Hradiště – technické oddelení (TO), 4783/1921.
- 5 Slovenský denník, 10. júla 1923.
- 6 Štátny okresný archív (ŠOKA) Trenčín, fond Okresný úrad (OU) Nové Mesto nad Váhom, 485/1923 prez.
- 7 SOkA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 7500/1921.
- 8 SOkA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 7308/1924.
- 9 Úřední list pro správní obvod Zemské správy politické v Brně, 18. marca 1924.
- 10 SOkA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 12254/1924.
- 11 SOkA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 12254/1924.

- 12 ŠOKA Trenčín, fond OU Nové Město nad Váhom, 262/1925 dôv.
- 13 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 15500/1924.
- 14 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 17946/1926.
- 15 Vyvlastnenie prebiehalo hlavne v prípade poľnohospodárskej pôdy a dialo sa na základe zákona z 18. februára 1878 r. z. č. 30. Vyvlastnenia vykonávali do r. 1928 Zemská správa politická v Brně a Ředitelství státních drah v Brně. Po roku 1928 vyvlastnenia vykonávala Ústřední stavební správa v Praze.
- 16 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 17946/1926.
- 17 Změna plánu nadjazdu musela být schválena v Brne na zemskej správě politickej. Pozri Úřední list pro správní obvod Zemské správy politické v Brně, 13. augusta 1926.
- 18 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 3541/1927.
- 19 Železničná stavebná správa so sídlom v Spišskej Novej Vsi zriadila pre potreby stavby železnice z Veselí nad Moravou do Nového mesta nad Váhom expozitúru na Myjave.
- 20 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 3376/1930.
- 21 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 3376/1930.
- 22 ŠOKA Trenčín, fond OU Nové Mesto nad Váhom, 17784/1934 adm.
- 23 Původná trasa vedla poza humná domov a preložená trasa priamo ulicami Tasova, čo dávalo predpoklad budúcich sporov s miestnymi obyvateľmi.
- 24 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 3379/1930.
- 25 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 3577/1930.
- 26 SOKA Uherské Hradiště, fond OU Uherské Hradiště – TO, 3376/1930.
- 27 Po necelých dvoch rokoch prevádzky prišlo k rozpadu Československej republiky a vzniku slovenského štátu a protektorátu. Na trati Veselí nad Moravou–Nové Mesto nad Váhom vznikol ďalší problém, s ktorým projektanti v čase tvorby plánov trate nemohli počítať. Bola to potreba riadneho colného a pasového odbavenia. V hraničnej obci Vrbovce vznikla kuriózna situácia, keď obec ležala na Slovensku a železničná stanica v protektoráte. Vďaka tomu sa na hranici vykonávala len pasová kontrola a colná kontrola sa vykonávala až vo Veľkej nad Veličkou. Situácia sa čiastočne vyriešila po tom, ako slovenský štát získal pri rozhraničovacích prácach s Nemeckou ríšou stanicu Vrbovce výmenou za iné územie. O problematike bližšie pozri: R y c h l í k, J.: *Vývoj veřejné dopravy na Břeclavsku a Hodonínsku v letech 1938–1939*. In: Malovaný kraj, 4/1985, s. 6.; J a n a s, K.: *Rozhraničovacie práce na moravsko-slovenskej hranici v rokoch 1939 – 1943*. In: Malovaný kraj, 4/2002, s. 9.; J a n a s, K.: *Niekoľko poznámok k vývinu slovensko-českých vzťahov na moravsko-slovenskom pomedzí v rokoch 1939–1943*. In: Slovácko, XLIV, 2002, s. 271.

PhDr. Karol J a n a s (n. 1970), absolvent Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. V súčasnosti je doktorand v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied. Venuje sa slovenským a českým dejinám v 20. storočí.

Some Problems that Occurred During the Building of the Railroad Line Veselí nad Moravou–Nové Mesto nad Váhom and the Ways of their Solving

A b s t r a c t

Following the founding of the Czechoslovak Republic in 1918, a need arose to address a few serious problems that decreased efficiency of management and functioning of the new state. One of the most pressing issues was the inefficiency of transportation connection between the Czech lands and Slovakia. The state of railroad transportation was a problem onto itself. Until the formation of the new state, the connection was ensured mainly by the line connecting Košice with Bohumín and the Vlára railroad connecting Brno with Trenčianská Teplá. besides these main lines, there were just three additional local lines Břeclav–Kúty, Hodonín–Holíč a Sudoměřice–Skalica In this state of affairs, a decision was taken to build a new railroad line from Veselí nad Moravou to Nové Mesto nad Váhom. The purpose of this line was to take away some traffic from the Vlára line. The decision to build the line was taken in 1921 and the actual construction was to be commenced in 1923. During the works, several arguments concerning the best way of the line took place. Some of the villages, both Czech

and Slovak, that were failed in their hope to acquire railroad connection, addressed their protests to the highest authorities. This testifies to the importance of the new railroad for the whole region. It meant an economic upgrade and elevation of the whole region. The first test drive on the line took place in 1935 and the whole line was ceremonially opened in 1937.

Einige Probleme beim Bau der Eisenbahnstrecke Veselí nad Moravou –Nové Město nad Váhom und ihre Lösung

Zusammenfassung

Nach der Entstehung der Tschechoslowakischen Republik im Jahre 1918 mussten einige gewichtige Probleme gelöst werden, die den Leistungsgrad der Leitung und Wirkung des neuen Staats senken ließen. Eine der wichtigsten Aufgaben war die Verbesserung der Verkehrsverbindung zwischen den tschechischen Ländern und der Slowakei. Ein besonderes Problem stellte der Zustand des Eisenbahnverkehrs dar. Bis zur Bildung des neuen Staats verkehrten die Züge auf den Eisenbahnstrecken Bohumín –Košice und Brno –Trenčianská Teplá (sog. Vlára-Bahn). Außerdem wurden drei unzulängliche Lokalbahnen betrieben: Břeclav –Kúty, Hodonín –Holíč und Sudoměřice –Skalica). Daher wurde beschlossen, eine neue Eisenbahnstrecke Veselí nad Moravou –Nové Město nad Váhom zu bauen, um den Verkehr auf der Vlára-Bahn zu entlasten. Die Entscheidung wurde 1921 getroffen und eigentliche Arbeiten wurden 1923 begonnen. Während der Arbeiten wurde mehrmals Streit über den Verlauf der neuen Strecke geführt. Die betroffenen Dörfer auf der mährischen sowie slowakischen Seite protestierten bei den höchsten Staatsbehörden. Auch diese Tatsache bezeugt, dass die Eisenbahn für die gesamte dafür vorgesehene Region von großer Bedeutung war. Sie wurde zum bedeutenden wirtschaftlichen Beitrag für die genannte Region. Die erste Probefahrt auf dieser Strecke wurde 1935 unternommen und die fertig gebaute Eisenbahn wurde 1937 in Betrieb gesetzt.

PŮVODNÍ BOJKOVŠTÍ ROMOVÉ

Ctibor Nečas, Brno

Velkorodina Murků se zdržovala v Bojkovicích od konce 18. století do 40. let 20. století. Seskupením jejich chatrčí a domků vznikly v meziválečném období v lokalitách na Výpustě a Skalce dvě typické romské osady, jejichž obyvatelé se živili kovářskou a nádenickou prací a doplňkovými zdroji jejich živobytí byly drobné majetkové delikty, prostituce a žebrota. V letech nacistické okupace byla třetina bojkovské romské komunity zavlčena do cikánského tábora v Hodoníně a zbývající dvě třetiny do cikánského tábora v Auschwitz-Birkenau. Nucenou táborovou koncentrací přežili pouze Antonín a František Murkovi.

Podle pověsti měl František II. Serényi přivést kováře, muzikanty a snad i další Romy z Uher a vykázat jim na svém panství Nový Světlov místa k obývání včetně pozemků. Záměr se však vrchnosti nevydařil a ještě dlouho se o něm tradovalo: „Cikáni neobsávali, nepracovali. Ptal se pán, proč pole neobdělávají. Odpověděli: ‘Velmožný pane hrabě, to je moc stará zem, ta nikdy nebude rodit.’ Nejspíše chtěli zem mladou, aby jim rodila, té však není, protože je všude stejně stará.“¹

Vyprávění, citované podle bojkovského písmáka J. Neckaře, mělo určité historické jádro, pouze jeho chronologické zařazení vyvolává pochybnosti, neboť pokusy o usazení romské populace se odehrávaly až v pozdější době. Na základě dekretů moravskoslezského gubernia měly patrimoniální úřady zajistit romským kočovníkům trvalejší ubytování a přimět je jako domkáře či podruhy k práci pro šlechtické držitele jednotlivých statků. Romové však zachovávali věrnost tradičním zdrojům obživy, jimiž zůstávalo malé kovářství, kejkliřství nebo překupnictví.²

K tolerovaným na někdejších serényiovském dominiu patřila mj. velkorodina kováře Jiřího Murky, která operovala v Záhorovicích a v jejich nejbližším okolí. Ojedinelé matriční záznamy o narození jejich potomků přímo v Bojkovicích pocházejí z let 1793, 1795 a 1798 a přibývat jich začínalo teprve od poloviny 19. století, kdy se tu 27. září 1856 oženil záhorovský Josef Murka s Alžbětou Murkovou z Brumova.³

Jak uváděl bojkovský řídicí učitel K. Dolina, obývali Murkové zpočátku jen stanové přístřešky, jejichž tyčovou konstrukci kryly nahoře různé plachty a hadry, kdežto dolní část mělo chránit roští omazané blátem a malý násypek hlíny, vrstvené odspodu a kolem dokola. Poskytovaná ochrana před vodou za větších lijáků a zimou v době studených nocí byla však krajně nedostačující. Proto se musel uvnitř udržovat přes den stálý oheň, po jehož uhašení a smetení popela zůstávala země nadlouho prohřátá, a tak se udržovala v obytném prostoru určitá teplota.⁴

Rodiny rozbíjely své stany na několika místech bojkovského katastru. Delší dobu např. tábořily podél silnice do sousedních Přechovic, odkud se však musely pro neustále páchaný pých v panských lesích přestěhovat blíž k městečku, aby byly více na očích a tím i pod snazší kontrolou. Za první světové války se přechodně zdržovaly v Říkách, při písčitém to korytě krhovského potoka, zatímco trvalá bydliště měly na Výpusti, kde prý kdysi bývalo popraviště a dnes se tam říká Na chmelnici, a za první republiky rovněž na Skalce.

Jakmile romští alochtoni nepřetržitě a dobrovolně pobývali na jednom místě a rodily se tam jejich děti, mohli být podle platných obecních a domovských zákonů prikazováni jako bezdomovci do svazku příslušné obce. Tomu se snažil předejít starosta L. Zbořil a dal odvést bojkovské Murky nejdříve do Dolní Lhoty a potom do Štítné. Ti se však tomu bránili slovy, „že sú zdelší občani“, a proto také byli okamžitě z obou obcí vráceni zpátky do Bojkovic. Nakonec nezbývalo nic jiného, než podřídit se rozhodnutí okresního hejtmanství v Uherském Brodě, podle něhož se stali bojkovskými domovskými příslušníky.⁵

Od té chvíle mohli bez zábran žádat obecní úřad o prodej nebo pronájem obecních

pozemků, na nichž si začali stavět stálá obydlí, zprvu dřevěné chatrče a pak i zděné domky. První typ a zařízení příslušných příbytků popsal J. Neckař takto: „Bydlí v búdách z různých desek i bednových zbitých. Střechy mají ze starého střechevého papíru, různých plechů nebo i kusu plachty, jak se to dá. Znakem blahobytu jest, kdo má červenou tašku. V búde se spí na zemi, pěkně jeden vedle druhého, také někteří mají pryčny, kotlík nebo nějaké hrnce na vaření, také nějaký sporák nebo víncka k tomu, pak bednu na nějaké šaty a tím je celé zařízení bydliště hotovo. Někdy bydlí i několik rodin dohromady.“

Stavebně dokonalejší domky měly stěny z vepřovic a později i z pálených cihel, které byly zvenčí i zevnitř obilené vápnem. Šlo přitom vesměs o stavení s jedinou místností, která byla opatřena skromným, nicméně však dokonalejším vybavením, než jaké bylo v příbytcích z měkkého stavebního materiálu. První zděný domek s popisným číslem 392 si postavil koncem 80. let předminulého století kovář František Murka, kterého posléze napodobili ještě jeden, dva další stavebníci.

Podle rakouských sčítání lidu se počet trvale přítomných romských rodin v Bojkovicích zvyšoval ze 2 roku 1890 na 4 o deset let později a dále na 5 roku 1910. Ve vznikající a o samotě stojící osadě vlastnili zpočátku František Murka zmíněný domek a jeho bratr Štěpán dřevěnou boudu a v sousedství těchto první příbytků vyrostla do příštího cenzu ještě bouda třetího z bratrů Martina a během dalšího sčítacího intervalu dvě boudy, z nichž jedna patřila Josefu Murkovi a druhá Anně Murkové. V předvečer první světové války se tak osada zvětšila na 5 příbytků, které obývalo zpočátku 15 osob (3 muži, 3 ženy, 9 dětí), o desetiletí později 21 osoba (5 mužů, 4 ženy, 12 dětí) a nakonec 32 osoby (7 mužů, 9 žen, 16 dětí). Rodinám poskytovala obživu zprvu kovářská a postupně stále více nádenická a jiná příležitostná práce. Roku 1890 pracovali všichni muži jako kováři, následující cenzus evidoval 2 kováře a současně nádeníky a po jednom kováři, nádeníku a obecním služebníku, kdežto 3 ženy byly evidovány jako nádenice a jedna jako žebračka, a konečně roku 1910 kromě jednoho obecního služebníka nádeničily už všechny osoby produktivního věku (kovářství bylo uvedeno jako vedlejší zaměstnání už jenom u dvou nádeníků).⁶

Progresivní vývoj početního stavu a biologické struktury Romů v Bojkovicích pokračoval i v meziválečném období, možná také díky tomu, že se tehdy odehrával jednak na Výpusti, jednak na Skalce. Když totiž v původním bydlišti některé rodiny přišly o své příbytky, musely se přemístit na nově určenou lokalitu, která se nacházela dál od městečka a byla tak ve větší izolaci.

Na Výpusti obývaly roku 1921 tamní dřevěné boudy 4 úplné rodiny, z nichž byly 3 nukleární a jedna kusá. Na 4 manželské svazky připadalo 19 rodinných příslušníků (3 muži, 5 žen, 11 dětí), kteří si obstarávali živobytí nádeničinou (4 muži, 2 ženy) a žebrotou (jedna žena). Roku 1930 zůstával celkový počet příbytků neměnný, zlepšila se však jejich stavební kvalita (2 domky, 2 dřevěné boudy). Bydlelo tam 5 úplných rodin (4 vícegenerační, jedna nukleární) se stejným počtem manželských párů (podle zákona byly 4 neoprávněné a jeden oprávněný), k nimž patřilo 25 dalších osob (4 ženy, 21 dětí). Z mužů byli 2 nahodilými dělníky, 2 nádeníky, jeden kovářem a jeden dělníkem v kamenolomu, ženy pracovaly po třech jako nádenice, nahodilé dělnice nebo dělnice.

Na Skalce byly situovány při prvním cenzu celkem 3 dřevěné boudy, přeplněné dvěma úplnými rodinami (jedna vícegenerační, jedna kusá) a 4 kusými rodinami (jedna vícegenerační, 3 nukleární). Všechny tyto společenské jednotky čítaly 28 rodinných příslušníků (6 mužů, 7 žen, 15 dětí). Z osob produktivního věku bylo 6 nádeníků a 4 nádenice. Při druhém cenzu se počet dřevěných bud zvýšil na 8 a každá z nich byla bydlištěm stejného počtu nukleárních rodin s manželskými páry, ze kterých měla jedna polovina podobu řádného a druhá konkubinálního svazku. Rodiny se skládaly ze 42 osob (8 mužů, 9 žen, 25 dětí), při čemž všichni dospělí nádeničili.⁷

Profesní a sociální obraz byl v první z těchto osad zřetelnější než ve druhé a rovněž v integračním procesu se obě osady od sebe výrazně odlišovaly. Na Skalce muselo také častěji zasahovat místní četnictvo. Nejprísnějším strážcem pořádku tam byl četnický strážmistr

Urbánek, jehož osadníci překřtili na Hurbánka a všude o něm mluvili s velkým respektem. Upozorňovali na to jak manželé Oldřich a Antonie Slabiňákoví z Bojkovic čp. 567, tak i bývalý zaměstnanec tamního obecního úřadu Josef Študent.⁸

Přirozeným rozmnožováním a výběrem manželských partnerů z okolních romských komunit narůstal nejenom celkový početní stav bojkovských Romů – v letech 1921 až 1930 se téměř zdvojnásobil ze 47 na 83 osob, ale začal se měnit i jejich nominační profil. Příjmení Murka si udržovalo nadále výraznou převahu, postupně se tu však objevovala i příjmení Didy, Herák, Vlčnovský a Daniel. Stejná jména vedla ke vzniku různých přezdívek: Josefu Murkovi (nar. 1867) říkali Sirota, jeho jmenovci (nar. 1886) přezdívali podle vnějšího zjevu Nosatý, pro nejmladšího Josefa Murku (nar. 1908) se ujalo vedle jeho jména druhé a častěji používané pojmenování Štroblík.

Obyvatelé obou osad původně „dělali kovářskou“. Ze vzpomínkového vyprávění K. Doliny vyplývá, že kovali úhledné a pevné řetězy nebo hřebíky šindeláky na malých kovářských komínkách přímo před svými příbytky. Při práci seděli na zkřížených nohách a surovinu žhavili na otevřeném ohništi pomocí jednoduchého ručního měchu, který obsluhovala žena s odrostlými dětmi. Vyráběný sortiment, po němž byla u okolních rolníků určitá, i když jenom sporadická poptávka, směňovali obvykle za naturálie. V příznivém povědomí místní populace se podle jiného informátora J. Neckaře udržoval zvláště Štěpán Murka, který měl pověst poctivého kováře: „Hleděl s každým vyjít dobře a bez mrzutosti a nadávek. Živil se příležitostnými pracemi, nejvíce kovářstvím. Dělal hřebíky do krovů, řetězy i řetízky, okutí trakařů, koleček, háky, kramle a podobně. Přitom si nesmíme představovat nějak vybavenou dílnu s náčiním. Však v malém, s jedním primitivním zařízením. Vzдор těmto omezením jeho výrobky byly slušné, dokonale zpracované. Objednávka časem bylo dosti, jen nebylo klidu a stálosti v práci. Inu, je to v krvi. A za pár dní zase s láskou a chutí buší kladivem a žena Fana, Čuprlena jí říká, dýmá, dýmá o sto šest.“

Dobré zkušenosti měli s nádenickou prací Romů v místním kamenolomu. Posledně jmenovaný pamětník, který byl lamačským předákem, z vlastních zkušeností uváděl, že Murkové „nejraději pracují jako parta úkolem, muži lámou kámen nebo tloučou kámen na šterk celá rodina, žena i děcka“, a na jiném místě svého memorátu popisoval příhodu, které byl svědkem krátce po příchodu nacistických okupantů: „K továrně, do níž se jezdilo, byla velmi špatná cesta. Posádkový velitel dal rozkaz cestu upravit, osobně dojel do kamenolomu zjistit stav průběhu práce. S množstvím nalámaného kamene byl spokojen, ale chtěl šterk. Pravím: ‘To my zde nemůžeme a neumíme, na to jsou dobří odborníci cikáni’, a poukázal jsem jej na obecní úřad, který pracovníky cikány obstará. To bylo v devět hodin ráno a za dvě a půl hodiny už 7 cikánů a cikánek tlouklo šterk. Později jich pracovalo až 30 a vydělali si. Když se hejtman přišel podívat, jak se pracuje, ptal se mě, jestli a vždy tak pracují a jsou pilní. Odpověděl jsem a to po pravdě: ‘V kamení a tloučení šterku vždy od rána do večera, i s děckama’.“

Často však Romové vypomáhali rovněž v místní cihelně nebo u zednických mistrů, s menší ochotou jich samotných i zaměstnavatelů také při různých zemědělských pracích; např. muži nosili na světlovském velkostatku těžké pytle s obilím z výmlatu do sýpek a pracovali i při odvodňování polí a luk, ženy s dětmi pak pomáhaly v době žní a senoseče nebo na podzim při sklizni brambor apod. Jednotlivci byli využíváni i v komunálních službách jako lampáři, kteří v městečku čistili a rozsvěcovali lokální osvětlení, nebo jako výtažní a ti zase zbavovali kalů a usazenin žumpy, stoky a kanály. Sezónní a příležitostné práce doplňovali domácí výrobou všelijakých předmětů, žádaných v běžném hospodářství. Muži např. pletli košťata z březového proutí kradeného v pitínském polesí, ženy dovedly za pomoci konopné nitě a smůly zhotovovat zednické štětky z tuhých štětín, které si vyžebrały o domácích zabijačkách.

Doplňkovým zdrojem obživy bývaly také různé projevy parazitismu, jako páchání různých podvodů, polní a lesní pých, žebrota nebo prostituce. Vícekrát citovaný J. Neckař k tomu poznamenával: „Vydatně brali dřevo z obecních a singulárních lesů, pytláčili, postávali na veřejných prostranstvích a děti pobíhající po ulicích obtěžovaly kdekoho vytrvalým

žebráním. Zcela náhodného styku zneužívali k vydírání vylhaným tvrzením, že dotyčný měl s cikánkami tělesný poměr.“ Dílčí údaje o příživnickém způsobu života bojkovských Romů uváděli ve své povídkové tvorbě také faráři z nedaleké Dolní Lhoty, K. Lysý (psal pod pseudonymem Lhotský) a F. Müller.⁹

Příslušníci starších generací zůstávali negramotní a bylo jim stydno, když se na úředních dokladech podpisovali jen třemi křížky. Podle výsledků sčítání lidu uměly číst a psát pouze 4 romské děti roku 1900 a 8 dětí o deset let později. Ve školním roce 1926–1927 chodilo do místní šestitřídky 5 romských školáků, z nichž byl jeden sedmiletý, jeden devítiletý, dva třináctiletí a jeden čtrnáctiletý. Při sčítání lidu roku 1930 bylo v obou romských osadách z obyvatel starších 10 let evidováno 13 gramotných a jedna pologramotná osoba. V obecné škole nedosahovali romští žáci dobrých výsledků, takže obvykle nepostupovali výš než do 2. třídy. Výjimku představoval Antonín Murka, který vychodil čtyři třídy, a Karel Murka, jenž absolvoval s dobrým prospěchem i měšťanskou školu.¹⁰

Všichni bojkovští Romové byli římskými katolíky, do kostela však chodili podle vyjádření jednoho z posledně jmenovaných pouze, „dyž sa člověk narodí, mosí sa ženit a dyž umřé“. Křtiny slavili s velkou okázalostí, nebožtíkům prokazovali úctu účastí širokého příbuzenstva na pohřebních obřadech. Jedno i druhé zakončovali pitkou a obvykle i rvačkou ve své, tj. Paláchově hospodě. Ženili a vdávaly se však jen „pod vrbama“, jak se o jejich volných manželských svazcích opovržlivě vyjadřovali vesničané. Ještě roku 1930 sepsali sčítací komisaři v Bojkovicích 13 romských manželství, z nichž 5 připadalo na konkubináty. Sňatky před oltářem uzavírali a paternitu doznávali někdy se značným zpožděním: Martin a Rozálie Murkovi vstoupili např. do stavu manželského 17. července 1905, ačkoliv nejstarší jejich dítě mělo tehdy už šest let. Na tento případ s úsměvem vzpomínal místní kněz A. Viceník: „U cigánů bylo zvykem, že najprv byly křty a potom tepru svaťby. Nekdy aj rok po narození malých cigáňat. Také na Murkovej svaťbě byli tři malí černovlasí ogaré. Pan rada Kroča (vypravěčův předchůdce – pozn. aut.) povídá v kanceláři ženichovi: ‘Tým sňatkem budú všeci tři legitimovaní a dostanú přiměny po tobě, Murka.’ Cigán sa bránil, že sú to děcka Gašparovy. Pan rada si s tým nevěděli rady, tak povídajú: ‘Mosíme to ohlásit súdu a mosíš přísahat na súd, jak to doopravdy bylo.’ Cigán nechtěl o súd ani čut a hned súhlasil, že to može byt. ‘Pánko, já si vezmu ty Gašparovy na sebe a ty moje tři si poberu zasej druží! Šak cigáni sú solidární.’“¹¹

Mezi sebou komunikovali Romové v Bojkovicích v mateřštině, s okolní společností hovořili jejím dialektem (ve sčítacích operátech z roku 1900 byla o jejich obcovací řeči škrtnuta na prvním místě zapsaná cigánština, takže tam zůstal pouze druhý uvedený hovorový jazyk a tím byla údajně čeština). Z jejich autentické kultury se zachovalo několik písní, které roku 1910 sbíral a postupně vydával tiskem učitel a hudební skladatel Josef Černík. Interpretkou mu byla mladá Pepka Murková z osady, kam ho podle vlastního doznání lákala okolní příroda a tamní záhadní osadníci: “Horský ten kraj za kapličkou, tichý a melancholický. Jeho lesy kopcovité, chodníčky kamenité i strže vodní na březích Olšavy, kdež není dalekých rozhledů, ale jen umírněné pohledy na vše. Ano – to byl můj svět v dětství – kdož by o tom chtěl pochybovati. A pak – neméně zajímali mne na Výпустě její obyvatelé v primitivní chaloupce i v boudách kolem ní – osmahlí cikáni, kteří zajímají mne ostatně podnes. Tenkrát ovšem byli ti podivní lidé jen jakousi atrakcí a tudíž něčím, co všecy děti poutá a baví. Netušil jsem však tehdy přirozeně, že by též jinak mohli zajímati cikáni, než jen svými obecně známými vlastnostmi cikánskými, že by mohli zajímati dokonce i dušenými projevy svého prostého života, např. písňemi.”¹²

Patřili k nejhudším z chudých, což ovlivnilo celkový způsob jejich nuzného života. Podle K. Doliny nosili jen vyžebráný a obnošený oděv, jímž se nelišili od všedního lidového kroje. Po většinu roku chodívali bosí a jen za tuhých mrazů si chodidla ovinovali hadrami, které dole sešívaly a omotávali plstí ze starých klobouků. Děti běhaly od jara do zimy nahé nebo jen v roztrhaných a špinavých košílkách. V jídle nebyli, poněvadž ani nemohli být nijak vybíraví. Pronásledoval je ustavičný hlad, který pomíjel, jak sami objasňovali, „dyž

Pánbu na nás zpomněl.“ A to se stávalo jednou za čas, když někomu uhynul dobytek a oni ho pak objevili na mrchovišti a vystrojili si z jeho masa navzdory všem zdravotně-policejním zákazům hostinu. O Slabiňák uváděl ve svém memorátu k tomuto tématu následující příhodu: „V Pitíně u příležitosti návštěvy prezidenta Masaryka byli i cikáni z Bojkovic – ze Skalky. Poněvadž byli v oděvech zcela otrhaných, lidem kolem to nebylo lhostejné. Kdosi proto vykřikl: ‘Zdechla nám jalovica!’ Cikáni, hned jak to uslyšeli, ptali se: ‘A kde?’ Tímto způsobem se jich lidé okamžitě zbavili.“

Chudoba provázená špatnou a nedostatečnou životosprávou byla příčinou jejich vysoké úmrtnosti a nemocnosti. V letech 1891–1943 zemřelo 69 bojkovských Romů, z nichž byla podstatná část dětí ve věku do 10 roků. K nejčastějším příčinám úmrtí patřila tělesná slabost a nemoci žaludku a střev. Podle naléhavého přípisu MUDr. J. Tillicha hrozila roku 1921 obyvatelům osad na Výpusti a Skalce dokonce epidemie skvrnitého tyfu, který tam byl zavlečen Romy ze sousedního Slovenska.¹³

Hlavou každé romské komunity býval její nejstarší mužský člen. Měl mezi svými významnou mocenskou pozici a jako jejich mluvčí byl uznáván také při všech jednáních navenek. Pamětníci shodně uváděli, že takovou úlohu zastával v Bojkovicích nejprve František Murka (nar. 1844), po němž převzal „úřad“ jeho bratr Štěpán (nar. 1853) a pak Františkův syn Francek (nar. 1881); ten nosil na znamení své hodnosti jakousi policajtskou čepici a byl dovedným kovářem, vyrábějícím traťůvky (trojnožky) a jiné drobné produkty ze železa.

Na prahu nacistické okupace se těmto vajdům přiblížil Tonda Murka, který uměl dobře číst a psát a o způsobu života a původu příslušníků svého rodu poskytl hrdé vzpomínkové vyprávění: „Co bych víc říkal, my dělat umíme, šak mně znáte, tož co bysme nemohli dělat kolem svého? A že býváme v búdách my odjakživa, to je v krvi. Co lidí na světě tak bývá! A sú a živí sa po svojím. Každý říká cigán, cigán, a je to taky člověk. My už sme dávno byli a druzí nebyli. My sme starý rod. A už je toho dost! Fčil aby člověk dával bacha, aby do něčeho nepřišel. Je zle. Sbohem.“¹⁴

Z úsečně zakončeného rozhovoru jakoby zaznívala nejasná předtucha údělu, který byl chystán rodinám bojkovských Romů a nejen jim v připravovaných cikánských táborech: zanedlouho jich bylo 26 zavlečeno 4. srpna 1942 do Hodonína a 91 pak 19. března 1943 do Auschwitz-Birkenau. Podle pamětníka Josefa Študenta byl druhý z těchto transportů vypraven bez vědomí městského úřadu, prostě se jednoho rána zjistilo, že obyvatelé na Výpusti ani na Skalce už nejsou.¹⁵

Nucenou táborovou koncentraci přežili z celé romské komunity jen dva její členové: nejprve se vrátil do Bojkovic František Murka a po něm pak ještě jeho bratranec Antonín. Ten po svém návratu poskytl K. Dolinovi rozhovor o útrapách, jimiž museli projít všichni jeho příbuzní a blízcí, než doklopýtali ke svému poslednímu vydechnutí: „Dle jeho výpovědi skoro všichni cikáni vymřeli vysílením po velkém týrání, hladu a těžké práci. Nejvíce cikánů zahynulo v polských koncentračních táborech, zvláště v Osvětimi. Mrtví cikáni byli spalováni. Tonek ztratil celou rodinu, ženu, dospělé i malé děti. Před odvezením živil sebe i rodinu poctivou prací. Žádné práci se nevyhýbal a byl jedním z nejpoctivějších a nejpracovitějších cikánů. Za těžkého týrání v Německu byla mu zlomena ruka. Že se vrátil nazpět, děkuje jen své silné tělesné konstrukci a zvyklosti těžké a namáhavé práci.“

Necelé dva měsíce po jeho návratu se nehanbil předložit zástupce místní samosprávy zemskému národnímu výboru následující podání: „Do naší osvobozené Československé republiky vrátilo se spousta cikánů. Cikáni tito přes to všechno utrpení, které prožívali, se nikterak nepolepšili z větší části; štítí se práce, kradou atd. Místní národní výbor v Bojkovicích navrhuje proto z důvodů bezpečnostních, aby cikáni byli soustředěni v jedné vesnici, tam jim přiděleny případně pozemky aneb přidrženi byli za stálé kontroly k nějaké stálé práci. Nyní právě naskytá se příležitost případně umístění cikánů v pohraničním území.“¹⁶

K ostudnému návrhu na odsun a nové nucené soustředění bývalých romských koncentračníků v pracovních táborech se nestyděly připojit i některé další správní orgány politického okresu Uherský Brod.

Poznámky:

- 1 N e c k a ř, J.: *Bojkovští cikáni*. SOKa Uherské Hradiště, Archiv městečka Bojkovic, kart. 72, i. č. 147, sl. Cigáni. Autor uveřejnil ze svých memorátů jen stručnou pasáž pod názvem *O původu bojkovických cigánů*. Vlastivědný věstník moravský, 1, 1946, s. 37–38.
- 2 MZA Brno, B 14 st., sign. 124, kart. 4651.
- 3 Ibidem, E 67, i. č. 11 303 a 11 319.
- 4 D o l i n a, K.: *Ze starého způsobu života našich cikánů*. Dle vzpomínek prožitých v městečku Bojkovicích napsal ... 1954. Rukopis v LP Jana Pavelčíka.
- 5 MZA Brno, B 14 ml., kart. 7906 a A 18, kart. 21.
- 6 SOKa Uherské Hradiště, Okresní úřad Uherský Brod, Sčítání lidu 1890, 1900, 1910.
- 7 Ibidem, Sčítání lidu 1921 a na Praha, Sčítání obyvatelstva 1930, kart. 953.
- 8 Jejich memoráty citují M a h d a l o v á, J.: *Příspěvek k historii cikánského tábora v Bojkovicích*. (Dipl.) Brno 1980 – UJEP FPD, s. 27 a Křížková, E.: *Bojkovští Romové v letech 1918–1945 (se zřetelem k politickému řešení romské otázky)*. (Dipl.) Brno 2002 – MU FPD, s. 20.
- 9 L h o t s k ý, K.: *Pamlsky z jalovcového kraje*. Třebíč 1888 a M ü l l e r, F.: *Humoresky ze života cigánů a pytláků na Luhačovicku a Bojkovicku*. Bojkovice 1978.
- 10 *Školní kronika národní školy městyse Bojkovic (1878-1934)*, z níž čerpala Křížková, E.: c. d., s. 24.
- 11 M a h d a l o v á, J.: c. d., s. 44.
- 12 Č e r n í k, J.: *Na Výпустě*. Naše Bojkovsko, 1926, s. 75-76. Srov. k tomu od téhož autora: *Cikánské písničky*. Zlatá Praha, 17, 1913, č. 2, s. 1–4, Hudební revue, 9, 1916, s. 162–165 a rovněž samostatně Brno /1921/.
- 13 na Praha, MV-Sr., kart. 1, čj, 82897/22.
- 14 N e c k a ř, J.: c. d. (1946).
- 15 K ř í ž k o v á, E.: c. d., s. 68.
- 16 MZA Brno, B 124, kart. 1871/III, Soupis cikánů z 15. července 1947 a čj. 4133/45.

Prof. PhDr. Ctibor N e č a s (n.1933), je emeritním profesorem na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se dějinami Romů se zvláštním zřetelem k romskému holocaustu.

The Original Romanies of Bojkovice

A b s t r a c t

The large family of Murkas had lived in Bojkovice since the late 18th century until the 1940s. Their houses and shacks formed two typical Romany camps in the Výпуст' and Skalka localities during the inter-war period. Their inhabitants made their living as blacksmiths, farmhands and laborers, with minor theft, prostitution and beggary providing additional income. During the Nazi occupation, one third of the Bojkovice Romany community was deported to the gypsy camp in Hodonín, while the remaining two thirds were sent to a gypsy concentration camp in Auschwitz-Birkenau. Only Antonín and František Murkas survived the forced camp concentration.

Ursprüngliche Romas aus Bojkovice

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Großfamilie Murka hielt sich in Bojkovice vom Ende des 18. Jahrhunderts bis in die vierziger Jahre des 20. Jahrhunderts auf. Durch Gruppierungen ihrer Hütten und Häuschen entstanden in der Zwischenkriegszeit zwei typische Romassiedlungen in den Lokalitäten „Na výпустě“ und „Skalka“. Die Bewohner der Ansiedlungen lebten von Schmiede- und Lohnarbeiten, wobei sie sich auch zusätzlicher Quellen bedienten – es handelte sich um Vermögensdelikte, Prostitution und Betteln. In den Jahren der nazistischen Okkupation wurde ein Drittel der Romaskommunität aus Bojkovice nach Auschwitz-Birkenau ins Zigeunerlager verschleppt. Den Zwangsaufenthalt im KZ-Lager haben nur Antonín Murka und František Murka überlebt.

DŮSTOJNÍCI Z POLITICKÉHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ V ČS. ZAHRANIČNÍ ARMÁDĚ 1939–1945

(4. část)

Lubor Nedbal, Státní okresní archiv, Hodonín

Mezi významné příslušníky čs. zahraničního letectva a výsadkových jednotek patřili také rodáci z Uherského Hradiště a okolí.

V čs. výsadkových skupinách

Jednou z nejvýraznějších postav mezi aktivními důstojníky z Uherskohradištska byl **poručík pěchoty František Bogataj**. Narodil se 21. března 1913 v Uherském Ostrohu čp. 143 v rodině železobetonářského dělníka Jana Bogataje. Jeho otec pocházel z Jugoslávie a až do smrti si podržel jugoslávskou státní příslušnost. Do Uherského Ostrohu přišel v r. 1898 za prací a našel ji při regulačních úpravách na řece Moravě. F. Bogataj vyrůstal spolu s dalšími sedmi sourozenci ve velmi chudých poměrech. Na obecné a měšťanské škole v Uherském Ostrohu měl velmi dobrý prospěch a další finančně nákladná studia si mohl dovolit mimo jiné také díky pomoci tehdejšího významného ostrožského advokáta a starosty JUDr. Aloise Blatáka, který byl bezdětný.

Na Obchodní akademii v Uherském Hradišti studoval v letech 1929–1933. Měsíc po maturitě 17. července 1933 nastoupil voj. službu u pěšího pluku č.27 v Uherském Hradišti. V letech 1934–1936 absolvoval Vojenskou akademii v Hranicích a po vyřazení 1. srpna 1936 jako poručík nastoupil k hraničářskému praporu č. 5 v Chebu, u kterého zůstal až do okupace. V době mnichovské krize byl velitelem čety 4. roty hraničářského praporu č. 5 v Ostrově u Karlových Varů. V době mobilizace a v dalších dnech vykonával rovněž funkci posádkového důstojníka posádkového velitelství v Ostrově u Karlových Varů. Díky svému původu velmi temperamentní a energický důstojník, také vlastenecky založený, se těžko smířoval s kapitulací a snažil se proti ní nějakým způsobem protestovat. Tak se stalo, že pod čj. 41860 – pres./1-1938 byla zaslána na MNO stížnost sekretariátu republikánské strany v Rakovníku na různé nepřístojnosti por. F. Bogataje, mimo jiné že úmyslně neprovádí demobilizaci záložníků.¹⁾

Po okupaci prostřednictvím rtm. pěch. Vladimíra Adama z Ostrožské Nové Vsi vstoupil do podzemní odbojové organizace Obrana národa. Za úkol měl organizovat sabotážní a diverzní skupinu zaměřenou na destrukci železniční trati Brno–Vlářský průsmyk. Z 18členné železničářské skupiny se podařilo před gestapem uniknout pouze por. pěch. F. Bogatajovi. Do zahraničního odboje odešel 5. prosince 1939 přes Štítnou u Valašských Klobouk a 6. prosince 1939 se přihlásil na francouzském konzulátě v Budapešti. 29. prosince 1939 odjel s transportem ze Splitu do Marseille a pak dále do Agde, kam přicestoval 3. ledna 1940. V čs. voj. středisku byl přidělen k pěšinu pluku č. 3 a současně ustanoven velitelem plukovní doprovodné roty 3.

Za dobu své služby u čs. jednotek ve Francii byl velitelem pluku pplk. gšt. Jaroslavem Ostravským hodnocen jako „velmi samostatný, energický, svědomitý velitel. Má velmi dobrý vliv na své podřízené a dovede se jim v každé situaci přiblížit a přizpůsobit. Působí velmi kladně na ducha jednotky a na její soudržnost. Ve výcviku vedl svou jednotku velmi dobře. Samostatný, cílevědomý důstojník. Má velký zájem pro plnění povinností velitelských a je si vědom své odpovědnosti. Vstoupil do odboje z důvodů čistě ideových, je národnostně velmi vyhraněný a lze předpokládat, že v každé situaci dostojí svým povinnostem. Pečlivě se stará o zevnějšek a jeho chování a vystupování je taktní a bezvadné. Sportovec, tělesně velmi zdatný, tělesnou námahu snáší lehce a jde příkladem svým podřízeným.“

1. Vladislav Perutka (třetí zleva) během evakuace z Francie do Velké Británie.

zodpovídal za přípravu čs. parašutistů, si při návštěvě čs. výcvikové stanice STS-46 poznamenal: „npor. Bogataj - má pověst sekáče a působí i takovým dojmem - těžko říci, zda je nebo není - má své názory na celou věc - nejráději by prý šel sám - skupina se pro něho bude těžko hledat...“ Nakonec se skupina přece jenom našla. Spolu s rtm. Josefem Vancem, rtn. Františkem Kobzíkem a čet. asp. Jaroslavem Šperlem vytvořil skupinu s krycím názvem MAGNESIUM a 15. února 1943 velitel MAGNESIA npor. F. Bogataj převzal v Londýně základní úkoly pro zvláštní operaci.

Dne 19. října 1943 přijal velitele MAGNESIA, nyní již skupiny označované jako CARBON, ministr národní obrany generál Sergej Ingr a náčelník Štábu pro vybudování branné moci generál Bedřich Neumann-„Miroslav.“ 27. října 1943 z přístavu Gourock opustil CARBON Velkou Británii a 12. ledna 1944 parašutisté z CARBONU vystoupili v Monopoli, kde na ně čekala již nově vytvořená čs. vyčkávací stanice tzv. CZECH HOUSE No. 2.³

V noci z 12. na 13. dubna 1944 odstartoval z letiště Campo Cassale letoun 148. perutě zvláštního určení britského letectva a 30 minut po půlnoci skupinu Carbon vysadil v prostoru Vacenovic nedaleko Kyjova. Skupina se po seskoku nesešla, a tak Bogataj, který zachránil pouze radiomaják Eureca, bez vysílacích stanic a dalšího materiálu, odešel do Ostrožského Předměstí, kde našel úkryt u Karla Hroníka. S jeho pomocí navázal styk s učitelem Antonínem Strakou z Ostrožského Předměstí a dalšími svými hlavními pomocníky při vytváření domácí organizace - učitelem Josefem Vítkem, prof. Miroslavem Hoffmanem a obecním tajemníkem z Uherského Ostrohu Josefem Křápkem. Později se také znovu setkal s radiografistou Jaroslavem Šperlem.

Bogatajovým úkolem bylo vytvořit domácí organizaci, připravit plochy pro příjem zbraní a zahájit přípravu povstání. S pomocí Františka Jagoše z Louky a Jaroslava Kuchaře z Kunovic získal nové radiostanice a 26. ledna 1945 Bogataj obdržel z Vojenské rádiové ústředny z Londýna telegram: „Zachytili jsme správně Vaše vysílání. Podejte nám stručný přehled o své osobní a materiální situaci a možnostech...“⁴ Díky velkému úsilí se podařilo Bogatajovi zapojit do nové organizace obce v okolí Uherského Ostrohu, Uherského Hradiště a Kyjova. Připravil celkem 23 ploch pro příjem zbraní. Nicméně na dodávky zbraní marně čekal. 11. února 1945 Bogatajova radiostanice odeslala do Londýna telegram: „Nechcete-li popudit národ proti sobě, dodejte zbraně neb přestaňte s výzvami k organizování a odporu. Nejlepší

Po příjezdu do Anglie byl přidělen k brigádní kulometné rotě jako velitel čety. Vzhledem ke své výborné tělesné kondici přihlásil se pro vysazení na území Protektorátu. Absolvoval základní sabotážní kurz na STS-2 Bellasis (18. 6.–10. 7. 1942), parašutistický kurz na STS-51 (12. 7.–18. 7. 1942) a 25. září 1942 byl přidělen do čs. výcvikového střediska STS-46 v Chichiley Hall, kde se soustřeďovali dobrovolníci pro zvláštní akce a kde se také sestavovaly skupiny pro plánovaných nových dvacet zvláštních operací.²

Npor. F. Bogataj původně předpokládal, že bude do vlasti vysazen sám s vlastním úkolem. Pplk. K. Paleček, který

lidé jsou tím rozhořčeni.“⁵ A 20. března 1945 již netrpělivý a rozhořčený Bogataj telegrafuje do Londýna: „Zásobovací službu dovoluji si charakterizovat slovy mladičké, krásné, provdané Francouzky, přímo obletované krasavice:, Bože jak je to těžké dostat dítě.“⁶

V noci z 22. na 23. března 1945 přijali první zásilku zbraní odbojáři ve Bzenci, následovaly pak shozy v Ostrožské Nové Vsi, Šardicích, Popovicích, Osvětimanech, Hluku, Bohuslavicích a v Blatnici. Celou zásilku přijali odbojáři pouze v Popovicích, Blatnici a Bohuslavicích, částečně pak ve Bzenci a v Ostrožské Nové Vsi. I když se Bogataj dostal do kontaktu s konfidenty brněnského gestapa (V. Ryšánek, K. Paprskář) a později v důsledku odhalení radiostanice 28. března 1945 došlo k zatčení nejbližších Bogatajových spolupracovníků (A. Straka, B. Vítková, M. Hoffmann), samotného velitele Carbonu nikdy gestapo nedopadlo.

S přibližováním fronty zahájil kpt. Bogataj přípravy na ozbrojené vystoupení, i když měl velmi omezené množství zbraní a střeliva a asi rozpačitě kroutil hlavou nad telegramem gen. Ingra, který mu přikazoval: „Nestalo-li se tak dosud, zahajte ihned přímou akci v největším možném rozsahu, aby jste usnadnili postup Rudé armády v jihových. Moravě hlavně ve směrech z Hodonína na Břeclav a Znojmo, na Brno, Kyjov a Uher. Hradiště. Napadejte německý týl a znemožněte Němcům odsun a ničení objektů před jejich ústupem. Spolupracujte úzce s Rudou armádou.“⁷

Nakonec skutečně oddíly CARBONU z Popovic, Bohuslavic, Blatnice, Ostrožské Nové Vsi a Uherského Ostrohu vzhledem ke svým možnostem spolupracovaly s rumunskými a sovětskými jednotkami.

Po osvobození mjr. Bogataj zůstal v armádě, absolvoval Vysokou válečnou školu a působil jako přednosta 2. zprav. oddělení velitelství 2. divize v Banské Bystrici. Po únoru 1948 jako politicky nespolehlivý byl dán od 1. září 1948 do výslužby. S pomocí Štěpána Gavendy, tehdy pracujícího už pro amer. zpr. službu, byl 29. října 1948 převeden do západní okupační zóny v Německu a spolu s mjr. Rudolfem Drbohlavem vedl zpravodajskou agenturu v Řezně pracující pro CIC. Od r. 1950 mjr. Bogataj měl v Parsberku již svou vlastní zprav. skupinu s 15 agenty - chodci. V r. 1952 byla celá skupina v důsledku infiltrování agenty StB zrušena. Mjr. Bogataj odjel do USA, kde začal pracovat jako bankovní úředník a do penze odcházel jako viceprezident Americké národní banky v Chicagu. Po odchodu do důchodu žil jako Frank A. Bogataj v Saint Germain ve státě Wisconsin v USA. Zemřel 4. února 1999. Po r. 1990 byl rehabilitován, povýšen do hodnosti generálmajora a vyznamenán Řádem M. R. Štefánika 2. stupně.⁸

V jednotkách britského královského letectva

Během druhé světové války se ve Velké Británii postupně vytvořily tři stíhací peruté (310., 312., 313.) a jedna bombardovací (311.). Z aktivních důstojníků pocházejících z pol. okr. Uherské Hradiště sloužili v čs. letectvu ve Velké Británii čtyři aktivní důstojníci, z nichž dva byli původně aktivními důstojníky pěchoty předválečné čs. armády.

Z důstojníka pěchoty na letce byl přeškolen ve Velké Británii **poručík pěchoty Alois Gabriel**. Narodil se 19. července 1913 ve Zlechově čp. 123 v rodině železničního zřízence ve výslužbě Antonína Gabriela. V letech 1925 až 1934 navštěvoval Státní reálné gymnázium v Uh. Hradišti a ve Skalici. Po maturitě nastoupil vojenskou službu u pěšího pluku č. 7 v Nitře a absolvoval Školu na důstojníky pěchoty v záloze 10. divize. Na konci září 1935 nastoupil do Vojenské akademie v Hranicích, odkud po vyřazení v srpnu 1937 nastoupil jako poručík pěchoty k pěšímu pluku č. 12 a ujal se velení 10. čety 12. roty. Od konce února 1938 sloužil postupně u pěších pluků č. 35 a 36 v Merklíně a v Bukové. Od poloviny června 1938 sloužil u hraničářského praporu č. 6 „Sibiřských úderníků“. Během mobilizace v září 1938 velel 2. rotě strážního praporu XV určeného jako osádka lehkého opevnění. Plk. pěch. Eduard Havlíček, velitel strážního praporu XV, hodnotil por. A. Gabriela: „Spolehlivý, svědomitý, iniciativní, ukázněný, vůči představeným poslušný a uctivý, jinak kamarádský, k podřízeným přiměřeně přísný, tichý, pořádný, má zálibu v jízdě na koni, tělesně zdatný, sportovec, velmi dobrý velitel pěší čety.“⁹

2. F/O František Cigoš.

hlásil dobrovolně k výcviku na letecké střelce pro doplnění osádek bombardovacích letounů 311. čs. bombardovací peruti.

Štábní kapitán Josef Ocelka hodnotil por. A. Gabriela jako vojáka „veselé, dobrosrdečné povahy, velmi dobrý kamarád, velmi snaživý, poctivý a pracovitý s vyvinutým smyslem pro povinnost. Bezvadného společenského vystupování. Dosud ve výcviku, ale již nyní lze soudit, že bude velmi dobrým leteckým střelcem.“

Do 28. února 1941 se jako letecký střelec zúčastnil 3 operačních letů. Pak byl zařazen do výcviku v letecké navigaci, kde si rovněž vedl velmi dobře.¹¹

15. září 1942 startovalo k protiponorkovému průzkumnému letu nad Biskajským zálivem celkem 9 posádek dvoumotorových bombardovacích letounů Wellington. Mezi nimi byl také Wellington „KX-Y“ (HD 982) pod velením F/O Josefa Nývltů. Funkci navigátora zastával F/Lt. Alois Gabriel. Nývltův Wellington pravděpodobně narazil při letu na německé bombardéry Junkers JU 88C od jednotky V.(Z)/KG 40. Od startu letounu o sobě nepodal žádnou zprávu a osádka byla vedena jako nezvěstná. V památníku Runnymede, který je určen nezvěstným letcům, kteří skončili ve vlnách moří a oceánů a nemají svůj hrob, je jméno F/Lt. Aloise Gabriela uvedeno na panelu č. 65.¹²

Osud válečného zajatce si vyzkoušel aktivní pilot z předválečného čs. letectva **nadporučík letectva František Cigoš**. Narodil se 23. srpna 1911 v Polešovicích nedaleko Uherského Hradiště v rodině rolníka Františka Cigoše žijícího v malém domku čp. 296. Po maturitě na Státním reálném gymnáziu v Uherském Hradišti, které navštěvoval v letech 1922 až 1930, se rozhodl pro kariéru důstojníka z povolání. Po krátké službě u pěšího pluku č. 24 v Trenčíně a absolvování Školy pro důstojníky pěchoty v záloze 6. divize v Brně nastoupil 16. srpna 1932 do Vojenské akademie v Hranicích jako frekventant a po jejím úspěšném ukončení v hodnosti poručíka pěchoty velel četě u 5. a 7. roty pěšího pluku č. 22 v Jičíně. V polovině září 1934 nastoupil do aplikačního leteckého kurzu v Prostějově a po jeho absolvování byl přeložen do skupiny důstojníků letectva a nastoupil jako pozorovatel-letec k letce 9 leteckého pluku č. 3. Od 15. června 1936 velel fotočetě u technické letky, a aby získal potřebné zkušenosti z oboru vojenské fotografie nastoupil na zkušenu k dělostřeleckému pluku č. 331 v Razboku u Malacek k fotogrametrické četě. Po měsíci působení u dělostřeleckého pluku č. 331 se vrátil zpět k technické letce leteckého pluku č. 3 „Gen. let. M. R. Štefánika“ do Piešťan a znovu velel fotočetě.

Po okupaci se zapojil do činnosti Obrany národa a v rámci Krajského velitelství Obrany národa se podílel na její organizaci a na zajišťování a výrobě trhavin. Vladimír Hrabec, pobočník velitele krajského velitelství ON, později k npor. A. Gabrielovi v hlášení pro londýnské MNO uvedl: „...To byl mladý důstojník, který byl velmi agilní, vynalézavý a hlavně spolehlivý a také za velmi krátkou dobu zorganizoval 2 prapory a stal se velitelem celého buchlovského úseku... Také pplk. Štěrba měl npor. Gabriela velmi rád...“¹⁰

Záhy po zahájení rozsáhlého zatýkání v řadách Obrany národa odešel por. Gabriel 3. prosince 1939 přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii do zahraničního odboje. 26. ledna 1940 byl presentován v čs. výcvikovém táboře v Agde pod vojenským matričním číslem F-2067. Další údaje o jeho službě v čs. pozemních jednotkách ve Francii chybí.

Po evakuaci do Velké Británie ještě v době pobytu v Cholmondeley Park Campu se při-

K doplnění dalších znalostí a dovedností absolvoval několik kurzů: kurz létání v noci u let. pl. 3 (od 31.5. do 26. 6. 1937), mechanický kurz u Leteckého skladu č. 2 v Olomouci (od 3. do 29. 1. 1938) a pilotní výcvik základní a bojový v pilotní škole II u leteckého pluku č. 3 „gen. let. M. R. Štefánika“ (od 1. 2. do 4. 8. 1938).

Během mobilizace ve dnech 24. 9. až 16. 11. 1938 velel armádní fotočetě. Těsně před okupací 1. února 1939 přešel od leteckého pluku č. 3 k Vojenskému technickému leteckému ústavu jako pobočník velitele Leteckého zkušebního oddílu, u kterého zůstal až do odchodu do emigrace.

Do zahraničí odešel npor. let. F. Cigoš 10. června 1939. Toho dne překročil polské hranice a vzápětí byl zatčen a internován na polské policejní stanici v Komorní Lhotce. Po eskortování na čs. konsulát v Krakově 23. června 1939 se stal příslušníkem čs. zahraniční jednotky soustřeďující se pod velením npor. Krále v Krakově. 26. července 1939 na švédské lodi „Pastholm“ opustil Polsko. Po příjezdu do Francie byl přidělen 1. srpna 1939 na letiště St. Cyr, kde se připravoval v kurzech francouzštiny na odsun do cizinecké legie. Po vypuknutí války vstup do legie již nebyl nutný a 6. září 1939 nastoupil na leteckou základnu v Chartres, kde absolvoval stíhací výcvik.

Střelecký, pozorovatelský a pilotní bombardovací výcvik doplnil na základnách u Tours a v Chateau (Od 29. 10. do 20. 6. 1940). Ještě než ukončil letecký výcvik, válka ve Francii skončila podepsáním příměří a musel narychlo s ostatními čs. letci opustit Francii na holandské lodi „Schäffer“.

Ve Velké Británii 2. srpna 1940 nastoupil k 311. bombardovací peruti a do britského královského letectva byl převzat v hodnosti „pilot-officer“.¹³

P/O František Cigoš jako velitel letounu začal operačně létat 21. prosince 1940 a měl odlétány celkově čtyři operační lety, když 5. února 1941 Wellington „KX-T“ (L 7842) pod jeho velením vzlétl ke svému osudovému letu. V noci z 5. na 6. února 1941 zaútočilo šest československých Wellingtonů na Boulogne. Mezi nimi byl také letoun P/O Františka Cigoše. Po odbombardování se vraceli zpět do Anglie. Navigátor letounu P/O Jaroslav Partyk krátce před letem onemocněl a na jeho místo nastoupil dosud nezkušený P/O Emil Bušina, který před časem absolvoval navigátorský kurz a toto byl jeho první operační let. Při letu ve velké výšce začal P/O E. Bušina ztrácet vědomí a nebyl schopen nastavit správný kurz na základě údajů, které obdržel od radiotelegrafisty P/O Arnošta Valenty. Proto se rozhodli letět podle kódu QDM, což byl kód pro zaměření mateřskou pozemní stanicí ve Wrethamu. Letěli podle kódu QDM a věřili, že je zavede do Anglie. Posádka usoudila, že se nachází u anglického pobřeží, protože zahlédla maják. Pokračovali jižním směrem a všichni byli přesvědčeni, že se nacházejí u anglického letiště někde poblíž Honingtonu. Světelným signálem požádali o rozsvícení světel podél přistávací plochy, což se skutečně stalo. Po přistání na poměrně malém letišti začal stroj rolovat k nedalekému hangáru, když k překvapení všech se najednou na přistávací plochu vyrojilo asi dvacet ozbrojených mužů v charakteristických hluboce vykrojených přílbách. Pilot Sgt. Petr Uruba poznal okamžitě krutý omyl a snažil se s letounem odstartovat, když v tom okamžiku se na kýlové plochy výškového kormidla pověsil hrozen Němců. P/O František Cigoš se svými muži musel vystoupit se zdviženýma rukama. Wellington totiž přistál nedaleko města Flers v okupované Francii. Pro P/O Františka Cigoše začalo poznávání „pohostinnosti“ německých zajateckých táborů. Po krátkém pobytu v táboře Dulag Luft ve Frankfurtu nad Mohanem odeslali Němci P/O Františka Cigoše s ostatními členy osádky 15. února 1941 do tábora Stalag Luft I v Barthu a po dokončení tábora Stalag Luft III v Saganu v Polsku v r. 1942 se v tomto táboře ocitl i P/O F. Cigoš s ostatními zajatými čs. letci. V r. 1944 se o zajaté čs. letce začala zajímat nacistická justice a řada čs. letců mezi nimi i P/O F. Cigoš byla převezena do Prahy do věznic na Pankráci, kde byli šetřeni gestapem. Po skončení vyšetřování převezli Němci P/O F. Cigoše do tábora Oflag IV C pro prominentní vězně umístěného v pevnosti Colditz, v které měl očekávat předvolání k nacistickému soudu, což se naštěstí nestalo, protože pevnost Colditz byla 15. dubna 1945 osvobozena americkými jednotkami. Po osvobození z německého zajetí se

3. Pas pro příjezd z Velké Británie do SSSR (por. Vladislav Perutka).

4. Mjr. let. Vladimír Vávra.

P/O F. Cigoš přesunul zpět do Anglie, odkud se do Prahy vrátil 17. srpna 1945 znovu jako příslušník 311. bombardovací perutě.¹⁴

V říjnu 1945 nastoupil k Vědeckému leteckému ústavu v Praze-Letňanech, kde sloužil před svým odchodem do emigrace. V leteckém ústavu zůstal až do 1. května 1949. K tomu datu byl dán na dovolenou s čekáním, což se rovnalo přeložení do výslužby. Tuto jasnou persekuci proti příslušníkům čs. letectva ve Velké Británii si F. Cigoš uvědomoval a spolu s manželkou a tříletým synem se začal připravovat na útěk do emigrace. 24. 8. 1949 obdržel pplk. F. Cigoš telegram, aby ihned odjel domů, protože jeho otec je nemocen. Podle pozdějšího šetření SNB šlo o fingovaný telegram vyzývajícího pplk. F. Cigoše k emigraci. Během srpna 1949 skutečně F. Cigoš s rodinou ilegálně uprchl do Německa.¹⁵

Dalším původně aktivním důstojníkem pěchoty později v Anglii přeškoleném na letce byl **poručík pěchoty Vladimír Vávra**. Pocházel z Tupes na Uherskohradištsku, kde se narodil 13. února 1911. Po maturitě na českém Státním reálném gymnáziu ve Strážnici (1922–1933) si vybral jako své budoucí povolání službu v čs. armádě. Po presentaci u pěšího pluku č. 27 v Uherském Hradišti 1. října 1932 nastoupil do Školy pro důstojníky pěchoty v záloze 7. divize v Olomouci. Jako podporučík pěchoty v další dobrovolné činné službě nastoupil k pěšímu pluku č. 10 v Břeclavi. Po roční službě byl přijat jako voj. akademik do Vojenské akademie v Hranicích. Po úspěšném složení důstojnických zkoušek nastoupil por. pěch. V. Vávra ve funkci velitele čety 11. roty pěšího pluku č. 37 v Levoči. U pěšího pluku č. 37 v Levoči sloužil od 1. srpna 1937 až do 28. března 1939, kdy jako český důstojník musel opustit Slovensko a vrátil se do rodných Tupes. Na tomto místě je nutné vzpomenout ještě jednu událost, která byla rozhodující pro další Vávrovy životní cesty. Během zářijové mobilizace v r. 1938 sloužil u letky 13 leteckého pluku č. 3 „Gen. let. M. R. Štefánika“ ve Spišské Nové Vsi ve funkci letounového pozorovatele. Tato jeho zkušenost pak ovlivnila jeho službu v Anglii.

Po návratu do Tupes, kde měl od 29. března 1939 vyčkávat na rozhodnutí o svém dalším zařazení podle zákona č. 139/39 Sb., se aktivně zapojil do činnosti Obrany národa v rámci

Krajského velitelství Obrany národa v Uh. Hradišti.

Dne 3. prosince 1939 přes Slovensko, francouzský konsulát v Budapešti a čs. vyslanectví v Bělehradě odjel do Francie. Po presentaci u náhradního tělesa čs. armády v Agde byl 10. února 1940 zařazen k 6. rotě pěšího pluku č. 2 a určen velitelem čety. Na frontu odjel ve funkci plynového důstojníka pěšího pluku č. 2.

Po příjezdu do Anglie po reorganizaci přešel ke kulometné rotě, kde zažil podobně jako desítky jiných důstojníků problém s vyřešením zařazení nadbytečných důstojníků. I když po povýšení na nadporučíka pěchoty (od 7. 3. 1941) se s ním počítalo u pěšího praporu č. 1, podobně jako další důstojníci podal si npor. pěch. V. Vávra přihlášku k čs. letectvu. Po absolvování zkoušek a náročných lékařských prohlídek byl přijat k čs. letectvu ve Velké Británii a 10. srpna 1942 mohl hlásit svůj příchod k čs. depotu RAF v Cosfordu. Pak už za sebou následovaly jednotlivé letecké, navigační a střelecké kurzy: Od 24. října 1942

kurz u No1 EANS (Elementar Air Navigation School), od 25. 1. 1943 kurz u No 6 B and GS (Bombing and Gunnery School), od 19. 3. 1943 kurz u No 8 AOS (No 8 Air Observer School), od 24. 8. 1943 kurz u No 1 GRS (No 1 General Reconnaissance School) a od 1. května 1944 do 14. září 1944 dokončoval výcvik u operačního výcvikového útvaru No 111 OTU (Operational Training Unit) v Nassau na Bahamských ostrovech. Po operačním nasazení u 311. čs. bombardovací peruti (14. 9. 1944–15. 5. 1945) už po skončení války byl přidělen k velitelství No 18 Group zodpovídající za protiponorkovou ochranu Skotska. Do ČSR se škpt. let. V. Vávra vrátil s 311. čs. bombardovací perutí. Po krátkém působení výcvikového referenta u velitelství letectva 3. oblasti nastoupil 31. července 1947 k velitelství III. let. sboru v Brně jako důstojník pro střelbu a bombardování.

Náčelník štábu vel. let. III. sboru pplk. gšt. František Paukert k škpt. V. Vávrovi poznamenal: „Snaživý, houževnatý. Velmi rychle pracuje, někdy na úkor přesnosti a pečlivosti. Velmi ctižádostivý, sebevědomý až k sebepřečehování... Značné teoretické vojenské vědomosti z oboru let. navigace, střelby a bombardování opřené o válečné zkušenosti... Velmi dobrý pozorovatel-navigátor s válečnými zkušenostmi... V případě nedostatku důst. gen. štábu způsobilý zastávat funkci přednosta I. odděl. štábu.“ Přes toto kladné hodnocení nebyl umožněn mjr. let. V. Vávrovi služební růst. 2. února 1949 byl vyloučen z řad výkonných letců a 9. března 1945 obdržel potvrzení k umístění v kterémkoliv resortu státní nebo veřejné správy.¹⁶

Mezi skutečná stíhací letecká esa patřil **poručík letectva Tomáš Vybíral**. Narodil se 29. září 1911 v Moravském Písku v tehdejší politické okrese Uh. Hradiště. Po složení maturity na Vyšším reformním reálném gymnáziu v Břeclavi (1927–1931) nastoupil vojenskou službu u leteckého pluku č. 2 v Olomouci. Po absolvování Školy pro důstojníky letectva v záloze v Prostějově v červnu 1933 a jmenování podporučíkem letectva presenční služby se 23. března 1934 zavázal ke konání „dobrovolné další činné služby do vyřízení žádosti o přijetí do vojenské akademie.“ Ve funkci polního pozorovatele-letce působil v Prostějově, kde také v srpnu 1934 začal studovat Vojenskou akademii jako „frekventant s určením k výchově na důstojníky letectva z povolání.“ Po jmenování důstojníkem z povolání postupně

5. Mjr. František Bogataj (foto z doby studií na Vojenské akademii v Hranicích).

6. F/Lt Alois Gabriel.

7. F/O Tomáš Vybíral (první zleva).

létal u leteckého pluku č. 3 v Nitře, leteckého pluku č. 4 v Hradci Králové, kde také ukončil službu v čs. předválečném letectvu jako pobočník velitele III/4 peruti.¹⁷

16. června 1939 překročil hranice do Polska, kde podepsal žádost do cizinecké legie a na lodi „Chrobry“ odplul do Francie. 10. října 1939 přišel do čs. výcvikového střediska v Chartres, odkud 13. května 1940 odešel ke stíhací jednotce GC I/5, která se stala nejúspěšnější francouzskou stíhací jednotkou ve francouzské kampani. Spolu s ním sloužili u této jednotky také další čs. stíhací esa A. Vášátka a F. Peřina. Už při příchodu k jednotce 13. května 1940 se mu podařilo sestřelit německý bombardovací letoun Heinkel He-111, 15. května 1940 si připsal podíl na sestřelu průzkumného letounu Henschel Hs 126, 16. května 1940 dokonce uspěl dvakrát – zvítězil nad Henschelem Hs-126 a Dornierem Do 17, 1. června 1940 sestřelil Dornier Do 17, 5. června 1940 jednoho Heinkela He 111 a svůj poslední sedmý sestřel zaznamenal 10. června 1940. Npor. Vybíralovi byl přiznán sestřel jednoho Messerschmitta Bf-110. Z poražené země uletěl npor. Vybíral 21. června 1940 do Afriky a z Casablanky se po moři dostal do Velké Británie.

Po soustředění v čs. depotu RAF v Cosfordu a následném přijetí do RAF 17. srpna 1940 se stal zakládajícím členem 312. čs. stíhací peruti. S ní se zúčastnil bitvy o Británii, útočných akcí proti pozemním cílům nad kontinentem.

Od 5. června 1941 zastával funkci velitele B-flightu a po dokončení operačního turnusu odešel 19. června 1942 na krátký čas mimo bojové operační létání. V rámci 2. Delivery Flightu přepravoval nové a opravené letouny k jednotkám. Zpět k 312. peruti se vrátil v listopadu 1942 a od 1. ledna 1943 velel celé peruti až do 1. listopadu 1943, kdy odešel do Londýna k Inspektorátu čs. letectva na štábní funkci.

Do bojových akcí se znovu vrátil 1. února 1944 jako velitel 134. čs. wingu složeného ze všech tří čs. stíhacích perutí: 310., 312. a 313. Wing jako součást 84. skupiny 2. taktického letectva se zúčastnil předinvazní přípravy nad okupovanou Evropou, v průběhu vylodění v Normandii se podílel na letecké podpoře pozemních vojsk a doprovodu dálkových bombardovacích svazů nad Holandsko a Německo.¹⁸

Svámi nadřízenými byl hodnocen jako „... Výtečný velitel. Výtečný pilot. Hodí se velmi

dobře jako velitel perutě... Jako velitel stíhací skupiny ukázal se v týlu výborným vůdcem skupiny, s chutí a láskou k létání... Jako výcvikový důstojník se osvědčil velmi dobře a jest velmi dobrým důstojníkem pro práci ve štábu.“

Během bojového nasazení u jednotek ve Velké Británii se mu nepodařilo sestřelit žádné nepřátelské letadlo a jeho válečné skóre zůstalo na 7 sestřelených letounech z Francie.

Po návratu do Československa absolvoval Vysokou válečnou školu v Praze, nastoupil jako zástupce velitele 1. letecké divize v Praze, krátkou dobu velel protiletadlové obraně v Čechách a 15. března 1948 byl jmenován náčelníkem štábu III. leteckého sboru v Brně. Ze své nové funkce se netěšil příliš dlouho, protože 12. dubna 1948 byl propuštěn z čs. armády a 20. září 1948 odešel do emigrace. Po útěku do druhého exilu začal zpravodajsky pracovat pro Czechoslovak Intelligence Office (CIO), zpravodajskou organizaci spolupracující s britskou SIS. Tomáš Vybíral vedl rezidenturu CIO v Kodani až do r. 1957, kdy byla její činnost ukončena.

Po odchodu do Velké Británie se stal předsedou Československé obce legionářské. Zemřel v Londýně 21. února 1981. Dne 7. března 1992 byl povýšen do hodnosti generálmajora in memoriam. Je pohřben na čs. vojenském oddělení v Brookwoodu.¹⁹

Záložní důstojníci v čs. jednotkách na Západě

Mezi nejvýznamnější postavy domácího a nesporně také zahraničního odboje z řad důstojníků z Uh. Hradiště patří **poručík pěchoty v záloze Vladislav Perutka**. Narodil se 31. března 1911 v Uherském Hradišti v rodině obchodníka Jana Perutky. V Uherském Hradišti začal navštěvovat státní reálné gymnázium, ale studia nakonec dokončil v r. 1931 na Obchodní akademii v Uherském Hradišti. Svého obchodního ducha uplatnil v prodejním a exportním oddělení u fy. Baťa, u které působil až do svého nástupu voj. presenční služby. Tu vykonával u pěšího pluku č. 6 „Hanáckého“ v Olomouci. Tam také absolvoval Školu pro důstojníky pěchoty v záloze 7. divize. Po návratu z voj. služby se vrátil zpět k fy. Baťa, ale v r. 1937 začal pracovat jako úředník technické správy automobilního praporu č. 5 v Trenčíně a Přelouči. V Přelouči žil v Habrmannově čtvrti č. 838. Po roce v r. 1938 se vrátil zpět do Uherského Hradiště, osamostatnil se a začal se věnovat výrobě a obchodu s umělými květinami, které prodával ve svém obchodě v Uherském Hradišti.

Po okupaci se zapojil do činnosti podzemní Obrany národa. Stal se zástupcem velitele Okresního velitelství Obrany národa v Uherském Hradišti a současně nejbližším spolupracovníkem velitele Okresního velitelství ON mjr. pěch. Čenka Slezáka.

Po zatčení bratra Evžena odešel 12. prosince 1939 do emigrace. Přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii se 2. ledna 1940 dostal do Bejrútu, kde byl odveden do čs. armády. Z Bejrútu se po moři dostal do Francie a 26. ledna 1940 nastoupil činnou službu jako velitel čtyř pěšího pluku č. 1. 15. února 1940 odjel do Paříže k Čs. vojenské správě Čs. národního výboru, kde byl přidělen ke 2. oddělení II. odboru, které mělo na starosti otázky materiální, hospodářskou evidenci, finanční výdaje z válečného rozpočtu a finanční závazky čs. vojenské správy vůči francouzské vládě. Vzhledem ke svému vzdělání a především obchodním zkušenostem mohl por. pěch. V. Perutka právě v této oblasti uplatnit své znalosti. Na 2. oddělení II. odboru Čs. voj. správy se setkal s dalším rodákem ze Slovácka por. jez. JUDr. Aloisem Buzrlou a npor. Stanislavem Adamem z Kyjova.

Evakuaci z poražené Francie prožil por. V. Perutka spolu se svými přáteli z Uh. Hradiště a kolegy od čs. divizního soudu npor. JUDr. Š. Duplem, ppor. JUDr. J. Němcem, por. JUDr. A. Buzrlou, npor. S. Adamem a dalšími, s kterými odjel 6. července 1940 na lodi „Mohamed Ali el Kebir“ do Velké Británie.

Po soustředění v přechodném stanovém táboře v Cholmondeley Parku byl přidělen nejdříve do důstojnické velitelské zálohy. Ještě během pobytu v Cholmondeley Parku byl z jeho iniciativy založen později mezi čs. exilovou společností velmi známý a vyhledávaný „Slovácký krůžek“.

V důsledku velkého počtu nadbytečných důstojníků byl zařazen k četě kulometných

pásových vozidel jako střelec v rámci pěšího praporu č. 2. Později zastával funkci velitele čety 3. roty pěšího praporu č. 2.

V roce 1943 absolvoval stáže u polské armády (3.–17. 2. 1943) a u 137. britské obrněné brigády (18. 7.–1. 8. 1943). V roce 1942 se přihlásil dobrovolně pro splnění zvláštních úkolů. Na základě toho absolvoval 5 seskoků padákem na základně ve Wilmslow (10. 5.–16. 5. 1942) a kurz útočného boje „Assault Course“ ve Skotsku (22. 8.–22. 9. 1942).²⁰

Po odjezdu do Sovětského svazu byl zařazen k 3. čs. samostatné brigádě v SSSR. Zúčastnil se bojů během karpatsko - dukelské operace jako náčelník štábu 5. pěšího praporu. Velitelem 3. čs. brigády brig. gen. Karlem Klapálkem byl hodnocen jako „energický, snaživý, iniciativní a pilný.“

Během tažení Slovenskem vystřídal funkce zástupce velitele 4. a 5. pěšího praporu. Dosud na straně štábního kapitána Vladislava Perutky stálo štěstí, ale bohužel během přechodu moravsko-slovenských hranic nedaleko Javorníku několik kilometrů od Vsetína se k němu obrátilo zády.

Brig. gen. Karel Klapálek zaznamenal vzpomínku na škpt. V. Perutku: „První pozdrav z Moravy byl neveselý. Nocoval jsem ještě naposledy na Slovensku pod hřebeny Javorníků u nějakého pana učitele, a sotva jsem ráno džípem přešel hranici, hlásili mi smrt velitele 5. praporu štábního kapitána Perutky. Padl takřka na prahu domova, byl rodák z jižní Moravy...“²¹

Štábní kapitán V. Perutka podlehl těžkým zraněním 5. května 1945 ve vsetínském nemocnici a za velké účasti představitelů domácího a zahraničního odboje, představitelů MNV a ONV z Uherského Hradiště a občanů města byl pohřben ve svém rodném městě.

Poměrně velkým procentem mezi důstojníky na Západě byli zastoupeni záložní důstojníci židovského původu. Jedním z nich byl také **poručík pěchoty v záloze Bedřich Fürst**. Narodil se 11. prosince 1898 ve Bzenci v tehdejší politické okresu Uherské Hradiště. Ještě jako posluchač Vysoké školy agrikulturní ve Vídni narukoval do první světové války. Od 11. května 1916 do 18. prosince 1916 absolvoval vojenský výcvik a důstojnickou školu ve Sv. Hypolitě a v Brucku. 18. prosince 1916 odjel na frontu, kde zůstal až do 3. srpna 1918, kdy mu bylo uděleno volno k dokončení vysokoškolských studií. Od 3. srpna 1918 byl převeden ke kádru střeleckého pěšího pluku č. 25 v Kroměříži.²²

Po roce 1918 až do okupace řídil vlastní lihovar a octárnu ve Bzenci. Po okupaci vzhledem ke svému židovskému původu se rozhodl Bedřich Fürst i se svojí ženou k odchodu do emigrace. Na pas vydaný v Uherském Hradišti 10. ledna 1939 odjel s rodinou 8. dubna 1939 přes Břeclav do Francie. V Paříži se od 3. května 1939 ubytoval v hotelu Hotel de Normandie, Paříž 3, rue de la Banque. Přestože se v záznamech čs. exilových úřadů uvádělo u B. Fürsta, že je německé národnosti, cítil se Čechoslovákem a svou věrnost k Československé republice se snažil prokázat činy. Po příjezdu do Francie se nabídl čs. zahraniční akci, že jako člen Rothary Clubu by dělal propagační přednášky o čs. zahraničním odboji v Rothary Clubech ve Francii. V Paříži se také přihlásil do čs. zahraniční armády. V čs. výcvikovém táboře v Agde byl prezentován 5. ledna 1940 pod vojenským matričním číslem F-321. Bohužel další údaje o jeho službě se v archivních materiálech nedochovaly. S čs. zahraniční armádou evakuoval do Velké Británie a v čs. armádě zůstal až do 21. září 1940, kdy pro přestárlost byl přeložen do zálohy. S rodinou si našel bydlení na 28, The Redings, Surbitou, Surrey. Vzhledem k dobré znalosti cizích řečí – ovládal plynně němčinu, angličtinu, francouzštinu – si poměrně celkem snadno našel zaměstnání v oboru, který velmi dobře znal – v lihovarnictví a octářství. Pracoval jako technický úředník v octárně se slušným měsíčním příjmem L 36,-. Přesto cítil potřebu být nějak prospěšný pro čs. zahraniční odboj. Na začátku srpna 1943 se obrátil písemně na ministra vnitra Dr. Juraje Slávika jako na svého přítele rotariána: „... Přišel jsem v roce 1940 jako důstojník s čs. armádou do Anglie a téhož roku byl jsem pro stáří přeložen do poměru mimo činnou službu. Nepokoušel jsem se tehdy o zaměstnání ve státních službách, jelikož bylo hodně zájemců na taková místa a sám jsem se chtěl omezit s anglickým průmyslem. Během dvou let jsem se dopracoval na místo technického místoředitele v největší britské octárně a osvojil jsem si anglické výrobní metody tohoto oboru.“

Tato práce mne sice těší, ale nikterak mne neuspokojuje, poněvadž jsem odešel z domova s úmyslem pomoci v odboji. Bohužel dlouho mě v armádě nepotřebovali, protože se dostavilo dost mladých důstojníků. Ale mohl-li bych dnes pomáhati opětně nějakým způsobem v odboji, aneb v rekonstrukci našeho státu, velmi rád bych to udělal.... Obracím se na Vás pane ministře, jelikož vím, že pochopíte moji snahu, kterou nemíním získati státní zaměstnání, proto abych se uživil, nýbrž toužím po státním zaměstnání, abych mohl zase pracovati v odboji...“

Přestože mu dr. Juraj Slávik ve své odpovědi z 10. srpna 1943 poradil, aby se na základě své kvalifikace a vzdělání obrátil na Ministerstvo zemědělství, našel si nakonec místo u Ministerstva sociální péče s určením pro repatriační službu.²³⁾

Po válce se měl vrátit do Československa a bydlet v Praze-Dejvicích. Jeho další osudy už nejsou známé.

Dalším židovským důstojníkem, který prošel zákopy „Velké války“, byl **nadporučík dělostřelectva v záloze Jan Bruno František Fürst**. Narodil se 26. května 1896 v Uherském Hradišti, kde také ještě před narukováním do světové války absolvoval německé gymnázium. Během první světové války sloužil v různých funkcích (I. důstojník baterie, důstojník spřežení, učitel jízdy) u zeměbranceckých polních houfnicových divizionů č. 13 a č. 46 a u polního kanonového pluku č. 5 na italské frontě. Ve Vídni 15. října 1919 složil přísahu věrnosti čs. státu.

V předválečném Československu vystudoval Jan B. Fürst filosofickou fakultu a věnoval se dějinám umění. Ještě před vypuknutím války odjel v květnu 1938 do Paříže, kde se živil jako historik umění. Během mnichovské krize se 27. září 1938 přihlásil jako dobrovolník pro případ vypuknutí války a stal se členem Sdružení důstojníků ČSR ve Francii. Po vstupu Francie do války se na začátku září 1939 přihlásil na čs. konsulátě v Paříži do čs. armády. V čs. výcvikovém táboře v Agde byl presentován 26. října 1939 a 5. června 1940 nastoupil do kurzu záložních důstojníků. Současně od 6. června 1940 vykonával funkci posádkového důstojníka v La Nouvelle.²⁴ V londýnském Ministerstvu vnitra se o npor. děl. J. B. Fürstovi zachoval zajímavý záznam: „Jmenovaný dostává stále spoustu korespondence v německém jazyce z ciziny. Byli jsme upozorněni policejním úřadem v Agde. Jmenovaný pracoval po dobu svého pobytu v Agde dlouho do noci na psacím stroji se svojí snoubenkou. Přijímal denně návštěvy vojnů a poddůstojníků. Podle úsudku policie je touto cestou vyřizována korespondence, kterou však jmenovaný neodesílal poštovním úřadem v Agde, nýbrž z okolních měst. Za tím účelem byly konány auto výlety do okolí Agde. Již v době jeho přidělení u pěšího pluku č. 2 byl velitelem pluku napomenut, aby zastavil docházení německých novin na jeho adresu ze Švýcar. Při důstojnickém shromáždění 2. pěšího pluku slíbil tak učiniti, ale do té doby (14. 12. 1939) přestalo docházení korespondence na jeho vojenskou adresu a všechna další korespondence byla dirigována na jeho snoubenku, s níž žil v Agde. Příslušný velitel byl upozorněn, aby jmenovanému byla věnována pozornost...“²⁵

Je zajímavé, že ve voj. materiálech uváděl národnost českou a náboženství římsko-katolické, přestože v předválečných voj. spisech má uváděnu národnost německou. Npor. J. B. Fürst příliš nepadl do oka ani svému nadřízenému mjr. Sedláčkovi. Ten k jeho voj. a důstojnickým kvalitám uvedl: „... Přeceňuje své vojenské schopnosti. Ve skutečnosti nemá velitelských kvalit, ... je nepraktický a neobratný. Těživě snáší nepohodlí a vojenské povinnosti formálního rázu, cítí se povýšen nad podobné „maličkosti“. Z těchto důvodů jest jeho postavení v důstojnickém sboru jako celku exklusivní, nesžije se nikdy s ostatními, čehož jest si vědom, hlavně po stránce názorové.“

Npor. děl. J. B. Fürst po evakuaci do Velké Británie byl zařazen u důstojnického praporu a nakonec u Náhradního tělesa. Z čs. armády byl propuštěn na konci září 1940 do poměru mimo činnou službu.²⁶ O jeho dalších osudech ve Velké Británii a v poválečné době se nedochovaly žádné další zprávy.

Z Jarošova u Uherského Hradiště sloužil v čs. zahraniční armádě **podporučík pěchoty v záloze JUDr. Robert Hirsch**. Tento důstojník židovského původu se narodil 13. března

1911 v Prostějově, ale mládí prožil v Jarošově. V letech 1921-1929 studoval na Čs. státním reálném gymnáziu v Uherském Hradišti a Brně. Ovládal němčinu, francouzštinu, angličtinu a částečně hebrejštinu. Po maturitě v červnu 1929 ještě začal studovat obchodní abiturient-ský kurz při německé obchodní akademii v Brně a po jeho ukončení v r. 1930 nastoupil na Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně. Po promociích v dubnu 1935 začal pracovat v Brně jako advokátní koncipient. V letech 1935 až 1937 sloužil u pěšího pluku č. 27 v Uherském Hradišti a po složení důstojnických zkoušek na Škole na důstojníky pěchoty v záloze 7. divize v Olomouci jako podporučík pěchoty velel kulometné četě 8. roty pěšího pluku č. 27.

Do Velké Británie odešel ještě před okupací a do čs. zahraniční armády vstoupil 23. června 1942. Zpočátku byl zařazen jako člen osádky pásového obrněného vozu „Bren-carier“ u kulometné čtyř pěšího praporu č. 1. Velitel kulometné čtyř npor. Heinrich si vážil ppor. pěch. JUDr. R. Hirsche pro jeho klidnou povahu, spolehlivost a velmi dobré vojenské vystupování a chování mimo službu. Od 1. října 1942 do 30. září 1943 zastupoval velitele čtyř pěšího praporu č. 1. Jeho poslední vojenskou funkcí bylo velení četě záložní tankové roty tankového praporu č. 1. Tím také končí záznamy o jeho vojenské službě i dalších životních osudech.²⁷

Jako proviantní důstojník sloužil **kapitán proviantní služby v záloze Robert Stern**. Narodil se 3. května 1898 v Uherském Ostrohu. V letech 1908-1916 absolvoval Německé gymnázium v Uherském Hradišti a v letech 1918-1919 pak pokračoval ve studiích na Vysoké škole obchodní ve Vídni.

Během 1. světové války sloužil u pěšího pluku č. 84 ve Vídni (11. 5. 1916–1. 10. 1916). Pak v letech 1917-1918 působil u vojenských zásobáren ve Vídni, Temešváru, v Bělehradě, v Kosovské Mitrovici a u okresní vojenské zásobárny v Šačaku v Srbsku. Jako poručík proviantní služby v záloze se v únoru 1919 přihlásil do služby k čs. armádě na čs. vyslanectví ve Vídni. V době pokusu Karla Habsburského o návrat na trůn v Maďarsku nastoupil 28. října 1921 po vyhlášení mobilizace činnou vojenskou službu v Olomouci.

Po propuštění z vojenské služby se věnoval své profesi a pracoval jako úředník zemědělských velkozávodů v Brně.²⁸

K jeho dalším osudům již existují pouze útržkovité informace. Ještě před okupací odešel do emigrace a vstoupil do čs. zahraniční armády ve Francii, kde byl presentován pod vojenským matričním číslem F-390.

Po skončení války se vrátil do Československa a 5. listopadu 1947 spolu s manželkou Elisabethou Margaretou odjel do emigrace do Velké Británie. Jeho další osudy zůstaly neznámé.²⁹

Do čs. zahraniční armády vstoupila řada dobrovolníků, kteří před druhou světovou válkou odešli za prací do zahraničí nebo pracovali za hranicemi vlasti pro různé domácí firmy. Jedním z nich byl také **poručík pěchoty v záloze Jan Sedláček**. Pocházel z Louky (pol. okr. Uherské Hradiště), kde se narodil 5. listopadu 1910. V Louce čp. 58 vyrůstal v rolnické rodině. Po absolvování Obchodní akademie v Uherském Hradišti v červnu 1930 nastoupil u Slovenských akciových cihelen v Hodoníně na místo administrativního úředníka, kde pracoval až do konce září 1931. Pak vypomáhal téměř celý rok na hospodářství svého bratra Antonína. V říjnu 1932 nastoupil presenční vojenskou službu u pěšího pluku č. 32 „Gardského“. Během voj. služby prošel Školou na důstojníky pěchoty v záloze v Košicích. Po návratu do civilu si podal žádost o přijetí do služeb firmy Baťa. V roce 1934 nastoupil jako prodáváč v Baťově prodejně v Praze-Dejvicích. Postupně u firmy Baťa zastával funkce korespondenta pro Střední Ameriku, prošel prodavačským kurzem a byl jmenován zásobovatelem francouzských rajonů a nakonec 8. října 1937 odjel do Jižní Ameriky na dva roky na „Guadeloupe Susursak Baťa Basse Terze Guadeloupe Antilles Francaise“.

Po vypuknutí války a zahájení výstavby čs. zahraniční armády odejel na mobilizační výzvu do Francie a v čs. výcvikovém táboře v Agde byl zařazen jako velitel čtyř pěšího pluku č. 2 od 22. ledna 1940. V záznamu podepsaném plk. Janem Satoriem je uvedeno:

„Jako velitel čety cvičil a vedl svoji četu dobře. Při jednání s mužstvem kamarádský, přímý a spravedlivý. Příkladně se staral o materiální potřeby mužstva. Působil dobře na ducha, soudružnost své čety, sobecké zájmy nesledoval ani nezanášel politické otázky do své čety... Povahy klidné. Velmi pilný a iniciativní. Je vlastenecky založen. Po příchodu na frontu projevil sklon k panikařství. ... Účast v boji volil z povinnosti k národu a vlasti a z odporu proti nepříteli státu a národa.“

Po skončení bojů ve Francii por. pěch. J. Sedláček zůstal dobrovolně ve Francii, odkud odjel do Brazílie. Po válce se vrátil do Československa a vykonával funkci zástupce ředitele měšťanské školy v Cukmentlu.³⁰ Jeho další osudy jsou bohužel neznámé.

Podobným způsobem se do čs. zahraniční armády dostal **podporučík hospodářské služby v záloze Josef Ševčík**. Narodil se 30. července 1905 v Blatničce (pol. okr. Uherské Hradiště) v rodině obchodníka. V roce 1925 ukončil středoškolské vzdělání na Obchodní akademii v Uherském Hradišti a základní vojenskou školu absolvoval u pěšího pluku č. 17 v Trenčíně. Během vojenské služby prošel Školou pro důstojníky pěchoty v záloze 8. pěší divize (10. 10. 1928–2. 1. 1929) a Školou pro důstojníky správních služeb v záloze (3. 1. 1929–15. 7. 1929). Po návratu z vojenské služby odjel v roce 1932 do Francie, kde v pivovare pracoval jako pivovarský praktikant, studoval cizí jazyky – postupně ovládal kromě francouzštiny také částečně němčinu a španělštinu. Po vytvoření čs. armády ve Francii nastoupil 18. listopadu 1939 do čs. vojenského tábora v Agde a postupně byl zařazen u 3. čs. pěšího pluku (18. 11. 1939–15. 12. 1939), později u 2. čs. pěšího pluku, praporeční doprovodné roty 3. velitelské roty jako hospodář (15. 12. 1939–8. 1. 1940). Od 8. ledna 1940 se staral o hospodářské záležitosti celého pluku až do kapitulace Francie. Další osudy ppor. hosp. služby Josefa Ševčíka nejsou příliš jasné. Faktem zůstává, že se zbytky čs. divizní pěchoty neevakoval do Velké Británie a zůstal ve Francii. U náhradního tělesa čs. vojenské jednotky ve Velké Británii byl presentován až 10. března 1945 a do poměru mimo činnou službu byl propuštěn 15. srpna 1945. Po skončení války zůstal v cizině a v roce 1946 za ním odcestovala i jeho matka.

V roce 1949 jeden důstojník vojenské správy poznamenal: „Vzhledem k tomu, že až dosud nedal o sobě žádných zpráv a že se nehodlá vrátiti do vlasti, jakož i to, že pravděpodobně nemá kladný poměr k lidově demokratickému zřízení a pochybnost o jeho státní a politické spolehlivosti, jakož i nedůvěry, že by mohl zastávati funkci v čs. lidové armádě odpovídající jeho hodnosti navrhuje komise odněti jeho voj. hodnosti.“ Což se také 3. června 1950 podle zák. č. 59/49 Sb. nakonec stalo.³¹

Důstojníci – rodáci z Uherského Hradiště a okolí bezpochyby čs. zahraniční armádě udělali dobré jméno. Zvláště aktivní důstojníci předválečné čs. armády celkem bez větších problémů zvládli své velitelské funkce v čs. jednotkách ve Francii, Velké Británii, na Blízkém východě či v SSSR. Mnozí z nich veleli v důležitých bitvách druhé světové války, dosáhli úspěchu a uznání. V případě záložních důstojníků byla situace poněkud odlišná. Všichni jistě odcházeli do odboje z vlasteneckých pohnutek, ale přece jenom služba v polních podmínkách, na kterou nebyli zvyklí, mnohým činila potíže a rovněž vojenský život, který ani v odbojové armádě není jiný, řadě z nich k tělu nepřirostl. Přesto všechno je nutné na závěr uvést, že všichni bez výjimky zachraňovali čest jednoho malého národa uprostřed Evropy.

Poznámky:

- 1 VÚA, kvalifikační list por. pěch. Františka Bogataje.
- 2 Tamtéž.
- 3 VÚA, f. 37, sig. 265-1; VÚA, f. 37, sig. 365-2; VÚA, f. 37, sig. 291-1.
- 4 VÚA, f. 37, sig. 247-3, radiodepeše pro JARMILU.
- 5 VÚA, f. 37, sig. 247-4, radiodepeše od JARMILY.
- 6 VÚA, f. 37, sig. 247-4, radiodepeše od JARMILY.
- 7 VÚA, f. 37, sig. 320-1; VÚA, f. 37, sig. 247-3, radiodepeše pro JARMILU.
- 8 AMV, f. 302, sig. 185-3, materiály k činnosti mjr. F. Bogataje po r. 1948. Generál Bogataj se vrací.

- Slovácké noviny č. 61 z 24. 11. 1999.
- 9 VÚA, kvalifikační listina por. pěch. A. Gabriela.
  - 10 AMV, f. 302, sig. 93-4. Hlášení rtm. Vladimíra Hrabce pro MNO v Londýně z 1. září 1943 o podzemní činnosti po 15. březnu 1939.
  - 11 VÚA, kvalifikační listina por. pěch. A. Gabriela.
  - 12 P a j e r, Miroslav: *Wellingtony nad Biskají*. Cheb 1998, s. 127.
  - 13 VÚA, kvalifikační listina npor. let. F. Cigoše.
  - 14 R a j l i c h Jiří, S i r o v ý Jan: *Za Ostnatý drát*. Letectví a Kosmonautika. Příloha s. 10; P a j e r, Miroslav: *Křídla míří na Německo*. Cheb 1994, s. 128-129.
  - 15 AMV, f. 302, sig. 218-1, hlášení o pplk. let. F. Cigošovi.
  - 16 VÚA, kvalifikační listina npor. pěch. V. Vávry.
  - 17 VÚA, kvalifikační listina por. let. T. Vybírala.
  - 18 R a j l i c h Jiří: *Esa na obloze*. Praha 1995, s. 88-90.
  - 19 Tamtéž; VÚA, kvalifikační listina por. let. T. Vybírala.
  - 20 AMV, f. 302, sig. 139-4, evidenční list npor. pěch. V. Perutky; VÚA, kvalifikační listina por. pěch. V. Perutky.
  - 21 K l a p á l e k, Karel: *Ozvěny bojů*. Praha 1987, s. 249.
  - 22 VÚA, kvalifikační listina por. pěch. B. Fürsta.
  - 23 SÚA, f. 2, sig. 1/271/15 - Fürst Bedřich.
  - 24 VÚA, kvalifikační listina npor. děl. J. B. Fürsta.
  - 25 SÚA, f. 2, sig. 90-3307 - Fürst Bruno.
  - 26 VÚA, kvalifikační listina npor. děl. J. B. Fürsta.
  - 27 VÚA, kvalifikační listina ppor. pěch. R. Hirsche.
  - 28 VÚA, kvalifikační listina kpt. v zál. R. Sterna.
  - 29 AMV, f. 425, sig. 203-2.
  - 30 VÚA, kvalifikační listina por. pěch. J. Sedláčka.
  - 31 VÚA, kvalifikační list por. pěch. J. Ševčíka.

Mgr. Lubor Nedbal (n. 1967), v roce 1990 absolvoval Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor čeština–dějepis. V letech 1994–2001 pracoval v archivu Ministerstva vnitra, od roku 2002 pracuje jako odborný archivář ve Státním okresním archivu v Hodoníně.

Officers from the Political District of Uherské Hradiště in the Czechoslovak Resistance Abroad 1939–1945

Abstract

Important members of the Czechoslovak exile army also included Czechoslovak paratroopers and crew of the air wings in Great Britain. Infantry Lieutenant František Bogataj, born in Uherský Ostroh, was one of the indisputable leaders of resistance abroad. He acquired paratrooper and assault flight training in Great Britain. Together with three other paratroopers, he became a member of the parachute unit Carbon, which landed in mid-April of 1944 near Vacenovice. Soon, he managed to get in touch with his former co-fighters from the domestic resistance organization Defense of Nation Antonín Straka and Josef Vitek, with whose help he managed to build an extensive underground organization and prepared 23 locations for receiving weapon supplies thrown down from the air. Tomáš Vybíral from Moravský Písek was a true fighter ace – he shot down seven enemy airplanes during the war. Infantry Lieutenant Alois Gabriel from Zlechov was re-trained from an infantry soldier to an aircraft crew member. He died as a gunner of the 311th Czechoslovak Bomber Wing on September 15, 1942 in a duel with German Junkers JU-88. Lieutenant Vladimír Vávra from Tupesy was another infantry soldier who joined air force. After training and service at the 311th Wing, he served until the end of the war as an officer at the British command of anti-submarine defense in Scotland. Airforce Lieutenant František Cigoš from Polešovice experienced life in a prisoner-of-war camp. Following a navigation error, he landed at a German airbase in France and he was held captive in a prisoner camp

until the end of the war. Reserve officers are also an interesting chapter in the history of Uherské Hradiště natives in the exile army. Besides fairly frequent participation of Jewish officers from the political district of Uherské Hradiště (B. Ftirst, I. Ftirst, R. Stem, R. Hirsch), we have to mention in the first place Reserve Infantry Lieutenant Vladislav Perutka from Uherské Hradiště, who was one of the founders and leaders of Defense of Nation in Uherské Hradiště. After he had fled into exile, he served in ground troops in France, Great Britain and Soviet Union. He died, as a commander of the 5th battalion of 3rd Czechoslovak independent brigade in Soviet union, on May 5, 1945 in Vsetín as a result of critical wounds.

Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in der tschechoslowakischen Auslandsaktion 1939–1945

Z u s a m m e n f a s s u n g

Zu bedeutenden Mitgliedern der tschechoslowakischen Auslandsarmee zählten auch tschechoslowakische Fallschirmspringer und Flieger der tschechoslowakischen Staffel in Großbritannien.

Eine der großen Persönlichkeiten unter ihnen war zweifellos Oberleutnant der Infanterie František Bogataj, gebürtig aus Uherský Ostroh, der eine Spezialausbildung als Fallschirmspringer und einen Kurs für Angriffskämpfer in Großbritannien absolvierte. Gemeinsam mit drei weiteren Fallschirmspringern wurde er Mitglied der Fallschirmspringergruppe Carbon und diese Gruppe war Mitte April 1944 bei Vacenovice gelandet. František Bogataj gelang es bald, eine Verbindung mit Antonín Straka und Josef Vitek, seinen ehemaligen Mitarbeitern aus der einheimischen Widerstandsorganisation Obrana národa (Abwehr der Nation), herzustellen. Mit deren Hilfe gelang es, eine umfangreiche illegale Organisation zu bilden und 23 Flächen für Abwurf von Waffen vorzubereiten.

Hervorragend unter unseren Fliegern war Leutnant der Luftwaffe Tomáš Vybíral aus Moravský Písek, der während des Krieges sieben feindliche Flugzeuge abschoss.

Vom Infanteristen zum Flieger wurde Leutnant der Infanterie Alois Gabriel aus Zlechow umgeschult, der am 15. September als Schütze der 311. tschechoslowakischen Bombenstaffel im Duell mit dem deutschen Bomber Junkers JU-88 ums Leben kam.

Von der Infanterie zur Staffel wechselte auch Leutnant Vladimír Vávra aus Tupesy, der nach entsprechender Ausbildung und dem Einsatz bei der 311. tschechoslowakischen Staffel als Befehlshaber bei der britischen Kommandantur für die U-Boot-Abwehr von Schottland bis zum Kriegsende tätig war.

Das deutsche Gefangenenerlager erlebte Oberleutnant der Flugwaffe František Cigoš aus Polešovice. Als Flugzeugbefehlshaber landete er Anfang Februar 1941 versehentlich auf einem deutschen Flugplatz in Frankreich. Der Navigationsfehler brachte ihn ins Gefangenenerlager, wo er bis zum Kriegsende blieb.

Ein interessantes Kapitel in der Tätigkeit der hiesigen Landsleute innerhalb der ausländischen Armee stellen die Reserveoffiziere dar. Neben den zahlreichen jüdischen Offizieren aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště (B. Ftirst, L. Ftirst, R. Stem, R. Hirsch), die daran teilnahmen, ist an erster Stelle Reserveleutnant der Infanterie Vladislav Perutka aus Uherské Hradiště zu nennen. In den ersten Okkupationsjahren gehörte er zu den Gründern und Kommandanten der Widerstandsorganisation Obrana národa in Uherské Hradiště. In der Emigration diente er in Landtruppen in Frankreich, Großbritannien und in der Sowjetunion. Er war Befehlshaber des 5. Bataillons der 3. tschechoslowakischen selbständigen Brigade in der Sowjetunion. Am 5. Mai 1945 starb er an Folgen schwerer Verletzungen im Krankenhaus in Vsetín.

Miroslav Hudeček, Matrika domů v Blatničce.
Vydáno vlastním nákladem autora, Blatnička
2003, 784 s.

Autorské i vydavatelské „dítě“ blatnického amatérského (bez jakéhokoli negativního podtónu) historika Miroslava Hudečka rozhodně není „dítětem“ prvorozeným. Z pisatelova vztahu k malebné jihomoravské víscce se zrodilo již několik publikací, např. *Blatnička ve vzpomínkách a v roce 2000* či *Lidé a doba v Blatničce*. Především je však třeba poznamenat, že *Matrika domů v Blatničce* je „dítětem“ značně osobitým a poněkud vybočujícím z řady různých pojatých monografií o dějinách obcí, ať již z pera profesionálních historiků či nadšených amatérů.

Autor sám v úvodu objasňuje motivy vzniku této knihy. Prvotním impulzem byla citová vazba k rodnému domu, který vnímá – a dovolím si tvrdit, že není sám – jako jakési zhmotnění vzpomínek na své dětství, jako památník vlastní minulosti. Zároveň se však hlásí k předchozím snahám o zachycení demografického vývoje obce, k němuž vyzýval známý katolický kněz P. Antonín Šuránek, realizovat se snažil Stanislav Staněk a do podoby vydaného díla dovedl právě Hudeček.

Za stručným úvodem následuje několik reprodukcí plánů obce, především indikačních skic z roku 1827 a mapy katastru obce z roku 2000. Tyto reprodukce jsou bohužel dosti malé, tj. zabírající vždy jen jednu stránku knihy formátu A5, černobílé a v nepříliš dobré „kopírkové“ kvalitě. Po nich pak již při listování knihou přicházíme na dalších 556 stranách k vlastní tzv. matrice domů. Ono „tzv.“ je vcelku namístě, neboť jde o pouhý název knihy, vytvořený autorem, nikoliv o odborný termín ze slovníku pomocných věd historických, čímž není v žádném případě řečeno, že by to byl název nevhodný či zavádějící. Chceme-li ovšem mít zcela přesnou představu, co se pod ním skrývá, nezbyvá nám než nahlédnout dovnitř. Uvnitř knihy najdeme 188 kapitol, věnovaných 188 domovním číslům, které tvoří obecní zástavbu. U každého domu je kromě čísla popisného, podle nichž jsou řazeny, uvedeno také číslo parcely, popřípadě je kapitola uvozena krátkou poznámkou. Z ní se např. dozvíme, že dům čp. 37 stál původně jako nadstavba nad panským

vinným sklepem v humně u potoka a teprve později byl postaven na dnešním místě, nebo že dům čp. 113 byl postaven mezi domy č. 110 a 109 asi roku 1909. Vlastním jádrem kapitoly je chronologicky řazený výpis údajů z křestních matrik, matrik sňatků a matrik pohřebních, vztahujících se k osobám, které příslušný dům obývaly. Základní životopisná data obyvatel jsou doplněna o změny majitelů a informace o zásadních přestavbách domu. Tyto malé letopisy jsou dovedeny takřka až do dnešních dní – poslední záznamy jsou datovány od 80. let až do roku 2003. Pro nezaujatého čtenáře na první pohled nezáživné čtení, pro místní jistě mozaika příběhů konkrétních lidí, malých tragédií i radostných událostí, barevná sonda do vlastních kořenů. A samozřejmě skvělá pomůcka pro rodopisce, jemuž autor vlastní pílí a mravenčí prací ušetřil cestu (či spíše cesty) do krajského města a hodiny namáhavého čtení starých matrik. Ale neméně cenné než tyto údaje, ba možná dokonce i cennější jsou a budou právě údaje z posledních desetiletí, neboť díky nim se tato kniha může během několika desítek let sama proměnit v historický pramen. Obzvláště v dnešním systému neustálého utajování a téměř hysterické ochrany údajů o všech i o všem. Doufejme, že autor nebude za odměnu svého vlastivědného nadšení podezírán ze zveřejňování osobních údajů.

Záznam o každém domu dotváří fotografie (nejméně jedna, často však i více), obvykle současné, občas mezi nimi nalezneme i dobové snímky. U mnoha domů najdeme také reprodukce stavebních plánů. I zde je třeba stejného povzdechnutí jako u reprodukcí map obce. Jak fotografie, tak i stavební plány by si zasloužily větší formát a především kvalitnější grafické provedení. Je však celkem pochopitelné, že publikace, která vznikala vlastním nákladem, možná přímo svépomocí, nechtěla a patrně ani nemohla mít vysoké ambice v oblasti technického zpracování. O něco větší škoda je, že neměla vyšší ambice po stránce formální. Za více méně kosmetickou vadu lze ještě považovat zbytečné opakování některých údajů. Hned u domu čp. 1 je nejprve uvedeno: „22. 9. 1786 nar. Václav – syn Antonína Soviše a Kateřiny“, abychom se o řádek níže dozvěděli, že „11. 12. 1787 zemř. Václav – syn Antonína Soviše a Kateřiny (nar. 22.

9. 1786) ve věku 1 roku na neštovice“ (s. 12). Totéž již ale nelze říci o chybějících citacích pramenů. Vyžadovat klasický poznámkový aparát by bylo vzhledem k povaze díla i okolnostem jeho vzniku zbytečným formalismem, citace každého svazku matriky nefunkčním přívěskem. Jinak je tomu ovšem v případech reprodukcí stavebních plánů, které by si zasloužily odkaz na vlastníka originálu. Totéž platí i o fotografiích, kde by mělo být pokud možno i jméno autora. Vyžaduje to nejen dobrý mrav, ale i autorský zákon. Na konci je sice (pod nadpisem „*Použitá literatura*“!) uveden seznam literatury a pramenů, bohužel ale ve formě, kterou lze stěží považovat za dostačující. Údaj „*Státní okresní archiv Hodonín*“ je tím nejkřiklavějším případem.

Závěrečnou třetinu knihy pak tvoří nejprve soubor několika krátkých úsměvných vyprávění ze života místních lidí (např. „*Rumová příhoda*“), mezi něž je ovšem vložen přehled dějin místního mlýna („*Konec mlynářů v Blatničce*“) a zpráva o vybudování místního vodovodu v polovině 50. let 20. století („*Nový vodovod*“), dále *Historie Blatničky ve fotografii 1900–2002*, přehled obyvatel obce podle sčítání lidu z let 1869 a 1910 a přehled nejdůležitějších událostí v obci za rok 2002. Případně diskuse o vztahu (nebo spíše jeho absenci) k jádru knihy, kterým je tzv. matrika domů, se můžeme s lehkým srdcem vzdát vzhledem k atraktivitě i vypovídací hodnotě, kterou oplývá především soubor fotografií dřívějších obyvatel Blatničky. Ty jsou sice doprovázeny velmi detailním popisem, jméno vlastníka, resp. autora fotografie zde ovšem zase čtenář hledá marně. Cenným genealogickým pramenem je soupis obyvatel, vypsáný (opět bez uvedení zdroje!) ze sčítacích operátů obce Blatnička, uložených ve Státním okresním archivu v Uherském Hradišti, fond Okresní úřad Uherské Hradiště.

Jak vyplynulo z předchozích řádků, trpí recenzované dílo především nedostatky v rovině vizuální a formální. Je ovšem třeba zdůraznit, že všechny výše uvedené výhrady (méně již úpnou absenci jazykových korektur), oslabí, zohledníme-li dostatečně skutečnost, že se jedná o historický spis „nehistorika“ a vydavatelský počín „nenakladatele“, jehož základním hnacím motorem bylo rozvinuté historické vědomí a lokální patriotismus. Podle Hudečkova výčtu v doslovu knihy obsahuje Matrika domů v Blatničce na 540 fotografií a 130 plánek, kromě toho ale také výsledky autorovy trpělivé a důkladné badatelské práce, kterou ocení v první řadě nynější

a ještě více možná budoucí obyvatelé Blatničky. Budoucí historik, bádající nad dějinami obce, si možná občas povzdechne, že musí znovu pátrat po pramenech, ze kterých autor čerpal, ale zcela jistě tuto knihu mnohokrát při svém bádání vezme do ruky. A dost možná také zhodnotí (a věřme, že kladně), jak se podařilo naplnit cíl, který pro svou knihu autor vytyčil: „*O možnosti porovnání života v budoucnosti na vesnici s dobou, kterou právě nyní prožívám, a jak ji vidím, je i tato kniha.*“

Lukáš Čoupek

Marie Zdeňková, Antonín Švehla a Hostivař.
MILPO MEDIA s. r. o., Praha 2003, 152 s.

U příležitosti 130. výročí narození a 70. výročí úmrtí Antonína Švehly (1873–1933) vyšla publikace, která se přiřadila k nemnoha dalším věnovaným životu a dílu tohoto prvorepublikového politika a státníka. Zatímco například autoři dvou nejpodrobnějších biografii – Vladimír Dostál: *Antonín Švehla. Profil československého státníka* (New York 1989) a Daniel Edward Miller: *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů* (Praha 2001) – se pokusili detailněji analyzovat význam a podíl prvního muže agrární strany a jednoho z našich státotvůrců na formování domácí politiky, potažmo charakteru republiky, Marie Zdeňková se vydala jinou cestou. Cestou na pomezí stručného portrétu, genealogického exkurzu a vlastivědné práce. Zaměřila se na Antonína Švehlu především jako na hostivařského občana.

Vyprávění autorka otevírá nástinem dějin původně samostatné obce Hostivař, dnes součásti 15. pražského městské obvodu, postupně se přesouvá od prvních dokladů osídlení regionu až do současnosti. Mnohem zajímavější je genealogický přehled rodu Švehlů, od nejstaršího, berní rulou z roku 1654 doloženého Bartoloměje Švehly, až po jeho potomka v osmé generaci Antonína. Podklady byly autorce zapůjčeny ze soukromých zdrojů a posloužily také pro grafické ztvárnění rodokmenu rodu Švehlů na zadní předšádce. Následující, nejdůležitější pasáž knihy o vztahu nejslavnějšího rodáka k Hostivaři, vychází mimo jiné ze vzpomínek pamětníků a pro dotvoření hostivařské kulisy několika desítek let na přelomu 19. a 20. století, jsou použity dochované archivní prameny (např. zápisy sokolského a hasičského sboru), byť není vždy zcela zřejmé, kdy byly

kteří využity. Pro většinu čtenářů to ovšem není podstatné. Další kapitola, věnující se Antonínu Švehlovi coby prvorepublikovému politikovi, přináší všeobecně známé skutečnosti, ale vyzníchá z pochopitelných důvodů být nemohla. Pod názvem *Legenda* se pak skrývá komentovaný přehled pomníků, soch, bust a pamětních desek odhalených v různých koutech republiky a připomínajících Antonína Švehlu, včetně objektů nesoucích jeho jméno. Nechybí také několik kopií dopisů Švehlovi adresovaných nebo jím psaných.

Svojí formou a rozmachem je tato práce, stejně jako jí podobné, donucena se pouze sklouznout po povrchu, stačilo vybrat z dosud publikovaného vhodné informace a přidat k nim regionální souvislosti, ale své poslání srozumitelným a přístupným způsobem seznámit okruh zájemců s daným tématem splňuje. Jako regionální publikaci je možno ji hodnotit jako poctivou, neuchvátanou, z grafického pohledu za milou a zdařilou. Nakreslila další tah ve Švehlově stále neúplném obraze, přináší řadu využitelných informací, nejen genealogicko-topografické povahy. Hodnotné jsou i doprovodné fotografie nebo reprodukce dobových pohlednic.

Knihu opatřil úvodním slovem prezident republiky Václav Klaus, podobně jako třeba práci Roberta Saka o staročeském politikovi Františku Ladislavu Riegrovi na závěr je připojen přehled použité literatury a anglické, německé a francouzské resumé.

Aleš Vyskočil

Jiří Stříbrný. Portrét politika. Masarykova univerzita a Maticе moravská, Brno 2003, 320 s.

Po dlouhých letech už téměř marného čekání k nám dorazily v knižní podobě shromážděné výsledky práce brněnského historika a pedagoga na Historickém ústavu Filozofické fakulty Libora Vykoupila. Monografie vyšla v rámci Knižnice Maticе moravské (jako její 12. svazek) a autor jí vzdal hold jednomu ze svých celoživotních témat. O Jiřím Stříbrném (1880–1955), jeho vztahu k ostatním osobnostem první republiky či o straně národních socialistů vydal řadu dílčích studií, v ucelené formě existovala Stříbrného biografie jako obhájená, leč nepublikovaná disertace. Podařilo se konečně naplnit touhu čekajících?

Myslím, že můžeme říct, že ano. Netroufám si posoudit, zdali se autorovi podařilo excerptovat všechny dostupné relevantní materiály, ostatně

sám připomíná, že výzkum v této oblasti je během na dlouhou trať, ale zřejmě je, že jen za uvedeným přehledem pramenné základny stojí místy až mravenčí archivní výzkum. Díky dlouholetému zájmu o (nejen) politické dějiny první republiky mohl archivní poznatky suverénně zasadit do širšího kontextu, čímž mu v konečné fázi nevyšla pouze na kost oholená nebo balastem vyplněná biografie. Tento stav pak ocení nejen specialisté – historici, ale měli by i více či méně poučení laici. Co tuto knihu dále posouvá do nadstandardní biografické produkce, je dar vládnout srozumitelným, a přitom neotřelým a bohatým jazykem, což nebývá u historiků čtená přednost. Když se pak ke svižnému stylu přidá nadhled a vtip, vezme takovou knihu do ruky i ten, kdo není zrovna skalním příznivcem dané problematiky. Autor přitom nemusel slevit z atributů odborné práce. Dle mého se mu také v dostatečné míře podařilo udržet příslušný odstup, a vyhnout se tak svodům mentálního splynutí s postavou, hrozícího především v případech dlouhodobého badatelského zájmu.

Vykoupil provede čtenáře zákrutami této složité osobnosti, kde, jak sám uvádí, mnohdy zcela splývají Jiří Stříbrný – člověk, Jiří Stříbrný – podnikatel a Jiří Stříbrný – politik a státotvůrce. U osob angažovaných v politice se však jedná o poměrně běžný jev. Nechci zde podrobně pojmenovávat náplň jednotlivých kapitol, vlastně životních etap tohoto prvorepublikového politického matadora, které by se daly v nadsázce shrnout – od pozvolného dobývání vrcholu k střemhlavému sestupu, zaviněnému zčásti neovlivnitelným zhoršením povětrnostních podmínek, zčásti špatně zvolenou strategií, a snad i cíle výstupu, a rovněž nevhodnou výbavou.

Autor hodnotí kladně především Stříbrného podíl na přípravě československé státnosti a zásluhy o konsolidaci československé politické scény, které ovšem záhy připravil svými aktivitami první velké vnitřní problémy. Věcně přistupuje ke Stříbrného sklonům k přílišnému politickému pragmatismu, demagogickým a často krajně pravicovým projevům nebo prohlubujícím se osobním antipatiím, které jej postupně připravily o přízeň veškerých významných prvorepublikových politických hráčů. Odmítá jej však zařadit mezi přesvědčené fašisty; rozsudek poválečného Národního soudu, který Stříbrného poslal na doživotí do vězení, hodnotí jako důsledek jeho celoživotní protihradní opozice, spíše nežli jako prokázanou kolaboraci.

Na závěr autor ujišťuje čtenáře, že vydáním knihy jeho zájem o předloženou problematiku rozhodně nekončí, jelikož Stříbrného osudy považuje i nadále za ne zcela objasněné.

Aleš Vyskočil

VINAŘSTVÍ NA MORAVĚ

Vstup České republiky do Evropské unie v roce 2004 se stal mj. příležitostí moravského zemědělství k ohlédnutí za jedním z tradičních oborů své činnosti – vinařství, a to s ohledem na jeho další budoucnost v nových podmínkách jednotného evropského trhu. Vinařský fond České republiky a firma Orionreal, s. r. o. – Moravská banka vín proto společně s Moravským zemským archivem v Brně, Státními okresními archivy Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Břeclav se sídlem v Mikulově, Hodonín, Uherské Hradiště, Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna a Znojmo a s Archivem města Brna přikročily k několika edičním počínům, které mají upozornit širokou veřejnost na tradice jihomoravského vinařství, poskytnout historikům i etnografům podněty k vyvolání zájmu o zpracování dosud „bílých míst“ v minulosti tohoto důležitého hospodářského odvětví, ale také přispět k jeho propagaci.

První a základní prací je tematický soupis dokumentů z archivních fondů pod názvem *Prameny k dějinám vinařství na Moravě*, Brno 2004, který sestavil kolektiv archivářů pod vedením Kateřiny Smutné. Soupis na 233 stranách obsahuje celkem 5 301 záznamů a podchycuje listiny, aktový materiál, účty, pozemkové a horenské knihy, mapy a plány, typáře a jejich otisky na pečetích, jakož i fotografie a jiný dokumentační materiál k tématu vinařství a vinohradnictví na Moravě tak, jak je zachycen ve stávajících archivních inventářích. Soupis je rozdělen podle jednotlivých archivů, v nichž jsou vždy úvodem uvedeny také základní informace o příslušném archivu, potřebné údaje pro styk s veřejností a celková charakteristika pramenů vztahujících se k tématu ve vymezeném okrese a uložených v konkrétních archivních fondech. V rámci každého okresu je archivní materiál uveden abecedně podle obcí a měst, v rámci obce nebo města pak podle archivních fondů. Fondy Moravského zemského archivu v Brně jsou rozděleny podle tematických okruhů – stavovské a samosprávné fondy, politické fondy, justiční fondy, finanční fondy a sbírky map a plánů, církevní fondy, velkostatky

a organizace založené ministerstvem zemědělství, rodinné archivy a pozůstalosti a průmyslové podniky a družstva. Každý záznam obsahuje inventární číslo nebo signaturu pramene, dále pak obsah dokumentu, a nakonec časový rozsah pramene a pořadové číslo celkového soupisu. Pro snadnější přístup uživatelů je soupis pramenů opatřen místním rejstříkem.

Druhou publikací je *Bibliografie k dějinám a současnosti moravského vinařství*. Jedná se výběrovou bibliografii, kterou sestavili archiváři z knižních fondů a sbírek svých archivů a která doplňuje ediční řadu bibliografií Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a Státní vědecké knihovny v Brně k městu Brnu a k jednotlivým okresům jižní Moravy. Bibliografické záznamy jsou řazeny s ohledem na budoucí uživatele podle jednotlivých teritorií tak, že úvodní části práce zahrnují celomoravskou nebo jihomoravskou oblast, dále vlastní město Brno a lokality z teritoria mimo participující okresní archivy. Poté jsou řazeny záznamy podle jednotlivých okresů při zachování stejného principu předřazení celookresních prací, za nimiž jsou abecedně seřazeny jednotlivé obce a města. Všechny záznamy byly průběžně pročíslvány, takže dílo podchycuje 2462 bibliografických záznamů. Pro snadnější orientaci jsou připojeny rejstříky jmenný a místní, odkazující na pořadové číslo záznamu.

První pracovní výsledky, pořízené na základě uvedeného soupisu archivních pramenů, byly již prezentovány ve dnech 16.–17. září 2004 na konferenci *Historie vinařství na Moravě* a s ní spojené archivní výstavě. Jako katalog k této v archivní oblasti ojedinělé prezentaci vznikla třetí publikace pod názvem *Historie vinařství na Moravě – Pohled do archivních pramenů*, Brno 2004. Katalog připravil Ivan Štarha z dokumentů jihomoravských státních archivů od prvních královských privilegií na vinohrady z 13. století až po aktový materiál měst, obcí a národních podniků v 2. polovině 20. století.

Soupis pramenů i bibliografie k vinařství vznikly ve velmi krátké době, obsahují však nesmírné množství informací k pěstování a šlechtění vinné révy, viničnímu hospodaření a obchodu, vinohradnickým stavebním památkám, vinařskému školství či konzumaci vín nebo odrazu vinařských motivů v komunální sfragistice a heraldice. Odborné veřejnosti se tak do rukou dostává pomůcka, která významně urychlí orientaci a přístup k pramennému bohatství moravských archivů. Technická kvalita tisku

a křídový papír u katalogu výstavy přispívají také k výrazné prezentaci vydavatelů. Na druhé straně se však rychlost přípravy poněkud negativně podepsala na kvalitě edičních úprav – např. u katalogu na straně 3 vypadl hlavní nadpis kapitoly, stejně i na straně 11 u bibliografie. Drobné chyby vyplývají z nedotažených korektur a neověřených úprav (u okresu Uherské Hradiště je např. uveden

Vlčnov jako městečko). Nízký je také náklad publikací (1000 kusů), určených jen pro propagaci vinařských organizací, které vydání umožnily, a pro vnitřní potřebu archivních pracovišť. Lze tedy vyslovit přání, aby připravené práce byly s odstraněnými nedostatky dotisknuty pro další očekávané zájemce.

Jiří Čoupek

DĚJINY UMĚNÍ

„CELLA S. PETRI MARTYRIS XVIII“ – MALÍŘSKÁ VÝZDOBA KNIHOVNY BÝVALÉHO FRANTIŠKÁNSKÉHO KLÁŠTERA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Michaela Loudová, Masarykova univerzita, Brno

Knihovna františkánů v Uherském Hradišti patří k nepočetné skupině barokních knihovnických interiérů, které se takřka neporušeny dochovaly do současnosti. Umělecká výzdoba hradištské knihovny a její mobiliář vznikly ve druhé polovině třicátých let 18. století, malby na klenbě vytvořil roku 1736 Josef Karel Herchenräter. Díky zásahu restaurátorů, kteří v roce 2001 navrátili knihovnickému sálu jeho původní podobu, můžeme nyní rekonstruovat ideový program jeho malířské výzdoby.

Když v roce 2001 opouštěli restaurátoři celou číslu 18 bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti, zanechávali za sebou pozoruhodné dílo: znovuobnověný barokní interiér klášterní knihovny.¹ Před zásahem restaurátorů byl nevelký sál s malířskou výzdobou uměle přepažen několika dřevěnými příčkami, malby na stropě byly poškozeny nečistotami a přemalbami. Ve špatném stavu se nacházely také dosud zachované knihovní skříně, navíc zohavené přidávanými záclonkami. Obnova původního vzhledu knihovny započala odstraněním příček a vyklizením sálu, poté se přikročilo k restaurování nástropních obrazů, které byly očištěny a zbaveny přemalb z 19. století. Současně došlo k obnově mobiliáře; po skončení prací na klenbě byly knihovní skříně nainstalovány na své původní místo. Tak byl zachráněn jeden z mála interiérů klášterních knihoven, které se na Moravě z doby baroka zachovaly.

Františkánský klášter s kostelem Zvěstování Panny Marie v Uherském Hradišti byl založen z podnětu varadínského biskupa Jana Filipce roku 1491, v tomto roce se zřejmě začalo také se stavbou kostela a konventních budov.² Stavební práce postupovaly namalu a nebyly ukončeny ani v roce 1511, kdy král Vladislav při své cestě z Uher do Slezska navštívil v klášterním kostele hrob Jana Filipce. Roku 1543 byl klášter pro nedostatek členů řádu zrušen. Po znovuosazení kláštera a obnovení klášterního života v roce 1605 bylo roku 1612 přistoupeno i k obnově konventních budov, která byla dokončena v roce 1636. Ve druhé polovině padesátých let 17. století byl klášter znovu přestavován a rozšiřován, tyto stavební práce skončily v roce 1658. Od roku 1700 byly konventní budovy opět renovovány, a to za finanční podpory svobodného pána Amada Ferdinanda Petřvaldského (1653–1724), majitele panství Střílky, Roštín a Dolní Moštěnice. Petřvaldští přispívali na budování kláštera i v dalších letech, například roku 1718, kdy musely být některé části konventu kvůli porušené statické struktuře a znovu postaveny. Dobrodinec kláštera Amand Ferdinand Petřvaldský, jehož závět z roku 1724 byla nepřímým podnětem k vybudování architektonicky a sochařsky cenného hřbitova ve Střílkách, realizovaného v letech 1730–1743,³ je připomenut a oslaven ve výzdobě zřejmě uměleckohistoricky nejceněnějšího prostoru kláštera, v refektáři, dokončeném do roku 1708.⁴ Bohatá štuková výzdoba refektáře je dílem Baldassara Fontany (1661–1733), pracujícího zde podobně jako v knihovně premonstrátského kláštera na Hradisku u Olomouce ve dvojici s malířem nástěnných a nástropních obrazů, Innocenzem Christophorem Montim (1653–1710).

Umělecká výzdoba knihovny františkánského kláštera v Uherském Hradišti vzniká v době stavebních úprav kostela a klášterních budov v roce 1736 za kvardiána Antonína Schwaba, zastávajícího svůj úřad v letech 1735–1737.⁵ Pro uložení knižního fondu byl zřejmě již v první polovině třicátých let⁶ upraven prostor v prvním patře východního křídla křížové chodby, který byl získán spojením dvou cel.⁷ Nápis nade dveřmi vedoucími do knihovny „*Cella S. Petri Martyris XVIII*“ označuje celou jménem sv. Petra Mučedníka a pořadovým číslem 18. Nevelká

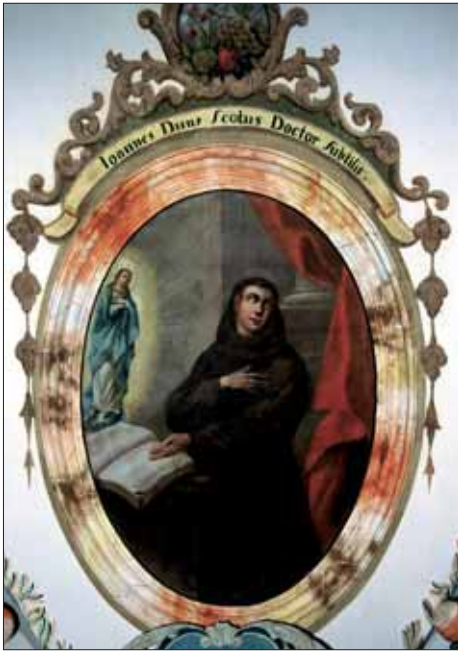

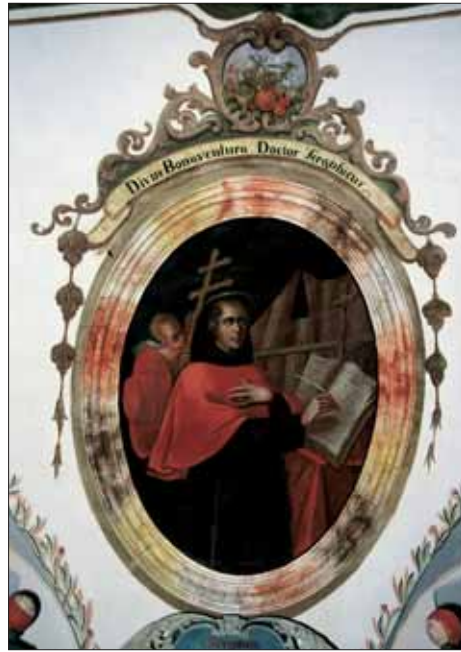
Knihovna bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti, pohled na klenbu.

Josef Karel Herchenräter, Dvanáctiletý Ježíš v chrámu (1736).

Josef Karel Herchenräter, Jan Duns Scotus (1736).

Josef Karel Herchenräter, Sv. Bonaventura (1736).

Josef Karel Herchenräter, Alexandr Halský (1736).

Josef Karel Herchenräter, Mikuláš z Lyry (1736).

místnost čtvercového půdorysu je zaklenuta valenou klenbou s lunetami, kterou pokrývají klenební zrcadla ve štukových rámech, vyplněná nenáročnými figurálními obrazy.

K realizaci programu malířské výzdoby františkánské knihovny povolal kvardián konventu Antonín Schwab, který s největší pravděpodobností sám určil témata obrazů, hradištského malíře Josefa Karla Herchenräterera (1701–1746). Herchenräter, v pramenech uváděný jako „*civis Viena*“, přišel z Vídně někdy ve třicátých letech 18. století a usadil se v Hradišti, kde také zemřel.⁸ V Hradišti se mu narodily tři děti, 1. března 1740 František Xaverský, 15. srpna 1742 Marie Anna a 7. května 1745 František Josef, všechny však velmi brzy po narození zemřely. Z jeho díla se dochovaly jen práce objednané hradištskými františkány. S jistotou ho lze označit za autora maleb v knihovně, které sám signoval a datoval rokem 1736. Na základě stylového rozboru mu bylo připsáno rovněž 25 olejových obrazů zasazených do dřevěného obložení stěn refektáře kláštera, jež byly objednaný zřejmě v souvislosti s výzdobou knihovny.⁹ Další Herchenräterova díla známe pouze z pramenů.¹⁰ Herchenräter měl provést malířskou výzdobu kazatelny farního kostela v Hradišti, jak se dovídáme ze zápisu o zasedání městské rady z 9. září 1738, kdy se projednávala otázka, podle kterého z pěti dodaných návrhů má Herchenräter pracovat. V tomtéž roce u něj městská rada objednala výzdobu radních stolic. Konečně roku 1745 se ucházel o účast na malířské výzdobě piaristického kostela ve Strážnici, v jeho další tvorbě mu však zabránila smrt.

Josef Karel Herchenräter se řadí k několika místním malířům, jejichž význam nepřekračuje hranice regionu. Herchenräter byl bezesporu zručným řemeslníkem, zaměstnaným městskou radou i církví, jeho dílo však nedosahuje vyšších uměleckých kvalit. Charakter dosud známých zakázek nám dovoluje označit jej za štafirera, malíře zabývajícího se hlavně dekoracemi a povrchovou úpravou oltářů, kazatelen a mobiliáře různého účelu.

Malířskou výzdobu hradištské knihovny tvoří pět nástropních obrazů ve štukových profilovaných rámech, které pokrývá nátěr imitující barevně žíhaný mramor. Uprostřed klenby je malba s tématem *Dvanáctiletého Ježíše v chrámu*, zasazená do rámu nepravidelného tvaru, jehož forma vznikla přeměnou původního oválného formátu na obdélník. Tato násilná úprava poznamenala kompozici obrazu, v níž tímto zásahem vzniklo několik „hluchých“ míst, hlavně po stranách a v rozích obrazu.¹¹ Scéna s dvanáctiletým Ježíšem je situována do sloupového atria chrámu. V centru kompozice stojí na miniaturním trojstupňovém pódiu Ježíš oděný v červené tunice. Pravicí ukazuje k nebi, přes levou ruku má přehozený tmavomodrý plášť. Kolem pódia oválného půdorysu, jehož tvar měl zřejmě ladit s původním oválným formátem obrazu, jsou seskupeni naslouchající učenci. Vpravo je vidět přicházející P. Marii a sv. Josefa – na jejich gestech i tvářích je znát úleva, neboť právě našli svého ztraceného syna. Před nimi na schodech pódia sedí dva učenci, přední z nich drží rozvinutý pergamenový svitek. U jeho nohy obuté v lehkých sandálech je na posledním stupni pódia malba signována a datována. Dojem obrazové hloubky, navozený ubíhající sloupovou architekturou v pozadí, má spoluvytvářet repusoárová figura v červeném turbanu a plášti, neorganicky připojená ke skupince učenců vlevo v popředí.

Při posuzování umělecké kvality Herchenräterovy malby je třeba přihlídnout k restaurátorským zásahům, které podobu obrazu pozměnily. Malby v knihovně byly přemalovány roku 1885 bratry Poláškovými, kteří zanechali nade dveřmi malbu řádového znaku, dvě zkřížené paže se stigmaty, a letopočet 1885. Mimoto pokryli také klenbu mezi obrazy vegetabilním ornamentem a malbou, imitující dřevěné obložení, jež byla v rámci nedávných restaurátorských prací odstraněna.¹² Když se k restaurování v roce 2000 přistoupilo, byl zejména obraz *Dvanáctiletého Ježíše* tak poškozen, že v zájmu jeho zachování musely být přemalby z 19. století z větší části na obraze ponechány. Dnešní vzhled obrazu tedy tvoří pouhé zbytky barokní malby poznamenané stylem bratrů Poláškových, který se nejvíce projevil v postavě Krista. Těžko rozhodnout, zda přemalby zaviniily také plošnost některých drapérií a schematicnost obličejů postav.

Na centrální obraz dvanáctiletého Ježíše v chrámu navazují čtyři oválné medailony s portréty nejvýznamnějších učenců, vzešlých z řádu menších bratrů, od nichž se odpojili

Josef Karel Herchenräter, Sv. Bonaventura – detail (1736).

Josef Karel Herchenräter, Alexandr Halský – detail (1736).

Knihovna bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti, mobiliář.

františkáni-observanti. Stalo se tak roku 1334, k jejich definitivnímu rozdělení na dva samostatné řády však došlo až roku 1517.¹³ Muži jsou zobrazeni v hábitech hnědé barvy, tedy již v hábitech františkánských. Plastické štukové rámy portrétů minoritů doplňují malované dekorace. Nad každým oválem je nápisová páska se jménem učence a jeho přízviskem, kterou završuje malovaný rostlinný ornament s kartuší. V kartuších jsou namalována čtyři různá zátiší sestavená z ovocných plodů a květin, jež mají zřejmě symbolizovat plodnost ducha portretovaných mužů a bohatost jejich života, naplněného láskou k Bohu.¹⁴

Obraz s Ježíšem v chrámu je komponován nikoliv pro pohled od vstupu do místnosti, ale pro pohled od oken. Při „správném“ pohledu je prvním v řadě portrétů obraz Jana Dunsce Scota na stěně sousedící s křížovou chodbou. Nejvýznamnější teolog a filozof řádu menších bratří v latinském středověku získal přízvisko *Doctor subtilis* a tak je také označen v textu nad obrazem. Narodil se kolem roku 1265 pravděpodobně ve skotském Dunsu.¹⁵ Studoval zřejmě v Paříži a Cambridge, prameny je pro rok 1300 doložen jeho pobyt v Oxfordu. V letech 1304–1306 vyučoval na univerzitě v Paříži, roku 1307 působil jako lektor na generálním studiu minoritů v Kolíně nad Rýnem, kde roku 1308 zemřel. Jan Duns Scotus patří ke druhé generaci teologů, kteří se vyrovnávali s dílem Aristotela a jeho arabskými komentáři, přičemž kritika aristotelismu jim umožnila zdůraznit v křesťanských dějinách spásy prvek božské a lidské svobody. Sledované teologické otázky jako otázky svobody, vůle a dějin spásy, nové metody formálního uvažování a orientace na transcendentálně zaměřenou metafyziku vedly k silnému vlivu scotistického učení, který se projevil jednak v radikalizaci některých aristotelských motivů s tendencí k nominalismu, jednak ve vzniku

scotistické školy, v 15. století největší z teologických škol. Jan Duns Scotus je rovněž autorem neobyčejně vlivného učení o Neposkvřněném početí P. Marie, které ovlivnilo dogma ještě v roce 1854. Tehdy bylo prohlášeno článkem katolické víry a Duns Scotovi byl přiznán další titul, *Doctor Marianus*.¹⁶ Jako *Doctor Marianus* je zobrazen také na Herchenräterově malbě františkánské knihovny v Uherském Hradišti. Stojí u čtenářského pultu, pravici si klade na prsa, levicí ukazuje na otevřenou knihu před sebou. Nad stolkem se mu zjevuje v chladné žluté záři Immaculata, P. Marie v bílém rouchu a modrém plášti, jež šlape po zeměkouli ovinuté hadem. Při pravém okraji obrazu splývá červená drapérie odhalující sloup, symbol stálosti a pevnosti ve víře.

Na protější straně nad okny je na dalším medailonu zobrazen „*Divus Bonaventura, Doctor seraphicus*“. Vestoje píše brkem do knihy opřené o krucifix, z něhož vychází paprsek světla. Červená rocheta, kterou má světec přehozenou přes františkánský hábit, červený kardinálský klobouk a biskupský kříž přidržovaný andělem představují narážku na Bonaventurovu hodnost kardinála biskupa v Albanu. V pozadí se pod tmavou drapérií otevírá pohled na police s knihami. Pojetí obrazu sv. Bonaventury vychází z příběhu o setkání světce se sv. Tomášem Akvinským, který přišel za Bonaventurou, aby se ho zeptal, ze kterých knih čerpá svoji hlubokou znalost Boha. Bonaventura místo na knihy ukázal na krucifix se slovy: „Toto je moje knihovna.“¹⁷ Na obraze u hradištských františkánů je Bonaventura namalován při práci na některém ze svých četných děl, s očima obrácenými k nebi a s ukřižovaným Kristem před sebou, zatímco anděl s křížem v rukou se mu zvědavě dívá přes rameno. Inspirován Bohem a utrpením Krista na kříži pracuje snad na životopisu sv. Františka z Assisi, zvaného Serafín, podle něhož získal svůj titul *Doctor seraphicus*.

Na kratší strany ústředního obrazu navazují portréty Alexandra Halského a Mikuláše z Lyry. Alexandr Halský, zde titulován *Doctor Doctorum irrefragabilis*, se narodil kolem roku 1185 v anglickém Hales.¹⁸ Studoval filozofii a teologii na univerzitě v Paříži, kde poté působil jako Magister regens. Při výuce jako první používal *Sentence* Petra Lombardského jako učebnici. S jeho vstupem do řádu se řád menších bratří dostal na půdu univerzity, kde Alexandr založil tzv. ranou františkánskou školu, která se stala vedle augustinismu a tomismu další specifickou odnoží teologického myšlení ve středověku.¹⁹ Za svého učitele jej uznával i sv. Bonaventura. Alexandrovým nejvýznamnějším dílem je čtyřsvazková *Summa fratris Alexandri*, na níž se podíleli i další autoři, ale Alexandr celou práci vedl a do *Summy* byly zařazeny jeho práce. Zemřel v Paříži roku 1245, církvi a učenci oplakáván jako „*theologorum monarcha*“.²⁰ V knihovně františkánů v Uherském Hradišti je Alexandr zachycen při výkladu věty, která je na obraze zprítomněna slovy, vycházejícími Alexandrovi z úst: „*Non videtur Adam, in homine isto peccasse*“ [„*Zdá se, že Adam se neprovinil na tomto člověku*“]. Citát pochází pravděpodobně z některého z jeho četných děl. Alexandr sedí v křesle u stolku, výmluvně se dívá na návštěvníka knihovny. Pravá ruka zaujímá gesto značící objasňování či výklad,²¹ prsty levé ruky zakládá stránky v knize v červené vazbě na stolku před sebou. Interiér knihovny naznačuje řada svazků v pozadí, na nichž leží otevřená kniha.

Poslední ze čtveřice obrazů představuje Mikuláše z Lyry, jenž je na připojeném nápisu titulován všemi svými tituly jako *Doctor venerandus, planus et utilis*.²² Narodil se v sedmdesátých letech 13. století v Lyre u Évreux. Studoval v Paříži, kde také vyučoval, roku 1319 se stal řádovým provinciálem Francie, roku 1324 řádovým provinciálem Burgundska. Jeho nejvýznamnějším dílem je *Postilla literalis super totam Bibliam* (1322–1331), v níž se soustřeďuje na hláskoslovný rozbor slov Bible, aniž by popíral její duchovně-morální smysl. Při svých výkladech se opíral o originální text Starého zákona, přičemž přistoupil na židovsko-exegetickou tradici, aby dokázal Židům, že Starý zákon na některých místech poukazuje na Krista a církvev. Mikulášova *Postilla* byla velmi rozšířená a dočkala se překladů do mnoha jazyků, v letech 1471–1472 byla v Římě vytištěna jako vůbec první komentář Bible.²³ U hradištských františkánů je Mikuláš z Lyry pojat jako antižidovský apologeta. Sedí u stolku v prosté místnosti, s hlavou podepřenou, zahloubán do hebrejského textu v knize před sebou, která má zřejmě představovat Starý zákon.²⁴

Při zobrazování tváří řadových učenců nelze malíři upřít snahu vytvořit rozdílné typy fyziognomií. Nejvýraznější z nich je tvář Alexandra Halského, upřeně se dívajícího na diváka, a Mikuláše z Lyry, který má podobu vousatého starce se sklopenýma očima a vrásčitým čelem. Portréty jsou komponovány jako protějšky. Obrazy Jana Dunse Scota a sv. Bonaventury umístěné naproti sobě zachycují oba muže vestoje, s podobnými gesty, jen stranově převrácenými, a obličejí obracejícími se k Bohu. Druhá dvojice, Alexandr Halský a Mikuláš z Lyry, zauímají stejné pozice. Oba sedí u stolu a pravou rukou přidržují stránky knihy. Alexandr Halský se dívá ven z obrazu, Mikuláš z Lyry má hlavu skloněnou nad knihou. K nápadné podobnosti obou portrétů přispívá i takřka stejné pozadí, tvořené strohou místností s drapérií. Barevnost všech čtyř obrazů se nijak neliší od koloritu ústředního obrazu s Ježíšem. Tóny hnědé oživuje jen základní červená, modrá, žlutá a zelená, které vytvářejí nekomplikované barevné odstíny. Minimální plastická modelace tvaru způsobuje celkovou plošnost výjevů.

Nedávno restaurované knihovní skříně, nainstalované na svém původním místě, nám umožňují vytvořit si představu o původním vzhledu barokního interiéru knihovny. Mobiliář tvoří dvě řady vestavěných skříní po obou stranách místnosti a dva volné regály na straně vstupních dveří. Skříně ze smrkového dřeva i jejich nástavce z lipového dřeva jsou polychromovány.²⁵ Skříně jsou natřeny zelenou barvou s nepravidelným modrým žilkováním, jejich vpadlé části a tordované sloupky s konzolkami na patkách mají barvu slonové kosti. Vyřezávané sedé nástavce nesou modrošedé kartuše s červenými popisy obsahu skříní. Mezi nástavci jsou na drobných soklech umístěny červenobílé koule. Tato pestrá barevnost spolu se žluto-oranžovo-hnědým žíháním štukových rámců na klenbě měla patrně vyrovnat tmavý kolorit figurálních obrazů. Stejnou funkci měla i zátiší s ovocem a květy, která spojují oválné medailony s učenci s hlavním obrazem *Dvanáctiletého Ježíše v chrámu*.

Knihovna františkánů v Uherském Hradišti se v souboru barokních knihoven na Moravě 18. století řadí k typu jednoduché knihovny místnosti bez galerie či ochozu s nenáročným programem výzdoby nižší umělecké kvality. Z dosud zachovaných knihoven patří k tomuto typu například knihovna františkánského kláštera v Dačicích. Zde jsou knihy umístěny v malovaných vestavěných skříních v jedné z větších cel, která je na stropě zdobena prostými malbami sv. Františka a holubice Ducha svatého.²⁶ Z pramenů je známa knihovna brněnských dominikánů, vymalovaná Janem Kryštofem Zubem roku 1711, nebo knihovna znojenských kapucínů, kterou vyzdobil malíř Adalbert Radda v roce 1782.²⁷ Je příznačné, že tyto knihovny, umístěvané v celách či jiných místnostech kláštera a dekorované malbami místních malířů, jsou knihovnamí žebavých řádů, jimž finanční situace nedovolovala stavět honosné knihovny sály, jako tomu bylo v případě premonstrátů nebo benediktinů. Jedinou výjimkou je knihovna brněnských kapucínů (1766–1770), jejíž vybudování v novém křídle konventu umožnil velkorysý peněžní odkaz barona Trencka.²⁸ Skromnost výzdoby františkánské knihovny v Uherském Hradišti, vybudované z vlastních finančních prostředků řádu, vynikne zejména v porovnání s tamním refektářem, jenž byl vybaven malbami vynikajícího Innocenza Christophora Montiho a štukem neméně slavného Baldassara Fontany za velkorysý podpory rodu Petřvaldských.

Tato charakteristika však františkánské knihovně v Uherském Hradišti neupírá důležité postavení v řadě historických knihovných interiérů baroka. Její hodnota totiž nespočívá v jednotlivostech, ale v celku, který byl pečlivě navržen na základě dobové teorie dekora, požadující soulad mezi funkcí prostoru a jeho výzdobou. Knihovny dekorum bylo takřka bez výjimky spojeno s alegorií moudrosti. Personifikace Božské moudrosti či osoba Krista nebo řádového světce, zprostředkovávajícího Boží moudrost dále na zemi, byla ideovým a většinou i formálním centrem nástropního obrazu. Poznání Boha a věčné pravdy sdělované shůry přijímali a rozšiřovali evangelisté, západní a východní církevní učitelé nebo jiní představitelé církve a církevních řádů. Součástí zařízení klášterní knihovny byly také často plastické personifikace věd, umění a ctností. Knihovna brněnských minoritů, zařizovaná v roce 1737, se vyznačuje průměrnou uměleckou kvalitou podobně jako knihovna fran-

tiškánů v Uherském Hradišti, její dva nevelké sály však překvapí velkolepě koncipovaným ikonografickým programem, obsahujícím takřka všechny složky knihovního dekora, jaké nalezneme ve velkých knihovních sálech rakouských či bavorských klášterů.²⁹ Skromně, ale neméně vynalézavě byla zařízena také knihovna františkánského kláštera v Moravské Třebové, která byla opatřena skříněmi s malovanými nástavci a pozoruhodnými malbami emblémů na dveřích.³⁰ V souladu s dobovými požadavky na výzdobu knihovního sálu byla vybavena také knihovna hradištských františkánů. Ideové centrum uměleckého programu představuje obraz dvanáctiletého Ježíše v chrámu, který je umístěn ve vrcholu klenby. Slova Boží pravdy přijímají učenci minoritského řádu vyobrazení v oválných medailonech, kteří Kristovo učení dále rozšiřují a zprostředkovávají jeho znalost řádovým bratrům i laikům – všem, kteří vstupují do knihovny, aby zde prohloubili a zdokonalili své vzdělání a přiblížili se tak poznání Boha.

Poznámky:

- 1 Malby restaurovala ak. malířka Miroslava Trizuljaková, mobiliář Jiří Vaněk a Michal Staněk.
- 2 K dějinám kláštera viz Bohumil F i š e r, *Uherské Hradiště I: Topografie*. Uherské Hradiště 1921, s. 147–155. – Alena J ů z o v á – Vilém J ů z a, *Uherské Hradiště: Monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gottwaldov 1958 (1. vyd.), s. 40–44, Uherské Hradiště 2003 (2. vyd.), s. 41–44. – Jan O. E l i á š, *Historický a stavební vývoj bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti*. Slovákco XXXIX, 1997, s. 109–122. – Miloš S t e h l í k, *Refektář františkánského kláštera v Uherském Hradišti*. Brno–Uherské Hradiště 2002, s. 9–10.
- 3 Alena J ů z o v á - Š k r o b a l o v á, *K problematice architektury hřbitova ve Střílkách*. SPFFBU, F5, 1961, s. 307–317. – Miloš S t e h l í k, *Střílky*. Brno 1964.
- 4 Kartuš se znakem Amanda Ferdinanda Petřvaldského nad lavabem, obraz sv. Amanda na ploše klenebního zrcadla; srov. S t e h l í k 2002, s. 18, 27. J a n a Z a p l e t a l o v á, *Malíř Innocenzo Monti (1653–1710)*. Diplomová práce, FF UP, Olomouc 2004, s. 38, 66–67.
- 5 Viz MZA Brno, E 24, kart. 29, č. 30 – kronika kláštera *Consignatio Foundationum et Piorum Legatorum Conventus Hradisstiensis Anno Domini 1672*, fol. 144, 147–148.
- 6 Klášterní kronika uvádí k r. 1733 zprávu o dláždění cely knihovny; srov. E l i á š 1997, s. 114.
- 7 Srov. Památkový ústav v Brně, restaurátorská zpráva – *Státní okresní archiv v Uherském Hradišti: Knihovna: Závěrečná restaurátorská zpráva*, č. 728/2.
- 8 Viz Alena J ů z o v á - Š k r o b a l o v á, *O některých neznámých barokních umělcích v Uherském Hradišti*. Slovákco: Studie, Materiály, Zprávy, 1961, s. 116.
- 9 A. J ů z o v á - Š k r o b a l o v á 1961, s. 116.
- 10 A. J ů z o v á - Š k r o b a l o v á 1961, s. 116.
- 11 Ke změně došlo asi ještě v 18. století; srov. Státní okresní archiv Uherské Hradiště, restaurátorská zpráva *Restaurování nástěnných a nástropních maleb z barokního celku výzdoby knihovny bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti* 2001.
- 12 Ibidem.
- 13 K dějinám františkánského řádu viz Martin E l b e l, *Bohemia Franciscana: Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*. Olomouc 2001.
- 14 Viz Ernst W i t t e r m a n n, *Die Pollinger Bibliothekstüren: Eine Betrachtung*, Murnau 1978, s. 12.
- 15 K životu a dílu Dunse Scota viz Ludger H o n n e f e l d e r, *Duns Scotus*. In: Walter Kasper (ed.), *Lexikon für Theologie und Kirche I–XI*, Freiburg–Basel–Rom–Wien 1993–2001 (3. vyd.), III, sl. 403–406. (Dále cit. jako LTK.) – H.-J. W e r n e r, *J. Duns Scotus*. In: *Lexikon des Mittelalters I–IX*, München–Zürich 1980–1998, V, sl. 571–574. (Dále cit. jako LM.) V obou dílech uvedena další literatura.
- 16 Viz F. C o u r t h, *Duns Scotus*. In: Remigius Bäumer–Leo Scheffczyk (ed.), *Marienlexikon I–VI*, St. Ottilien 1988–1994, II, s. 262.
- 17 Literatura k tématu setkání obou světců viz Michaela L o u d o v á, „*Bibliotheca – domus Sapientiae*.“ *Ikografie malířské výzdoby klášterních a zámeckých knihoven na Moravě v 18. století*. Doktorská

- disertační práce, FF MU, Brno 2003, kap. VI, s. 163–170.
- 18 Elizabeth G ö s s m a n n, *Alexander v. Hales*. In: LTK I, sl. 362–364.
  - 19 Werner D e t t l o f f, *Franziskanerschule*. In: Bernard Krause–Bernard Miller (ed.), *Theologische Realenzyklopädie XI*, Berlin–New York 1983, s. 397–401.
  - 20 M. M ü c k s h o f f, A. v. *Hales*, in: LM I, 1980, sl. 377.
  - 21 H. R. G i l l i s (ed.), *John Bulwer – Chirolgia–Chironomi, London 1644*, New York 1975, s. 95, obr. A, N.
  - 22 Klaus R e i n h a r d t, *Nikolaus v. Lyra*. In: LTK VII, sl. 858–859.
  - 23 R. P e p p e r m ü l l e r, N. v. *Lyra*. In: LM VI, 1993, sl. 1185.
  - 24 Text připomínající hebrejštinu je pouhým „obrazem“ hebrejského písma, který nelze číst; za toto sdělení laskavě děkuji Ing. Zbyňku Ulčákovi.
  - 25 Srov. Památkový ústav v Brně, restaurátorská zpráva *Státní okresní archiv v Uherském Hradišti: Knihovna: Závěrečná restaurátorská zpráva*, č. 728/2.
  - 26 Viz Vladislav Dokoupil, *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně*. Brno 1972, s. 275.
  - 27 Viz L o u d o v á 2003, kap. IX, s. 212–213, 219–220.
  - 28 Viz L o u d o v á 2003, kap. VI, s. 162–174, 231–232.
  - 29 Viz L o u d o v á 2003, kap. IV, s. 87–128, 226–229.
  - 30 Viz D o k o u p i l 1972, s. 287.

Původ snímků: Photographic Credits – Fotonachweis; Seminář dějin umění FF MU Brno (Tomasz Zwyrték).

Mgr. Michaela L o u d o v á, Ph.D. (n. 1975) vystudovala na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně historii a dějiny umění. Od ukončení doktorského studia oboru teorie a dějiny umění na FF MU v Brně v roce 2003 pracuje jako odborná asistentka na Semináři dějin umění FF MU v Brně. V současnosti se zabývá výzkumem barokní nástěnné malby, zaměřuje se na ikonografii maleb a rekonstrukci ikonografických programů.

“Cella S. Petri Martyris XVIII” – Painting Decoration in the Library of the Former Franciscan Monastery in Uherské Hradiště

A b s t r a c t

The artistic decoration of the library of former Franciscan monastery in Uherské Hradiště was created in the late 1730s. The decision to set up a book storage space in the first floor of the east wing of cruciform hall was probably taken already in the early 1730s. For this purpose, two cells were united into one. The room is marked with a name of St. Peter the Martyr and a serial no. 18 above the entrance. A moderately sized hall with a rectangular ground plan is arched with a lunette vault, covered with arch mirrors in stucco frames filled with simple figural paintings.

The author of the painted decoration is the Hradiště painter Josef Karel Herchenräter (1701–1746), who signed and dated his work with the year of 1736. The subject matter of the paintings was most probably determined by the convent guardian Antonín Schwab (guardian between 1735–1737). The simple decoration program is built around a central painting depicting twelve-year-old Jesus in a temple, accompanied by oval-shaped medallions with the pictures of the renowned scholars of the order, such as Johannes Duns Scotus, St. Bonaventura, Alexander of Halls and Nicolas of Lyra. The overall modesty of form and content was determined by the restricted financial possibilities of the order. The situation was similar with other libraries of mendicant orders, as we can see on the examples of Franciscan libraries in Dačice and Moravská Třebová or in already disappeared libraries of Grey Monks in Brno or Capuchins in Znojmo. However, even a program this simple was carefully conceived in accordance with the period theory of decorum, demanding in case of libraries an allegory of wisdom.

Thanks to the work of restorers, who renewed the paintings along with the original furnishings of the library, one of the few existing 18th century Baroque libraries in Moravia has been saved and preserved.

Cella S. Petri Martyris XVIII – Malerische Ausschmückung der Bibliothek des ehemaligen Franziskanerklosters in Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Die künstlerische Ausschmückung der Bibliothek des ehemaligen Franziskanerklosters in Uherské Hradiště entstand in der zweiten Hälfte der dreißiger Jahre des 18. Jahrhunderts. Zur Aufbewahrung der Büchersammlung wurde vermutlich bereits in der ersten Hälfte der dreißiger Jahre im Ostflügel des Kreuzgangs ein Raum im ersten Stock hergerichtet, der aus zwei Zellen zusammengeschlossen wurde. Über der Tür des genannten Raums gibt es die Inschrift: der Heilige Peter der Märtyrer und die Ordnungszahl 18. Ein ziemlich kleiner quadratförmiger Saal mit Kappfenstern ist mit einem Tonnengewölbe eingewölbt. Die Gewölbespiegel in Stuckrahmen sind mit belanglosen Figuralbildern ausgemalt.

Der Autor der Ausschmückung ist der Maler Josef Karel Herchenräter (1701–1746) aus Uherské Hradiště, der sein Malerwerk signierte und mit 1736 datierte. Die Themen der Bilder mag höchstwahrscheinlich der damalige Quardian des Konvents Antonín Schwab (1735–1737) bestimmt haben. Zum Zentralbild des einfachen Ausschmückungsprogramms wurde eine Szene mit dem zwölfjährigen Jesus im Tempel, an die ovale Medaillons mit Abbildungen von bedeutendsten Gelehrten des Ordens – Johannes Duns Scotus, Hl. Bonaventura, Alexander von Halles und Nikolaus von Lyra – angebunden sind. Die formale und inhaltliche Bescheidenheit des Ausschmückungsprogramms wurde durch beschränkte finanzielle Möglichkeiten des Ordens gegeben, ähnlich wie das auch bei der Ausschmückung von Bibliotheken anderer Bettelorden der Fall war: das betraf beispielsweise die Bibliotheken der Franziskaner in Dačice und in Moravská Třebová oder die schon eingegangenen Bibliotheken der Dominikaner in Brünn und der Kapuziner in Znaim. Aber auch dieses einfache Programm wurde sorgfältig konzipiert, laut der damaligen Decorumtheorie, die für Bibliotheken das Thema „Allegorie der Weisheit“ verlangte.

Dank dem Eingriff der Restauratoren im Jahre 2001 wurden die Gemälde sowie das ursprüngliche Mobiliar der Bibliothek renoviert. Somit wurde einer der wenigen bisher erhaltenen barocken Bibliotheksälen gerettet, der im 18. Jahrhundert in Mähren errichtet wurde.

CHÓROVÉ LAVICE CISTERCIÁCKÉHO KLÁŠTERA NA VELEHRADĚ – DŘEVĚNÁ ARCHITEKTURA A ORNAMENT

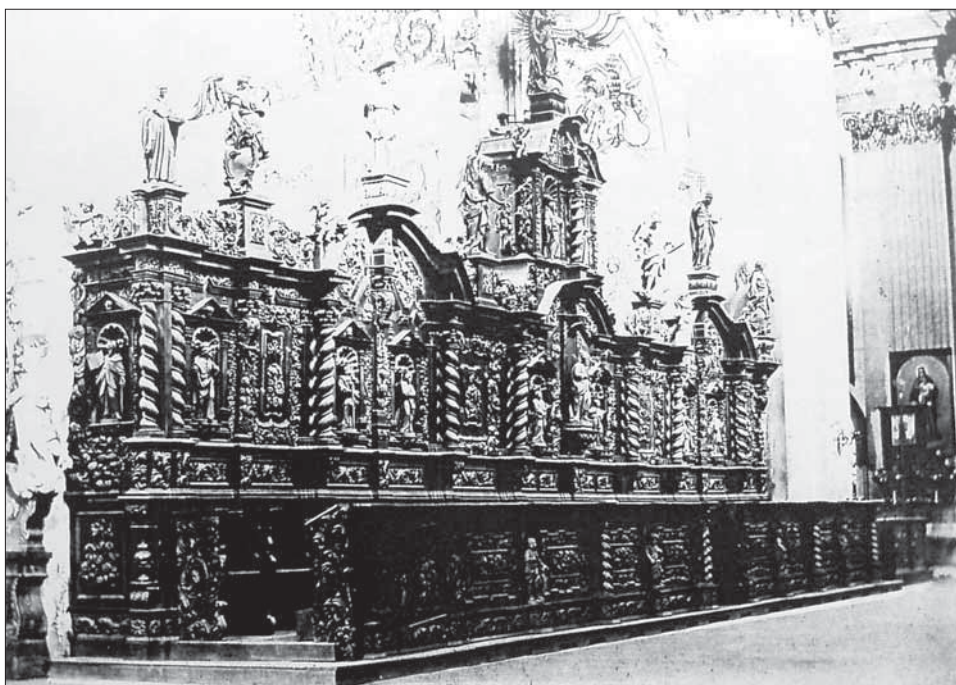
Vladislava Říhová, Katedra dějin umění FF UP, Olomouc

Další z důkazů vztahu mezi řemeslníky v prostředí českých a moravských cisterciáckých klášterů přináší průzkum mobiliáře v klášterních bazilikách v Plasích a Velehradě. Opat Bernard Kašpárek nechal v roce 1695 vyrobiť chórové lavice do velehradské baziliky a jejich návrh a dekorativní výzdobu zadal plaským truhlářům a řezbářům, kteří se při tvorbě akantového ornamentu inspirovali dobovými ornamentálními předlohami vídeňského truhláře Johanna Indaua.

Ať čteme průvodce po Velehradě z poloviny 19. století nebo dnešní souborné stati o barokním umění na Moravě,¹ vždycky v textu narazíme na významnou památku uměleckého řemesla – chórové lavice v bývalé klášterní bazilice Nanebevzetí Panny Marie. Dílem je zájem o lavice dán jejich neobvyklými rozměry (každá z nich má přibližně 15×7 m, jsou tedy v interiéru opravdu nepřehlédnutelné), ale stejně silně provokují uměnímilovného návštěvníka precizně zpracované řezby. Řezbářská, chceme-li sochařská práce na lavicích se zde dá rozdělit do dvou částí. První tvoří ornamenty a druhou skupina šedesáti soch. Jejich vznik můžeme zatím jen rámcově přiřadit k okruhu olomouckých sochařských dílen 30. let 18. století, jsou tedy přibližně o 40 let mladší než architektura a ornamenty lavic. Vzhledem k rozsahu a komplikovanosti problematiky barokního sochařství ponecháme světecké postavy zcela nedotčeny a budeme se jimi zabývat v rámci jiné stati. Dnešní příspěvek je vyhrazen jen architektonické podobě lavic a jejich dekorativní výzdobě.

Chórové lavice (zvané také stalla a dorsale) patřily mezi běžný nábytek klášterních a kapitulních kostelů. Vyvinuly se z kamenných sedátek, které obklopovaly po bocích biskupský trůn. Už od středověku se v kostelech zabydly dřevěné lavice se spojenými sedadly, převýšeným opěradlem a bohatou řezbářskou výpravou. Tradiční umístění stall v chóru (závěru kostela) je na Velehradě porušeno, lavice zde stojí po obou stranách lodi kostela, co nejbližší oltáři. Sloužily k modlitbám pro komunitu cisterciáckých mnichů. Prostor, ve kterém se bratři modlili, oddělovala od zbytku kostela chórová mříž a neměli do něj přístup ani laičtí bratři (konvrši). Jejich bohoslužby se odehrávaly jedenkrát denně ve druhé části lodi. Modlitby v chórových lavicích probíhaly několikrát od brzkého rána až po pozdní noční zakončení. V průměru mnich v lavicích strávil asi pět hodin denně posloucháním čtení z Písma a děl církevních Otců, zpěvem a recitováním modliteb². Během bohoslužby se sedělo, stálo i klečelo, kvůli většímu pohodlí byla tedy sedadla sklápěcí.

Velehradské stally vznikly v 90. letech 17. století. Už od první zmínky v inventáři kostela z roku 1805³ a také v Cerroniho rukopise⁴ o moravských památkách se s nimi spojuje datum 1695 a jméno stolaře **Johanna Martina Heydena**. Páter Veselý totiž našel na zadní straně lavic větu: *Johann Martin Heyden von Litte aus Mären ein Tischlergesehl hat diese Stuhl helfen machen 1695*. Dnes už nápis asi neexistuje, rozhodně nebyl zaznamenán při posledním restaurátorském zásahu. Vzhledem k tomu, že pravdivost sdělení nelze ověřit na místě samém, nezbývalo než se pokusit doložit „stolařského pomocníka Johanna Martina Heydena z Litovle na Moravě“ jinými prameny. Bohužel matrika fary v Litovli o jeho narození mlčí. Až mezi oddanými v Uherském Hradišti nalézáme k 11. 2. 1697 hledané jméno – Joann Heiden, syn Martina Heidena z Litovle si v kostele sv. Jiří vzal za manželku ctnostnou pannu Barbaru, dceru Johana Gryna, hradištského stolaře.⁵ Za necelý rok (6. 2. 1698) se novomanželům narodilo první dítě – dcera Anna Veronika⁶ a v matričních záznamech můžeme vypátrat i další děti z tohoto svazku. Většinou jim byl kmotrem velehradský

1. Velehrad, kostel Nanebevzetí Panny Marie, evangelní lavice. Repro fotografie *Velehrad, starobylé chorní stolice*, 1885. Fotoarchiv NPÚ (pobočka Brno).

2. Velehrad, kostel Nanebevzetí Panny Marie, epištolní lavice, detail akantu a ovocných závěsů.

kapitán Bartoloměj Zelnitius se svou ženou. Poslední, ovšem mírně diskutabilní informaci o Heydenově životě získáme z matriky zemřelých. Roku 1715, 29. 10. zemřel při morové ráně v lazaretu stolař Johan Heiden ve věku 27 let.⁷ O den později skonala také jeho žena Elizabeta – jméno se liší od svatebního zápisu, nevíme jestli se Johann Heyden oženil podruhé nebo jestli došlo při shonu v lazaretu k mylce. Také věk zaznamenaný při úmrtí neodpovídá realitě. Kdyby byl Heyden v roce 1715 sedmadvacetiletý, musel by pomáhat při práci na velehradských lavicích v devíti letech, oženit se v jedenácti a první dítě zplodit ve dvanáctém roce života.

Matriční záznamy nám (i přes viditelná úskalí) pomohly ověřit základní informaci – Johann Martin Heyden opravdu žil na konci 17. století, pracoval jako přivandrovalý tovaryš – stolařský pomocník a později měšťan a samostatný mistr v Uherském Hradišti. Mohl tedy reprezentovat svou gramotnost nápisem na lavicích. Vzal si za manželku dceru (nejspíše svého mistra) stolaře Johanna Gryna a po jeho smrti asi převzal dílnu. Je pravděpodobné, že na velehradských lavicích pracoval právě pod vedením budoucího tchána.

Kromě Heydena, který měl patrně na starosti jen vedlejší práce (jak také sám uvádí: „pomáhal dělat“) se na stavbě architektury lavic a při vyřezávání ornamentů museli uplatnit i další truhláři a řezbáři. Ve velehradské matrice jich najdeme několik, pojmenovaných „*arcularius monasteri nostri*“ (klášterní truhlář). Kolem roku 1700 jsou takto označeni Matheus Kozussek,⁸ Mathias Fixl⁹ a Jan Jiří Tum.¹⁰

Na přelomu 17. a 18. století probíhala velká obnova interiérů baziliky Nanebevzetí Panny Marie. Po požáru vznikl nový mobiliář - oltáře se sochařskou výzdobou Antona Rigy, chórové lavice a další vybavení (například skříně sakristie). Muselo zde pracovat několik truhlářů i s pomocníky zároveň. Výbornou úroveň jejich prací dokládá i objednávka města Uherského Hradiště, které si v roce 1694 pořídilo do farního chrámu sv. Jiří kostelní lavice právě z velehradských dílen.¹¹ Konkrétní místnost pro stolařskou dílnu je prameny doložena až z mladšího období – najdeme ji vedle lékárny a dalšího zázemí v seznamu dodávky dříví pro otop z poloviny 18. století.

Rámcově se nám tedy podařilo zjistit, kdo na lavicích pracoval, ale pro výzkum památky je neméně důležitá i osobnost objednavatele a důvod vzniku objektu. Cisterciácký klášter Velehrad byl založen v roce 1205 a osazen mnichy z kláštera v Plasích. Mezi oběma řádovými domy tak vznikl úzký vztah – byly součástí jedné provincie a zároveň ve vztahu matky (Plasy) a dcery (Velehrad), jak se tzv. „filiace“ zcela běžně vyjadřovala. Opat konventu v Plasích tradičně dohlížel na velehradského představeného a na pořádek v klášteře. V období baroka se tento vztah projevil například i mezi opaty, kteří nás budou zajímat v souvislosti s uměleckým vybavením klášterů – mezi plasským Ondřejem Trojerem a velehradským Bernardem Kašpárkem.

Kašpárek byl vzdělaný, ale odbojný mnich velehradského konventu. Působil rozbroje a bouřil se proti autoritě svého přestaveného opata Petra Silaveckého. Situaci zklidnil při vizitaci v dubnu 1690 Ondřej Trojer, Kašpárka si s sebou odvedl do Plas, kde potom pobyl téměř rok a půl. Na Velehrad se mohl vrátit až na podzim 1691 jako nový opat pro smrti Silaveckého.¹²

Situace ve velehradském klášteře byla na počátku 90. let 17. století dle dobových svědectví velmi uvolněná. Mniši nezachovávali základní řeholní pravidla, nedodržovali mlčenlivost a neúčastnili se pravidelné „chórové služby“ (tj. modliteb), nebo se při modlení otáčeli a smáli. Poklesky nejspíš způsobilo i přesunutí bohoslužeb z vyhořelého klášterního kostela (baziliky Nanebevzetí Panny Marie) do kostelíka ve východním konventu.¹³ Kašpárek se po svém nástupu do funkce jistě snažil nastalé poměry co nejvíce přivést k normálu. K tomu mělo sloužit i brzké dobudování a vybavení baziliky. Objedávka chórových lavic, které jsou pro řeholníky při modlitbách nezbytné, se jistě uskutečnila mezi prvními. V roce 1693 došlo v bazilice k zásypu podlah, stavba lavic je logicky možná až po položení nové dlažby, tedy po tomto datu. Opat Trojer nám při návštěvě kláštera 23. 6. 1695 zanechal zprávu, že kostel bude už brzy v takovém stavu, aby v něm šly sloužit bohoslužby¹⁴ – bohoslužba pro

3. Velehrad, kostel Nanebevzetí Panny Marie, evangelní lavice, detail akantu prořezávaného do polokouli.

4. Velehrad, kostel Nanebevzetí Panny Marie, evangelní lavice, detail akantu s loukořovým kolem.

mnichy znamená zasednout do chórových lavic, takže tuto poznámku můžeme považovat za náznak, že lavice už jsou, nebo brzy budou použitelné.

Kde ale Kašpárek získal návrh na nezvykle složitou architektonickou kulisu s množstvím komplikovaných ornamentálních řezeb? Nejspíš opět v klášteře v Plasích. Zde totiž najdeme tři zpovědní skříně, které jsou základním složením i výzdobou velehradským lavicím velmi podobné.

5. Velehrad, kostel Nanebevzetí Panny Marie, evangelní lavice, kazeta s proplétanými růžemi.

Velehradské stally vznikly jako dva odpovídající si protějšky. Jejich dnešní vzhled nesouhlasí zcela s původním stavem. Součástí lavic tvořila ještě další pole, umístěná na jednom z konců (asi blíže do lodi) a kolmá na dnešní sedadla.¹⁵ Vzhledem k tomu, že tato část (patrně i s místem pro opata) vystupovala směrem do lodi a zakrývala pohled na oltář, rozhodli se ji horliví úředníci v době rušení kláštera odstranit. Nepůvodní je také vzdálenost mezi sedadly a čelem s klekátky – při restaurování ve 30. letech 20. století posunul restaurátor obě části o 15 cm dál od sebe.¹⁶

Lavice dnes stojí na dřevěných pódiích, každá se skládá z 18 sklápěcích sedadel oddělených područkami. Čela a zadní převýšená stěna sestávají z jednotlivých kazet se složitě profilovanými lištovými rámy. Vertikální členění zajišťují sloupy s korintskými hlavicemi a tordovanými dřívky. Kazety zdobí buď ornament nebo nika pro sochu. Opěrná stěna je uprostřed převýšená věžovitým nástavcem, který má po bocích ještě další nižší segmentové nástavce. Takto dynamické ztvárnění stall je neobvykle progresivní. Soudobé lavice mají horní římsu většinou pouze rovnou (ještě zcela ve středověké tradici). Věžovité nástavce se objevují až mnohem později - kolem poloviny 18. století v souvislosti se zapojením chórových varhan do korpusu lavic (na Velehradě ale byly varhany připevněny k lavicím zezadu). Také tvar štítů je pokrokovým prvkem, architektura Čech a Moravy používá podobný motiv až v prvním desetiletí 18. století v souvislosti s nástupem radikálního baroka.

Stejně neobvyklé a nové motivy přináší i vybavení klášterního kostela v Plasích. Roztržené segmentové nástavce se objevují na bočních oltářích a hlavně na třech zpovědnících. Všechny zachovávají stejnou základní kompozici – čtyřdílná spodní část je završena nástavcem s rozeklaným štítem (na dvou zpovědnících má zcela shodný tvar se štítem věžovitých nástavců velehradských stall), neseným tordovaným sloupem. Zpovědnice jsou datovány obrazy, které byly původně umístěny v nástavcích – pod světecké figury se roku 1692 podepsal Jan Kryštof Liška.

6. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie, zpovědnice na evangelní straně.

7. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie, detail akantu zpovědnice.

Kombinací údajů z několika pramenů (nápis na lavicích, zpráva opata Trojera a příbuznost se zpovědnicemi) můžeme vznik architektonické podoby lavic a také ornamentálních řezb klášť k roku 1695 a do doby těsně předcházející. Právě zmíněné ornamenty jsou důležitou složkou celého díla. Velmi kvalitně zpracované akantové rozviliny, ovocné závěsy na stužkách, květiny a pásy s růžovými květy a trnitými větvemi vystupují ve velkorysých reliéfech z ořechového dřeva. Jsou blízce příbuzné s podobným dekorem na zpovědnicích a na poprsní varhanní kruchty v Plasích. Náměty se na obou lavicích protějškově opakují a pole s odlišnými druhy výzdoby se systematicky střídají.

8. Plasy, kostel Nanebevzetí Panny Marie, poprseň kruchty.

Bohatství použitých ornamentálních motivů jen tak někde nespatříme. Autory – vlastivědné buditele v 19. století, inspirovalo k domněnce, že zobrazené ovoce a květiny vychází z úrodnosti krajiny jižní Moravy. Myšlenka je to pěkná, ale pohled na množství dobových grafických předloh pro ornament nás ubezpečí, že žádný z motivů si řezbář nevymyslel, případně neokopíroval z okolní přírody (těžko bychom mohli předpokládat, že pole u Velehradu na konci 17. století oplývala výnosy kukuřice a piniových šišek). Kromě těchto nesmělých snah se objevil ještě jeden pokus o odborné zařazení dekoru. V *Dějínách českého výtvarného umění* jsou chórové lavice propojeny jako práce jedné dílny s řadovými lavicemi z kostela sv. Františka Xaverského v blízkém Uherském Hradišti.¹⁷ Použité motivy se sice podobají, ale zpracování se diametrálně odlišuje a hypotézu vyvrací.

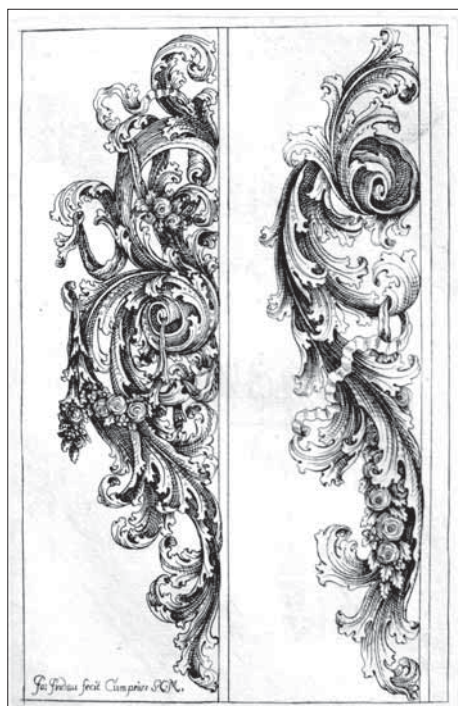
Výzdobu ploch jednotlivých kazet i prostoru nad hlavní římsou chórových lavic tvoří kompozice ze zavíjených akantových listů. Akant je v této době nazýván „římským výzdobným prvkem“.¹⁸ Najdeme jej už na starověkých památkách, ale opravdovou konjunkturu zažívá právě na přelomu 17. a 18. století. Do střední Evropy se rozšířil pomocí grafických listů s předlohami pro ornament a na konci 80. let 17. století nahradil dlouho populární boltcový ornament. Akant mohl mít různé formy – od širokých „šťavnatých“ listů po vysušené zkroucené rozviliny jen s malými vroubkami po okrajích.

Kompozice na velehradských stallách nás odkazují k linearizované formě, složené z úzkých tenkých listů, jakou předvádějí grafické listy vídeňského dvorního truhláře Johanna Indaua.¹⁹ Právě jeho předlohy nejspíš inspirovaly neznámého mistra velehradských a plasských řezb (na obou podnicích pracovalo jistě více rukou, nejkvalitnější výkony ale lze mezi dílnami propojit jako práci jednoho řezbáře – jsou to akanty plasské poprsně a nástavce zpovědnice na epištolní straně kostela, z velehradských prací akant na bocích lavic směrem do lodi, v segmentových nástavcích a nad hlavní římsou). Tento mistr ani v jednom případě Indauovy předlohy přímo nekopíruje, pouze cituje některé motivy (například linearizaci až do spirály, která zcela ztrácí listy a s nimi i povahu rostliny, nebo zavíjení konců listů do uzavírajících se bobulí). Dovedl velmi osobitě pojmut zadané téma. Vytvořil několik naprosto neobvyklých kompozic, které bychom na jiných zachovaných památkách jen těžko hledali. Patří mezi ně akant v podobě prolamovaných polokoulí nebo akant se zakomponovaným loukotovým kolem (z Velehradu) a akantem obrostlý „bochník“ (z plasského mobiliáře).

Průzkum ornamentu nemusí ulpět jen na formálním srovnávání památek mezi sebou nebo s předlohami. Můžeme se také pokusit o výklad symbolického významu jednotlivých dekorativních motivů. Květinová symbolika byla známá už od starověku a ještě biederme-

9. Johann Indau, titulní strana *Neue Romanische Ziehrathe*. Augsburg, před 1685. Repro Universitätsbibliothek Augsburg.

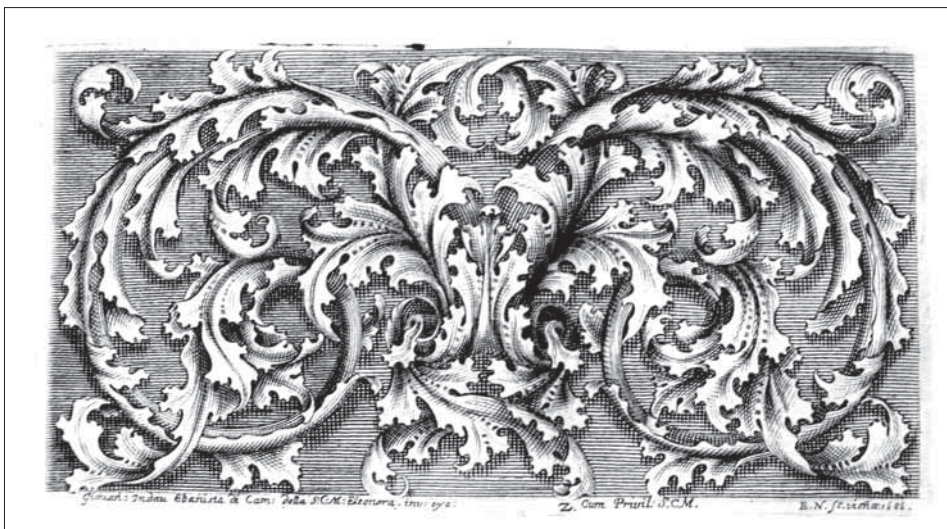
10. Johann Indau, dvě kompozice z *Neue Romanische Ziehrathe*. Augsburg, před 1685. Repro Universitätsbibliothek Augsburg.

ierovská krasavice v polovině 19. století dlouze a za pomoci příruček květomluvy řešila, co jí její milý chce darovanou květinou naznačit. Biblická tradice a středověké traktáty nám zanechaly množství květin, které upozorňují na Pannu Marii - lilii, růži a pivoňku najdeme i v řezbách chórových lavic. Použité hrozny se mohou vztahovat k symbolice vína a eucharistie, granátová jablka upomínají na prvotní hřích a na Pannu Marii jako „druhou Evu“, piniová šiška se používala jako symbol nesmrtnosti. Najdeme zde ale i další motivy (kukuřičné klasy, tykev), které naši úvahu vedou spíš opačným směrem a naznačují, že kombinace a použití prvků v ovocných a květinových závěsech souviselo s ryze estetickou kalkulací. Ostatně předlohy pro „festony“ byly rozšířené v mnoha verzích různých autorů už od 16. století.

Akantové, květinové a ovocné prvky jsou ve výzdobě nábytku na konci 17. století běžné. Na lavicích nás ale může překvapit jeden neobvyklý motiv – v segmentových nástavcích je zakomponováno mezi úponky loukoťové kolo s růží umístěnou ve středu. Tradiční výklad kola jako symbolu slunce nebo atributu sv. Kateřiny zde selhává. Můžeme se však pokusit nalézt souvislosti jinde. Nejnápadnější objevíme v legendách o zakladateli cisterciáckého řádu – svatém Bernardu (jeho socha je i mezi postavami na velehradských lavicích). Bernard cestoval přes Alpy vozem taženým koňmi, ďáblové mu kladli do cesty překážky a podařilo se jim zničit kolo. Ovšem světec neváhal a na vylomené místo použil jednoho z rarachů, který se tam musel zbytek cesty za trest otáčet.

Uvedená příhoda není při zobrazování scén ze života svatého Bernarda příliš častá, ale občas se přece jen vyskytuje. V podobě grafiky tvoří součást světceva životopisu vydaného v Antverpách v roce 1653²⁰ (kniha byla nepochybně součástí rozsáhlé klášterní bibliotéky). Z prostředí Velehradu ale máme ještě aktuálnější připomínku příběhu s kolem. V roce 1673

11. Johann Indau, grafický list z *Nova Invenzione di Rabeschi e Fogliami Romani*. Wien 1686. Repro Universitätbibliothek Augsburg.

zde vyšla česká verze života svatého Bernarda²¹, bohužel, až na úvodní kompozici, bez obrázků. Hned v úvodu – věnování knihy, najdeme následující text: „Vysoce urozenému panu Karlowi Lybštejnskýmu hraběti z Kolowrat pánu na Rychnově Markraběti Moravskému... Sv. Bernard se bezpochyby věrným prokáže anebo jestliže by někdo slavného a starožitného rodu Kolowratového kolem dobře a šťastně běh svůj konajícím pohnauti chtěl a v témž šťastném běhu překážku učiniti měl by se čeho báti byť mu tak neučinil S. Bernard jak jest učinil (jedno slovo textu chybí, stránka je porušená) *děblům kteří jemu kolo roztroskotali.*“ Velehradské lavice by motivem kola v akantové rozvilině tedy mohly odkazovat na svatého Bernarda, stejně jako kolo v textu předmluvy symbolizovalo řádového světce a zároveň upomínalo na rodové jméno moravského zemského hejtmána Karla Libštejnského z Kolowrat (funkci zastával ještě v roce 1695 – v době vzniku lavic).

Na základě formální analýzy dřevěné architektury a ornamentálních řezeb se nám podařilo propojit dvě skupiny mobiliáře z cisterciáckých řádových domů. Bohužel hypotézu nemůžeme podpořit prameny, protože většina archiválií zanikla v době rušení klášterů za císaře Josefa II. Ani matriky far nám nepomohly najít řezbáře nebo truhláře, který by svým jménem propojil prostředí Velehradu a Plas (v Plasích je doložen k roku 1685 truhlář Vít²² a mezi lety 1691 – 1707 Simon Schiffmann²³ stejného řemesla). Přesto můžeme tvrdit, že celkový návrh chórových lavic a zpovědnic vyšel od jednoho autora a také řezbářské práce na nejkvalitnější části akantového ornamentu jsou prací jednoho a téhož mistra. Praxe, kdy si cisterciácké (i jiné) kláštery doporučovaly a vyměňovaly umělce je doložena pro malíře, sochaře i architektky, proč by tedy nemohla být z Plas do Velehradu doporučena i skupina uměleckých řemeslníků v oboru truhlářském a řezbářském?

V tomto příspěvku jsme se zabývali pouze částí velehradských chórových lavic, vytvořenou těsně před a v roce 1695. V podstatě jsme se nedotkli obrovského souboru šedesáti soch (Panna Marie, Kristus, apoštolé, světci, církevní Otcové a andělé). K jejich vzniku a osazení na architekturu došlo asi až ve druhé čtvrtině 18. století (snad ve 30. letech).²⁴ Přesto se s nimi muselo počítat už na papíře, při rýsování základního tvaru architektury. Počet podstavců a nik pro sochy, které sice potom asi 40 let zely prázdnou, přesně odpovídá počtu figur (čtyři pro církevní otce, dva pro hlavní postavy – Krista a Pannu Marii atd.). Ideový návrh tak musel být hotov také v 90. letech 17. století, k jeho realizaci se z finančních důvodů

přikročilo až později. V plaském klášteře žilo v době pobytu opata Kašpárka mnoho významných učenců a osobností (například budoucí opat kláštera ve Žďáru Václav Vejmluva, stavebník a autor mnohovýznamové hříčky kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře). Intelektuální prostředí mohlo motivovat i samotného Kašpárka aby se pokusil převést své teologické vzdělání do praxe, ale stejně dobře mohl být autorem koncepce jakýkoli jiný řádový vzdělanec své doby.

Poznámky:

- 1 Např. P l u s k a l, J. S.: *Welehrad. Historisch-topografisch beschrieben*. Brünn 1858, s. 134–135. M e d k o v á, J.: *Umělecké řemeslo na Moravě 1620–1750*. In: *Dějiny českého výtvarného umění II/2*. Praha 1989, s. 651–652. S t e h l í k, M.: *Chórové lavice*. In: *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1996, s. 567.
- 2 Výpočet vychází z denního rozvrhu cisterciáků. C h a r v á t o v á, K.: *Dějiny cisterckého řádu v Čechách I*. Praha 1998, s. 26.
- 3 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Farní úřad Velehrad, inv. č. 10. *Inventar der welehrader Pfarrkirche*. 1805.
- 4 Moravský zemský archiv (MZA) Brno, fond G 12, inv. č. I-33. C e r r o n i, J. P.: *Geschichte der bildenden Künste in Mähren und österr. Schlesien*. II Band, p. 246–265.
- 5 MZA Brno, fond E 67, inv. č. 12 075, *Matrika oddaných v Uherském Hradišti 1667–1742*. Zápis k 11. 2. 1697.
- 6 MZA Brno, fond E 67, inv. č. 12 053, *Matrika narozených v Uherském Hradišti 1666–1700*. Zápis k 6. 2. 1698.
- 7 MZA Brno, fond E 67, inv. č. 12 085, *Matrika zemřelých v Uherském Hradišti 1667–1721*. Zápis k 29. 10. 1715.
- 8 MZA, fond E 67, inv. č. 12 293, *Matrika narozených, oddaných a zemřelých ve Velehradě 1700 – 1784*. Zápis k 22. 10. 1702.
- 9 Tamtéž. Zápis k 27. 10. 1700.
- 10 MZA Brno, fond E 67, inv. č. 12 075, *Matrika oddaných v Uherském Hradišti 1667–1742*.
- 11 *Opravy kůrních lavic*. Velehradské zprávy XVIII, č. 5, 1937, s. 5.
- 12 H u r t, R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě 1650–1784*. Olomouc 1938, s. 101–105.
- 13 Tamtéž, s. 128.
- 14 Tamtéž, s. 132.
- 15 V y c h o d i l, J.: *Zkáza posvátného Velehradu*. In: *Sborník velehradský*. Olomouc 1899, s. 208 – 211.
- 16 Památkový ústav Brno, spisový archiv – stará část, Velehrad. Zápis k 27. 10. 1941.
- 17 M e d k o v á, J.: *Umělecké řemeslo na Moravě 1620–1750*. In: *Dějiny českého výtvarného umění II/2*. Praha 1989, s. 651 – 652.
- 18 I n d a u, J.: *Nuova invenzione di Rabeschi e Fogliami Romani*. Vienna 1686.
- 19 I n d a u, J.: *Nuova invenzione di Rabeschi e Fogliami Romani*. Vienna 1686. I n d a u, J.: *Neue Romanische Ziehrathe*. Augsburg, nedat.
- 20 *Sancti Bernardi Melliflui Doctoris Ecclesiae Pulcherrima et Exemplaris Vitae*. Antwerpen 1653.
- 21 P r o f e s s u s V e n c e s l a u s, *Svatý Bernard Oslavený aneb Život S. Bernarda Oppata Claraevallis Doktora Medotekaucyho Cýrkve Rozmnožovatele*. Velehrad 1673.
- 22 Státní oblastní archiv v Plzni, fond matrik Západočeského kraje, *Matrika narozených fary v Žebnici 1639 – 1701*. Zápis k 8. 2. 1685.
- 23 Tamtéž. Zápis k 26. 3. 1693.
- 24 Ř í h o v á, V.: *Chórové lavice v kostele Nanebevzetí Panny Marie na Velehradě*. Diplomová práce katedry dějin umění FF UP v Olomouci. Olomouc 2002, s. 49–80.

Mgr. Vladislava Ř í h o v á (n. 1978), je studentkou interního doktorského studia na Katedře dějin umění Univerzity Palackého v Olomouci. Odborně se zaměřuje na výzkum renezanční ornamentiky.

Choir Benches of the Cistercian Church in Velehrad – Wooden Architecture and Ornament

Abstract

The Cistercian monastery in Velehrad (1205–1784) was originally settled with monks from Plasy. The maternal monastery was surveying the new one which is apparent also from the artwork commissions. The abbot Bernard Kašpárek probably asked the Plasy carpenter to design the choir benches for the Velehrad basilica of Virgin Mary Ascension (dated 1695). Their decoration and architectonic appearance (especially the central tower with its atypical gable) is very similar to the carpenter work found in Plasy, namely three confessionals dated 1692 and the parapet of the organ-loft. The benches were a collective work of a number of craftsmen – until recently, we knew a name, inscribed on the back, of only one of them – the carpenter hand Johann Martin Heyden. We were able to find that he lived in Uherské Hradiště, was married to a daughter of the Hradiště master Johann Gryn and died during the plague epidemic in 1715. The benches were probably a work of Gryn's workshop as well as monasterial carpenters (Kozussek, Fixl, Tum). The benches are decorated with a high-quality ornaments by an unknown woodcarver (he might have been one of the carpenters). The woodcarving was probably inspired by the acanthus of the Vienna court carpenter Johann Indau. He executed the highest quality ornaments both in Velehrad (acanthus over the main ledge, acanthus with a wheel) and in Plasy (acanthus of the confessionals and on the parapet of the organ-loft. The function of such acanthi is not purely ornamental – they also bear symbolic functions. The inclusion of a wheel into the acanthus branches may be an allusion to a legendary accident that reportedly happened to St. Bernard, a founder of the Cistercian monastic order.

Chorgestühle des Zisterzienserklosters in Velehrad – Holzarchitektur und Ornament

Zusammenfassung

Das Zisterzienserkloster in Velehrad (1205–1784) wurde zu Beginn seiner Existenz von den Mönchen aus Plasy bewohnt. Das Mutterkloster hatte Aufsicht über Velehrad, was sich auch in künstlerischen Aufträgen widerspiegelte. Der Abt Bernard Kašpárek darf einen Schreiner aus Plasy genutzt haben, um die Chorgestühle für die Mariä-Himmelfahrt-Basilika in Velehrad (datiert 1695) zu entwerfen. Die Ausschmückung und die architektonische Gestalt der Chorgestühle (insbesondere der mittlere Turm mit einem atypischen Schild) sind den Schreinerarbeiten in Plasy – drei Beichtstühlen aus 1692 und der Brüstung im Orgelraum ähnlich. An den Gestühlen arbeiteten viele Handwerker. Bisher ist nur einer von ihnen bekannt, dessen Name an der Rückseite eines Chorgestühls stand: Schreinergehilfe Johann Martin Heyden. Es ist gelungen festzustellen, dass er in Uherské Hradiště lebte, die Tochter des dortigen Schreinermeisters Johann Gryn heiratete und 1715 an Pest starb. An den Gestühlen dürfen die ganze Gryn's Werkstatt und auch Klosterschreiner (Kozussek, Fixl und Tum) gearbeitet haben. Ein unbekannter Schnitzer schmückte die Gestühle mit hochwertigen Ornamenten aus. (Er kann unter einem Namen der Schreiner verborgen sein.) Der Schnitzer wurde offenbar mit graphischen Vorlagen für Akanthusornamente vom Wiener Hofschreiner Johann Indau inspiriert worden. Er arbeitete an den besten Ornamenten in Velehrad (Akanthus über dem Hauptgesims, Akanthus mit Rad) und in Plasy (Akanthus an Beichtstühlen und an der Brüstung). Das Ornament galt nicht nur als Zierelement, sondern auch als Symbolträger – Einkomponieren eines Rads in den Akanthuszweigen erinnert wohl an eine Legende über den heiligen Bernard (Gründer des Zisterzienserordens). Im vorliegenden Artikel wird eine frühestens in der zweiten Hälfte der dreißiger Jahren des 18. Jahrhunderts entstandene Gruppe von 60 Statuen nicht behandelt. Das Konzept der Einfassung von diesen Statuen in die Nischen und deren Versetzen auf die Sockel muss jedoch bereits in der Zeit fertig gewesen sein, als die Gestühle hergestellt wurden.

MALÍŘ HARMONIE A SMYSLOVÉ KRÁSY

První roky malířské činnosti Vladimíra Vašíčka nebyly lehké. Umělec dlouho neměl samostatný ateliér a spolu s rodinou bydlel v přízemním venkovském domku u své tchýně. K jeho dobrovolným povinnostem patřila spoluúčast při péči o zahradu se záhumnkem a o malý vinohrad. V obci stěží hledal zájemce o své „moderní“ obrazy a tak možnosti obživy rodiny plynuly ponejvíce z příjmů jeho ženy, dámské švadleny. Trvalo asi patnáct let než si vybudoval vlastní ateliér v domku, kam se později přestěhovala i jeho rodina. Nepřízeň jej provázela dlouho i ze strany zlínských funkcionářů střediska uměleckého svazu, kteří jeho tvorbu považovali za neslučitelnou s programem socialistického realismu a tudíž i nevhodnou pro veřejné výstavy. Malíř proto nejednou sahal i k neprofesionálním zakázkám při výmalbě chrámových interiérů a obnovách dekorativní výzdoby stěn. Teprve jeho velká samostatná výstava v r. 1965 v Hodoníně a následná výstava v Bratislavě a v Praze, doprovázená pozitivními kritikami v tisku, změnila k lepšímu jeho životní situaci. O čtyři roky později zařadil tehdejší ředitel Národní galerie v Praze Jiří Kotalík dva Vašíčkovy obrazy (*Ženy na trhu*, 1956, *Pták ohnivák*, 1962) do celostátní expozice výstavy *50 let československého malířství 1918–1968*, která prošla všemi většími

Vladimír Vašíček (vlevo) v srpnu 1968 v galerii Václava Špály v Praze.

městy republiky. Umělec byl tak rehabilitován a o jeho díla projevovaly pak zájem všechny naše větší galerie. Když, po více než dvaceti letech, uspořádal Vladimír Vašíček svojí soubornou výstavu v reprezentačních sálech Špálovy galerie v Praze (8.–9. 1988), při vernisáži nepostačovaly návštěvníkům ani prostory vstupních sálů. Trvalo však ještě asi deset let, než se umělec dočkal své první monografie (Josef Maliva: *Vladimír Vašíček*, Chagall, Ostrava 1993).

Vladimír Vašíček vstoupil na výtvarnou scénu poměrně pozdě, téměř ve svých třiceti letech. Osudem bylo mu však dopřáno, aby svým dílem obohacoval českou výtvarnou kulturu až do počátku nového milénia. Svůj štětec a paletu odložil navždy ve svém domově ve Svatobořicích 29. 8. 2003.

Karel Šer:

A ž n a t u b í l o u

(Úryvek básně věnované Vladimíru Vašíčkovi)

Až na tu bílou. Samozřejmě.

Všechno ostatní má podobu dlaní

do kterých se utíkáme odpouštíme

zalykáme a jsme zahlceni barevnou sprškou

úryvků slov a vět nedořečených do nikam.

Až na to podmíněčné rozevření kruhu

na ohraničené písmo černých linií,

ve kterých kvete barva a přetéká

přes zídku bílé. Přes zeď bílé

přes přívál bílé do níž se nelze ponořit

[...]

Dílo malíře Vladimíra Vašíčka nevstoupilo sice do celonárodního kulturního povědomí, svým významem však překročilo regionální umělecké souvislosti. Již v závěru studia na pražské Akademii vytvořil umělec několik nefigurativních studií, jimiž se přihlásil k pokračovatelům předválečné malířské avantgardy. Když se po ukončení studia koncem r. 1948 vrátil na venkov, do rodného kraje, byl vybaven uměleckými zážitky z velkých pražských výstav, především Josefa Čapka a Františka Kupky a rovněž výtvarným názorem odvozeným z tvorby staršího kolegy Jiřího Martina (Martin Škopek 1915–1961). Ve svém svatobořickém tuskulu nezůstával osamocen. Udržoval kontakt s nepočetnou skupinou malířů, kteří tvořili nekonformní vrstvu domácích výtvarných scén. Zprvu, spolu s kyjovským – dnes zapomenutým – malířem Mirkem Tichým, vzdor

politickým požadavkům, hledal vlastní cestu k modernímu výtvarnému výrazu. Nacházel ji v postupném oprostování motivů od nadbytečných detailů, v redukci tvarů a harmonické skladbě úderných tahů štětky i v čistých barvách fauvistického až expresivního zabarvení (*Dívka s šátkem*, 1949, *Svatobořická dolina – modrá*, 1950, *Vinobraní*, 1951). Záhy do své malby věnil dynamický prvek pastózních konturových linií vypořádající o spontaneitě malířského provedení díla (*Zátiší se sklenicemi*, 1952, *Krajina s listy akátů*, 1952, *Krajina s kopami sena*, 1952, *Skoronice*, 1953).

V r. 1954, v konfrontaci s malbou svých zkušenějších přátel Bohumíra Matala, a Vladislava Vaculky, hledal Vašíček vlastní způsob kubistického předpodstatnění figurálních a krajinných motivů i zátiší a střídavě řešil svá díla ve výrazné i v zjemněné až pastelově něžné barevné tonalitě (*Dívka na kole*, 1954, *Ženy na trhu*, 1956). Odtud byl již krok k tvůrčí sekvenci let 1956–1960, kdy došlo k vyvrcholení figurativní tvorby Vladimíra Vašíčka. Jeho díla z těchto let se stala alegorizací

zemědělské práce, úrody, venkovského života, energie, času i veškerého pohybu. Díla se nyní pohybovala v širokém rozkvyu od měkkého, lyricky laděného *mollového* koloritu jemných odstínů, až k rasantní, tvrdé „durové“, expresivně působivé tonalitě barevné skladby čistých, převážně základních barev. Tvary krajin i figur umělec zredukoval na nejpodstatnější fenomény mnohdy geometrizující povahy a malby oživil dynamicky artikulovanými barevnými liniemi, křivkami, srpovitými ploškami a kruhovitými segmenty rotační povahy, které evokovaly dojem pohybu krajinných či figurálních motivů i zátiší zachycujících úseky polní vegetace (*Letní krajina světlá*, 1956, *Dívka s košem hroznů*, 1957, *Úrodná krajina*, 1958, *Kukuřice*, 1958, *Podzím*, 1960).

V r. 1960 vstoupil Vladimír Vašíček na půdu nefigurativní tvorby. Zprvu zkoumal různé – nejednou i protichůdné – cesty abstraktní malby. Současně hledal i možnosti práce s reliéfní strukturou barevné hmoty na povrchu plátna, známé z prací malířů příklánějících se k programu strukturálního informelu. Vašíček, jemuž byla

Zátiší se sklenicemi, 1952, ol. na pl., 55×67, soukromý majetek.

cizí filozofie tragiky a zmaru, se nového výrazového prostředku zmocnil výhradně s estetickým záměrem směřujícím k prohloubení obrazové harmonie a zvýšení, až hedonicky chápaného, vizuálního kouzla hmoty malířského materiálu. Reliéfní nános barevné hmoty, traktovaný výrazným štetcovým rukopisem, uplatnil úspěšně jak ve svých posledních figurálních malbách (*Žena v zahradě*, 1961, *Modrý akt*, 1962, *Podzimní vegetace*, 1962, *Doba sklizně*, 1962), tak zejména v nefigurativní tvorbě, kde často dospěl bezmála k monochromní barevné tonalitě nejčastěji v modrých a žlutých odstínech (*Neklid*, 1962, *Obraz s písmem*, 1963, *Rozptyl*, 1964, *Cestou do města A*, 1965, *Otevřená soustava*, 1966, *Intenzivní vzrušení*, 1967).

V dalších letech procházela tvorba svatobořického autora řadou dalších vývojových sekvencí, které s aktuálními proudy světové a domácí tvorby nesouvisely. Vesměs byly vyvozeny z prvních zkušeností malíře s abstraktní tvorbou v letech 1960–1961, kdy se jeho výrazový repertoár pohyboval od gestuální tvorby až po geometrickou abstrakci neoplasticistního typu. Jistý čas od konce 60. let vytvářel záměrně, našedlá a téměř monochromní díla, která reflektovala nepříznivé společenské události doby i tklivé osobní pohnutky malíře (*Běh času*, 1970). O několik let později se vrátil k žhavému koloritu až agresivně působícím teplých tónů barev nanášených v podobě amorfních skvrn a tahů štětce utvářených zdánlivě náhodně, v duchu gestické kaligrafie (*Něžný čas*, 1978, *Cesty*, 1979). V dalším období slučoval měkce utvářenou, geometrickými obrázky zaplněnou, spodní vrstvu plátna s protikladně formulovanou svrchní vrstvou oživenou dynamickými gesty štětce (*Rozhodující podnět*, *Ranní rozjímání*, *Pozdrav jaru*, vesměs 1979).

Po r. 1980 vytvořil umělec sérii zdařilých pláten, na nichž primární výtvarnou roli sehrával přísný řád barevně výrazných vertikálních pruhů, opět více či méně narušovaných eruptivními tahy spontánně vedeného širokého štětce (*Rovně a napříč*, 1981). O něco později podobným způsobem slučoval, až k pouhému znaku zjednodušený, geometrický prvek s gestickým projevem v úzké, převážně černobílé tonalitě (*Odklon od přímosti*, 1985, *Začátek počítku*, 1986, *Změna stavu*, 1987). Ve Vašíčkově nefigurativní tvorbě sehrál hlavní roli ohlas na gestickou malbu prosazovanou již koncem padesátých let jeho přítelem Janem Kotikem. V pojetí moravského malíře nešlo však o psychicko-filozofický rozměr malby, ale opět

Průnik slunce, 1960, ol. na pl., 92×81 cm, soukromý majetek.

o estetický dosah obrazu, promítající se hlavně v oblasti senzualistické percepcie díla. Tak vznikla působivá plátna z konce osmdesátých let jako *Jasnost*, 1986, *Opojení*, 1987, *Nové dojmy*, 1989, *Léto*, 1989, *Radost*, 1989, *Vnitřní žár*, 1989, *Živé zřídlo*, 1990 a mnoho dalších. Jejich společným znakem se stala čistá bílá plocha plátna, na níž se rozvíjelo drama štětce a barvy; jednou ho provázelo uskupení červených a žlutých plošek kontrapunktovaných chladnými barvami – v kruhovitě kompozici protkané černými liniemi a rozstříky – jindy bylo určené jen několika svižnými barevnými tahy širokého štětce svázanými tenkými linkami, anebo ho vytvářela celá síť zdánlivě náhodné soustavy skvrn a čar oživená na bílé ploše jen nemnoha barevnými akcenty.

Nelze však přehlédnout, že v průběhu všech vývojových etap Vašíčkovy tvorby vznikaly i různé varianty obrazů čistě geometrické struktury podrobené přísnému řádu forem. Vytvářela z nich čirá radost z výtvarného prožitku, z harmonie a barevné krásy (*Soustředěné plochy*, 1969, *Přechod hranice*, 1974, *Obsah prázdnoty*, 1978, *Jiná koncepcie*, 1982 atd.).

Poslední roky malířské činnosti Vladimíra Vašíčka se odvíjely ve znamení pozdní tvorby - subjektivní výpovědi nadčasového významu. Pokud z umělcovy široké a namnoze kolísavé výtvarné produkce eliminujeme obrazy nepodstatné, vyslovující to co bylo již řečeno a práce okrajového či experimentálního charakteru, postavíme před řadou olejů galerijní úrovně (např.:

Melodie v modrém, 1967, ol. na pl., 100×70 cm, soukromý majetek, Brno.

Zahlédnout světlo, 1996, *Touha po budoucím*, 1998, *Obsah všeho*, 1999, *Příroda – milost*, 2000, *Stále ve vzniku*, 2000). Tato řada koření již na počátku devadesátých let v malbách, v nichž zazníval

dosud gestický prvek v souladu s živým koloritem (*Odcházení*, 1992, *Meditace*, 1995, *Vojtěchova cesta*, 1996). Společným znakem pozdních prací moravského nestora moderního malířství bylo výtvarně kultivovaně ztvárněné prostředí čistých bělob, které ovládly převážnou část obrazové plochy. Bělostný podklad malířského dění chápal umělec jako znamení mravní čistoty, lidské svobody, pravdy i vesmírného absolutna. Běloba stala se mu imaginárním emblémem světelné záře, duchovní složky malby a mimo smyslové oblasti transcendentna. Do tohoto posvátného prostoru, zrozeného z autorovy imaginace, vstupoval malíř v posledních letech života s koloristickou obezřetností, v tichosti jemných pastelových tónů lyrické melodičnosti, s pokorou své vlastní hluboké religiozity, s citlivostí pro poetické kreace něžných barev a měkkých tvarů,

V posledních letech života vystupňovat umělec to, čemu jeho tvorba byla od počátku zasvěcena: **víru** v očistnou moc umění a ve vyšší řád, jemuž je podřízena veškerá existence, **lásku** k přírodě, životu, rodnému kraji a všemu dělnému společenství moravského venkova a **naději** v lidskou svobodu, štěstí příštích dnů a život, který nekončí krátkodobým pobytem na této zemi. Život obrazů Vladimíra Vašíčka toto časové omezení lidské existence překračuje.

Josef Maliva

Napadení, 1983, ol. na pl., 60×60 cm, soukromý majetek.

JOSEF KIESEWETTER MALÍŘ A GRAFIK

Významná životní jubilea se občas stávají podnětem k rekapitulaci dosavadní práce. Blížící se kulatiny malíře a grafika Josefa Kiewettera se staly impulsem k uspořádání autorské výstavy. Je to neuvěřitelné – malíř, kreslíř a grafik, v 60.–70. výtvarník Slovákého muzea, pro přátelé a známé Pepa, 10. února oslavil 70. narozeniny. To je nejen důvod k ohlédnutí za tím, co odnesl i neodnesl čas, ale i připomenout některé významné životní okamžiky. Josef Kiewetter pochází z Valašska, z kouzelné hornaté oblasti, krajiny hlubokých lesů, horských bystřin a studánek, která v něm od dětství zanechala nesmazatelné stopy. Lásku k přírodě je pro Pepu alfa a omega celého života i umělecké tvorby. Dalším důležitým momentem v životě je příchod do Uherského Hradiště a studium na zdejší „uprumce“ (grafický obor). Když sem v roce 1954 nastoupil ke studiu asi netušil, že v Hradišti zakotví natrvalo, ožení se zde a založí rodinu.

Josef Kiewetter patří do generace, která na svém těle i duši prožila a nesla katastrofy „děláním lepšího světa“. S entuziasmem se podílel na utváření kultury v regionu nejprve jako výtvarník v Domě osvěty, kam nastoupil hned po studiích na uměleckoprůmyslové škole, a později ve Slovákém muzeu. Pro práci, která ho bavila, byl vždy ochoten obětovat mnohem více času než kdokoliv jiný. Asi jako každý umělec – snilek, věřil v lepší budoucnost a „novou dobu“. Přišlo však rozčarování, normalizace, „vyhazov z práce“ a tvrdá realita, kterou přinesl další život. Sám ale na tyto okamžiky nevzpomíná s trpkostí, naopak s ironií říká: „*Díky straně a vládě jsem se měl po roce 1975 dobře*“. Začal se totiž plně věnovat volné tvorbě (na níž mu v muzeu nezbyvalo moc času) a zjistil, že i tak to jde. Od odchodu ze Slovákého muzea tráví většinu času na stříbrnických Pasekách, kde má svůj ateliér, a svůj zájem rovnoměrně rozděluje mezi dvě největší lásky – malování a zahradu, vlastně malé arboretum, hodné obdivu uměleckého díla. Zúčastnil se řady výstav v tuzemsku a zahraničí a ty nejspontánnější a nezapomenutelné dokonce uspořádal sám s několika přáteli (bývalými spolužáky z „umprumky“), rovněž umělci, uprostřed kouzelné přírody na stříbrnických Pasekách.

Když se ohlédneme za dosavadní Kiewetterovou tvorbou, zjistíme, že dokumentuje veškeré souvislosti jednoho životního osudu člověka – umělce s univerzálními dispozicemi, který

1. Josef Kiewetter ve svém ateliéru na stříbrnických Pasekách.

byl vždy schopen vypořádat se s nejrůznějšími výtvarnými úkoly. Jako muzejní výtvarník vytvořil řadu pozoruhodných muzejních expozičních plakátů a dalších propagačních materiálů, které stále zaujmou osobitou grafickou stylizací a nápaditostí. Doprovodil svými kresbami mnoho odborných publikací (vědecké publikace ČSAV – Hornácko, Lidová architektura Bulharska, apod.), katalogů (k oborovým výstavám) a dalších tiskovin vyplývajících nejen z muzejních potřeb ale sloužící i pro další kulturní instituce (např. sborník Slovákco, průvodce Uherské Hradiště ad.). Je tvůrcem scénografických návrhů pro amfiteátr strážnického folklórního festivalu (které se dodnes uplatňují) a také reliéfních a objektových realizací pro architekturu (především v měděném tepaném plechu), v nichž prokázal vedle strážlivé stylizační i dekorativní schopnosti také vynikající řemeslnou zručnost. Volné kreslířské a malířské tvorbě se plně začal věnovat až po vynuceném odchodu ze Slovákého muzea.

Nejpřirozenějším projevem Kiewetterova výtvarného naturelu je kresba. Je nedílnou součástí i většiny jeho obrazů. Jen málokteré lze považovat za ryze malířský projev. Prostřednictvím kresby se vyjadřuje od počátku svého tvůrčího úsilí. Rané období, kdy hledal svůj osobitý výraz, je spojeno s mnoha experimenty a s používáním rozličných technik. Jejich osobité propojování (základní kresba, podmalba, roztírání podkladů a barevných ploch, zdršňování, vyškrabávání, zásahy špachtlí apod.) je podřízeno celkovému výrazu a do určité míry i námětu.

2. Opuštěná, 1988, kombinovaná technika, 25×25 cm.

Kiesewetterovy obrazy i kresby mají komorní charakter a velmi často také literární myšlenku, podněcující k dialogu s divákem a k filozofickým úvahám. Jsou nám srozumitelné a blízké pro svůj reálný obsah. Náměty vyjadřované určitě volenými metaforami jsou interpretované charakteristickým kiesewetterovským způsobem. Josef Kiesewetter je bytostný lyrik. Do obrazů a kreseb promítá své pocity, sny, iluze, příběhy, idylické krajiny, často vychází z literární myšlenky. Rozsah tématických okruhů, které podněcují malíře k tvorbě, je pestrý a vícevrstevný. Starší tvorba do jisté míry souvisí s působením ve Slovákém muzeu a je motivována zvyky a tradicemi kraje, v němž žije. Jedná se většinou o lineární kresby, které sledují nervním tahem pera obrysy zjednodušených figurálních prvků. Občas osciluje do civilizační problematiky, která převládá zejména v 70. a 80. letech, jindy do historie, mytologie, bible a někdy objevuje i průzračnou říši chlapeckých představ, snů a vizí. Jsou to fragmenty a metaforická podobenství o plynutí, přeměnách věčného bytí. Mají meditativně filozofický a poetický náboj. Je to výraz a ilustrativní záznam poznání rytmů a tajemných zákonů a principů života. Čistá krajinomalba je poměrně řídká a zpravidla je spojena s figurální složkou. Jedná se o obrazy zvláštního vnitřního vidění, hlubokého poznání a lidského vyznání přírodě – domovu člověka a civilizace. Evokují city, vyjadřují ducha, náladu. Mají svůj charakteristický výraz, vizuální působivost a filozofii.

Člověk a život, člověk a jeho svět, jeho souznění s přírodou to je Ariadnina nit celé dosa-

3. Nekonečná hra, 1992, kombinovaná technika, 20×20 cm.

vadní tvorby Josefa Kiesewettera. Štětcem, perem, kombinováním různých technických postupů tlumočí své věčně aktuální pojednání o lidském spolužití, přáních a touhách.

Přeji Pepovi za své kolegy, přátele i známé, nejen pevné zdraví a štěstí, jak bývá obvyklé, ale i to, aby se stále uměl radovat a rozdávat radost, aby se těšil na jarní paprsky slunce, které mu vždy dávají energii, aby se radoval, že mu rozkvetla první sněženka, že už zase zpívá skřivan a ten stromek má novou větvíčku, na letní déšť, který přinese vláhu..., protože tohle vždy uměl a umí a střípky svých radostí nám stále dává ve svých obrázcích a kresbách.

Biografické údaje:

Studia: SUPŠ v Uherském Hradišti (1954–1958, obor: propagační grafika a výtvarnictví, J. Kořínek, J. Jaška, K. Hofman) • **Činnost:** po skončení studia pracoval v propagaci a reklamě, souběžně ve výstavnictví: Dům osvěty v Uh. Hradišti (1960–1966), Slováké muzeum v Uherském Hradišti (1966–1975, muzejní výtvarník); od r. 1975 svobodné povolání • **Člen:** SČVU (1979–1989), SVUT UVU ČR (od r. 1990), SVUM Hodonín (od r. 1992).

Výstavy samostatné: 1967 Uh. Brod, Černobílá galerie, 1968 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, 1969 Uh. Brod, Černobílá galerie (s F. Heinzem); Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea (s F. Heinzem), 1972 Uh. Brod, Černobílá galerie, 1973 Strážnice, Ústav lidového umění, 1980, 1983 Gottwaldov (Zlín), Galerie Dílo, 1984, Strážnice, Ústav lidového umění, 1986 Uh. Brod,

Dům kultury; Uh. Hradiště, Galerie Dílo, 1987 Brno, foyer kina Jadran; Buchlovice, zámecká galerie, 1989 Uh. Hradiště, Galerie Dílo, 1988 Gottwaldov (Zlín), Galerie Dílo, 1989 Buchlovice, zámecká galerie, 1990 Uh. Hradiště, Dům kultury, 1992 Uh. Hradiště, Galerie Straka, 1994 Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea, 1999 Uh. Brod, Galerie Panský dům, 2004 Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea.

Výstavy kolektivní: 1959 Praha, Galerie mladých, Mladí tvůrci plakátu, 1963, 1966 Gottwaldov (Zlín), OGVU, Dům umění, Členské výstavy SČVU (jako host), 1965, 1967 Uh. Hradiště, Slovácké muzeum, Tvůrčí skupina GIP; od r. 1974 účast na všech výstavách Galerie Díla Luhačovice, 1983 Brno, Dům umění, Moravská grafika, 1984 Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea, výstava k 70. výročí SM, 1985 Brno, DU, Výtvarní umělci Jihomoravského kraje, 1988 Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Krajinomalba Jihovýchodní Moravy; Gottwaldov (Zlín); Jihlava; Olomouc, Výstava oblastního střediska ČFVU, 1989 Brno, Dům umění, Moravská grafika; Zlín, OGVU, zámek, Salon Jihovýchodní Moravy, 1990 Zlín, StG, DU; Kroměříž, MK, Salon Jihovýchodní Moravy, v letech 1990–2003 se účastnil všech členských výstav SVUM, např. 1997 Hodonín, GVU, 90. výročí založení SVUM, 1999 Praha, Chodovská tvrz, SVUM, 2001/2002 Hodonín, GVU, SVUM, 2003 Veselí nad Moravou, Městská galerie, 169. členská výstava SVUM.

Výstavy zahraniční-kolektivní: 1989 Kraków (PL), Moravská grafika, 1991 Bretsfeld (D).

Realizace: *Práce v černém plechu:* 1974 Tovačov, expozice Zemědělství, prostorová kompozice Matka (v 250 cm), 3 znaky zemědělských závodů, reliéf (v 70 cm), 1976 Slavkov u Brna, zámek, reliéfní repliky znaků Francie, Ruska z r. 1805 pro expozici Napoleon a Slavkovská bitva (v 110 cm), *práce v měděném plechu:* 1976 Lukov, KD, Rodný kraj, dělený reliéf (380×220 cm), 1977 Gottwaldov (Zlín), Síň tradic VÚGPT, podnikový znak, reliéf (90 cm), 1977 Gottwaldov (Zlín), Barum-projekt, Síň tradic, Chemický výzkum, dělený reliéf (280×120 cm), 1979 Strážnice, smuteční

obřadní síň, Večerní píseň, reliéf (120×360 cm), 1979 Gottwaldov (Zlín), Muzeum jihovýchodní Moravy, reliéfní replika pečete cechu kloboučníků pro expozici ve Valašských Kloboukách (40 cm), 1980 Strážnice, autokemp, Slunce života, reliéf (175×74 cm), 1980 Brno, Moravské muzeum, prostorový poutač pro Mendelovu expozici (v 220 cm), 1981 Gottwaldov (Zlín), dekorativní reliéfy a znak města Gottwaldova pro dekorativní stěnu Nejlepší pracovníci (70×70 cm, 90×70 cm), 1984 Gottwaldov (Zlín), Divadelní kavárna, reliéfní kompozice antických masek (90×70 cm), *znaky zemědělských závodů:* 1977 JZD Lukov, reliéf (90 cm), 1981 JZD Nivnice, reliéf (120×80 cm), *prostorové kompozice z betonu a tepané mědi:* 1978 Vrbové, Trikota, beton, měď (d 12 m), 1980 Havířov, Svit, beton, měď (d 6 m), 1983 Martin, ocel, měď (d 8 m).

Zastoupen ve veřejných sbírkách: Slovácké muzeum Uh. Hradiště, Galerie v Zirci (H), řada soukromých sbírek v tuzemsku i v zahraničí (Rakousko, Německo apod.).

Literatura:

Slovníky, publikace: *Kol., Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2000. Díl V. Ka-Kom, Výtvarné centrum Chagall, Ostrava, 2000, s. 170–171, katalogy: Čubrda, Z., Výtvarní umělci Jihomoravského kraje 1985. Brno, 1985; Grombiřík, D., SVUM. GVU, Hodonín, 2001; Jelínek, V., Josef Kiesewetter, Grafika. 7.–28. května 1967. Černobílá galerie, Uh. Brod, 1967; Pelikán, J., Výstava obrazů, kreseb a grafiky Josefa Kiesewettera. Ústav lidového umění, Strážnice, 1984; SVUM. Členská výstava k 90. výročí založení spolku SVUM. Hodonín, 1997; SVUT JVM, nedat.; Moravská grafika. DU, Brno, nedat. (1983), odborný tisk, časopisy, noviny: Frolcová, M., *Věčný kluk Josef Kiesewetter. Zpravodaj města Uherské Hradiště*, roč. 32, č. 4, 1994; Kučerová, A., *Strom je nejlepší artefakt, říká hradištský malíř, grafik a sochař Josef Kiesewetter. Slovácké noviny*, roč. 12/64, č. 17, 24.4. 2002, s. 16; -vj-(=Jelínek, V.), *Umělecká dvojice vystavuje. Slovácká jiskra*, 8. 10. 1969, s. 4.*

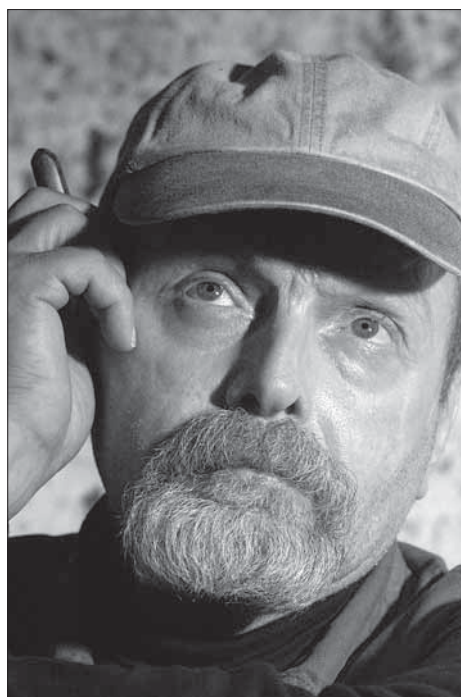
Milada Frolcová

Z POPELA SPÁLENÝCH SNŮ – LUBOMÍRA JANEČKA

Z popela spálených snů je název cyklu kreseb akademického sochaře Lubomíra Janečky, který vznikl v prvních letech umělcovy emigrace (Rakousko, Spojené státy americké). Zdá se mi však, naprosto příznačný i pro životní pouť člověka, jehož osud často připomíná stránky románu s hororovými prvky. Skrývá v sobě léta ztrát a nálezů, řešení obtížných existenčních starostí, zklamání v lidech i snahu o pochopení tragičnosti života a hledání pevného bodu mimo nás ve víře, která pro něj „není berličkou, nýbrž denně vybojovnou jistotou“ (J. Brabcová-Orliková).

S dílem Lubomíra Janečky se v českých galeriích a muzeích bohužel neseťkáváme příliš často, přestože se jedná jednoho z nejtalentovanějších umělců střední generace. Důvodem není nezáměr kulturních institucí, ale vzdálenost současného bydlíště od naší republiky, která do jisté míry způsobila tento stav. Před dvaceti roky se rozhodl odejít do emigrace a od té doby žije v zahraničí (zpočátku v Rakousku, od roku 1985 v USA). Navíc v období komunistické totality nepatřil právě k umělcům, který by byl pro své umělecké a lidské postoje oficiálně proklamován, a po jeho odchodu bylo jen žádoucí, aby se na něj zapomnělo. Ovšem nyní se okruh lidí, kteří obdivují především kresby tohoto umělce, zejména po autorských výstavách v Litoměřicích a v Šumperku, značně rozšířil.

Autorská výstava v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti, která prezentovala kresby Lubomíra Janečky zahrnující časový horizont asi deseti let, je rovněž pomyslným návratem do místa, se kterým umělec spojil určitou část života. V 60. letech zde studoval na Střední uměleckoprůmyslové škole keramický obor. O jeho talentu svědčí i fakt, že již školní práce byly často tak výborné, že nepotřebovaly korekturu (jak vzpomínají jeho spolužáci). Další studium na Akademii výtvarných umění v Praze bylo krokem logicky završujícím kultivaci talentu. Vratké ideály socialistického realismu, které byly oficiální doktrínou tehdejší akademie, společenské klima odrážející rozklad morálních hodnot, prohlubující se dobové schizma, to vše mělo vliv na citlivého adepta umění. I když železná opona totality ani období normalizace 70. a 80. let nemohlo zastavit umělecký vývoj, který bouřlivě zasáhl do všech výtvarných oborů včetně sochařství, společenské poměry znepříjemňovaly život všem, co nebyli

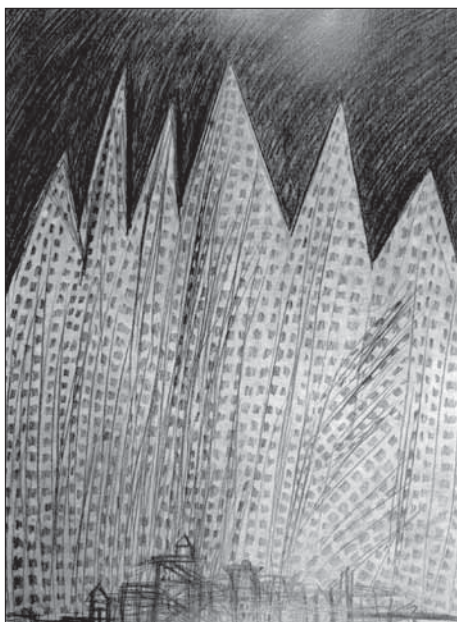

Lubomír Janečka.

ochotni přistoupit na kompromisy a pouhé přežívání. Po skončení školy byl Janečka okolnostmi přinucen pracovat jako reproduční sochař (prováděl v materiálu práce oficiálních sochařů), protože musel živit rodinu, a veřejné zakázky byly převážně záležitostí politickou. Svě vlastní nápady realizoval v kresbě, která je pro něj dosud nejdůležitějším prostředkem vyjádření. Souvisí s identitou tvůrce, zachycuje okamžitý impuls, rychlé sledování rozvíjející se výtvarné myšlenky proměňujícího se psychického ladění, vyjadřuje emoce a představy v celé své hloubce a šíři.

V 80. letech se zúčastnil několika výtvarných symposií (Terezín, Most), ale jejich výsledky se nedočkaly ocenění, která by si vzniklá díla zasloužila. Prakticky ještě než je mohla veřejnost spatřit, dostala se na index zakázaných. Situace se vyhrotila natolik, že Janečka zvolil pro rodinu i své další umělecké působení život v emigraci. Po asi ročním pobytu v internačním středisku v Rakousku získal povolení k přestěhování do USA. Zde už za necelý rok získal zakázku na hřbitovní plastiku Ukřížovaného. Ale plastiku konvencemi sešněrovaní „spoluobčané“ nepřijali. Ze strany českých emigrantů probuzená závist roznítla záporné vášně kolem sochy i jejího tvůrce. Ani nyní

Manhattan, 1997, kresba tužkou, 565×425 mm.

Snímání z kříže, z cyklu Střepy, 2000, kresba tužkou, 580×430 mm.

Janečka neslevil ze svých kritérií, nepřistoupil na kompromis, pro něj není v umění místo. Socha byla odstraněna. Svoboda vykoupená za cenu existenčních starostí i poznání, že s omezeností, hloupostí, konvencemi a společenským dekorem se člověk setká na celém světě.

Určitého ocenění sochařské práce se Janečka dočkal až na sympoziích v japonské Sendai, kam byl opakovaně pozván. Vznikla zde monumentální díla Menhir (1992), Obětní kámen (1995), oproštěná od popisnosti, jednoduchého tvarosloví, které silou výrazu připomínají starověké idoly. Zatímco sochařské práce z 80. let jsou zaměřeny převážně figurálně a expresivně, novější práce jsou stále prostší, nejsou příběhem, ale obecným vyšším poselstvím a příkladem, jakým fascinujícím dobrodružstvím je umělecká práce. Zdálo by se, že práce a uznání v Japonsku otevrou Janečkovi novou cestu v životě i v díle. Ale tragičnost osudu se opět naplnila a dveře zůstaly zavřeny.

Kresby, které byly v Galerii Slováckého muzea vystaveny, jsou pouze střípkem z díla Lubomíra Janečky, které skládáme jako mozaiku jednoho životního příběhu. Tématicky jsou rozmanité. Byly zde vystaveny práce s obecně křesťanskou tematikou (Adoration, 1993, Levitace, 1998, Vzkříšení, 1997), které se soustavně věnuje téměř od počátku

svého tvůrčího úsilí, dále soubor zahrnoval kresby s vysloveně existenciálními náměty (Manhattan, 1997, Můj portrét, 2004). Velkým tématem se Janečkovi stal teroristický útok na USA 11. září 2001, připomínající jako apokalyptická vize nebezpečí a zrudnost nové války – terorismu. Bohužel jsme návštěvníkovi nepřiblížili další stránku osobnosti umělce – Janečkovy verše, které se často objevují na zadní straně kresby a často vysvětlují momentální rozpolezení. Ještě silněji charakterizují dílo člověka vtahovaného do stínu a tmy a hledajícího světlo. Celá Janečkova tvorba je tichým sdělením, prožitkem a záznamem o člověku, o jeho hledání a nalézání, o člověku, který pracuje s vědomím, že pravda v umění má vždy individuální rozměr a ze svých stanovisek nikdy neustupuje.

Milada Frolcová

Z textů Lubomíra Janečky:

Bůh
na mne
něco ví
když život
mne tak
trápí
on
mi to nepoví
až hlava se mi zvrátí

Bůh
na mne
hněvá se
a mlčí jak by
nebyl
nebe
tak prázdné
pusté je
jak by v něm
nikdy
nežil

Bůh
na mne často přísný
je
a bije
tvrdou holí
tak chladně
cize
dívá se
až srdce
sevrže se
a bolí

Bůh často
trestá mne
svou odvrácenou
tváří
syroba
vetchost
soužení
když kdesi
za obzorem
září

Bůh
na mne
často
vlídný
je
a chrání mne
svou dlaní

schoulený
až k smrti
znaven
usínám
svou cestu
čtouce
na
ní

Čas
Ten pískem
neměří se
z nařízylých
žil
prýští
trhavé
kreslice vzory
z hadích kůží
světélkujících
zeleně

Charon
Víc již
nepřevází
nastavěl mostů
širokých
je zdálky
vidět
světla na nábřeží
hluk davů vít přináší

Charón, 1993, kresba tužkou, 610×435 mm.

Biografické údaje:

* 7. 2. 1948 Zlín

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Uh. Hradišti (1963–1967, obor: výtvarné zpracování keramiky, S. Mikuláščík), Akademie výtvarného umění v Praze (1967–1976, sochařský ateliér, K. Lidický, studia ukončena sochou Zrození a smrt).

Sympozia: 1980 Terezín, Malá pevnost, 1981, 1982 Most, 1992 Sendai (Japonsko); Litoměřice, Setkání baroka se současností – Pocta O. Broggi-ovi, 1993 Sendai (Japonsko).

Výstavy/samostatné (výběr): 1992 Praha, Galerie Litera, Kresby, 1993 Zlín, StG, zámek-grafický kabinet; Litoměřice, GVU; Kjóto (Japonsko), 2001 Šumperk, Galerie J. Jílka, Lubomír Janečka–Střepy (nové kresby), 2004 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Kresby; Uherský Brod, Galerie Panský dům.

Výstavy /kolektivní (výběr): vystavoval v letech 1978–1982 na kolektivních výstavách ve Výzkumném ústavu makromolekulární chemie ČSAV v Praze, 1984 Hluboká nad Vltavou, Alšova jihočeská galerie, Česká kresba 20. století ze sbírek AJG, 1994 Klatovy–Klenová, GVU, Šedá cihla-exil 66/1994, 1996/1997 Praha; Brno; Cheb; Umění zastaveného času .

Zastoupení ve sbírkách: Národní galerie Praha, Alšova jihočeská galerie Hluboká nad Vltavou, Severočeská galerie výtvarného umění Litoměřice, Galerie moderního umění Roudnice nad Labem, Národní kulturní památník Terezín, Slovácké muzeum Uherské Hradiště.

Literatura: slovníky, publikace: *Fabián, J. a kol., Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska. Kulturní zařízení města Valašského Meziříčí, 1998; Kol., Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1999. Díl IV. CH–J, Výtvarné centrum Chagall, Ostrava, 1999, s. 150, katalogy: Brabcová, J. A., Lubomír Janečka. GVU, Litoměřice, 1993; Hošková, S., Mladá kresba. Odeon, Praha, 1984; Šedá cihla-exil. 66/1994, Galerie, Klatovy–Klenová, 1994; Tětiva, V., Česká kresba 20. století ze sbírek AJG. Hluboká nad Vltavou, 1984.*

VÝSTAVA SOCHAŘSKÉHO DÍLA JIŘÍHO HABARTY

Akademický sochař Jiří Habarta (*1943) se opět po jedenácti letech představil se svou tvorbou v Galerii Slováckého muzea. Kolekce osmdesáti plastik a reliéfů přinesla zajímavý pohled na další vývojovou etapu tohoto uherskohradištského umělce. Vystavovat ve stejné galerii, i když s odstupem mnoha let, může být pro autora svazující, ale zároveň také motivující k tomu, aby přesvědčil o své tvořivé potenci a schopnosti posunovat své dílo dál, přinášet do něho nové nápady, záběry, názory i odvahu k dalším „pokusům“. Jiří Habarta se s vědomím všech souvislostí spojených s touto prezentací v místě svého působení připravoval dlouho a s uvážlivostí sobě vlastní. Artefakty, které vznikaly v jeho ateliéru, dostávaly svou definitivní podobu po mnoha promyšlených variantách. S ohledem na nevrátlost některých technologických postupů je třeba pozitivně hodnotit umělce snahu o poctivě provedené dílo, které odpovídá jeho naturelu i výtvarnému názoru. Těžko bychom v souboru Habartových prací hledali jednu šablonu vymezující jeho autorský profil. Výrazový rejstřík má poměrně široký.

Od rukopisně jemného až subtilního zpracování hmoty přes měkce oblé tvary až po geometricky pojednávaná tvarosloví v rozsahu kubizujících formací i stylizovaně dekorativních modelací v rytmickém seskupování. Jednotlivá pojetí tvůrčích postupů se pohybují v určitých okruzích tematických i s ohledem na použitý materiál.

V reliéfní tvorbě si Jiří Habarta dopřává poněkud větší volnost a podle zvolených motivů hledá odpovídající způsob k vyjádření své výpovědi. Inspiraci čerpá např. z mytologických pramenů (Filozof, 1994, Nález /Otisky historie/, 1995, Špatně okřídlená lvice, 1999, Mýtická krajina, 1999, Brány dějin, 2000), nebo také z okruhu volnějších námětů ze světa fauny (Sovy, 1995, Nepříliš pěkné káčátko, 2000, Tresky, 2000, Návštěva v úlu, 2001). Tento široký repertoár dává autorovi uspokojivé možnosti k bohatému zužitkování nápadů převedených do výtvarné podoby s různými postupy a výrazovými prostředky.

V okruhu plastik a skulpturálních objektů se inspirativní impulzy pohybují v neméně bohatém spektru (Velká scéna, 1997, Mezi dvěma kameny /Sendvič/, 1998, Razítko, 2000, Ptáček Noh, 2001, Ekvilibrista, 2001, Hlava prehistorického mládě-

1.–2. Pohled do výstavy J. Habarty, přízemní sál v Galerii SM.

te, 2001, Orel, 2002, Čertík, 2002, Drápky, 2002, Neosedlaný, 2002, Sloup na chytání rosy, 2003, Yeti opět uniká, 2003, Pomník jezdeckého koně, 2004). Zmíněné práce nepostrádají sochařskou zručností ani nápaditou nadsázkou a sympatickou mírou humorného obsahu. V dalších dvou tematických okruzích můžeme vysledovat nejpodstatnější úsilí Jiřího Habarty. Jsou to kompozice pojaté v architektonicko-konstruktivním řešení a objekty s dominantní převahou přírodního materiálu – kamene.

Architektonické skladby ve svém uspořádání připomínají dávné monumentální brány vítězství. Můžeme připustit, že právě tato poloha autora přitahuje pro svůj přesný tvarový stavební řád, který v propojení se zdobnými prvky vzdáleně evokuje připomínku některých designérských pravidel – racionální, estetický, použitelný (Portál, 1997-2002, Jitřní brána, 2003, Centrální kompozice, 2003, Pozitivně negativní, 2004).

Dalším záběrem sochařského úsilí Jiřího Habarty jsou objekty zpodobňující krajinu. Autor

3. Zakletý vrchol, 2000, slezský mramor, bronz.

4. Rašící hora, 2002, kámen z Váhu, bronz.

5. Pohled shora, 1999, bronz.

6. Mýtická krajina, 1999, bronz.

7. Čtyři zastavení, 2003, kámen z Váhu, bronz.

je pojímá v souhrnu reálných symbolických odkazů na archetypální zákonitosti, v nichž zemská hmota byla utvářena v dlouhém a nepochybně dramatickém procesu. Umělcův citlivý vztah k přírodě mu napomáhá objevovat zajímavé materiály, které se posléze stávají předmětem jeho výtvarného zpracování. Při svých toulkách vyhledává kameny ve starých lomech, říčních korytech. Někdy si ze svých výprav přináší naprosto surový kus, jindy ho zaujme kámen se stopami někdejšího opracování, na němž se už projevil čas a přirozený rozklad. V následujícím čase, v jakémsi pomyslném dialogu se začíná v Habartově ateliéru rýsovat předběžná představa o možnosti uměleckého zužitkování, která postupně zraje v různých variantách. V tomto procesu se autor snaží o pochopení podstaty

hmoty (tvar, struktura, barevnost apod.), aby posléze dokázal při respektování všech souvislostí vytvořit uspokojivé výtvarné dílo. V mnoha případech je původní kus kamene skutečně určujícím podnětem o budoucí podobě sochařského objektu. Skulptury Jiřího Habarty, které vycházejí z tohoto pramene inspirací lze řadit do zvláštní linie autorského profilu. Nelze jim upřít osobitost, jsou příjemné nejen vizuálně, ale také jsou přímo předurčené k dotýkání. V různých měřítkách se kámen propojuje s bronzovými prvky do kompozic více či méně odstupňovaně objemových a tvarově různorodých (Nejvyšší vrcholek, 1997, Bronzová hora, 1999, Zrcadlení, 1999, Zakletý vrchol, 2000, Dálkový přenos, 2001, Rašící hora, 2002, Ukazatel cesty, 2002, Dýmající sopka, 2003, Čtyři zastavení, 2003).

Krajinářská tematika je lákavá a užitekova-
telná pro všechny výtvarné disciplíny, sochařství tedy nevyjímá. Záleží pochopitelně na samotném tvůrci z jakého úhlu pohledu vychází a s jakou mírou stylizace takový motiv pojedná. Je-li schopen porozumět tichému poselství tvarových i obsahových zákonitostí, pak může dospět ke zdařilému výsledku poskytujícím nejen příjemný pohled, ale také vyvolávat emotivně laděnou komunikaci mezi dílem a divákem. A právě u Jiřího Habarty je možno pozitivně hodnotit jeho niterný obdiv k přírodě, jejíž části si vypůjčuje k výtvarné seberealizaci.

Výstava akademického sochaře Jiřího Habarty (23. 9. 2004–2. 1. 2005) se stala přehlídkou kultivovaného projevu, jehož prvořadou snahou bylo potěšit, povzbudit fantazii a třeba i naladit k úsměvu. Návštěvníci této expozice rozhodně neodcházeli s pocitem zneklidnění, spíš naopak, mnozí z nich se vraceli s úmyslem dotýkat se znovu zajímavých materiálů – kamenů, které se díky autorovi nestaly pouhými podstavci pro sochařské výtvoř, ale svěprávnými prvky uměleckého charakteru.

Marie Martykáňová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2004

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

Národopisný úsek

V roce 2004 provedl národopisný úsek Slováckého muzea evidenci I. stupně u 1310 kusů předmětů získaných darem či koupí. II. stupněm evidoval 1.300 kusů sbírkových předmětů. Připravil a realizoval aktualizaci zápisu národopisného sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb. Byla provedena fyzická inventura 2 485 kusů sbírkových předmětů včetně odsouhlasení na kartách II. stupně, oprav uložení na kartách a sepsání inventurních seznamů. Oddělení zpracovalo celkem 1 509 klasických i digitálních fotografií (sbírkové předměty, výzkumy a výstavy). Ke konzervaci bylo vybráno a předáno 806 kusů sbírkových předmětů národopisné povahy. Terénní sběr sbírkových předmětů byl proveden v obcích: Částkov, Uherské Hradiště, Polešovice, Staré Město, Uherský Brod, Suchá Loz, Strážnice, Strážky, Ostrožská Nová Ves, Kunovice, Knežpole, Spytihněv, Vlčnov, Uherský Ostroh, Bílovice, Topolná, Zlín, Vážany, Moravský Písek, Ježov a Hluk. Nákup sbírkových předmětů byl projednán odbornými členy poradního sboru ředitele pro sbírkotvornou činnost. Sepsáno celkem 29 kupních smluv a 63 darovacích protokolů. Průběžně byly prováděny kontroly předmětů v depozitářích a činěna opatření k jejich ochraně. Zápisy z kontrol byly předloženy řediteli muzea. Pracovnice oddělení se podílely na přípravě národopisných expozic na sezónu v hlavní budově i v zemědělské usedlosti Topolná. Zde bylo rovněž provedeno přestěhování a nové uložení kovových sbírkových předmětů.

Archeologický úsek

I. stupněm zaevidovalo archeologické oddělení ve sledovaném období celkem 946 kusů sbírkových předmětů. Do karet evidence II. stupně zapsali pracovníci s využitím systému Bach celkem 946 kusů předmětů. Inventura proběhla u 12 165 sbírkových předmětů. Byla provedena aktualizace zápisu archeologického sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek. Celkem bylo pořízeno a určeno 593 digitálních a 460 klasických snímků sbírkových předmětů, výzkumů a výstav, včetně propagace. K zařazení do fotodokumentace bylo určeno a předáno celkem 577 digitálních snímků a 157 černobílých a barevných foto. Protokolárně bylo předáno konzervačnímu oddělení celkem 56 kusů sbírkových předmětů (zlomků). Ve všech depozitářích archeologického oddělení byla pravidelně sledována teplota a vlhkost. Tyto hodnoty byly zapisovány do zvláštních sešitů, které jsou uloženy v příslušných depozitářích. K zařazení do dokumentace bylo pracovníky oddělení předáno celkem 198 kusů karet II. stupně.

Historický úsek

Pracovnice historického úseku evidovala I. a II. stupněm 306 kusů sbírkových předmětů (celkový počet karet vložených do počítače činí 6 227 kusů, tedy 74 % celého objemu). V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. a prováděcími předpisy byla provedena aktualizace zápisu historického fondu SM do Centrální evidence sbírek a odeslány aktualizované údaje z celé instituce. Naskenováno a ke kartám přiloženo bylo 500 kusů sbírkových předmětů. Proběhla inventarizace části sbírkového fondu historie včetně protokolu – celkem 1 867 předmětů. Byly opraveny málo čitelné zápisy na 3 667 sbírkových předmětech. Do dokumentace bylo předáno 164 kusů foto sbírkových předmětů, nafoceno 46 sbírkových předmětů. V programu

Bach bylo zpracováno 584 digitálních snímků na 61 kartách. Konzervování a restaurování proběhlo celkem u 122 historických sbírkových předmětů. Uskutečnil se nákup sbírkových předmětů prostřednictvím nákupní komise. Stav veškerých historických sbírkových předmětů byl kontrolován minimálně 1× za měsíc včetně vedení zápisů o těchto kontrolách.

Úsek dějin umění

Pracovnice úseku dějin umění evidovaly I. stupněm 21 kusů sbírkových předmětů. Vzhledem k zimmnímu termínu nákupu nových předmětů budou tyto zaevidovány v II. stupni v roce 2005. Reevidence II. stupně proběhla u 822 sbírkových předmětů. Do Centrální evidence sbírek přihlášeno 63 kusů sbírkových předmětů. V rámci fotodokumentace sbírkových předmětů určeno 126 diapozitivů a 24 klasických fotografií. Z výzkumů a výstav zpracováno 244 klasických fotografií a 220 diapozitivů. Koncem roku bylo předáno 2734 digitálních snímků z výstav a výzkumů, které budou zpracovány v roce 2005. Pravidelně byl kontrolován stav sbírkových předmětů v depozitářích a klimatické podmínky, o kontrolách byly vedeny zápisy. Inventarizace proběhla u 1 148 kusů sbírkových předmětů.

Úsek dokumentace

Na úseku dokumentace byly v roce 2004 plněny úkoly následujícím způsobem:

- evidován negativní a pozitivní materiál sbírkového fondu v počtu 619 kusů, z toho 164 kusů historie, 132 umění, 160 archeologie, 117 dokumentace a 46 etnografie. Kopírováno 1 190 kusů karet evidence II. stupně, z toho 1 000 pro etnografický a 190 pro historický úsek.
- evidován negativní a pozitivní materiál z výzkumů a výstav v celkovém počtu 1 289 kusů, z toho 1 201 kusů etnografie, 37 kusů historie, 40 archeologie a 11 umění. Bylo zpracováno 242 digitálních snímků, z toho 25 etnografie, 148 historie, 3 archeologie a 66 dokumentace. Probíhala kontrola elektronických karet odborných úseků včetně tisku tvrdé a červené karty, nalepení štítků a zařazení do kartotéky (celkem 392 kusů, z nich 388 etnografie a 4 historie). Do přírůstkové knihy zapsáno 2 016 čísel. Pro historické oddělení bylo naskenováno a evidenčně zpracováno 500 pohlednic, 316 nových karet.
- v rámci generální inventarizace dokumentace bylo zkontrolováno celkem 5 811 karet včetně odstranění zjištěných závad.
- kompletně evidováno 373 kusů nových diasnímků formátu 6x6 cm, ze stávající evidence 824 kusů, dále provedena inventura 6 586 diasnímků kinofilmového formátu.
- zpracováno celkem 172 kusů negativů získaných přefocením starých skleněných desek.
- po přefocení karet bez negativu a zhotovení nového negativu bylo zpracováno 262 kusů karet.
- negativní a pozitivní materiál sbírkových předmětů před a po konzervaci nebyl zpracováván.
- po celý rok prováděna evidence zápůjček a výpůjček formou hospodářských smluv (22 kusů) a kontrolovány termíny vrácení.
- průběžně bylo spolupracováno s badateli i odbornými pracovníky při výběru negativního a pozitivního fotomateriálu (celkem 192 badatelů bez pracovníků SM).
- po celý rok byl veden sklad tisků a zboží pro prodej v pokladnách muzea včetně provádění měsíčních uzávěrek a roční inventury.
- průběžně byly rozesílány a fakturovány na základě objednávek publikace SM, tyto byly rovněž osobně i písemně propagovány.
- průběžně byla vedena a ošetřována muzejní videotéka a zápůjčky videokazet (přetočeno 122 kusů videokazet).
- zajištěno přetočení 2 kusů starých filmů na DVD.

Fotografický a videoušek

V souladu s plánem činnosti byly v roce 2004 zabezpečeny tyto fotografické práce:

- provedena fotodokumentace sbírkového fondu muzea v počtu 256 kusů negativů a pozitivů a 165 digitálních záběrů.
- provedena fotodokumentace výzkumů a výstav v počtu 1 817 kusů pozitivů a negativů a 10 080 digitálních záběrů.
- zhotoveno 168 kusů reprodukcí negativů z historických skleněných desek.
- zhotoveno 221 kusů reprodukcí karet, které neměly negativ.
- průběžně prováděna fotodokumentace významných akcí a událostí v regionu.
- průběžně prováděna fotodokumentace pro výstavní činnost muzea.
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 214 kusů záběrů.
- podle požadavků prováděny fotografické práce pro publikační a propagační účely.
- podle požadavků zhotovovány videozáznamy.
- podle požadavků ozvučovány vybrané akce muzea.
- zhotoveno 1 208 záběrů postupu rekonstrukce objektu v kasárnách

Fotografický úsek zpracoval za rok celkem 2 071 kusů pozitivů 13×18, 1 704 kusů negativů 6×9, 22 kusů negativů 9×12, 545 kusů profidia 69, 115 kusů dia 24×36 a 13 960 kusů digitálních záběrů. Všechny digitální snímky nebyly z časových důvodů dokumentačně zpracovány a jsou uloženy na CD nosičích.

Konzervační úsek

V roce 2004 byly zabezpečeny v souladu s plánem činnosti tyto konzervátorské práce:

- pro etnografické oddělení dále zkonzervováno 641 kusů sbírkových předmětů ze stávajícího fondu i nových nákupů roku 2003. Zajištěna odborná oprava zemědělského nářadí (vinařský lis, nožní mlýn apod.). Provedena konzervace sbírkových předmětů k výstavě „Co neodnesl čas“ v počtu cca 162 kusů. Celkem 803 kusů zkonzervovaných předmětů národopisné povahy.
- pro úsek umění zkonzervováno 12 kusů obrazů.
- pro archeologické oddělení zkonzervováno 57 kusů sbírkových předmětů. Úsek se podílel na přípravě výstavy „Co neodnesl čas“ – zhotovení krypty.
- pro historický úsek zkonzervováno 101 kusů předmětů z nových nákupů a 20 předmětů pro výstavu „Co neodnesl čas“. Celkem 121 kusů zkonzervovaných předmětů historické povahy.
- pravidelně (minimálně 1× za měsíc) byly kontrolovány, větrány, případně zvlhčovány depozitáře. Část depozitářů v Topolné byla opatřena automatickou úpravou klimatických podmínek.
- na PC zpracováno celkem 512 kusů nových konzervačních karet.
- na PC zpracováno celkem 945 starých konzervačních karet.
- účast na odborných seminářích v Brně a Praze.
- protokolárně předávány předměty před a po konzervaci včetně jejich fotodokumentace

Odborná knihovna

V uplynulém roce plnila pracovnice odborné knihovny Slovákého muzea v Uherském Hradišti plánované úkoly následujícím způsobem:

- průběžné poskytování služeb badatelům (celkem 1 780 výpůjček) a odborným pracovníkům (celkem 348 výpůjček).
- průběžně doplňován knihovní fond včetně zápisů nových přírůstků – do počítače bylo vloženo celkem 495 přírůstků.
- v rámci analytického zpracování vybraných časopisů, novin a sborníků zaevidováno 764 záznamů.

- do revizního katalogu zapsáno 5 000 přírůstkových čísel.
- zrevidováno 175 katalogů. Tímto byla ukončena kompletní reevidace katalogů knihovny.
- nově svázané ročníky časopisů a opravené knihy byly zapsány a vřazeny do knihovního fondu.
- obvyklým výměnným způsobem spolupracováno s českými i zahraničními knihovnami (v 7 evropských zemích).
- pro historický úsek bylo na PC zpracováno 116 karet evidence II. stupně.
- všechny články pojednávající o činnosti Slováckého muzea a regionu jsou průběžně kopírovány a archivovány.
- byl sestaven a zveřejněn soupis knih a časopisů získaných v zahraničí výměnným způsobem.
- byla zpracována výběrová bibliografie k dějinám města Uherské Hradiště.
- průběžně poskytována administrativní výpomoc.
- průběžně prováděno kopírování, vazba a laminování materiálů včetně sledování hospodárnosti.

ČINNOST VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A METODICKÁ

Národopisný úsek

- byly zahájeny výzkumy „*Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin – pohřební obyčeje*“, „*Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin – svatební obyčeje*“, „*Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin – učňů a tovaryšů*“
- pokračovala práce na výzkumných úkolech „*Současná hodová obchůzka na Uhersko-hradištsku*“, „*Lidoví malíři z rodu Hánů z Blatnice*“ a „*Typologie a rozdělení textilní sbírky Slováckého muzea*“.
- na úseku kronikářské práce byly zaškoleni noví kronikáři, provedeny konzultace zápisů v kronikách, aktualizovány adresáře kronikářů, zhodnoceny roční zápisy kronik a vedena veškerá potřebná agenda. Realizovány dva aktivity kronikářů v okrese Uherské Hradiště.
- metodická pomoc poskytnuta jednotlivcům, skupinám, obcím, institucím, souborům apod. v 116 případech.
- průběžně prováděna fotodokumentace v terénu (fašank, velikonoční klepání, Velikonoce, Boží Tělo, krojová přehlídka, Kunovské léto, hody, Vánoce)
- splněn plán zhotovení filmové dokumentace zvyků a obyčejů Zlínského kraje na základě dohody s KÚ ZK.
- v souladu s projektem a grantem MK ČR zahájen výzkum „*Tradiční lidová rukodělná výroba ve Zlínském kraji*“ (vytvořena systematika pro evidenci výrobců, adresáře, dotazníky včetně jejich rozeslání).

Archeologický úsek

- podle požadavků investorů oddělení proběhly záchranné výzkumy a dozory v těchto obcích: Kunovice, Modrá, Březolupy, Uherské Hradiště, Podolí a Uherský Brod.
- byly zpracovány 4 nové nálezové zprávy z těchto výzkumů.
- sledována stavební činnost v okrese Uherské Hradiště a vedena stavební agenda – celkem 80 akcí, napsáno 14 vyžádaných vyjádření ke stavebním akcím.
- s investory bylo uzavřeno 12 smluv na provedení záchranného archeologického výzkumu.
- provedena aktualizace katalogové a mapové registrace archeologických lokalit.
- výsledky výzkumů byly publikovány v Přehledech výzkumů za rok 2002 (2×) a ve sborníku Slovácko (4×). Do odborného tisku připraveny další 3 příspěvky.

Historický úsek

- pokračoval výzkum „*Uměleckohistorické památky okresu Uherské Hradiště*“. Při něm dokumentováno 26 objektů v obcích Místřice a Javorovec (502 kusů foto).
- metodická pomoc byla poskytnuta 103 jednotlivým badatelům a institucím.
- zajištěna odborná praxe studentů SOU – obor cestovní ruch.

Úsek dějin umění

- byla prováděna aktualizace výsledků výzkumu na téma „*Zlínská Škola umění a Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti*“ (údaje o nových absolventech, ročnících a výstavách).
- proběhly výzkumy pro přípravu výstav v galerii v roce 2004 a 2005.
- pokračoval výzkum a dokumentace lité medaile v návaznosti na hradištská sympozia. Jeho součástí se stala příprava výstav „Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou III“ a „Večery Vyšegradské“.
- průběžně byla poskytována metodická pomoc a určování či ohodnocování výtvarných děl (55), v rámci povinné praxe spolupracováno se studenty SOU – obor cestovní ruch.

ČINNOST KULTURNĚ-VÝCHOVNÁ

Výstavy

V roce 2004 návštěvníci Slovákého muzea shlédli tyto výstavy:

Hlavní budova – velký sál:

- Egypt za vlády faraonů (archeologie)
- Co neodnesl čas (mezioborová)
- Klobouček s pérkama, věneček s pantlama (etnografie)

Hlavní budova – malý sál:

- Egypt za vlády faraonů (archeologie)
- Hvězdičky stříbrného plátna – výstava k LFŠ (umění)
- Balony v českém výtvarném umění – výstava k LFŠ (umění)
- Strašáci (etnografie)
- V říši pohádek (umění)

Galerie – přízemní sál:

- Lubomír Janečka – kresby
- Kniha a papír II.
- Jiří Habarta – sochařské dílo

Galerie – velký sál:

- Tomáš Měšťánek – obrazy, kresby
- Ludmila Seefried – Matějková – sochy, kresby
- Igor Ševčík – obrazy, kresby, grafiky
- Z pohádky do pohádky – ilustrace dětské knihy

Galerie – malý sál:

- Josef Kiesewetter – obrazy
- Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou – z tvorby polských, slovenských, maďarských a českých medailérů
- Bedřich Glaser – obrazy, kresby
- Z pohádky do pohádky – ilustrace dětské knihy

Galerie – Ondřejský sál:

- Umění jihovýchodní Moravy – nová instalace stálé expozice

Galerie – předsálí:

- Vinohradnické stavby na Moravě (národopis)

Výstavy mimo prostory Slovákckého muzea v ČR:

- Halenkovické osobnosti – k výročí obce (Halenkovice)
- Kresby 80. let ve sbírkách českých galerií – spolupráce (putovní, po celé ČR)
- František Chrástek – Intimní portréty (Státní zámek Buchlovice)
- Veronika Vlachová – plastika a kresba (Divadelní galerie UH)
- Jiří Vlach – sochy, kresby (Panský dům UB)

Výstavy v zahraničí:

- Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou III – Polsko
- Karpatský turistický jarmark – prezentace SM a ZK – Polsko

Celkem bylo připraveno a realizováno 26 výstav, z nich 8 mimo prostory Slovákckého muzea, z toho 6 v České republice a 2 v zahraničí. 6 výstav bylo realizováno ve spolupráci s jinými institucemi.

Doplňkové kulturní akce

- 35 naučných besed.
- 4 zábavně - naučné pořady.
- 84 dětských programů (Dětské centrum Slovákckého muzea).
- 20 předvádění výroby tradičních zvykoslovných předmětů.
- 3 kurzy tradiční lidové rukodělné výroby.
- 5 akcí k Mezinárodnímu dni muzeí.
- 4 akce ke Dnu otevřených dveří památek.
- 1 akce pro nevidomé a jinak handikapované návštěvníky.

Celkem proběhlo v roce 2004 ve Slovákckém muzeu 156 koncertů, dětských programů, besed, seminářů, představení, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzů apod.

Přednášková a další kulturní činnost

- 38 přednášek.
- 2 semináře a konference.
- 35 výkladů v expozicích.

V roce 2004 uspořádalo Slovákcké muzeum celkem 75 přednášek, seminářů, konferencí a výkladů.

V průběhu roku se odborní pracovníci účastnili konferencí, poradních sborů, redakčních rad, programových rad folklórních festivalů, kulturních komisí apod. Všemi dostupnými formami byla zajišťována propagace akcí pořádaných Slovákckým muzeem

Ediční a publikační činnost

V roce 2004 byl vydán společenskovední sborník „*Slovácko 2003*“. Další ročník tohoto sborníku byl připraven a předán do výroby (vyjde začátkem roku 2005). Byl rovněž připraven a vydán sborník „*Zemědělské školství, výzkum a osvěta*“. Dětským centrem byl vydán „*Pracovní sešit*“ a „*Kouzelné barvičky*“. Slovákcké muzeum se podílelo na vydání 4 čísel časopisu „*ZVUK*“. Redakčně byl připraven „*Průvodce Galerií SM*“.

Celkem vydalo Slovákcké muzeum v roce 2004 2 odborné sborníky, 2 drobnější tisky a 4 časopisy (v koprodukcii).

Jednotlivá odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů, výstavní činnosti i propagaci akcí muzea následujícím způsobem:

- výzkumná a jiná odborná činnost – celkem 63 příspěvků
- propagace výstav a doplňkových kulturních akcí v masmédiích – celkem 85 příspěvků

Celkem připravili v roce 2004 pracovníci Slováckého muzea pro masmédiá 158 příspěvků.

Činnost výtvarníka

Plán činnosti na rok 2004 byl výtvarnicí splněn. Instalace výstav proběhla v požadovaných termínech a v dobré kvalitě. Rovněž publikační a propagační materiály dosahovaly velmi dobré úrovně.

Činnost pracovníka pro styk s veřejností

- zpracován plán propagace SM na rok 2004 a 2005.
- měsíčně zpracovány a rozeslány programové nabídky SM a pozvánky na jednotlivé akce
- prováděna pravidelná aktualizace webových stránek www.slovackemuzeum.cz a www.lidovakultura.cz
- v rámci spolupráce s redakcemi novin, časopisů, rozhlasových a televizních stanic zpracováno 30 příspěvků, 90 tiskových zpráv a zajištěno 47 natáčení
- zpracován plán doplňkových kulturních akcí na rok 2004 a 2005 včetně zajištění jejich realizace
- poskytnuta podpora při zajišťování sponzorského krytí vybraných kulturních akcí.

Meziúseková výpomoc

Meziúseková výpomoc byla i v roce 2004 již tradičně na velmi dobré úrovni. Spolupráce probíhala zejména při rekonstrukčních a následných úklidových pracích, instalacích výstav, stěhování sbírek a jiného materiálu, při přípravách vernisáží, plesu, inventurách, přípravách objektů a lokalit na sezónu, při zajišťování výroby tisků apod.

OSTATNÍ ČINNOSTI

Provoz a materiálně-technické zabezpečení

V roce 2004 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způsobem:

- nátěry vstupních vrat galerie
- očištění výtahové šachty galerie
- oprava venkovních omítek galerie
- generální úklid garáží a dílen
- výměna telefonní ústředny galerie
- vymalování suterénů hlavní budovy
- výměna telefonní ústředny hlavní budovy
- výměna textilních velkoplošných poutačů
- dosázení zeleně pobočky Hradební
- nátěr rámu oken památníku
- ošetření venkovní zeleně památníku
- oprava venkovních a vnitřních omítek objektů Topolná
- zadání projektu vybudování stálé expozice pálenic Topolná
- výroba a osázení cyklistických směrovek
- oprava základů archeologických lokalit
- oprava venkovních poutačů
- vybudování oplocení lokality Modrá
- všestranná příprava a realizace stavby – rekonstrukce objektu v bývalých kasárnách (projektu, stavebního dozoru, dodavatele, stavebního povolení, zahájení, sledování a kontroly prací)

Dále byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (autoprovoz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

Ekonomický úsek

Plánované úkoly byly ekonomickým oddělením beze zbytku a bezproblémově splněny.

Úsek BOZP, PO, CO a ekologie

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy BT SERVIS. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárnicky, vybavenost hasícími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma BT SERVIS. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2004 byly splněny.

Úsek EPS, EZS, PTV

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

Úsek údržby počítačových sítí a počítačového vybavení

Technik PC splnil v roce 2004 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci.
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti.
- podle aktuální potřeby prověřoval a posiloval hardware zařízení.
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM).
- prováděl proškolení v programu BACH, převážně fotoarchivu pro ukládání obrázků a v programech MS Office.
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem.
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea.
- průběžně udržoval a aktualizoval webové stránky SM i jiné oborové stránky.
- zavedl elektronický prodej vstupenek a zboží ve všech pokladnách SM.

Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou je následující:

- Hlavní budova – 17 kusů PC, 11 kusů tiskáren, 1 kus server.
- Galerie – 5 kusy PC, 4 kusy tiskárny, 1 kus server.
- Archeologie a konzervace – 5 kusů PC, 3 kusy tiskárny.
- Památník Velké Moravy – 1 kus PC, 1 tiskárna.

Celkem tedy 28 kusů PC, 19 kusů tiskáren a 2 kusy serveru.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii a na detašovaném pracovišti Hradební. Internetové připojení hlavní budovy, galerie a pracoviště Hradební je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje vlastní webové stránky s doménou www.slovac-

kemuzeum.cz a elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz>. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží ve všech pokladnách instituce.

Personální obsazení Slováckého muzea v Uherském Hradišti k 31. 12. 2004

	Jméno a příjmení	Pracovní pozice
1	Bílková Marie	dokumentátor
2	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
3	Doboš František	pokladní (Památník Velké Moravy)
4	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)
5	Frantová Jitka	pokladní (Památník Velké Moravy)
6	Frantová Jarmila	vedoucí konzervátor
7	Frolová Milada, PhDr.	historik umění
8	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel
9	Habartová Romana, PhDr.	etnograf, pracovník pro styk s veřejností
10	Chvalkovský Ladislav	fotograf
11	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV
12	Jordán Michal	terénní technik archeolog. úseku
13	Kadeřábek Ondřej, Stýskal Zdeněk (od prosince 2004)	údržbář, výstavář
14	Kadeřábek Ondřej, Stýskal Zdeněk (od prosince 2004)	technik BOZP, PO, CO
15	Knot Augustín	průvodce, ostraha (areál lid. staveb Topolná)
16	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického úseku
17	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf
18	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovník
19	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění
20	Mazáčová Ludmila	uklízečka
21	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog
22	Mynář Vít	konzervátor
23	Náplavová Marie, PhDr.	etnograf
24	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum)
25	Pelikánová Emilie	výtvarník
26	Pohlová Irena	uklízečka
27	Rašticová Blanka, PhDr.	vedoucí historik, zástupce ředitele
28	Richter, Zdeněk	údržbář, výstavář
29	Sovišová Dagmar	účetní
30	Strachotová Eva	uklízečka
31	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
32	Šimoníková Ivana	vedoucí provozu
33	Štefánková Ludmila	konzervátor
34	Tarcalová Ludmila, PhDr.	vedoucí etnograf
35	Vaškových Miroslav, Mgr.	vedoucí archeolog
36	Zemánková Helena	dokumentátor
37	Zpěváková Jitka	vedoucí ekonom
38	Živňůstková Marie	uklízečka

PĚČE O TRADICE LIDOVÉ KULTURY V ČESKÉ REPUBLICE

Josef Jančář, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Ve vánočním dětském leporelu *Náš svět*, které s ilustracemi Toyen vydala v roce 1934 Družstevní práce, se optimisticky konstatovalo, že moderní technický svět „*své princezny a draky už nechá v zakletí, teď auta, aera, vlaky si chystá pro děti.*“ A přece i na počátku 21. století, přes neobyčejný rozvoj techniky, se princezny a draci z dětského světa neztratili. Jen „*auta, aera, vlaky*“ se pro dnešní děti staly obdobnou samozřejmostí, jako jejich vrstevníkům před sto lety kočáry, formanské vozy, louče a petrolejové lampy. Stejně je tomu s tradicemi kultury: přes nejmodernější výrobu, dopravní a komunikační technologie dnešní člověk hledá nebo obnovuje starobylé zvyky, rituály a obyčeje jako žádoucí a podvědomě posvátné zvěsti, ovlivňující mravní zásady a morální jednání rodiny nebo vesnické, ale i městské komunity.

S vědomím významu lidových tradic v současném světě ustavilo UNESCO na počátku osmdesátých let minulého století komisi badatelů z různých zemí světa, aby připravili dokument, jímž by tato světová organizace pro vědu, kulturu a vzdělávání upozornila členské země na nebezpečí mnoha závažných ztrát v současném procesu globalizace. Vypracovaný dokument byl v roce 1989 schválen 25. Generální konferencí UNESCO a zoslaán členskými zeměmi pod názvem *Doporučení k ochraně tradiční kultury a folkloru*.

Ministerstvo kultury České republiky akceptovalo tento dokument a jeho propagaci pověřilo Národní ústav lidové kultury ve Strážnici. Tento ústav publikoval text *Doporučení* v prvním čísle *Národopisné revue* v roce 1992 zároveň s ohlasy významných osobností české kultury, jimž byl text tohoto dokumentu zaslán, a plány své činnosti zaměřil na uskutečňování zásad *Doporučení* v České republice.

K prvním velkým projektům patřila videodokumentace lidové tanečnosti v České republice. Projekt si dal za cíl vytvořit komplexní a spolehlivý pramen poznání regionálních typů a stylů tanců, jak je dodnes dochovali poslední nositelé lidových tanečních tradic. Dílo je určeno jak k odbornému studiu, tak ke vzdělávání tvůrců a interpretů ve všech typech folklorních souborů, výuce na pedagogických a uměleckých školách, i jako esteticko-výchovná pomůcka pro střední a základní školy. Pro každý region České republiky byla vydána videokazeta doplněná publikací s notovým materiálem a vývojové podané popisy tanců. Každý díl první řady projektu zachycuje 60–80 tanců těchto regionů: I – Západní Čechy, II – Jižní Čechy, III – Východní Čechy, IV – Střední Čechy, V – Moravské Horácko, VI – Brněnsko, Haná a Záhohří, VII – Slovácko (Kopanice, Dolňácko, Podluží), VIII – Valašsko, IX – Lašsko, X – Slezsko. Druhá řada projektu zaznamenává mužské taneční projevy a obsahuje dosud 6 dílů videodokumentace verbuňku v různých subregionech Slovácka, rovněž doprovázených publikacemi v rozsahu 46 stran textu.

Úspěšná realizace první části tohoto projektu přispěla k tomu, že UNESCO poskytlo Národnímu ústavu lidové kultury ve Strážnici finanční podporu na zahájení druhého projektu, uskutečňovaného pod názvem *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice*. Tento projekt obsahuje videozáznamy nejzajímavějších technologií lidové umělecké výroby, zejména těch, které jsou ohroženy zánikem. Jednotlivé díly jsou věnovány technologiím z oborů keramika, pletiva z přírodních materiálů, různé způsoby zpracování dřeva, textilní techniky, ukázky zhotovování drobných předmětů z různých materiálů, všechny typy kraslic, starobylé technologie z oboru sklářství, kovářství a prací z kůže. Videokazety jsou rovněž doprovázeny publikacemi s historickými výklady o jednotlivých řemeslech a s odkazy na doporučenou literaturu. Cílem projektu je přispět k udržení a rozšiřování kvalitní řemeslné práce v regionech.

Redakční rady obou projektů, tvořené předními českými etnografy a folkloristy, vykonaly

neobyčejně záslužnou prací, která přispěla nejenom ke kvalitě záměrů a scénářů, ale i ke zvýšení odborného renomé strážnického ústavu, který byl v roce 1995 pověřen organizací UNESCO uspořádat konferenci zemí střední a východní Evropy o plnění zásad Doporučení v pětiletém období jeho působení, a vypracovat zprávu o této činnosti pro světovou konferenci k tomuto problému, kterou UNESCO uspořádalo v roce 1996 ve Washingtonu. Spolupráce NÚLK ve Strážnici s organizací UNESCO se dále rozvíjela, když generální tajemník této organizace převzal záštitu nad 50. ročníkem Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, jemuž udělil Prapor tolerance, a když strážnický ústav byl pověřen uspořádat v roce 1997 mezinárodní konferenci expertů ze zemí střední a východní Evropy o zásadách ochrany lidové kultury před nevhodnou komercializací a v roce 1999 na téma Etika a tradiční lidová kultura. Zásluhu na úspěšné realizaci těchto akcí má jak ředitelka odboru regionální a národnostní kultury MK ČR PhDr. Zuzana Malcová, tak Mgr. Michal Beneš, CSc., tajemník pro UNESCO v ministerstvu kultury ČR.

K plnění zásad *Doporučení* přispěly v roce 1995 i akce ke 100. výročí Národopisné výstavy Československé, uskutečňované z podnětu odboru regionální a národnostní kultury ministerstva kultury České republiky a s jeho finanční podporou. K nejvýznamnějším akcím k tomuto výročí patřily *Dny folkloru na Žofíně*, na nichž v průběhu jednoho týdne vystoupily folklorní soubory a skupiny z Čech, Moravy a Slezska, ale také ze Slovenska. Národopisné oddělení Národního muzea připravilo k této příležitosti monumentální národopisnou výstavu, a muzea v jednotlivých regionech připravila desítky seminářů, výstav a také folklorních slavností. Všechny tyto akce byly nejenom jakýmsi oknem do minulosti, nýbrž především dokladem zájmu lidí o lidové tradice a jejich využívání pro ozvláštnění života v sekularizované současnosti.

Svědčí o tom i vznik mnoha publikací, které byly k této příležitosti vydány s podporou ministerstva kultury. Patří k nim zejména vydání tzv. *Guberniální sbírky lidových písní z Moravy a ze Slezska z roku 1919*, publikace k 50. výročí Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, nazvaná *Strážnická ohlédnutí*, nebo několik regionálních sbírek lidových písní a tanců. Přehled všech akcí je uveden v publikaci *Tradice a současnost*, vydané v roce 1995 z pověření ministerstva kultury Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici. V uvedeném přehledu jde jen o část pozoruhodných aktivit spojených s péčí o tradice lidové kultury od vydání zmíněného *Doporučení*.

V roce 2001 se ministerstvo kultury České republiky připojilo k výzvě UNESCO na podporu zanikajících technologií lidových řemesel a lidové umělecké výroby zřízením titulu „Nositel tradice lidových řemesel“, který je společenským oceněním výrobců a potvrzením poznatku, že nositelem technologické disciplíny a výrobního řádu je především tradice. Tento titul podle nařízení vlády č. 5/2003 Sb. může být udělen nejvýše pěti osobám v průběhu jednoho kalendářního roku. Komise odborníků bere v úvahu výjimečnost technologie, návaznost na tradici, estetickou hodnotu výrobků a schopnost výrobce zajistit její zachování a pokračování. Titul je udělován každoročně u příležitosti národního zahájení Dnů evropského dědictví, pořádaných Sdružením historických sídel Čech, Moravy a Slezska. Návrhy kandidátů mohou předkládat právnické i fyzické osoby, vědecké a odborné instituce, občanská sdružení, jednotlivé osobnosti působící v daném oboru a orgány státní správy a samosprávy. Návrhy na udělení titulu se podávají ministerstvu kultury prostřednictvím Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, který je pověřen zpracováváním potřebné dokumentace pro jednání odborné komise, zřízené k tomuto účelu ministrem kultury.

Česká republika se také podílí na projektu, vyhlášeném v roce 1997 UNESCO pod názvem *Mistrovská díla ústního a nemateriálního dědictví lidstva*, který má zvýšit povědomí o významu a o nutnosti chránit ústní a nemateriální dědictví, které jsou podle tohoto dokumentu důležité pro „zachování kulturní svébytnosti a též pro zajištění kulturní různorodosti a tvůrčích schopností lidstva“. Návrhy nominací na titul Mistrovská díla ústního a nemateriálního dědictví mají zahrnovat díla výjimečné hodnoty nebo projevy tradiční lidové kultury výjimečné hodnoty z hlediska historického, uměleckého, etnologického nebo literárního.

Videodokumentace dochovaných technologií, granty MK ČR na řešení témat spojených s péčí o lidová řemesla a lidovou uměleckou výrobu, ale také péče o ostatní projevy lidové kultury jako jsou například lidové písně, tance a zvyky, jsou podnětnými kroky jimiž chce stát vyprovokovat zájem veřejné i soukromé sféry a konkrétními podněty se připojit k celosvětovému trendu ochrany nehmotného kulturního dědictví. Dokumentaci tradic lidové kultury a využívání jejich prvků ke své činnosti se věnují také muzea a občanská sdružení jako je například Folklorní sdružení České republiky, Sdružení lidových řemeslníků a výrobců, a při nejrůznějších příležitostech také města a vesnice.

Uvedené aktivity jakoby předcházely významnému vládnímu usnesení č. 571 ze dne 11. června 2003 ke *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*. Tato koncepce poprvé a velmi podrobně konkretizuje úkoly a nástroje péče o tradice lidové kultury pro příslušné instituce státní správy a zejména samosprávy. Významnou úlohu v tomto ohledu má Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, který má usilovat o spolupráci se specializovanými profesními organizacemi lidových řemeslníků, s muzei a dalšími odbornými institucemi tak, aby koordinace odborných i legislativních kroků vedla k naplňování zásad uvedeného usnesení vlády.

Návrh této koncepce mohl vzniknout jen díky dosud shromážděným souborům poznatků v muzeích, na katedrách vysokých škol a ve výzkumných ústavech, vytvořených za více než století badatelské práce jak amatérských zájemců o lidovou kulturu, tak školených etnografů v České republice. Uskutečňování zmíněné *Koncepce* bude znamenat novou etapu vědecké a osvětové práce, již si vyžadují soudobé integrační procesy, provázené světovou komunikační explozí.

Koncepce vychází z premisy, že prostřednictvím kulturního dědictví se z generace na generaci přenášejí hodnoty, vytvářené po celá staletí. Toto kulturní dědictví je základem kulturní identity, zdrojem kulturní rozmanitosti, přispívá ke kultivovanosti občanů, a je důležitým fenoménem i ve využívání volného času. Předmětem péče je uchování a rozvoj slovesných, tanečních, hudebních, obyčejových a jiných projevů tradiční lidové kultury, včetně technologií lidové umělecké výroby a dalších součástí lidové kultury. Cílem schválené koncepce je stanovit základní nástroje účinnější péče o tuto část kulturního dědictví, a to jako soubor koordinovaných opatření k její efektivnější identifikaci, dokumentaci, ochraně, využívání a předávání dalším generacím.

Podle Koncepce je nutné zaměřit se na komplexní popis tradiční lidové kultury a vytvoření národního seznamu jejich nejvýznamnějších jevů, na seznamování veřejnosti s tradiční lidovou kulturou a jejím významem, na systematickou dokumentaci moderními metodami a na technické vybavení této činnosti. Pozornost je třeba věnovat zejména prohloubení úrovně dokumentace tradiční lidové kultury, budování informačních databází a jejich zpřístupnění veřejnosti. Vedle muzeí, Akademie věd ČR a vysokých škol by k realizaci těchto úkolů měla přispívat i veřejnoprávní media a občanská profesní a zájmová sdružení. Důležité je i oficiální oceňování významných počínů a aktivit těch, kdo se zasloužili o uchování tradiční kultury a její předávání dalším generacím například státními vyznamenáními, cenami ministra kultury, udělováním titulu Nositel tradice lidových řemesel a oceněními krajskými a městskými úřady apod..

Schválená koncepce péče o tradiční lidovou kulturu formuluje některé konkrétní úkoly jako je například etnokartografické zpracovávání identifikovaných jevů lidové kultury na území České republiky, upřesňování pracovních termínů, pojmů a kategorií jevů a realit pro systém identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury, i slovníkové zpracovávání jednotlivých projevů lidové kultury, prezentované v samostatných publikacích i pomocí elektronických médií. Tento dokument také doporučuje navázat na Koncepci účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice, schválenou usnesením vlády č. 87/2003 Sb., a spolupracovat při tom s orgány krajů, kulturními institucemi zřizovanými městy, a s Asociací muzeí a galerií. Důležité je zpřístupnit databáze muzeí nebo ústavů Akademie věd ČR ve smyslu autorského zákona zdarma pro vědecké a výchovné účely. Velmi konkrétní

úkoly jsou v dokumentu formulovány také pro oblast prezentace tradiční lidové kultury prostřednictvím výstav, publikací a dalších forem osvětové práce, jejichž prostřednictvím mají být předávány hodnoty tradiční lidové kultury dalším generacím. Zvláštní pozornost je věnována mezinárodní spolupráci na tomto poli, zejména participací České republiky na programech a projektech mezivládních a nevládních organizací jako je například UNESCO nebo Evropská unie.

Využívání lidových tradic v soudobé masové kultuře vyžaduje redefinovat mnohé pojmy a zásady romantického přístupu ke kulturnímu dědictví a uvědomit si, že pokud nejsou projevy lidové kultury nacionalisticky zneužívány, přispívají ke kulturní rozmanitosti světa, která je ohrožena necitlivostí médií a etnocentrickými vzdělávacími systémy. Koncepce ukazuje, že tvořivé využívání folklorních prvků nebo projevů tradiční lidové umělecké výroby může přispívat k rozvoji lokálních nebo regionálních kulturních aktivit, či dokonce k revitalizaci některých obyčejů, které se stávají součástí života i postmoderní společnosti.

Literatura a prameny:

Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury. Národopisná revue 1/1992, s. 3–7.

J a n č á ř, Josef: *Proměny studia lidové kultury a jejího využívání v České republice.* In: *Tradice lidové kultury v kulturním vývoji České republiky.* ÚLK Strážnice 2002, s. 39–78.

J a n č á ř, Josef: *Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice.* Český lid, 91, 2/2004, s. 205–219.

K r i s t, Jan: *Péče o lidovou kulturu v České republice a činnost Ústavu lidové kultury ve Strážnici.* In: *Péče o tradiční lidovou kulturu v České republice,* ÚLK Strážnice 2002, s. 5–18.

Tradice a současnost. Almanach k oslavám 100. výročí Národopisné výstavy československé v Praze 1895. Redakce J. Jančář, Ústav lidové kultury, Strážnice 1995.

Usnesení vlády České republiky č. 571/2003 Sb. ke Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice. Ministerstvo kultury ČR, Praha 2003.

KONZERVOVÁNÍ A RESTAUROVÁNÍ SOUBORU KOLOVRATŮ ZE SBÍREK SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

Vít Mynář, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V depozitáři Slováckého muzea v Uherském Hradišti je uloženo 50 kusů kolovratů, získaných převážně z velkého sběru, který muzeum realizovalo v roce 1968 ve spolupráci s Ústavem lidového umění ve Strážnici a Katedrou etnografie a folkloristiky UJEP v Brně. Systematický sběr byl prováděn v celé v národopisné oblasti Slovácka.

Do sbírek muzea byly získány dva základní typy kolovratů:

- a) horizontální s cívkou vedle kola na lačkových nohách,
- b) vertikální, které se vyznačují třemi nebo čtyřmi soustruženými nohami a cívkou nad kolem.

V celém souboru jsou však i kolovraty atypické, u nichž tyto znaky nenajdeme. Kolovraty se rozlišují i technologií výroby, dokonalostí opracování, zdobením i materiálem, přičemž platí, že ty, které jsou zhotoveny z tvrdšího ovocného dřeva, jsou vždy odolnější vůči mechanickému poškození, ale i proti napadením škůdci.

Nepoužívané kolovraty bývaly odloženy na půdách, v komorách i stodolách, kde špatné podmínky – vlhkost a škůdci vykonaly své; dřevo postupně ztrácelo svou pevnost i funkci. Tím, že se kolovraty přestaly používat, byly po čase neúplné nebo různým způsobem poškozené. V takovém stavu se pak dostaly do muzea.

Základní ošetření tohoto souboru bylo provedeno v roce 1971 – z hlediska konzervátora trochu nestandardním způsobem. Vzhledem k velkému množství materiálu byla provedena hromadná impregnace dřeva všech kolovratů, aby se zabránilo rozšíření škůdců a napadení i dalších předmětů s nimi uložených. Byl připraven impregnační roztok s nosnou látkou terpentinu a petroleje, další složkou byl vysychavý lněný olej pro částečné zpevnění dřeva a pak vlastní insekticid s označením *Pentachlorfenolát sodný*. Ve velké vaně s obsahem asi 560 l roztoku byly kolovraty postupně máčeny, každý v průměru 30 hodin. Cílem bylo zničit živé škůdce a dřevo dlouhodobě chránit. Ponořením předmětů bylo docíleno toho, že roztok pronikl celou strukturou dřeva a zničil larvy napadeného dřeva, kterým se škůdci živí. Způsob konzervace včetně délky napouštění byl zaznamenáván na konzervačních kartách a takto ošetřené kolovraty byly uloženy nejdříve v provizorních podmínkách v Galerii Slováckého muzea, později v dočasném depozitáři v Kostelanech nad Moravou. Teprve v roce 1994 došlo k přestěhování do nově vybudovaného depozitáře v obci Topolná a k jejich následné rekonzervaci v roce 2002. I po tomto delším časovém období se potvrdila dlouhodobá účinnost impregnační lázně – z hlediska napadení dřeva se stav nezměnil.

Před novým ošetřením byly kolovraty silně znečištěny vrstvou prachu, jejich kovové části byly zkorodovány a u některých chyběly jednotlivé díly. U horizontálních kolovratů se jednalo především o šlapací latku s kovovým trnem, případně dřevěné čtyřhranné matice soustružených příček, držící rozpětí lačkových noh. U vertikálních kolovratů to byly převážně táhla šlapadla, samotné šlapadlo, ale také *kostky*, držící cívku, nebo i celé ramena pro uložení cívky. Všechny chybějící díly byly buď vyrobeny nové, nebo nahrazeny jinými, jako tomu bylo u čtyřhranných matic se závitem. Ramena cívek byly vysoustruženy a přizpůsobeny ke kolovratům. Vyměněny byly i díly, které původní majitel nahradil jen provizorně narychlo opracovanou částí dřeva. Kolovraty byly vždy rozděleny a jednotlivé části konzervovány samostatně. Kovové části cívek, trny, případně osy kol, byly nejdříve opískovány a pak konzervovány *taninem* v lihu. Při závěrečné konzervaci byly natřeny konzervačním voskem *revax*. Dřevo bylo po očištění a vyschnutí ošetřeno dvěma způsoby: a) napuštěno nátěrem

připraveným na bázi syntetických rozpouštědel jako preventivní ochrana proti dřevokazému hmyzu s obchodním názvem *xylamon*, b) u silněji napadeného dřeva, hlavně některých noh a spodních částí, petrifikováno roztokem metylmetakrylátové pryskyřice pod názvem *solakryl* pro zpevnění dřeva. Po zaschnutí pak byla provedena montáž, doplněny chybějící drobné části, jako kolíčky jistící kola, nebo kožené pásky, držící jedno rameno cívky. Závěrečným konzervačním úkonem se stal nátěr celého předmětu stejným konzervačním voskem. Způsob konzervace, použité konzervační materiály, doplnění chybějících částí, případně fotodokumentace, to vše bylo zaznamenáno v počítačové dokumentaci s jednou vytištěnou konzervační kartou k založení do kartotéky. Kolovraty byly uloženy zpět do depozitáře v obci Topolná a zabezpečeny proti prachu.

Za zmínku stojí jeden z nich, vedený pod inv. číslem E 20.916, který pochází právě z Topolné č. p. 6. Je zdobně soustružený, kompletní, všechny díly jsou původní a je zhotoven z červeného trnkového dřeva. Také napadení dřeva je minimální. Po desetiletích se vrátil téměř na původní místo, odkud jej muzeum získalo. Ani on, ani ostatní se však už nebudou vrtět a zpívat svoji melodii, jejich sláva již dávno zanikla.

SLOVÁCKÉ MUZEUM V PRACOVNÍ SKUPINĚ PROJEKTU EVROPSKÉ UNIE

Iveta Mátlová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Na sklonku roku 2003 se Slovácké muzeum stalo členem pracovní skupiny pro mezinárodní projekt Evropské unie Calimera (Cultural Applications: Local Institutions Mediating Electronic Resource Access): projekt na podporu spolupráce archivů, knihoven a muzeí při využívání informačních technologií.

Projekt Calimera (<http://www.calimera.org>) je osmnáctiměsíční koordinační akce, jež navazuje na aktivity projektu Evropské komise PULMAN (Public Libraries Mobilising Advanced Networks – <http://www.pulmanweb.org>), který byl zaměřen na rozvoj veřejných knihoven v Evropě a podporoval sdílení praktických zkušeností v digitální éře. Výsledkem tohoto projektu bylo zveřejnění dokumentu Doporučení projektu PULMAN pro rozvoj knihoven v informační společnosti, který zahrnuje všechny aspekty inovativních služeb veřejných knihoven, zejména: sociální integrace, podpora on-line přístupu, celoživotní vzdělávání, digitální gramotnost.

Projekt Calimera je orientován především na podporu vzájemné kooperace různých typů paměťových institucí – tedy veřejných knihoven, muzeí a archivů při využívání informačních a komunikačních technologií na místní úrovni.

Hlavními strategickými cíly projektu jsou:

- průzkum technického rozvoje a řešení, která se již objevují v nových technologiích či národním výzkumu, a vyhodnocení jejich využitelnosti pro podmínky paměťových institucí
- zkoumání možností přenosu do místních podmínek takové technické postupy a novinky, které v oblasti nových technologií a výzkumné činnosti využívají evropské státy
- jmenovat skupinu odborníků, kteří budou schopni analyzovat, posoudit a konzultovat možnosti tohoto přenosu
- podporovat místní paměťové instituce při účasti na nových programech vyhledávaných Evropskou komisí. Podpora by měla spočívat ve spolupráci mezi účastníky procesu digitalizace z oblasti paměťových institucí, politiky a zástupci podniků zabývajících se digitalizací kulturního dědictví
- vést místní kulturní instituce k uvědomění si a vytváření jejich nové role klíčových zařízení, které by měly transformovat nové informační technologie a strategie do služeb občanů, tzn. využití inovativních technologií v každodenním životě
- podporovat postavení paměťových institucí jako prostředníků mezi technologickou modernizací a koncovými uživateli, jako institucí, které vytvářejí a poskytují přístup ke kulturnímu dědictví a kulturní turistice

Výstupem projektu bude informační program zaměřený především na rozhodovací sféru, řídicí pracovníky a odborníky z praxe, jenž zahrne:

- portál informující o úspěšných řešeních v praxi v oblasti knihoven, muzeí a archivů
- situační zprávy o stavu místních veřejných knihoven, muzeí a archivů v zemích účastnících se projektu
- doporučení či směrnice technického, sociálně politického a řídicího charakteru nově zaměřené nejen na potřeby archivů a muzeí, ale také na koncového uživatele a na možnosti srovnávání výsledků činnosti
- návrh zásad a pracovních postupů zaměřených na spolupráci s evropskými výzkumnými partnerskými institucemi v oblasti místních služeb

Do projektu je zapojeno 48 knihoven a dalších institucí z oblasti kultury, z nichž převážnou část tvoří zástupci členských zemí EU. V České republice je garantem Národní knihovna ČR, národním koordinátorem se stala Knihovna Kroměřížska; pracovní skupinu tvoří zástupci paměťových institucí: Krajská knihovna v Karlových Varech, Městská knihovna Chrudim, Státní oblastní archiv Chrudim, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti. V průběhu projektu se zapojuje řada dalších kulturních institucí.

Projekt se připravoval od září 2003, schválen byl Evropskou komisí v prosinci 2003, kontrakt za Českou republiku byl podepsán 3. prosince 2003.

V lednu následujícího roku proběhlo pracovní setkání v Bruselu, na které byli sezváni převážně zástupci muzeí a archivů. Česká republika byla zastoupena pracovníky z Národní knihovny a Slovákckého muzea. Hlavním záměrem bylo zmapovat stupeň digitalizace a technického vybavení v jednotlivých zemích na poli paměťových institucí. Závěry z diskusí nebyly překvapující, mohli bychom konstatovat, že se daly očekávat. Stejně jako v České republice i v ostatních zemích je technické vybavení regionálních muzeí a archivů na různém stupni úrovně. Oproti archivům jsou muzea lépe vybavena informačními technologiemi a jsou lépe připravena otevřít se veřejnosti v rámci nových technologií. Z pohledu zúčastněných států, při srovnávání evropských lokálních muzeí, se Slovákcké muzeum zařadí mezi regionální muzea s velmi dobrou úrovní digitálního zpracování sbírek. Ať se již jedná o jejich evidenci, fotodokumentaci či konzervaci. Příkladem může být elektronická evidence předmětů určených ke konzervaci, kdy stav předmětu je dokumentován před, v průběhu a po konzervaci. Elektronická karta předmětu vypovídá o celé jeho historii a badatel při studiu může vše prohlížet přímo v počítači. Bruselské setkání odstartovalo plnění prvních úkolů – analýzu současného stavu nejen technického vybavení paměťových institucí, ale také postupů a technologií užívaných v oblasti digitalizace kulturního dědictví s možností jejich přenosu do podmínek lokálních kulturních institucí. Na základě dotazníků jsou zpracovávány zprávy o stavu archivů, muzeí a knihoven v rámci jednotlivých zemí. V současné době jsou tyto zprávy přístupné v anglické verzi na stránkách Calimery.

V dubnu 2004 se konal workshop v Národní knihovně ČR, kde byly navrženy další podněty pro projekt. Z jednání vyplynulo, že každý stát může mít jinou představu o velikosti lokální instituce. Z tohoto důvodu bude nutné do projektu zapracovat definici velikosti lokální instituce, sjednotit standardy v EU a vytvořit chybějící standardy.

Litevský Vilnius se stal místem červnového workshopu. Jeho cílem bylo zmapovat problematiku použitelnosti služeb a produktů zprostředkovaných informačními a komunikačními technologiemi (ICT) a formulovat zásady v této oblasti pro lokální paměťové instituce. Zúčastnění navrhli vypracování podrobné přehledové studie, která bude obsahovat sadu pravidel (doporučení) v oblasti ICT pro kulturní pracovníky („ne-odborníky“) lokálních paměťových institucí. Kromě zmiňovaných setkání probíhal workshop také v Anglii, Slovinsku atd. Stále probíhají setkání na úrovni expertů a získávají se nové spolupracovníci.

Jak již bylo výše zmíněno, z projektu se očekává především řada doporučení, která by vedla ke konkrétní spolupráci paměťových institucí ve formě nejrůznějších projektů. V sousedních zemích již běží několik projektů, které vytvářejí muzea a archivy společně. Česká republika na tuto formu spolupráce zatím čeká. První krůčky v této oblasti podnikají paměťové instituce Zlínského kraje. Začátkem roku 2004 vyhověla Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně podnětu Slovákckého muzea uspořádat Seminář knihoven paměťových institucí Zlínského kraje. V letošním roce byly uspořádány již dva tyto semináře, kterých se zúčastnili jak knihovníci paměťových institucí, tak jejich statutární zástupci. Ze setkání vyplynula např. snaha tvorby společného projektu v oblasti ochranného reformátování periodik či kooperace při tvorbě regionální databáze.

Calimera je jeden z prvních projektů v němž mají dominantní postavení archivy a muzea. Doufejme tedy, že vznikající informační portál bude sloužit všem zájemcům z řad lokálních paměťových institucí jako dobrý nástroj rozvoje jejich kooperace se zřetelem na koncového uživatele.

Použitá literatura:

- K a š p á r k o v á, Šárka: *Projekt Calimera*. Knihovnický zpravodaj Vysočina [online], roč. 4, 2004, č. 2 [cit. 2004-11-23]. ISSN 1213-8231. Dostupný z URL: http://www.knihzdar.cz/kzv/2004-02/kasparkova_calimera.htm.
- R i c h t e r, Vít: *CALIMERA: projekt na podporu spolupráce archivů, knihoven a muzeí při využívání informačních technologií*. Národní knihovna: knihovnická revue [online], roč. 15, 2004, č. 1 [cit. 2004-11-23]. ISSN 1214-0678. Dostupný z URL: <http://full.nkp.cz/nkkr/NKCR0401/0401044.html>.
- R e s s l e r, Miroslav: *Koordináční akce Calimera a aktivity v rámci České republiky*. Čtenář, 2004, č. 5, s. 146–148.

SLOVÁCKÉ MUZEUM V UHERSKÉM HRADIŠTI

VÝSTAVNÍ PLÁN V ROCE 2004

Hlavní budova, Smetanovy sady 179:

Velký sál:

- Egypt za vlády faraonů, Egypt očima Milana Zeminy* do 15. 2. 2004
Co neodnesl čas... 1. 4. – 3. 10. 2004
(přírůstky do sbírek SM) výstava k 90. výročí založení muzea
Klobouček s pérkama, věneček s pantlama 4. 11. – 28. 3. 2005
(úvazy, pokrývky a úpravy hlavy) výstava k 90. výročí založení muzea

Malý sál:

- Egypt za vlády faraonů* do 15. 2. 2004
Hvězdičky stříbrného plátna (česká animovaná a loutková tvorba) 29. 4. – 11. 7. 2004
Balony v českém výtvarném umění 29. 7. – 29. 8. 2004
Strašáci aneb úpadek strašáctví v Čechách a na Moravě 9. 9. – 31. 10. 2004
V říši pohádek (výtvarný projekt ZUŠ) 11. 11. – 13. 2. 2005

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Otakarova ulice 103:

Přízemní sál:

- Lubomír Janečka, kresby* 22. 1. – 25. 4. 2004
Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou, z tvorby polských, slovenských, maďarských a českých medailérů 18. 5. – 12. 9. 2004
Jiří Habarta, sochařské dílo 23. 9. – 2. 1. 2005

Velký sál:

- Tomáš Měšťánek, obrazy, kresby* 22. 1. – 25. 4. 2004
Ludmila Seefried – Matějková, sochy, kresby 18. 5. – 25. 7. 2004
Igor Ševčík, obrazy, kresby, grafika 27. 7. – 12. 9. 2004
Z pohádky do pohádky 7. 10. – 2. 1. 2005
(ilustrace dětských knih ze sbírky GVU v Havlíčkově Brodě)

Malý sál:

- Josef Kiesewetter, obrazy* 22. 1. – 25. 4. 2004
Ateliér papír a kniha FAVU VUT Brno 18. 5. – 25. 7. 2004
Bedřich Glaser/ obrazy, kresby, fotografie 27. 7. – 12. 9. 2004
Z pohádky do pohádky (česká ilustrace dětské knihy) 7. 10. – 2. 1. 2005

SLOVÁCKÉ MUZEUM V UHERSKÉM HRADIŠTI

VÝSTAVNÍ PLÁN V ROCE 2005

Hlavní budova, Smetanovy sady 179:

Velký sál:

Klobúček s pérkama, věneček s pantlama
(národopisná výstava) 4. 11. 2004 – 28. 3. 2005

Lidová umělecká výroba v České republice
(národopisná výstava) 28. 4. – 11. 9. 2005

Veligrad. Od centra Velké Moravy ke klášteru a středověkým městům
(archeologická výstava) 27. 10. – březen 2006

Malý sál:

V říši pohádek
(výtvarný projekt ZUŠ) 11. 11. 2004 – 20. 2. 2005

Bedřich Beneš Buchlovan
(výstava k výročí narození) 17. 3. – 1. 5. 2005

Nejsvětější Trojice
(národopisná výstava) 18. 5. – 30. 10. 2005

Jana Kubínová
(vánoční výstava) 24. 11. – leden 2006

Výstavy mimo prostory muzea:

Archeoskanzen Modrá:
Čas Keltů. Morava v mladší době železné 18. 6. – 31. 10. 2005

Státní zámek Buchlovice:
Střelecké terče ze sbírek SM 27. 5. – 30. 9. 2005

Galerie Slováckého muzea, Otakarova 103:

Přízemní sál:

Josef Pšurný / výběr z malířského díla 3. 2. – 3. 4. 2005

Blanka Šperková / drátěný šperk, plastiky 9. 6. – 17. 7. 2005

Karel Vaca / obrazy, kresby 28. 7. – 11. 9. 2005

Kamila Ženatá / obrazy 6. 10. – 1. 1. 2006

Velký sál:

Kamil Mikel / obrazy 3. 2. – 3. 4. 2005

Yasue Maetake / sochařské objekty 9. 6. – 17. 7. 2005

Petr Sís / ilustrace, návrhy mozaik,
výstava k LFŠ 28. 7. – 11. 9. 2005

Zdeněk Tománek / sochy, kresby 6. 10. – 1. 1. 2006

Malý sál:

Jiří Jun / kresby

3. 2. – 3. 4. 2005

Jiří Šindler / grafika, kaligrafie

9. 6. – 17. 7. 2005

*Z výsledků 8. ročníku sochařského symposia
lité medaile a drobné plastiky*

20. 8. – 11. 9. 2005

Zdeněk Tománek / sochy, kresby

6. 10. – 1. 1. 2006

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydala: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 s.

Cena: 120 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.

Sestavila: L. Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1989

Rozsah: 176 s.

Cena: 1 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.

Sestavila: L. Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1994

Rozsah: 169 s.

Cena: 40 Kč

SOUPIS PRACÍ vydaných Slovákým muzeem v letech 1914–1984

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1985

Rozsah: 70 s.

Cena: 1 Kč

SLAVNOSTNÍ PRŮVODY

Sestavila a redakčně upravila: L. Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1994

Rozsah: 219 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1991–1992, ročník XXXIII–XXXIV

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1992

Rozsah: 206 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1993

Rozsah: 270 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1996

Rozsah: 240 s.

C e n a: 40 Kč

SLOVÁCKO 1996, ročník XXXVIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 221 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1998, ročník XL

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 300 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1999, ročník XLI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 334 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 332 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 292 s.

Cena: 50 Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 392 s.

Cena: 70 Kč

Bezděčka, Pavel: **FAUNA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997

Rozsah: 117 s.

Cena: 39 Kč

Martykánová, Marie–Frolcová, Milada: **GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 107 s.

Cena: 99 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: I. Frolec

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 152 s.

Cena: 140 Kč

Galuška, Luděk–Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 143 s.

Cena: 140 Kč

Štajnochr, Vítězslav: **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 326 s., 298 obr.

Cena: 350 Kč

Čoupková, Magdalena: **NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA**

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 159 s.

Cena: 50 Kč

Frolcová, Milada: **SLOVNÍK ŽÁKŮ A ABSOLVENTŮ ZLÍNSKÉ ŠKOLY UMĚNÍ A STŘEDNÍ UMĚLECKOPRŮMYSLVÉ ŠKOLY VE ZLÍNĚ A V UHERSKÉM HRA-
DIŠTI**

Vydal: Slovácké muzeum a Krajská knihovna Františka Bartoše, r. 2003

Rozsah: 343 s.

Cena: 250 Kč

ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 231 s.

Cena: 50 Kč

OSUDY ZEMĚDĚLSKÉHO DRUŽSTEVNICTVÍ VE 20. STOLETÍ

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 295 s.

Neprodejně

Vaškových, Miroslav: **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LO-
KALITÁCH Z OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum a Zlínský kraj, r. 2002

Rozsah: 14 s.

Cena: 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 a 93**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 10 s.

Cena: 15 Kč

Frolec, Ivo: **PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 21 s.

Cena: 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 17 s.

Cena: 15 Kč

Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY STARÉ MĚSTO-NA VALÁCH/
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA (pracovní sešit)**

Edice: Dětské tisky 1

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 3 volné listy

Cena: 10 Kč

Tarcalová, Ludmila: **NÁRODOPISNÁ EXPOZICE SLOVÁCKO (pracovní sešit)**

Edice: Dětské tisky 2

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 2 volné listy

Cena: 7 Kč

CO NEODNESL ČAS...

přírůstky do sbírek Slováckého muzea

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: přebal a 6 volných listů

Cena: 25 Kč

Tarcalová, Ludmila: **KLOBÚČEK S PĚRKAMA, VĚNEČEK S PANTLAMA**

(úvazy, pokrývky a úpravy hlavy), katalog ke stejnojmenné výstavě

Vydalo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2004

Rozsah: 28 s.

Cena: 40 Kč

**ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ, VÝZKUM A OSVĚTA JAKO PŘEDPOKLAD
HOSPODÁŘSKÉHO A SOCIÁLNÍHO ROZVOJE VENKOVA V 19. A 20. STOLETÍ**

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 366 s.

Neprodejné

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 332 s.

Cena: 70 Kč